provincie Drenthe

Statenstuk 2014-626

Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014

Voorgestelde behandeling:
- Statencommissie Omgevingsbeleid op 11 juni 2014
- Provinciale Staten op 2 juli 2014
- Fatale beslisdatum: 2 juli 2014

Behandeld door de heer G.H. Arkema, telefoonnummer (0592) 36 54 36, e-mail g.arkema@drenthe.nl
Portefeuillehouder: de heer drs. R.W. Munniksma

Inleiding

Bij brief van 16 januari 2013 hebben wij u verzocht het proces van een beperkte actualisatie van de Omgevingsvisie Drenthe 2010 te starten. Wij hebben hiervoor de term ‘regulier onderhoud’ gebezigd. Als redenen voor het opstarten van het traject hebben wij u destijds genoemd dat:

- het denken niet stilstaat;
- de Omgevingsvisie geen tijdloos document is;
- de hervorming van het omgevingsrecht noopt tot herbezinning op instrumentarium.

De Statencommissie Omgevingsbeleid stemde medio februari 2013 in met ons voorstel.

Regulier onderhoud als basis voor Actualisatie

Het met u geformuleerde beoogde effect van de Actualisatie is: de positie van de Omgevingsvisie als centraal beleidsdocument van de provincie te versterken door:

- voortschrijdend inzicht voor een beperkt aantal thema’s door te laten werken in de teksten;
- teksten bij de tijd te brengen en helderder te structureren;
- kaartmateriaal bij de tijd te brengen;
- het document beter te ontsluiten door digitalisering ervan.

Daarnaast willen wij de afspraak met het Rijk om de besluitvorming over de Gebiedsvisie Windenergie door te vertalen in onze Omgevingsvisie effectueren.
De redenen voor de Actualisatie komen al met al met name voort uit een met u gedeelde observatie van noodzakelijk te verrichten onderhoud.

Een ‘plus’ op ontwikkelingsgericht denken

Naast genoemde redenen hebben wij gedurende het proces van actualisatie een breed beleefde behoefte aan nieuwe accenten in ons centrale visiedocument waargenomen. Waar de Omgevingsvisie Drenthe 2010 al min of meer afrekende met de ‘oude’ uitgangspunten van pure toetsingsplanologie en het vastleggen van randvoorwaarden, zou met de Actualisatie een verdere impuls op het ontwikkelingsgericht denken van onze organisatie moeten uitgaan. Waar mogelijk en verantwoord zou van de Actualisatie zo een impuls moeten uitgaan op de Drentse economie.

Gezien het zware weer waarin de Nederlandse economie al enige jaren verkeert, is voorgaande een niet meer dan logische gedachte. Toch kan deze ‘handschoen’ bij de Actualisatie alleen beperkt worden opgepakt; het proces voor de Actualisatie is – in goed Drents – ‘quick and dirty’ ingericht en leent zich mede daardoor niet voor een fundamentele herbezinning. Daarvoor zou in plaats van op een actualisatie op een herziening van de Omgevingsvisie moeten zijn ingezet met een veel uitgebreidere procedure. Een dergelijke insteek, drie jaar na vaststelling van de Omgevingsvisie Drenthe 2010, gaat volgens ons een brug te ver.

Binnen de vastgestelde randvoorwaarden zijn wij, waar mogelijk, tegemoet gekomen aan de behoefte aan een accentverschuiving naar een nog meer op een ‘bruisend’ Drenthe gerichte visie. Wij zullen dit in het hierna volgende aanschouwelijk maken. Een kleine doch kenmerkende aanpassing noemen wij hier: wij stellen in de missie van onze Omgevingsvisie niet ‘het koesteren van de kernkwaliteiten’, maar ‘het ontwikkelen van een bruisend Drenthe’ voorop.

Proces

Het proces om tot Actualisatie te komen is voortvarend ter hand genomen. Ter politieke geleiding ervan is de STatenwerkgroep ACtualisatie OMgevingsvisie (Stacom) met als voorzitter de heer Th. Wijbenga (CDA) benoemd. Deze werkgroep kwam in 2013 meermalen bijeen.

Het proces van Actualisatie is als volgt ingericht.

1. Inventarisatie thema's
   Na overleg met onze partners extern (Drentse gemeenten, LTO Noord, NMF Drenthe, Recron) en intern (ambtelijk en met de Stacom) kwamen wij tot tien inhoudelijke thema's die wij later nog aanvulden met het thema 'Zonne-ladder':
   a. Kernwaarde bedrijvigheid
   b. Beekdalenvisie
   c. Ruimte-voor-ruimteregeling
   d. SER-ladder/leegstand
   e. Natuur
   f. Benadering agrarische bouwvlakken
   g. Windenergie
   h. Kernkwaliteiten
   i. Vrijetijdseconomie
   j. Omgevingswet
   k. Zonne-ladder
   De keuze voor de thema's is teruggekoppeld naar de betrokken partners.
2. Opstellen van een 'Bespreekversie Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe' (zomer 2013).
3. Afstemmen van de Bespreekversie Actualisatie met voornoemde partners (herfst 2013).
   De Bespreekversie is in een kort tijdsbestek gewisseld met eerder genoemde partners.
4. Opstellen van het ontwerp van de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe (eind 2013).
   In deze periode is, behalve met genoemde partners, van gedachten gewisseld met de VDG-ambtelijk en VDG-bestuurlijk en de eerder genoemde partners.
5. Vaststelling ontwerp Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 door GS op 21 januari 2014.
6. Terinzagelegging ontwerp van 30 januari tot en met 12 maart 2014.
   Het ontwerp is analoog (in de gemeentehuizen en in het provinciehuis) en digitaal (via www.ruimtelijkeplannen.nl en via de provinciale website) ter inzage gelegd. Bijgevoegd vindt u het ontwerp terug. In gele tekstkaders zijn de hoofdlijnen van de wijzigingen ten opzichte van de Omgevingsvisie Drenthe 2010 aanschouwelijk gemaakt.
7. Standpuntbepaling GS over ingediende zienswijzen en voorstel aan PS voor vaststelling.

Over het ontwerp van de Actualisatie zijn 62 zienswijzen ingediend, de ontvangen 'doos' met zienswijzen over de paragraaf Windenergie niet meegerekend. Deze ontvangen 'doos' met zienswijzen over het thema Windenergie bevat 3 losse zienswijzen met elk een x-aantal machtigingen, door de betrokken organisatie geschat op een totaalgetal van 2.500. Van het aantal van 62 unieke zienswijzen handelen er nog eens 43 zienswijzen over de paragraaf Windenergie. 11 brieven zijn van gemeenten en VDG, waarvan er 1 expliciet niet als zienswijze is bedoeld. Een overzicht van de ingekomen zienswijzen is opgenomen in de bijgevoegde (concept-)Nota van Beantwoording.

Advies

1. De Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe, met inachtneming van de in de Nota van Beantwoording opgenomen zienswijzen en voorgestelde wijzigingen, vaststellen.

Beoogd effect

Versterken van de positie van de Omgevingsvisie als centraal beleidsdocument met als centraal doel 'Het ontwikkelen van een bruisend Drenthe, passend bij de kernkwaliteiten die Drenthe rijk is'.

Argumenten

1.1. Met de Actualisatie wordt de kernwaarde bedrijvigheid in de systematiek van de visie verweven.
Bij vaststelling van de Omgevingsvisie Drenthe 2010 is de kernwaarde bedrijvigheid als contrabalans voor de kernkwaliteiten in de visie geamendeerd. Het betrof een paragraaf die het belang van bedrijvigheid voor onze provincie nog eens onderstreepte en tegenover de te koesteren kernkwaliteiten plaatste. Anderszins kwam de kernwaarde bedrijvigheid in het document niet voor.

Met de nu voorliggende Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 hebben wij de kernwaarde bedrijvigheid volwaardig in de systematiek van het document verweven. In de paragraaf 'Essentie van de visie' is dit al te zien. De kernwaarde is nadrukkelijk aan kernkwaliteiten gekoppeld, waardoor bij nieuwe ontwikkelingen altijd een zorgvuldige afweging tussen kernkwaliteiten en kernwaarde verzekerd is; de mogelijkheden staan hierbij altijd voorop. Verderop in het document vindt u de systematiek voor afweging van kernkwaliteiten tegenover de kernwaarde bedrijvigheid uitgewerkt (hoofdstuk 3) en is een paragraaf aan de kernwaarde zelf gewijd (hoofdstuk 4.1).

De duidelijkheid die wij met de Actualisatie naar buiten toe geven, geeft betere mogelijkheden om nieuwe ontwikkelingen in samenhang met onze kernkwaliteiten op te pakken en, waar deze niet hand in hand kunnen gaan, om een transparante afweging te kunnen maken tussen die twee.

1.2. Provinciale belangen rondom kernkwaliteiten scherper verwoord.
In samenhang met het voorgaande geeft de provincie in de Actualisatie helderheid over hoe zij de omgang met kernkwaliteiten ziet. Hoofdstuk 4 is hiervoor ingeruimd. Een duidelijk voorbeeld voor de toegenomen helderheid op dit punt vormen de beleidskaarten voor landschap, archeologie en cultuurhistorie. Waar de Omgevingsvisie Drenthe 2010 voor deze thema's vooral in feitelijke informatie voorzag, vindt u op de nu opgenomen kaarten onze sturingsprincipes terug. Zo wordt duidelijk waar en in welke mate van een provinciale kernkwaliteit sprake is en welke beleidsinzet wij daarbij hanteren en dus ook waar wij géén provinciale belangen zien. Voor welhaast alle kernkwaliteiten geldt dat deze in de voorliggende Actualisatie helderder verwoord zijn. De bij de actualisatie aangepaste structuur van het document draagt aan deze helderheid bij.

Om het werken met kernkwaliteiten te vergemakkelijken, ontwikkelen wij als provincie een website waarop wij informatie over kernkwaliteiten ontsluiten. Deze website gaat in juli 'in de lucht' en zal gemeenten, voor zover nodig, helpen om hun eigen verantwoordelijkheid voor het koesteren van kernkwaliteiten op te pakken.

1.3. Met de Actualisatie bieden wij ontwikkelingen meer ruimte.
In de inleiding van dit schrijven noemden wij al dat wij onze missie hebben geherformuleerd. Waar in de Omgevingsvisie Drenthe 2010 het 'koesteren van kernkwaliteiten' voorafging aan het 'ontwikkelen van een bruisend Drenthe', hebben wij dit in het voorliggende stuk omgedraaid: wij stellen de ontwikkeling van een bruisend Drenthe voorop.

Het is een kleine aanpassing, maar wel een heel symbolische. Juist in deze tijden waarin het realiseren van nieuwe bedrijvigheid geen vanzelfsprekendheid is, mag van de provinciale overheid gevraagd worden dat deze ontwikkelingen binnen zekere kaders maximale ruimte biedt.

Drenthe doet dat. Hiervoor zetten wij al uiteen hoe wij via het incorporeren van de kernwaarde bedrijvigheid in de visie een betere afweging tussen kernkwaliteiten en kernwaarde stimuleren.

Daarnaast:
- geven wij met deze Actualisatie gemeenten méér ruimte voor het voeren van een ruimte-voor-ruimtebeleid (een apart voorstel tot aanpassing van de Provinciale Omgevingsverordening Drenthe bereikt u parallel aan dit stuk);
- dragen wij met de, samen met gemeenten, ontwikkelde 'Ladder voor Duurzame Verstedelijking' een raamwerk aan voor ontwikkeling op basis van zorgvuldig ruimtegebruik;
- willen wij bij het inpassen van agrarische bebouwing meer insteken vanuit een kwalitatieve dan vanuit een kwantitatieve benadering;
- wordt het thema 'Biobased economy' in de visie geïntroduceerd;
- wordt het economisch belang van de sector Vrijetijdseconomie voor Drenthe benadrukt.

1.4. Met de Actualisatie borgt u de positie van de Omgevingsvisie als centraal beleidsdocument.
Het belang van een document voor de organisatie hangt van zijn status, zijn inhoud af, maar ook van de mate waarin het gekend wordt en kan worden.

De status van de Omgevingsvisie Drenthe 2010 is altijd hoog geweest, maar, mede door de roerige tijden waarin ons land gedurende de economische crisis is terechtgekomen, is er alweer sprake van enige sleet op de inhoud. Wij kunnen onze provinciale belangen scherper en selectiever verwoorden, wij werken aan een 'Vitaal Platteland', landelijk is er een Natuurpact gesloten, het gedachtegoed over de omgang met beekdalen is verder ontwikkeld en wij zetten middelen in op een thema als 'leegstand'. In de Actualisatie zijn deze thema's opgepakt. Teksten voor wat betreft de sturing op bedrijventerreinen zijn bij de tijd gebracht en de besluitvorming ten aanzien van de Gebiedsvisie Windenergie Drenthe hebben wij in het stuk verwerkt.

De Omgevingsvisie Drenthe 2010 is een uitstekend visiedocument geworden, maar het was digitaal niet geweldig ontsloten. De Omgevingsvisie was digitaal niet eenvoudig raadpleegbaar, eigenlijk alleen als geheel document. Met de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 komt hieraan een einde. Wij werken aan een website gewijd aan informatie over de Omgevingsvisie. Deze zal later in 2014 van start kunnen gaan. De Actualisatie betreft bovendien een gedigitaliseerde visie en wordt digitaal veel beter ontsloten dan de Omgevingsvisie Drenthe 2010. Zo kunnen geïnteresseerden via www.ruimtelijkeplannen.nl alleen die informatie raadplegen die ze zoeken, zonder overbodige bijvangst. De Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 wordt dan ook digitaal vastgesteld.

1.5. Besluitvorming over Gebiedsvisie Windenergie Drenthe is verwerkt.
Wij willen in ons statenvoorstel niet elke in de Omgevingsvisie gedane aanpassing afzonderlijk motiveren. De impact van de besluitvorming over het thema 'Windenergie', zo blijkt uit de uitvoerige lijst van samengevatte zienswijzen, is groot voor mensen die in het zoekgebied wonen. De grote bulk van ontvangen zienswijzen over de Actualisatie handelt over dit thema. Dit rechtvaardigt afzonderlijke aandacht voor dit aspect in de besluitvorming. In de Nota van Beantwoording vindt u ook afzonderlijke aandacht voor de zienswijzen over Windenergie.

Gezien de gevoeligheid van het thema, staan wij hier stil bij de wijze waarop het thema 'Windenergie' in de Omgevingsvisie is geborgd. Inzet van de Actualisatie is, in afstemming met uw Stacom, geweest om voor het thema 'Windenergie' niet meer of minder mee te nemen dan de besluitvorming in de Staten over de Gebiedsvisie Windenergie Drenthe. Dit komt er feitelijk op neer dat alleen een toevoeging heeft plaatsgevonden in de tekst voor Windenergie van de provinciale doelstelling van te realiseren capaciteit van 285,5 MW tot 2020.

Wij willen de discussie over wind met zorgvuldigheid voeren. Gezien de beperkte insteek van de Actualisatie – het gaat enkel en alleen om het verwerken van de besluitvorming over de Gebiedsvisie

Windenergie Drenthe – is het echter niet aan de orde om in het kader van de Actualisatie de inhoudelijke discussie over het overgrote deel van de over dit thema ontvangen zienswijzen te voeren. Verdere duidelijkheid over Windenergie komt wanneer dit thema na de zomer in uw Staten geagendeerd wordt. Wij moeten van de indieners van zienswijzen op dit punt veelal het geduld vragen om tot dan te wachten.

Een beleidsmatige uitwerking van het algemene kader voor de windenergie in Drenthe vindt plaats in een in september 2014 door u vast te stellen Regieplan Windenergie Drenthe. Dit plan moet ook gezien worden als een vervolg op de in 2013 door uw Staten vastgestelde Gebiedsvisie Windenergie Drenthe. Het Regieplan zal voor de volgende aspecten beleidsmatig de nadere kaders stellen.

- De verdeling van de totale opgave van 285,5 MW over het noordelijk en zuidelijk deel van het zoekgebied.
- De randvoorwaarden, eisen die zullen worden gehanteerd bij de mogelijk te voeren provinciale procedures in het zuidelijk deel van het zoekgebied.
- Daarbij gaat het niet alleen om de ruimtelijke kaders maar ook om de randvoorwaarden op het gebied van participatie, Parkfonds en dialoog met de bevolking.

1.6. Waar mogelijk is constructief ingestoken op ingediende zienswijzen.
Alle ingediende zienswijzen over de ontwerp Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 vindt u samengevat in de bijgevoegde Nota van Beantwoording.

Veel van de zienswijzen op de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 zijn op te pakken op een wijze die de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 verbetert dan wel geven aanleiding om de afstemming tussen provincie en partners anders aan te pakken. Een wezenlijke toezegging die wij op dit punt naar partners doen, is dat wij het uitgangspunt gaan hanteren dat thematisch beleid dat uiteindelijk in de Omgevingsvisie moet worden opgenomen, in principe langs de weg van een openbare Awb-procedure zal worden vastgesteld.

Voor zover zienswijzen niet kunnen worden opgepakt, raken deze volgens ons de essentie van de Actualisatie niet in die mate dat de Actualisatie niet ter besluitvorming aan u kan worden aangeboden. Wij verwoorden hierna kernachtig enige hoofdlijnen van de ontvangen zienswijzen.

- Kritiek op het proces.
- Actualisatie is niet beleidsarm verlopen.
- Kwesties rondom kernwaarde bedrijvigheid en de behoefteraming bedrijventerreinen.
- Vestiging milieuhinderlijke bedrijvigheid.
- Verbeteringen voor wat betreft de aanwijzing van waterbergingsgebieden.
- Vragen over het kaartmateriaal.

In de bijgevoegde Nota van Beantwoording vindt u deze en andere kwesties uit de ontvangen zienswijzen uitgebreid beantwoord.

De verschillende zienswijzen hebben tot diverse verbeteringen geleid.
Enige voorbeelden

- Dankzij de zienswijzen konden wij tot betere afspraken komen met gemeenten over de wijze waarop wij deelbeleid dat later in de Omgevingsvisie ‘landt’ vaststellen.
- Wij zijn met gemeenten gekomen tot concrete afspraken over de wijze waarop zij de kwestie rondom het geconstateerde overaanbod van bedrijventerreinen oppakken.
- Wij hebben de opsomming van bedrijventerreinen waarop nieuwvestiging van milieuhinderlijke bedrijven mogelijk is, kunnen verbeteren.
- Het kaartmateriaal is verbeterd.

Voor het overige verwijzen wij u kortheidshalve naar de uitgebreide Nota van Beantwoording.

Nogmaals, u kunt een en ander uitgebreider verwoord in de Nota van Beantwoording teruglezen. Met de voorgestelde aanpassingen denken wij tot een Actualisatie te zijn gekomen die uw Staten met tevredenheid kunnen vaststellen. U ontvangt daartoe een uitdraai van de visie van ons. Wij wijzen er wel op dat de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 digitaal wordt vastgesteld. Dat betekent dat waar door een vergissing sprake zou zijn van strijdigheid tussen het 'analoge' en het digitale exemplaar van de Omgevingsvisie, deze laatste versie bindend is.

Uitvoering

Tijdsplanning
Niet van toepassing.

Financiën
Niet van toepassing.

Europese context
Niet van toepassing.

Monitoring en evaluatie
Via de reguliere planning- en controlcyclus.

Extern betrokkenen
Indieners zienswijzen zoals verwoord in bijgevoegde Nota van Beantwoording.

Communicatie
Persbericht wordt verspreid na vaststelling van de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014. Indieners van zienswijzen ontvangen hierover bericht.

Bijlagen
1. Tekst van Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 met bijlagen.
2 Kaartmateriaal Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014.
3. Nota van Beantwoording Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014.

Ter inzage in kamer C0.39
1. Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe, inclusief kaartmateriaal met daarin duidelijk geaccentueerd de naar aanleiding van zienswijzen en ambtelijke reacties voorgestelde wijzigingen.
2. Ontwerp-Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 + kaartmateriaal.
3. De ingediende zienswijzen over het ontwerp van de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014.
4. Brief voor indieners van zienswijzen over Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014.
5. Brief voor indieners van zienswijzen over thema Windenergie in de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014.

Assen, 22 mei 2014
Kenmerk: 19/3.1/2014002884

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

J. Tichelaar, voorzitter
mevrouw mr. A.M. van Schreven, secretaris

wa.coll.

Provinciale Staten van Drenthe;

gelezen het voorstel van Gedeputeerde Staten van Drenthe van 22 mei 2014, kenmerk 19/3.1/2014002884;

gelet op de desbetreffende artikelen van de Waterwet, de Wet ruimtelijke ordening, de Wet milieubeheer en de Planwet verkeer en vervoer;

gezien de op het ontwerp ingekomen zienswijzen en de daarop opgestelde Nota van Beantwoording Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014;

BESLUITEN:

1. kennis te nemen van de ontvangen zienswijzen over het ontwerp van de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 en van de samenvatting daarvan in de Nota van Beantwoording Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014;

2. de ontvangen zienswijzen van de gemeenten Coevorden en Borger-Odoorn niet ontvankelijk te verklaren wegens termijnoverschrijding;

3. de zienswijzen waaraan in de Nota van Beantwoording op de ingekomen zienswijzen niet of gedeeltelijk niet is tegemoet gekomen, ongegrond respectievelijk voor dat deel ongegrond te verklaren;

4. de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 (www.provincie.drenthe.nl/omgevingsvisie) vast te stellen met inachtneming van de in de Nota van Beantwoording op de over het ontwerp ingekomen zienswijzen aangegeven wijzigingen;

5. dit besluit in werking te laten treden zes weken na de dag waarop het in het Provinciaal blad is bekendgemaakt.

Assen, 2 juli 2014

Provinciale Staten voornoemd,

, griffier , voorzitter

wa.coll.

Omgevingsvisie Drenthe

provincie Drenthe

Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014

Versie 06-05-2014

omgevingsvisiedrenthe

Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014

Inhoudsopgave

Afkortingen ***6***

Essentie van de visie ***8***

H 1 Drenthe nu ***11***

H 2 Missie, ambities en belangen ***13***

2.1 Aard van de Omgevingsvisie ***13***

2.2 Missie ***15***

2.3 Ambities en belangen ***15***

2.3.1 Ruimtelijke kwaliteit ***16***

2.3.2 Bruisend Drenthe ***16***

H 3 Strategie, rol en instrumenten ***20***

3.1 Ruimtelijke kwaliteit en kernwaarde bedrijvigheid ***20***

3.2 Robuuste systemen en multifunctionele gebieden ***26***

3.3 Rol en sturing ***27***

3.4 Instrumenten ***28***

3.5 Omgevingswet ***33***

H 4 Uitwerking ruimtelijke kwaliteit en kernwaarde bedrijvigheid ***36***

4.1 Uitwerking kernwaarde bedrijvigheid ***36***

4.2 Uitwerking kernkwaliteiten ***37***

4.2.1 Kernkwaliteit Landschap ***37***

4.2.2 Kernkwaliteit Natuur ***46***

4.2.3 Kernkwaliteit Cultuurhistorie ***48***

4.2.4 Kernkwaliteit Archeologie ***54***

4.2.5 Kernkwaliteit Aardkundige waarden ***58***

4.2.6 Kernkwaliteit Rust ***60***

4.3 Zorgvuldig ruimtegebruik ***62***

4.4 Milieu en leefomgevingskwaliteit ***63***

H 5 Uitwerking robuust sociaaleconomisch systeem *70*

5.1 Robuust sociaaleconomisch systeem ***70***

5.1.1 Robuuste stedelijke netwerken met bruisende steden ***70***

5.1.2 Vitaal Platteland ***75***

5.1.3 Vrijetijdseconomie ***76***

5.1.4 Vestigingsklimaat ***79***

5.1.5 Wonen ***86***

5.1.6 Mobiliteit ***89***

5.1.7 Voorzieningen ***91***

5.2 Duurzame energievoorziening en CO2-reductie ***92***

5.2.1 Doelstellingen en provinciale inzet ***92***

5.2.2 Bodem, Wind- en Zonne-energie ***93***

5.3 Ontgrondingen ***97***

5.4 Cultuur en sport ***98***

5.4.1 Cultuur ***98***

5.4.2 Sport ***100***

H 6 Uitwerking robuust landbouwsysteem *101*

6.1 Robuuste landbouw ***101***

6.1.1 Landbouwgebied ***101***

6.1.2 Landbouwgebied plus ***101***

6.1.3 Grondgebonden en intensieve niet-grondgebonden landbouwbedrijven ***105***

6.1.4 Glastuinbouw ***103***

6.1.5 Proefgebied landbouw ***104***

6.1.6 Agroparken ***104***

6.2 Biobased economy ***104***

6.3 Duurzame landbouw ***105***

6.4 Ammoniakbeleid ***105***

H 7 Uitwerking robuust natuursysteem *107*

7.1 Natuurbeleid van Rijk naar provincies ***107***

7.2 Robuuste natuur en natuurnetwerk ***107***

7.2.1 Natuurnetwerk: EHS en Natura 2000 ***108***

7.2.2 Natuurnetwerk buiten EHS ***108***

7.3 Robuuste natuur en biodiversiteit ***109***

7.4 Realisatiestrategie natuurnetwerk ***109***

7.4.1 Realisatiestrategie EHS en Natura 2000 ***110***

7.4.2 Realisatiestrategie ecologische verbindingen ***110***

7.4.3 Realisatiestrategie: gebruik maken van beekdalen ***110***

7.4.4 Ecologisch / multifunctionele verbindingen: extra versterking in het netwerk ***111***

7.4.5 Natuur in combinatie met andere functies ***111***
7.4.6 Bosclustering ***111***
7.4.7 Verantwoordelijkheid voor natuurwaarden ***112***
7.4.8 Planning ***112***
7. 5 Milieucondities natuurontwikkeling ***112***
7.5.1 Verdrogingbestrijding ***112***
7.5.2 Stikstofbeleid: Programmatische Aanpak Stikstof ***113***
7.6 Belang van actuele natuurinformatie ***113***

H 8 Uitwerking robuust en klimaatbestendig watersysteem *114*
8.1 Inleiding ***114***
8.1.1 Provinciaal belang water ***114***
8.1.2 Uitvoering door en samenwerking met onze waterpartners ***114***
8.2 Robuuste watersystemen ***115***
8.2.1 Hoofdlijn van het beleid ***115***
8.2.2 Functioneel waterbeheer ***115***
8.2.3 De beekdalen ***118***
8.2.4 Inrichting en –beheer ***120***
8.3 Oppervlaktewaterkwantiteit ***121***
8.3.1 Hoofdlijn van het beleid ***121***
8.3.2 Wateroverlast door extreme weersomstandigheden ***121***
8.3.3 Watertekort ***124***
8.4 Oppervlaktewaterkwaliteit ***126***
8.4.1 Hoofdlijn van het beleid ***126***
8.4.2 KRW-Oppervlaktewaterlichamen ***127***
8.4.3 Zwemwaterkwaliteit ***128***
8.5 Grondwater ***128***
8.5.1 Hoofdlijnen van het beleid ***128***
8.5.2 Grondwaterlichamen (KRW) ***130***
8.5.3 TOP-gebieden verdroging ***131***
8.5.4 Diffuse bronnen ***132***
8.5.5 Grondwaterbescherming en grondwaterbeschermingsgebieden ***132***
8.5.6 Grondwateronttrekkingen ***135***
8.6 Stad en keten ***137***
8.6.1 Stedelijk water ***137***
8.6.2 Waterketen ***139***
8.7 Monitoring, onderzoeksprogramma en gegevensbeheer ***140***

H 9 Uitwerking multifunctionele gebieden *141*

H 10 Bijsturen *142*
10.1 Monitoring ***142***
10.2 Handhaving ***143***
10.3 Compensatiebeginsel ***144***

11 Verwijzingen *145*

Bijlagen *151 e.v.*
Bijlage 1 Methodiek Kwantitatieve Vraagraming Bedrijventerreinen Drenthe
Bijlage 2 Besluit vaststelling doelen en maatregelen oppervlaktewaterlichamen en grondwaterlichamen in Drenthe op grond van de Europese Kaderrichtlijn Water
Bijlage 3 Kaders Grondwaterbeheer
Bijlage 4 Handreiking toepassen 'Ladder Duurzame Verstedelijking'

Kaarten
Kaart 1 Visiekaart 2020
Kaart 2a Kernkwaliteit Natuur
Kaart 2b Kernkwaliteit Landschap
Kaart 2c Kernkwaliteit Rust
Kaart 2d Kernkwaliteit Aardkundige waarden
Kaart 2e Kernkwaliteit Archeologie
Kaart 2f Kernkwaliteit Cultuurhistorie
Kaart 3 Milieu- en leefomgevingskwaliteit
Kaart 4 Robuust sociaaleconomisch systeem
Kaart 5 Robuust natuursysteem
Kaart 6 Robuust landbouwsysteem
Kaart 7 Zoekgebied grootschalige windenergie
Kaart 8 Oppervlaktewater
Kaart 9 Kaderrichtlijn water
Kaart 10 Grondwater

Afkortingen

AFLO	Adviescommissie voor de Fysieke Leefomgeving
AMK	Archeologische Monumentenkaart
ASTRON	Netherlands Institute for Radio Astronomy
BBE	Biobased Economy
CHK	Cultuurhistorisch Kompas Drenthe
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
ETP	Energietransitiepark
GGOR	Gewenst Grond- en Oppervlaktewaterregime
GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
GS	Gedeputeerde Staten
HOV	Hoogwaardig openbaar vervoer
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
IGS	Intergemeentelijke structuurvisie
I&M	Ministerie van Infrastructuur & Milieu
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
ISV	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing
KEI	Kader voor Economische Investeringen
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
KNMI	Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut
KRW	Kaderrichtlijn Water
LAW	Lange-afstandswandelpaden
LAF	Lange-afstandsfietspaden
LOFAR	Low-Frequency Array (‘lage-frequentie telescoop’)
LTO	Land- en Tuinbouworganisatie
m.e.r.	Milieueffectrapportage
MIPWA	Methodiek ontwikkeling Interactieve Planvorming ten behoeve van het Waterbeheer
MKB	Midden- en kleinbedrijf
Natura 2000	Europees beschermd natuurgebied
OV	Openbaar vervoer
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PBL	Planbureau voor de Leefomgeving
PHP	Provinciaal Herstructureringsprogramma
pMJP	provinciaal Meerjarenprogramma
POP3	Plattelandsontwikkelingsprogramma 3
POV	Provinciale Omgevingsverordening Drenthe
PS	Provinciale Staten
PVVP	Provinciaal Verkeer- en Vervoerplan
Recron	Recreatie-ondernemers Nederland

RGA	Regio Groningen-Assen
RSP	Regionaal Specifiek Pakket
SER	Sociaal-Economische Raad
SLD	Stichting Landschapsbeheer Drenthe
SNN	Samenwerkingsverband Noord-Nederland
SVNL	Subsidieverordening Natuur – en Landschapsbeheer
VAB	Vrijkomende Agrarische Bebouwing
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VROM	Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
Wav	Wet ammoniak en veehouderij
WBB	Wet bodembescherming
WKO	Warmte-koude-opslag
Wm	Wet milieubeheer
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
WRO	Wet op de Ruimtelijke Ordening (tot 2008)
Wro	Wet ruimtelijke ordening (vanaf 2008)

Essentie van de visie

Drenthe bruist. Drenthe wordt geroemd om haar prachtige landschap met esdorpen en heide, bossen en tal van tastbare sporen van de rijke geschiedenis die het gebied kent, zoals de hunebedden. En om de rust die je er nog kunt vinden. Maar Drenthe is zo veel meer. Te midden van al het schoon vind je de ASTRON in Dwingeloo, de dierentuin in Emmen, het TT-circuit in Assen, een ruim recreatief aanbod en een ijzersterke agrarische sector. De wisselwerking tussen landschappelijke kwaliteiten en economische initiatieven schept een typisch Drentse dynamiek.

Grotere ‘spelers’ bepalen veelal het beeld. Voor de werkgelegenheid speelt juist het midden- en kleinbedrijf een belangrijke rol. Meer dan 95% van het Drentse bedrijfsleven behoort tot het MKB. Het ondernemende deel van Drenthe willen wij volop de ruimte bieden binnen de kaders van ons beleid. De missie voor onze Omgevingsvisie Drenthe luidt dan ook:

Het ontwikkelen van een bruisend Drenthe, passend bij de kernkwaliteiten die de provincie rijk is.

Deze ambitie vormt het hart van ons beleid. We willen ‘ontwikkelen met ruimtelijke kwaliteit’, mede vanuit de wetenschap dat landschapskwaliteit een belangrijke vestigingsfactor is.

Het streven naar een zorgvuldige afweging tussen ontwikkelingen en ruimtelijke kwaliteit geldt in het bijzonder wanneer sprake is van ontwikkelingen met positieve aspecten voor de werkgelegenheid en als sprake is van de vestiging van bedrijven. Deze aspecten benoemen wij daarom als een kernwaarde: de kernwaarde bedrijvigheid. Aspecten van de kernwaarde bedrijvigheid vinden we vooral terug in het sociaaleconomische systeem en in het landbouwsysteem, maar ook bij natuur als het om de vrijetijdseconomie gaat.

De kernwaarde bedrijvigheid is een middel om kernkwaliteiten en ontwikkelingen met bedrijfseconomische aspecten in een zorgvuldig afwegingsproces te brengen. Met een beroep op de kernwaarde bedrijvigheid kan niet worden afgeweken van thematisch beleid, zoals voor regionale afstemming van woningbouw of ten aanzien vestigingsbeleid voor bedrijven.

In ons beleid benoemen we zes verschillende kernkwaliteiten die de ruimtelijke kwaliteit inhoud geven. Het gaat om landschap, cultuurhistorie, aardkundige waarden, archeologie, rust en natuur. Zorgvuldig ruimtegebruik en milieu en leefomgevingskwaliteit vormen de andere aspecten van ruimtelijke kwaliteit.

Het schema ‘Structuur Omgevingsvisie’ verbeeldt de opbouw die past bij onze missie.

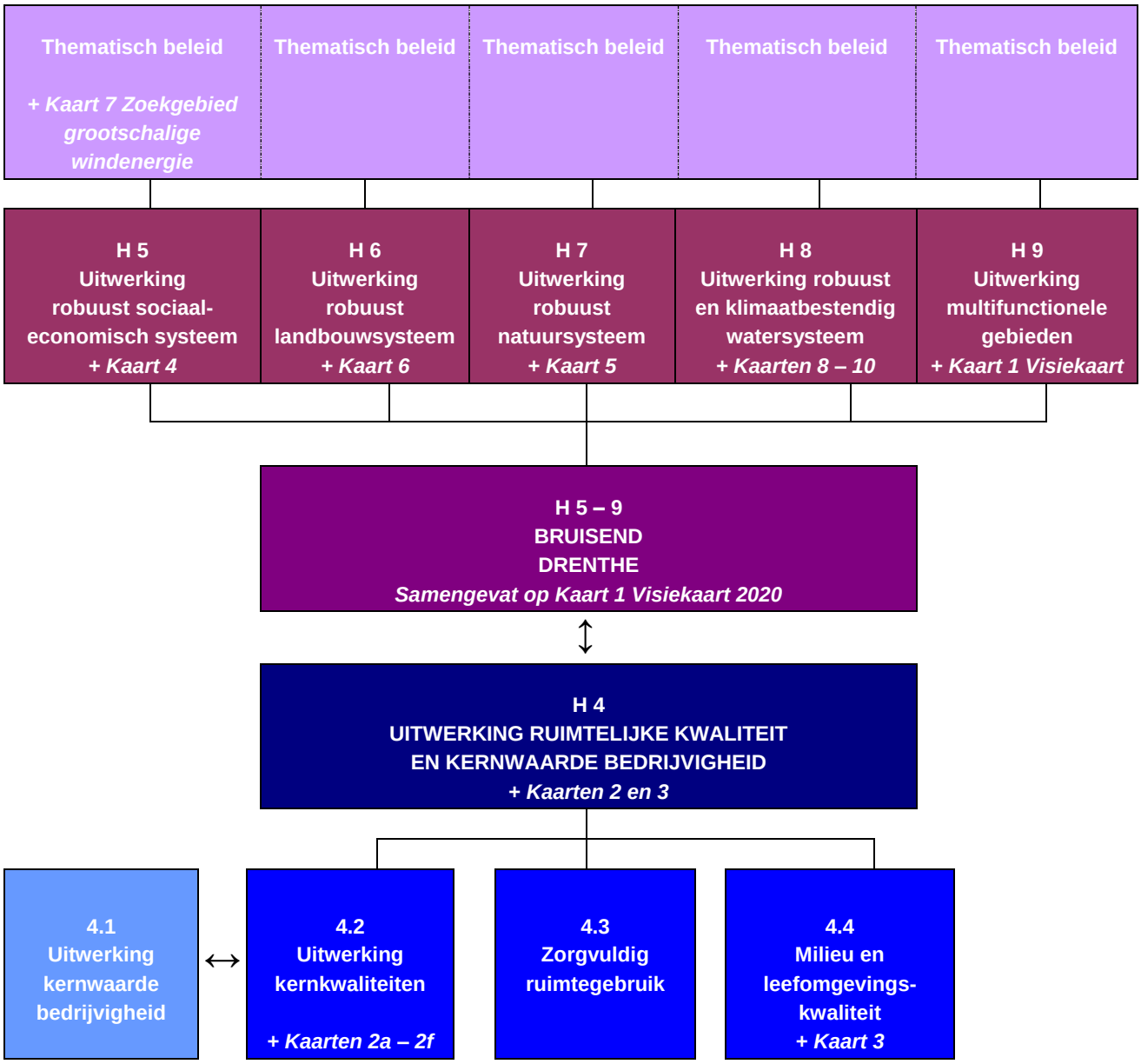

Structuur Omgevingsvisie

Kernkwaliteiten en kernwaarde wegen als uitgangspunt even zwaar. Op voorhand is niet te zeggen hoe een afweging in een praktijksituatie uitpakt. De ene ontwikkeling heeft immers meer gewicht dan de andere en het beschermingsniveau voor een kernkwaliteit kan verschillen naar locatie en aspect. Kortom: maatwerk.

We streven naar een robuuste ontwikkeling van onze ruimtelijke dragers: de sociaal economische structuur, het landbouwsysteem, het watersysteem en het natuursysteem. Een systeem is robuust als het weinig gevoelig is voor verstoringen als gevolg van nieuwe ontwikkelingen. Waar geen dominant systeem aanwijsbaar is, spreken we over ‘multifunctionele gebieden’. Op de robuuste systemen is thematisch beleid van toepassing.

Kortom, wij streven ernaar dat nieuwe ontwikkelingen bijdragen aan de robuustheid van benoemde systemen, passen binnen het thematische beleid en worden ingepast met ruimtelijke kwaliteit.

Onze maatschappij verandert snel, zodat ook onze visie in zijn beleidsmatige uitwerkingen aan veranderingen onderhevig is. Het is een levend document.

Leeswijzer

In Hoofdstuk 2 gaan wij in op onze missie en benoemen wij provinciale belangen. In hoofdstuk 3 behandelen we onze strategie voor de ruimtelijke kwaliteit en de wijze waarop de kernwaarde bedrijvigheid daarbij past. De strategie voor robuuste systemen introduceren wij daarna. Hoofdstuk 3 handelt ook over het instrumentarium dat wij hanteren om ons beleid te verwezenlijken. De uitwerking van provinciale belangen en het beleid voor ruimtelijke kwaliteit (hoofdstuk 4) en Bruisend Drenthe (hoofdstukken 5 tot en met 9) werken we vervolgens uit. Hoofdstuk 10 handelt in hoofdzaak over monitoring en handhaving.

Hoofdstuk 1	Hoofdstuk 2	Hoofdstuk 3	Hoofdstukken 4 – 9	Hoofdstuk 10
Algemene inleiding. →	Wat willen we en welke belangen passen daar bij.→	Uitleg over hoe we onze visie gaan realiseren en welke instrumenten we daarvoor inzetten. →	Uitwerking van provinciale belangen en van het beleid dat bij de verwoorde visie past. →	Hoe volgen we de voortgang van de realisatie en hoe passen we deze aan als dat nodig is?
		Kaart 1 Visiekaart; Kaart 2 Signalerings-kaart Kernkwaliteiten.	*H4: Kaarten 2a – 2f, informatiekaarten cultuurhistorie en archeologie, kaart 3; H5 – 9: Kaarten 4 – 10.*	

Indeling van de Omgevingsvisie

Voor meer informatie over de Omgevingsvisie, zie ook: www.provincie.drenthe.nl/omgevingsvisie**.**

1. Drenthe nu

Drenthe; een provincie waar in 2014 bijna 490.000 mensen op een prettige manier samenleven. De inwoners waarderen het leven en wonen in hun provincie[1] met een acht. De meeste mensen wonen in een van de kernen in het landelijk gebied. Vier op de tien wonen in Assen, Emmen, Hoogeveen, Meppel of Coevorden.

Drenthe; een provincie met een landschap dat in de loop van de tijd wel is veranderd, maar nooit zijn aantrekkelijkheid heeft verloren. Water, bodem en lucht zijn relatief schoon en cultuurhistorische, natuurlijke, landschappelijke en sociale kwaliteiten zijn nog beleefbaar. Landbouw en natuur bepalen het beeld van het landelijk gebied. Veel bezoekers komen af op het ruime aanbod van dag- en verblijfsrecreatie en (inter)nationale trekkers, zoals het TT-circuit Assen en Dierenpark Emmen.

Drenthe; een provincie met, als onderdeel van Noord-Nederland, een interessante positie als schakel tussen de Randstad en Noordoost-Europa. De interne infrastructuur is grofmazig. Bereikbaarheidsproblemen beperken zich nog tot de ontsluitende wegen van steden en de hoofdinfrastructuur in en naar de provincie.

Drenthe; een provincie waarin de bevolking in sommige gebieden afneemt. Ook de samenstelling van de bevolking verandert. Vergrijzing en ontgroening hebben consequenties voor onder andere het aanbod van voorzieningen.

Drenthe, een provincie met – zeker in tijden van crisis – een stevige inzet op het behoud en het creëren van werkgelegenheid. Een provincie ook die, onder invloed van verdergaande internationalisering, geleidelijk de overstap maakt naar een kennis- en netwerkeconomie. Het midden- en kleinbedrijf (mkb) is de motor van de economie. De werkgelegenheid wordt bepaald door de industrie, (groot)handel en gezondheidszorg. In vergelijking met andere delen van het land, is het beschikbare arbeidspotentieel relatief laaggeschoold en de arbeidsparticipatie relatief laag.

Drenthe; een provincie waar de klimaatverandering effect heeft op de waterhuishouding, de biodiversiteit en de landbouw. Het vervangen van schaarser en duurder wordende fossiele brandstoffen door duurzamer oplossingen heeft sociaal-economische en ruimtelijke gevolgen.

Drenthe; een provincie die samen met haar buurprovincies Groningen en Fryslân een visie op de ontwikkeling van Noord-Nederland heeft geschetst. Een provincie die zijn Omgevingsvisie invult door zijn eigen perspectieven en belangen te benoemen. Drenthe doet dit vanuit een basishouding 'decentraal wat kan, centraal wat moet'. De provincie Drenthe wil actief met haar belangen aan de slag. De provincie doet dit op basis van gelijkwaardigheid met en vertrouwen in haar partners, waaronder de twaalf Drentse gemeenten.

[1] *Het gemiddelde waarderingscijfer in Nederland is een 6,5 (Sociaal Rapport Drenthe, 2008).*

Drenthe; een provincie waar inwoners overheden en maatschappelijke partners kernkwaliteiten en een bruisend Drenthe als cruciale aspecten hebben benoemd voor de toekomst.

De kernkwaliteiten van Drenthe moeten we koesteren. Daarnaast moeten we, passend bij deze kernkwaliteiten, de provincie verder ontwikkelen tot een bruisend Drenthe[2].

[2] *Discussienota 'Invulling Gezicht van Drenthe', resultaat van fase 1 nieuw omgevingsbeleid'.*

2. Missie, ambities en belangen

2.1 Aard van de Omgevingsvisie

Deze Omgevingsvisie is hét strategische kader voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling van Drenthe. De visie formuleert de belangen, ambities, rollen, verantwoordelijkheden en sturing van de provincie in het ruimtelijke domein. De Omgevingsvisie kent een duidelijke relatie met bestaande programma's en plannen. Dat geldt op landsdelig niveau (zoals de Noordervisie, de Gebiedsagenda Noord-Nederland en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN)-agenda), op regionaal niveau (Regiovisie Groningen-Assen) en op provinciaal niveau (de Regionale Agenda's, het Regionaal Specifiek Pakket (RSP) en uitwerkingen van het collegeprogramma van gedeputeerde staten (GS) (bijvoorbeeld programma Klimaat en Energie). Deze programma's en plannen zijn medebepalend geweest bij het tot stand komen van de Omgevingsvisie en worden benut bij de uitvoering ervan. Bestaande bestuurlijke afspraken zijn gerespecteerd.

In deze Omgevingsvisie zijn vier wettelijk voorgeschreven provinciale planvormen samengenomen:
• de provinciale structuurvisie op grond van de Wet ruimtelijke ordening (Wro);
• het provinciaal milieubeleidsplan op grond van de Wet milieubeheer (Wm);
• het regionaal waterplan op grond van de waterwetgeving;
• het Provinciaal Verkeers- en Vervoersplan op grond van de Planwet verkeer en vervoer.

De Omgevingsvisie beschrijft de ruimtelijk-economische ontwikkeling van Drenthe in de periode tot 2020, met in sommige gevallen een doorkijk naar de periode daarna. Als in de tekst wordt gesproken over 'lange termijn', betreft het de periode ná 2020.

De Omgevingsvisie heeft vooral een interne binding. Dit betekent dat wij bij de uitoefening van onze taken aan de Omgevingsvisie gebonden zijn. Wel zijn (binnen de wettelijke kaders) afwijkingen van de Omgevingsvisie mogelijk, zolang de ambities en doelstellingen van de visie niet worden aangetast.

Besluiten over de uitwerkingen en eventuele afwijkingen van de Omgevingsvisie worden genomen door Provinciale Staten. Voorafgaand aan de besluitvorming moet de Provinciale Statencommissie Omgevingsbeleid worden gehoord. Uitwerkingsplannen moeten worden voorbereid in overeenstemming met afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) en hebben dezelfde juridische betekenis als de Omgevingsvisie.

commissie voor de Leefomgeving (cieL)

De commissie voor de Leefomgeving legt vooral aan de voorkant van het proces ideeën uit de Drentse samenleving voor aan Gedeputeerde en Provinciale Staten. De cieL ontwikkelt haar adviezen en beleidsimpulsen op een slimme en creatieve manier, bijvoorbeeld door het organiseren van workshops en symposia. De voorzitter en de vijf leden nemen ten behoeve van de adviezen elk hun netwerk en een kennisdomein mee.

Totstandkoming van de visie

De Omgevingsvisie Drenthe 2010 is in een interactief proces tot stand gekomen. Zowel bij de voorbereiding als bij het opstellen van de Omgevingsvisie zijn onze partners, maatschappelijke organisaties en de inwoners van Drenthe nauw betrokken. Ook is een m.e.r.-procedure doorlopen.

Voor de beperkte actualisatie van 2013 borduurden we voort op het document van 2010. De teksten zijn (beperkt) aangepast vanwege voortschrijdend inzicht, of waar dit de werkbaarheid van het document ten goede komt, of waar verdieping wenselijk is. Voorafgaand aan de formele Awb-procedure is met kernpartners overleg gevoerd.

Noordervisie 2040

In het najaar van 2013 hebben de drie noordelijke provincies een streefbeeld voor Drenthe, Fryslân en Groningen in 2040 vastgesteld: Noordervisie 2040. Deze ruimtelijk-economische visie op de toekomst van Noord-Nederland is tot stand gekomen in samenwerking met inwoners, het bedrijfsleven en verschillende belangenorganisaties. De drie provincies willen de komende jaren aan de slag met onder andere de thema's water en energie en belangrijke opgaven zoals krimp en werk. De Noordervisie 2040 laat ook de nieuwe rolverdeling tussen provincie en samenleving zien. De provinciale rol ontwikkelt zich van regisseur naar speler in een netwerk van medeoverheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties en burgers. Bij het maken van de stap van visie naar uitvoering, zullen de provincies actief de samenwerking opzoeken, ruimte bieden aan initiatieven en waar nodig richting geven en ondersteunen.

De inbreng van de provincie Drenthe bij deze Noordervisie is in belangrijke mate gebaseerd op de Omgevingsvisie Drenthe. Omgekeerd zal bij de verdere uitwerking van de Omgevingsvisie de Noordervisie medebepalend zijn.

2.2 Missie

Onze missie luidt:

> *Het ontwikkelen van een bruisend Drenthe, passend bij de kernkwaliteiten die de provincie rijk is.*

Deze missie is ingegeven door wat bewoners, medeoverheden en maatschappelijke partners belangrijk vinden voor de toekomst van Drenthe. De kernkwaliteiten hebben we samen met onze partners en de inwoners van Drenthe benoemd: rust, ruimte, natuur, landschap, oorspronkelijkheid, kleinschaligheid, noaberschap, menselijke maat en veiligheid.

Onder een 'bruisend Drenthe' verstaan we een provincie waarin het goed wonen en werken is en waar voor jong en oud veel te beleven valt. Een provincie ook waar ondernemerschap, cultuur en sport floreren. Onze missie laat zien dat we streven naar ruimtelijke kwaliteit door nieuwe ontwikkelingen en bestaande kwaliteiten in samenhang te bezien.

2.3 Ambities en belangen

We zien vijf belangrijke ontwikkelingen op ons afkomen:

- de demografische ontwikkeling;
- de klimaatverandering;
- de afname van de biodiversiteit;
- de transitie naar een kennis- en netwerkeconomie;
- de transitie naar een duurzame energievoorziening.

Onze belangrijkste opdracht tot 2020 is het vinden van een antwoord op de vraag hoe we met deze ontwikkelingen moeten omgaan. Daarnaast heeft de Provincie Drenthe diverse ambities en daarmee ook belangen. De basis hiervoor zijn de wettelijke taken en verantwoordelijkheden. Deze zijn aangevuld met een selectie onderwerpen die in onze ogen het meest effectief te beïnvloeden zijn op provinciaal niveau. Onze ambities en de daaruit voortvloeiende provinciale belangen zijn hieronder op hoofdlijnen weergegeven. In de volgende hoofdstukken lichten we deze nader toe.

2.3.1 Ruimtelijke kwaliteit

Kernkwaliteiten

De kernkwaliteiten zijn de kwaliteiten die bijdragen aan de identiteit en aantrekkelijkheid van Drenthe. Samen met vertegenwoordigers van overheden, belangengroepen, marktpartijen en inwoners hebben we de volgende kernkwaliteiten van Drenthe benoemd[3]:

[3] *Discussienota 'Invulling Gezicht van Drenthe, resultaat van fase 1 nieuw omgevingsbeleid'*.

• rust, ruimte, natuur en landschap;
• oorspronkelijkheid (authenticiteit, Drents eigen);
• noaberschap;
• menselijke maat;
• veiligheid;
• kleinschaligheid (Drentse schaal).
Het provinciaal belang ligt in het behouden en waar mogelijk ontwikkelen van de kernkwaliteiten. In hoofdstuk 3 vindt u voor de alle kernkwaliteiten een uitwerking naar meer concrete indicatoren.

Zorgvuldig Ruimtegebruik

In Drenthe kunnen mensen nog ruimte beleven. Dat willen we bewaken, ook wanneer er nieuwe ontwikkelingen zijn. Zorgvuldig ruimtegebruik is van provinciaal belang.

Milieu- en leefomgevingskwaliteit

Wij streven naar een gezonde en veilige leefomgeving voor mens, plant en dier. Het beschermen van de kwaliteit van milieu en leefomgeving is veelal op Europees en nationaal niveau geregeld. Daarbij zijn diverse taken en verantwoordelijkheden bij de provincies neergelegd. Deze taken, gericht op het beschermen van de kwaliteit van lucht, water en bodem en het verbeteren van de verkeersveiligheid, waterveiligheid en externe veiligheid, zijn daarmee van provinciaal belang.

2.3.2 Bruisend Drenthe

Kernwaarde bedrijvigheid

Naast de kernkwaliteiten van Drenthe is er de dynamiek van de bedrijvigheid. Bedrijvigheid in Drenthe is van grote maatschappelijke en economische betekenis vanwege de werkgelegenheid en de vitaliteit van het platteland en de steden. Wij achten bedrijvigheid van provinciaal belang en benoemen dit tot een kernwaarde.

Economische ontwikkeling en werkgelegenheid

Om werkgelegenheid te behouden en nieuwe te creëren, streven wij naar de ontwikkeling van een dynamische, vitale en zichzelf vernieuwende regionale economie. Een belangrijke voorwaarde daarvoor is het kunnen bieden van voldoende, gevarieerde, aantrekkelijke en vitale vestigingsmogelijkheden op regionale bedrijventerreinen en andere stedelijke werklocaties.
In het landelijk gebied willen we voldoende ontwikkelingsmogelijkheden bieden voor landbouw, recreatie en toerisme en andere niet-agrarische bedrijvigheid. Het regionale economische vestigingsklimaat is voor ons van provinciaal belang.

Van provinciaal belang is ook een goed gespreid en gevarieerd aanbod van regionale werklocaties, zowel kwantitatief als kwalitatief, aansluitend bij de vraag van ondernemingen. Deze locaties moeten goed bereikbaar zijn. Daarnaast wijzen we locaties aan voor milieuhinderlijke bedrijvigheid.

De landbouw moet in de provincie voldoende mogelijkheden hebben voor schaalvergroting en voor de productie van energie. Ook dit is een provinciaal belang.

Vrijetijdseconomie is een belangrijke economische pijler voor Drenthe. Drenthe moet aantrekkelijk blijven voor recreanten en toeristen. Van provinciaal belang is het verbeteren en vernieuwen van het bestaande aanbod van verblijfs- en dagrecreatie en van de toeristisch-recreatieve infrastructuur.

De landbouw en de vrijetijdseconomie vallen onder de kernwaarde bedrijvigheid en spelen tevens een belangrijke rol bij het behouden en ontwikkelen van de kernkwaliteiten.

De ontwikkeling van de radioastronomie in Drenthe en het voorkomen van verstoring van activiteiten die daarmee samenhangen, is voor ons van provinciaal belang. Bij ontwikkelingen binnen de verstoringgevoelige zones is voor ons het waarborgen van een goede, storingsvrije ontvangst van signalen uit het heelal leidend.

Demografische ontwikkeling

Structurele bevolkingsdaling is voor de provincie een relatief nieuw fenomeen. Dalende bevolkingsaantallen kunnen leiden tot ongewenste concurrentie om bewoners en bedrijven. Dit vraagt om nieuwe, bovenlokale visies op de ruimtelijke inrichting. Wij zien het als een bestuurlijke uitdaging om de demografische ontwikkeling samen met de gemeenten in goede banen te leiden. Het is dus een provinciaal belang om een adequate strategie te ontwikkelen voor krimpgebieden, met aandacht voor wonen, leefbaarheid, bereikbaarheid en arbeid.

Wonen

Wij streven naar aantrekkelijke, gevarieerde en leefbare woonmilieus die voorzien in de woonvraag. Het maken van bovenlokale afspraken hierover is van provinciaal belang. Gemeenten werken hun aandeel in het woonaanbod en de woonmilieus uit in de gemeentelijke structuurvisies of woonplannen. Zij houden daarbij rekening met de huidige kernenstructuur in de gemeente en de behoefte aan verschillende woonmilieus.

Steden en stedelijke netwerken

De stedelijke centra maken Drenthe voor haar inwoners en voor bezoekers extra aantrekkelijk. Wij streven naar steden met een onderscheidende identiteit, gebaseerd op historische kenmerken of gebiedskenmerken. Deze differentiatie is van provinciaal belang. Dat geldt ook voor ontwikkelingen die bijdragen aan het bruisende karakter van de steden.

Van provinciaal belang is dat de stedelijke netwerken ‘robuust’ zijn. We streven naar netwerken van steden die samenhangen, samenwerken en complementair zijn. Dit is nodig voor een toekomstbestendige ontwikkeling van mobiliteit, woon- en werklocaties, werkgelegenheid en voorzieningen.

Klimaatverandering

Wij streven naar een leefomgeving die de langetermijnveranderingen in het klimaat en weersextremen kan opvangen. Hiervoor is een klimaatbestendig watersysteem cruciaal. De beleidsverantwoordelijkheid voor de kwaliteit en kwantiteit van (grond)water ligt bij de provincie en is daarmee van provinciaal belang.

Duurzame energievoorziening en gebruik van de ondergrond

Onze ambitie is een betrouwbare en betaalbare energievoorziening met een beperkte uitstoot van broeikasgassen. We streven naar een duurzame energiehuishouding in 2050. Dit vraagt om een overgang van het gebruik van fossiele energie naar hernieuwbare energie. Van provinciaal belang is het benutten van de mogelijkheden voor duurzame energieopwekking en -distributie, onder andere door het bieden van voldoende mogelijkheden voor ruimtelijke ontwikkelingen. Ook het besparen van energie, het zorgvuldige gebruik van de ondergrond voor de energiewinning, de opslag van CO2, groen gas, aardgas en de energie-infrastructuur zijn van provinciaal belang. De provincie stelt kaders en voert zo nodig de regie over de ruimtelijke ontwikkeling, zoals in het winddossier gebeurt.

Mobiliteit en bereikbaarheid

Voor onze ambities op het gebied van wonen, werken en recreëren moet onze provincie veilig en goed te bereiken zijn, ook internationaal. Wij willen voorwaarden creëren voor een duurzame en innovatieve ontwikkeling van de mobiliteit. De samenhang en de betrouwbaarheid van (inter)regionale netwerken voor auto, openbaar vervoer, fiets en goederen over weg, spoor en water zijn van provinciaal belang, evenals de verknoping met de (inter)nationale netwerken. Daarnaast is een hoogwaardige digitale bereikbaarheid van groot belang voor de sociaal-economische ontwikkeling van Drenthe.

Natuur

Natuur neemt in deze Omgevingsvisie een dubbelrol in. Natuur betreft zowel een aanwezige *kwaliteit* – af te meten aan de biodiversiteit – als een te ontwikkelen *functie* (natuurontwikkeling). r We streven naar beleefbare natuur én naar natuur met een economische waarde en naar variatie in en tussen levensgemeenschappen en de voor Drenthe kenmerkende natuur. Natuur binnen de begrensde EHS beschouwen wij als kernkwaliteit. De samenhang tussenbiodiversiteit en natuurwaarden (binnen en buiten de EHS) is groot. In de Natuurvisie 2014-2040 wordt uitgewerkt hoe we deze samenhang kunnen versterken en welk belang wij hebben in natuurwaarden buiten de begrensde EHS.

Biodiversiteit

Biodiversiteit is de veelheid aan planten en dieren in samenhang met elkaar en de omgeving, met variaties in genen, soorten en gemeenschappen. De biodiversiteit van het bodemleven is essentieel voor een goed functionerende en gezonde bodem. Schoon water en schone lucht zijn randvoorwaarden voor biodiversiteit. Het behouden en versterken van de biodiversiteit in Drenthe is van provinciaal belang en werkt door in meerdere beleidsvelden.

Landschap

De verschillende Drentse landschapstypen en de diversiteit in landschapstypen zijn voor ons van provinciaal belang. De provincie richt zich op het in stand houden van het landschap als economisch, ecologisch en cultureel kapitaal. Onze ambitie is een Drents landschap waarin de verscheidenheid in landschapstypen en -onderdelen zich blijvend manifesteert. De verschillende landschapstypen en de diversiteit in landschapstypen zijn voor ons van provinciaal belang. Landschapstypen met de bijbehorende landschapskenmerken willen we in samenhang behouden en versterken. Daarmee wordt gestreefd naar een Drents landschap waarin het grondgebruik, het type natuur en het landschapsbeeld passen bij de ontwikkelingsgeschiedenis van het landschap. Vanuit dat perspectief wil de provincie keuzes voor nieuwe ontwikkelingen in het landschap blijvend mogelijk maken.

Multifunctionaliteit

Op veel plekken in de provincie komen verschillende gebruiksfuncties samen. Een goede verweving van deze functies is van provinciaal belang. Het gaat ons hierbij om het verbinden van stad en land, het verweven van landbouw, natuur en water in het landelijk gebied en het benutten van de kernkwaliteiten voor de plattelandseconomie.

Cultuur en sport

We streven naar een bruisende provincie die uitdaagt tot bewegen en inspireert met culturele activiteiten. Sport- en cultuurparticipatie en de continuïteit in het voorzieningenniveau die hiervoor nodig is, zijn van provinciaal belang.

3. Strategie, rol en instrumenten

3.1 Ruimtelijke kwaliteit en kernwaarde bedrijvigheid

Wij willen de ruimtelijke identiteit van Drenthe versterken en ontwikkelingen stimuleren die een bijdrage leveren aan de ruimtelijke kwaliteit van Drenthe. De hiermee samenhangende begrippen ‘ruimtelijke kwaliteit’ en ‘kernwaarde bedrijvigheid’ werken we hierna uit.

Ruimtelijke kwaliteit

Het begrip ruimtelijke kwaliteit kent geen scherpe definitie. Ruimtelijke kwaliteit gaat over de kwaliteit van de ruimte waarin we wonen, werken en recreëren. Het is de optelsom van de gebruikswaarde, de belevingswaarde en de toekomstwaarde. Wij vinden dat een omgeving een goede ruimtelijke kwaliteit heeft wanneer deze geschikt is voor mens, plant en dier. We bedoelen een omgeving die mooi is, waar mensen zich thuis voelen, waar de historie van de streek kan worden beleefd, waar lucht, bodem en water schoon zijn en waar huizen, bedrijven en wegen een logische plek kennen. Kortom: een omgeving die mede door deze kenmerken aantrekkelijk is voor vestiging en verblijf.

De ruimtelijke kwaliteit van Drenthe is hoog. Het tot dusver gevoerde ruimtelijk beleid heeft ertoe geleid dat ontwikkelingen altijd in samenhang met de ondergrond en met besef van de cultuurhistorie hebben plaatsgevonden. Er is evenwicht tussen stad en platteland, tussen rust en dynamiek, tussen historie en het heden. Ons landschap is rijk aan herinneringen aan vroegere bewoning, kent karakteristieke bebouwingspatronen en heeft hoge natuurwaarden. In Drenthe kan nog steeds openheid, rust, ruimte en duisternis worden ervaren. En het verschil tussen stad en land is duidelijk. Deze aspecten worden in de rest van het land steeds zeldzamer en worden door onze samenleving steeds meer gewaardeerd.

Ruimtelijke kwaliteit zit voor ons in het behouden en waar mogelijk versterken van de kernkwaliteiten, in het zorgvuldig gebruikmaken van de ruimte en in het waarborgen van de kwaliteit van het milieu en de leefomgeving. Om zorgvuldig ruimtegebruik in Drenthe te stimuleren, streven we naar het bundelen van wonen en werken. We laten verdichting vóór uitbreiding gaan. Extra ruimte voor wonen en werken is er in of aansluitend op het bestaande bebouwde gebied en gebundeld rond de regionale voorzieningen voor infrastructuur en openbaar vervoer. Uiteraard is het niet de bedoeling dat dit streven ten koste gaat van cultuurhistorisch waardevolle dorpskernen. In zulke situaties zoeken we met de betrokken partijen naar een maatwerkoplossing.

Kernwaarde bedrijvigheid

Ontwikkelingen die positief zijn voor de werkgelegenheid en behoud / vestiging van bedrijven en instellingen achten wij voor Drenthe van bijzonder belang. Daarom benoemen we bedrijvigheid als een kernwaarde. Daarbij gaat het zowel om bedrijvigheid in de dorpen, de steden en op bedrijventerreinen als om bedrijvigheid in de landbouw, in de vrijetijdssector en gekoppeld aan natuur(beleving). Voor de

provincie is bedrijvigheid een kernwaarde. Het invulling geven aan deze kernwaarde is vooral een gezamenlijke opgave van gemeenten.

Kernwaarde	Indicatoren
Bedrijvigheid	Werkgelegenheid Vestiging van bedrijven Ontwikkeling van bestaande bedrijvigheid

De kernwaarde bedrijvigheid vinden we vooral terug in het sociaal-economische systeem en in de landbouw, maar ook bij natuur, bijvoorbeeld als het om de vrijetijdseconomie gaat.

Wijze van afwegen kernwaarde bedrijvigheid

De kernwaarde bedrijvigheid is een middel om ontwikkelingen met bedrijfseconomische aspecten zorgvuldig te kunnen afwegen met de kernkwaliteiten. Met de kernwaarde bedrijvigheid kan niet worden afgeweken van thematisch beleid, zoals dat bijvoorbeeld geld voor bedrijvigheid in het buitengebied of voor regionale afstemming woningbouw. De kernwaarde richt zich vooral op de (bedrijfs)economische meerwaarde[4] en de kwaliteitsimpuls die een ontwikkeling oplevert. Daarnaast wordt bezien in hoeverre de ontwikkeling bijdraagt aan de doelstellingen van het Kader voor Economische Investeringen (KEI, zie ook paragraaf 4.1).

Kernkwaliteiten

Omdat niet alle kernkwaliteiten goed te duiden zijn in het fysiek-ruimtelijk domein, hebben wij ze vertaald naar indicatoren. Rust is vertaald naar stilte en duisternis. Ruimte staat voor de openheid van het landschap. De graadmeter voor natuur is de biodiversiteit. Landschap is vertaald naar diversiteit en gaafheid van landschapstypen. Oorspronkelijkheid hebben we concreet gemaakt in de kernkwaliteiten cultuurhistorische, archeologische en aardkundige waarden. Veiligheid staat voor sociale, externe en verkeersveiligheid. De kernkwaliteiten noaberschap, menselijke maat en kleinschaligheid zijn lastig ruimtelijk te duiden, maar zijn meegenomen in de begrippen ‘leefbaarheid’ en ‘passend bij Drenthe’. Onder natuur verstaan we de biodiversiteit in onze provincie. Biodiversiteit is echter veelomvattend. Onze inzet op het behouden en het versterken van de biodiversiteit richt zich primair op het soortenbeleid en op het realiseren van de Ecologisch Hoofdstructuur (EHS). Deze EHS vormt de ruggengraat van de biodiversiteit in onze provincie.

[4] *Bijvoorbeeld: werkgelegenheid, innovatief, onderscheidend, levensvatbaar, verdiencapaciteit en aantrekkingskracht.*

Kernkwaliteiten	Indicatoren
Rust	Stilte Duisternis
Ruimte	Openheid van het landschap
Natuur	Biodiversiteit
Landschap	Diversiteit Gaafheid van landschappen
Oorspronkelijkheid	Cultuurhistorische waarden Archeologische waarden Aardkundige waarden
Veiligheid	Sociale veiligheid Externe veiligheid Verkeersveiligheid
Noaberschap, Menselijke maat, Kleinschaligheid (Drentse schaal)	Leefbaarheid Passend bij Drenthe

Drenthe is buitengewoon rijk aan kernkwaliteiten; ze zijn vrijwel overal aanwezig. Het koesteren van de kernkwaliteiten zien wij als een gedeelde verantwoordelijkheid van provincie, gemeenten, waterschappen, terreinbeheerders, bedrijfsleven en particulier initiatief. Met een deel van de kernkwaliteiten heeft de provincie speciale ambities. Hierop concentreren wij onze middelen en stuurkracht.

Voor het behouden en versterken van kernkwaliteiten is samenwerking met onze partners van essentieel belang. Als hulpmiddel voor de omgang met kernkwaliteiten ontwikkelen we samen met hen de digitale Handreiking Kernkwaliteiten (www.kernkwaliteitendrenthe.nl). De Handreiking Kernkwaliteiten biedt voor geheel Drenthe feitelijke informatie over de kernkwaliteiten en een gemakkelijke toegang tot het actuele provinciale beleid voor kernkwaliteiten, door meerdere zoekmogelijkheden, gekoppeld aan de provinciale website en waar mogelijk aan gemeentelijke initiatieven.

Wijze van afwegen kernkwaliteiten

De kernkwaliteiten die van provinciaal belang zijn, worden verbeeld op de kaarten 2a tot en met 2f. De Signaleringskaart kernkwaliteiten, zoals hierna opgenomen, laat goed zien waar veel kernkwaliteiten samenkomen. Uit de kaart valt niet af te leiden waar hoge beschermingsniveaus vanuit kernkwaliteiten gelden. Zo is te zien dat in de Veenkoloniën veel kernkwaliteiten aanwezig zijn, maar dat wil niet zeggen dat ontwikkelingen hier zijn uitgesloten. De bescherming in dit gebied geldt vooral voor de karakteristieke Veenkoloniale structuren. De Signaleringskaart vraagt, kortom, om interpretatie.

Onze inzet is de kernkwaliteiten te behouden en waar mogelijk te ontwikkelen. In deze Omgevingsvisie zijn verschillende ambities over (delen van) Drenthe opgenomen die elkaar in de concrete uitwerking

soms versterken, maar soms ook strijdig zijn. Onze missie – het ontwikkelen van een bruisend Drenthe passend bij de kernkwaliteiten die Drenthe rijk is – vraagt om een heldere systematiek van belangenafweging. Bij het werken met uitnodigings- of ontwikkelingsplanologie is het essentieel dat vroeg in de planprocessen of bij de start van nieuwe economische ontwikkelingen, álle belangen in beeld zijn. Dit doen wij door in concrete opgaven de belangen en de betekenis van de kernkwaliteiten duidelijk te benoemen, naast de andere belangen, en op grond hiervan een heldere afweging te maken. We sturen daarbij op locatiekeuzes en ontwikkelen waar mogelijk nieuwe concepten. Zo kan Drenthe zich ontwikkelen op een wijze die de waarde van de kernkwaliteiten niet tot remmende factor voor ontwikkelingen maakt, maar juist als uitgangspunt heeft.

In een aantal gebieden komen veel verschillende kernkwaliteiten samen, zoals Drentsche Aa, Dwingelderveld, Drents-Friese Wold, Hondsrug, Holtingerveld, de Onlanden en het Reestgebied. Voor deze gebieden geldt:

- De focus van de provincie ligt op de samenhang van de kernkwaliteiten – dit laat onverlet dat de afzonderlijke kernkwaliteiten in deze gebieden ook van provinciaal belang zijn;
- Prioriteit heeft een integrale provinciale advisering voor de gebieden;
- Prioriteit heeft de inzet van provinciale middelen (waaronder subsidies) voor het behouden en ontwikkelen van de kernkwaliteiten in deze gebieden.

Voor een aantal gebieden zijn plannen en perspectieven opgesteld. We gaan ons beleid voor de andere gebieden in de komende periode nader uitwerken.

De uitwerkingen van ons beleid per kernkwaliteit is in hoofdstuk 4 van de visie opgenomen.

De beleidsmatige verantwoordelijkheid voor het koesteren en ontwikkelen van kernkwaliteiten die niet op de kaarten 2a tot en met 2f staan aangegeven, zien wij als een verantwoordelijkheid voor andere partijen, zoals gemeenten en waterschappen. Onze rol hierbij is faciliterend en stimulerend. Wij kiezen er bewust voor om gemeenten en andere partners beleidsruimte te geven. Het onderscheid in kernkwaliteiten naar provinciaal en gemeentelijk belang is voor ons geen onderscheid in eerste en tweede garnituur. Het onderscheid is gemaakt vanwege de verdeling van de verantwoordelijkheid voor het behouden en ontwikkelingen van de kernkwaliteiten.

Ook de verantwoordelijkheid voor de kernkwaliteiten binnen het bestaand stedelijk gebied ligt bij de desbetreffende gemeente. Een uitzondering hierop wordt gemaakt voor archeologie (kaart 2e) en in specifieke gevallen voor cultuurhistorie. Binnen bestaand stedelijk gebied geldt het provinciaal belang alleen als er een kern is opgenomen op de kaart cultuurhistorie (kaart 2f).

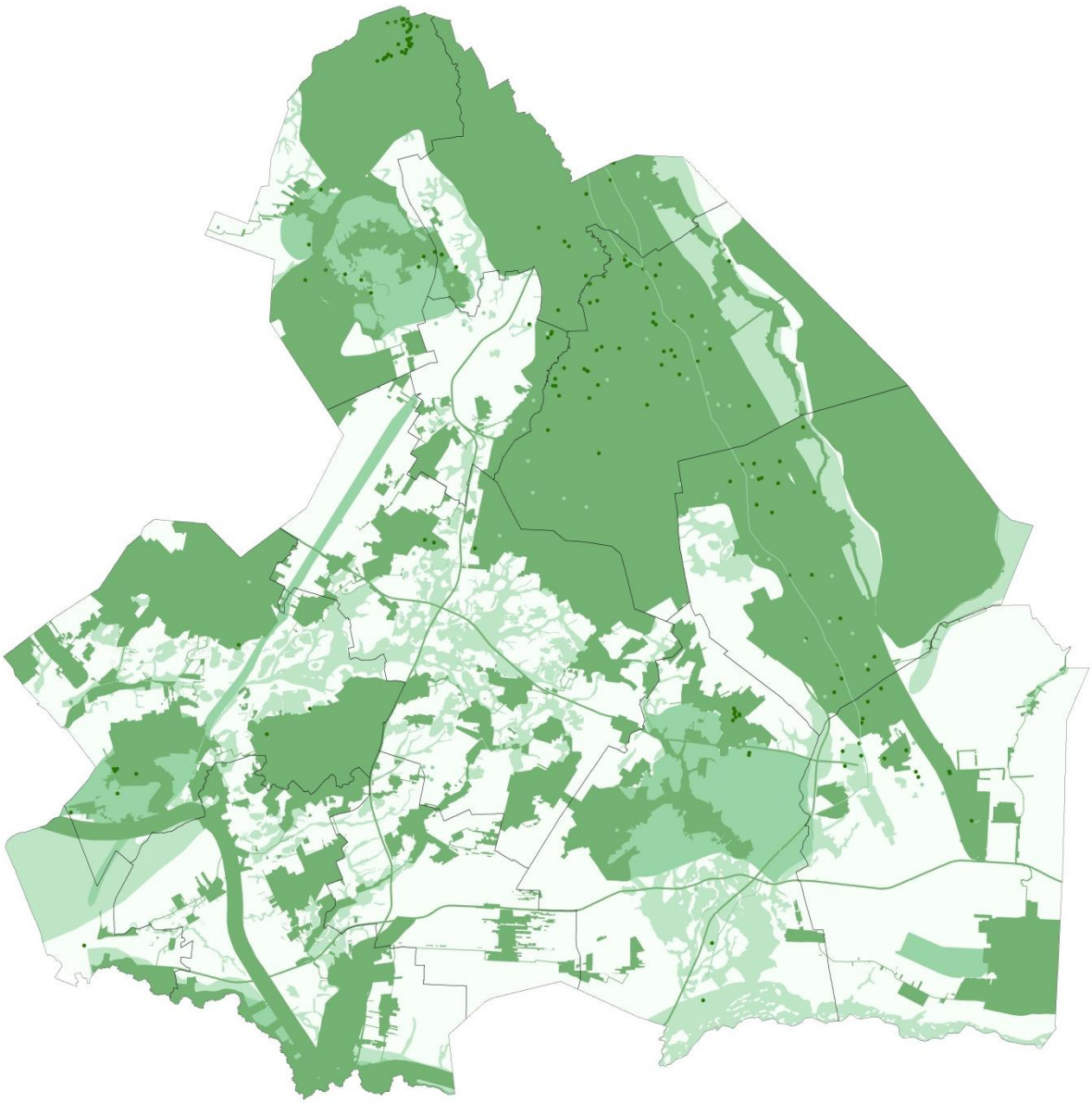

Kaart 2. Signaleringskaart kernkwaliteiten

Bij kernkwaliteiten die niet zijn opgenomen op de kaarten, zien wij onze rol als volgt:

- Inspireren: wij willen bijdragen aan het behouden en ontwikkelen van de kernkwaliteiten door inspirerende voorbeelden en informatie binnen en buiten Drenthe uit te dragen naar gemeenten. Verder zijn wij bereid om gemeenten op verzoek te faciliteren in het opstellen van gemeentelijke plannen met betrekking tot ruimtelijke kwaliteit, bijvoorbeeld met de inzet van een kwaliteitsteam.
- Kennis delen: wij stimuleren de ontwikkeling van eigen gemeentelijke of lokale verbijzondering en detaillering van kernkwaliteiten. Onze kennis over kernkwaliteiten maken wij algemeen raadpleegbaar, bijvoorbeeld in de vorm van onze Handreiking Kernkwaliteiten, die digitaal beschikbaar is: www.kernkwaliteitendrenthe.nl. Gemeenten kunnen de handreiking gebruiken bij hun afwegingen en bij de doorvertaling in ruimtelijke plannen.

- Subsidie verlenen: in de periode van verschuiving van verantwoordelijkheden van provincie naar gemeente kunnen wij besluiten tot het instellen van een co-financieringsregeling voor het behouden en ontwikkelen van kernkwaliteiten.

Bij de belangenafweging in gebieden met kernkwaliteiten (kaarten 2a – 2f) zien wij een nadrukkelijke rol voor onszelf in het planproces. Wij zien hierin drie hoofdsporen:

- Kader stellen: voor de verschillende kernkwaliteiten hebben wij randvoorwaarden benoemd die ingaan op de kenmerken (zoals karakteristiekbeschrijvingen en typologieën), samenhang en niveaus van sturing. Deze criteria gebruiken we in de advisering over ontwikkelingen.
- Behouden: wij sturen op het vastleggen van kernkwaliteiten in de structuurvisies en bestemmingsplannen van gemeenten en in de beheersplannen van waterschappen en terreinbeherende organisaties.
- Ontwikkelen: wij sturen op onze betrokkenheid in een zo vroeg mogelijk stadium van ruimtelijke plannen, dus de visievorming of ontwerpfase. In dit stadium denken wij actief mee over de gewenste integrale samenhang van kernkwaliteiten en functies. In onze advisering kan de ene kernkwaliteit prevaleren boven de andere. Dit is afhankelijk van het type ontwikkeling en het gespecificeerde niveau van sturing (zie ook kader stellen).

Wijze van afwegen kernkwaliteiten en kernwaarde bedrijvigheid

Bij nieuwe ontwikkelingen worden economische belangen in samenhang bezien met de kernkwaliteiten, met zorgvuldig ruimtegebruik en met de milieu- en leefomgevingkwaliteit. Omdat economie en werkgelegenheid van buitengewoon belang zijn voor onze provincie, is de kernwaarde bedrijvigheid voor ons gelijkwaardig aan de kernkwaliteiten. De kernwaarde bedrijvigheid en de kernkwaliteiten beoordelen we altijd in samenhang, op ruimtelijke kwaliteit en op de economische of maatschappelijke meerwaarde. Bij de beoordeling vindt een integrale afweging plaats tussen alle belangen (kernwaarde bedrijvigheid, kernkwaliteiten, zorgvuldig ruimtegebruik, milieu- en leefomgevingkwaliteit en overig sectoraal beleid). Hierbij gaat het om het geheel en niet om een enkel aspect. Het accent ligt op mogelijkheden, niet op onmogelijkheden.

Op voorhand is niet te zeggen hoe een afweging tussen de kernkwaliteiten en de kernwaarde bedrijvigheid in een praktijksituatie uitvalt. De ene ontwikkeling heeft immers meer gewicht dan de andere en per locatie en per aspect kan het beschermingsniveau voor een kernkwaliteit verschillen. Kortom: dit is maatwerk. Hierboven (onder de kopjes ‘Kernkwaliteiten’ en ‘Kernwaarde bedrijvigheid’ hebben we meer verteld over de specifieke afwegingen.

Overige ruimtelijke dragers

Bij het beoordelen van ontwikkelingen kijken we niet alleen naar de bovengrond, maar houden we ook rekening met de eigenschappen en functies van de ondergrond. Onze ondergrond kent een lange ontstaansgeschiedenis en is kwetsbaar voor veranderingen. Het is daarom noodzakelijk dat we hier zorgvuldig mee omgaan. De ondergrond is mede structurerend voor de bovengrondse ontwikkelingen: dit is het ‘3D denken’.

Bij ontwikkelingen maken we daarnaast gebruik van de structurerende werking van:

- de energie-infrastructuur en de energiepotentie van de ondergrond (voor de ontwikkeling van een duurzame energievoorziening);
- de waterinfrastructuur (voor landbouw, natuur en landschap);
- de verkeers- en vervoersinfrastructuur (voor de stedelijke ontwikkeling, de ontsluiting van het platteland, logistieke ontwikkelingen/achterlandverbindingen en recreatie en toerisme).

3.2 Robuuste systemen en multifunctionele gebieden

Robuuste systemen

Om onze ambities te kunnen verwezenlijken, maken we een onderscheid tussen ‘robuuste systemen’ en ‘multifunctionele gebieden’. Er zijn vier ‘systemen’ die in onze ogen de dragers zijn voor de ruimtelijke ontwikkeling van Drenthe[5]:

- het sociaal-economische systeem;
- het landbouwsysteem;
- het natuursysteem;
- het watersysteem.

Voor de gewenste ruimtelijke ontwikkeling van Drenthe moeten deze vier systemen ‘robuust’ zijn. Een systeem is robuust als een verstoring als gevolg van een ontwikkeling geen significante gevolgen heeft voor het functioneren ervan. Aspecten van de kernwaarde bedrijvigheid vinden we vooral terug in het sociaal-economische systeem (hoofdstuk 5) en in het landbouwsysteem (hoofdstuk 6), maar ook bij natuur als het om de vrijetijdseconomie gaat. Natuur als te ontwikkelen robuust systeem beschrijven we in hoofdstuk 7. Water wordt beschreven in hoofdstuk 8.

Binnen de robuuste systemen staat de ontwikkeling van de desbetreffende hoofdfunctie (wonen, werken, water, natuur of landbouw) voorop. Dit betekent dat de ontwikkeling van andere functies geen significante negatieve invloed mag hebben op het functioneren van de hoofdfunctie. We streven er naar dat voor alle ontwikkelingen, dus ook die van de hoofdfunctie, geldt dat die bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit. In sommige situaties komen twee robuuste systemen samen, met mogelijk conflicterende belangen. In die gevallen is het van belang maatwerk te leveren met betrekking tot de gewenste ontwikkeling. Het robuuste watersysteem staat niet op zichzelf, maar valt samen met de andere systemen. Water leidt tot een verbijzondering van het natuur- en landbouwsysteem (zie hoofdstukken 6 en 8). De meest in het oog springende provinciale ambities komen samen op kaart 1 (Visiekaart) van deze Omgevingsvisie. Elk robuust systeem wordt in een of meerdere deelkaarten nader uitgewerkt.

[5] *’Drenthe kiest, richtinggevende beleidskeuzes voor het nieuwe omgevingsbeleid Drenthe’.*

Multifunctionele gebieden

Naast de robuuste systemen kent Drenthe gebieden waar verschillende functies en ambities samenkomen. Het gaat hierbij vooral om de combinatie van landbouw, natuur, recreatie en landschappelijke waarden. Wij noemen deze gebieden multifunctionele gebieden. Kenmerkend hiervoor is dat er – in tegenstelling tot de robuuste systemen – geen sprake is van een hoofdfunctie die leidend is in de ordening. Deze gebieden hebben in onze visie eigen beleid gekregen (zie hoofdstuk 9) en zijn tevens op kaart 1 Visiekaart aangeduid.

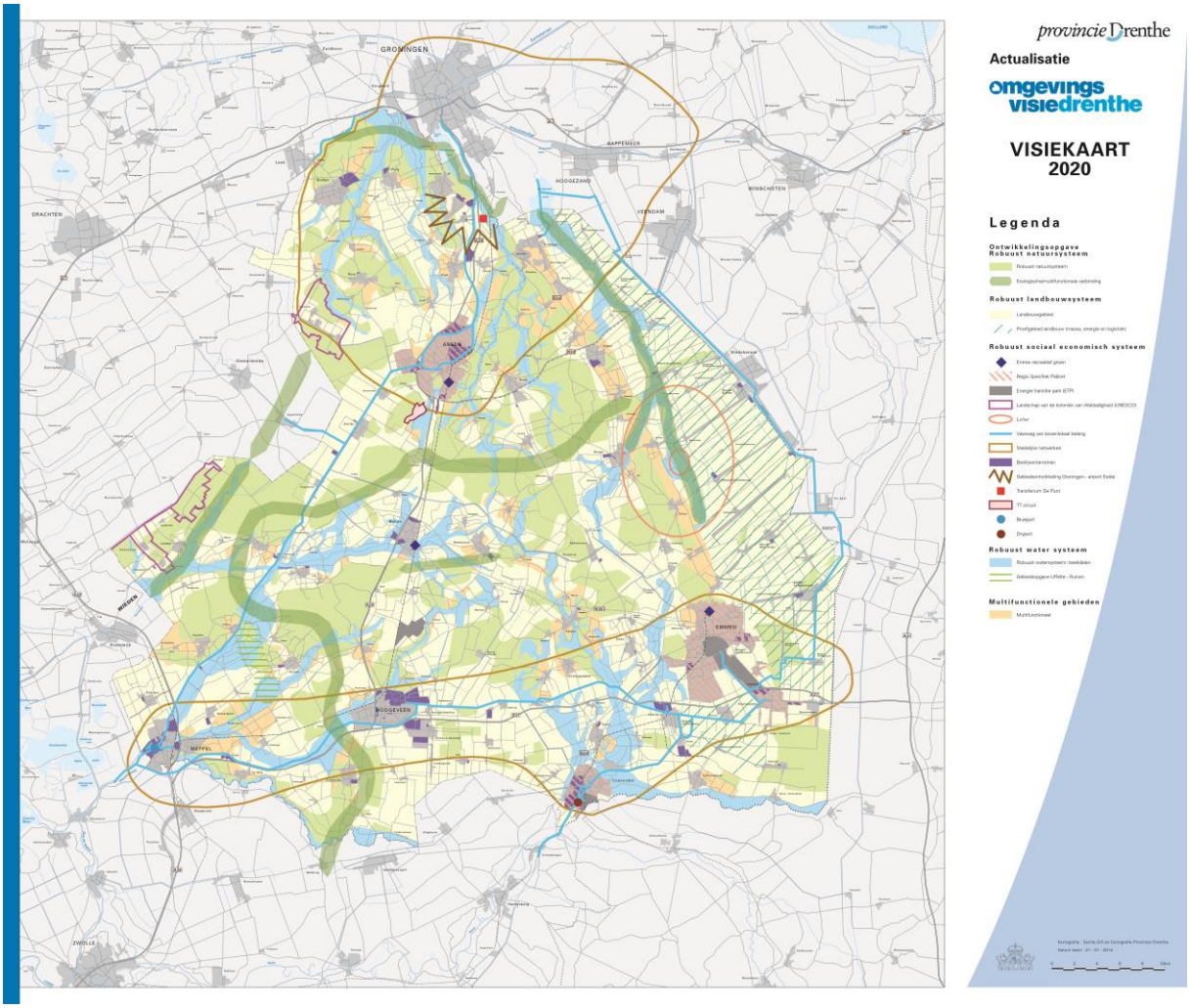

Kaart 1. Visiekaart 2020

3.3 Rol en sturing

De Wro, andere ontwikkelingen in het binnenlandse bestuur en de veranderende financiële situatie, leiden tot een veranderende rol van overheden. De provincie richt zich meer op haar kerntaken zoals overeengekomen in het bestuursakkoord tussen Rijk, provincie en gemeente. Dit heeft tot gevolg dat wij voor sommige onderwerpen niet langer (alleen) de verantwoordelijkheid dragen. Dit geldt bijvoorbeeld voor taken binnen het sociale domein. Wij hebben het provinciaal belang in deze omgevingsvisie afgestemd op onze kerntaken.

Op hoofdlijnen hanteren wij onderstaande sturingsprincipes:

- Verantwoordelijkheden en bevoegdheden zijn zodanig verdeeld over gemeenten, provincies, waterschappen en Rijk, dat iedere bestuurslaag optimaal de haar toevertrouwde belangen kan behartigen. Het principe hierbij: decentraal wat kan, centraal wat moet.
- Onze verantwoordelijkheid wordt bepaald door het schaalniveau van het onderwerp. Het principe hierbij is: bij bovenlokale belangen is een provinciale rol weggelegd.
- De provinciale belangen en kaders voor uitvoering zijn verwoord in deze Omgevingsvisie. Voor de verdere uitwerking zoeken wij nadrukkelijk de samenwerking met partners.
- De samenwerking heeft tot doel een verbinding te maken tussen de provinciale doelen en de doelen van partners. Ook willen we tot afspraken over de uitvoering komen.
- Binnen de samenwerking doen we een beroep op de eigen verantwoordelijkheid van de partners.
- De doelrealisatie moet ontwikkelingsgericht, daadkrachtig en resultaatgericht zijn, binnen de financiële kaders van verantwoordelijk bestuur.
- Inwoners en belangengroepen worden betrokken bij de planvorming en uitvoering, en nadrukkelijk uitgenodigd om zelf initiatieven aan te dragen.

Door scherp te benoemen wat van provinciaal belang is, ontstaat een verschuiving in beleidsverantwoordelijkheid. Onderwerpen die wij loslaten, moeten door andere partijen (in de meeste gevallen: een gemeente) worden ingevuld. Bijvoorbeeld: waar de provincie in het verleden verantwoordelijk was voor de kwaliteit van alle natuurwaarden in Drenthe, kiezen we er nu voor een deel van de verantwoordelijkheid bij de gemeenten te leggen. Hierbij willen wij voorkomen dat onderwerpen ‘over de schutting worden gegooid’. Daarom investeren we in kennisoverdracht, samenwerking en ontwikkelkracht. Een belangrijke voorwaarde voor ons voor effectieve samenwerking is een gedragen en eenduidige afbakening van wederzijdse ambities en verantwoordelijkheid. Onze uitgangspunten hierbij zijn ‘vertrouwen’ en ‘gezamenlijke verantwoordelijkheid voor Drenthe’.

Vertrouwen komt tot uitdrukking in de instrumenten die we kiezen om onze ambities te realiseren. Door in een vroeg stadium het overleg te zoeken, vertrouwen wij erop dat er voldoende draagvlak is voor een gezamenlijk gedragen standpunt.

3.4 Instrumenten

Er staan ons grofweg vier soorten instrumenten beschikbaar bij het uitvoeren van de Omgevingsvisie.

1. Instrumenten gericht op samenwerking.
2. Instrumenten gericht op informatieoverdracht.
3. Instrumenten gericht op financiële ondersteuning en/of investeringen.
4. Instrumenten gericht op regelgeving (inclusief de uitvoering en handhaving).

Deze instrumenten verschillen qua sturingsfilosofie (van zelfsturing tot hiërarchisch), relatievorm (van overlaten tot opleggen), uitvoeringstactiek (van ondersteunen tot normeren) en typering (van communicatief tot juridisch).

Voor sturing op natuur zijn de omstandigheden door het Bestuursakkoord Natuur en het Natuurpact 2013 veranderd. Hiermee wordt de uitvoering van het natuurbeleid gedecentraliseerd van Rijk naar provincies. Wij zijn nu verantwoordelijk voor het realiseren van het Natuurnetwerk Nederland. De Ecologische Hoofdstructuur (EHS), Natura 2000, PAS en KRW zijn daar van invloed op. Op het realiseren van natuur- en landschapsdoelen buiten de EHS sturen we onder andere via agrarisch natuurbeheer. De participatie van collectieven wordt hierbij steeds belangrijker. Het behalen van biodiversiteitdoelen, in de vorm van soortenrijkdom, in agrarische gebieden wordt uitgewerkt in het actuele plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3).
De wijze waarop we met sturing en instrumenten omgaan, lichten we hierna verder toe.

Samenwerking

Wij willen onze Omgevingsvisie ontwikkelingsgericht uitvoeren. Met een actieve provinciale inzet willen wij gewenste ontwikkelingen van de grond tillen. Dit betekent dat het accent ligt op mogelijkheden, niet op onmogelijkheden. Daarbij past de inzet van instrumenten die gericht zijn op samenwerking tussen partijen, op basis van gelijkwaardigheid en vertrouwen.
Voor de Omgevingsvisie van bijzonder belang is de afweging tussen de kernkwaliteiten en de kernwaarde bedrijvigheid (zie eerder dit hoofdstuk). Voor de sturing hanteren we een multidisciplinaire aanpak, vanuit een daartoe ingericht flexibel team. Dit team werkt – afhankelijk van de opgave – samen met gemeenten of andere partijen.

We blijven terughoudend omgaan met de inzet van de juridische instrumenten van de Wro (verordening) voor ruimtelijke plannen/ontwikkelingen. Het formele instrumentarium leidt in onze ogen tot een hiërarchische relatie tussen provincie en partners en staat daarmee een aanpak op basis van gelijkwaardigheid in de weg. Wij gaan ervan uit dat onze partners ons beleid respecteren en deze laten doorwerken in hun visie en beleid. In principe kiezen we alleen voor de inzet van meer dwingende instrumenten wanneer blijkt dat samenwerking tot onvoldoende resultaat leidt.

Relatiebeheer

Om onze sturingsfilosofie ten uitvoer te kunnen brengen, is een nauwe samenwerkingsrelatie tussen provincie, gemeente en waterschappen gewenst. Daarom zijn we in 2010 gestart met relatiebeheer dat gebaseerd is op gelijkwaardigheid tussen gemeente en provincie. Het relatiebeheer met de waterschappen is apart geregeld. Het centrale doel van dit relatiebeheer is om in een goede samenwerking met de Drentse gemeenten de (inter)provinciale en gemeentelijke beleidsdoelen in een vroeg stadium van de ruimtelijk-economische planontwikkeling met elkaar te laten matchen. Dit vroegtijdig overleg verrijkt het planproces en voorkomt problemen achteraf. Positief is ook dat het wederzijds begrip en vertrouwen wordt vergroot en dat misverstanden weggenomen worden.

Het relatiebeheer richt zich primair op thema's van strategisch niveau, zoals structuurvisies en bestemmingsplannen voor het buitengebied. Het relatiebeheer wordt ook ingezet bij overleg tussen gemeente en provincie over de wijze waarop een plan het beste kan worden ontwikkeld. Anders

gezegd: relatiebeheer voorkomt en helpt bij conflicten. De relatiebeheerders hebben geen eigen bevoegdheid, maar proberen gespreksruimte te creëren waarbinnen goed zaken gedaan kan worden.

Het relatiebeheer zorgt voor een productieve en zakelijke verhouding tussen provincie en gemeente. De invulling van het relatiebeheer verschilt per gemeente, vooral tussen stedelijke en plattelandsgemeenten. De contacten met de plattelandsgemeenten zijn over het algemeen intensiever omdat plannen in het landelijk gebied sneller onze belangen raken dan plannen in het stedelijk gebied.

Het relatiebeheer heeft de afgelopen jaren een zichtbare bijdrage geleverd aan het borgen en bereiken van provinciale belangen. De relatiebeheerders bouwen aan duurzame relaties met gemeenten, waardoor informatie sneller richting de provincie komt (en vice versa) en er beter op kan worden geanticipeerd. Hierdoor wordt zowel ambtelijk als bestuurlijk het wederzijds begrip en vertrouwen vergroot en daardoor neemt de kans op de inzet van een formele procedure (zienswijze) af. Vanwege deze positieve ervaringen gaan we door met zaken doen via deze directe overlegvorm.

De uitwerking van de gebiedsopgaven is in de afgelopen periode overgegaan in de Regionale agenda's. Deze Regionale agenda's zijn daarmee een instrument geworden om de opgaven te realiseren. De uitwerking van de gebiedsgerichte opgaven vindt u in hoofdstuk 5.

Regionale agenda's

Vanwege de economische crisis en de daaropvolgende bezuinigingen bij de overheid en bij marktpartijen kunnen diverse opgaven niet snel worden gerealiseerd. Wij hebben samen met onze partners Regionale Agenda's opgesteld, in Zuidwest-Drenthe de Samenwerkingsagenda genoemd. Deze voorzien in de behoefte aan een gedeelde gebiedsstrategie met een flexibele agenda, die ruimte biedt aan innovatie uit de samenleving. In deze Regionale agenda's worden opgaven in een gebied slim met elkaar verbonden. De agenda dient primair als een netwerk- en lobbyagenda om te komen tot een meer integrale uitvoering van (al bestaande) projecten.

Om geen nieuwe structuren te creëren, worden de opgaven van de Regionale agenda's zo veel mogelijk binnen al bestaande en lopende projecten en programma's gerealiseerd, zoals de Regio Groningen Assen (RGA), Agenda voor de Veenkoloniën, het Investeringsprogramma Verkeer & Vervoer en het Kader voor Economische Investeringen (KEI).

De opgaven voor Noord-Drenthe zijn grotendeels te realiseren binnen de herijkte Regiovisie Groningen-Assen. Voor de uitwerking van de Samenwerkingsagenda Zuidwest-Drenthe kan aangehaakt worden bij de herinrichting van de Nationale Parken (NP), de stedelijke ontwikkeling en het investeringskader Vitaal Platteland. De opgaven voor Zuidoost-Drenthe kunnen gekoppeld worden aan de Krimpagenda en deels het investeringskader Vitaal Platteland.

Informatieoverdracht

Drenthe werkt actief aan kennisoverdracht. Op het gebied van kernkwaliteiten krijgt dit al vorm. Kennis wordt niet alleen digitaal gedeeld, maar ook door een netwerk te vormen. Met de Handreiking Kernkwaliteiten werken we bijvoorbeeld aan de gezamenlijke verantwoordelijkheid van provincie en partners voor het behouden en ontwikkelen van de kernkwaliteiten van Drenthe.

Financiële instrumenten

Grondbeleid

Wij hebben een terughoudend beleid gevoerd om grondposities in te nemen. Dit beleid heeft tot dusver geleid tot voldoende mogelijkheden om provinciale gebiedsdoelen te realiseren met daarbij een goede beheersing van de risico's. Momenteel wordt gewerkt aan een nota grondbeleid, waarmee we onder andere meer duidelijkheid willen scheppen over grondtransacties bij de start van gebiedsprojecten. In de nota komen verder aan de orde:

- ruimtelijk beleid;
- voor - en nadelen van actief en facilitair grondbeleid;
- samenwerkingsvormen bij actief grondbeleid en vormen van facilitair grondbeleid;
- instrumenten voor het verwerven van gronden.

Natuur

Wij krijgen vanaf 2013 via het Provinciefonds geld voor het beheer van natuur binnen de EHS en voor agrarisch natuurbeheer binnen en buiten de EHS. Ook de ontwikkeling van nieuwe natuur op voormalige landbouwgronden, de PAS en Natura-2000 maatregelen worden zo gefinancierd.

Subsidies

Onder de financiële instrumenten vallen ook subsidies. Drenthe beschikt over een algemene subsidieverordening voor thema's als cultuur, duurzaamheid, Vitaal Platteland en sport. Voor verdere informatie richten wij een digitaal subsidieloket in: www.provincie.drenthe.nl/loket/subsidieloket.

Provinciale Omgevingsverordening Drenthe

De uitvoeringsinstrumenten van de Omgevingsvisie Drenthe zijn samengevoegd in één verordening: de Provinciale Omgevingsvisie Drenthe (POV). Met de vaststelling van de POV is een verdere concentratie van wetgeving bereikt die tevens heeft geleid tot een betere bereikbaarheid van deze uitvoeringsinstrumenten. Zowel bij het opstellen van de eerste versie van deze POV als bij de latere wijzigingen hebben we als uitgangspunt genomen dat we zo weinig mogelijk regels opleggen. Om dit te bereiken, werken wij met duidelijke criteria waaraan de regelingen worden getoetst, zoals:

- duidelijkheid/leesbaarheid;
- bestuurslast;
- effect (toegevoegde waarde van de regeling om het gewenst effect te bereiken);
- motivatie (noodzaak provinciale regeling);
- handhaafbaarheid (maatschappelijk draagvlak, objectieve en werkbare regels);
- doeltreffende vertaling van het provinciale omgevingsbeleid in formele bepalingen.

De POV bestaat op dit moment uit zeven delen: Algemeen, Ruimtelijke ordening, Milieu, Natuur en landschap, Water, Wegen en Overige bepalingen.

Beschermingsgebieden openbare drinkvoorziening
In de provincie wordt op achttien locaties water gewonnen voor de openbare drinkwatervoorziening. Rondom deze winlocaties hebben we beschermingsgebieden aangewezen in de Provinciale Omgevingsverordening (zie ook kaart 10 Grondwater: waterwingebied en grondwaterbeschermingsgebied). Daarbij maken we een onderscheid tussen kwetsbare, minder kwetsbare en niet-kwetsbare gebieden (zie tabel 8.4 in paragraaf 8.5.5).

De meest kwetsbare gebieden hebben de meeste bescherming gekregen, qua omvang en maatregelen. De bescherming richt zich op het weren van activiteiten en stoffen die de kwaliteit van het grondwater en het oppervlaktewater nadelig kunnen beïnvloeden.

Een beschermingsgebied is opgebouwd uit één of meerdere van onderstaande zones. Dit zijn:
- waterwingebieden;
- grondwaterbeschermingsgebieden;
- verbodzones diepe boringen (zie kaart 10 Grondwater);
- grondwaterbeschermingsgebied Drentsche Aa.

Ruimtelijke verordening
Het zwaarste generieke Wro-instrument is de ruimtelijke verordening. In hoofdstuk 3 van onze verordening leggen wij als provincie regels op aan de gemeenten. Zij moeten deze binnen een bepaalde periode vertalen in ruimtelijke plannen, zoals bestemmingsplannen. Doen zij dat niet, dan gelden deze regels zelfstandig voor de burgers. We zetten de verordening in:
- wanneer hogere regelgeving (Besluit algemene regels ruimtelijke ordening) dit vereist;
- wanneer beleidskeuzes ‘hard’ (definitief) zijn (bijvoorbeeld het weren van nieuwe intensieve veehouderij in de provincie);
- om de zorgvuldigheid van besluitvorming te borgen (bijvoorbeeld het borgen van de woningbouwafspraken die in regionaal verband tot stand komen).

Deze onderwerpen horen in ieder geval in de verordening thuis:
- Ruimtelijke kernkwaliteit (kernkwaliteiten, zorgvuldig ruimtegebruik en milieu- en leefomgevingskwaliteit);
- Ecologische Hoofdstructuur;
- regionale afstemming van woningbouw
- elementen van de kernwaarde bedrijvigheid oftewel ‘Bruisend Drenthe’, waarbij regels worden gesteld aan de regionale afstemming van bedrijventerreinen, grondgebonden en intensieve veehouderij, windmolens en vrijetijdseconomie.

Ecologische Hoofdstructuur

Binnen de begrensde EHS sturen wij – zoals met het Rijk overeengekomen – met regelgeving en met scherp omschreven doelen, vastgelegd in de beheer- en ontwikkelopgave. Het inkrimpen van de middelen heeft geleid tot een herijkte EHS. De begrenzing van de EHS is gekoppeld aan de POV.

Verder ruimtelijk juridisch instrumentarium

Niet alle provinciale belangen zijn dus in het ruimtelijke hoofdstuk van de verordening opgenomen. Hierin moeten wij een meerwaarde zien die tot een van de hiervoor genoemde de criteria. Het is ook niet nodig elk provinciaal belang via de verordening te borgen, omdat wij over meer juridische instrumenten beschikken. Hieronder gaan we in op de wijze waarop we die instrumenten willen gebruiken.

Inpassingplan

Met een inpassingplan kunnen wij direct en juridisch bindend de bestemming van een concreet gebied vastleggen. Daarmee kunnen wij provinciale belangen vastleggen, waarbij we de bevoegdheid van de gemeenteraad uitsluiten. Wij passen het instrument inpassingplan alleen in uitzonderlijke gevallen toe, na raadpleging van de betreffende gemeente(n).

Overige Wro-instrumenten

De gemeenteraad kan via een provinciale proactieve aanwijzing worden verplicht om binnen een bepaalde termijn een bestemmingsplan vast te stellen. We kunnen dit instrument inzetten als provinciale belangen dat voor een goede ruimtelijke ordening noodzakelijk maken. Ook hebben we de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen. Daarmee kunnen we ervoor zorgen dat het bestemmingsplan of projectbesluit geen conflict oplevert met de provinciale belangen. Via een reactieve provinciale aanwijzing kunnen we ervoor zorgen dat een bepaald onderdeel van een gemeentelijk bestemmingsplan of projectbesluit niet in werking treedt.

Wij zullen deze instrumenten alleen inzetten als overleg en samenwerking met de gemeenten onvoldoende soelaas bieden en wanneer gemaakte afspraken niet worden nagekomen.

3.5 Omgevingswet

Het stelsel van het omgevingsrecht gaat op de schop. Een flink aantal losse wetten (waaronder Wet ruimtelijke ordening, Wet milieubeheer, Crisis- en herstelwet, Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en Waterwet) worden geïntegreerd in één nieuwe wet: de Omgevingswet (Ow). Het motto hierbij is: ‘ruimte voor ontwikkeling, waarborg voor kwaliteit’.

De wet moet leiden tot betere mogelijkheden voor integraal beleid, een betere bruikbaarheid en substantiële vereenvoudiging van het omgevingsrecht. Meer dan nu zal worden gewerkt met algemene regels in plaats van vergunningplicht. De gebruiker staat centraal. De wet formuleert de doelen van het nieuwe omgevingsrecht als volgt:

- het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit;
- het op doelmatige wijze beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving ter vervulling van maatschappelijke functies.

De omzettingstabel hierna geeft een overzicht van de instrumenten die, op basis van de stand van zaken begin 2014, een nieuw jasje krijgen.

Huidig begrip	**Ow-begrip**	**Toelichting**
Proactieve aanwijzing	Instructiebesluit	Instrument voor proactieve sturing richting gemeenten of waterschappen. Nooit direct bindend voor burgers of bedrijven. Kan betrekking hebben op alle bevoegdheden op grond van de Omgevingswet.
Reactieve aanwijzing	Corrigerend instructiebesluit	Nagenoeg identiek aan de reactieve aanwijzing. Bevat de (extra) mogelijkheid om het bestemmingsplan direct op het betreffende onderdeel te wijzigen.
Inpassingsplan	Projectbesluit	Hiermee kan direct en juridisch bindend de bestemming van een concreet gebied worden vastgelegd, met uitsluiting van de gemeenteraad.
(Ruimtelijke) verordening	Instructieregels	Kunnen worden opgenomen in de provinciale verordening. Gaan over de inhoud, toelichting of motivatie van een bevoegdheid uit de Omgevingswet. Kunnen alleen worden gesteld als er sprake is van een gemeenteoverstijgend of regio-overstijgend belang. Kunnen ook worden aangewezen vanuit overwegingen van doelmatigheid of een internationale verplichting.
Grenswaarden	Omgevingswaarden	Waarden voor de staat of de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Dit begrip vervangt bestaande begrippen als grenswaarden, streefwaarden en richtwaarden.

--	Plan of programma	Bevat concrete maatregelen voor het beschermen, beheren, gebruiken en ontwikkelen van de leefomgeving. Kan ook beleidsvoornemens en maatregelen bevatten die dienen om omgevingswaarden of doelen in de leefomgeving te bereiken of daaraan te blijven voldoen. Soms is het maken van een plan of programma verplicht.
Provinciaal belang	Gemeenteoverstijgend belang of regio-overstijgend belang	Geen inhoudelijke wijziging.

Tabel 3.1. Omzettingstabel

De precieze impact van de Omgevingswet voor de provincie is niet definitief te bepalen, omdat het wetgevingstraject de komende jaren volop doorloopt. De inzet van het Rijk is dat de Omgevingswet medio 2018 in werking treedt.

4. Uitwerking ruimtelijke kwaliteit en kernwaarde bedrijvigheid

4.1 Uitwerking kernwaarde bedrijvigheid

Definitie bedrijvigheid
De economische dynamiek binnen of in de directe omgeving van het plangebied, voor zover deze zich vertaalt in een bijdrage aan de (bedrijfs)economische vitaliteit, waaronder mede begrepen de werkgelegenheid en bedrijfseconomische omzet.

Werk en werkgelegenheid zijn van buitengewoon belang voor onze provincie. Bedrijvigheid komt in heel Drenthe voor in zowel stedelijk gebied, agrarisch gebied als natuurgebied. Het betreft hier vooral ondernemingen in het midden- en kleinbedrijf (mkb). Meer dan 95% van het Drentse bedrijfsleven, inclusief zzp'ers, behoort tot het mkb. Het mkb is daarmee de motor van de Drentse economie. In 2012 bevond 17% van alle bedrijven en 12% van de werkgelegenheid zich in het buitengebied. De sectoren landbouw, energie en vrije tijd zijn in het buitengebied relatief sterk vertegenwoordigd qua bedrijven, werkgelegenheid en ruimtebeslag. Ook in de Noordervisie 2040 vervult het mkb een belangrijke werkgelegenheidsrol.

Ons economisch beleid is verwoord in het KEI en daarnaast in andere beleidsdocumenten, zoals de AgroAgenda en het Innovatieprogramma Veenkoloniën. De centrale inzet hierbij is het scheppen en behouden van werkgelegenheid, door het ontwikkelen van een duurzame en robuuste economische structuur van Drenthe. Het KEI richt zich op vijf thema's:

1. Versterken regionale innovatiekracht;
2. Optimale aansluiting bedrijfsleven, kennis, onderwijs en arbeidsmarkt;
3. Optimaliseren vestigingsklimaat;
4. Vergroten economische rendement in de vrijetijdseconomie;
5. Versterken van de agribusiness.

In het KEI nemen de activiteiten die we voor het stuwende[6] mkb willen oppakken, een belangrijke plaats in. Op basis van het KEI maken we elk jaar een uitvoeringsprogramma. De jaarprogramma's zijn dynamische werkprogramma's, die inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen en de samenwerking met onze partners.

Naast het KEI hebben we vanwege de crisis het Mkb-actieprogramma opgesteld. Met dit programma richten we ons op sectoren die voor Drenthe belangrijk zijn. We kijken naar de knelpunten en koppelen dit aan zaken waar we als provincie een rol in kunnen vervullen. Het gaat hierbij niet alleen om stuwende sectoren, maar ook om sectoren die meer dan andere sectoren bijdragen aan toegevoegde waarde, werkgelegenheid of export (bijvoorbeeld zorg, detailhandel en landbouw). Ook hierbij maken we afspraken met intermediaire organisaties die een deel van het Mkb-actieprogramma voor ons uitvoeren.

[6] *Bij stuwende bedrijven gaat het om bedrijven die omzet genereren van buiten de regio en daardoor vaak arbeidsplaatsen scheppen. Bijvoorbeeld industrie, groothandel, zakelijke dienstverlening en toerisme.*

De afwegingsystematiek rond de kernwaarde bedrijvigheid en de kernkwaliteiten behandelden we in hoofdstuk 3. Het beleid voor de diverse elementen die behoren tot de kernwaarde bedrijvigheid staat beschreven in de volgende hoofdstukken, vooral in hoofdstuk 5.

4.2 Uitwerking kernkwaliteiten

In deze paragraaf verwoorden we het beleid voor de afzonderlijke kernkwaliteiten. De komende periode geven wij dit beleid samen met onze partners verder vorm. In de digitale Handreiking Kernkwaliteiten, te vinden op www.kernkwaliteitendrenthe.nl, vindt u waardevrije en feitelijke informatie over de kernkwaliteiten en een gemakkelijke toegang tot het actuele provinciale beleid voor kernkwaliteiten. De Handreiking wordt in samenwerking met onze partners steeds verder ontwikkeld en uitgebreid.

4.2.1 Kernkwaliteit Landschap

Definitie Landschap

Landschap is dat wat we om ons heen zien; het waarneembare deel van de aarde. Het landschap wordt bepaald door de onderlinge samenhang en wederzijdse beïnvloeding van de levenloze natuur (klimaat, reliëf, water, bodem), de levende natuur (plant en dier) en de mens. Uit deze opvatting blijkt duidelijk dat het landschap wordt bepaald door natuur en cultuur. Het landschap vertegenwoordigt een intrinsieke waarde. Het draagt bij aan onze beleving van de ruimte. Het landschap geeft inzicht hoe onze voorouders met hun ruimte omgingen en heeft daarmee historische waarde. In algemene zin wordt het landschap van onze jeugd gekoesterd. Landschap roept herinneringen op. Mede de kwaliteit van het landschap draagt bij aan het welbevinden van de mens. Het landschap is bovendien geen statisch gegeven, want natuur en cultuur zijn voortdurend in beweging. Alleen al het feit dat het landschap voor een groot deel uit levend materiaal bestaat, maakt dat het landschap van seizoen tot seizoen en van jaar tot jaar verandert. Bovendien zijn veranderingen in onze cultuur – de manier waarop wij onze ruimte gebruiken – in het landschap terug te vinden. Oude elementen vormen samen met moderne elementen (antennemasten, windmolens, pijpleidingen, hoogspanningsmasten) het landschap. Deze spanning tussen oud en nieuw, tussen natuur en cultuur en tussen ecologie en economie, maakt het landschap boeiend.

De kwaliteit en de diversiteit van het Drentse landschap dragen sterk bij aan een aantrekkelijk milieu om in te wonen, te werken en te recreëren. De identiteit van het Drentse landschap wordt bepaald door de ontstaansgeschiedenis en de diversiteit aan landschapstypen. De provincie richt zich op het in stand houden en versterken van het landschap als economisch, ecologisch en cultureel kapitaal. Onze ambitie is een Drents landschap waarin de verscheidenheid in landschapstypen en -onderdelen zich blijvend manifesteert.

Landschapstypen met de bijbehorende landschapskenmerken willen we in samenhang behouden en versterken. Daarmee wordt gestreefd naar een Drents landschap waarin het grondgebruik, het type natuur en het landschapsbeeld passen bij de ontwikkelingsgeschiedenis van het landschap. Vanuit

dat perspectief wil de provincie keuzes voor nieuwe ontwikkelingen in het landschap blijvend mogelijk maken. Binnen Drenthe zijn zes landschapstypen te onderscheiden:

1. Esdorpenlandschap;
2. Esgehuchtenlandschap;
3. Wegdorpenlandschap van de randveenontginning;
4. Wegdorpenlandschap van de laagveenontginning;
5. Landschap van de Veenkoloniën;
6. Landschap van de Koloniën van Weldadigheid.

Op kaart 2b Kernkwaliteiten Landschap hebben we aangegeven welke landschappelijke kenmerken en structuren van provinciaal belang zijn.

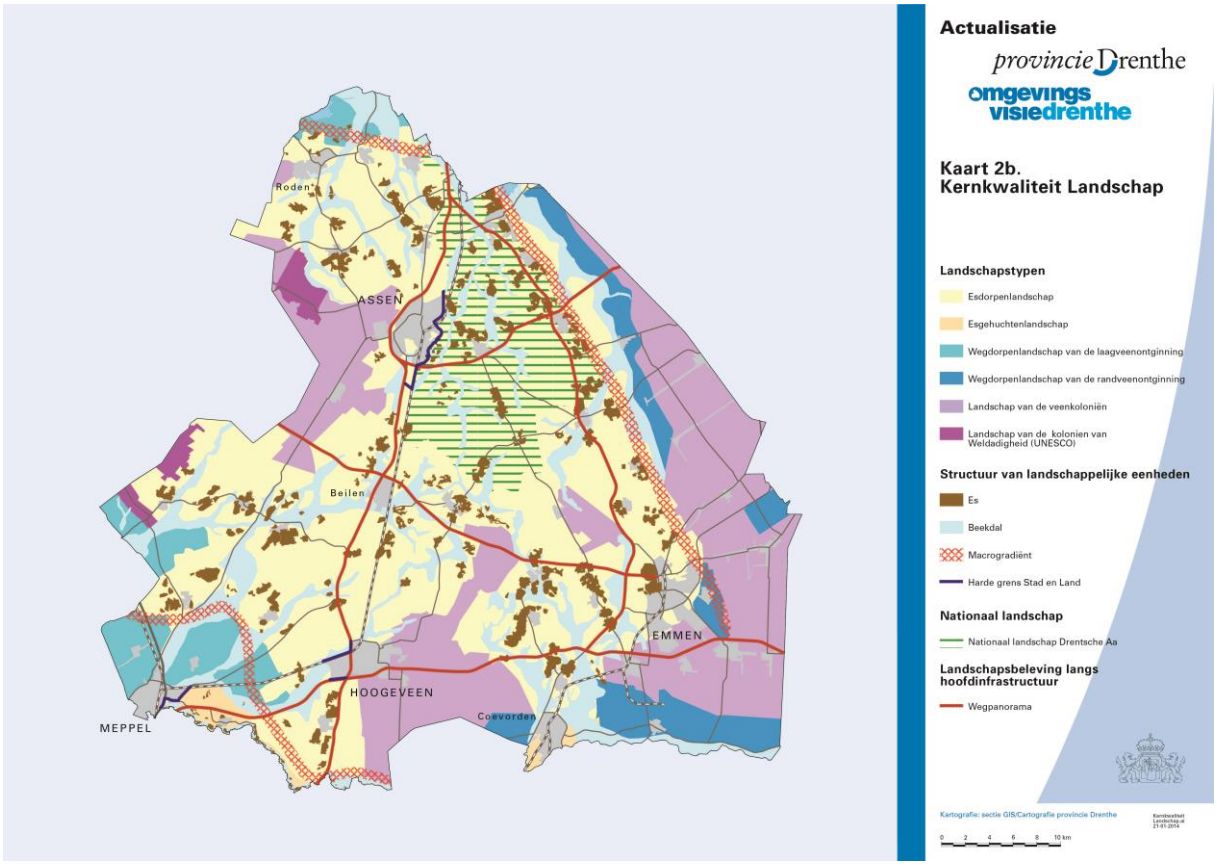

Kaart 2b. Kernkwaliteit Landschap

Het doel is de zes landschapstypen van Drenthe herkenbaar, beleefbaar en leesbaar te houden. Verderop in deze paragraaf zijn de verschillende landschapstypen nader omschreven.

Onze doelstellingen voor de kernkwaliteit landschap zijn:

- het behouden en versterken van de ruimtelijke afwisseling van landschapstypen;
- het behouden en versterken van de volgende karakteristieke kenmerken van de verschillende landschapstypen:
  - in het esdorpen-/ esgehuchtenlandschap: de (eenmans)essen en beekdalen;
  - in het wegdorpenlandschap van de laagveenontginning: de openheid;

- in het wegdorpenlandschap van de veenrandontginning: de kavelstructuur en de openheid;
- in het landschap van de Veenkoloniën: de wijkenstructuur en de openheid;
- in de Koloniën van Weldadigheid (UNESCO): bijzondere elementen.

- het behouden en versterken van de karakteristieke macrogradiënten van het Drents Plateau in relatie tot de aangrenzende en lager liggende veengebieden;
- het behouden en ontwikkelen van het Nationaal Beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa.

1. Het esdorpenlandschap

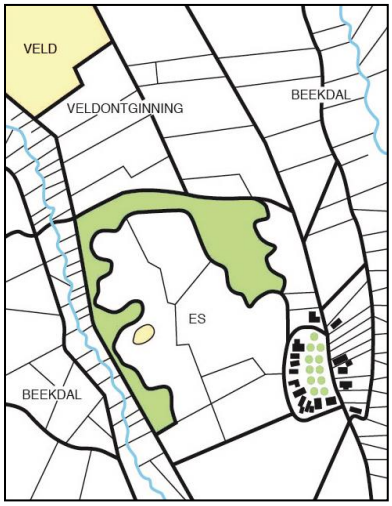

Kenmerken van het landschapstype

Het Drents plateau bestaat voornamelijk uit esdorpenlandschap. Dit landschapstype bevat enkele telkens terugkerende onderdelen, namelijk het dorp, de es, het beekdal en de velden/bossen/heide. Het esdorpenlandschap is een agrarisch cultuurlandschap ten voeten uit. Elk onderdeel van het landschap komt voort uit het agrarisch gebruik en is gerelateerd aan het functioneren van de lokale agrarische dorpsgemeenschap, met de boermarken als het oorspronkelijke gezag. De esdorpen vormen vanouds de ontginningsbasis van het landschap. Ze liggen veelal op landschappelijke overgangen van nat (beekdal) naar droog (es/heide/bos).

Rond de dorpen liggen de landschapsonderdelen die vanouds in het landbouwsysteem elk hun eigen functie hadden. Direct aan de rand van het dorp lagen de ‘goorns’: kleinschalige, verkavelde gebieden met hagen en singels, waar onder andere groenten voormenselijke consumptie werden verbouwd. Op de hoger gelegen gronden ontwikkelden zich door de eeuwen heen de essen, omzoomd door bosjes, strubben of soms een ringwal. In het lager gelegen beekdal lagende graslanden, tot aan het begin van de vorige eeuw onverdeeld, de zogenaamde madelanden. Later zijn de beekdalen sterk verkaveld en hebben ze door de aanleg van houtwallen een kleinschalig, besloten karakter gekregen. Buiten de gecultiveerde wereld lag de grote ‘woestenij’: het veld, de heide. Dit is een vaak enorm grote ruimte die gebruikt werd om de schapen te weiden. Door ontginning en bebossing (tot ver in onze eeuw) zijn de meeste van deze heidevelden verdwenen.

Kenmerken van de nederzetting

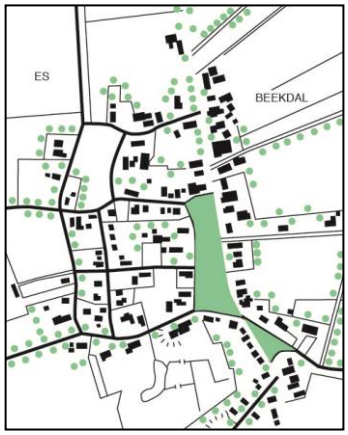

Het landelijke gebied dringt tot diep in de dorpsstructuur door. De brink vormt nu vaak het centrum van het dorp. De brinken waren (zijn) beplant met opgaande bomen, veelal eiken. Rond de brink werden de boerderijen gegroepeerd. Brinken lagen van oorsprong aan de rand van het dorp. De open ruimten worden gevormd door één of meer brinken, erven, kleine akkers en weilanden tussen de bebouwing. Van oudsher is er een functionele samenhang tussen deze ruimten en de bebouwing. Het wegenpatroon is een vervlechting van bochtige wegen,

bestaande uit één of enkele doorgaande wegen en enkele minder belangrijke wegen die daarop aansluiten. De nu nog zichtbare klinkerbestrating is hiervoor kenmerkend. Waar het nog gaaf is, maakt het dorpssilhouet de indruk van een hoogstaand bos met daartussen en aan de randen lage dorpsbebouwing. De bebouwing is landelijk van karakter en bestaat vooral uit typische boerderijen die schijnbaar willekeurig geplaatst zijn. Soms steekt een kerktoren of molen boven het silhouet uit.

Provinciaal belang:

Van provinciaal belang zijn:

- de essen: deze voor het esdorpenlandschap kenmerkende open ruimtes zijn veelal omgeven met esrandbeplanting.
- de beekdalen: onbebouwd gebied met kleinschalige beplantingstructuren en beekdal(rand)beplanting.

Beleid

Het provinciaal beleid is gericht op:

- behoud van de open ruimte en het versterken van esrandbeplanting;
- behoud van het onbebouwde karakter en het versterken van karakteristieke beekdal(rand)beplanting.

2. Het esgehuchtenlandschap

Kenmerken van het landschapstype

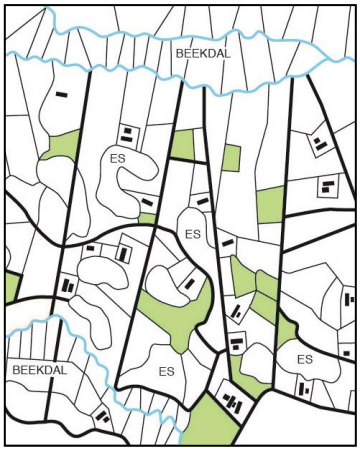

Het Reestdal en omgeving is alom erkend als een bijzonder gaaf deel van het esgehuchten- of hoevenlandschap op de grens van Drenthe en Overijssel. Het kleinschalige gebied langs de Reest wordt gekenmerkt door een aantal kleine nederzettingen (gehuchten), ontstaan op de flanken van het beekdal. Op zandruggen en koppen liggen hier de boerderijen bij kleine (eenmans)essen. Op een aantal plaatsen gaat het beekdal via hei en bos prachtig over in het veld; zeer fraaie en waardevolle plekken. Vooral het westelijk deel van het gebied heeft door de aanwezige havezaten en voorname boerderijen met de erbij horende bossen en lanen een uitstraling van allure.

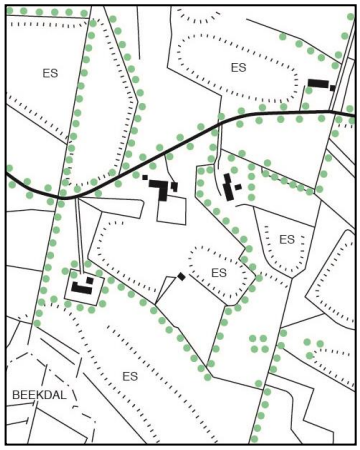

Kenmerken van de nederzetting

Het esgehuchtenlandschap heeft veel overeenkomsten met het esdorpenlandschap. Het esgehuchtenlandschap is echter kleinschaliger en meer uitgesproken qua hoogteverschillen en steilranden. Het ‘dorp’ bestaat uit één of enkele verspreid liggen de boerderijen.

Provinciaal belang:

Van provinciaal belang zijn:

- de eenmansessen: kleine, kenmerkende open ruimten, omgeven met esrandbeplanting;
- de beekdalen: onbebouwd gebied met haaks liggende, kleinschalige beplantingstructuren en/of beekdal(rand)beplanting.

Beleid

Het provinciaal beleid is gericht op:

- behoud van de open ruimte en het versterken van esrandbeplanting;
- behoud van het onbebouwde karakter en het versterken van karakteristieke beekdal(rand)beplanting.

3. Wegdorpenlandschap van de randveenontginning

Kenmerken van het landschapstype

De randveenontginningen vormen binnen Drenthe een bijzonder landschapstype. Ze liggen langs de randen van de Veenkoloniën en zijn ontstaan door het ontginnen van de randen van het toenmalige immense hoogveenpakket. Het kleinschalige, meer onregelmatige beeld van dit landschapstype wordt bepaald door de dorpen: langgerekte bebouwingslinten met dwars daarop een smalle, onregelmatig opstrekkende verkaveling.

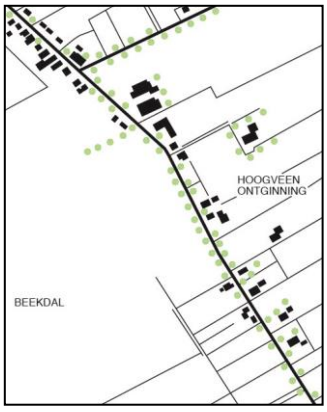

Kenmerken van de nederzetting

Het omringende landelijke gebied dringt door in het wegdorp. Vanaf de hoofdweg is tussen de bebouwing door het landelijke gebied waarneembaar. Het dorpssilhouet is een langgerekte, smalle, slingerende strook, waarvan de massa wordt gevormd door een onregelmatige aaneenschakeling van forse boerderijen, kleinere boerderijen en woningen met erfbeplantingen. Dominerend is de beplanting van opgaande bomen langs de weg, in een overigens open landschap. Typisch is de ligging op de lichtglooiende rand van een hoogveenontginning en veelal een stroomdal.

Provinciaal belang

Van provinciaal belang is de typische langgerekte en slingerende ontsluitingsstructuur. Veelal is deze aan weerszijden beplant. Het is de hierop dwarsliggende, onregelmatige verkavelingsstructuur die de maat en schaal van de omliggende openheid bepaalt.

Beleid

Het provinciaal beleid is gericht op het behouden en versterken van de kavelstructuur met de omringende kenmerkende open ruimtes en de ontsluitingsstructuur. Dit gebeurt mede door het behouden van de wegbeplanting langs de hoofdontsluiting.

4. Wegdorpenlandschap van de laagveenontginning

Kenmerken van het landschapstype

Het wegdorpenlandschap van de laagveenontginning, ook wel het 'slagenlandschap', ligt op de laagst gelegen plekken in de provincie Drenthe, waar in de benedenlopen van de beekdalen veen is ontstaan. Kenmerkend zijn de ontginningsassen, de langgerekte lintdorpen (waarvan het karakter en de sfeer grotendeels bepaald worden door bebouwing en wegbeplanting) en de grote, open weidegebieden (met de smalle, langgerekte verkaveling en het slotenpatroon haaks op de ontginningsas). Sommige delen hebben door de kavelgrensbeplanting een min of meer besloten karakter.

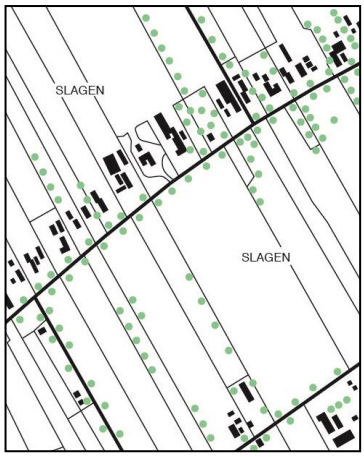

Kenmerken van de nederzetting

Het omringende landelijke gebied dringt door in het wegdorp, dat ook wel streekdorp wordt genoemd. Vanaf de hoofdweg is tussen de bebouwing door het landelijk gebied steeds waarneembaar. Het silhouet van het dorp is een langgerekte strook, waarvan de massa wordt gevormd door een aaneenschakeling van forse boerderijen met erfbeplantingen en de dominerende beplanting langs de weg. De beplanting bestaat uit opgaande bomen in een overigens vrij open landschap.

Provinciaal belang

Van provinciaal belang is het open weidegebied en de smalle verkaveling met het fijnmazige slotenpatroon.

Beleid

Het provinciaal beleid is gericht op het behouden en versterken van het open karakter en de smalle verkavelingsstructuur.

5. Landschap van de Veenkoloniën

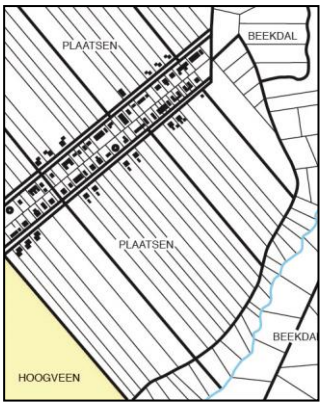

Kenmerken van het landschap

Het meest voorkomende landschapstype in de provincie is het hoogveenontginningslandschap. Dit landschapstype beslaat in totaal ongeveer een kwart van het gehele grondgebied van de provincie. Tot dit landschapstype behoren behalve de Drents-Groningse Veenkoloniën ook het Odoornerveen, Hoogeveen-Hollandscheveld, Smilde en enkele kleinere gebieden bij Dalen en Roden. De meeste veenontginningen in Drenthe zijn onderling verbonden doorkanalenstelsels.

Kenmerkend voor deze hoogveengebieden is de strakke verkaveling, de bebouwingslinten langs kanalen en monden en de grote, weidse ruimtes met wijken. Elke ontginning heeft bovendien zijn eigen specifieke kenmerken, waaraan de tijd en de manier van ontginning is af te lezen. Zo heeft het gebied rond Hollandscheveld een kleinschalig, besloten karakter met veel verspreid voorkomende bebouwing en bosstroken. In Smilde vormt de Drentse Hoofdvaart de ruggengraat van de ontginning en zijn de Oude Veenkoloniën kleinschaliger dan de Veenkoloniën in de omgeving van Emmen.

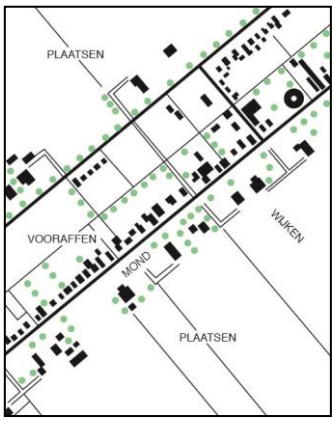

Kenmerken van de nederzetting

Afhankelijk van het type dorp (enkellint of dubbellint) en de dichtheid van de bebouwing dringt het landelijk gebied diep of minder diep door in het dorp. Vanaf de hoofdontsluiting is het landelijk gebied in veel gevallen waarneembaar. Kenmerkend is de regelmaat. Het dorpssilhouet is een langgerekte strook waarvan de massa wordt gevormd door een aaneenschakeling van grote boerderijen en woningen met erfbeplantingen. Dominerend is de laanbeplanting in een open vlak landschap.

Provinciaal belang

Van provinciaal belang is de samenhang tussen het systematische ontginningspatroon van grootschalige openheid met kenmerkende wijkenstructuur en de bebouwingslinten met daaruit opgaande percelen.

Beleid

Het provinciaal beleid is gericht op het behouden en versterken van de samenhang en de openheid met de wijken.

Landschap van de Koloniën van Weldadigheid

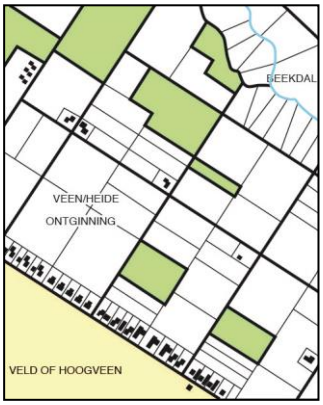

Kenmerken van het landschap

De Koloniën van Weldadigheid zijn uniek voor Nederland en verdienen bijzondere aandacht. Hoewel elk van de gebieden zijn eigen karakter en sfeer heeft, hebben de koloniën ook een aantal gemeenschappelijke kenmerken. De hoofdstructuur wordt bepaald door orthogonale ('haakse') lijnen. De (hoofd)ontsluitingswegen worden begeleid door beplanting (lanen) en soms door kanalen of waterlossingen. Langs deze wegen bevindt zich karakteristieke bebouwing, in een ijle of dichtere concentratie.

De orthogonale structuur resulteert in karakteristieke boscomplexen en open ruimten met bijbehorend een grootschalige of kleinschalige (veelal blokachtige) verkaveling.

Kenmerken van de nederzetting

Het landelijke gebied dringt door in de nederzetting. Vanaf de hoofdontsluitingen is het landelijk gebied waarneembaar. Het karakter is blokvormig en regelmatig. Vanwege het parkachtige karakter is er geen sprake van een uitgesproken dorpssilhouet. De dorpsstructuur kenmerkt zich door het wegen- en kanalenpatroon. De oorspronkelijke bebouwing is uniek en typisch. Ze staat in één rooilijn en is afgestemd op de functie. Dominerend is de laanbeplanting.

Provinciaal belang:

Van provinciaal belang is:

- de rechtlijnige, structuurbepalende (hoofd)ontsluitingswegen, met daarlangs laanbeplanting;
- het orthogonale ingenieurslandschap met een blokachtige verkavelingsstructuur waarin bos en open ruimten elkaar afwisselen;
- de structuur van lintbebouwing en de hiërarchie in de architectuur van de aanliggende bebouwing (veelal haaks op de ontginningsas), met een regelmatige onderlinge afstand.

Beleid

Het provinciaal beleid is gericht op het behouden en versterken van:

- de laanbeplanting langs de hoofdontsluiting;
- de ontginningsstructuur en de afwisseling tussen massa en ruimte;
- de kenmerkende bebouwingslinten en de onderlinge afstanden.

Wegpanorama

Als gevolg van de explosieve groei van bedrijfs- en kantoorlocaties langs snelwegen in de jaren negentig, verdween langs de snelweg de afwisseling tussen bebouwde en onbebouwde stukken. Dit was aanleiding voor het Rijk om nationale snelwegpanorama's te introduceren. Ook Drenthe kent een aantal locaties langs (snel)wegen waar dorpen en steden zijn uitgebreid met bedrijfslocaties, waardoor de ruimtelijke context is vervaagd. In vergelijking met de rest van Nederland komt dit weinig voor. Voor Drenthe werd het tracé van de A28 bij de Drentsche Aa als nationale snelwegpanorama aangewezen.

Het Rijk heeft de verantwoordelijkheid voor nationale snelwegpanorama's losgelaten en bij de provincies neergelegd. Wij hechten waarde aan een zorgvuldige presentatie van Drenthe aan de hoofdinfrastructuur en willen we de karakteristieken van de landschapstypen en het contrast tussen stad en land, gezien vanaf de infrastructuur, zichtbaar houden. Het gaat ons daarbij nadrukkelijk niet om gefixeerde fotomomenten die luttele seconden een blik op het landschap werpen. De essentie van het begrip wegpanorama's zit voor ons in het beleefbaar houden van de afwisseling tussen bebouwd en onbebouwd gebied. Voor de eenduidigheid maken wij geen onderscheid tussen snelweg- en wegpanorama's en hanteren wij enkel het begrip wegpanorama. Deze komen voor langs de doorgaande Rijks- en provinciale wegen. Hieronder vallen de A28, de N33, de N34, de N48, de N381 en de N391. De wegpanorama's zijn op kaart 2b Kernkwaliteit Landschap verbeeld als kernkwaliteit landschap met een gekleurde baan van twee kilometer aan weerszijden van de weg.

Stads- en dorpsranden

Steden en dorpen ontwikkelen zich en groeien. Zo zijn in de loop der tijd nieuwe dorps- en stadsranden ontstaan. Tot voor kort stond 'ontwikkelen' gelijk aan groeien. Omdat het anno nu niet meer vanzelfsprekend is dat dorpen en steden alleen maar groeien, ontstaat een nieuwe context.

Stads- en dorpsranden zijn het visitekaartje van de stad, het dorp en het landschap. Het zijn gradiënten (geleidelijke overgangen) in het landschap, die toeristische aantrekkelijke verbindingen tussen onze steden/dorpen en ons landschap vormen. Illustratief zijn de Drentsche Aa (Assen), het Oude Diep (Hoogeveen) en de Reest (Meppel). Deze stadsranden worden begrensd door de landschappelijke waarde die ze vertegenwoordigen en worden om die reden gekoesterd. Maar er zijn ook stads- en dorpsranden waar de relatie met het omringende landschap is vervaagd of verdwenen. Hier bestaat het risico dat er zich ontwikkelingen voordoen die afbreuk doen aan de ruimtelijke kwaliteit, waardoor het gebied als 'verrommeld' wordt beleefd. De huidige situatie vraagt om het denken in ruimtelijk-economische oplossingen. Leegstand, verpaupering, versnippering en onaantrekkelijke entrees willen we voorkomen door gezamenlijk met gemeenten deze opgaven integraal te benaderen.

Atelier mooi Drenthe heeft het concept 'duurzaam DNA Drenthe' ontwikkeld, dat uitgaat van de cultuurhistorische en landschappelijke karakteristiek van de plek. Dit gedachtegoed inspireert ons om met gemeenten gezamenlijk invulling te geven aan stads- en dorpseigen overgangen tussen stad en

platteland. We willen daarbij zowel van binnen naar buiten kijken (van stad naar land), als van buiten naar binnen (van land naar stad). Hierbij kunnen de volgende onderwerpen aan de orde komen:

- het versterken van de ruimtelijke kwaliteit (hoe takt de stad of het dorp aan op het buitengebied);
- het stimuleren van de mogelijkheden van recreatieve uitloop en medegebruik, in aansluiting op de routestructuren in de omgeving;
- het realiseren van een natuurlijke verbinding tussen stad en omgeving.

Harde grens stad/land

Op kaart 2b Landschap is bij de stadsranden van Assen, Hoogeveen en Meppel een harde grens tussen stad en land getrokken. Daar grenzen de steden aan landschappelijke en cultuurhistorische waarden. De Drentsche Aa (Assen), het Oude Diep (Hoogeveen) en de Reest (Meppel) zijn iconisch voor de ruimtelijke kwaliteit van Drenthe. Deze waarden willen we behouden en versterken. Uitbreiding van de aangrenzende steden achten wij hier onwenselijk.

Hoogbouw

Hoogbouw is een term die gebruikt wordt voor hoge gebouwen en bouwwerken. Hoogbouw kan een stedenbouwkundige oplossing zijn om zuinig met de beschikbare ruimte om te gaan. Ook kan hoogbouw bepaalde plekken accentueren. Omdat hoogbouw stedelijkheid uitstraalt en het bestaande dorps- en stadssilhouet transformeert, vinden wij dat hoogbouw geen inbreuk mag maken op de beleving van het landschap. Daar ligt het provinciale belang. Bij plannen ten aanzien van hoogbouw kijken wij daarom niet alleen naar de betekenis daarvan binnen een bepaalde stedenbouwkundige structuur, maar ook naar de impact van de hoogbouw op de beleving van de horizon vanuit nabijgelegen (binnen 10 km) cultuurhistorische dorpenensembles. Daarom willen wij dat aan plannen voor hoogbouwontwikkelingen een landschapsplan wordt gekoppeld. Het inzetten van 3D-visualisaties kan helpen om de mate van de impact te bepalen. In de komende periode willen wij hierover met de gemeenten van gedachten wisselen, om hierop gezamenlijk beleid te voeren. Voor gemeenten die al een hoogbouwvisie hebben vastgesteld, vormt deze de basis voor het gezamenlijk te ontwikkelen gedachtegoed.

4.2.2 Kernkwaliteit Natuur

De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is een samenhangende structuur van gebieden met een speciale natuurkwaliteit. De Ecologische Hoofdstructuur vormt de ruggengraat van het Drentse natuurnetwerk en waarborgt biodiversiteit en duurzame natuur. De op perceelsniveau begrensde EHS vormt het kader voor regelgeving en subsidies[7].

[7] *Zie ook: http://www.drenthe.info/kaarten/website/fmc2/ehs2013.html.*

Definitie Natuur en Biodiversiteit

Natuur is een samenhangend geheel van planten, dieren, levensgemeenschappen, bodem- en grondsoorten, water en klimaat. Natuur is een verzamelbegrip. Het varieert van abstract (‘natuur is het kapitaal van Drenthe’) tot meer concreet (‘dat wat je ziet in het Dwingelderveld’). Het varieert van sterk door de mens beïnvloed (tuinnatuur), tot weinig door de mens beïnvloed (regenwoud, Waddenzee) en van weinig complex (zoals een akker) tot erg complex (zoals een levend hoogveen).

De soort natuur die op een plaats ontstaat of ontwikkeld kan worden, hangt samen met het klimaat, de waterhuishouding en de bodem- en grondsoorten (abiotische factoren). Planten- en dierensoorten (biotische factoren) beïnvloeden elkaar onderling en kunnen op hun beurt de abiotische factoren beïnvloeden. Het wijzigen van een enkele abiotische of biotische factor kan een reeks gebeurtenissen in gang zetten die kunnen leiden tot veranderingen in een levensgemeenschap of zelfs in klimaat.

Duurzame levensgemeenschappen (ecosystemen) zijn bestand tegen het wegvallen of het wijzigen van een enkele factor. Voor dergelijke systemen wordt ook wel de term ‘robuust’ gebruikt.

Biodiversiteit betreft de verscheidenheid aan soorten en genen en is een indicatie voor de gezondheid van een ecosysteem. Hoe groter de diversiteit binnen een systeem, hoe beter het systeem zich kan aanpassen aan klimaatverandering..

Een weinig complex systeem kan relatief eenvoudig hersteld worden. Akkerkruiden die in een graanveld thuishoren, kunnen bij een gericht beheer elk jaar opnieuw ontkiemen. Herstel van een complex systeem als een levend hoogveen is niet of nauwelijks mogelijk. Factoren als een geschikte waterhuishouding en het terugdringen van stikstofbelasting zijn moeilijker te sturen.

In Drenthe is alle natuur – ook de natuur in reservaten en in Natura 2000-gebieden – beïnvloed door de mens en het resultaat van een meestal langdurige benutting (gebruik, beheer) door de mens. Het eindresultaat blijft alleen in stand door permanente inspanning van de mens. Dat kan bestaan uit plaggen of maaien, maar ook zorgen voor een goede waterstand of luchtkwaliteit.

In het onlangs afgesloten Natuurpact is vastgelegd dat de focus gericht zal worden op het Natuurnetwerk Nederland. Dit Natuurnetwerk is breder dan de begrensde EHS. Tegelijkertijd hebben wij als provincie de verantwoordelijkheid gekregen voor het soortenbeleid. De begrensde EHS zien we onverminderd als het belangrijkste instrument voor het behouden en versterken van de biodiversiteit. Omdat de rol van provincies binnen het natuurbeleid is veranderd als gevolg van het deelakkoord Natuur en omdat er minder middelenaanwezig zijn om beleid te realiseren, ontwikkelen we een Natuurvisie. Deze visie – waarvan de oplevering is gepland medio 2014 – wordt leidend voor de keuzes bij het behalen van biodiversiteitsdoelstellingen.

De provincie is direct verantwoordelijk voor de kwaliteit en kwantiteit van de natuur binnen de EHS. Gemeenten en waterschappen zijn in de eerste plaats verantwoordelijk voor natuur buiten de EHS. In de Natuurvisie wordt uitgewerkt welke rol de provincie heeft in natuurwaarden buiten de begrensde EHS. Onze ambitie ten aanzien van natuur*ontwikkeling* of het ontwikkelen van een robuuste EHS, is verwoord in hoofdstuk 7.

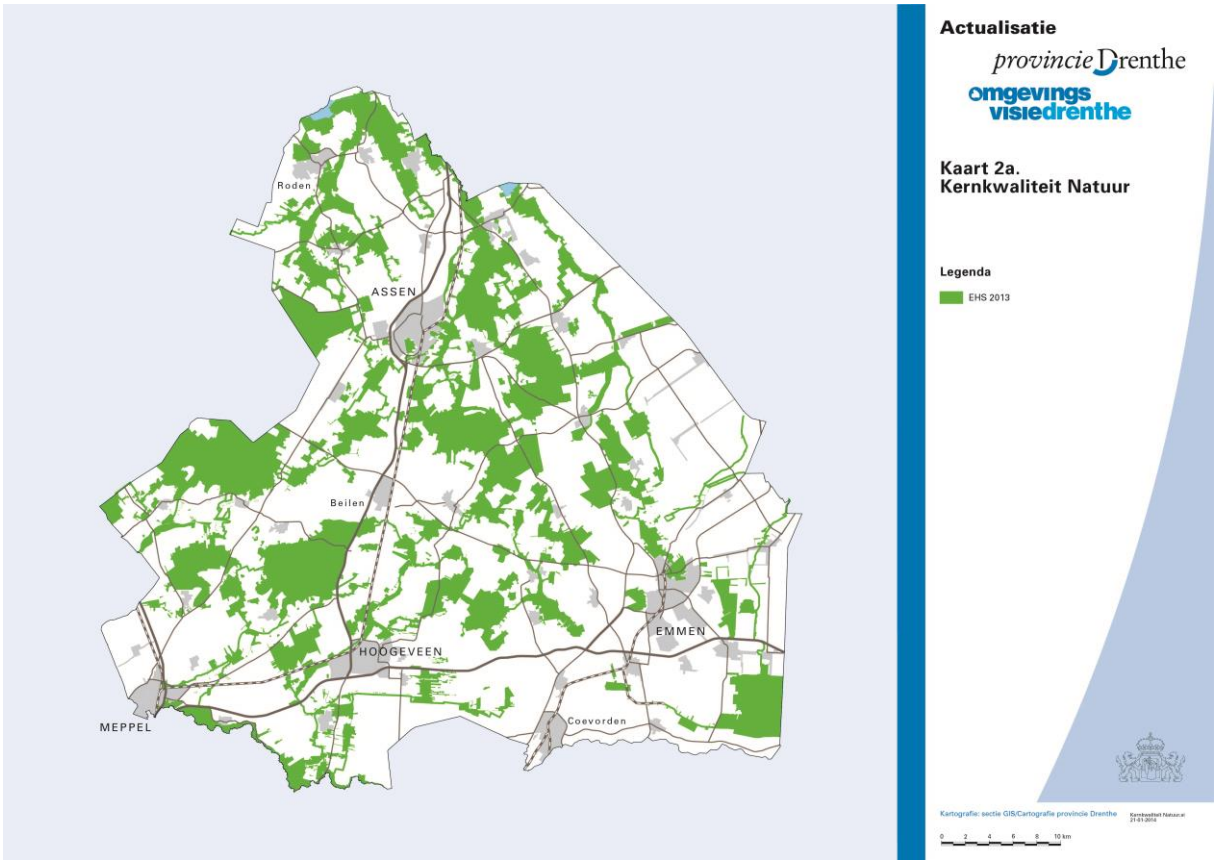

Kaart 2a. Kernkwaliteit Natuur

4.2.3 Kernkwaliteit Cultuurhistorie

Drenthe kent een voor Nederland uniek cultuurhistorisch landschap en telt veel archeologische en aardkundige waarden. De historische en prehistorische waarden van onze provincie zijn zeer bepalend voor de identiteit en de ruimtelijke kwaliteit van Drenthe. Wij beschouwen ze daarom ook van grote betekenis als ‘drager’ voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Door objecten en structuren boven- en ondergronds in samenhang te bekijken, winnen ze aan betekenis voor onze woon-, werk- en leefomgeving. Beleidsmatig maken wij een onderscheid in Cultuurhistorie en Archeologie: dit omdat de bescherming en omgang met deze twee beleidsvelden elk een andere aanpak vraagt.

Wij hebben het provinciaal belang voor aardkundige, archeologische en cultuurhistorie waarden gedefinieerd, en vastgelegd op respectievelijk kaart 2d, kaart 2e en kaart 2f.

Definitie Cultuurhistorie

Cultuurhistorie is het totaal aan sporen van menselijke activiteiten in de stad en op het platteland, in de bebouwde en de onbebouwde omgeving. Deze sporen leveren ons niet alleen informatie op over het leven en werken van de mens in vroeger tijden (de bewoningsgeschiedenis), maar verklaren ook voor een belangrijk deel waarom onze omgeving er nu uitziet zoals ze eruitziet. De cultuurhistorie in Drenthe omvat dus zowel het historisch (steden)bouwkundig erfgoed als het historisch landschappelijke erfgoed.

Ons beleid ten aanzien van cultuurhistorie is beschreven in het Cultuurhistorisch Kompas Drenthe. Twee doelstellingen staan hierin centraal. Ten eerste willen we de cultuurhistorie herkenbaar houden. Het provinciaal belang Cultuurhistorie is vastgelegd in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur ((zie Kaart 2f. Informatiekaart Cultuurhistorie).

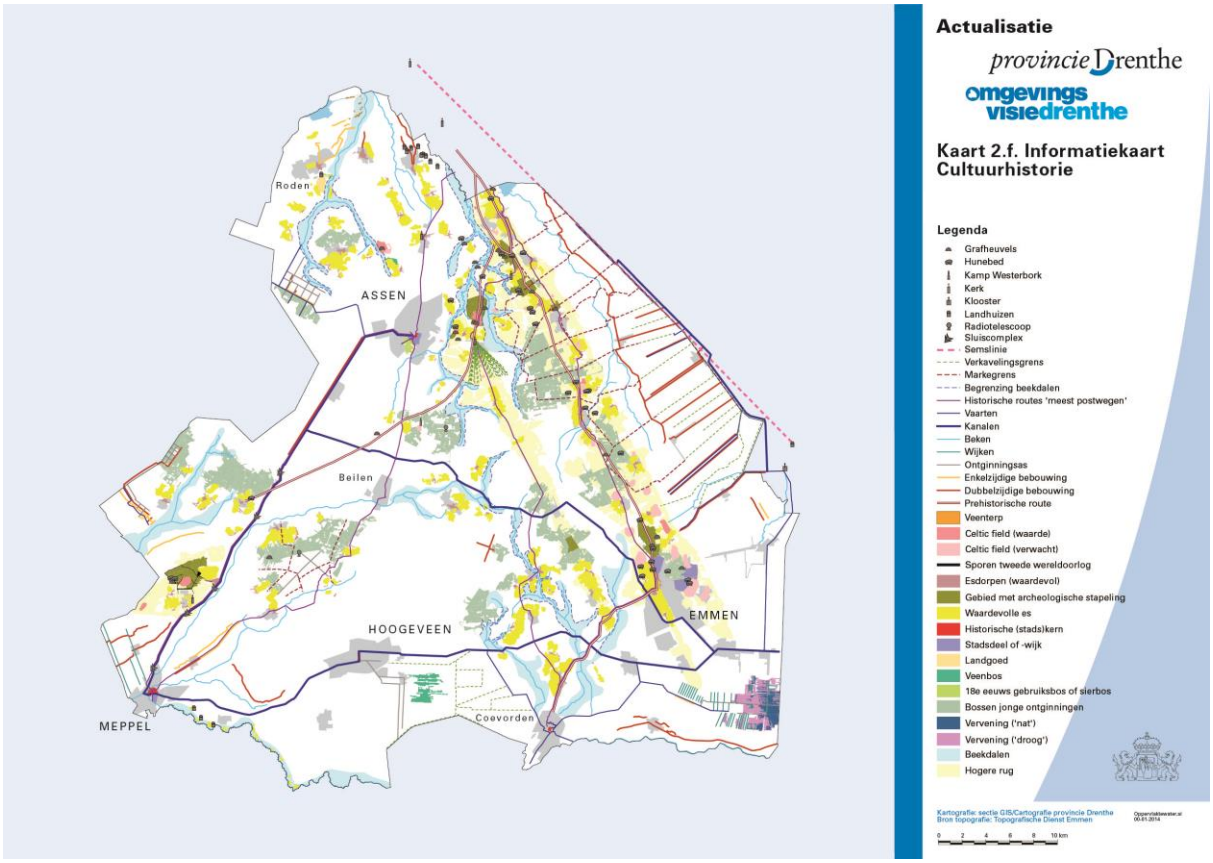

Kaart 2f. Informatiekaart Cultuurhistorie

Ten tweede willen we de ruimtelijke identiteit versterken. We doen dat door ruimtelijke ontwikkelingen te sturen vanuit samenhangende cultuurhistorische kwaliteiten, met respect en durf. Daarin is ruimte voor inspiratie en eigen afwegingen van onze partners.

Het veiligstellen van cultuurhistorische waarden en tegelijkertijd het bieden van ruimte voor ontwikkelingen, vraagt om een heldere wijze van sturing. Wij maken onderscheid tussen drie sturingsniveaus: respecteren, voorwaarden stellen en eisen stellen.

De sturingsniveaus zijn gebiedsgericht toegepast en weergegeven in de beleidskaart in het CHK.

1. Respecteren: we richten ons op het waarborgen van de cultuurhistorische samenhang voor de toekomst. De initiatiefnemers hebben de verantwoordelijkheid om de cultuurhistorische hoofdstructuur als inspiratiebron te benutten. Wij beoordelen de plannen en initiatieven daarop.
2. Voorwaarden stellen: we stellen de cultuurhistorische samenhang als randvoorwaarde. De initiatiefnemers hebben daarmee de verantwoordelijkheid om vroegtijdig in het planproces inzichtelijk te maken hoe ze de cultuurhistorische samenhang als een van de (ruimtelijke) onderleggers voor nieuwe plannen benutten. Wij zijn beschikbaar voor (het regelen van) begeleiding van het planvormingsproces, waarbij de kansen vanuit de cultuurhistorische samenhang uitgangspunt zijn.
3. Eisen stellen: wij sturen de ontwikkelingen in de (vanuit de cultuurhistorie bezien) gewenste richting. Van de initiatiefnemer verwachten wij dat de cultuurhistorische samenhang als dé drager voor nieuwe plannen wordt gebruikt. Ontwikkelingen bouwen op deze samenhang voort. Vanaf het begin bedingen we hiervoor een plek in het planvormingsproces.

De gebieden waarop we ons concentreren zijn:

- het esdorpenlandschap rond Norg;
- de Drentsche Hoofdvaart;
- de Havelterberg;
- het esdorpenlandschap rond Mars- en Westerstroom;
- de Reest;
- het Amsterdamscheveld;
- de Kop van Drenthe;
- de Drentsche Aa;
- de Maatschappij van Weldadigheid;
- de Hondsrug;
- de Monden.

Voor de richtinggevende ambities, karakteristiekbeschrijvingen en achtergronden voor deze gebieden, verwijzen wij naar het Cultuurhistorisch Kompas Drenthe. Deze is via internet te raadplegen: http://www.provincie.drenthe.nl/publish/pages/68908/cultuurhistorisch_kompas_drenthe.pdf.
Een samenvatting van de ambities voor de gebieden in de categorie ‘voorwaarden stellen’ en ‘eisen stellen’ treft u hierna aan. De sturingsniveaus vindt u weergegeven op kaart 2f Cultuurhistorie.

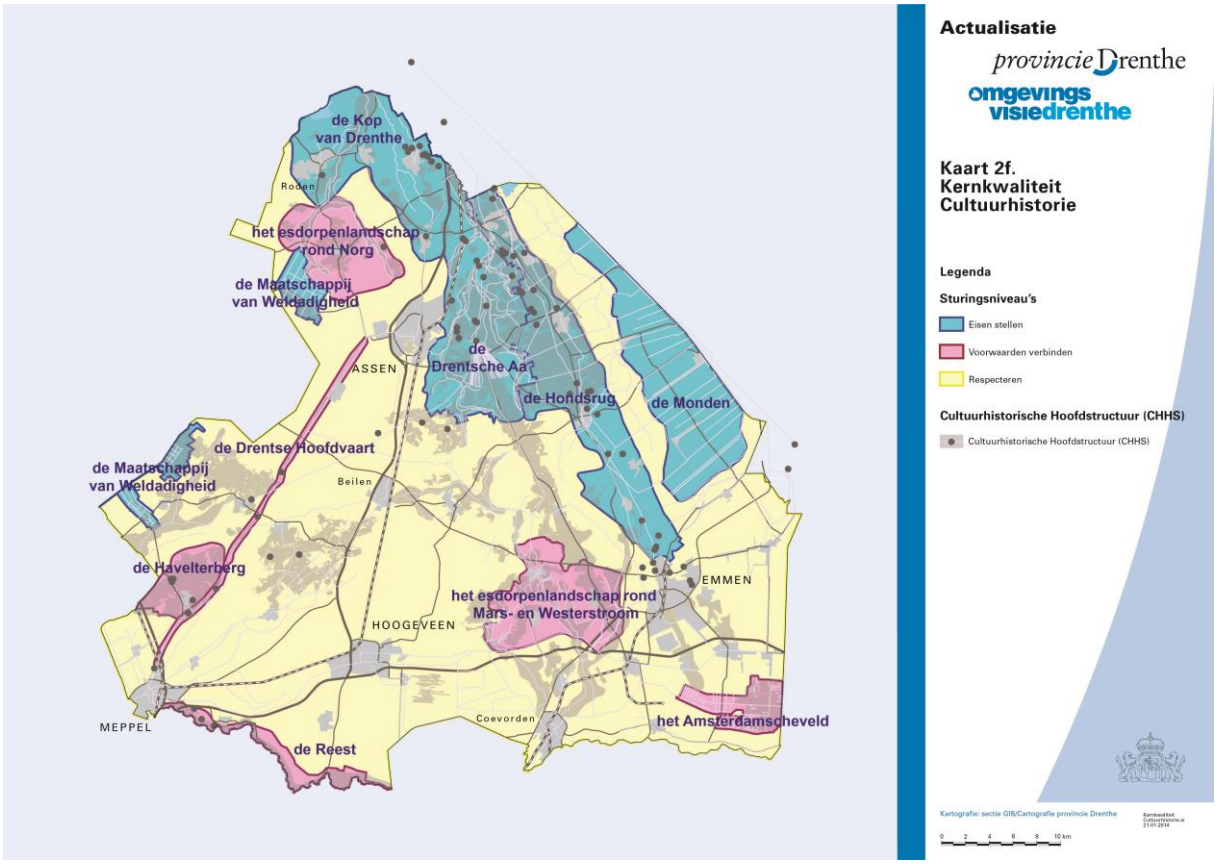

Kaart 2f. Kernkwaliteit Cultuurhistorie

Samenvatting ambities cultuurhistorie

<u>Categorie 'Voorwaarden stellen'</u>

1. Het esdorpenlandschap rond Norg

Ambitie:

- Het in stand houden van de karakteristiek van het esdorpenlandschap. Deze karakteristiek uit zich in een zichtbare ruimtelijke samenhang tussen esdorp, es, beekdal en veld, met bijbehorend microreliëf en beplantingselementen als houtwallen, esrandbosjes en middeleeuwse gebruiksbossen. Bovendien kent het esdorpenlandschap een grote tijdsdiepte, wat blijkt uit zichtbare en onzichtbare (pre)historische bewoningssporen als nederzettingen, grafmonumenten en celtic fields.
- Het vasthouden en zorgvuldig doorzetten van de ruimtelijke opzet van de esdorpen. Deze opzet wordt getypeerd door een vrije ordening van bebouwing en boerderijen, afwisseling tussen bebouwde plekken en open ruimtes (in het bijzonder de brinken) en doorzichten naar het omliggende buitengebied.
- Het behouden van de openheid van de brede beekdalen als contrast met hun scherpe begrenzingen in de vorm van houtwallen en bossen.

2. Drentse Hoofdvaart

Ambitie:

- Het versterken van het karakter als beelddrager van een ensemble van kanaal, sluis- en brugcomplexen en gerelateerde bebouwing.

3. Havelterberg

Ambitie:

- Het beter beleefbaar maken van de lange geschiedenis van de Havelterberg door de vele historische sporen vanaf de prehistorie tot aan de Tweede Wereldoorlog te benadrukken.

4. Esdorpenlandschap rond Mars- en Westerstroom (Oosterhesselen/Dalen/Sleen)

Ambitie:

- Het in stand houden van de karakteristiek van het esdorpenlandschap. Deze karakteristiek uit zich in een zichtbare ruimtelijke samenhang tussen esdorp, es, beekdal en veld, met bijbehorend microreliëf en beplantingselementen als houtwallen en esrandbosjes.
- Het vasthouden en doorzetten van de ruimtelijke, meer langgerekte opzet van de esdorpen door zorgvuldig om te gaan met de vrije ordening van bebouwing en boerderijen, de afwisseling tussen bebouwde plekken en open ruimtes (in het bijzonder de brinken) en doorzichten naar het omliggende buitengebied.
- Het blijvend zichtbaar onderscheiden van de beekdalen door het grillige verloop en de kleinschaligheid te benadrukken.

5. De Reest

Ambitie:

- Het veiligstellen van het esgehuchtenlandschap van het Reestdal door het benadrukken van de samenhang tussen de erven, essen en groenlanden en de karakteristieke erf- en esbeplanting, die de erven en essen markeert in het verder open beekdal van de Reest.

6. Het Amsterdamscheveld

Ambitie:

- Het zichtbaar houden van de machinale veenwinning en veenverwerking op het Amsterdamscheveld en het Bargerveen, zowel in het landschap als in de bebouwing.

<u>Categorie ‘eisen stellen’</u>

7. De kop van Drenthe

Ambitie:

- Het in stand houden van de karakteristiek van het esdorpenlandschap. Deze karakteristiek uit zich in een zichtbare ruimtelijke samenhang tussen esdorp, es, beekdal en veld, met bijbehorend microreliëf en beplantingselementen als houtwallen, esrandbosjes en middeleeuwse gebruiksbossen. Bovendien kent het esdorpenlandschap een grote tijdsdiepte, wat blijkt uit

zichtbare en onzichtbare (pre)historische bewoningssporen als nederzettingen, grafmonumenten en celtic fields. Dit wordt in het bijzonder op het Noordscheveld weerspiegeld.
- Het vasthouden en zorgvuldig doorzetten van de ruimtelijke opzet van de esdorpen. Deze opzet wordt getypeerd door een vrije ordening van bebouwing en boerderijen, afwisseling tussen bebouwde plekken en open ruimtes (in het bijzonder de brinken) en doorzichten naar het omliggende buitengebied.
- Het behouden van de openheid van de brede beekdalen als contrast met hun scherpe begrenzingen, in de vorm van houtwallen en bossen.
- Het veiligstellen van de karakteristiek van de randveenontginningen, door het behouden van licht slingerende wegdorpen en het verder versterken van de houtwalpatronen en de opstrekkende verkaveling in het buitengebied.
- Het blijvend zichtbaar onderscheiden van de reeks van landgoederen rond Eelde en Paterswolde. Deze reeks wordt gekenmerkt door een karakteristieke tuin- en parkaanleg, ingebed in landschappelijke structuren, met een variatie in maat en schaal en een doorlopende afwisseling van open en besloten ruimtes.

8. Drentsche Aa

Ambitie:
- Het in stand houden van de karakteristiek van het esdorpenlandschap. Deze karakteristiek uit zich in een zichtbare ruimtelijke samenhang tussen esdorp, es, beekdal en veld met bijbehorend microreliëf en beplantingselementen als houtwallen en esrandbosjes. Bovendien kent het esdorpenlandschap een grote tijdsdiepte, wat blijkt uit vele zichtbare en onzichtbare (pre)historische bewoningssporen als nederzettingen, grafmonumenten en celtic fields.
- Het vasthouden en zorgvuldig doorzetten van de ruimtelijke opzet van de esdorpen. Deze opzet wordt getypeerd door een vrije ordening van bebouwing en boerderijen, afwisseling tussen bebouwde plekken en open ruimtes (in het bijzonder de brinken) en doorzichten naar het omliggende buitengebied.
- Het behouden en herstellen van de oorspronkelijke beekloop in de beekdalen met hieraan gekoppeld de historische percelering, de houtwallen en houtsingels en de reliëfranden.
- Het zichtbaar houden en beter beleefbaar maken van de historische en prehistorische route, waar karresporen, voorden, grafheuvels en andere prehistorische relicten een unieke verzameling archeologische sporen vormen, in het bijzonder op het Balloërveld.

9. Koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid

Ambitie:
- Het handhaven en verder versterken van de hiërarchische en orthogonale opbouw van de gebieden, zoals die te zien is in vaarten, wegen, beplanting en de bebouwing, variërend van dienstwoningen tot directeurswoning.
- Het behouden van de afwisseling tussen open gebieden en boscomplexen.

10. De Hondsrug

Ambitie:

- Het behouden van de karakteristiek van het esdorpenlandschap. Deze karakteristiek uit zich in een zichtbare ruimtelijke samenhang tussen esdorp en es, waarbij de esdorpen en essen als een keten op de Hondsrug liggen, afgewisseld met scherp begrensde boswachterijen. Bovendien kent het esdorpenlandschap een grote tijdsdiepte, wat blijkt uit vele zichtbare en onzichtbare (pre)historische bewoningssporen als nederzettingen, grafmonumenten en celtic fields.
- Het benadrukken van het lineair patroon van hunebedden, grafheuvels en andere zichtbare en onzichtbare prehistorische relicten die getuigen van de prehistorische route over de Hondsrug.
- Het vasthouden en zorgvuldig doorzetten van de ruimtelijke opzet van de esdorpen. Deze opzet wordt getypeerd door een vrije ordening van bebouwing en boerderijen, afwisseling tussen bebouwde plekken en open ruimtes (in het bijzonder de brinken) en doorzichten naar het omliggende buitengebied.

11. De Monden

Ambitie:

- Het zichtbaar houden van de ordening en samenhang tussen de ontginningsassen, die tot uitdrukking komen in enkele en dubbele lintdorpen en bebouwde en onbebouwde ontginningsassen.
- Het herkenbaar houden van de ordening en samenhang binnen een lintdorp, zoals de situatie waarbij slechts aan één zijde van het kanaalboerderijen en woningen staan.

4.2.4 Kernkwaliteit Archeologie

Definitie Archeologie

Archeologie houdt zich bezig met de reconstructie van oude culturen door middel van het bestuderen van materiële overblijfselen hiervan. Daarbij gaat het om alles wat de mens ooit heeft achtergelaten, bijvoorbeeld restanten van huizen, begraafplaatsen, wapens, sieraden, huisraad, afval en voedselresten. Deze overblijfselen kunnen duizenden jaren oud zijn of ‘slechts’ een paar honderd jaar. Tegenwoordig wordt er ook archeologisch onderzoek gedaan naar overblijfselen van de Tweede Wereldoorlog.

Het archeologisch erfgoed is onze enige bron van informatie over de bewoningsgeschiedenis van onze provincie van de steentijd tot de middeleeuwen. Het merendeel van het archeologisch erfgoed is onzichtbaar en is daardoor zeer kwetsbaar bij ruimtelijke ontwikkelingen die om bodemingrepen vragen. Archeologische waarden zijn onvervangbaar en niet te compenseren. Daarom geven wij het archeologisch erfgoed een duidelijke plaats in ons ruimtelijk beleid.

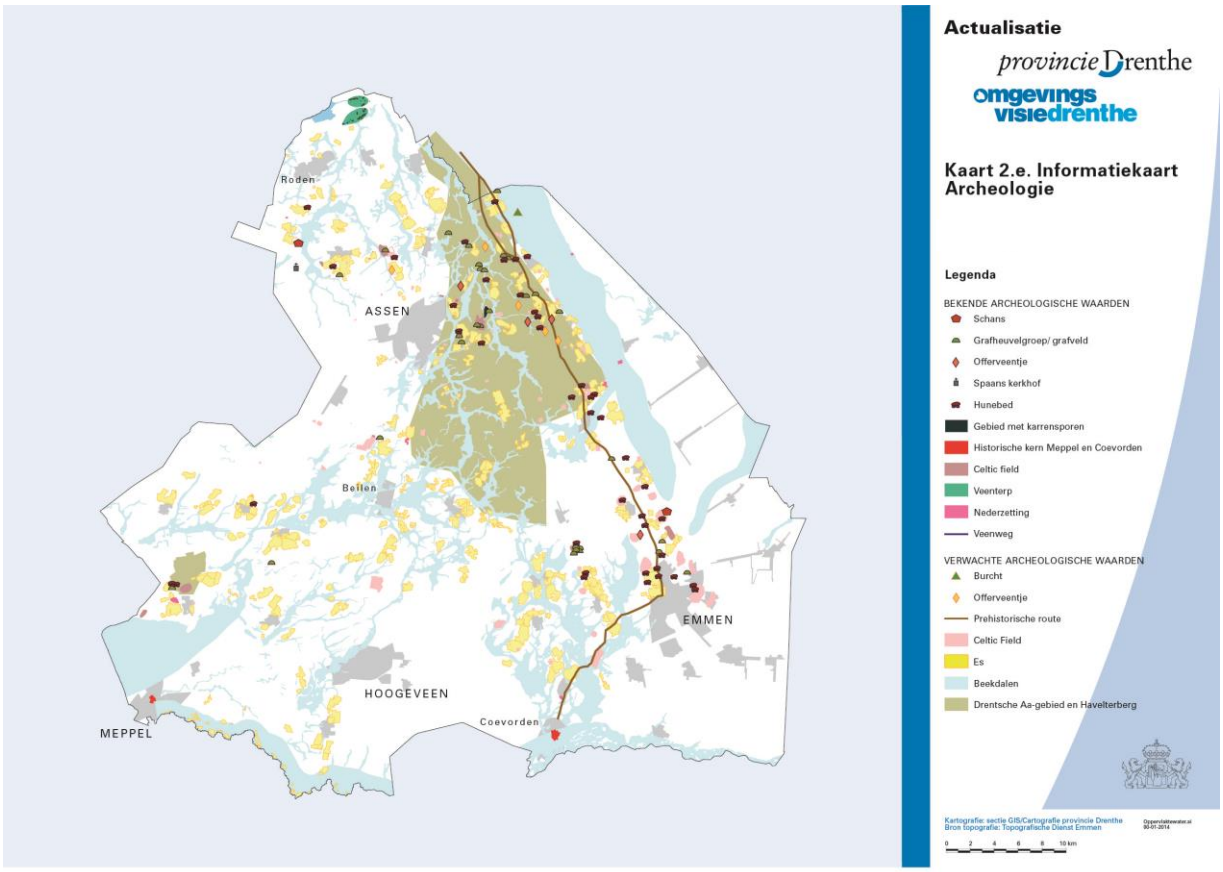

Kaart 2e. Informatiekaart archeologie

De inhoudelijke kaart Archeologie (zie Kaart 2e. Informatiekaart Archeologie) geeft een overzicht van de archeologische waarden en verwachtingen die wij van provinciaal belang achten. Deze waarden en verwachtingen zijn volgens ons essentieel om het verhaal van de regionale bewoningsgeschiedenis te kunnen vertellen, voor nu en voor toekomstige generaties. De provincie Drenthe wil ook speciale aandacht schenken aan het jongste en het oudste erfgoed van de provincie. Onder het oudste erfgoed verstaan we de resten die met de bewoning uit de tijd van de Neanderthalers samenhangen. Deze resten worden tot het Midden-Paleolithicum gerekend (300.000 – 30.000 jaar geleden). Het onderzoek naar in-situ-vindplaatsen staat echter nog in de kinderschoenen. Het is vaak arbeidsintensief, multidisciplinair en het verdient stimulering om deze belangrijke periode volwaardig op de Drentse kaart te krijgen. Bij het jongste erfgoed gaat het om de archeologische sporen van modern oorlogserfgoed, waaronder sporen van de Tweede Wereldoorlog. Deze oudste en jongste geschiedenis vindt u niet op de Kaart 2e. Informatiekaart Archeologie terug.

Het beschermingsbeleid dat wij aan Kaart 2e. Informatiekaart Archeologie koppelen, staat op de bijbehorende Kaart 2e. Kernkwaliteit Archeologie. De archeologische waarden of verwachtingen van provinciaal belang die samenhangen met de cultuurhistorische waarden of die ruimtelijk zichtbaar zijn, zijn ook terug te vinden op de kaart Cultuurhistorie uit het CHK.

Onze doelstellingen voor archeologie zijn:

- het in de bodem bewaren (behoud ‘in situ’) van waardevol Drents archeologische erfgoed of – als dat niet mogelijk is – het opgraven en duurzaam veiligstellen (behoud ‘ex situ’) van het erfgoed in het Noordelijk Archeologisch Depot in Nuis;
- het op goede wijze uitvoeren van archeologisch onderzoek in het kader van ruimtelijke plannen;
- het vergroten van het draagvlak voor het archeologisch erfgoed;
- het ontsluiten van de ‘archeologische verhalen van Drenthe’.

In de praktijk zijn we vooral verantwoordelijk voor het inbrengen van het aspect archeologie bij ontgrondingen, saneringen, m.e.r.-procedures en bovenlokale ruimtelijke ontwikkelingen, zoals gebiedsontwikkelingen, waterberging, infrastructuur en natuurontwikkeling. De Wet archeologische monumentenzorg/Monumentenwet (1988) regelt daarnaast dat alle vondsten en de opgravingdocumentatie uit archeologisch onderzoek in Drenthe, eigendom zijn van de provincie. Daartoe houden wij, samen met de provincies Groningen en Fryslân, het Noordelijk Archeologisch Depot in Nuis in stand. Hier wordt het archeologisch erfgoed ex situ op verantwoorde wijze beheerd en toegankelijk gemaakt voor onderzoek. Wij staan voor een ruimhartig uitleenbeleid.

Niet voor alle bodemingrepen is archeologisch onderzoek vereist. Dit hangt af van de omvang en aard van de ingreep, de waarde/verwachting van de locatie en het vrijstellingenbeleid zoals dat is uitgewerkt in de gemeentelijke archeologiekaarten van de Culturele Alliantie 2009 – 2012/2013. Voor de omgang met het provinciaal belang archeologie is de versie van de gemeentelijke kaarten leidend.

Op hoofdlijnen betekent dit dat bij ruimtelijke ontwikkelingen in gebieden met een archeologische verwachting die van provinciaal belang archeologie is, een onderzoeksvrijstelling tot maximaal 1000 m2 mogelijk is. Voor bekende archeologische terreinen van provinciaal belang (waarden) geldt geen onderzoeksvrijstelling (0 m2). Over de gemiddelde dikte van de bouwvoor zijn afspraken gemaakt met de gemeenten en LTO Noord. De bovenste 30 cm plus 10 cm voor niet-kerend woelen zijn vrijgesteld van archeologisch onderzoek.

Beschermingsniveaus

Bij onze sturing op het provinciaal belang archeologie hanteren wij vier beschermingsniveaus:

1. Generiek

Ons uitgangspunt is dat alle behoudenswaardige vindplaatsen die op de Archeologische Monumentenkaart van Drenthe (AMK) staan en de nieuw ontdekte behoudenswaardige vindplaatsen niet ongezien kunnen verdwijnen.

2. Behoud in situ (in de bodem)

Van een selectie van bekende en gewaardeerde archeologische vindplaatsen (waarden) vinden wij dat ze ‘in situ’ behouden moeten blijven voor toekomstige generaties en toekomstig wetenschappelijk onderzoek. Hieronder vallen alle hunebedden, een cluster veenterpen in de kop van Drenthe, een

aantal grafheuvelcomplexen, nederzettingsterreinen, offerveentjes, veenwegen en schansen, alle zekere Celtic fields, het Spaans kerkhof en gebieden met karrensporen.

3. Behoud ex situ (buiten de bodem) indien behoud in situ niet mogelijk is

De historische kernen van Coevorden en Meppel zijn weliswaar van grote archeologische waarde, maar vanwege de ruimtelijke dynamiek is behoud 'in situ' hier meestal niet realiseerbaar. Wij sturen hier op de uitvoering van archeologisch onderzoek conform de gangbare, in de archeologische beroepsgroep geldende kwaliteitseisen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). Een direct gevolg van deze sturingsrichting is dat wij vroegtijdig in het planvormingsproces met de initiatiefnemer(s) en/of de gemeente het archeologisch onderzoek willen afstemmen.

4. Verwachting toetsen door onderzoek

In gebieden of terreinen met een archeologische verwachting op de archeologiekaarten, sturen we op een goede uitvoering van archeologisch onderzoek, conform de gangbare, in de beroepsgroep geldende kwaliteitseisen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). Hieronder vallen alle essen en beekdalen, de Havelterberg en het Drentsche Aa-gebied, verwachte Celtic fields, offerveentjes, een burcht bij Zuidlaren en het vermoede traject van de prehistorische weg over de Hondsrug. Als archeologische waarden worden aangetroffen, verwachten wij dat deze door hun ruimtelijke spreiding, samenhang, zeldzaamheid, tijdsdiepte en/of goede fysieke kwaliteit van provinciaal belang zullen zijn. Een direct gevolg van deze sturingsrichting is dat wij vroegtijdig in het planproces met initiatiefnemer(s) en/of gemeente het archeologisch onderzoek willen afstemmen.

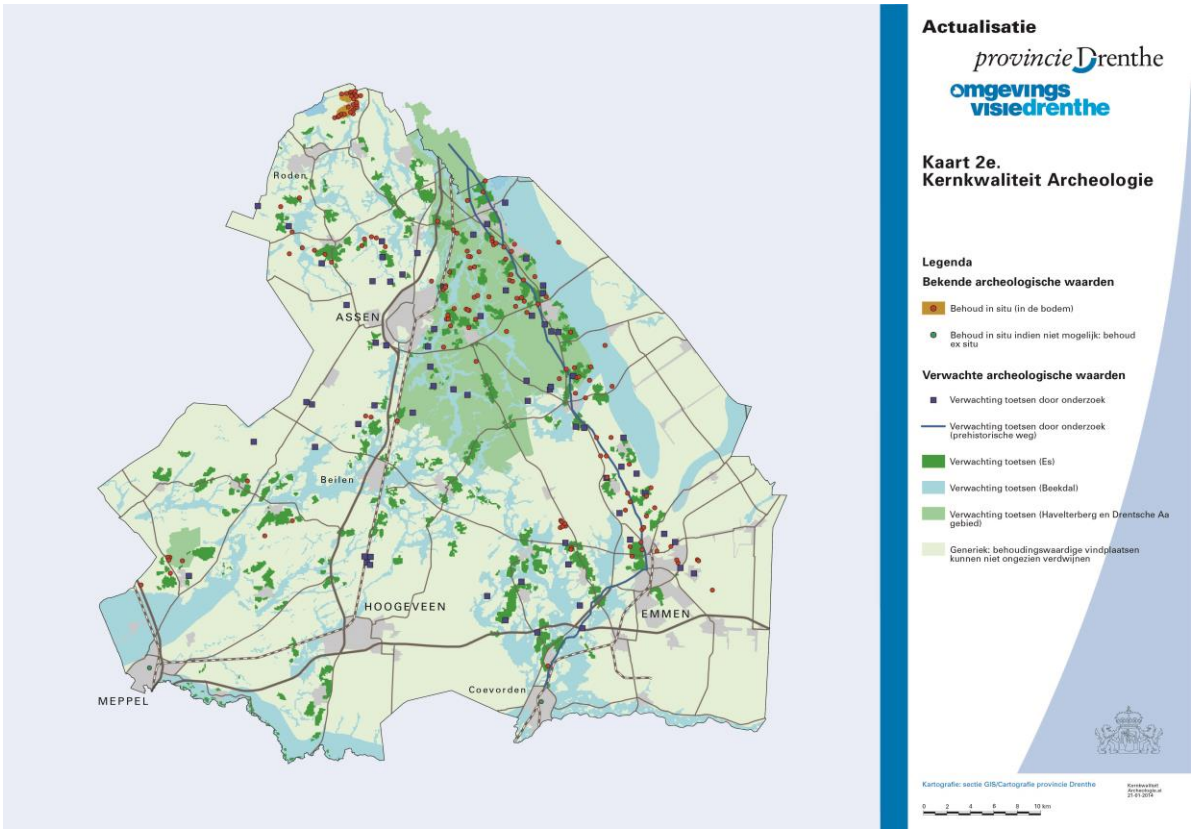

Kaart 2e. Kernkwaliteit Archeologie

4.2.5 Kernkwaliteit Aardkundige waarden

Definitie Aardkundige waarden

Aardkundige waarden zijn natuurlijke variaties in het aardoppervlak van geomorfologische, geologische, bodemkundige verschijnselen en/of processen die onder andere onder invloed van wind en water gebeuren. Onder aardkundige waarden vallen bijvoorbeeld veentjes, pingoruïnes, stuwwallen, zandkoppen en (micro en macro)reliëf.

Drenthe heeft een eigen karakter, een eigen (ruimtelijke) identiteit, die door inwoners en bezoekers hoog gewaardeerd wordt. Het aardkundige landschap van Drenthe is hiervoor in belangrijke mate bepalend. Ons aardkundig erfgoed is de enige informatiebron over de *natuurlijke* ontstaansgeschiedenis van Drenthe. Net als archeologische waarden zijn aardkundige waarden voor het merendeel onzichtbaar, onvervangbaar. Ze zijn kwetsbaar voor ruimtelijke ontwikkelingen die met bodemingrepen gepaard gaan.

Aardkundige waarden die bijdragen aan het specifieke Drentse karakter willen wij behouden en waar mogelijk herstellen zonder daarbij het normale landbouwkundig gebruik te belemmeren. Voor de aardkundige waarden onderscheiden wij drie beschermingsniveaus die verschillen in de mate van inzet van de provincie. De hoge en het gemiddelde beschermingsniveau zijn van provinciaal belang en aangegeven op kaart 2d en hierna toegelicht.

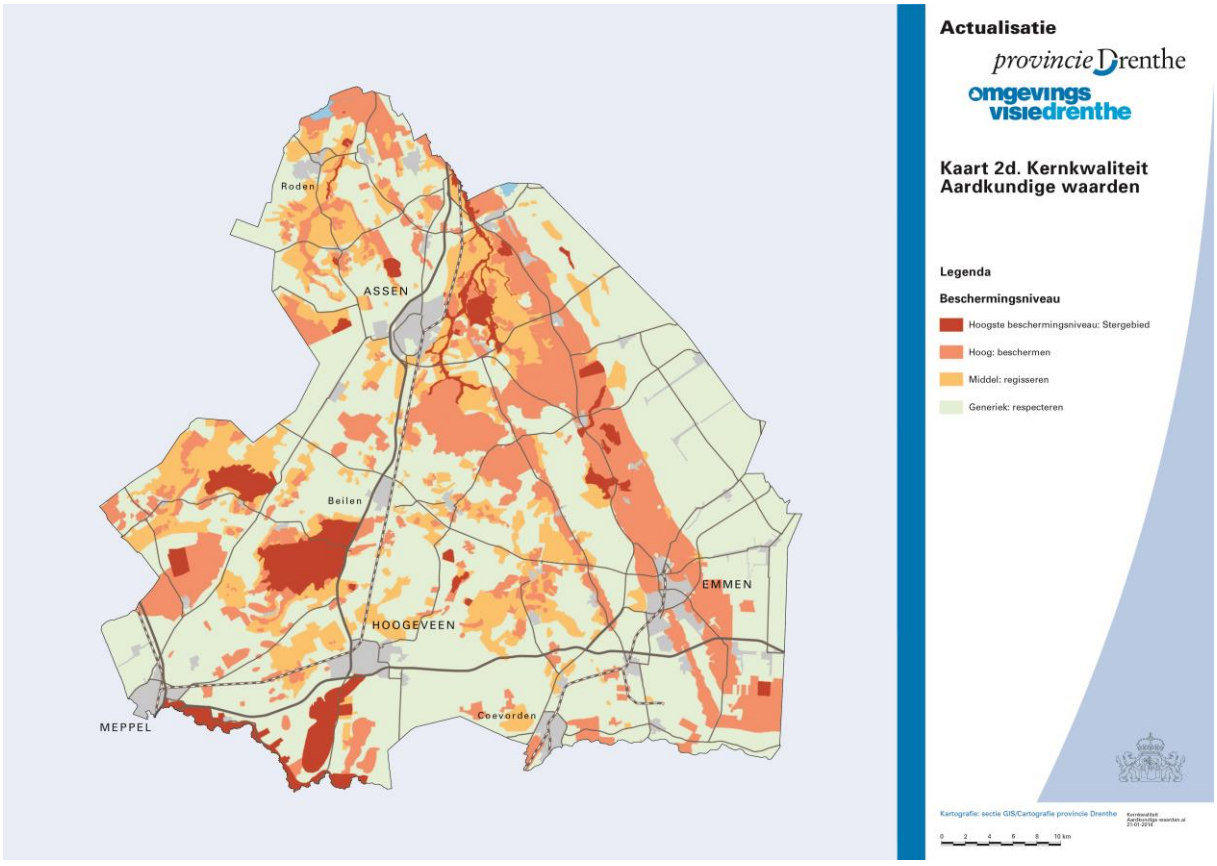

Kaart 2d. Kernkwaliteit Aardkundige waarden

1. Hoog beschermingsniveau: beschermen & eisen stellen

In deze gebieden staan wij ontwikkelingen alleen toe als aardkundige kwaliteiten en kenmerken worden behouden. Het zorgvuldig en verantwoord omgaan met de aardkundige waarden vormt ons vertrekpunt in het planvormingsproces. Binnen de gebieden met een hoog beschermingsniveau onderscheiden we stergebieden. Hier zijn ontwikkelingen met ingrepen in de bodem niet toegestaan.

2. Gemiddeld beschermingsniveau: regisseren en voorwaarden stellen

Bij ontwikkelingen in deze gebieden vormen de aardkundige kenmerken een randvoorwaarde. Initiatiefnemers hebben daarmee de verantwoordelijkheid om vroegtijdig in het planproces inzichtelijk te maken op welke wijze de aardkundige kwaliteiten als (ruimtelijke) onderlegger voor nieuwe plannen worden benut. Wij zijn beschikbaar voor (het regelen van) begeleiding van het planvormingsproces, waarbij de kansen vanuit de aardkundige samenhang uitgangspunt zijn.

3: Generiek beschermingsniveau: respecteren

In deze gebieden willen wij de lokale aardkundige kenmerken voor de toekomst bewaren. Wij verwachten van gemeenten dat zij in deze gebieden nagaan welke kenmerkende aardkundige waarden aanwezig zijn en dat zij hieraan bescherming geven via het gemeentelijk bestemmingsplan, en plannen en initiatieven daarop beoordelen.

Om bij ontwikkelingen het belang van de aardkundige waarden volwaardig mee te kunnen wegen, is goede informatie over en kennis van aardkundige waarden belangrijk. Deze informatie is beschikbaar via de provinciale website. Wij werken verder aan het goed ontsluiten van beschikbare kennis.

Daarnaast willen we dat een breder publiek en vooral beleidsmakers, planontwikkelaars, landbouwers, terreinbeheerders en waterschappen een groter besef krijgen van de aanwezigheid en het belang van aardkundige waarden. Als onderdeel van dit bewustwordingsproces organiseren we studiedagen en workshops en onthullen we jaarlijks minimaal één aardkundig monument. Onze steun aan het Geopark de Hondsrug past in een strategie van bewustwording, kennisverbreding en benutten en behouden van kernkwaliteiten. De Hondsrug is als European and Global Geopark erkend. Deze erkenning betekent dat de Hondsrug een uniek aardkundig fenomeen in de wereld is en dat het Geopark deze aardkundige waarden op een goede manier benut voor een duurzame ontwikkeling.

Geopark de Hondsrug

De Hondsrug is een markant en dominerend onderdeel van het Drents Plateau. Het landschappelijk contrast met het naastgelegen Hunzedal is beeldbepalend. De bijzondere geologie van de Hondsrug is de inspiratie geweest voor het ontwikkelen van een geopark.

Een geopark is een gebied met bijzondere geologische kwaliteiten en daarmee samenhangende cultuurhistorische en ecologische waarden. Die gebiedskwaliteiten worden ingezet voor een duurzame economische ontwikkeling van het gebied.

Via educatie en recreatieve mogelijkheden wordt de kennis over en de waardering voor deze bijzondere kwaliteiten versterkt. Geopark de Hondsrug is als eerste geopark in Nederland erkend als European and Global geopark, onder auspiciën van UNESCO. Gezamenlijk gaan we invulling geven aan de aanbeveling van het European Geopark Network en UNESCO om voor het Hondsrug-gebied een masterplan te ontwikkelen.

4.2.6 Kernkwaliteit Rust

Definitie Rust

Bij de kernkwaliteit Rust zijn ‘stilte’ en ‘duisternis’ als indicatoren benoemd. Bij elk gebied past een bepaalde hoeveelheid geluid en licht, van natuurlijke of menselijke oorsprong. Mensen verwachten dat in dit gebied deze hoeveelheid licht en geluid aanwezig is. Zij ervaren het gebied als rustig. Als de menselijke zintuigen geprikkeld worden door onverwacht meer kunstmatig licht of geluid, ervaren we het gebied als onrustig. De Kernkwaliteit Rust is daarnaast ondersteunend aan de Kernkwaliteit Natuur waar het gaat om Flora en Fauna.

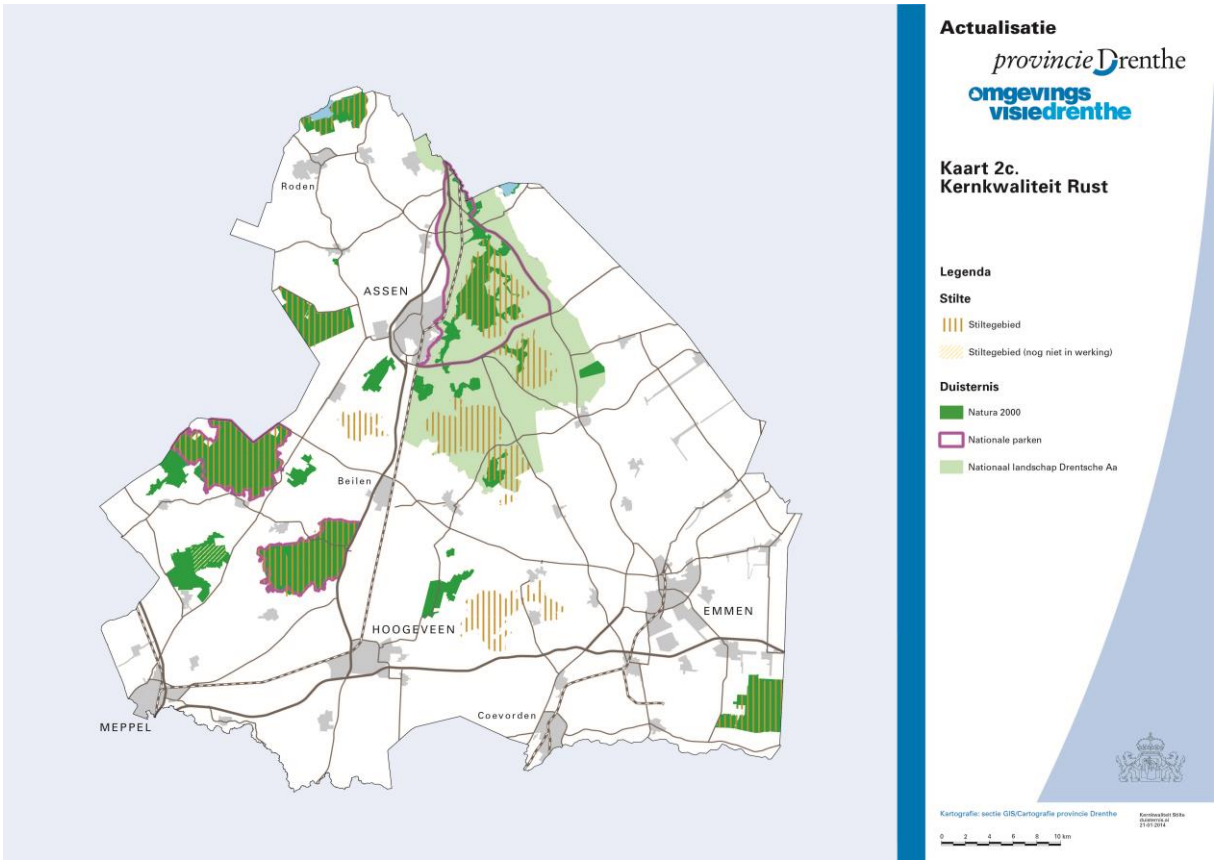

Kaart 2c. Kernkwaliteit Rust

Stilte

In onze provincie kan nog rust worden ervaren. Op veel plekken is het stil. In Drenthe zijn 12 gebieden aangewezen als stiltegebied. Het gebied Oosterzand nabij Uffelte zal in de toekomst stiltegebied worden. In de stiltegebieden geldt voor niet-natuurlijke geluidsbronnen een richtwaarde van 35 dB(A) voor het Leq en 40 dB(A) voor het Lmax, alsmede een streefwaarde van 30 dB(A) voor het Leq en 35 dB(A) voor het Lmax. De stilte in deze gebieden is van provinciaal belang. Ons doel is om de stilte in deze gebieden te behouden, door geen ontwikkelingen toe te staan die de rust verstoren. Deze gebieden worden zo goed mogelijk beschermd tegen verstoring. De POV geeft de mogelijkheid een ontheffing te verlenen voor evenementen. Daarbij wordt gekeken naar de relatie tussen het evenement en de kwaliteit van het gebied.

Duisternis

In de Natura 2000-gebieden en in de nationale parken Dwingelderveld, Drents-Friese Wold en het Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa zetten we in op het behouden van duisternis. Deze gebieden willen wij de hoogste bescherming bieden. De stilte- en duisternisgebieden zijn aangegeven op kaart 2 Kernkwaliteiten. De belangrijkste bronnen van lichthinder vallen onder de bevoegdheid van de gemeenten. Te denken valt aan openbare verlichting, glastuinbouw, open melkstallen, sportveldverlichting, terreinverlichting, sierverlichting en reclameverlichting.

Wij onderzoeken samen met de Drentse gemeenten welke mogelijkheden er zijn om lichthinder terug te dringen en duisternis te bevorderen. Dit draagt ook bij aan energiebesparing. Ons streven om minder openbare verlichting langs de provinciale wegen te gebruiken, is vastgelegd in de nota ‘Openbare verlichting, provinciale wegen Drenthe’. Bij het verlenen van omgevingsvergunningen op grond van de Wet milieubeheer en de Natuurbeschermingswet letten wij nadrukkelijk op het voorkomen en beperken van lichthinder.

4.3 Zorgvuldig ruimtegebruik

Wij willen zorgvuldig omgaan met de beschikbare ruimte in onze provincie. Grootschalige bouwplannen en uitbreidingen in het landelijk gebied, los van bestaande bebouwingslocaties, zijn niet vanzelfsprekend. Wij vinden dat gemeenten bij nieuwbouwplannen een werkwijze moeten hanteren die leidt tot zorgvuldig ruimtegebruik.

Sociaal-Economische Raad (SER-)ladder en bundelingsbeleid

De SER-ladder (1999) is het afgelopen decennium in veel beleidsstukken aangehaald en in de praktijk ingezet om zorgvuldig ruimtegebruik te bevorderen en verrommeling tegen te gaan. Deze methode, geïntroduceerd door de SER, helpt een goede afweging te maken bij het inpassen van ruimtebehoefte voor wonen, bedrijvigheid en infrastructuur. Inmiddels is de SER-ladder deel van de Wet ruimtelijke ordening (Wro) en met een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) bekrachtigd, waardoor gemeenten en provincies verplicht zijn de ‘redeneerlijn’ consequent toe te passen. De Structuurvisie Infrastructuur & Ruimte verwijst naar de ‘Ladder voor Duurzame Verstedelijking’, gebaseerd op de

SER-ladder, en wil deze ladder toepassen op alle vormen van ruimtelijke ontwikkeling. Het biedt een redeneerlijn voor het bevorderen van zorgvuldig ruimtegebruik.

De treden van de ladder zijn als volgt:

- Is er een regionale behoefte?
- Zo ja: is (een deel van) de regionale behoefte op te vangen binnen het bestaand stedelijk gebied?
- Zo nee: zoek een locatie die multimodaal ontsloten is of kan worden gemaakt voor de (resterende) regionale behoefte met een goede landschappelijke inpassing.

De ladder dient in de toelichting van ruimtelijke plannen te worden opgenomen en krijgt zo een doorwerking in het besluitvormingsproces rond ruimtelijke ontwikkelingen. Toepassing van de ladder is juridisch bindend voor ruimtelijke ontwikkelingen van alle decentrale overheden: provincies, regio's en gemeenten. Toetsing gebeurt primair door decentrale overheden. Echter, iedereen kan een zienswijze indienen tegen een besluit dat gemotiveerd wordt door onder andere de Ladder voor Duurzame Verstedelijking, gevolgd door bezwaar en beroep.

Samen met een aantal Drentse gemeenten ontwikkelen wij een handreiking over hoe deze treden goed doorlopen kunnen worden voor de functies: bedrijventerreinen, kantoren, verblijfsrecreatie, wonen en detailhandel. De handreiking is opgesteld als hulpmiddel en inspiratiebron, voor zowel provincie als gemeenten, hoe de ladder toegepast kan worden in de Drentse praktijk. De handreiking geeft concrete handvatten hoe de ladder kan werken in Drenthe met voorbeelden en tips: wat werkt goed en wat minder? Welke ervaringen hebben regio's en gemeenten elders al opgedaan? De Handreiking is in bijlage 4 bij deze visie opgenomen.

Het toepassen van de ladder vergt een andere manier van denken en handelen en andere financiële modellen. Het betreft nieuwe vormen van planvorming en ruimtelijk ontwikkeling: adaptief, regionaal, dichter op de marktvraag, met kwalitatieve insteek en bovenal maatwerk. De handreiking geeft hiervoor handvatten. Het traditionele verdienmodel in de ruimtelijke ontwikkeling geënt op groei, grondverkoop en nieuwbouw voldoet immers niet meer. Er blijft wel nieuwbouw nodig, maar het gaat om: lange termijn, kwaliteit toevoegen en het onderscheidende vermogen.

Leegstand

De zorgen om de groeiende leegstand en de ruimtelijke en sociaaleconomische gevolgen hiervan nemen toe. Landelijk en lokaal is een daling van de vraag naar vastgoed zichtbaar door ontwikkelingen als de economische crisis, demografische krimp, schaalvergroting en digitalisering. Zo neemt de situatie rondom de kantoren-, bedrijfsruimte en winkelmarkt problematische vormen aan en is de leegstand hier steeds meer structureel van aard.

In 2013 heeft de provincie onderzoek verricht naar kantorenleegstand in de vier belangrijkste kantorengemeenten in Drenthe: Assen, Emmen, Meppel en Hoogeveen. Hieruit blijkt dat 18.3% van

de kantoren in Drenthe leeg staan[8]. Drenthe zit daarmee 2.3% boven het landelijke gemiddelde. Een ‘gezonde’ frictieleegstand ligt rond de 6%. Belangrijke nuancering is wel dat er in Drenthe enkele ‘grote’ kantoorgebouwen met veel kantooroppervlak leegstaan, die sterke invloed hebben op het leegstandspercentage. Van alle kantoren in Drenthe die leegstaan, staat momenteel 28% structureel leeg (langer dan drie jaar). Het betreft hier in totaal 31 kantoorpanden. Om vinger aan de pols te houden zullen wij deze leegstand jaarlijks in kaart brengen. Ook voor winkelleegstand zullen wij monitoren wat de stand van zaken is. Voor nieuwe plannen dient de Ladder voor Duurzame Verstedelijking te worden toegepast.

Het is van maatschappelijk belang dat leegstand en verpaupering wordt voorkomen. De aanpak van leegstand is in eerste instantie een gemeentelijk belang. We zetten ons in voor de aanpak van leegstand en overcapaciteit, zonder de verantwoordelijkheid daarvoor weg te nemen bij vastgoedeigenaren en gemeenten. Onze rol zien wij vooral als faciliterend c.q. het bij elkaar brengen van partijen. Een voorbeeld hiervan vormt de drieluik economie-lezingen die in 2014 door ons worden georganiseerd over leegstand.

4.4 Milieu- en leefomgevingskwaliteit

De kwaliteit van het milieu in Drenthe is goed en dat willen we graag zo houden. De provincie Drenthe spant zich samen met gemeenten, waterschappen en andere partijen in voor het behouden en waar nodig verder verbeteren van het milieu en de leefomgevingskwaliteit. Wij willen dat in Drenthe minimaal aan de wettelijke milieunormen wordt voldaan.

De uitvoering van het milieubeleid in Drenthe wordt sterk gestuurd door Europese en landelijke wet- en regelgeving. Ons milieubeleid richt zich in hoofdlijnen op het vroegtijdig inspelen op ruimtelijke ontwikkelingen, het opnemen van eisen in milieuvergunningen, het saneren van situaties die niet aan de milieunorm voldoen, het concentreren en zoneren van milieuhinderlijke bedrijven en het verlenen van subsidies. We lichten het beleid per onderdeel hierna toe.

Voor zover mogelijk zijn aspecten van de provinciale verantwoordelijkheid voor milieu en leefomgevingskwaliteit in Drenthe ook op kaart 3 bij de Omgevingsvisie verbeeld. Enkele aspecten van het provinciaal belang, zoals externe veiligheid, zijn minder goed naar een kaartbeeld te vertalen en daarom niet opgenomen op de kaart.

Aan kaart 3 valt verder op het ontbreken van bijvoorbeeld contouren rond Rijksweg A28 en vliegveld Eelde. Reden is dat het hier verantwoordelijkheden van het Rijk betreft, waarin de provincie formeel geen rol heeft. Voor de gemeente Emmen zijn geen spoedlocaties voor bodemsanering opgenomen. Emmen is hiervoor zelf verantwoordelijk. Zo laat de kaart de grenzen van het provinciaal belang zien.

[8] *Gemeten als percentage van de totale m2 kantooroppervlakte.*

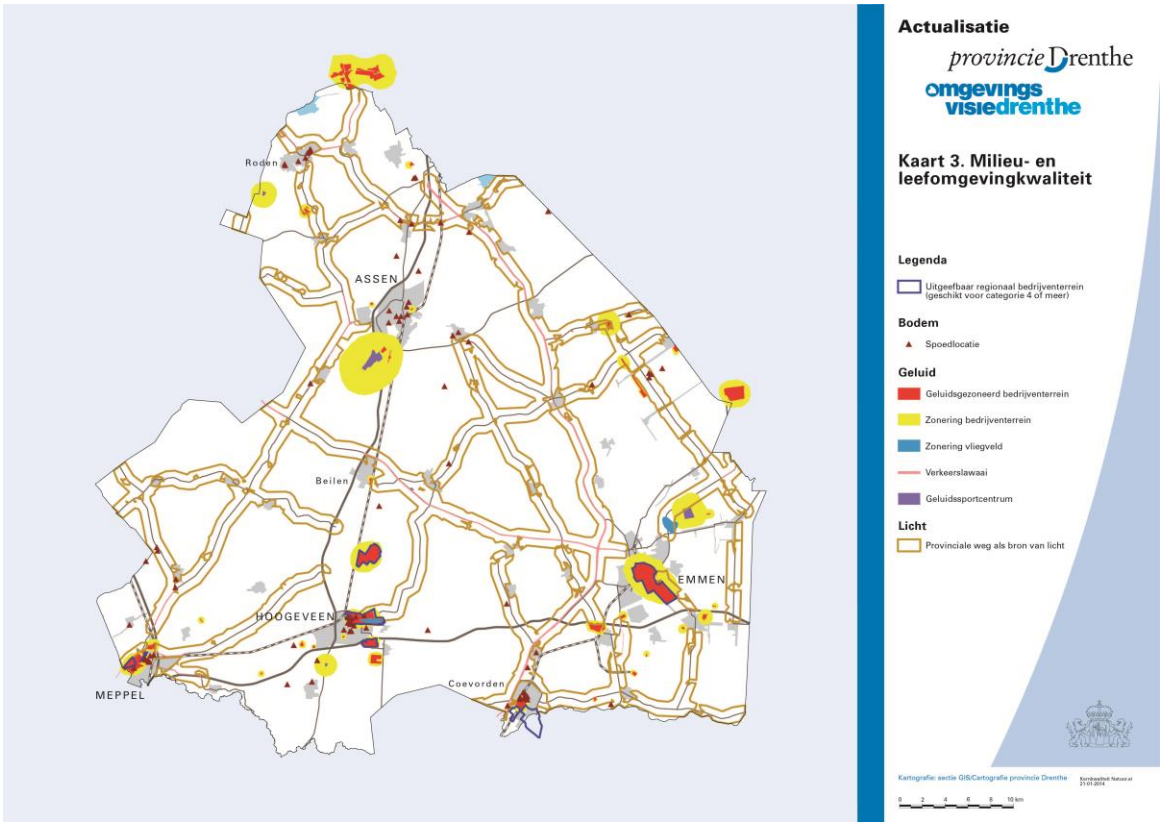

Kaart 3. Milieu- en leefomgevingskwaliteit

Leefomgevingskwaliteit en ruimtelijke ordening

De sleutel voor het behouden en verbeteren van de leefomgevingskwaliteit ligt in een goede samenwerking met de gemeenten. Het is een gemeentelijke taak om bij het ontwerpen en inrichten van de fysieke leefomgeving rekening te houden met milieuaspecten als biodiversiteit, water, bodem en luchtkwaliteit, geluid-, geur- en lichthinder en externe veiligheid.

Van provinciaal belang zijn milieueffecten en externe veiligheidseffecten die de gemeentegrenzen overschrijden of samenhangen met provinciale verantwoordelijkheden. De kwaliteit van de leefomgeving is een structureel onderwerp van overleg tussen provincie en gemeenten. Hierdoor kunnen we gezamenlijk in een vroegtijdig stadium kansen signaleren voor het verbeteren van de leefomgevingskwaliteit en mogelijke knelpunten voorkomen en aanpakken, al dan niet gebiedsgericht. Er kunnen zich situaties voordoen waarin een gewenste ruimtelijke ontwikkeling alleen mogelijk is als de grenswaarden voor een goede milieukwaliteit worden overschreden, zelfs na het treffen van overlast beperkende maatregelen. Voor dit soort gevallen wordt de ‘stad en milieu-benadering’ toegepast (een integrale benadering van milieu en ruimtelijke ordening in de ruimtelijke planvorming). Het uitgangspunt daarbij is dat de betrokken partijen al het redelijke moeten doen om overschrijding van de grenswaarden te voorkomen.

Milieuvergunningverlening, toezicht en handhaving

De provincie is verantwoordelijk voor het verlenen van omgevingsvergunningen aan grote industriële inrichtingen en bedrijven die afvalstoffen verwerken. Ook houdt de provincie toezicht op de naleving

hiervan. Via vergunningvoorschriften streeft de provincie naar zo laag mogelijke emissies, een zuinig gebruik van energie, (grond)water en grondstoffen en het toepassen van de best beschikbare technieken. Daarnaast zoekt de provincie samen met bedrijven naar mogelijkheden voor ketenvorming en/of het bundelen van productieprocessen.

Met de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) wordt geregeld dat een initiatiefnemer kan volstaan met één vergunningaanvraag voor verschillende activiteiten. Voor het verlenen en handhaven van deze omgevingsvergunningen wordt de Regionale Uitvoeringsdienst Drenthe (RUD) opgericht. In deze dienst worden verschillende provinciale en gemeentelijke uitvoeringstaken ondergebracht. De uitvoeringsdienst is per 1 januari 2014 operationeel.

Vestiging van milieuhinderlijke bedrijven

De vestiging van milieuhinderlijke bedrijven vraagt om een zorgvuldige ruimtelijke inpassing. Wij verwachten van gemeenten dat bij het inrichten van bedrijventerreinen de VNG-systematiek ‘Bedrijven en Milieuzonering’ wordt toegepast. In onze optiek moeten nieuwe bedrijven die vallen in de milieucategorieën 4, 5 en 6 van de VNG-systematiek zich vestigen op daartoe geschikte regionale werklocaties. Op dit moment is er voor dergelijke bedrijven fysieke en milieuhygiënische ruimte op het Bargermeer in Emmen, het Energie Transitie Park in Wijster, Oevers D in Meppel, Europark, Buitenhaven e.o., Oude Vaart in Meppel, Buitenvaart I, De Wieken, Noord B in Hoogeveen en Leeuwerikenveld II in Coevorden en Werklandschap Assen-Zuid in Assen. Voor deze laatste twee terreinen geldt alleen categorie 4.

Voor nieuwe bedrijven in milieucategorie 4 volgens de VNG uitgave Bedrijven en milieuzonering kan na zorgvuldige afweging ook vestiging buiten regionale werklocaties mogelijk worden gemaakt.

Bij de regionale afstemming over regionale werklocaties (zie paragraaf 5.1) besteden we zowel aandacht aan het inpassen van milieuhinderlijke bedrijven als aan de vestigingsmogelijkheden in relatie tot de vraag vanuit de markt.

Luchtkwaliteit en geurhinder

Momenteel worden nergens in de provincie de wettelijke grenswaarden voor luchtkwaliteit (fijn stof en stikstofdioxide) overschreden. We willen de huidige luchtkwaliteit behouden en waar mogelijk verbeteren. Daarvoor wordt in de komende jaren voornamelijk ingezet op het monitoren van de luchtkwaliteit. Door de goede luchtkwaliteit in Drenthe hoeft de provincie niet te rapporteren aan het Rijk in het kader van het Nationale Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit.

De belangrijkste veroorzakers van geurhinder zijn de landbouw en de industrie. Het beheersen van de geurhinder van de landbouw is geregeld in de Wet geurhinder en veehouderij, en valt onder de gemeentelijke verantwoordelijkheid. De geuroverlast van bedrijven wordt gereguleerd met de omgevingsvergunning.

Bodemkwaliteit en bodemsanering

Wij willen de bodemkwaliteit in onze provincie bewaken en waar mogelijk verbeteren, en streven naar een duurzaam beheer en gebruik van de bodem. In onze bodemvisie ‘Bodem, de grond van ons bestaan’ is ons bodembeleid op hoofdlijnen beschreven. Daarin zijn specifieke doelen geformuleerd voor de onderdelen bodemgezondheid, bodemarchief, bodemvoorraad en bodemkennis. De bodemvisie wordt in deelnota’s verder uitgewerkt (bodemsanering, aardkundige waarden, archeologie, ontgrondingen, diepe ondergrond en grondwater). Ook is nader uitgewerkt hoe de functies landbouw en natuur kunnen bijdragen aan een duurzamer beheer en gebruik van de bodem.

Het doel voor het thema ‘bodemgezondheid’ is dat eigenaren en gebruikers de bodem in 2020 op een duurzame wijze beheren en gebruiken, zodat deze ook voor toekomstige generaties optimaal kan worden benut. Hierbij leggen we de verantwoordelijkheden neer bij de gebruikers. De grootste grondgebruiker van de bodem in onze provincie is de landbouw. De grootste grondgebruiker van de bodem in onze provincie is de landbouw. De sector heeft al flinke stappen gezet op het gebied van duurzaam bodemgebruik. Ons doel is dat de landbouw de bodem nog efficiënter en duurzamer gaat gebruiken. Dit draagt bij aan een blijvend kwalitatief goed productiemiddel voor de landbouw en aan diverse maatschappelijke doelen.
In de nota ‘Werk maken van eigen bodem’ zijn de beleidsregels vastgelegd die de provincie hanteert bij het uitvoeren van bodemsaneringen. Deze nota vormt de beleidsbasis voor de aanpak en verbetering van de bodemkwaliteit. Nadere regels zijn vastgelegd in de POV.

Voor het thema ‘bodemarchief’ is het doel dat in 2020 ook onze partners de aardkundige en archeologische waarden in Drenthe als waardevol erfgoed zien. Deze waarden vormen de basis voor het Drentse landschap. In de beleidsnotitie aardkundige waarden ‘Waardevol Drenthe’ is omschreven hoe we dit met onze partners in het veld willen gaan bereiken (zie ook 4.2.5).

De doelstelling van het thema ‘bodemvoorraad’ is een optimale afstemming tussen de Drentse bodemvoorraad en de ruimtelijk-economische, provinciale belangen. Kansen en mogelijkheden die zich voordoen in de bodem, willen we benutten, mits andere (bodem)functies niet negatief worden beïnvloed. In de Structuurvisie voor de ondergrond 2.0 is beleid opgenomen voor de winning van conventionele, onconventionele en duurzame energie, tijdelijke opslag van aardgas en (duurzame) energiedragers en permanente opslag van stoffen. We streven er naar om in 2020 voor alle relevante bodemfuncties beleid te hebben geformuleerd.

De invloed van zandwinplassen op de omgeving, de hydrologie en de omgeving is groot, waardoor provinciale sturing nodig is. Uitwerking van het ontgrondingenbeleid is opgenomen in de Ontgrondingennota en in paragraaf 5.3.

We hebben veel kennis van en over de Drentse bodem. Deze kennis stellen we beschikbaar om de bewustwording van en het algemene kennisniveau over de Drentse bodem te vergroten en te

verbreden. Onder het thema ‘bodemkennis’ streven wij naar een goed en actueel kennisnetwerk in 2020. Door de aanwezige bodeminformatie duidelijk en via veel verschillende kanalen en netwerken te ontsluiten, kunnen belanghebbende partijen relevante bodeminformatie gebruiken bij het ontwikkelen van plannen.

Verkeerslawaai

Wij streven ernaar dat nergens de wettelijk vastgestelde grenswaarden voor verkeerslawaai worden overschreden. In ons ‘Actieplan EU-richtlijn Omgevingslawaai’ hebben wij voor de provinciale wegen met een verkeersintensiteit van meer dan zes miljoen verkeersbewegingen per jaar een ‘plandrempelambitie’ vastgesteld van 63 dB. Bij regulier onderhoud van de provinciale wegen wordt naar kosteneffectieve maatregelen gezocht om de geluidsbelasting op woningen onder deze plandrempel te krijgen. Voor de provinciale wegen met jaarlijks ten minste drie miljoen verkeersbewegingen gaan we op basis van de EU-richtlijn Omgevingslawaai nog een actieplan vaststellen. Op termijn zal ook het nieuwe Rijksbeleid (SWUNG-2 Samen Werken in de Uitvoering van Nieuw Geluidbeleid) een plek krijgen in ons beleid.

De Regeling Burgerluchthavens en Militaire luchthavens (RBML) geeft ons bevoegdheden over alle luchtvaartactiviteiten en luchthavens (inclusief helikopterlandingsplaatsen), met uitzondering van Groningen Airport Eelde. Eventuele verzoeken voor nieuwe luchtvaartactiviteiten toetsen we aan de wettelijke normen en aan ons beleid zoals vastgelegd in de ‘Beleidsnota Luchtvaart Drenthe’ (2010). Ook houden we rekening met de regelgeving over Natura 2000- en stiltegebieden.

Om er voor te zorgen dat Groningen Airport Eelde ook op langere termijn bedrijfsmatig en operationeel duurzaam kan blijven functioneren, hebben de rijksontwikkelingen rondom deze luchthaven onze blijvende aandacht (zie 5.1.1.). Groningen Airport Eelde accommodeert medische vluchten en huisvest een belangrijk opleidingscentrum voor verkeersvliegers en vervult daarmee een duidelijke maatschappelijke functie. Wij vinden dat de traumahelikopter van het UMCG daar een goede plek heeft.

Industrielawaai (gezoneerde bedrijventerreinen)

De provincie is op grond van de Wet geluidhinder en op basis van afspraken met betrokken gemeenten beheerder van de geluidszone van gezoneerde bedrijventerreinen, geluidssportcentra en motorcrossterreinen. Dit betekent dat de provincie erop toeziet dat binnen de geluidzone niet meer geluid wordt geproduceerd dan is toegestaan. Geluidsgevoelige bestemmingen, zoals woningen, moeten bovendien op voldoende afstand van de gezoneerde terreinen blijven. Het provinciaal beleid is erop gericht geluid te concentreren. Conform de geldende wet- en regelgeving dient geluidproducerende industrie zich te vestigen op daarvoor geschikte bedrijventerreinen. Het provinciale beleid zal te zijner tijd worden aangepast aan nieuw Rijksbeleid SWUNG-2 (Samen Werken in de Uitvoering van Nieuw Geluidbeleid).

Geluidssportcentra

Geluidssport (bijvoorbeeld motorsport) mag in principe alleen worden bedreven op de bestaande geluidssportcentra in Assen, Nieuw-Roden en Emmen. Daarnaast heeft Drenthe twee lokale motorsportterreinen, in Zuidwolde en Westerbork. Wij werken niet mee aan het ontwikkelen van nieuwe geluidssportcentra of permanente motorcrossterreinen. Ook de uitbreiding van de gebruiksmogelijkheden van de motorcrossterreinen in Emmen, Nieuw-Roden, Zuidwolde en Westerbork staan wij in principe niet toe, conform de afspraken die zijn gemaakt bij de oprichting en de afspraken in de huidige vergunning. Dit betekent dat de toegestane hoeveelheid uren of dagen per week niet kan worden uitgebreid. Wel bestaat de mogelijkheid om de activiteiten uit te breiden, mits de geluidproductie gelijk blijft en de extra activiteiten passen binnen de toegestane uren of dagen. Wanneer op de bestaande centra en terreinen de behoefte ontstaat om uit te breiden, starten we een traject op waarin mogelijkheden voor groei worden bekeken in relatie tot de wensen van de omgeving.

Bij het verlenen van vergunningen voor geluidssport zijn wij zeer terughoudend met het toestaan van activiteiten in de nacht. Het beleid voor permanente geluidssportcentra (zoals omschreven in de Wabo) staat los van de vraag of het mogelijk is om incidentele, kortdurende evenementen te organiseren. Bepalend hiervoor zijn het bestemmingsplan, eventueel een gemeentelijke verordening en onder bepaalde omstandigheden het ‘Besluit geluidsproductie sportmotoren’. In voorkomende gevallen beslissen GS of zij ontheffing zullen verlenen van de verbodsbepalingen in artikel 2 van dit Besluit.

Voor het TT-circuit in Assen geldt de ‘12-dagenregeling’. Met deze regeling geven Provinciale Staten aan het circuit toestemming om maximaal 12 dagen per jaar meer geluid te veroorzaken dan volgens de reguliere vergunning is toegestaan.

Voor wat betreft andere activiteiten die het meeste geluid produceren, is het beleid dat aanvullend op de vastgestelde maximale toegestane geluidniveaus en de geluidszone, de activiteiten qua aantal en geluidsbelasting beperkt moeten blijven tot 27 van deze zogenaamde type 2-dagen. Eventuele herijking van dit beleid vindt plaats op basis van de uitkomsten van een visietraject.

Externe veiligheid

Wij streven naar een samenleving waarin de risico’s op zware ongevallen en incidenten met gevaarlijke stoffen zoveel mogelijk beperkt zijn. Hoewel de kans op ongevallen met dergelijke stoffen klein is, kunnen de gevolgen groot zijn. Voor een verantwoord en doelmatig vestigingsbeleid worden risicovolle bedrijven zoveel mogelijk geconcentreerd op daartoe geschikte bedrijventerreinen.
De provincie heeft een regierol voor de externe veiligheid voor de periode 2011-2014, zoals afgesproken in het bestuursakkoord met het Rijk. Eind 2013 heeft het Rijk aangegeven dat het haar intentie is om te komen tot een Uitvoeringsprogramma Omgevingsveiligheid 2015-2018, dat in de eerste helft van 2014 uitgewerkt gaat worden. Mede afhankelijk van de financiële middelen besluiten wij of een provinciaal meerjarenuitvoeringsprogramma opnieuw nodig is. In dat geval streven wij

ernaar om samen met de gemeenten, de Veiligheidsregio én de RUD Drenthe aan dit onderwerp te werken.

De ‘Structuurvisie externe veiligheid’ (2007), waarin ons externe veiligheidsbeleid nader is uitgewerkt, is niet meer actueel en wordt ingetrokken. We verkennen of het wenselijk is een regionale beleidsvisie te ontwikkelen, mede vanwege de gevormde Regionale Uitvoeringsdienst (RUD) Drenthe.

Op basis van het ‘Besluit externe veiligheid inrichtingen’ (Bevi) moet bij ruimtelijke plannen en het verlenen van milieuvergunningen niet alleen rekening worden gehouden met de al genoemde risicovolle bedrijven, maar ook met de externe veiligheid nabij nationale transportroutes (weg, spoor en water) waarover gevaarlijke stoffen mogen worden vervoerd, het zogenaamde Basisnet. Het Basisnet biedt voor de lange termijn (2020, met een uitloop naar 2040) aan de gemeenten duidelijkheid over de maximale risico’s die het transport van gevaarlijke stoffen veroorzaakt. Door het Basisnet weten de gemeenten waar gebouwd kan worden. Er ontstaan geen veiligheidsproblemen als het transport van gevaarlijke stoffen toeneemt.

Om het Basisnet wettelijk te verankeren, is de Wet vervoer gevaarlijke stoffen (Wvgs) aangepast. Voor het wettelijk vastleggen van de regels voor de ruimtelijke ordening is de AmvB ‘Besluit transportroutes externe veiligheid’ (Btev) ontwikkeld. Deze treden beide in 2014 in werking en vervangen de circulaire ‘Risiconormering vervoer gevaarlijke stoffen’ (cRNVGS).

Voor de grotere, ondergrondse buisleidingen (voor hogedruk aardgas) geldt het ‘Besluit externe veiligheid buisleidingen’ (Bevb). Gemeenten moeten hierdoor de grotere buisleidingen in hun bestemmingsplannen opnemen.

De risicosituatie in Drenthe is weergegeven op de Risicokaart (www.risicokaart.nl).

5. Uitwerking robuust sociaaleconomisch systeem

5.1 Robuust sociaaleconomisch systeem

Het behouden en ontwikkelen van de kernkwaliteiten is belangrijk voor een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving in Drenthe. Dit is echter één kant van de medaille. Even belangrijk is een gezond economisch klimaat, met voldoende bedrijvigheid en werkgelegenheid, en een gezond sociaal klimaat, met voldoende variatie in het aanbod van woonmilieus en voorzieningen met een hoge leefbaarheid. Wij willen met ons beleid voorwaarden creëren voor het ontwikkelen van een robuuste sociaaleconomische structuur van Drenthe. Daarbij houden wij rekening met de economische en demografische ontwikkeling. Centraal in ons beleid staat het onderscheid tussen stad en land en het complementaire karakter van deze gebieden.

Bevolkingsontwikkeling

In de stedelijke gebieden zal de bevolking in de periode tot 2032 doorgroeien. De steden moeten een adequate strategie hebben om zorgvuldig met de ruimtevraag om te gaan, variatie in woonmilieus te bieden, bereikbaarheid duurzaam te organiseren en het voorzieningenniveau op peil te houden.

Economische ontwikkeling

Doordat de Noordelijke economie relatief ijl is, is het van belang om economische ontwikkelingen te concentreren. Wij willen dit doen binnen de stedelijke netwerken Groningen-Assen en Zuid-Drenthe. Dit vraagt om een adequate strategie voor netwerkvorming van de steden, (inter)nationale en (inter)regionale bereikbaarheid, zorgvuldig ruimtegebruik, een aantrekkelijk aanbod in woon- en werkmilieus en voorzieningen.

In Drenthe zijn op verschillende niveaus ‘vrijetijdslandschappen’ te onderscheiden, die enerzijds een samenhangend aanbod bieden aan vrijetijdsbesteding voor de inwoners en bezoekers van Drenthe en anderzijds werkgelegenheid, bestedingen en economische ontwikkeling. Deze ‘landschappen’ bestaan uit mogelijkheden voor het deelnemen aan of beleven van natuur, cultuur, cultuurhistorie, sport, dagrecreatie, steden en toeristisch verblijf. Vrijetijdseconomie is hierbinnen een belangrijke economische pijler en ook medevormgever aan het landschap.

Op het platteland blijft de landbouw een belangrijke economische drager. Daarnaast wordt de economische ontwikkeling van het landelijk gebied voor een belangrijk deel bepaald door activiteiten die complementair zijn aan die in de stedelijke gebieden. Dit vraagt om een adequate strategie voor de ontwikkeling van het mkb, voor het zoeken naar ruimte voor economische activiteiten en voor de verbinding met de steden. Hier ligt een koppeling met de kernwaarde bedrijvigheid.

5.1.1 Robuuste stedelijke netwerken met bruisende steden

Stedelijke netwerken hebben een eigen identiteit, gebaseerd op de geografische ligging en een gedeelde economische structuur. In Drenthe onderscheiden wij twee stedelijke netwerken waarbinnen

economische activiteiten zijn geconcentreerd, namelijk de Regio Groningen-Assen en Zuid-Drenthe (met de steden Emmen, Coevorden, Hoogeveen en Meppel).

De steden zijn vanwege de concentratie aan werkgelegenheid en onderwijsinstellingen de economische motoren van de stedelijke netwerken. Door hun maatschappelijke en sociaal-culturele voorzieningen, winkelcentra en evenementen zijn de steden van grote betekenis voor het leefklimaat in Drenthe. Door de steden in het netwerk te verbinden, maken we de weg vrij voor het uitwisselen van kennis en het vormen van netwerken. Binnen deze netwerken is het landelijk gebied complementair aan het stedelijk gebied. Ook in het landelijk gebied is ruimte voor economische ontwikkelingen en, op beperkte schaal, voor unieke woonmilieus.

Wij willen dat de Drentse steden zich verder ontwikkelen als schakels in het (inter)nationale economisch netwerk. Een hoogwaardige bereikbaarheid van de steden, zowel voor personen als goederen, is hiervoor belangrijk. In het licht van de demografische ontwikkelingen willen we daarnaast dat de steden de ruggengraat van Drenthe vormen voor wonen, werken en voorzieningen. De (binnen)steden moeten zich blijven ontwikkelen als bruisende centra voor het omliggende landelijk gebied. Daarnaast willen we de schakelpositie van Drenthe in het (inter)nationale netwerk benutten door passanten te verleiden hier te blijven wonen of werken of te verblijven voor recreatie en toerisme.

Om tot robuuste stedelijke netwerken te komen, richten wij ons op:
• een goede bereikbaarheid over de weg en met het openbaar vervoer;
• aantrekkelijke woon- en werkmilieus;
• een goede bereikbaarheid van het aanbod van voorzieningen;
• het ontwikkelen van innovatieve en klimaatneutrale strategieën.
Wij streven naar het concentreren van bedrijvigheid in de Drentse steden, als schakels binnen de stedelijke netwerken. Op deze wijze profiteren bedrijven van elkaars nabijheid (agglomeratie- en netwerkeffecten). Wij vinden het van belang dat de steden binnen het netwerk een sterke aantrekkingskracht hebben. Daarom ondersteunen wij ontwikkelingen die bijdragen aan mooie, cultureel aantrekkelijke en bruisende binnensteden. Wij denken verder dat een onderscheidend profiel de aantrekkingskracht van de steden kan versterken.

Wij beschouwen het doorgaan met het bundelen en intensiveren van verstedelijking in de stedelijke netwerken als een noodzakelijke voorwaarde voor de sociaaleconomische ontwikkeling van Drenthe. Bij Assen, Meppel en Hoogeveen achten wij uitbreiding van de stad in sommige richtingen onwenselijk. Daar hebben wij een harde grens getrokken (zie kaart 1, Visie 2020). Met de gemeenten willen we aandacht besteden aan de kwaliteit van de stads- en dorpsranden (zie 4.2.1).

In het nationaal stedelijk netwerk Groningen-Assen en Zuid-Drenthe liggen veel opgaven en kansen. Vandaar dat wij ons samen met de betrokken gemeenten inzetten om deze verschillende opgaven integraal op te pakken.

Regio Groningen-Assen

De hoofdopgave voor de Regio Groningen-Assen is in onze ogen het faciliteren van de te verwachten economische en demografische groei met een adequaat verkeer- en vervoerssysteem. Dit systeem moet de bereikbaarheid garanderen van de binnensteden van Groningen en Assen en van de belangrijke woon- en werkgebieden in de regio. Daarnaast moet het de groeiende vervoersvraag opvangen. Het is hierbij onze ambitie om het gebruik van het openbaar vervoer maximaal te stimuleren. Op 9 september 2013 is de actualisatie Regiovisie Groningen Assen 'veranderende context, blijvend perspectief' 2013 vastgesteld. Deze actualisatie brengt in de agenda scherpte aan op de rol van het samenwerkingsverband en de relevantie van acties en projecten en bijbehorende uitvoeringsorganisatie.

Regio Specifiek Pakket Assen

Wij vinden het van belang voor Drenthe om Assen te positioneren binnen het nationaal stedelijk netwerk. Assen moet zich complementair aan Groningen kunnen ontwikkelen. Wij onderschrijven de keuze voor verdichting van de stad, die in het kader van de gebiedsontwikkeling FlorijnAs is gemaakt. De uitvoering van de FlorijnAs valt binnen het Regio Specifiek Pakket (RSP) Assen. Het complementaire karakter van Assen kan verder worden versterkt door het ontwikkelen van unieke en afwisselende woonmilieus. Belangrijk hierbij is de herontwikkeling van een deel van het Stadsbedrijvenpark tot woongebied in het Havenkwartier, waarmee aan de noordzijde van het stadscentrum een belangrijk ontwikkelgebied ontstaat.

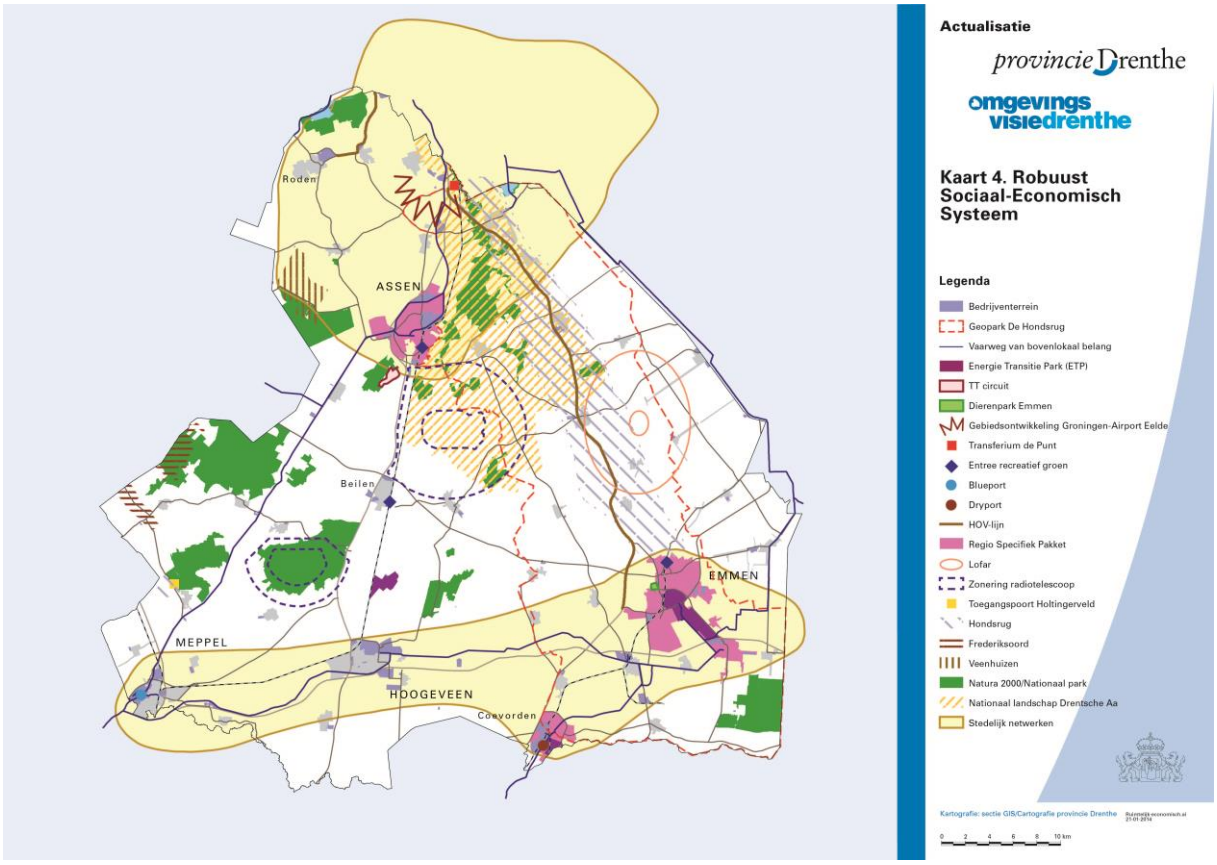

Kaart 4. Robuust sociaaleconomisch systeem

TT-circuit

Het TT-circuit in Assen is economisch, recreatief, sportief en uit een oogpunt van werkgelegenheid van groot belang. Het circuit is echter gelegen in een omgeving die ook haar belangen kent: natuurgebied Witterveld, dorpen en woonwijken, alsmede recreatieve voorzieningen als bijvoorbeeld campings. Het is zaak om alle belangen op een evenwichtige manier met elkaar te verenigen. Om die reden heeft de provincie in nauwe samenwerking met de gemeente Assen samen met alle betrokken partijen in 2012 een convenant afgesloten met een integrale visie met bijbehorende uitvoeringsprogramma's voor het TT-circuit en zijn omgeving. De kern van het convenant bestaat uit drie onderdelen.

- De ondernemingen die in het plangebied aanwezig zijn (Verkeerspark, TT-World, TT-hal als onderdeel van TT-World, Witterzomer en het TT-circuit) moeten zich – ook uit exploitatieoverwegingen – voldoende kunnen ontwikkelen. Daar kan een groei van activiteiten bij horen.
- De geluidhinder die in het plangebied wordt ervaren, moet afnemen.
- Het plangebied krijgt een kwaliteitsimpuls.

IGS Leek-Roden

Sinds de vaststelling van de omgevingsvisie is de woningbouwopgave voor Roden-Leek naar beneden bijgesteld en wordt IGS Samenwerking Leek Roden genoemd. Voor de ontwikkeling van Leek Roden zijn we een investeringspakket van maatregelen Bereikbaarheid en Landschap overeengekomen..

Gebiedsontwikkeling Groningen Airport Eelde

In de Luchtvaartnota van het Rijk (2009) is Groningen Airport Eelde aangewezen als luchthaven van nationale betekenis. Dit biedt de luchthaven de ruimte zich verder te ontwikkelen als luchthaven die bijdraagt aan de internationale bereikbaarheid van vooral Noord-Nederland.

Wij zien de ontwikkeling van Groningen Airport Eelde als een belangrijke bijdrage aan het versterken van de ruimtelijk-economische structuur van het stedelijk netwerk Groningen-Assen. Een sterke luchthaven verbindt de regio beter met internationale en intercontinentale netwerken. Bovendien draagt de luchthaven bij aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat. De verlenging van de start- en landingsbaan zal er toe leiden dat de positie van de luchthaven verder wordt versterkt.

Wij vinden het van belang dat de ontwikkeling van Groningen Airport Eelde gepaard gaat met zo minmogelijk overlast en milieuschade. Wij ondersteunen dan ook de ambitie van Groningen Airport Eelde om zich te ontwikkelen tot duurzame, groene luchthaven en voorloper te worden bij het ontwikkelen en toepassen van duurzame innovaties in de luchtvaart.

Wij vinden verder dat de ontwikkeling van de luchthaven ruimtelijk goed moet worden ingepast, waarbij het gehele gebied duurzaam en kwalitatief hoogwaardig wordt ingericht. Voor dit gebied ontwikkelen we in samenwerking met de luchthaven en andere belanghebbenden een integrale en samenhangende ontwikkelingsvisie.

Zuid-Drenthe

Zuid-Drenthe is strategisch gunstig gelegen als onderdeel van een internationale transportverbinding die loopt vanaf de Randstad, via Zwolle, richting Duitsland en Noordoost-Europa. Dit biedt de nodige ontwikkelingskansen voor de regio. De vier stedelijke kernen in Zuid-Drenthe kennen een vergelijkbare economische structuur, met industrie en logistiek als belangrijke economische ontwikkelingssectoren. Wij vinden het van belang om Zuid-Drenthe te positioneren als industriële en logistieke regio. De regio moet een logische plaats gaan innemen binnen het nationale en trans-Europese vervoersnetwerk.

We vinden het bovendien van belang dat de economische structuur van de regio duurzaam wordt versterkt. Het is daarbij onder meer nodig om goede sociaaleconomische relaties en netwerken te vormen met omliggende regio's als Zwolle-Kampen, Twente en de Duitse Ems-as. Bovendien zien wij volop mogelijkheden voor initiatieven op het gebied van duurzame energie. Deze initiatieven kunnen zowel bijdragen aan de concurrentiepositie als aan het imago van de regio.
We stimuleren de ruimtelijk-economische ontwikkeling van het stedelijk netwerk Zuid-Drenthe via de volgende drie lijnen:

- vraaggericht beleid, waarbij we door het inspelen op marktkansen inzetten op het ontwikkelen en faciliteren van bestaande clusters en bedrijven;
- organische regiovorming, waarbij op basis van een clustergerichte aanpak wordt samengewerkt in wisselende coalities die de regio Zuid-Drenthe kunnen overstijgen;
- een combinatie van gebiedsgericht en sectoraal beleid.

Terminal: Blueport

Meppel beschikt over de grootste binnenvaartcontainerterminal van Noord-Nederland. In samenwerking met Meppel willen we via het project Blueport de functie van Meppel als multimodaal knooppunt voor de overslag van containers en bulkgoederen verder versterken. Het accent ligt daarbij op water en weg. Hierbij dient opgemerkt te worden dat watergebonden bedrijvigheid niet zomaar uitwisselbaar is met kavels op droge bedrijventerrein.

Terminal: Dryport

Wij maken ons sterk voor een verbeterde aansluiting op het Duitse hoofdwegennet en de mogelijkheid voor personen- en goederenvervoer per spoor. Daarmee benadrukken wij de positie van Emmen-Coevorden als logistieke draaischijf. Samen met de gemeenten Emmen en Coevorden en het bedrijfsleven werken we via het project Dryport samen om meerwaarde te creëren uit het transport van goederen langs, van en naar de regio. Het doel is te komen tot een concentratie van logistieke bedrijven, diensten en infrastructuur. Daarmee bieden we oplossingen aan de Rotterdamse en Amsterdamse zeehavens, waar de ruimte schaars is en de afvoerwegen dichtslibben.

Regio Specifiek Pakket Emmen en Coevorden

Zuidoost-Drenthe staat dankzij het Regio Specifiek Pakket Zuiderzeelijn aan de vooravond van een

duurzame versterking van de ruimtelijk-economische structuur en een betere bereikbaarheid. Er komen middelen vrij voor de centrumontwikkeling van Emmen en Coevorden, het verplaatsen van het Dierenpark Emmen en het ontwikkelen van de spoorverbinding met Zwolle en Twente. In Coevorden wordt, behalve aan het stadscentrum, ook gewerkt aan de ontwikkeling van het stationsgebied. Als het rangeeremplacement wordt verplaatst, ontstaat ruimte om de omgeving van het station als een tweede 'pool' te ontwikkelen.

Emmen creëert met de verplaatsing van het Dierenpark Emmen ruimte om de (functionele) samenhang in het centrum te versterken en de Hoofdstraat te herontwikkelen. Het stadscentrum wordt met een nieuw plein verbonden met het Dierenpark en het nieuwe theater. De locatie Hoofdstraat (de oostzijde van het centrum) krijgt een passende invulling. De uitgangspunten hierbij zijn om het groen en openbare karakter te handhaven. Hierdoor ontwikkelt deze zijde van het stadscentrum een geheel nieuwe identiteit, die zeer attractief is.

5.1.2 Vitaal Platteland

In het verleden had het platteland vooral een productiefunctie voor voedsel. Tegenwoordig krijgt het steeds meer andere economische functies. Hoewel de landbouw nog steeds een belangrijke pijler van de plattelandseconomie is, wordt het 'medegebruik' van het platteland door de gehele samenleving groter. Voorbeelden zijn vrijetijdseconomie, educatie, genieten van natuur, ruimte en stilte en authentieke voedingsproducten. Op deze manier wordt het platteland als het ware een producent van belevenissen. Ten slotte heeft het platteland zich in de loop der jaren ook bewezen als (innovatieve) kraamkamer voor het midden- en kleinbedrijf en kunst en cultuur.

Om het platteland vitaal te houden, blijven we de focus houden op een robuuste landbouw, maar zetten we daarnaast in op het versterken en verbreden van niet-agrarische economische activiteiten. Het groene karakter van Drenthe met haar natuurlijke, cultuurhistorische en landschappelijke diversiteit biedt immers uitstekende potenties voor toeristisch-recreatieve ontwikkelingen en activiteiten in de sfeer van gezondheid, wellness en leisure. Daarnaast bieden wij ruimte aan kleinschalige en lokaal georiënteerde activiteiten op het gebied van nijverheid en dienstverlening.

Daarnaast houden we het platteland vitaal door de leefbaarheid te versterken. Dit doen wij binnen de kaders die zijn vastgelegd in het beleidskader 'Vitaal Platteland' en het 'Beleidsadvies Bevolkingsdaling'. Wij zien dat de samenstelling van de bevolking, als gevolg van demografische veranderingen, en de samenleving in dorpen en buurtschappen verandert. De werkgemeenschappen van vroeger transformeren zich tot woongemeenschappen. Lokale saamhorigheid en noaberschap, vroeger noodzakelijk als garantie voor een zeker bestaan, veranderen in meer vrijblijvende relaties. Betrokkenheid en samenleven vindt nu meer en meer plaats op basis van persoonlijke keuzes, afhankelijk van iemands leefstijl.

Een andere manier om in te zetten op het versterken van de leefbaarheid is door de inzet van breedband en diensten via breedband. Dit onderwerp staat op dit moment breed in de belangstelling om leefbaarheid te versterken en de concurrentiekracht op een hoog niveau te houden. Hiertegenover staat dat kleine dorpen worden ervaren en gezien als prettige en mooie woonomgevingen. Er is vrijheid en ruimte, maar tegelijkertijd ook veiligheid en geborgenheid door sociale omgangsvormen. Deze kwaliteiten zorgen samen met factoren als de dorpscultuur, de geschiedenis, het landschap en dorpstrots voor binding met de omgeving.

Krimp als kans

De krimp van de bevolking is als eerste voelbaar op het platteland, in het bijzonder in Oost-Drenthe. Gemeenten krijgen te maken met kernen waar het draagvlak voor bepaalde voorzieningen afneemt. Het is dan niet meer mogelijk om alle voorzieningen te behouden. In die situatie moeten er keuzes worden gemaakt (zie ook 5.1.4.).De demografische krimp heeft ook gevolgen voor het huishoudboekje van de gemeenten. Geld verdienen door woningen te bouwen, wordt steeds minder gangbaar. We moeten dus op zoek naar nieuwe verdienmodellen en waardecreaties. Mogelijkheden liggen er wellicht in de transities in duurzame energievoorzieningen (zie paragraaf 5.2).

5.1.3 Vrijetijdseconomie

De vrijetijdssector vervult een belangrijke economische functie voor Drenthe. Nu al komt ongeveer 1 op de 10 banen in Drenthe voort uit de toeristisch-recreatieve bestedingen. In 2012 hebben Nederlanders 1,8 miljoen toeristische vakanties in Drenthe doorgebracht; een stijging van 30% binnenlandse vakanties ten opzichte van 2003.Gelet op het economisch belang van de vrijetijdssector voor Drenthe willen we deze economische kansen optimaal benutten. Drenthe moet hiervoor in haar diversiteit een totaalproduct aanbieden dat onderscheidend en van hoogwaardig niveau is. Dit is mede afhankelijk van investeringen van andere partijen. Het is een gezamenlijk belang om het bestaande aanbod van verblijfs-en dagrecreatie en de huidige toeristisch-recreatieve infrastructuur kwalitatief te verbeteren en te vernieuwen.

In dat toeristische totaalproduct Drenthe moet geïnvesteerd worden. Het bestaande aanbod van verblijfs-en dagrecreatie en de huidige toeristisch-recreatieve infrastructuur moet kwalitatief verbeterd en vernieuwd worden. De focus moet komen te liggen op de diversiteit en de kwaliteit van het toeristische product. Niet méér van hetzelfde, maar juist het creëren van toegevoegde waarde ten opzichte van het bestaande toeristische product is het doel.

Daarnaast willen we ruimte bieden aan enkele grootschalige voorzieningen zien we kansen voor grootschalige (meerdaagse) evenementen. Verder gaat het om het benutten en vermarkten van ‘unique selling propositions’ als de TT-Assen, Frederiksoord en Veenhuizen (UNESCO), Herinneringscentrum Kamp Westerbork, Geopark De Hondsrug en samenhangende Nationale Parken Zuidwest en Nationaal landschap Drentsche Aa.

Dierenpark Emmen

Emmen beschikt met het Dierenpark over een nationale recreatieve publiekstrekker. De verplaatsing van het Dierenpark biedt kansen voor de kwalitatieve ontwikkeling van het centrum van Emmen. We zien graag dat bij de ontwikkeling van het nieuwe Dierenpark de verbinding met het centrum van Emmen gewaarborgd blijft. Er moet een impuls ontstaan voor de (kwalitatieve) ontwikkeling van verdere (verblijfs)recreatie in het gebied.

Hondsrug

Wij vinden de identiteit van de Hondsrug waardevol en willen deze versterken. Daartoe willen we samen met de betreffende gemeenten en andere organisaties met verantwoordelijkheden in het gebied een integraal gebiedsperspectief voor de Hondsrug ontwikkelen. Het belangrijkste doel is een zorgvuldige profilering en ontwikkeling van de Hondsrug, waarbij de bijzondere kwaliteiten drager zijn voor de economische en ruimtelijke ontwikkeling.

Geopark De Hondsrug

De Hondsrug is onder auspiciën van de UNESCO aangewezen als eerste European Geopark van Nederland. Deze status biedt kansen voor het behouden en ontwikkelen van de aardkundige en cultuurhistorische waarden, voor toeristisch-recreatieve voorzieningen en voor netwerkvorming. Voorbeelden in het buitenland laten zien dat een Geopark een positieve invloed heeft op de ontwikkeling en profilering van de regio. Daarom is een project opgezet dat de vele verhalen die in de Hondsrug besloten liggen, in samenhang ontsluit voor Drenten en toeristen. Hiermee wordt op creatieve wijze de cultuurhistorische en geologische waarde van de Hondsrug geprofileerd. Belangrijke ankerpunten zoals publiekstrekkers, musea, geologische objecten, artefacten en monumenten worden opgenomen in thematische routes die de historische rijkdom van het gebied laten zien. Het project is een voorbeeld van een regionaal beeldverhaal.

Verblijfsrecreatie

De kwaliteit van de verblijfsaccommodaties in Drenthe staat onder druk. Wij willen de bestaande bedrijven in samenhang met de omgeving versterken en vernieuwen. Daarbij zoeken wij naar alternatieve instrumenten (bijvoorbeeld uitfaseren) om vitalisering van verblijfsrecreatie te stimuleren. Dat geeft een kwaliteitsimpuls en biedt mogelijk oplossingen voor bedrijven zonder toekomstperspectief. Bij nieuwvestiging moet de systematiek van de Ladder voor Duurzame Verstedelijking worden toegepast (zie paragraaf 4.3). Dit betekent dat eerst moet worden gekeken naar de mogelijkheden van de bestaande verblijfsrecreatie, voordat nieuwe ontwikkelingen in beeld komen. Samen met Recron en gemeenten gaan we onderzoek doen naar de camping- en bungalowsector. Bekeken wordt in hoeverre er aansluiting is bij de kwantitatieve en kwalitatieve vraag en waar de knelpunten en kansen liggen. De aanpak van het project ‘Natuurlijke recreatie Drenthe’ zetten wij voort. De komende periode gaan we onderzoeken of aanvullende initiatieven nodig zijn om de kwaliteit verder te verbeteren.

In ‘de Koningsas’ (tussen Assen en Groningen) en in Zuid-Drenthe zien we mogelijkheden voor specifieke vormen van verblijfsrecreatie die gerelateerd zijn aan de stedelijk netwerken. Te denken valt aan hotels, conferentieoorden en wellness-concepten.

Voor Veenhuizen zien we kansen voor specifieke nieuwe vormen van verblijfsrecreatie die de unieke betekenis van het dorp versterken (zie ook tekstkader Koloniën van Weldadigheid).

Dagrecreatie
Wij streven naar het versterken van het aanbod aan dagrecreatieve voorzieningen, vooral kwalitatief. Nieuwvestiging van grootschalige dagrecreatie wordt in belangrijke mate bepaald en gestuurd door de potentie van de locatie en haar omgeving. Ook hier zien wij een koppeling met de kernwaarde bedrijvigheid. Wij zien onder meer potentie in Zuidoost-Drenthe. In Zuidwest-Drenthe zou een ‘elk weer’-voorziening een goede aanvulling zijn.

Bij de nadere invulling van de stadsrandzones door gemeenten, willen we graag toeristisch-recreatieve en culturele onderdelen inbrengen die de betekenis van de stad en de stadsrandzone kunnen versterken. Daarnaast zien we specifieke toeristische aanknopingspunten bij de gebieden Holtingerveld, de Hondsrug, Frederiksoord en Veenhuizen. Hierbij gaat het vooral om het benutten van de cultuurhistorische betekenis van deze gebieden.

De Koloniën van Weldadigheid
Frederiksoord, Wilhelminaoord en het uitgestrekte bosgebied van Boschoord hebben samen met Veenhuizen als ‘Koloniën van Weldadigheid’ een unieke historie binnen de Nederlandse geschiedenis. In 1818 werd een bijzonder project opgestart door generaal Johannes van den Bosch om de schrijnende armoede in de Nederlandse steden te bestrijden. Geselecteerde ‘paupers‘ vertrokken richting Drenthe om een nieuw bestaan op te bouwen. Er werd voorzien in werk, huisvesting, zorg en scholing. Daarmee kunnen de koloniën worden gezien als het begin van de Westerse verzorgingsstaat. Het is onze ambitie om deze voormalige koloniën, en de koloniën in Overijssel (Ommerschans) en België (Wortel en Merksplan) op de Werelderfgoedlijst van UNESCO geplaatst te krijgen.

We willen het zeer bijzondere karakter van de koloniën in Frederiksoord en Veenhuizen in stand houden en ontsluiten. Hiervoor willen we investeren in de culturele en ruimtelijk-economische ontwikkelingen in deze gebieden. Het verleden is hierbij de inspiratiebron voor de toekomst. Voor de periode tot 2016 heeft de provincie haar doelen vastgelegd in het Programma Ontwikkeling Koloniën van Weldadigheid 2012-2016.

Veenhuizen is een voormalig gevangenisdorp met een zeer bijzondere historie. We streven ernaar om naast het behoud van de penitentiaire inrichtingen te zorgen voor nieuwe, passende economische

ontwikkelingen. Naast cultuur en toerisme richten we ons op zorg, landbouw, onderwijs, kennis ambachtelijke bedrijvigheid en creatieve industrie. Voor deze functies zijn er vestigingsmogelijkheden in bestaande gebouwen/complexen, ook wordt er in het gebied ruimte gegeven aan nieuwe ontwikkelingen.

Voor meer informatie verwijzen wij naar www.kolonienvanweldadigheid.eu.

Recreatieve infrastructuur

Drenthe heeft een zeer fijnmazig netwerk van wandel-, fiets- en ruiterpaden, waaronder een aantal doorgaande landelijke routes. Voor de recreatietoervaart zijn er doorgaande en rondgaande vaarroutes. Met de aanleg van het Koning Willem-Alexander kanaal is een internationale verbinding naar Duitsland ontstaan. De nieuwe vaarverbinding biedt kansen voor verdere gebiedsontwikkeling.

Het in stand houden en toegankelijk maken van natuur en landschap (fietsen, wandelen, vaarrecreatie) is een belangrijke verantwoordelijkheid van de provincie. Dit pakken wij gezamenlijk op met gemeenten, Recron, Recreatieschap en andere partijen.

Wij investeren in het in stand houden en verbeteren van de provinciale infrastructuur voor recreatie en toerisme. Daarbij intensiveren wij onze inzet op het toeristisch-recreatieve fietsnetwerk. We willen meewerken aan uitbreiding van de infrastructuur als er sprake is van een knelpunt dan wel een ontbrekende schakel, of als onderdeel van een gebiedsontwikkeling. De Drentse trajecten van de landelijke routestructuren (LAW en LAF) worden door ons samen met gemeenten in stand gehouden.

De rol van het openbaar vervoer voor recreatie en toerisme willen we versterken. Assen en Beilen zijn voor ons speerpunten. Zo zien we kansen om Beilen te ontwikkelen tot OV-entree voor het hart van Drenthe (kaart 1, Visie 2020). Het dorp heeft een prominente ligging in het hart van Drenthe, tussen beide stedelijke netwerken in, op het kruispunt van het internationale en regionale wegennet en het spoor. Met deze entree willen we het toeristisch interessante achterland nog beter toegankelijk maken en de toeristische betekenis ervan versterken. Voor Assen geldt dezelfde benadering, maar dan vanuit het gegeven dat het station Assen Centrum de poort tot het Drentsche Aa gebied vormt.

5.1.4 Vestigingsklimaat

Wij stimuleren de ontwikkeling van een dynamische, vitale en zichzelf vernieuwende regionale economie. Daarbij richten we ons op voldoende en gevarieerde vestigingsmogelijkheden voor het mkb en kennisintensieve (maak)industrie. Het vestigingsklimaat wordt beïnvloed door factoren op zowel nationaal, provinciaal als lokaal niveau. Op provinciaal niveau gaat het vooral om ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden, regionale bereikbaarheid en het scheppen van voorwaarden voor kennisontwikkeling en innovatie.

Om werkgelegenheid te behouden en te creëren, streven wij naar een regionaal evenwichtige, duurzame economische groei. We zetten in op een overgang naar een dynamische kennis- en netwerkeconomie en op het verstevigen van de economische structuur. We willen de (inter)nationale en regionale concurrentiekracht van Drenthe versterken door:

- grensoverschrijdende en interregionale samenwerking;
- inzet op kennisontwikkeling, innovatie, mkb en het ontwikkelen van clusters en speerpuntsectoren;
- regionale afstemming over werklocaties in stedelijke netwerken;
- herstructurering en kwaliteitsverbetering van bedrijventerreinen;
- het versterken van de sociaaleconomische vitaliteit van de plattelandseconomie.

Hieronder gaan we dieper op deze zes doelstellingen in.

Grensoverschrijdende en interregionale samenwerking

Door interregionaal samen te werken, maakt Drenthe gebruik van de kennis en kunde van andere regio's in Europa om haar concurrentiepositie te verbeteren. In het bijzonder Noord-Duitsland is van groot belang voor de ontwikkeling van de Drentse economie, als afzetmarkt en als bron van kennis op terreinen als energie, agribusiness en gezondheidszorg. Drenthe zoekt daarom actief samenwerking met Duitse overheden, kennisinstellingen en bedrijven, zoals bijvoorbeeld in de Metropoolregio Bremen-Oldenburg. De Duitsland Agenda, die wij samen met Groningen en Fryslân en de grotere Noordelijke steden hebben opgesteld, dient als kader voor onze gezamenlijke politieke, culturele en economische ambities. De stedelijke netwerken fungeren daarbij als schakels in de internationale verbinding met Europa.

Europark

Samen met de Duitse gemeente Emlichheim ontwikkelt de gemeente Coevorden een uniek grensoverschrijdend, industrieel en logistiek bedrijvenpark met een oppervlakte van circa 350 ha: het Europark. Het ligt deels in de gemeente Coevorden en deels in de gemeente Emlichheim. Via de hier gevestigde Euroterminal Coevorden (ETC) worden goederen uitgewisseld tussen vervoersmodaliteiten over de weg en per spoor. Met twee spoorterminals (een derde is in ontwikkeling) worden onder meer containers verladen via de Bentheimer Eisenbahn.

Het belang van het grensoverschrijdende spoor en de A37/E233 zien wij als kans om een waardevolle transportlogistieke regio op het grensvlak met Duitsland tot ontwikkeling te brengen.

In de ruimere context van het Noordzeegebied werken wij samen met talrijke regio's die Drenthe op terreinen als ruimte, milieu en mobiliteit veel te bieden hebben. Zowel in de samenwerking met Noord-Duitsland als met de regio's rondom de Noordzee, beschikken wij over de ondersteunende faciliteiten van het Europese programma INTERREG.

Kennisontwikkeling, innovatie, mkb en ontwikkeling van clusters en speerpuntsectoren

Wij stimuleren de omvorming naar een meer kennisintensieve regionale economie en een arbeidsmarkt met voldoende en goed gekwalificeerde werknemers. Vanuit de sterke punten van de regio streven we naar:

- een verbeterde samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen;
- het wegnemen van belemmeringen;
- ruimte voor vernieuwende initiatieven van de (potentieel) stuwende bedrijvigheid in het mkb.

Onze inspanningen richten zich vooral op kennis verspreiding, innovatie, kennisvalorisatie (kennis omzetten naar commercieel haalbare producten, processen of diensten), exportbevordering, investeringsbevordering, ondernemerschap, het aantrekken en behouden van kenniswerkers, scholing, talentontwikkeling en het bouwen van kennisclusters. Hiertoe werken we samen met onder andere ondernemers(organisaties), onderwijs- en kennisinstellingen en andere overheden.

Daarnaast ondersteunen we sectoren die kansrijk zijn, de ‘speerpuntsectoren’. Met de Europese ambitie en doelstellingen, slim, duurzaam en inclusief, voor ogen heeft Noord-Nederland een Research and Innovation Strategy voor Slimme Specialisatie (RIS3) opgesteld. Noord-Nederland, hier bestaande uit bedrijfsleven, overheden, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties, heeft in haar RIS3 gekozen voor vier maatschappelijke opgaven:

- Gezondheid, demografie en welzijn,
- Voedselzekerheid, duurzame landbouw en bio-economie,
- Zeker, schone en efficiënte energie,
- Schone, veilige watervoorziening.

De maatschappelijke opgaven worden realistisch en haalbaar geacht vanwege de sterke noordelijke clusters (Energie, Water en High Tech Sensor Systems, Life Science en Healthy Ageing en Agribusiness incl. glastuinbouw), het (toepassingsgerichte) MKB en de in de regio aanwezige kennisinstellingen. Daarnaast sluit de RIS3 andere (cluster-)ontwikkelingen niet uit, maar juist in. Dit geldt dus ook voor cross-over ontwikkelingen en ontwikkelingen rond Bioabased Economy, Chemie (Centre for Open Chemical Innovation (COCI) in Emmen en High Tech Systems en Materialen (HTSM o.m in Hoogeveen). Ook de transitie naar een moderne maakindustrie past daarbinnen. Verder bevorderen we in Zuid-Drenthe inclusief Hoogeveen in combinatie met de kennisintensieve (maak)industrie de sector Transport & Logistiek. Ten slotte omarmt Drenthe innovatieve ontwikkelingen binnen het thema Recreatie &Toerisme.

Radioastronomie (ASTRON)

Het Nederlands Instituut voor de Radio Astronomie, ASTRON, heeft vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw een plaats binnen de sociaaleconomische en ruimtelijke context van Drenthe. ASTRON heeft drie grote vestigingen in Drenthe en manifesteert zich ruimtelijk bij Lhee, Dwingeloo (met het researchcomplex, inclusief radiotelescoop, en hoofdkantoor), Hooghalen (de Westerbork Synthese Radiotelescoop (WSRT)), Exloo en Buinen (centrumgebied van LOFAR). Verder zijn er verspreid over de provincie kleine LOFAR-buitenstations voor wetenschappelijk onderzoek naar zowel astronomie, geofysica als infrageluid.

Wij willen ruimte bieden aan de verdere ontwikkeling van de radioastronomie in Drenthe, die we willen stimuleren vanuit economisch perspectief. Het streven is om verstoring van activiteiten te voorkomen. Wij ondersteunen de ontwikkelingen rondom ASTRON en LOFAR ook met het oog op de ontwikkeling van slimme sensorsystemen in combinatie met het verzamelen en verwerken van grote hoeveelheden data. Deze slimme sensorsystemen blijken van groot belang te zijn bij innovaties in tal van bedrijven in Drenthe en daarbuiten.

Radiotelescopen Dwingeloo en Hooghalen

In de bossen van Dwingeloo en Hooghalen staan radiotelescopen opgesteld voor waarnemingen aan het zonnestelsel. Rond elk van deze waarnemingsposten zijn op kaart 4 (Robuust sociaaleconomisch systeem)de zones aangegeven voor de toelating van gemotoriseerd verkeer en de oprichting van nieuwe bebouwing. Binnen zone I (behalve de verharde wegen Eursinge – Lhee en Hooghalen – Amen) zijn alleen inuitzonderingsgevallengemotoriseerd verkeer en activiteiten waarbij elektromagnetische straling wordt opgewekt, toegelaten. Noodzakelijk landbouwverkeer wordt tot deze uitzonderingen gerekend. Binnen zone II worden storingen voorkomen door vooraf overleg te plegen met ASTRON over de gevolgen van bedrijfsvestigingen en –uitbreidingen, intensivering van verkeer en dergelijke activiteiten.

LOFAR

De afgelopen jaren heeft ASTRON een nieuwe radiotelescoop gebouwd: LOFAR (Low Frequency Array). LOFAR bestaat uit enkele duizenden kleine antennes die geclusterd zijn geplaatst in het centrale LOFAR-gebied bij Exloo en Buinen en in buitenstations in zowel Drenthe, Groningen, Fryslân als Overijssel. De locatiekeuze voor de antennestations is tot stand gekomen in samenwerking tussen gemeenten, provincies en ASTRON. Als belangrijke criteria golden daarbij steeds de beschikbaarheid van de fysieke ruimte en een relatief laag storingsniveau door elektromagnetische straling.

Wij vinden het van belang dat de LOFAR-stations in Drenthe optimaal kunnen blijven functioneren in een omgeving met een zo laag mogelijk storingsniveau. De storingsvrije zone I (samenvallend met het centrale LOFAR-gebied) en de zogenaamde overlegzone II zijn aangegeven op kaart 4 (Robuust sociaaleconomisch systeem). Voor deze zones geldt hetzelfde beschermingsbeleid als bij de beschreven zones bij de radiotelescopen in Dwingeloo en Hooghalen.

LOFAR-buitenstations

Wij verwachten van gemeenten dat ze binnen een straal van twee kilometer rond een LOFAR-buitenstation storing voorkomen, door vooraf overleg te plegen met ASTRON over de gevolgen van mogelijke storingsbronnen (zenders, zendmasten, hoogspanningsmasten, windmolens, motoren en andere mechanische of elektrotechnische installaties)en van meer autoverkeer.

Detailhandel

Wij streven naar een concentratie van de detailhandel in de binnenstedelijke gebieden, waarbij de bestaande detailhandelsstructuur centraal staat. Tegelijkertijd zijn er activiteiten die om uiteenlopende redenen minder goed passen in de stedelijke centra, bijvoorbeeld vanwege de omvang, brandgevaar of bevoorrading. Voor deze activiteiten is vestiging op een locatie voor perifere detailhandel een betere optie. In 2006 hebben de provincies gezamenlijk besloten dat bestaande winkelgebieden worden beschermd en dat vestiging van grootschalige winkels buiten het stedelijk gebied ('weidewinkels') wordt tegengehouden. Dit beleid blijft de komende jaren onverminderd van kracht.

De detailhandelssector heeft te maken met een aantal ingrijpende veranderingen, zoals de toenemende rol van internet als oriëntatie- en aankoopkanaal, veranderende wensen van consumenten en nieuwe winkelconcepten. Dit zal leiden tot een afname van het totale winkeloppervlak. Nu al is er sprake van een groeiende structurele leegstand aan winkelruimte. Nieuwe trends laten zien dat winkels zich vooral concentreren in binnensteden en thematische winkelcentra aan de rand van de steden. Uitzondering hierop zijn winkels die zich richten op de dagelijkse boodschappen. Deze vestigen zich meer op goed bereikbare (perifere) locaties. Door deze ontwikkelingen komen vooral centra van kleine en middelgrote gemeenten en kleinere wijkcentra onder druk te staan. Door de ontwikkeling van nieuw winkelvloeroppervlak te beperken en de bestaande (kansrijke) centra te versterken, blijft de markt voor detailhandelsvoorzieningen gezond en toekomstgericht. Hier gaan wij graag over in gesprek met de gemeenten.

Om voldoende ruimte te bieden aan de veranderende wensen van consumenten en het bedrijfsleven, zetten wij in op de binnenstedelijke vernieuwing en vragen we bij gemeenten aandacht voor revitalisering van verouderde winkelcentra. Bij ruimtelijke plannen voor nieuwe grootschalige detailhandelsontwikkelingen vragen wij gemeenten aandacht te geven aan regionale afstemming. Van de gemeenten verwachten we bovendien dat ze de behoefte aan de nieuwe ontwikkeling overtuigend aantonen in een detailhandelsvisie (conform de Ladder voor Duurzame Verstedelijking). In het buitengebied vinden wij vooral verkoop van eigen producten als nevenfunctie op een agrarisch bedrijf passend. . Naar de ruimtelijke gevolgen van internetdetailhandel (zoals de locaties van afhaalpunten) gaan we onderzoek doen. De resultaten hiervan worden indien relevant opgenomen in de actualisering van de Omgevingsverordening.

Regionale afstemming over werklocaties in stedelijke netwerken

Bedrijventerreinen en kantorenlocaties

Voor nieuwe en bestaande regionale werklocaties streven we naar kwaliteit die past bij het gewenste ruimtelijk-economisch profiel van de werklocatie. Om te voorzien in de ruimtevraag, zetten we in op het herstructureren en intensiveren van bestaande terreinen en op regionale afstemming van het aanbod aan nieuwe regionale werklocaties (zie kader). Voor bedrijven die milieuhinder veroorzaken, voeren we een apart vestigingsbeleid.

Regionale werklocaties

Een regionale werklocatie (bedrijventerrein of kantorenlocatie):

- biedt overwegend plaats aan bedrijven met een bovenlokale oriëntatie op de arbeidsmarkt en op toeleveranciers en afnemers;
- ligt binnen een van de twee stedelijke netwerken (met uitzondering van het VAM/MERA-terrein in Wijster).

Regionale afstemming over regionale werklocaties is van belang om onderlinge concurrentie tussen gemeenten en overaanbod te voorkomen. We onderscheiden twee afstemmingsregio's: Groningen-Assen en Zuid-Drenthe. Ons primaire doel hierbij is om met gemeenten afspraken te maken over de kwantitatieve en kwalitatieve verdeling. Dit is ook vooral een gezamenlijke opgave van gemeenten. De afspraken die in regionaal verband, in afstemming met ons, zijn gemaakt worden ofwel vertaald in gemeentelijke werklocatievisies ofwel in een regionale werklocatievisie. Hierbij sluiten we aan op de regionale afspraken die reeds zijn gemaakt over bedrijventerreinen binnen de samenwerking van de regio Groningen-Assen. Vertrekpunt hierbij is de implementatie van de Ladder voor Duurzame Verstedelijking (zie hoofdstuk 4) en de geactualiseerde analyse van de kwantitatieve en kwalitatieve ruimtevraag voor de periode tot 2020 en 2030. Uit deze analyse blijkt voor beide perioden een overaanbod aan bedrijventerreinen (zie bijlage 1).

We constateren dat ook de gemeenten die aan Drenthe grenzen, deel uitmaken van de regionale 'bedrijventerreinenmarkt'. Daarnaast worden niet alle Drentse gemeenten gedekt door beide stedelijke regio's. Dit kan aanleiding zijn om aanvullende afstemmingsvormen te organiseren.

Herstructurering van het bestaande aanbod stellen we in principe boven nieuwe uitleg. Wij vragen gemeenten om in hun werklocatievisie op te nemen welk deel van de vraag wordt ingevuld met herstructurering en welk deel met nieuwe locaties. Het principe van de Ladder voor Duurzame Verstedelijking vormt hier het uitgangspunt.

Herstructurering en kwaliteitsverbetering van bedrijventerreinen

In het kader van het Provinciaal Herstructureringsprogramma (PHP) zijn vier verouderde bedrijventerreinen in de provincie geselecteerd: Stadsbedrijvenpark in Assen, De Tweeling in Emmen, De Holwert in Coevorden en Bitseveld in Noordenveld. Met behulp van provinciale PHP-gelden zal op deze terreinen de kwaliteit worden verbeterd. Daarnaast willen we met gemeenten en andere relevante partners afspraken maken over de kwaliteit en duurzaamheid van werklocaties. Dit past bij ons streven naar ruimtelijke kwaliteit (zie hoofdstuk 4). Afstemming hierover vindt onder meer plaats in het platform Drentse parkmanagementorganisaties.

Bij herstructurering en nieuwe aanleg moet een beeldkwaliteitsplan worden opgesteld, waarin in ieder geval de volgende aspecten worden uitgewerkt:

• terreinindeling (verhouding openbare en private ruimte);

• inrichting van de openbare ruimte;

• kavelinrichting (inclusief erfafscheidingen);
• aanpak leegstand (bij herstructurering);
• kwaliteit van de bebouwing;
• omgang met reclame-uitingen;
• landschappelijke en stedenbouwkundige inpassing.

Versterken van de sociaal-economische vitaliteit van de plattelandseconomie

De aanwezigheid van mkb op het platteland en in de (kleine) kernen levert een belangrijke bijdrage aan de sociaaleconomische vitaliteit. Hoewel ons streven is om bedrijvigheid te concentreren in de steden, willen we daarom ook hiervoor ruimte bieden, met name in de kleine kernen op het platteland. In elk geval voor aan het buitengebied gebonden bedrijvigheid en op basis van het VAB beleid (vrijkomende agrarische bebouwing) zien wij kansen.Kleinschalige bedrijvigheid draagt bovendien bij aan het in stand houden van een leefbaar platteland. Bij nieuwe ontwikkelingen wegen we de kernwaarde bedrijvigheid af tegen de kernkwaliteiten (zie paragraaf 4.1).

Veel bedrijvigheid op het platteland vestigt zich in vrijkomende agrarische bebouwing (VAB). Voorheen was het provinciaal beleid ten aanzien van het gebruiken of het herinrichten hiervan nogal restrictief. Nu willen we dat gemeenten in principe zelf gaan bepalen welke activiteiten zij willen toestaan in de VAB. Wij stellen wel de volgende randvoorwaarden.

- De invulling van de VAB maakt geen inbreuk op de ruimtelijke kwaliteit (zie paragraaf 4.2).
- De nieuwe bedrijfsactiviteit heeft geen negatieve gevolgen voor de hoofdfunctie van het gebied.
- De nieuwe bedrijfsactiviteit is kleinschalig van aard.
- De woonfunctie van de VAB blijft gehandhaafd.

Aanleg van nieuwe lokale werklocaties in het landelijke gebied (zie kader) staan wij in principe niet toe. Onder bepaalde voorwaarden is uitbreiding van bestaande locaties wel mogelijk. Deze voorwaarden zijn:

- De Ladder voor Duurzame Verstedelijking wordt toegepast (zie paragraaf 4.3).
- Uitbreiding wordt ruimtelijk goed ingepast, omschreven in een beeldkwaliteitsplan.
- De locatie wordt bestemd voor kleinschalige en lokaal georiënteerde bedrijvigheid.

Hier en daar zijn in de provincie nog regionaal georiënteerde bedrijven (niet behorend tot de categorieën Landbouw of Vrijetijdseconomie) die belangrijk zijn voor de werkgelegenheid, maar die solitair gevestigd zijn in het buitengebied. Als een dergelijk bedrijf zich wil uitbreiden, koersen wij in eerste instantie aan op verplaatsing naar een bedrijventerrein. Mocht dit vanwege zwaarwegende argumenten niet mogelijk of wenselijk zijn, dan bekijken we in overleg met het bedrijf en de gemeente of we uitbreiding op de bestaande locatie kunnen toestaan, en onder welke voorwaarden.

Lokale werklocaties (bedrijventerreinen)

Een lokale werklocatie:

- biedt overwegend plaats aan bedrijven die vanwege een sociale binding aan de kern (veelal doordat de eigenaar daar in de buurt woonachtig is) lokaal georiënteerd zijn, zowel wat betreft de arbeidsmarkt als de toeleveranciers en de afnemers;
- huisvest bedrijven die overwegend kleinschalig zijn;
- kent een kwaliteit van de bedrijfsbebouwing, een volume en een kavelgrootte die aansluiten bij de kwaliteit van de directe omgeving (de structuur van de nabijgelegen kern);
- kent geen significant milieubelastende activiteiten (maximaal categorie 3);
- huisvest bedrijven die geen grootschalige vervoersstromen met zich meebrengen;
- mag woon-werkfuncties bevatten.

5.1.5 Wonen

Wij willen investeren in de aantrekkelijkheid van Drenthe als woonprovincie. Drenthe kent karakteristieke woonmilieus die voorzien in de vraag naar landelijk en groen wonen. Bovenlokale afstemming is nodig om vraag en aanbod op de woningmarkt in balans te houden en om de herstructurering en verduurzaming van de woningvoorraad te bevorderen. Het is belangrijk om de woningvraag en het investeringspotentieel te benutten voor het herontwikkelen en transformeren van de bestaande woongebieden in de steden en dorpen. Daarmee geeft de provincie actief invulling aan de SER-Ladder voor zorgvuldig ruimtegebruik.

Demografische ontwikkeling

De bevolking van Drenthe blijft doorgroeien, van bijna 490.000 inwoners in 2013 tot 493.000 inwoners in 2020. Na 2020 zal het inwonertal afnemen, tot 473.200 inwoners in 2040. Ook de leeftijdsopbouw verschuift de komende jaren.

Het aantal huishoudens in Drenthe blijft tot 2030 doorgroeien tot 224.500.Dat is in vergelijking met nu een toename van ongeveer 13.200 huishoudens. Het aantal huishoudens groeit sneller dan het aantal inwoners, omdat het gemiddelde aantal personen per huishouden afneemt. De woningbehoefte blijft de komende periode dus licht groeien. Vanaf 2030 neemt de groei van het aantal huishoudens af, en daalt het aantal tot bijna 220.000 in 2040. Op basis van de behoefteberekening is voor de periode 2010-2019 nog een netto toevoeging van circa 13.000 woningennodig. Hierbij is uitgegaan van een positief migratiesaldo. Jaarlijks komt dit neer op een netto toename van de woningvoorraad met circa 1.300 woningen. De werkelijke woningbouwproductie zal hoger moeten liggen, doordat er ook woningen worden afgebroken.

Regionale afstemming

De kwaliteit van de inrichting van de woonomgeving is in de eerste plaats een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Als provincie richten wij ons op het regionale niveau.

Voor drie zogeheten woonregio's in Drenthe (Noord, Zuidwest en Zuidoost) hebben de betreffende gemeenten een visie opgesteld op het wonen. De gemeenten geven hierin ook aan hoe de woonopgave aan de steden en dorpen wordt toegedeeld. Wij verwachten dat de gemeenten in de regionale woonvisies hun woningbouwontwikkelingen op elkaar afstemmen, voor zover die van invloed zijn op de regio. In de regionale afstemming komen in ieder geval de volgende onderwerpen aan bod:

- demografische ontwikkelingen;
- ontwikkelingen op de woningmarkt;
- invulling van de ruimtevraag;
- doelgroepenbenadering (kwalitatieve afstemming);
- monitoring (uitvoering).

Door de crisis is het landschap van de woningmarkt gewijzigd. Daarnaast verandert de vraag door demografische en maatschappelijke ontwikkelingen. Zo blijken ouderen minder vaak te verhuizen. Jongeren krijgen meer te maken met de flexibilisering van de arbeidsmarkt. Daarnaast neemt het aandeel gezinnen af en het aantal kleinere huishoudens juist toe. Binnen de woningmarkt en de zorg spelen vraagstukken rond de betaalbaarheid en bereikbaarheid. Deze zijn van grote invloed op de dynamiek in de woningmarkt. Het aantal verhuisbewegingen van voor de economische recessie wordt (naar verwachting) niet meer gehaald.

Door deze factoren neemt het belang van de bestaande woningvoorraad alleen maar verder toe. Gemeenten moeten hun planontwikkeling van de afgelopen decennia hierop bijsturen, in samenspraak met ontwikkelende partijen. Herstructurering van de bestaande woningvoorraad blijft de belangrijkste opgave. Nieuwbouw is hierop aanvullend.

De ontwikkeling en voortgang van vraag en aanbod op de woningmarkt wordt jaarlijks gemonitord en besproken in regionaal verband, mede op basis van de regionale woonvisies en de bevolkings- en huishoudensontwikkeling.

Zorgvuldig ruimtegebruik en kernenstructuur

De steden en grotere dorpen vullen een belangrijk deel van de woningopgave in, vanuit hun wens om een goed voorzieningenniveau in stand te houden.

De gelaagde kernenstructuur van de regio is de basis voor het invullen van de woningbehoefte. Vanuit de doelstelling om zorgvuldig en doelmatig om te gaan met de ruimte, hanteren wij het uitgangspunt ‘inbreiding gaat voor uitbreiding’ (zie ook paragraaf 4.2).Dit houdt in dat we prioriteit geven aan herstructurering (inclusief verduurzaming) van de woningvoorraad en aan het herontwikkelen en herbestemmen van gronden en panden. Daarnaast ligt er een beperkte opgave om de woningvoorraad uit te breiden. De huidige plancapaciteiten in de gemeenten zijn voldoende om aan de woningvraag tot 2020 te voldoen.

Wij vinden het van belang dat, waar mogelijk, de woonopgave wordt benut om de dorpsranden ‘af te hechten.’ Dit verbetert de ruimtelijke kwaliteit.

Duurzaamheid
Om de energiedoelstellingen te halen, willen wij de energetische prestatie van de bestaande woningvoorraad helpen verbeteren (voor onze energiedoelstellingen: zie ook paragraaf 5.2).

Ontwikkelen van bijzondere woonmilieus
Om Drenthe meer te profileren als woonprovincie, willen we gezamenlijk met gemeenten en partners aantrekkelijke nieuwe woonconcepten ontwikkelen met meer ruimte voor experimentele architectuur. We willen nieuwe, kleinschalige woonmilieus laten ontwikkelen die passen bij de kwaliteiten en behoeften in een bepaald gebied. Daarmee komen we tegemoet aan de woonwensen en de leefstijlen van kleine specifieke doelgroepen. Uitgangspunt bij de ontwikkeling van deze woonmilieus is een landschappelijk kader dat aansluit bij de kernkwaliteiten van het gebied. Het woonmilieu kan alleen worden ontwikkeld samen met het verbeteren van andere functies, zoals het verhogen van de ruimtelijke kwaliteit, het verbeteren van voorzieningen, het realiseren van de water- en natuuropgave en het versterken van de recreatie. Zo kunnen meerdere doelstellingen worden gerealiseerd, wat maatschappelijke meerwaarde oplevert. Wij geven daarbij de voorkeur aan het opknappen van bestaande locaties waar een kwaliteitsimpuls gewenst is (bijvoorbeeld een vervallen bedrijfsbestemming) of waar een impuls wordt gegeven aan het cultuurhistorische karakter.

Drenthe kent een regeling om de ruimtelijke kwaliteit in het landelijk gebied te verbeteren (de ‘ruimte-voor-ruimte-regeling’). Landschap ontsierende, (voormalige) agrarische bedrijfsbebouwing wordt dan gesloopt en vervangen door een of meer compensatiewoningen, afhankelijk van de oppervlakte. In bijzondere situaties kan licht worden afgeweken van de oppervlaktenormen voor sloop, namelijk wanneer de ruimtelijke kwaliteit substantieel verbetert. We werken de regeling uit in de POV.

We stimuleren de ontwikkeling van nieuwe landgoederen als vorm van kleinschalige, nieuwe woonmilieus. Ze vormen een hedendaagse toevoeging aan het landschap en mogen gezien worden als cultuurdaad van deze tijd. Landgoed en huis dienen als een eenheid ontwikkeld te worden. Het huis mag één wooneenheid tellen, met eventueel ondergeschikte functies. Het huis dient allure en uitstraling te krijgen en moet onder architectuur worden ontworpen.

Voor nieuwe landgoederen hanteren wij de volgende voorwaarden:

- Het landgoed past in het bosclusteringsbeleid. Dit houdt in dat het nieuwe landgoed grenst aan een groot bos, natuurgebied, dorps- of stadsrand.
- Het landgoed bestaat minimaal uit 5 hectare bos. De ervaring leert dat een kwalitatief landgoed over het algemeen minimaal 10 tot 15 hectare groot is.
- Het landgoed is in principe openbaar toegankelijk.
- Het landgoed vormt een ecologische, economische en esthetische eenheid.
- Het landgoed past in het aanwezige landschap en houdt rekening met de cultuurhistorie en de bodemgesteldheid.

Permanente bewoning recreatieverblijven

Wij zijn in beginsel tegen permanente bewoning van recreatieverblijven, omdat dit leidt tot ‘verstening’ van het landelijk gebied. Ook gaat het ten koste van de capaciteit van recreatieverblijven, waardoor elders in het landelijk gebied een nieuwe vraag naar recreatiewoningen ontstaat. Wij verlenen daarom in principe geen medewerking aan het legaliseren van permanente bewoning door gemeenten, waarbij de bestemming verblijfsrecreatie wordt omgezet in de bestemming wonen. Alleen in uitzonderlijke gevallen zijn we bereid deze medewerking te verlenen. Hierbij moet worden voldaan aan de voorwaarden die de VROM-Inspectie stelt in de brochure ‘Onrechtmatige bewoning van recreatiewoningen; handreiking voor gemeenten’. Verdere voorwaarden zijn:

- De legalisatie heeft alleen betrekking op recreatiecomplexen en niet op losse recreatieverblijven.
- Het recreatiecomplex sluit aan op een kernbebouwing.
- De legalisatie past binnen het integrale woonbeleid van de betreffende gemeente.
- De noodzakelijke integratie met de naastgelegen kern levert een duurzame ruimtelijke kwaliteitsslag op.

5.1.6 Mobiliteit

Voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling van Drenthe is het van belang vestigingsvoorwaarden te creëren waarmee Drenthe kan concurreren met andere regio’s. Dit vraagt allereerst om een goede bereikbaarheid, voor zowel het (zakelijk) personenverkeer als het goederentransport. Mobiliteit heeft ook een belangrijke economische en sociale functie: een goede bereikbaarheid van werkgelegenheid, onderwijs, sociale voorzieningen, zorgvoorzieningen, onderwijsvoorzieningen en recreatieve voorzieningen draagt bij aan de ontplooiingsmogelijkheden van de inwoners van Drenthe.

Voor Drenthe streven wij naar een optimale en veilige bereikbaarheid. In ons verkeers- en vervoersbeleid hebben wij normen voor reistijd en veiligheid opgenomen voor de verschillende schaalniveaus van infrastructuur (internationaal, regionaal en lokaal). Het beleid zoals vastgelegd in het Provinciaal Verkeers- en Vervoersplan blijft onveranderd van kracht.
Wij voeren de regie op de duurzame verbetering van de regionale mobiliteit door met de partners afspraken te maken over investeringen. We geven prioriteit aan:

- het verbeteren van verbindingen, locaties of voorzieningen in het regionale netwerk (weg, spoor en

water) die niet voldoen aan de normen voor bereikbaarheid en/of veiligheid;
- het verbeteren van het openbaar vervoer per spoor en/of over de weg;
- het vervolmaken van het fietsnetwerk voor woon-werkverkeer.

Met het Rijk proberen we tot afspraken te komen over maatregelen voor het (inter)nationale netwerk (weg, spoor en water). Met de gemeenten willen we komen tot een samenhangend pakket van maatregelen om de bereikbaarheid voor auto, openbaar vervoer en fiets te verbeteren. Ook stimuleren we de gemeenten om de infrastructuur veiliger te maken en het verkeersgedrag te verbeteren.

Stedelijke bereikbaarheid
In stedelijke gebieden zien wij voldoende mogelijkheden om de infrastructuur en voorzieningen voor de auto, het openbaar vervoer en de fiets te optimaliseren. Daarmee kan de groei in mobiliteit worden opgevangen. Vanuit het principe van de leefbare stad geven we de voorkeur aan een betere bereikbaarheid per openbaar vervoer en per fiets. Dit kan alleen als wonen en werken wordt geconcentreerd in de stedelijke gebieden. Samen met de gemeenten kijken wij naar de mogelijkheden om het autoverkeer in stedelijke gebieden te reguleren, bijvoorbeeld via parkeermanagement, stadsrandtransferia en informatietechnologie.

Binnen de Regio Groningen-Assen zetten we in op het versterken van de P+R-functie en het optimaliseren van (hoogwaardig) openbaar vervoer. Hierbij hoort een goede ontsluiting van de economische toplocatie Groningen Airport Eelde. Het alternatief voor de afgeblazen regiotram wordt gevonden in een regionaal netwerk van multimodale knooppunten, zogenaamde transferia. Dit biedt reizigers keuzemogelijkheden in de vervoerswijze, vooral op drukke trajecten.

Transferium De Punt
Dagelijks rijden veel bussen over de A28 en N34 van en naar Groningen. In de directe omgeving van afslag 37 van de A28 (bij De Punt) willen we deze bussen slim verknopen, zodat verschillende bestemmingen in de regio rechtstreeks te bereiken zijn. Daarmee ontstaat tevens een interessante locatie om de P+R-functie te versterken.

Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV)
Het openbaar vervoer tussen Groningen en Leek/ Roden en Zuidlaren/Annen is nog aantrekkelijker gemaakt door de HOV-lijnen te versterken: frequenter, groter en nieuwe kwalitatief hoogwaardige bussen naar diverse eindbestemmingen in de stad Groningen. Op deze manier ontstaat een netwerk dat flexibel gebruikt kan worden, al naar gelang de vraag naar openbaar vervoer. Voor de steden in Zuid-Drenthe geven we prioriteit aan een betere bereikbaarheid over het spoor voor zowel personen als goederen. Voor Emmen en Coevorden gaat het om de spoorverbinding met Zwolle, Twente en Duitsland. Voor Meppel gaat het om de spoorverbinding met Zwolle.

Bereikbaarheid landelijk gebied

Ons uitgangspunt is dat het landelijk gebied hoofdzakelijk aangewezen blijft op de auto. Door de geringe groei van de woonkernen in het landelijk gebied hoeft dat geen problemen voor de bereikbaarheid op te leveren. Het openbaar vervoer zal meer kleinschalig en als 'vervoer op maat' worden uitgevoerd. Vanwege de langere reisafstanden en de minder hoogwaardig uitgeruste wegen blijft de verkeersveiligheid een belangrijk aandachtspunt.

Het toeristisch-recreatieve netwerk willen wij vervolmaken door de recreatieve 'hotspots' beter onderling te verbeteren. Om de recreatieve bereikbaarheid te verbeteren, gaan we sterker inzetten op kleinschalig openbaar vervoer en de fiets, voor het verkeer van en naar centrale ontmoetings- en informatieplaatsen.

Duurzame mobiliteit

We streven naar een meer duurzaam karakter van de mobiliteit in Drenthe. Daarom willen we binnen de Drentse mobiliteit het aandeel van het openbaar vervoer en van de fiets vergroten. Binnen onze verantwoordelijkheid stimuleren we een grotere toepassing van milieuvriendelijke vervoerswijzen en technologieën. We zien hiertoe mogelijkheden in de infrastructuur (bijvoorbeeld vulpunten voor biogas of elektriciteit) en materieel (bijvoorbeeld 'groene' bussen).

5.1.7 Voorzieningen

Drenthe is na Flevoland en Zeeland de dunstbevolkte provincie van Nederland. Als gevolg van deze lagere bevolkingsdichtheid moeten we extra aandacht geven aan aspecten die grotendeels afhankelijk zijn van een hogere bevolkingsdichtheid, zoals werk, openbaar vervoer, het cultuuraanbod, voorzieningen en winkels. Dit geldt nog sterker bij demografische veranderingen. In een aantal delen van Drenthe speelt deze ontwikkeling in hoge mate: de lokale economie is veelal niet sterk, voorzieningen worden gecentraliseerd in grotere plaatsen, het buitengebied is relatief groot en het aantal kernen verspreid.

In de nabije toekomst wordt voor Drenthe een bevolkingsafname verwacht. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor de leefbaarheid, zoals leegstand, sociale tweedeling, waardedaling van de woningen en een afnemende bereikbaarheid van het buitengebied. Om de noodzakelijke voorzieningen bereikbaar te houden, is een goede ontsluiting van de steden en dorpen in het buitengebied van groot belang. Door de ontgroening en vergrijzing is bereikbaarheid van zorg op het platteland een aandachtspunt.

De leefkwaliteit in onze provincie willen we op hoog niveau houden, zowel op het platteland als in de kernen. Het behoud van de leefkwaliteit is voor ons een majeure opgave in sociaal, ruimtelijk en economisch opzicht. Deze ambitie gaan wij samen met gemeenten, woningcorporaties, marktpartijen, maatschappelijke instellingen en niet in de laatste plaats de bewoners van Drenthe waarmaken. De veranderende bevolkingssamenstelling vraagt om een integrale provinciale visie. We vinden het

noodzakelijk dat het beleid voor de fysieke leefomgeving in dit omgevingsbeleid wordt gekoppeld aan ons sociaal beleid. Hierbij maken wij onder andere gebruik van de instrumenten die binnen het ‘tijdenbeleid’ zijn ontwikkeld. Binnen het tijdenbeleid denken wij niet enkel vanuit een ruimtelijk perspectief (‘waar plaats je welke voorziening?’), maar ook vanuit de tijd (‘welke voorzieningen zijn waar nodig én hoe maken we deze beschikbaar en bereikbaar?’). Hierbij betrekken wij zowel commerciële voorzieningen als voorzieningen voor onder andere welzijn, sport, onderwijs en cultuur. Ook de digitale bereikbaarheid hoort hierbij.

Gemeenten die te maken hebben met een veranderende bevolkingssamenstelling, krijgen te maken met vragen op het gebied van wonen en leefbaarheid. Het is belangrijk dat de antwoorden op deze vragen samen met onder andere woningcorporaties en de bevolking worden uitgewerkt. Wij zien het als onze rol om de ontwikkeling van een gemeentelijke visie, alsmede de regionale afstemming van woon- en leefbaarheidsvragen, met kennis en informatie te ondersteunen.

5.2 Duurzame energievoorziening en CO2-reductie

5.2.1 Doelstellingen en provinciale inzet

Mede ingegeven door veranderingen in het klimaat en het schaarser worden van fossiele brandstoffen, willen we in Drenthe de overgang maken naar een duurzame-energiehuishouding. Wij willen een energiehuishouding die betrouwbaar is, een minimum aan broeikasgassen uitstoot en betaalbaar is. Onze doelen en de wijze waarop wij die denken te bereiken, zijn beschreven in onze Energiestrategie. Wij streven naar een reductie van 20% van de CO2-uitstoot in 2020 ten opzichte van 1990. Het aandeel hernieuwbare energieopwekkingmoet in 2020 zijn gestegen naar 14% en in 2023 naar 16%. Wij zetten in op energiebesparing in de bestaande bebouwde omgeving en we stimuleren de productie van hernieuwbare energie.
De aanpak van het energievraagstuk vraagt, net als de aanpak van het klimaatvraagstuk, om een integrale benadering. Onze inspanning betreft enerzijds het beïnvloeden van Noordelijk, landelijk en Europees beleid, het delen van kennis, het stimuleren van betrokkenheid en inzet tussen inwoners en uitvoeringspartners en het bij elkaar brengen van partijen en kennis. Anderzijds geven wij via ons beleidsinstrumentarium ruimte aan ontwikkelingen, en stellen daarbij de nodige randvoorwaarden.

Via de Drentse Energie Organisatie stimuleren wij omvangrijke projecten die financieel een zetje in de rug nodig hebben. Dat betreft vooral de productie van hernieuwbare energie en systemen zoals warmtenetten. We geven via ons energieprogramma, bijvoorbeeld op basis van Green Deals, bijdragen om projecten te stimuleren die bijdragen aan onze doelen. De samenwerkingsorganisatie Energy Valley bundelt de inspanningen van de provincie en andere publieke en private partijen die gericht zijn op het creëren van een duurzame-energie-economie.

‘Grounds for Change-filosofie’

Wij handelen vanuit de ‘Grounds for Change-filosofie’. Omdat duurzame-energiesystemen om meer ruimte vragen en meer zichtbaar zijn in het landschap, is een nieuwe kijk nodig op de toepassing ervan. In de ‘Grounds for Change-filosofie’ staat het besef centraal dat onze samenleving moet wennen aan moderne energielandschappen (die ontstaan door het toepassen van bijvoorbeeld windenergie en zonne-energie) en aan een intensiever gebruik van de ondergrond. Dit gewenningsproces gaat gepaard met de nodige weerstand in de samenleving.

Wij zorgen daarom voor een dialoog met belanghebbenden over het maatschappelijk belang van de energietransitie, voor heldere communicatie en informatieverstrekking over projecten, voor transparante besluitvorming en voor een zorgvuldige landschappelijke inpassing.

Bij de ruimtelijke inrichting van onze provincie is het bereiken van de energiedoelstellingen een van de leidende principes. Vooral als het gaat om bedrijventerreinen en woningbouw. In de regionale afstemming over bedrijventerreinen wordt het thema integraal meegenomen.

Het toepassen van kleinschalige installaties voor de productie van duurzame energie binnen de bebouwde kom, valt onder de verantwoordelijkheid van de gemeenten. Toepassing van kleinschalige installaties daarbuiten is toegestaan, voor zover installaties passen in het landschap. Voor de ontwikkeling van kleinschalige mestvergistingsinstallaties bij veehouderijbedrijven hanteren wij het ‘Beleidskader co-vergisting’.

Energietransitiepark (ETP)

Grootschalige energiesystemen moeten in onze optiek geconcentreerd worden op daarvoor aangewezen locaties, bijvoorbeeld op de bedrijventerreinen Bargermeer in Emmen, Europark in Coevorden en nabij Attero in Wijster. Op deze terreinen zien we ook kansen om energieproducenten en -consumenten aan elkaar te koppelen (energiecascadering). Daarbij kan ook gedacht worden aan het koppelen van landbouwbedrijven aan deze terreinen. De genoemde terreinen zijn daarom als energietransitieparken (ETP) aangeduid (kaart 1, Visie 2020).

5.2.2 Bodem, Wind- en Zonne-energie

Gezien de impact van bodem-, wind- en zonne-energie op ons landschap, is voor deze vormen van energie ruimtelijk beleid uitgewerkt.

Bodemenergie

De Drentse ondergrond biedt veel potentie voor het leveren van aardwarmte en voor warmte-koude-opslag (WKO). Daarnaast kan in de diepe ondergrond energie worden opgeslagen, bijvoorbeeld in de vorm van aardgas of perslucht. Wij hebben de gebruikspotentie van de Drentse diepe ondergrond en de geschiktheid van de ondergrond voor de toepassing van WKO in kaart gebracht (zie figuur ‘Mogelijkheden benutten ondergrond’).

De verwachting is dat het gebruik van de ondergrond voor allerlei energietoepassingen in de nabije toekomst substantieel zal toenemen. Dit vraagt om meer afstemming van marktpartijen en overheden.

Om te voorkomen dat functies elkaar in de weg gaan zitten en er geen goede afstemming is tussen enerzijds het gebruik van de ondergrond en anderzijds het beschermen van de aanwezige kwaliteiten onder- en bovengronds, is er een provinciale structuurvisie voor de ondergrond opgesteld. Hierin zijn de keuzes over het gebruik van de ondergrond, alsmede de mogelijkheden voor de opslag van CO2 nader uitgewerkt. De opslag van CO2 is alleen bespreekbaar onder strikte voorwaarden ten aanzien van onder andere veiligheid en nut en noodzaak. Opslag van radioactief afval in de ondergrond sluiten wij uit.

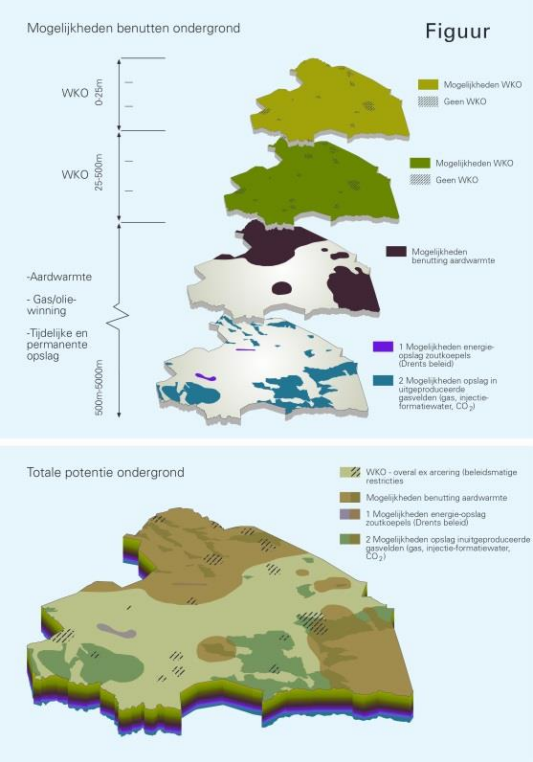

Figuur 5.1. Mogelijkheden benutten ondergrond

Windenergie

Wij vinden dat de maat en de schaal van het landschap van een groot deel van de gemeenten Emmen en Coevorden, en van het oostelijke veenkoloniale gebied, zich het beste leent voor de realisatie van de provinciale doelstelling voor windenergie van 285,5 MW in 2020 (zie kaart 7. Zoekgebied grootschalige Windenergie). Deze provinciale doelstelling maakt onderdeel uit van de afspraken die de twaalf provincies begin 2013 met de rijksoverheid hebben gemaakt over de verdeling van de rijksdoelstelling van 6.000 MW windenergie op land in 2020. Ons beleid sluit ook aan op de in maart 2014 door het Kabinet vastgestelde Structuurvisie Wind Op Land (SvWOL). Hierin is het oostelijke veenkoloniale gebied van de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn aangewezen als één van de elf gebieden in Nederland die zich lenen voor ontwikkeling van grootschalige windenergie (>100 MW).

Voor de ontwikkeling van windparken streven wij naar logische locaties met herkenbare opstellingen. Buiten het aangegeven gebied (kaart 7 Zoekgebied grootschalige windenergie) sluiten wij de toepassing van windenergie na 2020 niet helemaal uit. Wel dienen ook deze plannen te voldoen aan de randvoorwaarden zoals die hieronder zijn verwoord met betrekking tot het Zoekgebied grootschalige windenergie. Een uitzondering hierop vormt de opstelling van kleine windenergie-installaties binnen het bebouwde gebied (niet zijnde buitengebied), passend bij de bestaande bebouwings- of beplantingshoogte. Dergelijke kleine installaties achten wij van gemeentelijk belang.

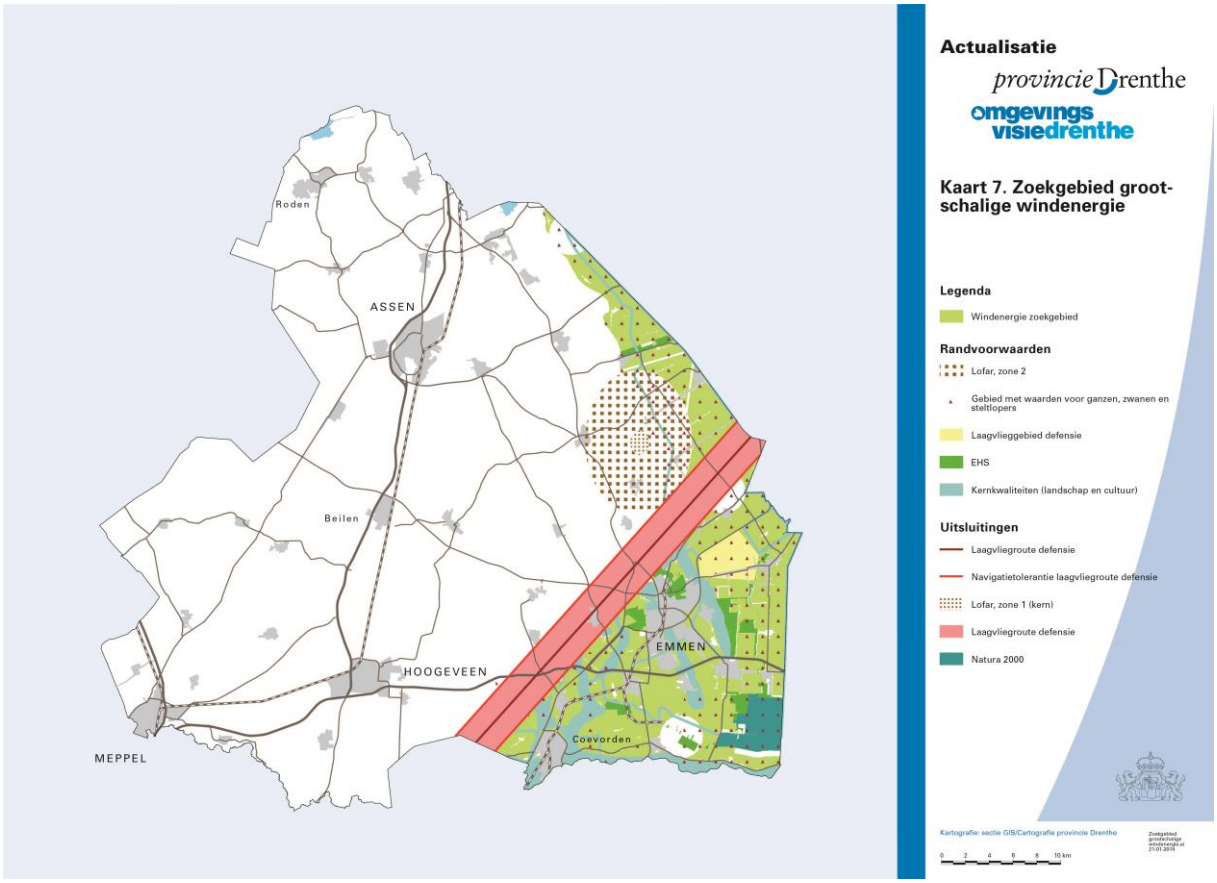

Kaart 7. Zoekgebied grootschalige windenergie

Aan de toepassing van windenergie geven wij de volgende randvoorwaarden en criteria mee:

- Het vermogen van een windmolen dient ten minste 3 MW te bedragen.
- Solitaire windmolens zijn niet toegestaan. Molens dienen ten minste in een cluster van vijf te worden gerealiseerd.
- Windmolens worden in LOFAR-zone 1 uitgesloten en mogen in LOFAR-zone 2 het LOFAR-project niet hinderen.
- Er moet rekening worden gehouden met laagvliegroutes.
- Er moet voldaan worden aan de natuur- en milieuwetgeving en de wettelijk eisen op het gebied van gezondheid (o.a. Natura 2000, rode-lijstsoorten, geluid, veiligheid).
- De kernkwaliteiten dienen zoveel als mogelijk behouden te blijven.

Wij vragen initiatiefnemers om de gebiedsbewonersactief en vroegtijdig bij het project te betrekken en daarbij ruimte te bieden voor participatie en de oprichting en financiering van Parkfondsen Met de investeringen van de initiatiefnemers en mogelijk ook overheden en andere partijen in de Parkfondsen zien wij mogelijkheden om in de gebieden andere opgaven op het vlak van economie, duurzaamheid en leefbaarheid te stimuleren. Voorts zien wij de ontwikkeling van windenergieprojecten zien we als een kansrijke tweede tak voor de landbouwsector.

Als verfijning van het zoekgebied is, in samenwerking met de colleges van B&W van de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Coevorden en Emmen, de ‘Gebiedsvisie windenergie Drenthe’ opgesteld. Deze is op 23 juni 2013 vastgesteld door Provinciale Staten.

Zonne-energie

Onderdeel van de gewenste energietransitie is het stimuleren van een hogere productie van zonnestroom (zonnepanelen) en zonnewarmte (zonnecollectoren). Concreet streven wij naar een uitbreiding van zonnewarmte in 2020 tot 125TJ. Voor zonnestroom is de doelstelling 151TJ in 2020 (ruim 60MW). Ten opzichte van de productie in 2010, betekent dit een forse toename, zowel voor zonnewarmte (+85K) als voor zonnestroom (+143TJ). Om bij deze ontwikkelingen de ruimtelijke kwaliteit te borgen, hanteren wij een ruimtelijk kader voor de toepassing van zonne-energie. Het kader handelt alleen over de meer grootschalige ontwikkelingen en heeft dus geen betrekking op de inpassing van kleinschalige, losse zonnepanelen.

Het ruimtelijk kader werken we nog verder uit, onder andere op de aspecten kernkwaliteiten, zorgvuldige ruimtelijke inpassing en milieu- en leefomgevingkwaliteit. Dit kader wordt gehanteerd bij alle plan- en subsidieaanvragen voor toepassing van zonne-energie. Bij grondgebonden installaties moet de aanvrager gemotiveerd aangeven waarom gebouwgebonden toepassing niet mogelijk is.

Zonneladder

1. Gebouwgebonden; zon op daken

De productie van zonne-energie wordt zo mogelijk gerealiseerd met behulp van gebouwgebonden installaties. Bij de toepassing op beschikbare en geschikt dakoppervlak streven wij naar een architectonisch rustig en evenwichtig beeld. Zonne-energie mag veelal ook worden toegepast in gebieden met cultuurhistorische of archeologische kernkwaliteiten (kaart 2e en 2f).

2. Grondgebonden; zon op maaiveld

De aanleg van grondgebonden zonne-installaties op maaiveld staan wij toe in bestaand stedelijk gebied. Gedacht kan worden aan bedrijventerreinen en woningbouwlocaties die op korte tot middellange termijn geen invulling zullen krijgen. Er gelden daarbij voorwaarden die zorgen voor een zorgvuldige ruimtelijke inpassing.

3. Maatschappelijke initiatieven

Grondgebonden zonne-installaties buiten bestaand stedelijk gebied kunnen op een positieve houding rekenen wanneer het gaat om een maatschappelijk initiatief. Bij maatschappelijke initiatieven die inhaken op noaberschap, menselijke maat en kleinschaligheid – bijvoorbeeld in de vorm van lokale energiecoöperaties – gaan we in samenspraak met de initiatiefnemers verkennen onder welke voorwaarden toepassing mogelijk is.

5.3 Ontgrondingen

Op basis van de Ontgrondingenwet is het provinciaal bestuur het bevoegd gezag voor het verlenen van vergunningen voor zowel diepe zandwinningen als functionele ontgrondingen. Bij het verlenen van de vergunningen, hanteren we de integrale doelstellingen van het omgevingsbeleid. In de POV hebben wij een aantal vrijstellingen benoemd. Voor alle vrijgestelde ontgrondingen waarbij minimaal 10.000 m3 of meer bodemmateriaal wordt afgevoerd of in depot wordt gezet, geldt een meldingsplicht.

Zandwinning

Er blijft een continue vraag naar zand in Drenthe. De winning van zand heeft echter geleid tot een versnipperd ruimtebeslag van vele honderden hectares. Om de eigen Drentse behoefte in bouwgrondstoffen veilig te stellen, maar ook om het landschap zo veel mogelijk te ontzien, is regie op zandwinning nodig. Wij willen de winningen beperken tot wat noodzakelijk is.

Zandwinning willen we uitsluitend mogelijk maken om te voorzien in de feitelijke behoefte aan beton- en metselzand en ophoogzand. De zandwinning willen we zo veel mogelijk concentreren in een beperkt aantal zandwinplaatsen, verspreid over de provincie. Daarbij geven wij de voorkeur aan het uitbreiden van de bestaande centrale zandwinplaatsen boven het ontwikkelen van nieuwe winplaatsen. Wij werken alleen mee aan nieuwe zandwinningen wanneer die multifunctioneel zijn en ruimtelijke kwaliteit hebben. In de EHS is geen plaats voor nieuwe of voor uitbreiding van bestaande zandwinningen. Lopende vergunningen blijven geldig, maar er worden geen nieuwe meer verstrekt of verlengd.

Bij het verlenen van vergunningen, stellen wij eisen aan de afwerking van de zandwinplaats. Bij ontgrondingen, waarbij een plas ontstaat, gaan de eisen onder andere over de oeverbelijning, de steilte van de oever en de diepte. Bij zandwinningen moet van tevoren het toekomstige gebruik of de bestemming worden aangegeven. In de praktijk is dit niet altijd mogelijk, zoals bij zeer langdurige zandwinningen van enkele tientallen jaren. In dat geval moet de afwerking mogelijkheden bieden om de zandwinplaats in een later stadium een nuttige functie te geven.

Vrijkomende teelaarde die niet kan worden gebruikt voor andere doeleinden, kan onder voorwaarden in oude ontgrondingsputten of ontgrondingsplassen worden gebracht. Uitgesloten hiervan zijn ontgrondingsplassen in een grondwaterbeschermingsgebied, in een reservegebied voor de drinkwaterwinning of bovenstrooms in een natuurgebied dat grondwaterafhankelijk is. De kwaliteit van de teelaarde moet voldoen aan de eisen van het ‘Besluit Bodemkwaliteit’. De waarde voor arseen mag niet uitkomen boven de achtergrondwaarde. Verder mag de teelaarde de grenswaarde van fosfaatverzadiging én de waarde van 4 mg N/kg droge stof voor het in water oplosbare stikstof, niet overschrijden. De kwaliteit van het water in de ontgrondingsplas mag niet significant verslechteren door het storten van de teelaarde. De waterkwaliteit moet aan de geldende kwaliteitsnormen blijven voldoen (zie hoofdstuk 8).

Ophoogzand

Voor grootschalige werken, waarmee grote hoeveelheden zand zijn gemoeid, kunnen specifieke oplossingen worden gevonden. Hierbij kan ‘werk met werk’ worden gemaakt. Als dit niet mogelijk is, moet de zandvoorziening deel uitmaken van de besluitvorming over het zandvragende project.

Beton- en metselzand

Met het verlenen van een ontgrondingsvergunning in 2006 voor de locatie Traandijk in Echten is de provinciale doelstelling gehaald om één toekomstige zandwinning voor beton- en metselzand in Zuidwest-Drenthe mogelijk te maken. We werken niet mee aan een tweede ontgronding voor het winnen van beton- en metselzand in Zuidwest-Drenthe. Om de continuïteit in de grondstoffenvoorziening veilig te stellen, werd een uitbreiding van de bestaande winput bij Gasselte mogelijk gemaakt tot 1 januari 2013. Sindsdien is de winning van beton- en metselzand geconcentreerd in de winplaats Traandijk in Echten en in Ellertshaar.

Zand voor de kalkzandsteenindustrie

Voor de winplaats bij Hoogersmilde, waar zand wordt gewonnen voor de kalksteenindustrie, zijn nog slechts beperkte uitbreidingsmogelijkheden. De natuurgebieden Alenburg, het Blauwe Meer en het Leggelderveld vormen de definitieve begrenzing van deze zandwinning. Voor de toekomst zoeken wij naar een andere voorziening.

Functionele ontgrondingen

Ontgrondingen in onze provincie betreffen vaak landbouwverbetering, natuurontwikkeling, verveningen en ontgrondingen in het kader van gemeentelijke uitbreidingsplannen. Vergunningen worden verleend op basis van het algemene beleidskader van deze Omgevingsvisie, waaronder het ontgrondingenbeleid.

5.4 Cultuur en sport

5.4.1 Cultuur

Cultuur is een kerntaak van de provincie, gebaseerd op wettelijke taken en passend binnen het ruimtelijk-economisch domein. Het beleid hiervoor is vastgelegd in de Cultuurnota 2013-2016, die nadrukkelijk ingaat op de relatie van cultuur met ruimte en economie. Cultuur zien wij als een belangrijke bouwsteen voor een aantrekkelijke provincie: het draagt bij aan de leefbaarheid, het imago, de ruimtelijke kwaliteit, het vestigingsklimaat en aan een bloeiende vrijetijdseconomie. Binnen ons cultuurbeleid maken we onderscheid tussen enerzijds wettelijke taken en taken op basis van bestuurlijke afspraken tussen de drie overheidslagen, en anderzijds autonoom beleid.

Ons cultuurbeleid kent de volgende doelstellingen voor de periode 2013-2016:
1. versterken van de herkenbare en onderscheidende culturele identiteit, door het behouden en ontwikkelen van het materiële en immateriële erfgoed.

2. versterken van de ruimtelijke kwaliteit, door cultuurhistorie, archeologie en artistieke visie een plaats te geven in de ruimtelijke planvorming en gebiedsontwikkeling.
3. versterken van de onderscheidende kwaliteit van het kunst- en cultuuraanbod, door cultuur voor een breed en divers publiek toegankelijk te maken en deelname hieraan te bevorderen.
4. versterken van het vestigingsklimaat en de vrijetijdseconomie, door de inzet van kunst en cultuur.

Een hoogwaardige culturele infrastructuur en deelname aan kunst en culturele activiteiten dragen in onze ogen bij aan cultuurtoerisme. Ook zorgt dit voor een gunstig klimaat voor sociale cohesie en voor de vestiging van inwoners en bedrijven. Dit is van belang voor de plattelandsgebieden, maar ook voor stedelijke gebieden.

Wij ondersteunen ontwikkelingen die bijdragen aan mooie, cultureel aantrekkelijke en ‘bruisende’ binnensteden. Daarbij gaat het ons om musea, presentatie-instellingen voor beeldende kunst, theaters, bibliotheken en archieven, festivals, culturele broedplaatsen, professionele podiumkunsten en aantrekkelijke architectuur en vormgeving van de openbare ruimte.

Zowel in de steden, als in de dorpen en op het platteland ondersteunen wij de ontsluiting en presentatie van cultuurhistorische gebouwen en monumenten. Dat geldt ook voor bijzondere festivals, evenementen en tentoonstellingen met een bovenlokale uitstraling. Voor het platteland geldt bovendien het belang van voorzieningen als bibliotheken en kleine podia.

Herbestemming en monumenten

Verpaupering en leegstand van monumentale en karakteristieke panden is te voorkomen met herbestemming. Hiervoor zijn gezonde economische dragers nodig. Naast het behouden en doorontwikkelen van cultureel erfgoed, heeft herbestemming gunstige effecten op de ruimtelijke kwaliteit, de leefbaarheid, de werkgelegenheid en de grond- en vastgoedprijzen.

Ons doel is om minder nieuwbouwplannen te maken en meer te investeren in restauraties. Daarvoor komt het programma ‘Herbestemming Karakteristiek Bezit’ tot stand, dat onderdeel is van bredere gebiedsontwikkelingen. Dit programma richt zich zowel op het in stand houden van monumenten en beeldbepalende panden in de krimpregio in Zuidoost-Drenthe, als op monumentale ‘highlights’ in de gebieden van de cultuurhistorische hoofdstructuur, zoals Veenhuizen en Frederiksoord, Hondsrug en de Koningsas. Onderdeel van het programma is het ontwikkelen van nieuwe erfgoedstrategieën voor krimpregio’s (in relatie tot de Agenda Veenkoloniën, het krimpbeleid en het EO Wijers project). De panden in de gebieden van kaart 2f, Kernkwaliteit cultuurhistorie, krijgen voorrang.

5.4.2 Sport

Sport en bewegen leveren een positieve bijdrage aan de gezondheid, sociale cohesie en economie van Drenthe. Ze dragen bij in ons streven naar een ‘bruisend’ Drenthe. Samen met gemeenten en maatschappelijke partners werken we hieraan via het masterprogramma ‘Drenthe beweegt!’. Sport is daarbij het toegankelijke middel, in verschillende verschijningsvormen. Door sport te verbinden aan welzijn- en buurtwerk, zorgnetwerken, scholen en de gemeentelijke Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), wordt ook de vitaliteit en leefbaarheid van Drenthe vergroot.

Drenthe is zeer geschikt voor sport, vooral voor buitensporten die om ruimte vragen. Hierbij sluiten we aan bij de trend van beweging, gezondheid en de wens om natuur en landschap actief te beleven. Het is bovendien een manier om duurzaam economisch gebruik te maken van onze mooie natuur en het prachtige landschap. Een uitgestrekt netwerk van fiets-, ruiter- en wandelpaden, met een logische verknoping daarvan, is een voorwaarde om Drenthe als beweeg- en beleefprovincie daadwerkelijk te kunnen ervaren. Mede op basis hiervan kunnen we diverse stakeholders invulling laten geven aan Drenthe als de grootste buitensportaccommodatie van Nederland en deze te vermarkten.

6. Uitwerking robuust landbouwsysteem

6.1 Robuuste landbouw

De Drentse agribusiness stellen we in staat haar positie op de Europese en wereldmarkt te versterken. Ook voor de landbouw streven we om die reden naar een robuust systeem. Dit doen we onder andere door gebieden aan te wijzen waar de landbouw de ruimte krijgt om zich te ontwikkelen, door innovatie in de landbouw te stimuleren en door minder beperkingen op te leggen. Hoe wij ons een Robuust landbouwsysteem voorstellen, is weergegeven op kaart 6.

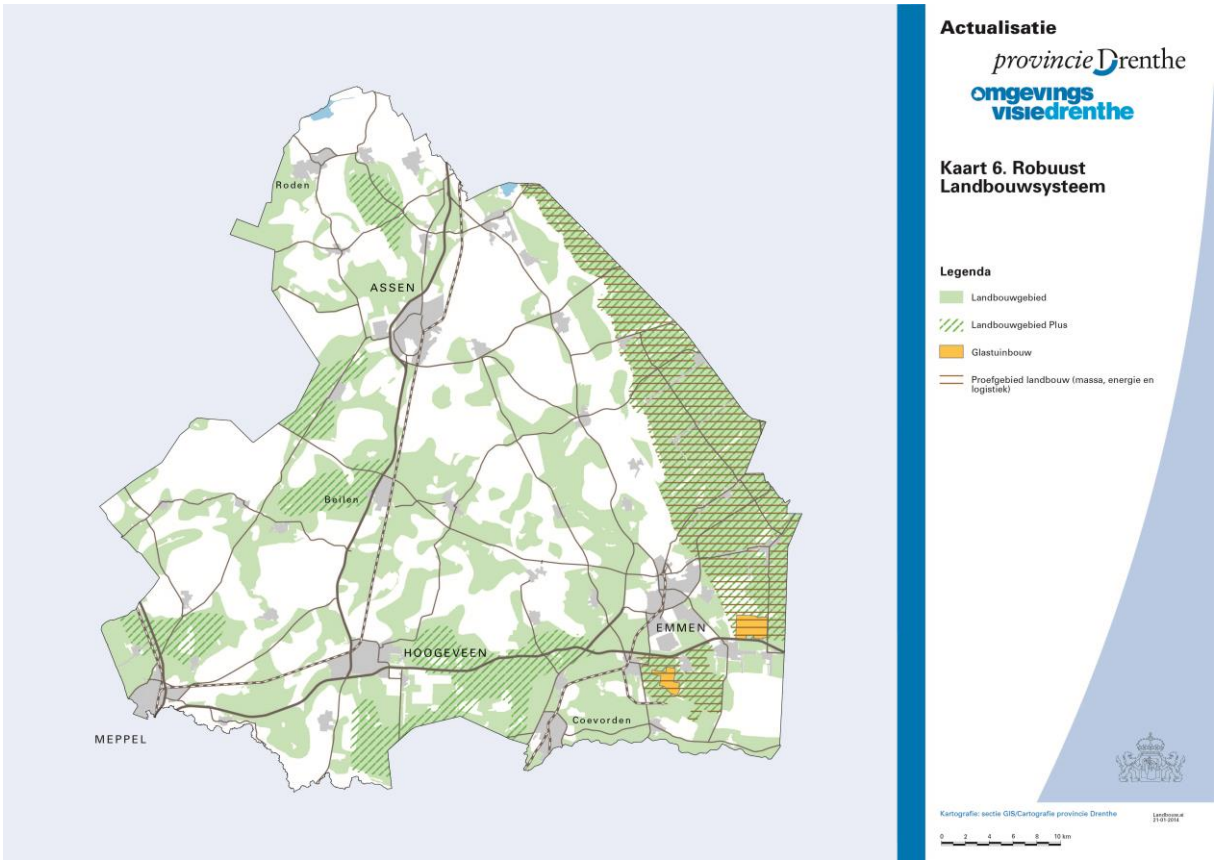

Kaart 6. Robuust landbouwsysteem

6.1.1 Landbouwgebied

De landbouw bieden wij maximale speelruimte in de gebieden die op de visiekaart (kaart 1, Visie 2020) als landbouwgebied zijn aangeduid. Bij de te nemen inrichtingsmaatregelen voor de landbouw wordt zo veel mogelijk rekening gehouden met de kernkwaliteiten (kaart 2a t/m 2f, Kernkwaliteiten). Ontwikkelingen in deze gebieden mogen daarom geen negatief effect hebben op de landbouw. In deze gebieden streven we naar een waterhuishoudkundige inrichting die is afgestemd op de functie Landbouw (zie paragraaf 8.2.2.).

6.1.2 Landbouwgebied-plus

Binnen het landbouwgebied zijn zogenoemde ‘plus-gebieden’ aangegeven (kaart 6, Robuust

Landbouwsysteem: landbouwgebied-plus). In deze gebieden heeft de landbouw nog verdere mogelijkheden, zoals schaalvergroting en meer geïndustrialiseerde vormen van landbouw. Ook zijn dit de voorkeursgebieden voor het verplaatsen en het inplaatsen van agrarische bedrijven. De kernkwaliteiten (kaart 2a t/m 2f, Kernkwaliteiten) spelen in deze gebieden een ondergeschikte rol. Dit betekent dat bij de belangenafweging het belang van de landbouw zwaarder weegt dan dat van de kernkwaliteiten. Er vindt wel een afweging tussen beiden plaats. Wanneer de gewenste ontwikkeling niet kan samengaan met de aanwezige kernkwaliteiten, verwachten wij dat de gemeente dat zorgvuldig onderbouwt. In deze gebieden is geen ruimte voor andere grootschalige functies, zoals nieuwe grootschalige verblijfsrecreatie, natuur en vestiging van landgoederen en woonmilieus.

6.1.3 Grondgebonden en intensieve niet-grondgebonden landbouwbedrijven

Voor bepaling van de omvang en type van land- en tuinbouwbedrijven gaat onze provincie uit van de landelijk gangbare normering. De Nederlandse Grootte Eenheid (nge) vormde hiervoor tientallen jaren de economisch norm. Sinds 2010 is de Standaardopbrengst (SO) de norm, ook voor ons.

Grondgebonden agrarische bedrijven

Agrarische bedrijven die zich verder willen ontwikkelen, hebben vaak behoefte aan uitbreiding of nieuwbouw van bedrijfsgebouwen. Uitbreiding van het bouwvlak moet ruimtelijk worden ingepast. Hierbij moeten de kernkwaliteiten (kaarten 2a t/m 2f) in acht worden genomen.

Voor de gebieden met de aanduiding ‘landbouwgebied’ (kaart 6, Robuust landbouwsysteem) zijn de gemeenten verantwoordelijk voor het vaststellen van de maximale oppervlaktemaat. Voor de multifunctionele gebieden is de maximale grootte van het bouwblok 1,5 hectare. Onder voorwaarde van ruimtelijke inpassing is een verdere vergroting mogelijk.

Wanneer aantoonbaar andere provinciale doelen worden gehaald (bijvoorbeeld uitplaatsing uit de EHS), hoeft de grootte van een agrarisch bouwvlak onze medewerking niet in de weg te staan. We streven in die gevallen samen met de betrokken partijen naar een oplossing op maat.

Benaderen met ruimtelijke kwaliteit

Ruimtelijke kwaliteit vergt ruimte. Daarmee bedoelen we niet méér oppervlakte voor bebouwing, maar een benadering waarbij de gebouwen en de sleuf- en mestsilo’s goed ten opzichte van elkaar worden gesitueerd en waarbij de erfbeplanting voor landschappelijke inpassing optimaal wordt aangelegd.

Een benadering die hieraan voldoet, staat beschreven in de brochures 'Boerderijen om trots op te zijn' (december 2011) en 'Boerderijen om trots op te zijn: deel 2' (februari 2014), die tot stand zijn gekomen tussen Natuur en Milieufederatie Drenthe en de LTO Noord. Centrale elementen van deze benadering vormen een gemeentelijke regierol (waarbij de gemeente wordt betrokken vanaf het eerste moment tot de planvorming), keukentafelgesprekken en het uitgaan van een agrarische bouwkavel in plaats van een bebouwingsvlak.

Deze aanpak beoogt Drentse gemeenten te stimuleren om het vraagstuk van schaalvergroting van de grondgebonden landbouw te koppelen aan een benadering met ruimtelijke kwaliteit. Dit moet leiden tot meer ruimtelijke kwaliteit en snellere processen. De uitvoering en de implementatie van de vernieuwende aanpak liggen in principe op het werkterrein van de gemeenten. Wij gaan hen uitdagen om hiermee aan de slag te gaan en samen met LTO Noord en Natuur en Milieufederatie Drenthe drie pilots te begeleiden en te beschrijven.

Intensieve niet-grondgebonden veehouderij

Een te sterke groei van de intensieve veehouderij zet de milieuruimte voor de landbouw als geheel onder druk. Om deze reden willen wij de niet-grondgebonden landbouw beperkt laten groeien. Het betreft de hokdierbedrijven (CBS/LEI) met varkens, pluimvee, vleeskalveren of pelsdieren.

Nieuwe vestigingen en de omschakeling van grondgebonden naar niet-grondgebonden bedrijven sluiten wij uit. Uitbreiding van bestaande intensieve veehouderijen en een neventak intensieve veehouderij bij bestaande grondgebonden bedrijven staan wij wel toe.

Het bouwvlak bij uitbreiding bedraagt 1,5 hectare. Bij winst voor milieu of dierenwelzijn en landschappelijke inpassing mag dit worden vergroot tot 2 hectare. Als eis geldt één bouwlaag. Verplaatsing van Drentse landbouwbedrijven naar de Drentse robuuste landbouwgebieden is mogelijk bij sanering, samenvoeging of het oplossen van een knelpunt (bijvoorbeeld naburige woningen, EHS).

Ook bij verplaatsing bedraagt het bouwvlak 1,5 hectare. Bij maatwerk en een goede landschappelijke inpassing mag dit worden vergroot tot 2 hectare. Ook hier geldt als eis één bouwlaag. Bij verplaatsing gaat de voorkeur uit naar de Veenkoloniën, vanwege de plaatsingsruimte voor veehouderijen en het bestaande mesttekort.

In overleg met LTO en NMF Drenthe gaan wij bekijken in hoeverre de voor grondgebonden agrarische bedrijvigheid verwoorde aanpak voor ruimtelijke inpassing ook kan worden gehanteerd voor de ruimtelijke inpassing van intensieve veehouderij (zie hierboven het kopje 'Benaderen met ruimtelijke kwaliteit'). Dit leidt niet tot meer of minder bouwrechten.

6.1.4 Glastuinbouw

Het Drentse tuinbouwcluster is onderdeel van Greenport Holland. Vanuit economische overwegingen is het onze ambitie om bij te dragen aan het verhogen van de toegevoegde waarde, zowel binnen de Drentse tuinbouwketen als daarbuiten. Dit kan bijvoorbeeld door het transformeren van een onderdeel van het tuinbouwcluster in Biobased Economy (BBE). Wij initiëren ontwikkelingen en stimuleren bedrijven en kennisinstellingen om de cross-overs met andere ketens aan te gaan. Zo is de verbinding farmacie-tuinbouw en chemie-tuinbouw een kansrijke route, waarbij ook (inter)nationale netwerken worden ontwikkeld en gestimuleerd. Daarnaast stimuleren we binnen het agrocluster Drenthe de verbinding met andere agrosectoren, zoals akkerbouw, en met kennisinstellingen.

Onze ambitie is de glastuinbouw te bundelen op de glastuinbouwlocaties in de gemeente Emmen (Klazienaveen, Het Rundedal en Erica). Daarbij gaan we ook de mogelijkheden onderzoeken voor het toepassen van aardwarmte. Tot 2020 is er 500 hectare ruimte voor glastuinbouwbedrijvigheid. Nieuwvestiging buiten deze locaties wordt uitgesloten.

6.1.5 Proefgebied landbouw

De Veenkoloniën zijn aangewezen als proefgebied voor de landbouw (kaart 1, Visie 2020). Nieuwe ontwikkelingen op landbouwgebied kunnen als eerste hier worden geïntroduceerd. Dit willen wij actief ondersteunen. Het kan hierbij gaan om innovaties op het gebied van huisvesting, nieuwe teelten, efficiënt watergebruik, verduurzaming en duurzame energie. Het initiëren van deze nieuwe mogelijkheden loopt via de 'Agenda voor de Veenkoloniën' (een gezamenlijke gebiedsopgave van gemeenten en provincies in Groningen en Drenthe).

6.1.6 Agroparken

Wij gaan onderzoeken waar clustering van verschillende agroproductieketens mogelijk is. Het doel is om grootschalige industriële ontwikkelingen te concentreren op locaties waar dit kan. In deze afweging spelen vooral de impact op het landschap en op het verkeers- en vervoersnetwerk een rol. Op diverse locaties zijn al initiatieven met verschillende schaalgroottes gestart (bijvoorbeeld in Schoonebeek en Nieuw-Buinen). Ook zijn er plannen om functies te koppelen en kringlopen te sluiten. Wij zoeken aansluiting bij deze initiatieven en kijken welke aanvullende mogelijkheden er (nodig) zijn.

6.2 Biobased economy

Het sluiten van kringlopen past in ons streven naar een 'biobased economy'. Hierbij wordt biomassa uit landbouw(rest)producten onder meer gebruikt voor het produceren van energie. De biobased economy brengt ruimtelijke consequenties met zich mee. Ten eerste natuurlijk het belang van de landbouw als producent van de biomassa en het daarbij behorende landbouwareaal. Daarnaast zijn er ruimtelijke gevolgen voor de producerende bedrijvigheid en de logistieke sector. Zo verandert op langere termijn het ruimtelijk patroon van de chemische industrie. Losgekoppeld van de vertrouwde grote installaties hoeft de industrie niet meer geconcentreerd te zijn op grote industrieterreinen.

In het huidige omgevingsbeleid komt het thema biobased economy nog nauwelijks aan bod, omdat het onderwerp toentertijd nog nauwelijks op de agenda stond. Wel kennen we al diverse onderdelen van de biobased economy, zoals agroparken. Binnen de biobased economy leven wensen voor biomassa-werven of biomassa-hubs: één of meerdere fysieke locaties binnen Drenthe waarin biomassa wordt verzameld, bewerkt en vervolgens via logistieke middelen wordt weggezet. Feitelijk zijn dit specifieke vormen van agroparken. Het fysiek clusteren van de bewerking (eventueel inclusief de toepassende bedrijvigheid) kan aantrekkelijk zijn. De vraag waar dit ruimtelijk past, is niet eenvoudig te beantwoorden. Wel zijn er op voorhand locaties te benoemen die (om uiteenlopende redenen) een streepje voor hebben. Denk aan Tweesporenland/MERA in Wijster, Europark Coevorden, nabij het chemiecomplex in Emmen (Rundedal), en in de nabijheid van Avebe in Gasselternijeveen.

Naast deze grootschalige bewerkingsprocessen van biomassa, is ook kleinschalige bewerking mogelijk. Boeren zullen al op hun erf zelf al de eerste bewerkingen gaan uitvoeren op de door hen geproduceerde biomassa. De vraag is of dit leidt tot milieuhinder. Dit verdient de aandacht.

Weer een ander element van de biobased economy zijn de grotere biovergisters. Zij brengen milieuhinder met zich mee, zeker nu schaalvergroting op komst is. Ook dit aspect verdient aandacht.

Biobased economy is kortom een belangrijke ontwikkeling voor Drenthe, met een specifieke, ruimtelijke neerslag. Het thema biobased economy is uitgewerkt in het vastgestelde actieprogramma BBE.

6.3 Duurzame landbouw

Wij streven naar een meer duurzame Drentse landbouw. Daaronder verstaan we een landbouw waarbij de economische duurzaamheid wordt gecombineerd met een schonere en ecologisch beter functionerende omgeving en met begrip en waardering vanuit de maatschappij.

In de ontwikkeling naar duurzame landbouw richten we ons op zowel de fysieke, de economische als de sociale omgeving. Er is alleen sprake van een duurzame ontwikkeling als op alle drie onderdelen vooruitgang wordt geboekt. Zo wordt voorkomen dat economisch gewin ten koste gaat van de omgevingskwaliteit, of sociale winst ten koste van het economisch gewin. Afwenteling moet worden voorkomen. Daarbij stellen we als randvoorwaarde dat duurzaamheid gericht moet zijn op continuïteit en bestendigheid, zowel in ruimte als in de tijd. Er mogen geen beperkingen ontstaan voor komende generaties. Het is een zoektocht naar een balans tussen de drie P’s: people, planet en profit. Niet altijd streven naar meer, maar soms ook genoegen kunnen nemen met minder. Als de totale opbrengsten maar positief zijn.

Alle relaties die de landbouw onderhoudt met haar omgeving en omgekeerd kunnen op de een of andere manier een bijdrage leveren aan de verduurzaming van de landbouwketen en daarmee aan de totale maatschappelijke verduurzaming. Deze denklijn vormt het uitgangspunt voor de beleidsnotitie waar onze partners nauw bij betrokken zijn. Deze beleidsnotitie, ‘Boeren op goede gronden, Wegwijzer voor de Drentse landbouw’ wordt in de eerste helft van 2014 afgerond.

6.4 Ammoniakbeleid

De huidige depositie (neerslag) van ammoniak staat het bereiken van de natuurdoelstellingen in de weg. De ammoniak is deels afkomstig van buiten Drenthe, een deel komt van de Drentse landbouw. We zetten ons in om de ammoniak van buiten Drenthe sterk te laten verminderen, via Europees en landelijk beleid. Daarnaast vragen we van Drentse boeren om daar waar mogelijk ammoniakreducerende maatregelen te treffen. Het stikstofbeleid, waaronder ook dit ammoniakbeleid valt, komt in paragraaf 7.5.2 aan de orde.

Landelijk is de Wet ammoniak en veehouderij (Wav) van kracht. Op grond van deze wet moet de provincie in kaart brengen welke gebieden voor ammoniak zeer kwetsbaar zijn. Deze kaart is een voor gemeenten verplicht toetsingsinstrument bij het beoordelen van vergunningaanvragen van veehouderijbedrijven. Veebedrijven in de directe omgeving van de kwetsbare gebieden op de Wav-kaart krijgen te maken met beperkingen. Deze beperkingen worden niet door de provincie opgelegd, maar maken integraal onderdeel uit van de Wav. De Wav-kaart voor Drenthe is op onze provinciale website te vinden[9].

[9] *http://www.provincie.drenthe.nl/loket/kaartmateriaal/@76428/wet-ammoniak/.*

7. Uitwerking robuust natuursysteem 2040

7.1 Natuurbeleid van Rijk naar provincies

Kort na de vaststelling van de Omgevingsvisie 2010 is het natuurbeleid flink in beweging gekomen. Na het aantreden van het kabinet-Rutte I zijn er diverse bestuursakkoorden over natuur afgesloten, samen het ‘Bestuursakkoord Natuur’ genoemd. Onlangs is daar het ‘Natuurpact 2013’ bijgekomen. De stappen die wij sinds 2010 hebben gezet, zijn onder andere het herijken van de EHS, het opzetten van het project Kijkrichtingen en het opstellen van een Natuurvisie. Dit alles in breed overleg met de partners in het veld.

Door het overleg van de afgelopen jaren is een gedeeld besef ontstaan dat natuur en biodiversiteit breder zijn dan alleen ‘puur natuur’ en over de begrenzing van de EHS heengaan. En dat het ‘Natuurnetwerk Nederland’ (Natuurpact) samen met alle partners gemaakt moet worden. Het besef dat er minder geld voor is, leidt tot de lijn om meer gezamenlijk te doen. Kortom: natuur komt terug in het hart van de maatschappij.

De natuurvisie Drenthe 2014-2040 zal aan deze gedachten verder vorm en inhoud geven. De rijkstaken die aan ons zijn overgedragen (zoals het soortenbeleid) worden hierin verder uitgewerkt. Het verschuivend perspectief voor natuurbeleid is nu al in de tekst van deze geactualiseerde Omgevingsvisie opgenomen.

7.2 Robuuste natuur en natuurnetwerk

De belangrijkste natuurgebieden in Drenthe zijn de bossen, heidevelden, vennen en hoogvenen op de plateaus en de beekdalen en laagveengebieden aan de randen van de plateaus. Vooral de hoogvenen, de natte heide en de bossen op de droge zandgronden zijn gevoelig voor verdroging en een warmer klimaat. De beken ontspringen op de voedselarme, hogere gronden en stromen door een geleidelijk voedselrijker wordende bodem af naar de lage randen. Deze natuurgebieden en de tussenliggende verbindingen samen vormen de basis van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) in Drenthe, de ruggengraat voor het Natuurnetwerk Nederland in Drenthe. Om de kwaliteit van de natuur en de biodiversiteit duurzaam te verbeteren, streven we naar een robuust natuurnetwerk. Voor een stevig natuurnetwerk zetten wij in op:

- vergroten van natuurgebieden;
- verbinden van natuurgebieden;
- verbeteren van de milieucondities.

We versterken de samenhang tussen de gebieden door waar mogelijk gebruik te maken van bestaande landschapsstructuren en de beekdalen. We focussen ons bij het beschermen van natuur en het inzetten van middelen op de EHS. Hoe we in het ondersteunend netwerk de natuurwaarden beschermen en middelen inzetten, wordt uitgewerkt in de Natuurvisie.

Ons streven is dat het robuuste natuurnetwerk in staat is om de gevolgen van de klimaatverandering op te vangen. Kaart 5 geeft een globaal beeld van het Robuust Natuursysteem in 2040.

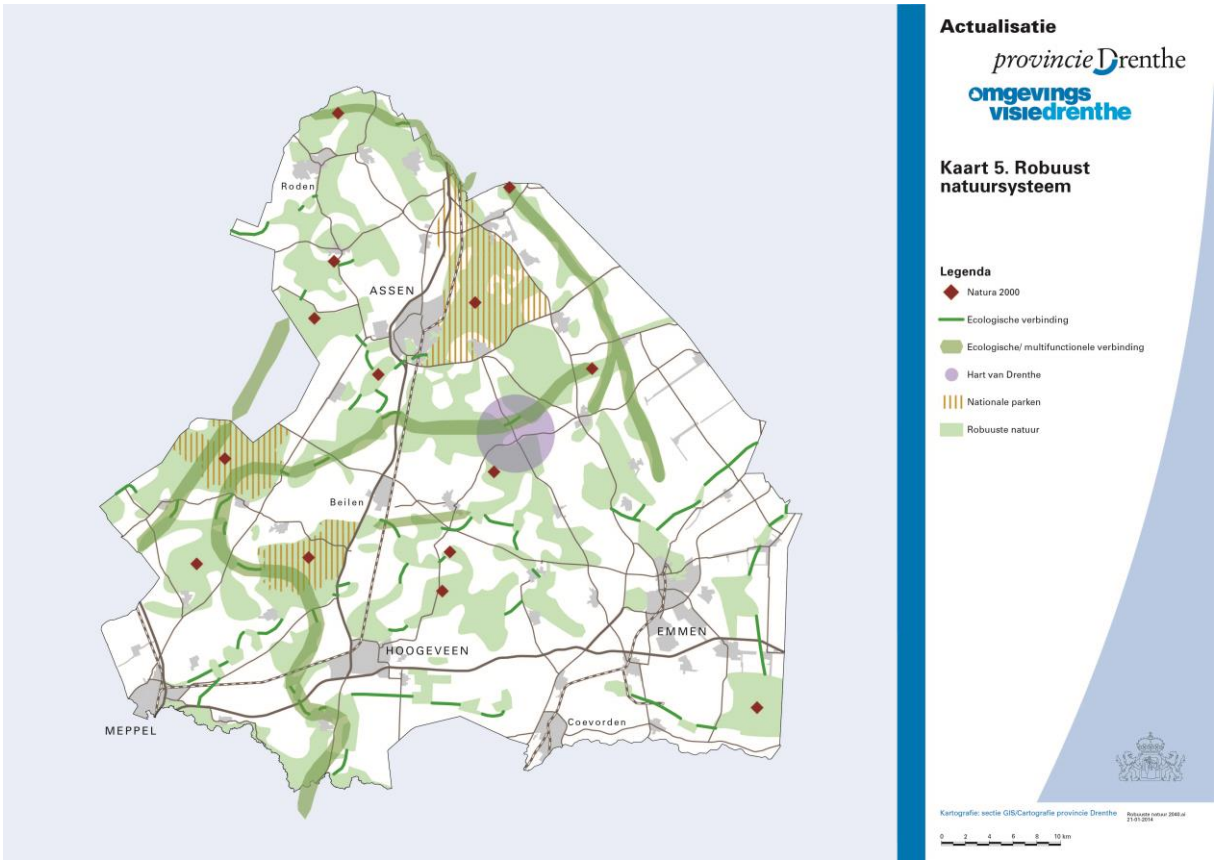

Kaart 5. Robuust natuursysteem

7.2.1 Natuurnetwerk: EHS en Natura 2000

Binnen het natuurnetwerk zijn de Natura 2000-gebieden van internationaal belang. Hierop is Europese regelgeving van toepassing. Voor elk Natura 2000-gebied wordt een beheerplan opgesteld voor het behouden en ontwikkelen van de natuurwaarden. Het gedeelte van het natuurnetwerk waar wij voor verantwoordelijk zijn, is de begrensde EHS. Hier sturen wij direct door de inzet van middelen en door regelgeving.

7.2.2 Natuurnetwerk buiten EHS

De natuur buiten de EHS levert een belangrijke bijdrage aan de algemene biodiversiteit, is van invloed op de kwaliteit van de natuur binnen de EHS en maakt onderdeel uit van het duurzaam functionerend, landelijk natuurnetwerk. Veel landschapstypen buiten de EHS huisvesten specifieke planten- en diergroepen. Zo is het veenkoloniale landschap van groot belang voor ganzen en akkervogels, de natte graslanden voor weidevogels en de kleinschalige landschappen voor vogels van bossen en struwelen. Daarnaast komen in diverse landschappen veel kleinere natuurgebieden met specifieke waarden voor, zoals de poelen en dobben met hun levensgemeenschappen met reptielen en amfibieën.

De Drentse natuur levert een belangrijke bijdrage aan de landelijke biodiversiteit. Een kenmerk van biodiversiteit is de grote verscheidenheid van soorten en duurzame populaties. Binnenkort komt het

Rijk met kaders voor de verdeling van de verantwoordelijkheid voor het behouden van de soorten die van internationaal belang zijn. De uiteindelijke verdeling van die verantwoordelijkheid en om welke soorten het gaat, wordt vastgelegd in het provinciale Flora en Fauna Beleidsplan. In dit plan geven wij ook aan hoe wij omgaan met de soorten die voor Drenthe van belang zijn.

Het natuurnetwerk buiten de EHS wordt mede behouden en versterkt via de doelstellingen van andere beleidsterreinen zoals landbouw (GLB) en water (KRW) en via gericht onderhoud en beheer van landschapselementen als houtsingels en wegbermen. Waterschappen, gemeenten, agrarische natuurverenigingen en particulieren spelen daarbij een belangrijke rol.

7.3 Robuuste natuur en biodiversiteit

Biodiversiteit is de verscheidenheid in genen, soorten en leefgemeenschappen. Daarmee is biodiversiteit een indicatie voor de rijkdom en de gezondheid van een ecosysteem. Hoe groter de diversiteit binnen een systeem, hoe veerkrachtiger het is tegen externe invloeden, zoals klimaatverandering.

Doordat leefgebieden worden aangetast en door het veranderde klimaat neemt de biodiversiteit af. Wereldwijd gaat de verscheidenheid van de in het wild levende dier- en plantensoorten sterk achteruit. Om de biodiversiteit te behouden en waar mogelijk te herstellen, zijn er wereldwijd afspraken gemaakt.

Ook wij, als provincie, zijn medeverantwoordelijk voor biodiversiteit. De begrensde EHS zien wij als ruggengraat hiervan. In Nederland worden gebieden met een bijzondere natuurkwaliteit beschermd en onderling verbonden tot Natuurnetwerk Nederland. Dit is een samenhangend netwerk van gebieden, dat voldoende robuust is voor het in stand houden en duurzaam verbeteren van de omstandigheden voor de wilde flora en fauna en voor natuurlijke leefgemeenschappen. De provincies zijn verantwoordelijk voor het realiseren van het Natuurnetwerk, door gebieden aan te wijzen en door zorg te dragen voor de kwaliteit van deze gebieden.

In de Natuurvisie werken we uit hoe zorg wordt gedragen voor gebieden buiten de begrensde EHS.

7.4 Realisatiestrategie natuurnetwerk

De bestuursovereenkomst over het Investeringsbudget Landelijk gebied (ILG) is met het regeerakkoord van Rutte I (2010) komen te vervallen. Over de verdeling van de resterende rijksmiddelen zijn in het IPO nieuwe afspraken gemaakt. (Natuurpact, september 2013). Afgesproken is dat de begrensde EHS in 2027 gereed is. Dit is ook de einddatum voor de KRW-doelstellingen.

De realisering van het Natuurnetwerk, inclusief de EHS, is volledig gedecentraliseerd naar de provincies. Dit betekent dat wij verantwoordelijk zijn voor het realiseren van de natuurdoelen, het wijzigen van functies, inrichting en beheer van natuurgebieden. Ook zijn wij verantwoordelijk voor het subsidiestelsel en voor het verdelen van de middelen.

Wij hebben de EHS in 2013 herijkt, waardoor de begrenzing in overeenstemming is gekomen met de afspraken over het inzetten van de beschikbare rijksmiddelen. De EHS is gekoppeld aan het subsidiestelsel SVNL en de POV.

7.4.1 Realisatiestrategie EHS en Natura 2000

We zetten ons beleid voort voor het Nationaal Park Dwingelderveld en het Nationaal Park Drents-Friese Wold. Onze ambities en uitvoeringsprogramma's daarvoor zijn vastgelegd in beheer- en inrichtingsplannen.
Wij zijn verantwoordelijk voor de Drentse Natura 2000-gebieden. Voor deze gebieden zijn en worden beheerplannen opgesteld. In deze gebieden geven we voorrang aan:

- het bereiken van de doelstellingen van Natura 2000;
- het verminderen van de belasting door licht, geluid en gemotoriseerd verkeer;
- het herstel van de hydrologische situatie, gericht op de instandhoudingsdoelstellingen.

7.4.2 Realisatiestrategie ecologische verbindingen

We continueren onze inzet om de kerngebieden met elkaar te verbinden. De verbindingen zijn aangegeven als 'Ecologische verbindingen' op kaart 1, kaart 2a en kaart 5.

Een ecologische verbinding kan tot stand worden gebracht met een speciaal aangelegde 'natuurweg' of door het versterken van bestaande landschapspatronen die een functie vervullen in het verplaatsen van soorten. Het gaat zowel om droge structuren (houtsingels, wegbermen) als om natte structuren (waterlopen, oevers, greppels). Dergelijke verbindingen vergroten de 'doorlaatbaarheid van natuur' tussen natuurgebieden die verspreid gelegen zijn. De hoofdfunctie van deze doorlaatbare gebieden blijft gehandhaafd: multifunctioneel of landbouw. In nauwe samenwerking met eigenaren, beheerders en gebruikers is het noodzakelijk om de verbindende functie duurzaam te maken en op een of andere wijze te borgen.

7.4.3 Realisatiestrategie: gebruik maken van beekdalen

De beekdalen vormen belangrijke verbindingen voor de realisatie van de EHS. In enkele beekdalsystemen is in een langjarig proces een omslag gemaakt van landbouw naar natuur, of zijn landbouw en natuur verweven. In veel beekdalen is landbouw de primaire functie, zoals in de Oude Vaart, het Schoonebeekerdiep en de benedenstroomse delen van Loo- en Drostendiep, Sleenerstroom en Wold Aa. De kansen voor een versterkte inzet op natuur binnen de beekdalen willen we benutten. In de komende periode gaan we in samenhang met de Beekdalenvisie 2020-2040 (zie 8.2.3 Beekdalen) onderzoeken wat de mogelijkheden zijn. Dit geldt ook voor het 'Hart van Drenthe', waar verschillende bovenlopen van beken samenkomen (globaal het gebied Elp-Grolloo-Borger).

7.4.4 Ecologisch / multifunctionele verbindingen: extra versterking in het netwerk

Enkele verbindingen gaan we versterken, door ze op te nemen in een gebiedsontwikkeling of door ze te verbinden aan een (economisch-sociale) ontwikkelopgave. Deze verbindingen zijn als 'ecologisch/multifunctionele verbindingen' aangegeven op kaart 1 en kaart 5. Zo willen we op langere termijn (2040) het Dwingelderveld via Havelte en het Drents-Friese Wold verbinden met de boswachterijen van Grolloo en Schoonloo. Ook willen we de bestaande verbinding tussen het Dwingelderveld en de boswachterijen van Grolloo en Schoonloo via het Scharreveld versterken. Hiervoor is over de A28 al een ecoduct aangelegd. Naar het zuiden toe worden de bestaande en gedeeltelijk gerealiseerde ecologische verbindingen tussen Dwingelderveld, de natuurgebieden rond Zuidwolde en het Reestdal versterkt. De barrièrewerking van de N48 is al verminderd door de aanleg van twee ecoducten. In overleg en samenwerking met de provincie Fryslân zetten we in op het doortrekken van de bestaande verbinding tussen het Drents-Friese Wold en de Weerribben in noordelijke richting, naar het Fochteloërveen.

De "Robuuste verbindingen" zijn in 2010 voor een groot deel al gerealiseerd. Ze blijven van belang voor de samenhang van de EHS. Deze verbindingen willen we completeren als ecologisch/multifunctionele verbindingen. Dit willen we doen met minder middelen, zo veel mogelijk in samenhang met andere opgaven in het gebied. De ecologische functionaliteit staat daarbij centraal.

7.4.5 Natuur in combinatie met andere functies

De uitkomsten van het project 'Kijkrichtingen' geven aan dat er meer mogelijkheden zijn om natuur op innovatieve wijze met andere maatschappelijke doelen te verbinden. De conclusies staan in het PBL rapport "De Drentse natuur in 2040. Vier kijkrichtingen voor de toekomst"[10]. De mogelijkheden om de beleving van natuur te vergroten, vormen daarbij een belangrijke factor. Hoe en onder welke voorwaarden economische en maatschappelijke activiteiten in en rond de EHS kunnen samengaan met natuurdoelstellingen, werken we uit in onze Natuurvisie 2014-2040.

7.4.6 Bosclustering

Het bosclusteringsbeleid zetten we gericht in op het realiseren van grotere, aaneengesloten natuurgebieden en verbindingszones. Daarbij moet minimaal worden voldaan aan een van de volgende voorwaarden:

- De bosuitbreiding grenst aan een bestaand bos dat groter is dan 50 hectare, of aan een kleinere waardevolle bosgemeenschap.
- De bosuitbreiding grenst aan een natuurgebied dat groter is dan 50 hectare, en versterkt de ontwikkeling van de natuurwaarden.
- De bosuitbreiding grenst aan een bestaand of toekomstig recreatiegebied, dat groter is dan 10 hectare.
- De bosuitbreiding grenst aan een woonkern (vastgestelde bebouwde kom), en het bos kan een recreatieve functie krijgen, waarbij bestaande cultuurhistorische, landschappelijke en

[10] *Zie: http://www.pbl.nl/publicaties/de-drentse-natuur-in-2040-vier-kijkrichtingen-voor-de-toekomst.*

natuurwaarden niet worden aangetast.

- De bosuitbreiding die de realisatie van de EHS doelen ondersteunt, heeft prioriteit in de stimuleringsregeling.

7.4.7 Verantwoordelijkheid voor natuurwaarden

Wij zijn primair verantwoordelijk voor het realiseren van de EHS en het in stand houden van de natuurwaarden in de EHS. Daarom concentreren we hier onze middelen en onze sturing. Hoe wij omgaan met (internationaal) beschermde soorten en met hindersoorten, wordt vastgelegd in het Flora en Faunabeleidsplan.

In het behouden en ontwikkelen van overige natuurwaarden hebben gemeenten en waterschappen een belangrijke verantwoordelijkheid. Zij kunnen dit invulling geven door middel van actief beheer en planologie. Wij zullen hen hierin blijven ondersteunen. De (digitale) Handreiking Kernkwaliteiten en het netwerk daaromheen kunnen een rol spelen in het delen en overdragen van kennis. Wij dragen hier verder aan bij door regelingen in te zetten voor agrarisch natuurbeheer en natuurbeheer.

Hoe wij onze verantwoordelijkheid voor biodiversiteit buiten de EHS oppakken, samen met anderen, werken we uit in Natuurvisie 2014-2040.

7.4.8 Planning

Tot en met 2027 leggen we het accent op de kwantitatieve en kwalitatieve afronding van de begrensde EHS en het nakomen van onze (inter)nationale verplichtingen. Dat betekent dat we door gerichte functiewijzigingen en door het inrichten van gronden inzetten op het realiseren van die delen van de EHS-gebieden en ecologische verbindingen die van groot belang zijn voor het versterken van het natuurnetwerk en die kansrijk zijn om te kunnen worden afgerond vóór 2027. In onze realisatiestrategie gaan we aangeven hoe en wanneer we de gestelde doelen bereiken. De Natuurvisie 2014-2040 zal hieraan richting geven. Ook in de periode 2027-2040 blijven wij ons richten op gebiedsontwikkelingen die kansen bieden voor het versterken van een samenhangend robuust natuursysteem rond de EHS, zoals aangegeven op Kaart 5.

7. 5 Milieucondities natuurontwikkeling

De kwaliteit van de natuur wordt sterk bepaald door de milieucondities van de omgeving. We geven bijzondere aandacht aan het tegengaan van verdroging in kwetsbare gebieden en aan de invloed van stikstof.

7. 5.1 Verdrogingbestrijding

Verdroging van natuurgebieden is een van de belangrijkste knelpunten bij het behalen van de natuurdoelen. We streven naar volledig herstel van de verdroogde natuurgebieden (circa 24.000 hectare). In paragraaf 8.5.3 lichten we de verdrogingdoelstelling voor de meest kwetsbare gebieden (TOP-gebieden) nader toe.

7.5.2 Stikstofbeleid: Programmatische Aanpak Stikstof

Op landelijk niveau wordt via de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) een instrumentarium ontwikkeld voor stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. De PAS voorziet in generieke reductiemaatregelen voor veehouderijen en in herstelmaatregelen voor de door stikstof overbelaste habitattypes en beschermde soorten. Verder biedt de PAS ontwikkelingsruimte voor de stikstofuitstotende sectoren (landbouw, verkeer en industrie). Medio 2014 treedt de PAS in werking. Vanaf dat moment is de PAS tevens het vergunningenkader voor de Natuurbeschermingswet.

7.6 Belang van actuele natuurinformatie

Basis voor ons beleid en voor een goede samenwerking met partners is een actueel natuurinformatiebestand en het delen van kennis over beleid en beheer. Met deze informatie en kennis kunnen we natuurdoelen binnen en buiten de EHS bereiken en de voortgang in de gaten houden. Binnen de EHS is informatie over de natuurwaarden onderdeel van het SVNL en de PAS.

Informatie uitwisselen speelt ook een rol in de samenwerking met vrijwilligers en natuurorganisaties en draagt bij aan het maatschappelijk draagvlak. Ook het soortenbeleid kunnen wij met een actief onderhouden natuurinformatiebestand samen met de gemeenten en waterschappen uitvoeren. Het soortenbeleid in een leefgebiedenbenadering is een nationale en internationale verplichting.

8. Uitwerking robuust en klimaatbestendig watersysteem

8.1 Inleiding

8.1.1 Provinciaal belang water

In deze Omgevingsvisie formuleren we onze strategische doelen voor het regionale waterbeleid. Ook geven we in dit plan de ruimtelijke vertaling van deze doelen. We gaan in op de functies van de regionale wateren en de bescherming daarvan, de gewenste ontwikkelingen en de inzet van instrumenten. Dit hoofdstuk vormt ook het kader voor de vergunningverlening voor grondwateronttrekkingen, waarvoor de provincie het bevoegd gezag is.

Het provinciaal waterbeleid geeft een regionale invulling van Europese en nationale programma's zoals de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) voor grond- en oppervlaktewaterkwaliteit, Waterbeheer 21ste eeuw (WB21), het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW-actueel, 2008) en het Bestuursakkoord Water (2011)[11].

Van provinciaal belang zijn:

- een robuust watersysteem, dat zodanig is ingericht dat de risico's op wateroverlast en watertekort tot een maatschappelijk aanvaardbaar niveau beperkt blijven, met bijzondere aandacht voor de beekdalen;
- een goede kwaliteit van het oppervlaktewater, gebaseerd op de normen van de KRW. Voor de Drentsche Aa moet de kwaliteit zo goed zijn dat het water geschikt is voor de bereiding van drinkwater;
- een zo groot mogelijke voorraad zoet grondwater van een goede kwaliteit, beschikbaar voor mens en natuur;
- een zodanige kwaliteit van het grondwater dat het zonder ingrijpende en kostbare zuivering geschikt is voor de bereiding van drinkwater;
- de waterbergingsgebieden zoals deze zijn aangeduid op kaart 8 (Oppervlaktewater).

8.1.2 Uitvoering door en samenwerking met onze waterpartners

Belangrijke partners voor de uitvoering van het waterbeleid zijn de waterschappen, gemeenten en waterleidingbedrijven. Wij hechten sterk aan een goede samenwerking met deze waterpartners.

De waterschappen geven in de waterbeheerplannen aan hoe zij de doelen uit het regionaal waterplan willen realiseren. Zij rapporteren via de jaarlijkse bestuursrapportages over de voortgang van de uitvoering. Het overleg tussen provincie en waterschappen over deze rapportages kan leiden tot tussentijdse evaluatie.

[11] *Bestuursakkoord Water,IPO, UvW, IenM, VNG, en Vewin, april 2011: http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2011/06/07/bestuursakkoord-water.html.*

De waterleidingbedrijven zijn in eerste instantie de grootste belanghebbenden bij een goede grondwaterkwaliteit. Zij hebben een maatschappelijke verantwoordelijkheid om bij te dragen aan de bescherming van het grondwater. Vandaar dat wij bij de uitvoering van het beleid nadrukkelijk samenwerken met de waterleidingbedrijven. Wij doen een beroep op de waterleidingbedrijven om een deel van de uitvoering te financieren.

De gemeenten leggen hun waterbeleid vast in de gemeentelijke water- en rioleringsplannen. Met het oog op de waterwinning vragen wij de gemeenten met ons samen te werken aan het uitvoeren van gebiedsgericht beleid om het grondwater te beschermen. Daarvoor willen wij samen met de gemeenten gebiedsdossiers opstellen en uitvoeren. Bij samenwerking in de waterketen zijn wij als aanjager gericht op innovatieve oplossingen.

Watertoets

De watertoets beoogt water een belangrijkere rol te geven bij ruimtelijke ontwikkelingen. Hoe de watertoets moet worden toegepast, is vastgelegd in het ‘Besluit ruimtelijke ordening’. Hierin zijn afspraken opgenomen over de betrokkenheid van de waterbeheerder, meestal het waterschap. Wij vinden de watertoets een belangrijk instrument voor de communicatie tussen de waterschappen en de gemeenten. Wij dringen er bij de waterschappen op aan om in de watertoets ook oog te hebben voor grondwaterbescherming bij het winnen van grondwater voor de drinkwatervoorziening. Bij ruimtelijke plannen zien wij erop toe dat de provinciale belangen voldoende aandacht krijgen.

8.2 Robuuste watersystemen

8.2.1 Hoofdlijn van het beleid

Alle Drentse watersystemen vinden hun oorsprong in Drenthe. Dit geeft unieke mogelijkheden om de potenties van de watersystemen optimaal te benutten. De watersysteembenadering is daarom een van de ordenende principes in ons waterbeleid. Dat wil zeggen: in de fysieke omgeving gaan we bij de functietoekenning, de inrichting, het beheer en het gebruik uit van de eigenschappen en potenties van het watersysteem. Daarbij handhaven of herstellen we de natuurlijke veerkracht van het watersysteem om extreme omstandigheden op te vangen. Daarvoor heeft het watersysteem meer ruimte nodig dan nu. De beekdalen spelen hierin een belangrijke rol. Water verzamelt zich van nature in de beekdalen. Omdat we niet langer dit water overal zo snel mogelijk kunnen en willen afvoeren, zullen de beekdalen in 2030 regelmatig kunnen overstromen en hiermee helpen om wateroverlast elders te voorkomen. Hierdoor zal de dynamiek (hoge en lage waterstanden) in de beekdalen kunnen toenemen.

8.2.2 Functioneel waterbeheer

Onze provincie is, met uitzondering van het bebouwde gebied, ingedeeld in gebieden met als hoofdfunctie natuur, landbouw of multifunctioneel (zie kaart 1 Visiekaart). Het dagelijkse of operationele waterbeheer wordt afgestemd op de aanwezige functies. Hieronder wordt per type gebied aangegeven welke waterhuishoudkundige aspecten van belang zijn.

Gebieden met hoofdfunctie landbouw

Binnen de gebieden met hoofdfunctie landbouw staat de uitoefening van grondgebonden landbouw op bedrijfseconomische grondslag voorop. Dit betekent voor het watersysteem het volgende:

- De waterhuishouding is, binnen de mogelijkheden van het watersysteem, afgestemd op optimale productieomstandigheden voor de landbouw.
- Het hierbij behorende grondwaterregime is afhankelijk van de combinatie van grondgebruik en grondsoort. Afhankelijk van het grondgebruik realiseert het waterschap per peilvak het gewenste grondwaterregime.
- Het streven naar robuuste beekdalen (om extreme regenval te kunnen verwerken) brengt met zich mee dat in sommige gebieden de waterhuishouding minder gereguleerd kan zijn dan nu het geval is. De beekdalen zijn als een aparte aanduiding op de kaart aangegeven. De mate waarin een robuust beekdal kan worden gerealiseerd, wordt uitgewerkt in de pilots voor de beekdalen (zie par. 8.2.3).
- Om in droge periodes over voldoende water te kunnen beschikken, is het peilbeheer erop gericht de grondwaterstand niet verder uit te laten zakken dan noodzakelijk is voor landbouwkundig gebruik (optimale conservering).
- De aanvoer van en beregening met oppervlaktewater is toegestaan. Voorwaarde is dat dit technisch mogelijk is en dat het past binnen de huidige aanvoercapaciteit van de provincie.
- Voor de oppervlaktewaterlichamen is de doelstelling voor de oppervlaktewaterkwaliteit vastgelegd onder de uitwerking van de Europese KRW (zie paragraaf 8.4).

Multifunctionele gebieden

In de multifunctionele gebieden (hoofdstuk 9) zijn meerdere functies van belang, zoals landbouw, natuur, landschap en cultuurhistorie. De onderlinge verhouding verschilt per gebied. Het waterbeleid richt zich op het versterken van de samenhang tussen de functies landbouw en natuur.

- De waterhuishouding is, binnen de mogelijkheden van het watersysteem, afgestemd op optimale productieomstandigheden voor de landbouw, met instandhouding van de natuurlijke verschillen tussen hoog en laag.
- Het streven naar robuuste beekdalen (om extreme regenval te kunnen verwerken) brengt met zich mee dat in sommige gebieden de waterhuishouding minder gereguleerd kan zijn dan nu het geval is. De beekdalen zijn als een aparte aanduiding op de kaart aangegeven. De mate waarin een robuust beekdal kan worden gerealiseerd, wordt uitgewerkt in de pilots voor de beekdalen (zie par. 8.2.3).
- Om in droge periodes over voldoende water te kunnen beschikken, is het peilbeheer erop gericht de grondwaterstand niet verder uit te laten zakken dan noodzakelijk is voor landbouwkundig gebruik (optimale conservering).
- De aanvoer van en de beregening met oppervlaktewater blijft beperkt tot de huidige mogelijkheden van het gebied.
- Voor de oppervlaktewaterlichamen is de doelstelling voor de oppervlaktewaterkwaliteit vastgelegd onder de uitwerking van de Europese KRW (zie paragraaf 8.4).

Gebieden met hoofdfunctie natuur

Binnen de gebieden met als hoofdfunctie natuur gaat het om het behouden, herstellen of ontwikkelen van natuurwaarden. Daarbij zijn ook aspecten van cultuurhistorie en landschap van belang.

- De waterhuishouding wordt afgestemd op de natuurdoelen. Het bijbehorende grondwaterregime is afhankelijk van de randvoorwaarden die het natuurdoel stelt. Daarnaast is er een samenhang met de natuurlijke omstandigheden ter plaatse.
- De waterhuishouding sluit zo dicht mogelijk aan op de 'natuurlijke' waterhuishouding. Daar waar de aanduiding 'beekdal' over een natuurfunctie ligt, streven we naar het combineren van de groene opgave en de wateropgave. Bij beekdalherstel creëren we extra capaciteit om water vast te houden in perioden met veel neerslag. Daarmee geven we invulling aan de wateropgave.
- Bij herstelmaatregelen in en rond natuurgebieden bepalen we in hoeverre hier extra water vastgehouden kan worden. De mogelijkheden hiervoor zijn onder andere afhankelijk van de vastgestelde natuurdoelen en de wateropgave in het watersysteem. Het vasthouden van water wordt als medegebruik vastgelegd in het bestemmingsplan.
- Voor de Natura2000-gebieden wordt de gewenste waterhuishoudkundige situatie vastgelegd in het beheerplan, samen met een advies over de hydrologische herstelmaatregelen en de externe werking voor beregening uit grondwater en drainage. De hydrologische herstelmaatregelen worden tevens benut voor de herstelstrategie PAS.
- De wateraanvoer wordt beperkt tot de huidige mogelijkheden en zo mogelijk verminderd.
- Voor de oppervlaktewaterlichamen is de doelstelling voor de oppervlaktewaterkwaliteit vastgelegd onder de uitwerking van de Europese KRW (zie paragraaf 8.4).

Vaarwegen van provinciaal belang

Vaarwegen kunnen onder normale omstandigheden veilig en zonder problemen bevaren worden door de schepen waarvoor ze zijn aangewezen. In het 'Beheerplan voor de scheepvaartkanalen' is de klassenindeling van de kanalen en de daarbij gewenste inrichting aangegeven.

Oppervlaktewater voor de bereiding van drinkwater

Deze functie is toegekend aan de Drentsche Aa bij het innamepunt van het Waterbedrijf Groningen, nabij Glimmen. Dit betekent dat het water hier moet voldoen aan de normen die voor deze functie zijn vastgelegd in de stroomgebiedsbeheerplannen voor de KRW[12].

[12] *Stroomgebiedsbeheerplan Rijn 2009-2015 (NL), Bijlage I Milieukwaliteitseisen en streefwaarden voor oppervlaktewater bestemd voor de bereiding van voor menselijke consumptie bestemd water.*

8.2.3 De beekdalen

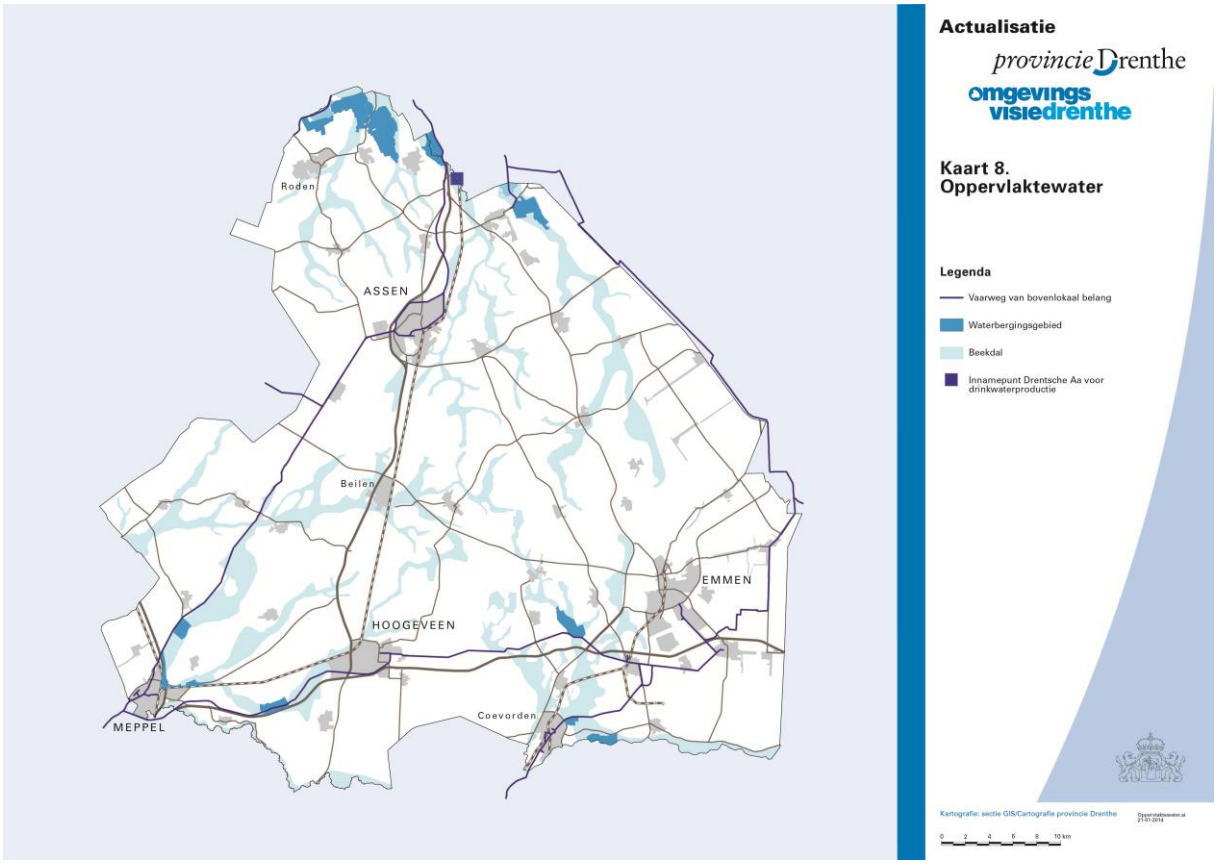

Kaart 8. Oppervlaktewater

Streefbeeld voor een robuust beekdal

Wij streven naar robuuste beeksystemen in 2030. Robuuste beeksystemen zijn beken met een grotere dynamiek door een meer natuurlijk peilbeheer (hoog in de winter en laag in de zomer) en die voor vissen te passeren zijn. Bij veel neerslag is er kans op water op het maaiveld. De waterkwaliteit is zodanig dat de planten en dieren die hier van nature voorkomen, er goed kunnen leven. In de beekdalen met overwegende en natuurfunctie bepalen natuurlijke processen en de cultuurhistorie het landschap. De overige beekdalen zijn herkenbaar als onderdeel van het Drentse landschap. Bestaande functies moeten zich aanpassen aan deze toenemende dynamiek, maar kunnen wel blijven functioneren.

Robuuste beekdalen hebben de volgende kenmerken:

- De beekdalen zijn bestand tegen de klimatologische veranderingen die zich de komende jaren aandienen.
- De beekdalen functioneren efficiënt en effectief, zonder dat het waterprobleem wordt afgewenteld op een ander gebied of verschoven wordt naar de toekomst.
- De beekdalen dragen bij aan het goed functioneren van de grondwaterhuishouding in het hele stroomgebied.
- De waterkwaliteit voldoet aan de gestelde doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW).
- De beekdalen leveren een zo groot mogelijke bijdrage aan de biodiversiteit en ecologische

verbindingen.
- De beekdalen dragen bij aan het behouden en versterken van de ruimtelijke afwisseling van karakteristieke kenmerken van het Drentse landschap.
- De beekdalen zijn beleefbaar.
- Het archeologische en aardkundig erfgoed wordt zoveel mogelijk gerespecteerd.

Het streven is om kunstwerken en ingrepen te minimaliseren. Toch zullen deze altijd nodig blijven voor het beperken van schade door wateroverlast en watertekort aan bestaande functies, bebouwing en infrastructuur. Per gebied zal dit bepaald moeten worden.

Enkele beekdalen zijn hoofdzakelijk ingericht voor de landbouw. In veel beekdalen komen de functies natuur en landbouw naast elkaar voor. We verwachten de komende jaren geen grootschalige functieveranderingen meer in de beekdalen, afgezien van de realisatie van de EHS. De huidige functies blijven bestaan. Daarom moeten we zoeken naar mogelijkheden om deze functies goed met de robuuste beekdalen te combineren.

Pilots

Een beekdal wordt gedefinieerd als ‘beek met de aangrenzende, vaak lager gelegen beekdalgronden’. De beekdalenkaart is een globale begrenzing die pragmatisch wordt gehanteerd (zie kaart 8 Oppervlaktewater).

De Drentse beekdalen verschillen sterk van elkaar. Een belangrijk onderscheid is het verschil tussen veen- en zandbeken. Maar ook binnen één beekdal zijn er verschillen, bijvoorbeeld tussen boven-, midden- en benedenloop. Er zijn beekdalen waar al veel ruimte voor water bestaat en waar de waterkwaliteit goed is. Daar is de afstand tussen het streefbeeld en de huidige situatie niet zo groot. Er zijn echter ook beekdalen met een grote afvoercapaciteit, waar het realiseren van een robuust systeem ingewikkeld is en veel gevolgen kan hebben.

Voor lang niet alle beekdalen is nauwkeurig in beeld gebracht welke omvang de gevolgen van klimaatveranderingen heeft. Daarom en vanwege de grote verschillen per beekdal, zal de uitvoering van het beekdalbeleid plaatsvinden via gebiedsprocessen. Wij nemen het initiatief om te starten met twee pilots: Oude Vaart (Dwingeloo – Lheebroek) en Achterste Diep (bij Borger). Wij hechten er aan om dit samen met gebiedspartners vorm te geven. Hoe we dat gaan doen, spreken we per project af. De pilots moeten inzicht geven in wat er in het pilotgebied moet gebeuren om het streefbeeld te kunnen realiseren, en op welke manier. Het gaat dan om de aanpak, de benodigde instrumenten, de maatregelen en de middelen. De pilots moeten resulteren in een plan van aanpak voor de uitvoering van de plannen, inclusief een financiële paragraaf.

Indien het streefbeeld op langere termijn niet haalbaar blijkt, is een voorstel tot aanpassing van het streefbeeld op basis van de uitkomst van de pilots een optie.

‘Nee-tenzij beleid’ beekdalen

In perioden van intensieve neerslag kan over de gehele lengte van een beekdal wateroverlast worden verwacht. Om de ruimte in het beekdal te behouden, hanteren we het ‘Nee-tenzij beleid’. Dit beleid geldt in alle beekdalen en gebieden die zijn aangeduid als ‘beekdal’ op kaart 8 (Oppervlaktewater).

Het ‘Nee-tenzij beleid’ houdt in dat in beekdalen ‘kapitaalintensieve functies’ zo veel mogelijk worden geweerd. Daarbij gaat het om woon- en werkgebieden en kapitaalintensieve vormen van agrarisch grondgebruik, zoals glastuinbouw, intensieve veehouderijen en kwekerijen. Nieuwe kapitaalintensieve functies in beekdalen zijn alleen toegestaan als aan vier voorwaarden is voldaan:

1. Er is sprake van een zwaarwegend maatschappelijk belang.
2. Er zijn geen alternatieven.
3. De functie vormt op de locatie geen feitelijke belemmering om in de toekomst de afvoer- en bergingscapaciteit van het regionale watersysteem te vergroten.
4. Het negatieve effect op het watersysteem wordt in het plan gecompenseerd.

In de beekdalen worden geen beperkingen opgelegd aan bestaande bedrijfsgebouwen van een grondgebonden landbouwbedrijf zonder kapitaalintensieve tweede tak. Bij uitbreiding wordt rekening gehouden met mogelijke wateroverlast. De gebouwen van nieuwe grondgebonden landbouwbedrijven vallen wel onder het "Nee, tenzij" beleid.

8.2.4 Inrichting en beheer

De waterschappen stemmen als waterbeheerder de waterhuishouding af op de functies van een gebied en leggen dit vast in het waterbeheerplan. Wanneer de waterhuishouding niet in overeenstemming is met de functie, geeft het waterschap aan wanneer en op welke wijze de waterhuishouding wordt aangepast. Bij het uitwerken van het maatregelenpakket of inrichtingsplan wordt het Gewenst Grond- en Oppervlaktewaterregiem (GGOR) ingezet.
Maatregelen buiten de EHS mogen niet zodanig worden uitgevoerd dat hiermee gebieden in de EHS negatief worden beïnvloed. Natuurgebieden mogen dus niet worden beïnvloed door landbouwkundige ontwatering. Het omgekeerde geldt ook: natuurherstel mag niet leiden tot vernatting van landbouwgebieden. Wanneer bij herstelprojecten ongewenste vernatting dreigt op te treden, zijn de volgende oplossingen mogelijk:

- voorkomen door technische maatregelen;
- ondervangen met behulp van kavelruil, aankoop van natuurontwikkelingsgebieden of bosuitbreiding;
- compenseren met geld en/of grond;
- heroverwegen van hersteltempo, herstelwijze, natuurambitie of functies van het gebied (indien schadecompensatie niet mogelijk is, of te duur blijkt te zijn, en indien dit past binnen de wettelijke mogelijkheden).

De waterschappen nemen in de keur een vergunningstelsel op voor de aanleg van drainage om significante negatieve effecten in de EHS te voorkomen op grond van de keur kan het waterschap vergunningaanvragen voor lozing uit drainage beoordelen op niet alleen de onttrekkingen uit het grond- en oppervlaktewater, maar ook op het effect op de grondwaterstand. Daarnaast kan het waterschap aan een vergunning voorschriften verbinden om de waterhuishouding te beschermen.

Veenoxidatie kan leiden tot het dalen van het maaiveld, waardoor de waterhuishoudkundige condities ongeschikt worden voor de aanwezige functies. Daarnaast komt bij veenoxidatie een aanzienlijke hoeveelheid CO2 en nitraat vrij. Deze planperiode gaan wij onderzoeken in welke gebieden de problematiek van veenoxidatie speelt en in hoeverre er mogelijkheden zijn om dit te beperken of te voorkomen.

8.3 Oppervlaktewaterkwantiteit

8.3.1 Hoofdlijn van het beleid

Onze ambitie is het creëren van een duurzaam en veerkrachtig watersysteem. Dit houdt in een watersysteem dat op orde is om de te verwachten gevolgen van klimaatverandering op te vangen. Het watersysteem moet zodanig zijn ingericht dat risico's op wateroverlast en watertekort tot een maatschappelijk aanvaardbaar niveau beperkt blijven. Onze doelen:

- Het gehele watersysteem voldoet vanaf 2015 aan de normen voor regionale wateroverlast. Deze normen zijn op voorstel van de waterschappen opgesteld om de kans op overstromingen te beperken tot een aanvaardbaar risico.
- De huidige wateraanvoer blijft behouden in droge perioden. Om langere perioden van droogte als gevolg van klimaatverandering te overbruggen, stimuleren we een grotere zelfvoorzienendheid. Het grondwater vormt een belangrijke strategische voorraad die hiervoor benut kan worden.

8.3.2 Wateroverlast door extreme weersomstandigheden

Bij extreme weersomstandigheden is het dagelijkse waterbeheer niet toereikend om wateroverlast te voorkomen. Daarom zijn extra maatregelen nodig om de kans op inundatie tot een aanvaardbaar risico te beperken. We hanteren de volgende strategie:

1. De regionale waterkeringen moeten voldoen aan de veiligheidsnorm voorwaterstanden die eens in de honderd of tweehonderd jaar voorkomen.
2. Water wordt zo veel mogelijk vastgehouden in de bestaande natuurgebieden. Waar mogelijk wordt de wateropgave gecombineerd met de groene opgave.
3. De beekdalen worden ingericht voor het vasthouden van water, in combinatie met beekherstel (zie paragraaf 8.2.3).
4. Als bovenstaande onvoldoende resultaat oplevert, worden waterbergingsgebieden ingericht.

Regionale Wateroverlast

In de ‘Actualisatie Nationaal bestuursakkoord water’ (2008) zijn referentienormen opgenomen voor regionale wateroverlast. Daarbij is de toelaatbare inundatiekans per grondgebruiktype aangegeven. Deze normen nemen wij over. Voor beekdalen(zie paragraaf 8.2.3) is geen norm voorgesteld. Ons uitgangspunt is een robuuste inrichting van het beekdal. Als streefwaarde geldt voor landbouwbeekdalen de norm van een inundatiekans van één keer per 10 jaar (1:10). In het gebiedsproces bepalen we nader welke norm hier het beste past. In tabel 8.1 is per type grondgebruik de norm voor wateroverlast aangegeven, uitgedrukt in de toelaatbare kans op inundatie.

Functie	**Grondgebruik**	**Toelaatbare inundatiekans *)**
Landbouw en multifunctioneel	Grasland	1 keer per 10 jaar
	Akkerbouw	1 keer per 25 jaar
	Hoogwaardige land- en tuinbouw	1 keer per 50 jaar
	Glastuinbouw	1 keer per 50 jaar
Stedelijk	Bebouwd gebied	1 keer per 100 jaar
Natuur	Natuur	Geen norm
Beekdalen	Landbouw	Vast te stellen na gebiedsproces
	Natuur	Geen norm

Tabel 8.1 Normen regionale wateroverlast.

*) Bij de inundatiekans geldt een maaiveldcriterium. Bij grasland hoeft 5% van de oppervlakte niet te voldoen aan de norm. Bij akkerbouw, hoogwaardige land- en tuinbouw en glastuinbouw 1%. Voor bebouwd gebied is het maaiveldcriterium 0%.

Deze normering is bedoeld als een garantieniveau waaraan het watersysteem moet voldoen. Het waterschap kan op deze garantie worden aangesproken. De normen voor regionale wateroverlast zijn met de bijbehorende kaart vastgelegd in de Provinciale Omgevingsverordening. In de verordening is naast de procedure voor het vaststellen van de normen ook een procedure voor het eventueel wijzigen van deze norm opgenomen.

De waterschappen maken, op basis van een gebiedsproces, voorstellen voor de normering en voor bijbehorende maatregelen. Deze leggen ze voor aan Gedeputeerde Staten, die ze beoordeelt op:

- het voorkomen van afwenteling van wateroverlast op benedenstroomse gebieden;
- het voorkomen van het inrichten van nieuwe waterbergingsgebieden;
- de gevolgen voor huidige functies;
- de kosten.

De normen worden door de provincie vastgelegd in de Provinciale Omgevingsverordening.

In veel gebieden is anno 2013 de werkelijke afvoercapaciteit zo groot, dat de werkelijke kans op wateroverlast kleiner is dan de norm. Dit betekent dat wateroverlast hier feitelijk toch wordt

afgewenteld op de benedenstroomse gebieden. Hier is dus geen sprake van een robuust watersysteem. Daarom wordt in een gebiedsproces bepaald welke maatregelen nodig zijn om afwenteling van wateroverlast te voorkomen en hoe het watersysteem robuust kan worden. In het gebiedsproces kan ook besloten worden tot het vaker laten overstromen van de beekdalgronden, als dat efficiënt en effectief is. Tot die tijd wordt de waterhuishouding niet veranderd. De mate waarin een robuust beekdal kan worden gerealiseerd wordt uitgewerkt in de pilots voor de beekdalen (zie par. 8.2.3).

Hertoetsing normen

De waterschappen in Nederland toetsen periodiek de normen voor wateroverlast. De waterschappen in Drenthe voeren deze hertoetsing op gelijke wijze uit[13], Ook in de tussenliggende jaren kan een herziening van de normen nodig zijn, bijvoorbeeld vanwege gebiedsontwikkelingen.

Waterbergingsgebieden

Waterberging is het tijdelijk opslaan van grote hoeveelheden water. Deze maatregel wordt ingezet als wateroverlast voorkomen moet worden en alle andere maatregelen tekortschieten. Er zijn drie soorten waterbergingsgebieden:

- gebieden die rechtstreeks aan het hoofdsysteem zijn gekoppeld en meebewegen met het oppervlaktewaterpeil;
- gebieden die als ‘noodoplossingen’ worden ingezet in het hoofdsysteem wanneer andere maatregelen niet meer toereikend zijn;
- gebieden die worden ingericht voor het oplossen van wateroverlast in lokale systemen.

De waterbergingsgebieden die gekoppeld zijn aan het hoofdsysteem zijn aangegeven op kaart 8 (Oppervlaktewater). Deze gebieden zijn van provinciaal belang. De gebieden Tusschenwater en Onlanden zijn geheel of gedeeltelijk ‘meebewegende’ bergingsgebieden.
Wij streven ernaar dat de hoofdfunctie in de bergingsgebieden langjarig gehandhaafd blijft. Daarom worden de inrichtingsmaatregelen op de aanwezige hoofdfunctie afgestemd. De gemeenten nemen de waterbergingsgebieden op in de gemeentelijke bestemmingsplannen. Waterberging wordt daarbij opgenomen als dubbelbestemming, naast de hoofdfunctie.

Uffelte-Ruinen

Waar mogelijk streven we ernaar om bovenstrooms zo veel mogelijk water vast te houden in natuurgebieden. Gebieden die daarvoor zijn ingericht, zoals het Dwingelderveld, worden opgenomen in de bestemmingsomschrijving in het bestemmingsplan. Samen met waterschap Reest & Wieden en de gemeenten De Wolden en Westerveld zoeken we in het gebied tussen Uffelte en Ruinen naar ruimte om in extreme situaties tijdelijk overtollig water uit de Oude Vaart en de Wold Aa te parkeren.

[13] *Stowa-rapport 2011-31, Standaard werkwijze voor de toetsing van watersystemen aan de normen voor Regionale Wateroverlast, (www.stowa.nl).*

Regionale waterkeringen

Regionale waterkeringen moeten grote schade of maatschappelijke ontwrichting voorkomen bij extreme waterstanden. De regionale waterkeringen en de veiligheidsnormen hiervoor zijn vastgelegd in de Provinciale Omgevingsverordening. Voor alle regionale waterkeringen hebben GS maatgevende hoogwaterstanden vastgesteld. Deze worden indien nodig om de zes jaar aangepast.
De waterschappen zorgen ervoor dat de regionale waterkeringen worden getoetst conform de richtlijnen die in het kader van het Ontwikkelingsprogramma Regionale Waterkeringen, onder leiding van het Stowa, zijn opgesteld[14]. Vanaf 2015 moeten de keringen voldoen aan de veiligheidsnorm. Als dat niet lukt, bijvoorbeeld doordat de opgave te groot is of omdat het efficiënter is de uitvoering te koppelen aan andere werkzaamheden, moet in 2015 een plan van aanpak voor de uitvoering gereed zijn. De waterschappen brengen jaarlijks via de bestuursrapportage verslag uit aan Gedeputeerde Staten over de voortgang. De overige waterkeringen (de niet-regionale) worden door de waterschappen genormeerd en beheerd. Voor deze keringen geldt geen rapportageplicht.
De komende periode werken we mee aan een risicobeheersplan op grond van de Europese Richtlijn Overstromingsrisico's. Het risicobeheersplan wordt per stroomgebied door het Rijk opgesteld. Voor de langere termijn wordt in het project 'Droge voeten 2050' van de provincies Groningen en Drenthe en de waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest onderzoek gedaan naar de maatregelen voor de waterveiligheid.

8.3.3 Watertekort

In het kader van het Deltaprogramma willen we de huidige zoetwatervoorziening behouden en de zelfvoorziening ontwikkelen om de gevolgen van klimaatverandering op te vangen. Belangrijk daarbij is dat de voorraad grondwater die, mits zorgvuldig beheerd, meer benut kan worden. Bij dat zorgvuldig beheer gaat het zowel om de hoeveelheid grondwater als de kwaliteit ervan. Onze aanpak past in de landelijke beleidstrits 'sparen, aanvoeren, accepteren'.
Voor het anti-verdrogingsbeleid voor natuurgebieden verwijzen we naar paragraaf 8.5.2.

Wateraanvoer

Als in onze provincie niet genoeg water aanwezig is voor de verschillende functies, laten we water aanvoeren vanuit de Vecht en het IJsselmeer. Voor deze aanvoer hebben we twee waterakkoorden afgesloten met het Rijk, andere provincies en waterschappen (Waterakkoord IJsselmeer en Waterakkoord Twente kanalen/Overijsselse Vecht). In deze waterakkoorden zijn op basis van de 'Nationale Verdringingsreeks' afspraken gemaakt over de verdeling van het water.

[14] *Genoemde richtlijnen zijn de downloaden op: www.stowa.nl (zoekterm "Ontwikkelingsprogramma Regionale Waterkeringen").*

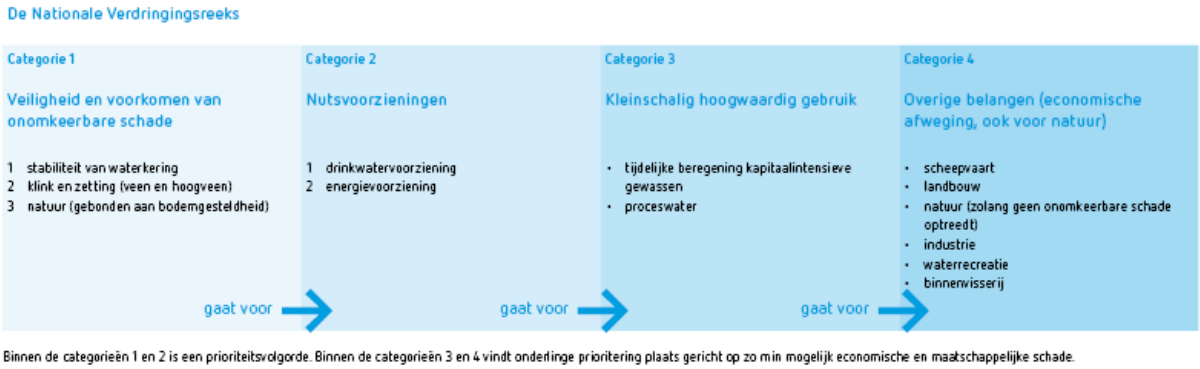

Figuur 8.2 Verdringingsreeks Nationaal Waterplan

Binnen de categorieën 3 (kleinschalig hoogwaardig gebruik) en 4 (overige belangen) is ruimte voor een regionale prioritering van de waterverdeling, gericht op het minimaliseren van de economische en maatschappelijke schade. In Noord-Nederland hebben is afgesproken om de prioritering op elkaar af te stemmen. De regionale prioritering (zie tabel 8.2) is opgenomen in de POV.

Categorie 3 Kleinschalig hoogwaardig gebruik	Categorie 4 Overige belangen
1. onttrekking voor proces- en gietwater; 2. doorspoeling ter bestrijding van verzilting of verontreiniging van oppervlaktewater waaruit proces- of gietwater onttrokken wordt; 3. beregening van akker- en tuinbouwgewassen, waarvoor in het tweede lid, onder b, een uitzondering wordt gemaakt.	1. doorspoeling van stedelijk en landelijk gebied ter voorkoming van botulisme en blauwalgen, wanneer er een risico is voor de volksgezondheid; 2. beregening van akker- en tuinbouwgewassen, sportvelden en greens; 3. doorspoeling tegen verzilting en verontreiniging ten behoeve van beregening akker- en tuinbouw; 4. peilhandhaving klei- en zandgebieden; 5. peilhandhaving en doorspoeling van niet-kwetsbare natuur; 6. beregening gras/mais; 7. afvoer voor visintrek; 8. doorspoeling tegen botulisme en blauwalgen voor zover de volksgezondheid niet in het geding is; 9. het onnodig verlies van water tijdens het schutten van schepen.

Tabel 8.2 Regionale verdringingsreeks (prioriteit verdeling water)

8.4 Oppervlaktewaterkwaliteit

8.4.1 Hoofdlijn van het beleid

Het beleid voor de oppervlaktewaterkwaliteit wordt voor een belangrijk deel bepaald door de Kaderrichtlijn Water (KRW). In 2027 moeten de watersystemen in de provincie Drenthe die als KRW-waterlichaam zijn aangewezen, voldoen aan de waterkwaliteitsdoelen. De KRW-waterlichamen zijn opgenomen op kaart 9 (Kaderrichtlijn water). De waterkwaliteitsdoelen zijn onderverdeeld in ecologische en chemische doelstellingen. De ecologische doelstellingen (de GEP's) per KRW-waterlichaam zijn vastgelegd in bijlage 2. De chemische doelstellingen zijn vastgelegd in de 'AMvB Besluit Kwaliteitseisen Monitoring Water'.

In de huidige, eerste planperiode (2009-2015) geven de partners gezamenlijk uitvoering aan het KRW-maatregelenpakket. Dit pakket bestaat uit maatregelen als afkoppelen, het herinrichten van watersystemen en het verminderen van emissies.

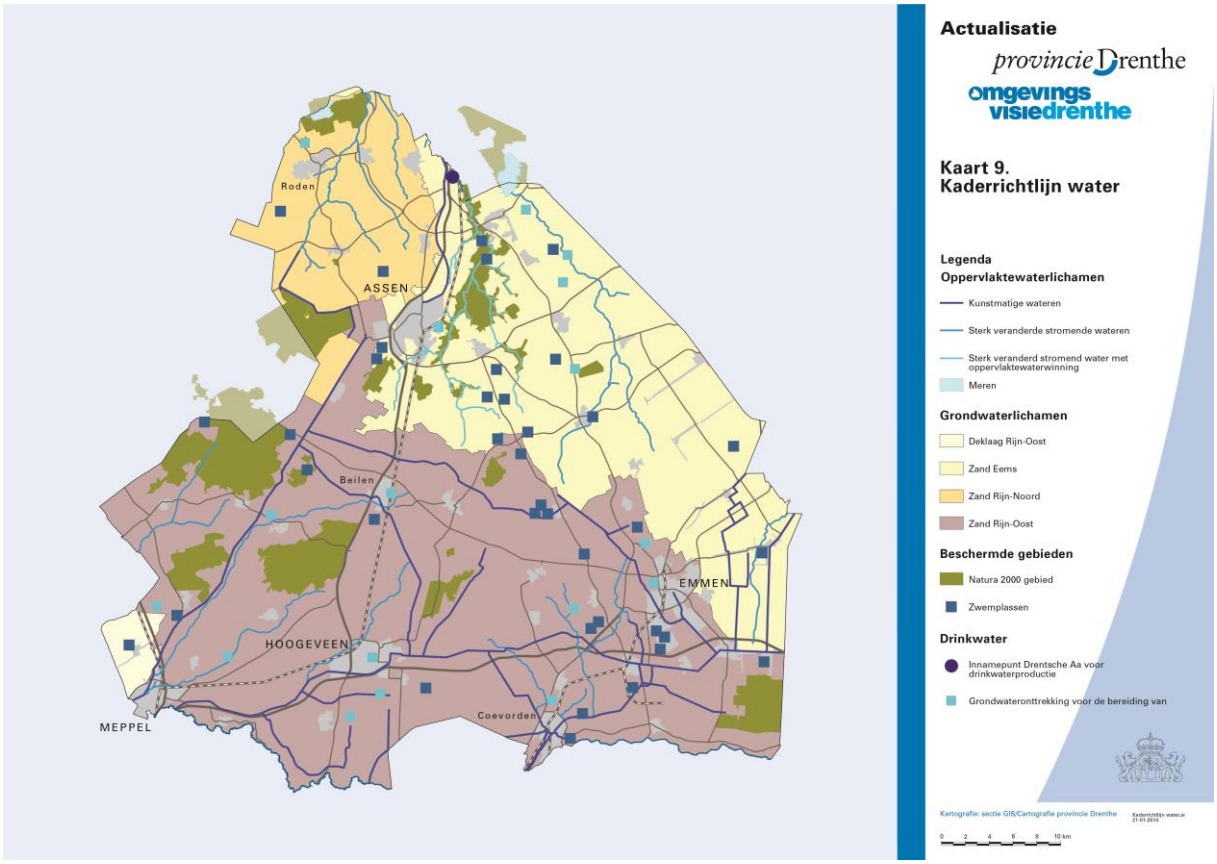

Kaart 9. Kaderrichtlijn water

In sommige gebieden is de actuele chemische en ecologische waterkwaliteit nog ver verwijderd van de gewenste kwaliteit. De provincie handhaaft de bestaande ambitie voor waterkwaliteitsdoelstellingen in de aanloop naar de tweede planperiode voor de KRW (2016-2021). In 2013 en 2014 wordt op gebiedsniveau gewerkt aan het samenstellen van het maatregelpakket voor die planperiode.

8.4.2 KRW-Oppervlaktewaterlichamen

Per waterlichaam zijn maatregelen geformuleerd, op basis van de status van het waterlichaam, de koppeling met lopende projecten en de technische en financiële haalbaarheid. Hieronder staan op hoofdlijnen de maatregelen die hierbij in beeld zijn:

Voor de beken:

- een inrichting die beter gericht is op de stromingsprocessen;
- een meer natuurlijke inrichting van de oevers;
- het opheffen van knelpunten voor migratie van vissen;
- de mogelijkheid voor beken om te kunnen overstromen;
- een natuurlijk peilbeheer.

Voor de meren:

- een natuurlijker peilbeheer;
- meer natuurlijke oevers met overstromingsvlaktes;
- helder, plantenrijk water met voldoende paai- en opgroeiplaatsen voor vis.

Voor de kanalen:

- een natuurvriendelijker inrichting;
- betere mogelijkheden voor vismigratie.

Het bereiken van de ecologische doelen (het zogenaamde ‘Goed Ecologisch Potentieel’) mag door ruimtelijke ontwikkelingen of nieuwe functies niet onmogelijk worden gemaakt. Ook mag de aanwezige situatie niet zodanig verslechteren dat het water in een lagere beoordelingsklasse terechtkomt (stand-still-vereiste). Voor de beken onderzoeken we in pilots samen met het gebied welke maatregelen mogelijk zijn, waarbij de bestaande functies kunnen blijven functioneren.

Het water moet minimaal voldoen aan de normen van het ‘Besluit kwaliteitseisen en monitoring water 2009. Wij zijn eindverantwoordelijk voor de KRW-doelstellingen. De waterschappen zijn, in samenwerking met partners, verantwoordelijk voor de uitvoering van de maatregelen.’

Overige waardevolle wateren

Naast de oppervlaktewaterlichamen kent de provincie nog een aantal bijzonder waardevolle wateren. We hechten eraan dat ook voor deze wateren een ecologisch doel wordt afgeleid, zeker voor de wateren die binnen de Natura 2000-gebieden belangrijke habitattypen herbergen of ondersteunen. Voorbeelden van dergelijke wateren zijn de Elperstroom en, als onderdeel van het Fochteloërveen, het Esmeer. In overleg met de waterschappen gaan we inventariseren om welke wateren het gaat. Het streven is om uiterlijk in 2016 de ecologische doelen daarvan vast te leggen.

8.4.3 Zwemwaterkwaliteit

De provincie wijst op grond van de ‘Wet hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden’ de locaties voor zwemwater aan (zie kaart 9 Kaderrichtlijn water). De waterschappen stellen op grond van de EU-zwemwaterrichtlijn (2006) voor iedere zwemwaterlocatie een zwemwaterprofiel op. Hierin zijn onder meer beschreven de toestand van het water, de mogelijke vervuilingsbronnen en de benodigde maatregelen (zowel gericht op kwaliteit als veiligheid). Ook verwachten wij dat de KRW-maatregelen voor zwemwaterlocaties die in verbinding staan met het oppervlaktewater, bijdragen aan de zwemwaterkwaliteit.

De waterschappen controleren in het badseizoen tweewekelijks de kwaliteit van het zwemwater. Wij inspecteren de zwemwateren op hygiëne en veiligheid. De resultaten van deze metingen gebruiken we om indien nodig een negatief zwemadvies of zwemverbod af te geven.

8.5 Grondwater

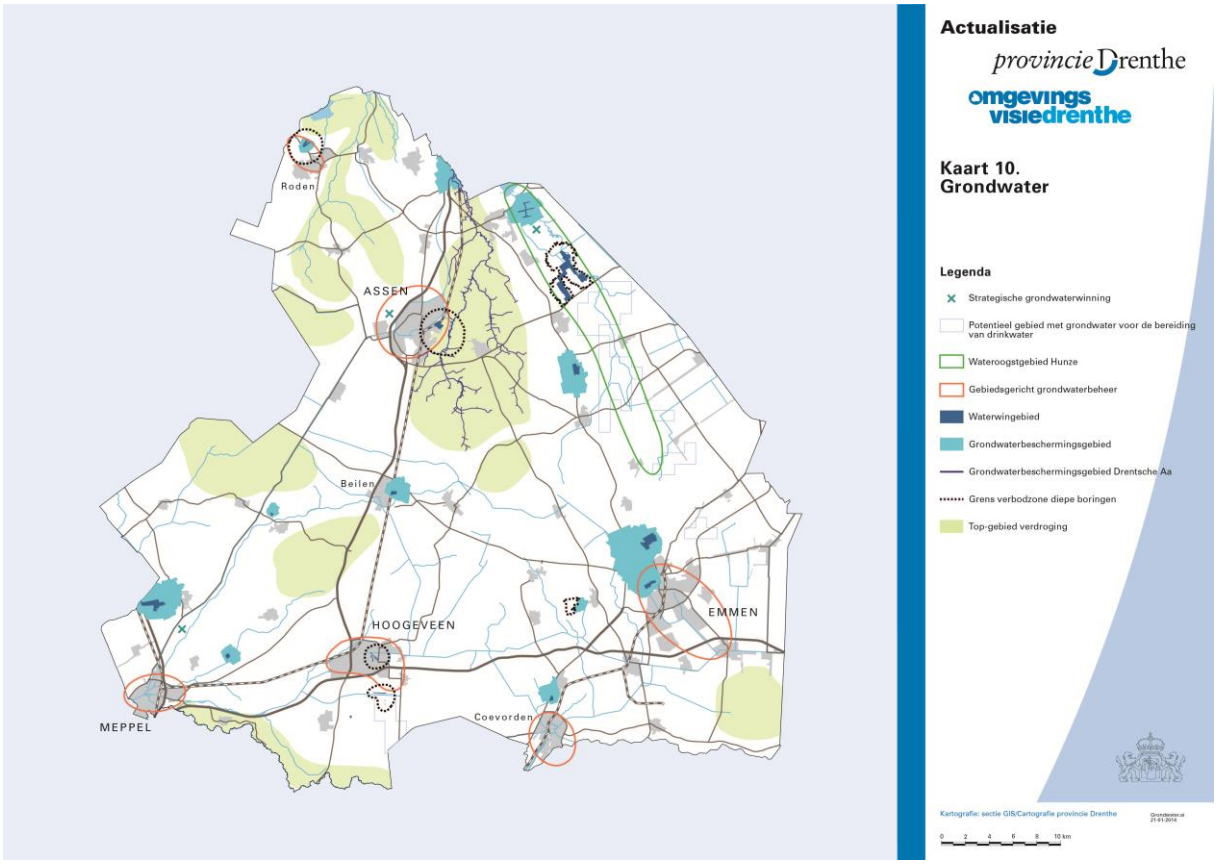

Kaart 10. Grondwater

8.5.1 Hoofdlijnen van het beleid

De Drentse grondwatervoorraad vertegenwoordigt een grote waarde en wordt daarom ook wel aangeduid als ‘het blauwe goud’. Tot enkele jaren geleden lag de nadruk op het goed beheren en het goed verdelen van het water. Nu staat het benutten van kansen centraal, bijvoorbeeld voor drinkwater, natuur, waterregulatie en het leveren van koude en warmte. Uitgangspunt daarbij is dat de

grondwatervoorraad duurzaam wordt benut, dat wil zeggen dat het gebruik later en door anderen mogelijk blijft. Ook is grondwater beschikbaar voor hoogwaardige toepassing in de industrie, waarbij water meervoudig wordt gebruikt, de zogenaamde cascadering.

De doelen voor de grondwaterkwaliteit en -kwantiteit voor de grondwaterlichamen moeten in 2027 behaald zijn. Deze doelen zijn vastgesteld op grond van de Europese Kaderrichtlijn Water. De aanpak in de topgebieden verdroging wordt afgestemd op hydrologische herstelmaatregelen in Natura2000-gebieden.

Grondwatervoorraad

Drents Plateau

Op het Drents Plateau houden we zo veel mogelijk water vast, waardoor functies gedeeltelijk zelfvoorzienend zijn en de grondwatervoorraad waar mogelijk wordt verhoogd. Het benutten van de grondwatervoorraad is samen met de wateraanvoer kenmerkend voor de Drentse aanpak om de gevolgen van klimaatverandering op te vangen. Deze aanpak past goed in de beleidstrits ‘sparen, aanvoeren, accepteren’, die momenteel in het Deltaprogramma wordt uitgewerkt.

We streven naar het volledig stoppen van de afvoer uit detailontwatering in natuurgebieden. Naaldhout moet worden vervangen door loofhout of korte vegetaties. In de landbouwgebieden stimuleren we een optimaal bodembeheer. De bedrijfsvoering in de landbouw moet gericht zijn op het zuinig omgaan met water. Dat kan op verschillende manieren zoals:

- een beter bodembeheer (met een dikkere zone waarin gewassen zich kunnen wortelen), een goede structuur en meer organische stof;
- het efficiënter van water voorzien van gewassen (beregening, sensoren)
- collectieve initiatieven gericht op het vasthouden van water om in droge perioden te voorzien in de waterbehoefte;
- het telen van minder droogtegevoelige gewassen.

Beregening uit grondwater is toegestaan, onder de voorwaarde dat er geen effect is op de EHS- en de Natura 2000-gebieden én het grondwater in de winter weer wordt aangevuld.

Wateroogstgebied Hunze

In het benedenstroomse gedeelte van het Hunzedal wordt op meerdere locaties grondwater gewonnen voor drinkwater. Onderzoek in het project Tusschenwater heeft aangetoond dat er meer grondwater kan worden gewonnen als het gebied wordt ingericht als moerasgebied.
Ons beleid is erop gericht dat in het stroomgebied van de Hunze zoveel mogelijk water wordt vastgehouden. Grondwaterwinningen in de benedenloop worden gecompenseerd door infiltratie van oppervlaktewater. Onderzoek moet aantonen hoeveel extra water gewonnen kan worden als het water optimaal wordt vastgehouden.

8.5.2. Grondwaterlichamen (KRW)

In bijlage 2 zijn op grond van de Europese KRW de doelen en maatregelen voor de grondwaterlichamen vastgelegd. De grondwaterlichamen zijn weergegeven op kaart 9. Kaderrichtlijn water.

De toestand van de grondwaterlichamen is beoordeeld aan de hand van zes testen. Drie testen hebben een algemeen karakter en worden uitgevoerd op het niveau van het gehele grondwaterlichaam. Daarbij wordt de hoeveelheid water, de kwaliteit ervan en de eventuele zoutintrusie beoordeeld. De overige drie testen hebben een lokaal karakter. Deze testen moeten uitwijzen of het grondwater in een dusdanige toestand verkeert dat:

- de oppervlaktewaterdoelen kunnen worden gerealiseerd;
- de grondwaterafhankelijke ecosystemen voldoende ondersteund worden;
- het onttrokken grondwater voor menselijke consumptie kwalitatief in orde is, met een minimale zuivering.

Voor de oppervlaktewaterdoelen is vooral de beïnvloeding met nutriënten (voedingsstoffen) via het grondwater relevant. Vooral ondiep, afstromend grondwater kan lokaal tot te hoge stikstof- en fosfaatconcentraties in het oppervlaktewater leiden. Daarnaast kan een gebrek aan grondwaterafvoer resulteren in te lage stroming in de beken. Een veranderend klimaat kan de problematiek nog vergroten.

De KRW richt zich ook op gebieden waarin het grondwater zo laag staat dat de ecologie er schade van ondervindt. Daarbij wordt gekeken naar de Natura 2000-gebieden, waarvan Drenthe er veertien telt. Acht van deze veertien gebieden zijn grondwaterafhankelijk. In een deel van deze gebieden zijn de afgelopen jaren al maatregelen uitgevoerd om de verdroging te bestrijden. De toestand van een aantal gebieden is daardoor aanzienlijk verbeterd, waaronder het Dwingelderveld en het Fochteloërveen. In samenhang met de uitwerking van de beheerplannen wordt bekeken welke maatregelen de komende planperiode noodzakelijk zijn. Het gaat om de volgende gebieden: Drentsche Aa, Fochteloërveen, Witterveld, Elperstroom, Drents Friese Wold, Bargerveen en Drouwenerzand.

De grondwaterlichamen waaruit water wordt gewonnen voor drinkwater, zijn opgenomen in het landelijk register voor beschermde gebieden. Voor Drenthe betreft dit alle vier grondwaterlichamen waar Drenthe deel van uit maakt. De grondwaterkwaliteit hier mag niet verslechteren, zodat op termijn minder zuivering nodig is.

Om de toestand van grondwaterlichamen te kunnen beoordelen, is een KRW-meetnet ingericht. Elke zes jaar moet de huidige toestand én de trend op basis van de meetgegevens worden beschreven.

Om de KRW-doelen haalbaar en betaalbaar te houden, worden de maatregelen gefaseerd uitgevoerd tot 2027. Het gaat deels om generieke maatregelen (vooral gericht op mest en

gewasbeschermingsmiddelen) en deels om aanvullende regionale maatregelen. De regionale maatregelen omvatten:

- het bestrijden van verdroging in Natura 2000-gebieden;
- gebiedsgerichte pilots voor diffuse belasting;
- beschermingsmaatregelen voor grondwaterbeschermingsgebieden;
- maatregelen gericht op de gewenste relatie tussen grondwater en oppervlaktewater.

Bij de laatstgenoemde maatregelen kan het gaan om kwaliteitsmaatregelen die gericht zijn op het verminderen van de diffuse belasting of om maatregelen gericht op een grotere grondwateraanvoer naar het oppervlaktewater. Bij dit laatste kan gedacht worden aan maatregelen in het diepe grondwater die gericht zijn op het reguleren van het gebruik (eventueel in combinatie met verdrogingsbestrijding) of aan maatregelen in het oppervlaktewaterbeheer, waarvoor het waterschap verantwoordelijk is.

8.5.3 TOP-gebieden verdroging

De verdroging van natuurgebieden is een belangrijk knelpunt voor het behalen van de natuurdoelen. We streven naar het volledige herstel van de verdroogde natuurgebieden (circa 24.000 hectare). Op basis van het advies van de Taskforce Verdroging concentreren we ons tot 2015 op de aanpak van de verdroging in acht TOP-gebieden (kaart 10 Grondwater). In tabel 8.3 is per gebied de doelstelling geformuleerd. We streven bij de aanpak van de verdroging naar synergie door WB21- en KRW-doelen mee te nemen.

Verdroogd gebied	**Doelstelling 2015**
Fochteloërveen	Geen verdroging
Drentsche Aa	Geen verdroging
Elperstroom	Matig verdroogd
Drents Friese Wold en Leggelderveld	Matig verdroogd
Dwingelderveld	Matig verdroogd
Bargerveen	Matig verdroogd
Peizerdiep	Geen verdroging
Reest	Matig verdroogd

Tabel 8.3 Doelstellingen TOP-gebieden

Vanaf 2015 integreren we de aanpak van de verdroging met de hydrologische herstelmaatregelen in de Natura2000-gebieden en de (resterende) ontwikkelopgave in de EHS. In overleg met onze gebiedspartners komen we in 2015 tot een nieuwe prioritering in de aanpak van de verdroging.

Het uitvoeren van het bestrijden van de verdroging is een gedeelde verantwoordelijkheid van de terreinbeheerders, de waterschappen en de provincie. De terreinbeheerders zorgen vooral voor interne maatregelen in de natuurgebieden. De waterschappen zijn verantwoordelijk voor het

afstemmen van de waterhuishoudkundige inrichting op de functie natuur. De provincie bepaalt de natuurdoelen, stelt de prioriteiten vast en draagt de algemene verantwoordelijkheid, vanuit de KRW en als beheerder van het diepe grondwater. Bovendien is de provincie verantwoordelijk voor de functiewijziging (verwerving of particulier beheer) binnen de EHS (zie par. 7.4).

8.5.4 Diffuse bronnen

Grondwater en oppervlaktewater kunnen vervuild raken door stoffen uit uiteenlopende bronnen. De aanpak van deze 'diffuse bronnen' is voornamelijk een taak van het Rijk. Tot de aan te pakken stoffen behoren onder andere nutriënten, emissies van metalen, polycyclische aromatische koolwaterstoffen, gewasbeschermings- en biocidenmiddelen en (dier)geneesmiddelen. De aanpak hiervan is vastgelegd in het vijfde actieprogramma op basis van de nitraatrichtlijn en de Tweede Nota gewasbeschermingsmiddelen.

In aanvulling op het nationale beleid bekijken we in overleg met de waterleidingbedrijven, de waterschappen en de landbouwsector welke aanvullende maatregelen regionaal ingezet kunnen worden om de belasting te verminderen. Deze maatregelen richten zich voornamelijk op nutriënten en gewasbeschermings- en biocidenmiddelen. Het sluiten van de mineralenbalans bij de landbouw, door middel van projecten als 'Duurzaam boer blijven in Drenthe' en 'Stichting veldleeuwerik', is daarbinnen een belangrijk speerpunt. Verder ondersteunen we gebiedsgerichte pilots die gericht zijn op het terugdringen van diffuse belasting van zowel grond- als oppervlaktewater.

8.5.5 Grondwaterbescherming en grondwaterbeschermingsgebieden

Vanwege de drinkwaterwinning zijn wij verantwoordelijk voor de kwaliteit van het grondwater. Daarom hebben we, bovenop het generieke beleid voor de bescherming van het grondwater, aanvullend provinciaal beleid geformuleerd. De drie belangrijkste grondslagen daarvoor zijn:

- Provinciale Omgevingsverordening
  Deze verordening kan worden gezien als de basis van ons grondwaterbeschermingsbeleid. In de verordening staat welke activiteiten niet zijn toegestaan in de grondwaterbeschermingsgebieden en de voorwaarden voor overige activiteiten.
- Ruimtelijke bescherming van grondwaterbeschermingsgebieden
  De voorkeur gaat uit naar functies die bijdragen aan de grondwaterkwaliteit. We zetten instrumenten in om deze functies te bevorderen.
- Maatwerk en maatregelen per grondwaterbeschermingsgebied in de vorm van gebiedsdossiers en uitvoeringsprogramma's
  De gebiedsdossiers geven de mogelijkheid om bestaande risico's voor de grondwaterkwaliteit te minimaliseren met een maatregelenpakket. Of deze dossiers kunnen dienen als toetsingskader voor nieuwe functies en activiteiten, moet in afwachting van landelijke ontwikkelingen nog blijken.

Ruimtelijke bescherming

Het is cruciaal dat het grondwater binnen de grondwaterbeschermingsgebieden niet verontreinigd raakt. Via het beleid voor de ruimtelijke ordening kan het risico op verontreiniging door grondwaterbelastende functies worden verkleind. Het ruimtelijke-ordeningsbeleid moet:

1. ruimtelijke functies bevorderen die bijdragen aan kwalitatief goed grondwater;
2. voorwaarden stellen aan ruimtelijke functies om het risico op grondwaterverontreiniging te verkleinen;
3. functies weren die een risico op grondwaterverontreiniging met zich meebrengen. Deze functies mogen alleen worden toegelaten als alternatieven ontbreken en als er zwaarwegende maatschappelijke argumenten voor zijn (‘nee-tenzij beleid’). Het gaat daarbij in elk geval om de volgende functies:
    - nieuwe infrastructurele werken;
    - woningbouwontwikkelingen;
    - grootschalige recreatieve ontwikkelingen;
4. functies verbieden die een te groot risico vormen voor de kwaliteit van het grondwater:
    - industriële ontwikkelingen of nieuwe bedrijventerreinen;
    - nieuwe begraafplaatsen of terreinen waar verstrooiing van as plaatsvindt;
    - WKO-installaties.

Wij zien toe op het verankeren van grondwaterbeschermingsgebieden in ruimtelijke plannen. Grondwaterbeschermingsgebieden worden daarom bij ruimtelijke ontwikkelingen aangemerkt als een provinciaal belang.

Provinciale Omgevingsverordening Drenthe (POV)

De POV wordt toegelicht in paragraaf 3.4.

Gebiedsdossiers

Voor de grondwaterbeschermingsgebieden gaan we uit van een risicogerichte benadering. Dit betekent dat het beschermingsniveau wordt bepaald door de kwetsbaarheid van het gebied en de aard en omvang van de activiteiten en functies. Uit een risico-inventarisatie in onze grondwaterbeschermingsgebieden bleek dat het goed mogelijk is om per gebied een inschatting te maken van de feitelijke risico’s. Deze risicoanalyse kan als basis dienen om per gebied de bestaande risico’s te verminderen. Dit betekent dus maatwerk per gebied. Voor alle achttien gebieden zijn gebiedsdossiers opgesteld. Hierin is informatie verzameld die van belang is voor de waterkwaliteit op de plaats van de winning. Op basis hiervan zijn effectieve maatregelen ontwikkeld die gericht zijn op preventie en risicobeheersing. Deze maatregelen zijn opgenomen in een uitvoeringsprogramma. Hiermee vult het gebiedsdossier het bestaande grondwaterbeschermingsbeleid aan en geeft het invulling aan de KRW-doelstelling voor drinkwater. Tabel 8.4 toont de grondwaterbeschermingsgebieden in onze provincie.

Grondwaterlichaam	Naam	Indeling gebied	Kwetsbaarheid
Zand Rijn-Oost	Holtien	Waterwingebied, verbodzone diepe boringen (50m)	niet kwetsbaar
Zand Rijn-Oost	Zuidwolde	Waterwingebied, verbodzone diepe boringen (50m)	niet kwetsbaar
Zand Rijn-Oost	Hoogeveen	Waterwingebied, verbodzone diepe boringen (50m)	niet kwetsbaar
Zand Rijn-Oost	Ruinerwold	Waterwingebied, grondwaterbeschermingsgebied	minder kwetsbaar
Zand Rijn-Oost	Kruidhaars	Waterwingebied, grondwaterbeschermingsgebied en verbodzone diepe boringen (3m)	minder kwetsbaar
Zand Rijn-Oost	Havelterberg	Waterwingebied, grondwaterbeschermingsgebied	kwetsbaar
Zand Rijn-Oost	Beilen	Waterwingebied, grondwaterbeschermingsgebied	kwetsbaar
Zand Rijn-Oost	Dalen	Waterwingebied, grondwaterbeschermingsgebied	kwetsbaar
Zand Rijn-Oost	Leggeloo	Waterwingebied, grondwaterbeschermingsgebied	kwetsbaar
Zand Rijn-Oost	Valtherbos	Waterwingebied, grondwaterbeschermingsgebied	kwetsbaar
Zand Rijn-Oost	Noordbargeres	Waterwingebied, grondwaterbeschermingsgebied	kwetsbaar
Zand Rijn-Noord	Nietap	Waterwingebied, grondwaterbeschermingsgebied en verbodzone diepe boringen (15m)	minder kwetsbaar
Zand Eems	Assen	Waterwingebied, verbodzone diepe boringen (15m)	niet kwetsbaar
Zand Eems	Annen / Breevenen	Waterwingebied, verbodzone diepe boringen (3m)	niet kwetsbaar
Zand Eems	De Groeve	Waterwingebied, grondwaterbeschermingsgebied	minder kwetsbaar
Zand Eems	Gasselte	Waterwingebied, grondwaterbeschermingsgebied	kwetsbaar
Zand Eems	Onnen / De Punt	Waterwingebied (in provincie Groningen), grondwaterbeschermingsgebied (gedeeltelijk in Drenthe)	minder kwetsbaar
R5 Beek op zand	Drentsche Aa	Grondwaterbeschermingsgebied de Drentsche Aa, oppervlaktewaterwinning	kwetsbaar

Tabel 8.4 Indeling grondwaterbeschermingsgebieden

8.5.6 Grondwateronttrekkingen

Grondwater voor de bereiding van drinkwater

Als provincie dragen wij zorg voor de bronnen van de openbare drinkwatervoorziening (zie kaart 10 Grondwater). Wij stellen deze bronnen ook beschikbaar voor drinkwaterwinning. Aan alle locaties van bestaande winningen voor de drinkwatervoorziening hebben we de functie ‘grondwater voor de bereiding van drinkwater’ toegekend. Dit geldt ook voor een aantal gebieden met potentie voor toekomstige drinkwaterwinning (zie kaart 10 Grondwater: potentieel gebied met grondwater voor de bereiding van drinkwater).

Voor de drinkwatervoorziening wordt grondwater gebruikt, omdat grondwater de beste grondstof is en tegen relatief lage kosten geschikt kan worden gemaakt voor drinkwater. Bij de inrichting van een grondwaterwinning staat de duurzaamheid van de winning voorop. We geven hierbij de voorkeur aan een integrale benadering. Daarbij moeten de effecten op de omgeving geminimaliseerd worden, bijvoorbeeld door het oppervlaktewaterbeheer aan te passen.

Strategische grondwaterwinning

In de gebieden die we globaal hebben aangeduid als ‘strategische grondwaterwinning’ (kaart 10 Grondwater) kan een vergunning worden aangevraagd voor een strategische reservering voor een drinkwatervoorziening. De reservering is bedoeld voor het geval er zich een calamiteit voordoet bij een van de bestaande grondwaterwinningen.

Industriewater

We stellen ook grondwater beschikbaar voor hoogwaardig gebruik in de industrie. De grondwateronttrekking op een bedrijventerrein mag echter geen onaanvaardbare negatieve invloed hebben op de omgeving. Wij stimuleren ontwikkelingen die leiden tot waterbesparing of tot het hergebruiken van onttrokken water. Zowel binnen een bedrijf als tussen bedrijven onderling.

Bronbemalingen, proefbemalingen en grondsaneringen

Bronbemalingen, proefbemalingen en grondsaneringen zijn tijdelijke onttrekkingen van grondwater. Deze zijn bedoeld voor het drooghouden van bouwputten, voor (water)bouwkundige of civieltechnische werken, voor onderzoek of voor het weghalen van verontreinigingen in bodem en grondwater. Deze tijdelijke onttrekkingen kunnen negatieve effecten hebben, zoals zettingen en verdroging. Om de negatieve effecten zo veel mogelijk te voorkomen, moeten de hoeveelheden netto te onttrekken grondwater zo veel mogelijk worden beperkt. Het waterschap is hiervoor het bevoegd gezag.

Kleine onttrekkingen

Enkele recreatiebedrijven hebben een eigen grondwateronttrekking. Het water dat hiermee wordt gewonnen, kan, eventueel na behandeling, als drinkwater beschikbaar worden gesteld aan derden. Onze voorkeur gaat uit naar het aansluiten van deze onttrekkingen op de waterleiding. Waar dat niet

mogelijk is, zullen wij samen met de vergunninghouder zoeken naar mogelijkheden om de grondwaterwinning te beschermen volgens de vereisten van de KRW. Eigen winningen staan onder direct toezicht van de VROM-Inspectie.

Industriële onttrekkingen ten behoeve van menselijke consumptie

Ook water uit industriële onttrekkingen kan ingezet worden voor menselijke consumptie. Het gaat dan om grondwater dat wordt ingezet in het productieproces voor directe menselijke consumptie, bijvoorbeeld bij de productie van bier, frisdrank en groenteconserven. Op dit moment komt een dergelijk gebruik in Drenthe niet voor. Deze winningen staan onder toezicht van de Voedsel en Waren Autoriteit.

Beregening voor land- en tuinbouw

Bij grondwateronttrekking voor beregening hanteren wij als uitgangspunt dat een negatief effect op de EHS, en in het bijzonder op de Natura 2000-gebieden, moet worden voorkomen. Bovendien moet over een geheel jaar gerekend de onttrekking weer aangevuld worden. Daarbij is het van belang om nu al rekening te houden met klimaatscenario's waarbij de watervraag in toekomst toeneemt en de beschikbaarheid van water afneemt. De waterschappen zijn het bevoegd gezag voor onttrekkingen voor de land- en tuinbouw.

Warmte- en koudeopslag (WKO)

De toename van het aantal WKO-installaties vraagt om een goede onderlinge afstemming. WKO-installaties kunnen elkaar, maar ook bestaande grondwaterwinningen, beïnvloeden. Wij staan geen WKO-installaties toe in de intrekgebieden van de grondwaterwinningen voor de openbare drinkwatervoorziening. Het beleid voor WKO is verder uitgewerkt in paragraaf 5.2.2.

Kaders voor de vergunningverlening

De provincie is bevoegd gezag voor de grondwateronttrekking voor de openbare drinkwatervoorziening, voor industriële onttrekking met een vergunning van meer dan 150.000 m3/jaar en voor warmte- en koudeopslag (open systemen). Het kader voor de vergunningverlening is opgenomen in bijlage 3.

Wanneer de provincie niet het bevoegde gezag is voor het verlenen van de vergunning (bij drinkwateronttrekkingen van minder dan 150.000 m3/jaar), is het gewenst dat de provincie een adviserende rol heeft met het oog op de bescherming. Vanwege deze aspecten streven wij ernaar dat de waterschappen alle onttrekkingen voor menselijk consumptie, ongeacht de capaciteit, vergunningsplichtig stelt.

In de Provinciale Omgevingsverordening zijn nadere regels opgenomen voor de registratie van grondwateronttrekking en voor grondwateronttrekkingen die onder provinciale bevoegdheid vallen (artikel 6.4 van de Waterwet).

8.6 Stad en keten

8.6.1 Stedelijk water

Stedelijk gebied

Voor bedrijventerreinen zetten we in op het benutten van grondwater voor economische activiteiten. Ons streven is dat 20% van het grondwater van de bestaande grondwaterwinningen en 50% van het grondwater van de nieuwe grondwaterwinningen wordt hergebruikt. Dit meervoudig gebruik van grondwater wordt ook wel aangeduid met de term ‘cascadering’.

Het principe van cascadering is het zoeken van wegen waarbij het water er zo lang mogelijk over doet om van 'de bron' terecht te komen in 'de put' (afvalwater). We hebben het dan over serieschakeling van twee of meer waterfuncties en over het zo veel mogelijk sluiten, of op elkaar aansluiten, van watercycli. Cascadering betekent in de praktijk dat we vaststellen of water na een bepaald gebruik nog een restwaarde heeft. Die restwaarde proberen we vervolgens te benutten. Zo is koelwater na gebruik nog uitstekend geschikt voor functies waarbij hygiënische betrouwbaarheid en temperatuur geen rol spelen, zoals het doorspoelen van toiletten.

Om de restwaarde van water optimaal te benutten, moeten we de (volgorde van) gebruiksfuncties goed op elkaar afstemmen. Het gaat hierbij om het waar mogelijk onderscheiden van ketens van functies, waarbij water dat een bepaalde functie heeft gehad, vervolgens gebruikt wordt voor een andere (vaak laagwaardiger) functie. Zo vervalt de waarde in kleine stapjes, in plaats van in één grote stap.

Cascadering heeft ruimtelijke consequenties. De uitdaging is bijvoorbeeld om op bedrijventerreinen te zoeken naar combinaties van bedrijven of activiteiten die het gebruik van de 'restwaarde' van water mogelijk maken.

Geen afwenteling van wateroverlast

Voor het stedelijk waterbeheer geldt dat wateroverlast niet mag worden afgewenteld op andere gebieden. Afvoerpieken moeten binnen het stedelijk gebied worden opgevangen. Dit kan door bergingscapaciteit aan te leggen in stedelijk water of door neerslag te laten infiltreren in de bodem. Met de verwachte klimaatsverandering wordt dit nog belangrijker. Voor de meer extreme afvoerpieken kan het stedelijk water de nevenfunctie waterberging krijgen.

Afvoernormen nieuw stedelijk gebied

Stadsuitbreiding heeft gevolgen voor de waterhuishouding. Voor nieuw stedelijk gebied hanteren de waterschappen normen voor hoeveel water maximaal mag worden afgevoerd. Gangbaar uitgangspunt daarbij is dat deze afvoer zeker niet hoger is dan 1,2 liter per seconde per hectare. Dit is gebaseerd op het huidige landbouwkundige gebruik. Ook bij extreme neerslag (neerslag die één keer in de honderd jaar kan voorkomen), mag de afvoer niet groter zijn dan de huidige afvoer.

De gemeenten staan ook voor de opgave om eventuele afvoerproblemen in bestaand stedelijk gebied, op te lossen in het nieuwe stedelijk gebied. Dit kan bijvoorbeeld betekenen dat in een nieuwe woonwijk extra waterberging moet worden gerealiseerd. In uitzonderlijke gevallen, waarbij het niet mogelijk is om de noodzakelijke bergingsruimte binnen het stedelijk gebied te vinden, kan in overleg met het waterschap een oplossing buiten het stedelijk gebied worden gezocht.

Bij het toepassen van de watertoets zien de waterschappen erop toe dat wateroverlast niet wordt afgewenteld.

Inrichting en vormgeving

Het succes van stedelijk waterbeheer is mede afhankelijk van het gedrag van de burger. Dit gedrag kan het beste worden beïnvloed als de burger zich bewust is van het belang van water in zijn leefomgeving. Daarnaast is het belangrijk dat water in de openbare ruimte zichtbaar blijft of wordt. Een zichtbaar afwateringsstelsel heeft dan ook de voorkeur boven een onzichtbaar hemelwaterriool. Verder zijn communicatie en educatie belangrijk bij het vergroten van het waterbewustzijn.

De gemeenten bepalen, sinds het in werking treden van de Wet gemeentelijke watertaken (2008), tot hoever de plicht reikt om het hemelwater op eigen perceel op te vangen. Belangrijk is in ieder geval dat huiseigenaren, bedrijven en instellingen terughoudend zijn met het aanleggen van meer verhard oppervlak. Ook het aanleggen van vegetatiedaken en het opvangen en hergebruiken van regenwater kunnen bijdragen aan de stedelijke wateropgave.

Nevenfuncties

Water in de stad heeft een aantal belangrijke nevenfuncties. Zo kan het bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit en biedt het mogelijkheden tot recreatie. Wanneer vroeg in de ontwerpfase rekening wordt gehouden met de wateropgaven, biedt dit kansen voor deze nevenfuncties.

De verschillende overheden onderkennen het belang van water voor de ruimtelijke kwaliteit. Voor het inrichten van stedelijk water gelden echter duidelijke randvoorwaarden. Zo staat de noodzakelijke opvang van afvoerpieken centraal. Ook veiligheid en volksgezondheid stellen randvoorwaarden aan de inrichting en de kwaliteit van het stedelijk water. Dit betekent onder andere dat in stedelijk water geen verontreinigd water mag worden geloosd. Ook moet voldoende doorstroming verzekerd zijn. Verder moet bij de inrichting rekening worden gehouden met het voorkomen van ophoping van zwerfvuil en met verdrinkingsgevaar.

Gebiedsgericht grondwaterbeheer

Het gebiedsgericht grondwaterbeheer is er op gericht om diverse grondwateraspecten in stedelijk gebied goed op elkaar af te stemmen. De aanleiding is vaak een grondwaterverontreiniging. Door de ondergrond slim te gebruiken, kan een dergelijk probleem worden opgelost of geïsoleerd. De gemeente of de provincie is initiatiefnemer. Het beleid van de provincie is erop gericht dat het grondwater in

stedelijk gebied kan worden benut voor hoogwaardig gebruik. Onze inzet is daarbij een meervoudig gebruik van grondwaterwater, oftewel cascadering. Het ligt voor de hand dat de provincie hiervoor het initiatief neemt als er een relatie is met het beschermen van drinkwaterbronnen.

Gemeentelijke waterplannen

Wij hechten veel waarde aan gemeentelijke waterplannen. Het waterplan is namelijk een bruikbaar instrument bij de samenwerking tussen waterschap en gemeente. We geven er de voorkeur aan dat de gemeenten hun visie op het watersysteem opnemen in de gemeentelijke structuurvisie. De gemeente kan zo de bestaande beleidskaders voor stedelijk water actualiseren aan de hand van bijvoorbeeld nieuwe technologische ontwikkelingen. Ook kan ze deze integreren met gewenste ruimtelijke ontwikkelingen.

Vanuit de thema's energie, klimaat en adaptatie verwachten we van de gemeenten dat zij anticiperen op klimaatverandering. Ook moeten ze oog blijven houden voor de waterkwaliteit. Wanneer nieuwe technieken voldoende zijn doorontwikkeld in pilotprojecten, zien we graag dat ze worden ingezet voor grootschalige toepassingen.

8.6.2 Waterketen

Riolering

Voor de overstort van rioolwater volgen wij het landelijk beleid. In de rapportage van de Commissie Integraal Waterbeheer staat dat de vuiluitworp van een rioolstelsel niet meer mag bedragen dan de vuiluitworp van een 'referentiestelsel'. Voor de verschillende soorten rioolstelsels gelden verschillende referentiestelsels.

Het waterschap stelt nadere eisen aan de lokale waterkwaliteit. Dit kan leiden tot maatregelen gericht op het verminderen van emissies in het watersysteem. Het beleid voor het overstorten van vuil rioolwater moet in 2015 gereed zijn.

Samenwerken in de waterketen

In het 'Bestuursakkoord Water' (2011) wordt geconstateerd dat de afgelopen jaren, mede op basis van het 'Bestuursakkoord Waterketen' (2007), al goede resultaten zijn bereikt in de samenwerking tussen gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven. De doelmatigheid in de waterketen kunnen we nog aanzienlijk vergroten door het beheer verder te professionaliseren en kennis en capaciteit te bundelen. Centraal in het akkoord staat een regionale aanpak, een sterkere focus op kennis en innovatie en het verbeteren van de feitelijke werkprocessen. Er worden resultaten verwacht van kosten effectievere investeringsbeslissingen en het systematischer en efficiënter uitvoeren van operationele taken.

Wij faciliteren en stimuleren de samenwerking tussen de waterketenpartijen in Drenthe. Dat betekent het voortzetten en waar nodig het intensiveren van de lopende projecten op het gebied van

benchmarking, het meten en monitoren in de afvalwaterketen, het stimuleren van innovaties en het vergroten van het waterbewustzijn. De ketenpartners voeren de deelprojecten uit vanuit de bestaande organisaties. Daarmee ontwikkelen zij nieuwe kennis- en beheernetwerken.

8.7 Monitoring, onderzoeksprogramma en gegevensbeheer

Kennis over water is onmisbaar bij de afwegingen die op lokaal en regionaal niveau gemaakt moeten worden. Zonder informatie over bijvoorbeeld de samenstelling van de ondergrond kan niets gezegd worden over de effectiviteit van beleid en het effect van ingrepen.

De geohydrologische gegevens van de ondergrond zijn opgeslagen in de landelijke database Regis. De toestand van het grondwatersysteem, zowel kwantitatief als kwalitatief, meten we in het primaire grondwatermeetnet en het grondwaterkwaliteitsmeetnet. De toestand van de Natura 2000-gebieden wordt specifiek gemonitord met het verdrogingsmeetnet. Hiermee kunnen we bepalen of de aanpak van de verdroging effectief is. De hydrologische condities zijn van essentieel belang voor de doelen van Natura 2000-gebieden. De waterschappen verzamelen hiervoor de benodigde gegevens over het oppervlaktewater (WB21 en KRW).

Voor kennis over het functioneren van het grondwatersysteem wordt het Noord-Nederlandse grondwatermodel MIPWA ingezet. Het model wordt gebruikt bij de beleidsontwikkeling (bijvoorbeeld de strategische grondwaterwinningen, Natura 2000 en de waterbalansstudie). De waterschappen gebruiken hetzelfde model in het GGOR-proces.

We delen onze kennis door samen te werken in onderzoeken en het gebruik van modellen. Wij ontsluiten onze kennis via internet, organiseren bijeenkomsten en publiceren in tijdschriften.

9. Uitwerking Multifunctionele gebieden

De afgelopen decennia hebben veel gebieden in Drenthe een ontwikkeling doorgemaakt die gericht was op één bepaalde functie. Hierdoor zijn op veel plaatsen scherpe landschappelijke overgangen ontstaan, bijvoorbeeld tussen natuur en landbouw of tussen stad en land. Dit beleid zetten we door voor de robuuste gebieden voor landbouw, natuur en stedelijk netwerken (zie hoofdstukken 5 t/m 7).

De resterende gebieden kenmerken zich door het naast elkaar voorkomen van meerdere functies. In één gebied kan bijvoorbeeld zowel landbouw, natuur, recreatie als wonen voorkomen, zonder dat een van deze functies als dominant is aan te wijzen. In tegenstelling tot de robuuste systemen is in deze gebieden geen sprake van een hoofdfunctie die leidend is in de ordening. We noemen dit de multifunctionele gebieden. Op de visiekaart (kaart 1, Visie 2020) zijn de multifunctionele gebieden aangegeven. In deze gebieden zijn meerdere functies van belang. Naast water, landbouw en natuur gaat het in de meeste gevallen om recreatie.

In deze gebieden is er geen duidelijke samenhang tussen de genoemde functies en de aanwezige kernkwaliteiten (kaarten 2a t/m 2f) en de kernwaarde bedrijvigheid. Het behouden en ontwikkelen van functies en kernkwaliteiten gebeurt hier gebiedsgericht en waar nodig met maatwerk. Uitgangspunt hierbij is dat de van oudsher bestaande en/of dominante functie zo min mogelijk negatieve gevolgen mag ondervinden van de ontwikkeling van nieuwe of andere functies.

In multifunctionele gebieden zijn voor specifieke aspecten soms verbijzonderde voorwaarden vanuit onze Omgevingsvisie van belang. Een voorbeeld is de bouwvlakbenadering in hoofdstuk 6 (Uitwerking robuust landbouwsysteem).

10. Bijsturen

10.1 Monitoring

Jaarlijks monitoren wij de voortgang van de doelstellingen die in deze Omgevingsvisie zijn aangegeven. Per sector brengen we de prestaties en de doorwerking in beeld. De monitoring heeft zowel betrekking op het behalen van doelen als op omgevingsfactoren. Speciale aandacht daarbij krijgt de monitoring en evaluatie van de Duurzaamheidbeoordeling (plan-MER). We voeren de monitoring integraal uit op basis van een op te stellen monitoringsprogramma.

Voor de website Drenthe in cijfers wordt statistische informatie over de provincie Drenthe bijgehouden. De volgende versie van deze website zal een duidelijke rol in de beleidsevaluatie spelen. Dit wordt nog nader uitgewerkt.

Monitoring bedrijvigheid

Voor de ontwikkeling van bedrijventerreinen bestaat een landelijke monitoringssystematiek: IBIS (Integraal Bedrijventerrein Informatie Systeem). Het instrument wordt tot nu beheerd door het Rijk. Vanaf volgend jaar ligt het beheer in handen van de provincies. Ook op het gebied van winkel- en kantorenleegstand gaat de provincie monitoren (zie paragraaf 4.3). Voor het thema Wonen vindt eveneens monitoring plaats.

Plan-MER

Voor de besluitvorming over de Omgevingsvisie Drenthe is in 2010 een plan-m.e.r.-procedure doorlopen en is een Duurzaamheidsbeoordeling (plan-MER) opgesteld. De conclusie van deze Duurzaamheidbeoordeling was dat de ‘persistente problemen’ voor een duurzame ruimtelijke ontwikkeling van Drenthe waarschijnlijk opgelost kunnen worden met het voorgestelde beleid. Deze conclusie kan echter pas echt getrokken worden bij verdere uitwerking van het beleid, wanneer een meer concrete probleemanalyse naar de aard en de schaal wordt uitgevoerd. In het uitvoerings- en monitoringsprogramma wordt daarom aandacht besteed aan m.e.r.-plichtige vervolgbesluitvorming, monitoring en evaluatie van biodiversiteit en de EHS en monitoring van klimaatverandering en duurzaamheiddoelen.

M.e.r.-plichtige vervolgbesluitvorming

Vervolgbesluitvorming kan opnieuw m.e.r-plichtig zijn. Bijvoorbeeld de verbetering van de OV-bereikbaarheid van Groningen-Assen (zoals Transferium de Punt), de toepassing van duurzame energiesystemen (zoals de ontwikkeling van windenergieparken) en natuurontwikkeling. Daarbij is het wenselijk nader te analyseren in hoeverre een ontwikkeling bijdraagt aan een duurzame ruimtelijke ontwikkeling van Drenthe. Dit geeft meer inzicht in nut en noodzaak van de ontwikkeling. Ook moeten er studies naar alternatieven worden gedaan, inclusief onderzoek naar de milieueffecten.

Bij natuurontwikkeling moet nadrukkelijk rekening worden gehouden met de samenhang tussen klimaatverandering, water en biodiversiteit. De Duurzaamheidbeoordeling kan daarbij als een eerste verkenning worden gebruikt.

Bij het gebruik van de (diepe) ondergrond moet de structuurvisie voor de (diepe) ondergrond en de bijbehorende plan-MER als basis worden gebruikt.

Monitoring en Evaluatie van biodiversiteit

Met de monitoring beoordelen we of de biodiversiteit zich in de gewenste richting ontwikkelt.

- We gaan criteria ontwikkelen voor een goed ontwikkelde biodiversiteit in Drenthe. We beschrijven hoe nadelige ontwikkelingen voor de biodiversiteit doorwerken in ecosystemen en populaties.
- We bepalen voor welke ecosystemen en soorten biodiversiteit er sprake is van een afname, en voor welke soorten de klimaatverandering gevolgen heeft.
- We bepalen welke ruimtelijke- en inrichtingskeuzen gemaakt moeten worden om deze nadelige ontwikkelingen te keren.

In het Natuurpact 2013 is de afspraak opgenomen dat het behalen van natuurdoelen eens in de drie jaar wordt geëvalueerd. Deze evaluatie wordt uitgevoerd door het Planbureau voor de Leefomgeving. Details over deze evaluatie worden nog uitgewerkt.

Monitoring en evaluatie EHS

In heel Nederland worden jaarlijks de oppervlakten van verworven en ingerichte EHS gemeten. Voor het Subsidiestelsel Natuur en Landschapsbeheer (SNL) wordt ook volgens landelijke afspraken gemonitord. Hiermee kan de kwaliteit van de natuurgebieden binnen de EHS en van agrarisch beheerde gebieden worden beoordeeld.

Monitoring klimaatverandering en duurzaamheidsdoelen

In de Duurzaamheidbeoordeling is geconstateerd dat er de nodige leemten in kennis zijn over klimaatverandering. Het uitvoeringsprogramma en het monitoringprogramma moeten gericht zijn op het invullen van kennisachterstand in de komende planperiode. Voor het monitoren van de duurzame energiedoelstellingen wordt een monitoringssysteem opgezet, gebaseerd op geverifieerde kengetallen.

De evaluatie van de Duurzaamheidbeoordeling wordt ingevoerd bij de herziening van de Omgevingsvisie. Voor deze herziening hanteren we de wettelijke termijnen voor de onderliggende planonderdelen. Dit betekent dat het plan binnen zes jaar wordt herzien.

10.2 Handhaving

Ons handhavingsbeleid heeft tot doel dat burgers, organisaties en bedrijven in Drenthe hun naleefgedrag vergroten. Voor toezicht en handhaving werken we samen met een groot aantal andere

toezichthoudende instanties, zoals het Openbaar Ministerie, politie, gemeenten, waterschappen, de Nederlandse Voedsel- en Waren Autoriteit, de Inspectie voor de Leefomgeving en Transport en particuliere organisatie zoals terreinbeheerders. Deze samenwerking heeft tot doel om tot een eenduidig en integraal toezicht te komen. Ook de Regionale Uitvoeringsdienst Drenthe is belangrijk bij het uitvoeren van handhavingstaken op het gebied van milieu.

10.3 Compensatiebeginsel

Ons beleid is gericht op het behouden van de kernkwaliteiten. Bij uitzondering staan wij ontwikkelingen toe die hierop inbreuk maken. Er moet dan sprake zijn van een zwaarwegend maatschappelijk belang en onderzoek moet hebben aangetoond dat er geen alternatieve locaties voorhanden zijn. In die gevallen eisen we naast een goede landschappelijke inpassing ook een compensatie van het verlies van kernkwaliteiten, vermeerderd met een kwaliteitstoeslag. Uitgangspunt hierbij is dat er geen ‘nettoverlies’ van kernkwaliteiten optreedt.

Voor de natuur hebben we in 2002 in samenwerking met de twaalf Drentse gemeenten een modelverordening voor compensatie uitgewerkt. In 2007 hebben het Rijk en de provincies een gezamenlijk beleidskader gepubliceerd voor het compensatiebeginsel, de EHS-saldo benadering en de herbegrenzing EHS, onder de naam ‘Spelregels EHS’. In onze Natuurvisie 2014-2040 gaan we de wijze van compensatie uitwerken in relatie tot de actuele natuurwaarden en de beoogde doelen in de EHS.

Om te komen tot een oplossing voor de uitvoeringsproblemen die ondernemers uit vooral de toeristische en landbouw sectoren ondervinden bij het toepassen van het compensatiebeginsel, werken wij samen met betrokken partijen aan de instelling van een (financieel) compensatiefonds dan wel een natuurgrondbank.

11. Verwijzingen

Disclaimer

- *De verwijzingen naar websites zijn gebaseerd op de situatie van december 2013. Het adres van websites kan wijzigen.*
- *De verwijzingen naar beleid zijn gebaseerd op de situatie van december 2013. Het beleid waarnaar wordt verwezen, kan wijzigen. Onder andere via de provinciale website (http://www.provincie.drenthe.nl/) zijn actuele provinciale beleidsontwikkelingen te volgen.*

Essentie van de visie

Informatie over de Omgevingsvisie:
www.provincie.drenthe.nl/omgevingsvisie**.**

Hoofdstuk 2 Missie en belangen

2.1.1 Noordervisie 2040, 'Een co-creatieve ontdekking van de toekomst van Noord-Nederland', provincies Groningen, Friesland, Drenthe (2013).
Zie: www.noordervisie2040.nl.

Hoofdstuk 3 Strategie, rol en instrumenten

3.1 Handreiking Kernkwaliteiten.
Zie: www.kernkwaliteitendrenthe.nl. *De website is medio februari 2014 nog niet in de lucht.*

3.1 Kader voor Economische Investeringen (Gedeputeerde Staten, 28 september 2010).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/ondernemen/kader-economische/.

3.3 Nota Grondbeleid (verwacht 2014).

3.3 Subsidieloket Drenthe.
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/loket/subsidieloket/.

3.3 Provinciale Omgevingsverordening Drenthe (Provinciale Staten, laatst gewijzigd 2013).
http://www.provincie.drenthe.nl/loket/reglementen/provinciale_omgevingsverordening_drenthe.

Hoofdstuk 4 Uitwerking ruimtelijke kwaliteit en kernwaarde bedrijvigheid

4.1 Kader voor Economische Investeringen.
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/ondernemen/kader-economische/.

4.1 MKB Actieprogramma (Gedeputeerde Staten, maart 2013).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/ondernemen/mkb-actieprogramma/.

4.2 Handreiking Kernkwaliteiten.
Zie: www.kernkwaliteitendrenthe.nl. *De website is medio februari 2014 nog niet in de lucht.*

4.2.1 Nationaal Landschap Drentsche Aa.
Zie: http://www.drentscheaa.nl/documents/home.xml?lang=nl.

4.2.2 Natura 2000.

Zie: www.natura2000.nl en http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/natuur/natura-2000/.

4.2.2 Natuurpact Rijk / IPO 17 september 2013.
Zie: http://www.ipo.nl/publicaties/toelichting-op-natuurpact.

4.2.3 Cultuurhistorisch Kompas (Gedeputeerde Staten, juni 2009).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/cultuur-sport-vrije/

4.2.4 Archeologische Monumentenkaart van Drenthe.
Zie: http://www.drenthe.info/kaarten/website/geoportaal/index.php?e=@GBI&p=DATASETLIST.

4.2.6 Nota Openbare Verlichting, provinciale wegen Drenthe.
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/verkeer-voertuigen/wegen/openbare-verlichting/.

4.2.6 Nationaal Landschap Drentsche Aa en Nationale Parken Dwingelderveld en Drents-Friese Wold.
Zie: http://www.drentscheaa.nl/documents/home.xml?lang=nl, http://www.nationaalpark-dwingelderveld.nl/documents/home.xml?lang=nl en http://www.np-drentsfriesewold.nl/documents/home.xml?lang=nl.

4.3 Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (2012).
Zie: http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/03/13/structuurvisie-infrastructuur-en-ruimte.html.

4.3 Ladder voor Duurzame Verstedelijking (Ministerie Infrastructuur en Milieu, Den Haag, 2012).
Zie: http://ladderverstedelijking.minienm.nl/#ladder.

4.3 Handreiking Toepassing Ladder voor Duurzame Verstedelijking.
Bijlage 4.

4.4 'Bedrijven en milieuzonering', VNG.
Zie: http://www.vng.nl/onderwerpenindex/milieu-en-mobiliteit/externe-veiligheid/bedrijven-en-milieuzonering.

4.4 Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit.
Zie: http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2011/01/03/nationaal-samenwerkingsprogramma-luchtkwaliteit.html.

4.4 Bodemvisie 'Bodem, de grond van ons bestaan' (Provinciale Staten, 6 juni 2012).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/losse-pagina'/nieuwe-bodemvisie/.

4.4 Nota 'Werk maken van eigen bodem' (Gedeputeerde Staten, augustus 2008).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/bodem/.

4.4 Beleidsnotitie aardkundige waarden 'Waardevol Drenthe' (Gedeputeerde Staten, december 2010).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/bodem/aardkundige-waarden.

4.4 Structuurvisie voor de Ondergrond 2.0 (Provinciale Staten, 16 november 2013).
Zie: http://www.drenthe.info/dvs/fileadmin/user_upload/kwartaal3_2013/statenstuk_2013-586_Vastst__Structuurvisie_Ondergrond_2_0_COMPL.pdf.

4.4 Ontgrondingennota.
Zie: http://www.drenthe.info/dvs/fileadmin/user_upload/conversie/01102.00/31539009.pdf.

4.4 SWUNG-2.

Zie: http://www.ipo.nl/milieu-energie-klimaat/geluidswetgeving-swung.

4.4 Actieplan EU-Richtlijn Omgevingslawaai.

4.4 Beleidsnota 'Luchtvaart Drenthe' (Provinciale Staten, 10 november 2010).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/verkeer-voertuigen/luchtvaart/.

4.4 Externe veiligheid.
Zie: www.risicokaart.nl en http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/rechtspraak/externe-veiligheid/.

Hoofdstuk 5 Uitwerking robuust sociaaleconomisch systeem

5.1.1 TT Visie, 'Toekomstvisie TT Circuit Assen en omgeving; belevingsplan voor een uitgebalanceerde gebiedsontwikkeling' (provincie Drenthe, gemeente Assen, 15 februari 2011).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/milieu/tt-circuit/toekomstvisie/.

5.1.1 Convenant TT Circuit Assen en omgeving. 'Ontwikkelingsgericht samenwerken: het geheel is meer dan de som der delen' (Gedeputeerde Staten van Drenthe, college van burgemeester en wethouders van de gemeente Assen, Verkeerspark Assen, B.V. Ontwikkelingsmaatschappij Amusementspark TT-Assen, TT Hall, TT Circuit, Stichting Geluidhinder Baggelhuizen en omgeving, Bewonersoverleg Assen-West, Vereniging voor dorpsbelangen Hooghalen, Laaghalen en Laaghalerveen, Natuur en Milieufederatie Drenthe, Stichting Het Drentse Landschap, Stichting Vrienden TT Circuit Assen (Assen, 16 februari 2011).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/milieu/tt-circuit/toekomstvisie/.

5.1.2 Beleidskader Vitaal Platteland.
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/actueel/nieuwsberichten/@95031/beleidskader-vitaal/

5.1.2 Beleidsadvies Bevolkingsdaling (Provinciale Staten, 2011).
Zie: http://www.drenthe.info/dvs/fileadmin/user_upload/kwartaal4_2010/Statenstuk_463_DEF.13.jan.2011.pdf.

5.1.3 Nationaal Landschap Drentsche Aa en Nationale Parken Dwingelderveld en Drents-Friese Wold.
Zie: http://www.drentscheaa.nl/documents/home.xml?lang=nl, http://www.nationaalpark-dwingelderveld.nl/documents/home.xml?lang=nl en http://www.np-drentsfriesewold.nl/documents/home.xml?lang=nl.

5.1.3 Programma Ontwikkeling Koloniën van Weldadigheid 2012-2016.

5.1.3 Koloniën van Weldadigheid.
Zie: www.kolonienvanweldadigheid.eu.

5.1.4 Ladder voor Duurzame Verstedelijking.
Zie: http://ladderverstedelijking.minienm.nl/.

5.1.4 Provinciaal Herstructureringsprogramma.

5.1.5 Provinciale Omgevingsverordening Drenthe.
http://www.provincie.drenthe.nl/loket/reglementen/provinciale_omgevingsverordening_drenthe.

5.1.5 VROM Inspectie, 'Onrechtmatige bewoning van recreatiewoningen; handreiking voor gemeenten' (2007).
Zie: http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2007/06/01/onrechtmatige-bewoning-van-recreatiewoningen-handreiking-voor-geemeenten.html.

5.1.6 Provinciaal Verkeer en Vervoerplan Drenthe 2007 – 2020 (Gedeputeerde Staten, 2007).

5.1.6 Provinciale Omgevingsverordening Drenthe.

http://www.provincie.drenthe.nl/loket/reglementen/provinciale_omgevingsverordening_drenthe.

5.2.1 Energiestrategie (Gedeputeerde Staten, 17 september 2013).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/klimaat-energie/energiestrategie/.

5.2.1 Beleidskader Co-Vergisting (Gedeputeerde Staten, oktober 2006).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/loket/reglementen/beleidsregel_beleidskader_covergisting/

5.2.2 Gebiedsvisie Windenergie Drenthe (Provinciale Staten, mei 2013).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/windenergie/.

5.4.1 Cultuurnota 2013-2016 (Provinciale Staten, juli 2012).
http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/cultuur-sport-vrije/cultuurbeleid/cultuurnota-2013/.

5.4.1 Agenda Veenkoloniën.
Zie: http://www.veenkolonien.nl/.

5.4.1 EO-Wijers Project.
Zie: http://www.veenkolonien.nl/83-eo-wijers.html.

Hoofdstuk 6 Uitwerking robuust landbouwsysteem

6.1.3 ‘Boerderijen om trots op te zijn’ en ‘Boerderijen om trots op te zijn: deel 2’ (brochure Natuur en Milieufederatie Drenthe, LTO Noord), december 2011, respectievelijk februari 2014).
Zie: http://www.nmfdrenthe.nl/beweegt/mooi-drenthe/landschap/project-boerderijen-trots/.

6.1.5 Agenda voor de Veenkoloniën.
Zie: http://www.veenkolonien.nl/.

6.3 ‘Boeren op goede gronden, Wegwijzer voor de Drentse landbouw’.
(beleidsnotitie, verwacht eerste helft van 2014).

6.4 WAV-kaart.
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/loket/kaartmateriaal/@76428/wet-ammoniak/.

Hoofdstuk 7 Uitwerking robuust natuursysteem

7.1 Natuurpact Rijk / IPO 17 september 2013.
Zie: http://www.ipo.nl/publicaties/toelichting-op-natuurpact.

7.1 De Drentse natuur in 2040. Vier kijkrichtingen voor de toekomst 10 september 2013.
Hendrien Bredenoord, Arjen van Hinsberg, Rikke Arnouts, Ed Dammers, Petra van Egmond en Sandy van Tol. PBL Rapportnummer 1025 ISBN 978-94-91506-42-0. 70 Pg.
Zie: http://www.pbl.nl/publicaties/de-drentse-natuur-in-2040-vier-kijkrichtingen-voor-de-toekomst.

7.1 Natuurvisie Drenthe 2014-2040 (verwacht 2014).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/.

7.2.1 Natura 2000.
Zie: www.natura2000.nl en http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/natuur/natura-2000/.

7.2.2 Flora en Fauna Beleidsplan (verwacht 2014).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/natuur/faunabeheer/.

7.4 Provinciale Omgevingsverordening Drenthe.
http://www.provincie.drenthe.nl/loket/reglementen/provinciale_omgevingsverordening_drenthe.

7.4.1 Nationale Parken Dwingelderveld en Drents-Friese Wold.
Zie: http://www.nationaalpark-dwingelderveld.nl/documents/home.xml?lang=nl en http://www.np-drentsfriesewold.nl/documents/home.xml?lang=nl.

7.4.3 Beekdalenvisie 2030 (Gedeputeerde Staten, 3 september 2013).
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/actueel/@106671/nieuwe/.

7.4.7 Handreiking Kernkwaliteiten.
Zie: www.kernkwaliteitendrenthe.nl. *De website is medio februari 2014 nog niet in de lucht.*

7.5.2 Programmatische Aanpak Stikstof.
Zie: http://pas.natura2000.nl/.

Hoofdstuk 8 Uitwerking robuust en klimaatbestendig watersysteem

8 Innovatieve Grondwatervisie.
Zie: http://iprox4.acc.drenthe.asp4all.nl/actueel/gs-besluiten/@27393/innovatieve/.

8.1.1 Kaderrichtlijnwater voor grond- en oppervlaktewaterkwaliteit.
Zie: http://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/wetgeving-beleid/kaderrichtlijn-water/.

8.1.1 Waterbeheer 21ste eeuw (Unie van Waterschappen, 2002)).
Zie: http://www.uvw.nl/producten-wb21-normering.html.

8.1.1 Nationaal Bestuursakkoord Water.
Zie: http://www.helpdeskwater.nl/?ActItmIdt=1280.

8.1.1 Bestuursakkoord Water 2011.
Zie: http://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/wetgeving-beleid/bestuursakkoord/.

8.2.3 Beekdalenvisie 2030.
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/actueel/@106671/nieuwe/.

8.3 Provinciale Omgevingsverordening Drenthe.
http://www.provincie.drenthe.nl/loket/reglementen/provinciale_omgevingsverordening_drenthe.

8.5.4 Duurzaam boer blijven in Drenthe.
Zie: http://www.duurzaamboerblijven.nl/category/drenthe/.

8.5.4 Stichting Veldleeuwerik.
Zie: http://www.veldleeuwerik.nl/.

8.5.5 Provinciale Omgevingsverordening Drenthe.
http://www.provincie.drenthe.nl/loket/reglementen/provinciale_omgevingsverordening_drenthe.

Hoofdstuk 10 Bijsturen

10.1 Feiten en cijfers.
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/feitencijfers/.

10.3 Natuurvisie 2014 – 2040.
Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-en-milieu/.

Bijlagen

Bijlage 1 Methodiek Kwantitatieve Vraagraming Bedrijventerreinen Drenthe

Inleiding

De provinciale behoeftecijfers voor bedrijventerreinen uit de in 2010 vastgestelde Omgevingsvisie blijken niet meer actueel. De gemiddelde geraamde vraag van ruim 50 hectare per jaar lijkt veel te hoog. De uitgifte in de laatste jaren ligt op een beduidend lager niveau (16,5 hectare). Met de Actualisatie van de Omgevingsvisie is het moment gekomen om de behoefteraming te actualiseren. Hiervoor heeft de provincie Drenthe Bureau Louter gevraagd dit onderzoek te verrichten. In deze bijlage staat de methodiek centraal die Bureau Louter heeft gehanteerd om de vraagraming te bepalen.

Aanpak: BLM²

Bureau Louter heeft voor de vraagraming gebruik van een innovatieve methode, die voortbouwt op de methodiek van de BedrijfsLocatieMonitor (BLM). Deze door het Planbureau voor de Leefomgeving ontwikkelde methode wordt landelijk gebruikt voor het maken van vraagprognoses voor bedrijventerreinen en levert vooral uitspraken op het niveau van provincies (zie kader voor nadere informatie). De BLM is door Bureau Louter zodanig aangepast, aangevuld en verfijnd, dat ook prognoses op gemeentelijk niveau kunnen worden opgesteld. Deze methodiek wordt hier aangeduid als de BedrijfsLocatieMonitor – Bureau Louter Methode (ofte wel: BLM²).

BedrijfsLocatieMonitor (BLM)

Een gangbare methode om tot een raming van de vraag naar bedrijventerreinen te komen is de BedrijfsLocatieMonitor (BLM) van het Planbureau voor de Leefomgeving. Daarin worden de volgende drie bronnen van vraag naar bedrijventerreinen onderscheiden:

- *Ontwikkeling van het aantal banen*. Het uitgangspunt vormt de nationale ontwikkeling van het aantal banen, met een onderscheid naar economische sectoren. Daarvoor worden de vier Lange Termijn scenario's van het Centraal Planbureau gehanteerd (zie bijlage 1.b). Door middel van een model wordt de nationale ontwikkeling van het aantal banen per sector vervolgens verdeeld over regio's binnen Nederland.
- *Ontwikkeling van de 'locatietypevoorkeuren'*: de ontwikkeling van het aandeel van de werkgelegenheid dat op een formeel bedrijventerrein is gevestigd. Het gaat dan onder andere om verplaatsing van bedrijven vanuit de woonbebouwing of het buitengebied naar een bedrijventerrein. Historisch gezien is er sprake geweest van een toename van het deel van de werkgelegenheid dat op een bedrijventerrein is gevestigd.
- *Ontwikkeling van het 'terreinquotiënt'* (het aantal vierkante meter netto bedrijventerrein per arbeidsplaats). Indien het ruimtebeslag per arbeidsplaats toeneemt, zal ook de vraag naar bedrijventerreinen toenemen, zelfs als er geen toename van het aantal banen of verplaatsing naar bedrijventerreinen plaatsvindt.

In de BLM worden 26 economische sectoren onderscheiden. Daarvoor worden per sector het terreinquotiënt, de ontwikkeling in de tijd daarvan, de locatietypevoorkeuren (ofte wel: het aandeel van de werkgelegenheid dat op een bedrijventerrein is gevestigd) en de ontwikkeling van de locatietypevoorkeuren in de tijd bepaald. Daarbij wordt ook rekening gehouden met verschillen tussen regio's. In totaal zijn er vijftien gebieden: de drie grootste stedelijke gebieden, de overige delen van Noord-Holland en Zuid-Holland en de overige tien provincies. De terreinquotiënten, de locatietypevoorkeuren en de ontwikkeling daarvan in de tijd (de 'BLM-parameters') zijn alle per gebied afzonderlijk bepaald. Bij het berekenen van de vraag naar bedrijventerreinen wordt dus rekening gehouden met verschillen tussen economische sectoren en tussen regio's.

De belangrijkste innovaties in de BLM² ten opzichte van de 'traditionele BLM' zijn:

- Bureau Louter gebruikt voor de prognose van het aantal banen het in eigen beheer ontwikkelde AREA-model. Dat levert prognoses op het niveau van gemeenten, in plaats van prognoses op het niveau van regio's.

- Voor de ontwikkeling van de locatietypevoorkeuren maakt Bureau Louter gebruik van gedetailleerde, gemeentelijke informatie uit het vestigingenregister van Drenthe, in plaats van gemiddelde, grofmazige kengetallen per provincie.
- Aan de hand van een koppeling van banen naar bedrijventerreinen maakt Bureau Louter gebruik van regiospecifieke informatie over terreinquotiënten in plaats van grofmazige kengetallen voor drie landsdelen.

Daarnaast is er nog sprake van *vervangingsvraag* door middel van transformatie: een gebied krijgt een andere bestemming, waardoor gevestigde bedrijvigheid moet worden uitgeplaatst. Voor de vervangingsvraag als gevolg van transformatie van bedrijventerreinen wordt in de BLM uitgegaan van een vast jaarlijks percentage van de bestaande voorraad bedrijventerreinen aan onttrekkingen per jaar. In dit onderzoek is de vervangingsvraag bepaald door concreet te bepalen voor welke bedrijventerreinen sprake zal zijn van transformatie. Vervolgens kan, door te bepalen welke bedrijvigheid op dit moment op een te transformeren bedrijventerrein is gevestigd, worden berekend hoe groot de vervangingsvraag zal zijn. In Drenthe is daar overigens slechts in bescheiden mate sprake van, namelijk in Assen (het Stadsbedrijvenpark) en in Meppel. Voor Assen is bekend welk deel getransformeerd wordt. In eerder onderzoek, voor de Regio Groningen-Assen, is door Bureau Louter nauwkeurig vastgesteld tot hoeveel vervangingsvraag de transformatie in Assen zal leiden. Ook in het noorden van Meppel worden op dit moment plannen ontwikkeld voor de terreinen Steenwijkerstraatweg en Buitenhaven/Oude Vaart (het oudste bedrijventerrein van Meppel). Daar zal het echter waarschijnlijk slechts gedeeltelijk om transformatie naar woningbouw gaan. Op dit moment is er nog onvoldoende duidelijkheid om tot een gefundeerde berekening van de vervangingsvraag voor Meppel te komen.

Versplinteren en opbouwen

In de BLM² zijn dus in elk van de drie onderscheiden stappen verfijningen aangebracht. Daarbij is gebruik gemaakt van lokale Drentse gegevens. De benadering is daardoor regiospecifiek en is veel minder dan in de 'traditionele' BLM-methodiek gedragen door grofmazige kengetallen. In feite gaat het om een 'bottomup' benadering. De methodiek geeft resultaten op een zeer nauwkeurig niveau. Hier geldt dat, door eerst te *versplinteren* en daarna weer *op te bouwen* naar schaalniveaus (regionaal en sectoraal) die wel robuust zijn, de mogelijkheid bestaat om de drijvende krachten achter de ontwikkeling van de ruimtevraag inzichtelijk te maken. Om welke sectoren gaat het? In welke gebieden? Groeit de werkgelegenheid? Of trekken veel bedrijven naar bedrijventerreinen? Neemt het ruimtebeslag toe? Door dit bloot te leggen, wordt ook duidelijk waar de belangrijkste beïnvloedingsmogelijkheden liggen. Dat geeft aanknopingspunten voor beleid. Bij methoden zoals extrapolatie van historische uitgiftecijfers en het binnen een regio verdelen van de totale uit de BLM voor een provincie resulterende ruimtevraag is sprake van een 'black box': er resulteert wel een getal (het aantal hectares), maar waaruit dat getal is opgebouwd is onduidelijk.

Scenario's voor de toekomst

Regionale ontwikkelingen vinden plaats binnen kaders die mede (vaak zelfs voor een groot deel) worden bepaald door nationale en/of internationale ontwikkelingen. Een regio kan nog zo veel aandacht besteden aan een goed economisch beleid, wanneer de (inter)nationale economie in een recessie geraakt, is het bijna onmogelijk om daar tegenop te boksen. Uiteindelijk is voor het bedrijfsleven de marktontwikkeling bepalend. In dit onderzoek is daarom uitgegaan van een 'bandbreedte' van ontwikkelingen in de (inter)nationale economische en demografische omgeving. Gebruik is gemaakt van de vier Lange Termijn scenario's van het Centraal Planbureau: een kruising naar de dimensies nationaal versus internationaal respectievelijk publiek versus privaat (zie bijlage 1.b). De vier scenario's kennen elk hun eigen demografische en economische ontwikkeling (ook

onderscheiden naar economische sectoren) resulterend in verschillende vraagramingen naar bedrijventerreinen.

Zo resulteert het laagste RC-groeiscenario (Regional Communities) in een jaarlijkse vraag naar bedrijventerreinen in Drenthe voor de periode 2012-2020, die zelfs duidelijk lager is dan in de zeer magere jaren 2009-2011. Dat lijkt onwaarschijnlijk. Het GE-scenario (Global Economy) levert een provinciale vraag naar bedrijventerreinen in 2012-2020 op die ongeveer gelijk is aan het gemiddelde in de periode 2001-2011. Gezien het feit dat de uitgifte per jaar een dalende trend vertoont, lijkt dit ook geen waarschijnlijk scenario. Het TM-scenario resulteert in ongeveer 30 hectare vraag per jaar, het SE-scenario in 20 hectare. Uitgaande van economisch herstel in de komende jaren mag een ontwikkeling volgens het TM-scenario worden verwacht. Treedt het economisch herstel slechts met vertraging op (bijvoorbeeld pas vanaf 2015), dan moet de economie zich echter in de vijf jaar daarna wel erg krachtig herstellen om nog een totale vraag van 30 hectare volgens het TM-scenario voor de periode 2012-2020 te realiseren. De provincie Drenthe acht daarom een ontwikkeling volgens het TM-scenario als een realistisch, mogelijk licht optimistisch, scenario en het SE-scenario als een voorzichtig scenario. Voor de crisis werd landelijk het GE-scenario (Global Economy) als uitgangspunt gehanteerd. Nu wordt landelijk vooral uitgegaan van het TM-scenario.

Uitgangspunten

Bij het opstellen van de prognoses voor bedrijventerreinen is onder andere het volgende van belang:

- Naast de nationale ontwikkeling van het aantal banen per sector (scenariospecifiek) vormt ook de gemeentelijke ontwikkeling van het aantal inwoners een input voor het AREA-model (waarmee de gemeentelijke ontwikkeling van de werkgelegenheid wordt berekend). De basis voor de bevolkingsontwikkeling wordt gevormd door prognoses van de Provincie Drenthe.
- De prognoses zijn, naast de provincie als geheel, ook voor deelgebieden daarbinnen bepaald. Drie deelgebieden zijn onderscheiden:
    - Noord-Drenthe (Aa en Hunze, Assen, Midden-Drenthe, Noodenveld en Tynaarlo)
    - Zuidwest-Drenthe (De Wolden, Hoogeveen, Meppel en Westerveld)
    - Zuidoost-Drenthe (Borger-Odoorn, Coevorden en Emmen)
- De BLM² is zodanig opgezet dat een zeer gedetailleerde onderverdeling naar economische sectoren mogelijk is. Presentatie van de uitkomsten vindt in dit onderzoek plaats op het niveau van 18 sectoren. Voor gedetailleerde gebieden worden deze vervolgens veelal, uit het oogpunt van statistische betrouwbaarheid/robuustheid, samengevoegd tot zes brede economische sectoren.
- De ‘ruwe’, onbewerkte, gegevens waren kwalitatief niet voldoende voor het bepalen van een accurate vraag naar bedrijventerreinen. Daarom heeft Bureau louter uitvoerige controles en waar nodig correcties doorgevoerd en hebben aanvullingen plaatsgevonden. In bijlage 1.c staat puntsgewijs aangegeven welke werkzaamheden nodig waren om de benodigde data ‘op orde’ te krijgen.

Verschillen tussen BLM en BLM² samengevat

De belangrijkste verschillen tussen de ‘standaard’ BedrijfsLocatieMonitor (BLM) en de in dit onderzoek toegepaste BedrijfsLocatieMonitor – Bureau Louter Methode (BLM²) staan, op hoofdlijnen, in tabel 1.

Tabel 1 Verschillen tussen BLM en BLM² in hoofdlijnen

Onderdeel	**BLM**	**BLM²**
Prognose werkgelegenheid	Eenvoudig model, voor regio's, brede economische sectoren. Model gebaseerd op trendextrapolatie.	AREA-model van Bureau Louter, op gemeentelijk niveau, voor gedetailleerde sectoren. AREA is een verklarend model (verschillen in werkgelegenheidsontwikkeling gebaseerd op locatiefactoren).
Locatietypevoorkeuren	Per regio, voor vijf brede sectoren. Mechanisch model voor toekomstige ontwikkeling.	Voor zes gebieden binnen de regio, voor 18 economische sectoren. Regiospecifieke berekening voor toekomstige ontwikkeling.
Terreinquotiënt	Gemiddelde voor brede sectoren voor Noordoosten van Nederland als geheel. Bij check blijken de terreinquotiënten te hoog voor een deel van de dienstensectoren.	Bepaald voor specifieke sectoren en (soms) specifieke bedrijven binnen de regio. Onderscheid gemaakt in zes gebieden. Bij diensten een correctie doorgevoerd voor bedrijven die in kantoren zijn gevestigd (laag terreinquotiënt).
Vervangingsvraag	Uitgegaan van een algemeen percentage van de voorraad bedrijventerreinen.	Per te transformeren gebied specifiek berekend via de gevestigde bedrijvigheid.

Overige opmerkingen

- 'Energie' is een sector waar in het Noorden momenteel veel van wordt verwacht. Door sommigen wordt ook gesteld dat dit een aanzienlijke vraag naar bedrijventerreinen met zich mee zal nemen. Om na te gaan of dat inderdaad zo is, zou specifiek onderzoek noodzakelijk zijn. Binnen het kader van dit onderzoek konden in ieder geval geen overtuigende bewijzen (in de vorm van rapporten of harde ruimteclaims) worden gevonden dat Energie binnen Drenthe voor substantieel extra vraag naar bedrijventerreinen zal zorgen. Daarmee staat echter nog steeds open dat het mogelijk wel zo is. Kortom, bij de prognoses is geen rekening gehouden met een *extra* ruimteclaim vanuit de sector Energie omdat harde bewijzen daarvoor vooralsnog niet waren te vinden.
- Er is aangenomen dat bestaande plannen voor de transformatie van bedrijventerreinen volledig in de periode 2012-2020 uitgevoerd zullen worden. Een inventarisatie onder gemeenten in de regio leert dat vooralsnog voor de periode 2021-2030 geen plannen voor transformatie van bedrijventerreinen naar woningbouw bestaan (wel *na* 2030 in de zuidoostelijke rand van het Stadsbedrijvenpark in Assen). Voor de periode 2021-2030 is daarom geen vervangingsvraag ingeboekt. Het is echter zeer wel denkbaar dat transformatie van bedrijventerreinen in die periode wel op zal treden. In dat geval zal de vraag naar bedrijventerreinen in die periode ook hoger zijn dan hier berekend, omdat sprake is van extra vervangingsvraag.

Vervolg

Op basis van dit onderzoek is voor heel Drenthe voor de periode 2012 tot en met 2020 een vraag naar bedrijventerreinen geraamd van 191 hectare volgens het Strong Europe scenario (gemiddeld 21 hectare per jaar) tot 288 hectare volgens het Transatlantic Market scenario (gemiddeld 32 hectare per jaar). Over de regionale verdeling hiervan en de kwalitatieve invulling zal eind januari 2014 met gemeenten een bijeenkomst plaatsvinden. Beide onderzoeken vormen input voor de regionale afspraken over bedrijventerreinen tussen gemeenten.

Op de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is afgesproken dat de gemeenten de regionale afstemming en afspraken inzichtelijk/ transparant maken binnen logische economische samenwerkingsverbanden en dit op een redelijke termijn terug te koppelen aan de provincie.

Bijlage 1.b De Lange Termijn scenario's van het CPB

Vier scenario's voor Europa

Voor te verwachten ontwikkelingen met betrekking tot de arbeidsmarkt en bedrijvigheid in Europa kan gebruik gemaakt worden van het rapport " Four futures of Europe" van het Centraal Plan Bureau[1]. De uitwerking voor Nederland is beschreven in 'Vier vergezichten op Nederland'[2]

Het CPB heeft vier toekomstscenario's ontwikkeld voor Europa die hier in het kort worden uitgelegd. De scenario's zijn onder te verdelen in twee groepen van belangrijke onzekerheden (zie figuur 1). De eerste onzekerheid betreft internationale samenwerking: tot op welke hoogte zijn de lidstaten bereid en in staat tot samenwerking met internationale organisaties zoals de Wereld Handels Organisatie en de Europese Unie. Denk hierbij aan de huidige Eurodiscussie (of Eurocrisis). De tweede onzekerheid betreft nationale instellingen: tot op welke hoogte zal de samenstelling van publieke en private verantwoordelijkheden veranderen? Denk hierbij aan het verschil tussen het Amerikaanse en het Scandinavische model.

Momenteel lijkt, gezien de internationale situatie en het beleid van het Kabinet, in Nederland vooral het Transatlantic Markets model relevant. Bedacht moet daarbij worden dat in deze bijlage slechts wordt ingegaan op de economische ontwikkeling. De insteek van de Lange Termijn scenario's is in feite breder. Zo zullen Global Economy en Transatlantic Market weliswaar op economische indicatoren gunstig scoren, maar geldt dat voor aspecten als sociale cohesie en milieuvervuiling juist niet.

Figuur 1. De vier Lange Termijn scenario's van het CPB

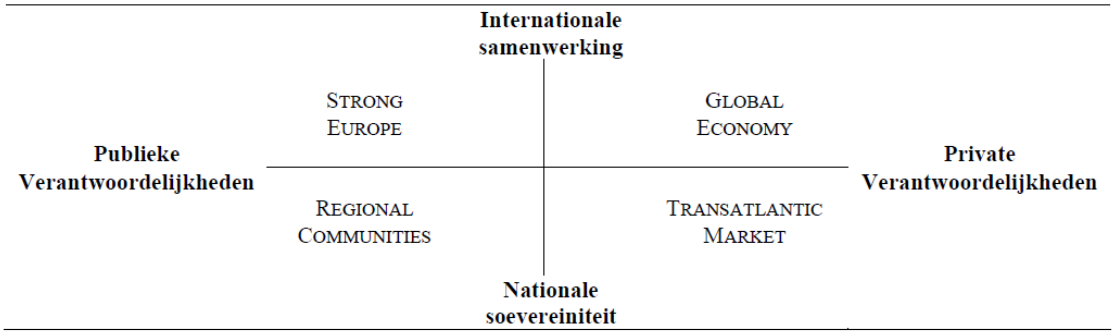

Een korte beschrijving per scenario

De vier scenario's kunnen als volgt kort worden samengevat.

Regional Communities (RC)

Europese landen vertrouwen op collectieve afspraken om een gelijkmatige verdeling van welvaart aan te houden. Tegelijkertijd lukt het in dit scenario de overheden niet om hun welvaartstaat te moderniseren. Een sterke lobby van bestaande belangen blokkeert herstructureringen op verschillende gebieden welke gepaard gaan met een uitbreidende publieke sector waardoor er een zware last op de Europese economieën ontstaat. De Europese Unie kan niet adequaat omgaan met de uitbreiding naar het Oosten en faalt in herstructurering van haar instellingen. Er verschijnt hierdoor een kern van rijke Europese landen waarvan de onderlinge samenwerking een meer permanent karakter krijgt. De wereld is gefragmenteerd in een aantal handelsgroepen en er vindt een beperkte

[1] Voor nadere uitwerking van deze achtergronden wordt verwezen naar Ruud de Mooij en Paul Tang (2003) *Four futures of Europe*.

[2] Huizinga, F. en B. Smid (2004) *Vier vergezichten op Nederland*.

multilaterale samenwerking plaats. De actualiteit van dit beeld, dat bijna tien jaar geleden is opgesteld, is wat betreft de internationale situatie, opvallend actueel!

Strong Europe (SE)
Europa is in dit scenario sterk en succesvol door het herstructureren van de Europese besluitvorming, succesvolle uitbreiding met andere landen in de unie en een geslaagde economische, geografische en politieke integratie. Europa speelt een belangrijke internationale rol, zowel in de handel als op andere terreinen. Lidstaten handhaven sociale cohesie door middel van publieke instellingen waarbij geaccepteerd wordt dat dit ten koste gaat van economische efficiëntie. Er wordt echter wel gesnoeid in sociale zekerheden, de arbeidsmarkt en het aandeel van de overheid in de samenleving, wat nadelige gevolgen heeft voor de zwakkeren van de samenleving. Gecombineerd met eerdere maatregelen om de gevolgen van vergrijzing aan te kunnen, zorgt dit beleid voor een stabiele en groeiende economie.

Transatlantic Market (TM)
Europese landen beperken de rol van de staat en vertrouwen meer op de markt. Dit stimuleert de door technologie gedreven groei en tegelijkertijd vergroot dit de ongelijkheid. De erfenis van een grote publieke sector in de lidstaten van de Europese Unie kan niet eenvoudig worden opgelost. Nieuwe markten ontberen transparantie en concurrentie waardoor nieuwe sociale en economische problemen ontstaan. Het oudere deel van de bevolking domineert de politieke terreinen hetgeen het ontmantelen van de huidige pensioensystemen bemoeilijkt in continentaal Europa. Lidstaten van de Europese Unie richten zich vooral op nationale belangen en kennen een hoge waarde toe aan hun nationale soevereiniteit. Herstructureringen van besluitvorming door de Europese Unie falen waardoor een verdere integratie bemoeilijkt wordt. De Europese Unie richt zich op de Verenigde Staten en stemt in met transatlantische economische integratie. Dit stimuleert de handel in diensten en levert verbeteringen op het gebied van welvaart aan beide zijden van de Atlantische oceaan. De welvaart in de groep van rijke landen staat in schril contrast tot de situatie in Oost-Europa en de ontwikkelingslanden.

Global Economy (GE)
Europese landen vinden een nieuwe balans tussen private en publieke verantwoordelijkheid. Instellingen zijn steeds meer gebaseerd op private initiatieven en op oplossingen gebaseerd op de markt. Europese overheden concentreren zich op hun kerncompetenties zoals het verschaffen van publieke goederen en de bescherming van eigendomsrechten. Ze houden zich minder bezig met het herverdelen van inkomen en sociale zekerheden waardoor de ongelijkheid van inkomens toeneemt. Politieke integratie en samenwerking in gebieden waar niet gehandeld mag worden is niet haalbaar, omdat overheden een hoge waarde toekennen aan hun nationale soevereiniteit op velerlei gebieden. Het probleem van klimaatverandering neemt toe terwijl Europese belastingen op kapitaal geleidelijk afnemen als gevolg van concurrentie op het terrein van belastingen. Echter, economische integratie wordt breedschaliger omdat landen het als hun gezamenlijke belang zien. De uitbreiding van de Europese Unie naar Oosten vindt relatief soepel plaats. De onderhandelingen in de WHO leiden tot een succesvolle liberalisering van de wereldhandel.

Bijlage 1.c Gegevens

Een accurate prognose begint met een zo goed mogelijk beeld van de uitgangssituatie. Ten behoeve van het onderzoek naar bedrijventerreinen heeft Bureau Louter een zeer intensieve controle, correctie en aanvulling van gegevensbestanden doorgevoerd. Hieronder staat op hoofdlijnen een aantal belangrijke correcties.

IBIS-gegevens gecorrigeerd

IBIS is het landelijke systeem waarin de ontwikkeling van bedrijventerreinen wordt bijgehouden. Daarin staan voor elk bedrijventerrein van minstens 1 hectare netto ruimte onder andere gegevens over het bruto oppervlak, het netto oppervlak, de hoeveelheid uitgegeven hectares, de nog uit te geven hectares (onderscheiden naar terstond en niet terstond uitgeefbaar en naar particulier en gemeentelijk) en het in het voorbije jaar uitgegeven areaal aan bedrijventerreinen. Gegevens per bedrijventerrein van minstens 1 hectare zijn er in principe vanaf 1991. Dit lijkt een ideaal gegevensbestand. De praktijk is echter weerbarstiger: er staan helaas veel fouten in IBIS, zowel wat betreft de huidige stand van zaken als wat betreft de historische ontwikkeling. Daarom is (op hoofdlijnen) de volgende procedure gevolgd:

- Aan de hand van IBIS en verschillende alternatieve bronnen is een groslijst met bedrijventerreinen opgesteld. In overleg met contactpersonen bij elke gemeente is besloten welke daarvan inderdaad als bedrijventerrein kunnen worden beschouwd.
- Samen met de contactpersonen is de meest optimale contour bepaald om de bedrijventerreinen af te bakenen. Tussen alternatieve bronnen bestonden namelijk soms aanzienlijke verschillen in de afbakening van bedrijventerreinen.
- In overleg met de contactpersonen zijn soms ook bedrijventerreinen samengevoegd die aan elkaar grenzen, maar in IBIS afzonderlijk worden genoemd.
- Het bruto oppervlak per terrein is bepaald via GIS-methoden. Vervolgens is het netto oppervlak bepaald op basis van informatie uit IBIS en het gebruik van GIS-methodieken en luchtfoto's.
- Wat betreft de jaarlijkse uitgiftes van bedrijventerreinen in het verleden zijn, wanneer overduidelijk sprake was van registratiefouten, correcties doorgevoerd. Dat geldt bijvoorbeeld voor Messchenveld in Assen, waar voor 2006 een uitgifte van 21 hectare werd geregistreerd, terwijl dat 2,1 hectare had moeten zijn.
- Uiteindelijk resulteerde een lijst met bedrijventerreinen in Drenthe. Voor het onderzoek is daaruit onder andere geput om de jaarlijkse netto uitgegeven hectares bedrijventerrein te berekenen. Het belangrijkste gegeven voor de prognoses was echter het vaststellen van de omvang van de totaal netto uitgegeven hectares per bedrijventerrein per 1-1-2012, het startjaar van de prognoses.
- Een algemeen punt hierbij is nog: wanneer zijn kavels 'uitgegeven'? Daar zit soms nog wel wat rek in. Zo is bijvoorbeeld een deel van de bedrijventerreinen die zijn geregistreerd als uitgegeven in feite nog aanbod. Ze zijn namelijk gekocht door projectontwikkelaars, terwijl er nog geen bedrijven zijn gevestigd (de projectontwikkelaars zelf hebben de kavels nog niet verkocht). Dat geldt bijvoorbeeld voor een deel van bedrijventerrein Geesbrug (nog 4 hectare te koop via een projectontwikkelaar). Op sommige van de als 'uitgegeven' geregistreerde kavels is ook geen bedrijf meer gevestigd. Gedetailleerde informatie over de omvang van de leegstand bestaat helaas niet.

Vestigingenbestand gecorrigeerd

De provincie Drenthe heeft de beschikking over een vestigingenregister. Dat is voor dit onderzoek ideaal, omdat per vestiging en per jaar het aantal banen, het type economische activiteiten ('SBI-code') en het exacte adres bekend is. Daardoor kon voor elk bedrijf worden bepaald of het op een bedrijventerrein is gevestigd of niet. Voor het onderzoek is derhalve gebruik gemaakt van een gegevensbestand voor de jaren 1997 tot en met 2012, met informatie per bedrijf, onder andere op welk bedrijventerrein het is gevestigd.

Overigens waren hier ook diverse bewerkingen en correcties noodzakelijk:

- De SBI-codering is recentelijk gewijzigd (van SBI1993 naar SBI2008). In het vestigingenregister is dat met terugwerkende kracht voor alle jaren gedaan. Veel informatie en kengetallen uit de BedrijfsLocatieMonitor zijn echter nog op de SBI1993-indeling gebaseerd. Bureau Louter heeft daarom de gegevens uit de vestigingenregisters weer terug moeten zetten naar de SBI1993-indeling.
- Het aantal banen moest soms worden gecorrigeerd. Er kon bijvoorbeeld sprake zijn van dubbeltellingen, ontbrekende jaren en (administratieve) verschuivingen binnen meervestigingsondernemingen. Ook waren soms de SBI-coderingen onjuist en ontbraken vestigingen in een aantal gevallen in het geheel of voor sommige jaren in de gegevens. Dat speelt vooral in bepaalde sectoren een rol, met name in de non-profit sector (die overigens slechts in geringe mate op bedrijventerreinen is gevestigd).

Bijlage 1a De Lange Termijn scenario's van het CPB

Vier scenario's voor Europa

Voor te verwachten ontwikkelingen met betrekking tot de arbeidsmarkt en bedrijvigheid in Europa kan gebruik gemaakt worden van het rapport " Four futures of Europe" van het Centraal Plan Bureau[1]. De uitwerking voor Nederland is beschreven in 'Vier vergezichten op Nederland'[2]

Het CPB heeft vier toekomstscenario's ontwikkeld voor Europa die hier in het kort worden uitgelegd. De scenario's zijn onder te verdelen in twee groepen van belangrijke onzekerheden (zie figuur 1). De eerste onzekerheid betreft internationale samenwerking: tot op welke hoogte zijn de lidstaten bereid en in staat tot samenwerking met internationale organisaties zoals de Wereld Handels Organisatie en de Europese Unie. Denk hierbij aan de huidige Eurodiscussie (of Eurocrisis). De tweede onzekerheid betreft nationale instellingen: tot op welke hoogte zal de samenstelling van publieke en private verantwoordelijkheden veranderen? Denk hierbij aan het verschil tussen het Amerikaanse en het Scandinavische model.

Momenteel lijkt, gezien de internationale situatie en het beleid van het Kabinet, in Nederland vooral het Transatlantic Markets model relevant. Bedacht moet daarbij worden dat in deze bijlage slechts wordt ingegaan op de economische ontwikkeling. De insteek van de Lange Termijn scenario's is in feite breder. Zo zullen Global Economy en Transatlantic Market weliswaar op economische indicatoren gunstig scoren, maar geldt dat voor aspecten als sociale cohesie en milieuvervuiling juist niet.

Figuur 1. De vier Lange Termijn scenario's van het CPB

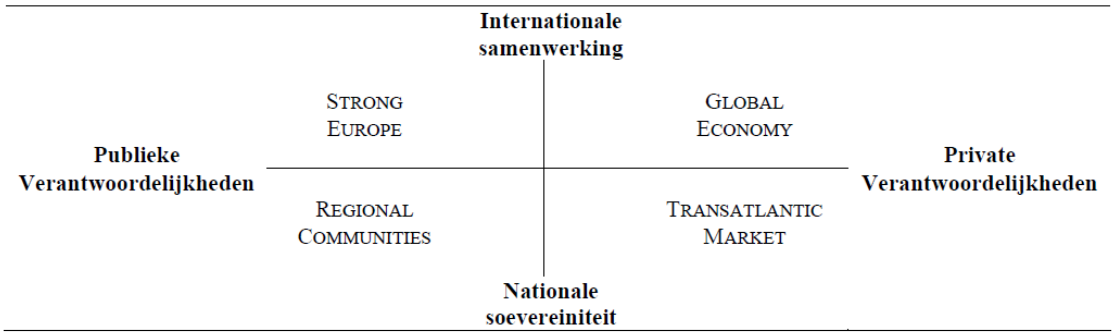

Een korte beschrijving per scenario

De vier scenario's kunnen als volgt kort worden samengevat.

Regional Communities (RC)

Europese landen vertrouwen op collectieve afspraken om een gelijkmatige verdeling van welvaart aan te houden. Tegelijkertijd lukt het in dit scenario de overheden niet om hun welvaartstaat te moderniseren. Een sterke lobby van bestaande belangen blokkeert herstructureringen op verschillende gebieden welke gepaard gaan met een uitbreidende publieke sector waardoor er een zware last op de Europese economieën ontstaat. De Europese Unie kan niet adequaat omgaan met de uitbreiding naar het Oosten en faalt in herstructurering van haar instellingen. Er verschijnt hierdoor een kern van rijke Europese landen waarvan de onderlinge samenwerking een meer permanent karakter krijgt. De wereld is gefragmenteerd in een aantal handelsgroepen en er vindt een beperkte

[1] Voor nadere uitwerking van deze achtergronden wordt verwezen naar Ruud de Mooij en Paul Tang (2003) *Four futures of Europe*.

[2] Huizinga, F. en B. Smid (2004) *Vier vergezichten op Nederland*.

multilaterale samenwerking plaats. De actualiteit van dit beeld, dat bijna tien jaar geleden is opgesteld, is wat betreft de internationale situatie, opvallend actueel!

Strong Europe (SE)
Europa is in dit scenario sterk en succesvol door het herstructureren van de Europese besluitvorming, succesvolle uitbreiding met andere landen in de unie en een geslaagde economische, geografische en politieke integratie. Europa speelt een belangrijke internationale rol, zowel in de handel als op andere terreinen. Lidstaten handhaven sociale cohesie door middel van publieke instellingen waarbij geaccepteerd wordt dat dit ten koste gaat van economische efficiëntie. Er wordt echter wel gesnoeid in sociale zekerheden, de arbeidsmarkt en het aandeel van de overheid in de samenleving, wat nadelige gevolgen heeft voor de zwakkeren van de samenleving. Gecombineerd met eerdere maatregelen om de gevolgen van vergrijzing aan te kunnen, zorgt dit beleid voor een stabiele en groeiende economie.

Transatlantic Market (TM)
Europese landen beperken de rol van de staat en vertrouwen meer op de markt. Dit stimuleert de door technologie gedreven groei en tegelijkertijd vergroot dit de ongelijkheid. De erfenis van een grote publieke sector in de lidstaten van de Europese Unie kan niet eenvoudig worden opgelost. Nieuwe markten ontberen transparantie en concurrentie waardoor nieuwe sociale en economische problemen ontstaan. Het oudere deel van de bevolking domineert de politieke terreinen hetgeen het ontmantelen van de huidige pensioensystemen bemoeilijkt in continentaal Europa. Lidstaten van de Europese Unie richten zich vooral op nationale belangen en kennen een hoge waarde toe aan hun nationale soevereiniteit. Herstructureringen van besluitvorming door de Europese Unie falen waardoor een verdere integratie bemoeilijkt wordt. De Europese Unie richt zich op de Verenigde Staten en stemt in met transatlantische economische integratie. Dit stimuleert de handel in diensten en levert verbeteringen op het gebied van welvaart aan beide zijden van de Atlantische oceaan. De welvaart in de groep van rijke landen staat in schril contrast tot de situatie in Oost-Europa en de ontwikkelingslanden.

Global Economy (GE)
Europese landen vinden een nieuwe balans tussen private en publieke verantwoordelijkheid. Instellingen zijn steeds meer gebaseerd op private initiatieven en op oplossingen gebaseerd op de markt. Europese overheden concentreren zich op hun kerncompetenties zoals het verschaffen van publieke goederen en de bescherming van eigendomsrechten. Ze houden zich minder bezig met het herverdelen van inkomen en sociale zekerheden waardoor de ongelijkheid van inkomens toeneemt. Politieke integratie en samenwerking in gebieden waar niet gehandeld mag worden is niet haalbaar, omdat overheden een hoge waarde toekennen aan hun nationale soevereiniteit op velerlei gebieden. Het probleem van klimaatverandering neemt toe terwijl Europese belastingen op kapitaal geleidelijk afnemen als gevolg van concurrentie op het terrein van belastingen. Echter, economische integratie wordt breedschaliger omdat landen het als hun gezamenlijke belang zien. De uitbreiding van de Europese Unie naar Oosten vindt relatief soepel plaats. De onderhandelingen in de WHO leiden tot een succesvolle liberalisering van de wereldhandel.

Bijlage 1b Gegevens

Een accurate prognose begint met een zo goed mogelijk beeld van de uitgangssituatie. Ten behoeve van het onderzoek naar bedrijventerreinen heeft Bureau Louter een zeer intensieve controle, correctie en aanvulling van gegevensbestanden doorgevoerd. Hieronder staat op hoofdlijnen een aantal belangrijke correcties.

IBIS-gegevens gecorrigeerd
IBIS is het landelijke systeem waarin de ontwikkeling van bedrijventerreinen wordt bijgehouden. Daarin staan voor elk bedrijventerrein van minstens 1 hectare netto ruimte onder andere gegevens over het bruto oppervlak, het netto oppervlak, de hoeveelheid uitgegeven hectares, de nog uit te geven hectares (onderscheiden naar terstond en niet terstond uitgeefbaar en naar particulier en gemeentelijk) en het in het voorbije jaar uitgegeven areaal aan bedrijventerreinen. Gegevens per bedrijventerrein van minstens 1 hectare zijn er in principe vanaf 1991. Dit lijkt een ideaal gegevensbestand. De praktijk is echter weerbarstiger: er staan helaas veel fouten in IBIS, zowel wat betreft de huidige stand van zaken als wat betreft de historische ontwikkeling. Daarom is (op hoofdlijnen) de volgende procedure gevolgd:

- Aan de hand van IBIS en verschillende alternatieve bronnen is een groslijst met bedrijventerreinen opgesteld. In overleg met contactpersonen bij elke gemeente is besloten welke daarvan inderdaad als bedrijventerrein kunnen worden beschouwd.
- Samen met de contactpersonen is de meest optimale contour bepaald om de bedrijventerreinen af te bakenen. Tussen alternatieve bronnen bestonden namelijk soms aanzienlijke verschillen in de afbakening van bedrijventerreinen.
- In overleg met de contactpersonen zijn soms ook bedrijventerreinen samengevoegd die aan elkaar grenzen, maar in IBIS afzonderlijk worden genoemd.
- Het bruto oppervlak per terrein is bepaald via GIS-methoden. Vervolgens is het netto oppervlak bepaald op basis van informatie uit IBIS en het gebruik van GIS-methodieken en luchtfoto's.
- Wat betreft de jaarlijkse uitgiftes van bedrijventerreinen in het verleden zijn, wanneer overduidelijk sprake was van registratiefouten, correcties doorgevoerd. Dat geldt bijvoorbeeld voor Messchenveld in Assen, waar voor 2006 een uitgifte van 21 hectare werd geregistreerd, terwijl dat 2,1 hectare had moeten zijn.
- Uiteindelijk resulteerde een lijst met bedrijventerreinen in Drenthe. Voor het onderzoek is daaruit onder andere geput om de jaarlijkse netto uitgegeven hectares bedrijventerrein te berekenen. Het belangrijkste gegeven voor de prognoses was echter het vaststellen van de omvang van de totaal netto uitgegeven hectares per bedrijventerrein per 1-1-2012, het startjaar van de prognoses.
- Een algemeen punt hierbij is nog: wanneer zijn kavels 'uitgegeven'? Daar zit soms nog wel wat rek in. Zo is bijvoorbeeld een deel van de bedrijventerreinen die zijn geregistreerd als uitgegeven in feite nog aanbod. Ze zijn namelijk gekocht door projectontwikkelaars, terwijl er nog geen bedrijven zijn gevestigd (de projectontwikkelaars zelf hebben de kavels nog niet verkocht). Dat geldt bijvoorbeeld voor een deel van bedrijventerrein Geesbrug (nog 4 hectare te koop via een projectontwikkelaar). Op sommige van de als 'uitgegeven' geregistreerde kavels is ook geen bedrijf meer gevestigd. Gedetailleerde informatie over de omvang van de leegstand bestaat helaas niet.

Vestigingenbestand gecorrigeerd

De provincie Drenthe heeft de beschikking over een vestigingenregister. Dat is voor dit onderzoek ideaal, omdat per vestiging en per jaar het aantal banen, het type economische activiteiten ('SBI-code') en het exacte adres bekend is. Daardoor kon voor elk bedrijf worden bepaald of het op een bedrijventerrein is gevestigd of niet. Voor het onderzoek is derhalve gebruik gemaakt van een gegevensbestand voor de jaren 1997 tot en met 2012, met informatie per bedrijf, onder andere op welk bedrijventerrein het is gevestigd.

Overigens waren hier ook diverse bewerkingen en correcties noodzakelijk:

- De SBI-codering is recentelijk gewijzigd (van SBI1993 naar SBI2008). In het vestigingenregister is dat met terugwerkende kracht voor alle jaren gedaan. Veel informatie en kengetallen uit de BedrijfsLocatieMonitor zijn echter nog op de SBI1993-indeling gebaseerd. Bureau Louter heeft daarom de gegevens uit de vestigingenregisters weer terug moeten zetten naar de SBI1993-indeling.
- Het aantal banen moest soms worden gecorrigeerd. Er kon bijvoorbeeld sprake zijn van dubbeltellingen, ontbrekende jaren en (administratieve) verschuivingen binnen meervestigingsondernemingen. Ook waren soms de SBI-coderingen onjuist en ontbraken vestigingen in een aantal gevallen in het geheel of voor sommige jaren in de gegevens. Dat speelt vooral in bepaalde sectoren een rol, met name in de non-profit sector (die overigens slechts in geringe mate op bedrijventerreinen is gevestigd).

Bijlage 2

Besluit vaststelling doelen en maatregelen oppervlaktewaterlichamen en grondwaterlichamen in Drenthe op grond van de Europese Kaderrichtlijn Water

INHOUDSOPGAVE

Inleiding
Oppervlaktewaterlichamen in Drenthe
Grondwaterlichamen in Drenthe

Bijlage
A. Onderdeel oppervlaktewaterlichamen KRW
B. Onderdeel grondwaterlichamen KRW

1. Inleiding

De Statencommissie voor het Omgevingsbeleid heeft op 2 april 2008 uitvoerig gesproken over de Europese Kaderrichtlijn Water en de gevolgen ervan voor de Provincie Drenthe. In 2007 hebben de waterschappen (oppervlaktewateren) en de provincies (grondwater) de zogenaamde regionale nota's opgesteld. Na de vergadering van de Statencommissie van 2 april zijn deze regionale nota's verwerkt in een specifiek Drentse notitie. Deze notitie bevat een samenvattend overzicht van de doelen, maatregelen en kosten voor zowel de grondwater- als de oppervlaktewaterlichamen in de provincie Drenthe.
Provinciale Staten hebben vervolgens op 23 april 2008 ingestemd met de ecologische doelen voor oppervlaktewaterlichamen en met de doelen en maatregelen voor de grondwaterlichamen. Provinciale Staten hebben op 16 december 2008 het ontwerp-besluit goedgekeurd. Daarna is in januari 2009 de inspraakprocedure gestart.
De KRW vereist dat de doelen en maatregelen uiterlijk 22 december 2009 zijn vastgesteld. Daarom dient voor het KRW-deel van het omgevingsbeleid een apart besluit voor het vaststellen van de doelen en de maatregelen plaats te vinden voor de oppervlakte- en grondwaterlichamen.

In het algemeen is bij de afweging van doelen en maatregelen voor het verbeteren van oppervlakte- en grondwater het huidige omgevingsbeleid van de provincie als uitgangspunt genomen. Dit betekent dat doelen en maatregelen voor de eerste planperiode (2009-2015) zijn afgestemd met de huidige functies als wonen, landbouw, natuur en dergelijke. Voor de tweede en volgende planperiode (2015-2021 en 2021-2027) worden de doelen en maatregelen opnieuw afgestemd met het dan vigerend omgevingsbeleid. De KRW biedt hiervoor de noodzakelijke flexibiliteit. Dit betekent concreet dat wanneer de provincie Drenthe hogere ambities en doelen nastreeft voor onze beken, kanalen en meren, dit in het proces van het nieuwe omgevingsbeleid moet worden meegenomen. Bij dit nieuwe omgevingsbeleid zullen wij dan ook nadrukkelijk kijken naar de ontwikkelingen op het vlak van klimaat en energie, recreatie, natuur, landschap, wonen, economie en de extra waterkwantiteitsopgave (WB21) en de relatie die deze ontwikkelingen hebben met de waterkwaliteitsdoelen van onze waterlichamen.
Hogere doelen stellen voor deze planperiode is gezien de principes van haalbaarheid en betaalbaarheid niet realistisch. Daar waar dit wel mogelijk is, zullen wij dit bespreken met andere overheden en belangenorganisaties tijdens het voorbereiden van het nieuwe omgevingsbeleid in 2009. De KRW beschouwt eventuele extra maatregelen overigens als een als inspanningsverplichteng en niet als een resultaatverplichting.

Beleidskader:
Voor de verbetering van de waterkwaliteit worden maatregelen ingezet op basis van twee elkaar aanvullende beleidskaders van het preventieve waterkwaliteitsbeleid:

1. Een algemeen beleidskader dat van toepassing is op alle wateren en dat uit twee sporen bestaat: a. het brongericht spoor en b. aanvullend daarop het waterkwaliteitsspoor (ook wel emissie-immissietoets genoemd).
2. Een aanvullend beleidskader dat zich specifiek richt op de waterlichamen met oog op uitvoering van de Kaderrichtlijn Water (KRW).

In het Nationaal Waterplan en de Leidraad 'Kaderrichtlijn Water voor de vergunningverlening en handhaving in het kader van de WVO' wordt de werking van het **algemene beleidskader** toegelicht, inclusief de wijzigingen die voortvloeien uit de aanpassing die eind 2009 is voorzien. Indien van toepassing, bevat de Leidraad ook (een verwijzing naar) de chemische doelstellingen die hierbij van toepassing zijn.
Het **aanvullende beleidskader** is specifiek gericht op de KRW-waterlichamen. Het beoogt het realiseren van de milieukwaliteitseisen zoals deze zijn vastgelegd in het Besluit Kwaliteitseisen en Monitoring Water 2009 (BKMW) en het voorkomen van 'achteruitgang'. De KRW biedt de mogelijkheid om onder voorwaarden af te wijken van deze milieukwaliteitseisen of de daarvan afgeleide doelstellingen. Deze afwijking geldt voor de hoogte van de doelstelling en de termijn waarop deze gerealiseerd dient te worden. De afwijkingen zijn gemotiveerd in de "Factsheets KRW" in bijlage A. Het vastgestelde programma met brongerichte- en inrichtingsmaatregelen beoogt deze doelstellingen te realiseren. De toestand aan het begin van de eerste planperiode van de KRW is vastgelegd in de "Factsheets KRW" in bijlage A.

Relatie met andere plannen
In dit besluit worden de status van de waterlichamen, de ecologische doelen, de huidige toestand en het moment van doelbereik vastgelegd. Tevens worden in dit besluit de provinciale maatregelen (voor het grondwater) vastgesteld. De overige onderdelen zijn ter informatie overgenomen uit andere plannen. Gedetailleerde informatie over de maatregelen voor het oppervlaktewater is opgenomen in de beheerplannen van de waterschappen en in de Stroomgebiedbeheerplannen (SGBP's) van het Rijk.

Korte leeswijzer:
In hoofdstuk 2 worden de doelstellingen voor het oppervlaktewater verwoord. In bijlage A zijn deze per waterlichaam vervolgens uitgewerkt. In hoofdstuk 3 worden de doelen en maatregelen voor de grondwaterlichamen beschreven. In een bijlage B worden deze doelen en maatregelen verder toegelicht.

2. Oppervlaktewaterlichamen in Drenthe

In deze paragraaf worden de begrenzing, de toestand en de doelen voor het oppervlaktewater op hoofdlijnen beschreven en is aangegeven welke maatregelen noodzakelijk zijn. Voor een uitgebreide weergave wordt verwezen naar de bijlage.

a. Oppervlaktewaterlichamen

Volgens de KRW moet het oppervlaktewater ingedeeld worden in zogenaamde waterlichamen. Een waterlichaam is bijvoorbeeld een meer, een (deel van een) rivier of beek, of een deel van een kustwater. In de Kaderrichtlijn Water zijn criteria opgenomen op basis waarvan een waterlichaam begrensd moet worden. Voor lijnvormige waterlichamen, bijvoorbeeld een beek of kanaal, betreft dit een water met een stroomgebied van 1000 hectare of meer en voor stilstaande wateren een totaaloppervlak van 50 ha of meer.

Op basis van de genoemde criteria hebben de waterschappen een voorstel gedaan voor de indeling en begrenzing van de waterlichamen in Drenthe. Een groot deel van de oppervlaktewaterlichamen overschrijdt de provinciegrenzen. Voor de ambities, doelen en maatregelen hiervan heeft afstemming plaatsgevonden met de betreffende provincies.

De lijst met waterlichamen is weergegeven in tabel 1. In tabel 1 zijn ook het type en de status van de waterlichamen vermeld. De status wordt toegelicht in de volgende paragraaf. In Drenthe komen in totaal 9 watertypen voor.

Tabel 1: Overzicht waterlichamen in Drenthe

Naam	**Type**		**Status**
Bovenlopen Eelder- en Peizerdiep	R4	Permanente langzaam stromende bovenloop op zand	Sterk veranderd
Drentse Aa / Hunze / Westerwoldsche Aa Zuid / Ruiten Aa / Runde / Oude Diep / Oude Vaart / Vledder Aa / Wapserveensche Aa / Wold Aa / Schoonebekerdiep / Nieuwe Drostendiep / Holslootdiep / Sleenerstroom / Loodiep / Oude Drostendiep	R5	Langzaam stromende middenloop/benedenloop op zand	Sterk veranderd
Meppelerdiep	R6	Langzaam stromend riviertje op zand/klei	Sterk veranderd
Benedenlopen Eelder- en Peizerdiep / Reest	R12	Langzaam stromende middenloop/benedenloop op veenbodem	Sterk veranderd
Kanalen / Drentse kanalen	M3	Gebufferde (regionale) kanalen	Kunstmatig
Paterswoldsemeer	M27	Matig grote ondiepe laagveenplassen	Sterk veranderd
Boezem	M27	Matig grote ondiepe laagveenplassen	Kunstmatig
Bumawijk/Marchienewijk / Braambergersloot / Dommerswijk	M1a	Zoete sloten (gebufferd)	Kunstmatig
Matslootgebied	M10	Laagveen vaarten en kanalen	Kunstmatig
Kanalen Hunze / Veenkolonien / Noord-Willemskanaal / Kanalen-DG hellend-gestuwd	M14	Ondiepe gebufferde plassen	Kunstmatig
Zuidlaardermeer / Leekstermeer	M14	Ondiepe gebufferde plassen	Sterk veranderd

b. Status van de waterlichamen

De KRW vereist dat aan alle waterlichamen een status wordt toegekend. De potentie voor een verdere verbetering van de ecologische toestand bepaald de status voor een waterlichaam.

Alle waterlichamen in Drenthe zijn in de loop van de tijd aangepast aan menselijk gebruik of door de mens aangelegd. De afvoer in de beken is gereguleerd door het plaatsen van stuwen en door het rechttrekken van de beekbedding. In de meren wordt veelal een vast waterpeil gehandhaafd en op veel plaatsen is een harde oeverbeschoeiing aangelegd. De kanalen zijn door de mens aangelegd. Als gevolg hiervan voldoet geen enkel waterlichaam aan de doelstellingen die nodig zijn voor een Natuurlijke Status. Maatregelen om deze status te bereiken leiden tot onevenredig hoge kosten of tot significante effecten voor andere functies. Om die reden is aan alle waterlichamen de status Sterk Veranderd (meren en beken) of Kunstmatig (kanalen) toegekend.

c. Doelen voor de waterlichamen

Ecologische doelstellingen

Voor de waterlichamen in Drenthe zijn doelstellingen afgeleid die worden aangeduid met het Goed Ecologische Potentieel (GEP). Het GEP is het resultaat van een afweging van maatregelen die significant bijdragen aan het ecologische potentieel, geen significante negatieve of schadelijke effecten hebben op andere gebruiksvormen en uitgevoerd kunnen worden tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten. De ecologische doelstellingen (GEP) zijn voor alle waterlichamen opgenomen onder “Biologische en algemeen fysische toestand” in de “Factsheets KRW” in bijlage A.

Doelstellingen voor de algemeen fysisch-chemische parameters

Algemeen fysisch-chemische parameters ondersteunen de biologie en ecologie; ze zeggen iets over de vestigingsmogelijkheden en leefklimaat voor flora en fauna. Binnen de KRW zijn doelstellingen gekoppeld aan doorzicht, thermische omstandigheden, zuurstofhuishouding, zoutgehalte, verzuringstoestand en nutriënten. Voor deze algemeen fysisch-chemische parameters zijn op landelijk niveau voorstellen gedaan voor normering van sterk veranderde en kunstmatige wateren. De waterschappen hebben op basis van de landelijke voorstellen een regionale aanpassing gemaakt. De provincie neemt deze voorstellen over en stelt ze vast. De doelstellingen (GEP) voor de fysisch-chemische-parameters zijn voor alle waterlichamen opgenomen onder “Biologische en algemeen fysische toestand” in de “Factsheets KRW” in bijlage A.

Chemische waterkwaliteitsdoelstellingen

De chemische kwaliteit, de chemische doelstellingen voor het oppervlaktewater, wordt vastgesteld op basis van de normen voor de zogenaamde prioritaire stoffen zoals door de Europese unie vastgesteld met de Richtlijn Prioritaire stoffen. Voor een gedetailleerd overzicht van de prioritaire stoffen en overige relevante stoffen, inclusief de bijbehorende normen, wordt verwezen naar het Besluit Kwaliteitseisen en Monitoring Water 2009 (AMvB milieudoelstellingen).
De waterschappen hebben op basis van de lijst met prioritaire stoffen een monitoringsprogramma ingericht. Op basis van de (voorlopige) interpretatie van deze monitoring blijkt dat een aantal prioritaire stoffen de normen overschrijden. In de “Factsheets KRW” in bijlage A is voor elk waterlichaam onder “Chemische toestand en overige relevant stoffen” aangegeven voor welke (prioritaire) stoffen overschrijdingen zijn aangetroffen.

De provincie heeft weinig invloed op het (toelatings)beleid voor prioritaire stoffen. Voor het, al dan niet gefaseerd, realiseren van de normen voor de prioritaire stoffen zijn we sterk afhankelijk van maatregelen die het Rijk zal gaan nemen, zoals bijvoorbeeld in het kader van het actieprogramma diffuse bronnen.
Voor zowel de prioritaire stoffen als overige verontreinigende stoffen wordt na 2015 een geleidelijke verdergaande verbetering van de chemische kwaliteit van het oppervlaktewater verwacht door:

- voortzetting van de Wvo-vergunningverlening via de brongerichte aanpak en toepassing van de emissie-immissietoets, waarbij de KRW-milieukwaliteitseisen via de waterbeheerplannen worden meegenomen;
- de verder verbetering van zuiveringsinstallaties, de sanering van ongezuiverde lozingen en het verbeteren van de riolering door de aanpak van overstorten en het afkoppelen van verhard oppervlak;
- de sanering van verontreinigde waterbodems in regionale en rijkswateren;
- een verdergaande reductie van de emissies van gewasbeschermingsmiddelen door de aanscherping van het toelatingsbeleid - dat wordt afgestemd met de kwaliteitseisen en monitoringsgegevens van de KRW - en aanpak van knelpunten met betrekking tot de drinkwatervoorziening.

Voor stoffen waarvoor de grensoverschrijdende, buitenlandse bijdrage groot is geldt dat er vooral aanvullende internationale afspraken nodig zijn over te nemen aanvullende maatregelen om de doelstellingen te kunnen realiseren. Het is technisch onhaalbaar de realisatie van de doelen alleen binnen Nederland te realiseren. Dit geldt in het bijzonder voor stikstof en chemische parameters zoals PAK's, TBT, koper, zink en enkele gewasbeschermingsmiddelen. Deze stoffen worden daarom geadresseerd in de internationale stroomgebiedscommissies. Nederland is in belangrijke mate afhankelijk van maatregelen die door de Europese Commissie in Europees verband verplicht worden gesteld en die ook in bovenstroomse landen worden genomen, om voor de prioritaire gevaarlijke stoffen de emissies, lozingen en verliezen tot nul terug te brengen. Het EU-Waterdirecteurenoverleg van eind mei 2008 heeft vastgesteld dat het terugdringen van emis-

sies van een aantal stoffen een Europese aanpak vereist. Zij heeft daarom besloten om een werkgroep op te richten, die de taak heeft aan te geven wat de mogelijkheden en beperkingen zijn om op nationaal niveau aanvullen reductiebeleid te voeren en wat daaraan via EU-regelgeving nog zou kunnen worden gedaan.

Voor een beperkt aantal stoffen is de verwachting dat de milieukwaliteitseisen ook in 2027 niet worden gerealiseerd. Voor deze stoffen is de noodzaak voor doelverlaging waarschijnlijk. Onzekerheden met betrekking tot het in de toekomst voorschrijven van aanvullende maatregelen op Europees niveau en de ontwikkelingen van nieuwe kosteneffectieve technieken vormen het belangrijkste argument om de voor deze stoffen waarschijnlijk noodzakelijke doelverlaging niet nu al te kwantificeren, maar stapsgewijs tot en met 2027 de uitvoering ter hand te nemen en in 2021 te bezien voor welke parameters en in welke mate doelverlaging moet worden geconcretiseerd.

d. Doelstellingen eerste planperiode 2009-2015

Voor de planperiode 2009 tot 2015 zijn voor de waterlichamen in Drenthe ecologische en algemeen fysisch-chemische (tussen)doelstellingen afgeleid. Deze (tussen)doelen zijn afgeleid van de maatregelenprogramma's. De tussendoelstellingen voor de planperiode 2009-2015 voor de ecologische en fysisch-chemische parameters zijn voor alle waterlichamen opgenomen onder "Biologische en algemeen fysische toestand" in de "Factsheets KRW" in bijlage A.
Voor de kaderrichtlijn water geldt een resultaatverplichting voor de maatregelen, niet voor de doelen.

e. Knelpunten voor doelrealisatie

Al jaren streeft de provincie Drenthe naar gezonde en evenwichtige watersystemen. De afgelopen decennia is al veel gedaan om dat te bereiken.
In de afgelopen jaren zijn middels de Waterbeheersplannen van de waterschappen veel waterkwantiteitsmaatregelen uitgewerkt voor de bescherming tegen wateroverlast. Op het gebied van waterkwaliteit en ecologie is eveneens veel gedaan:

- aanpak van de emissie uit rioolstelsels door uitvoering van de basisinspanning en het waterkwaliteitsspoor;
- baggeren;
- maatregelen in de landbouw, waaronder uitvoering van het mestbeleid en beperking van gewasbeschermingsmiddelen;
- herinrichting van waterlopen en oevers;
- vispasseerbaar maken van kunstwerken;
- gedifferentieerd beheer en onderhoud.

Alle bovenstaande maatregelen zijn opgenomen in het provinciaal beleid en verder uitgewerkt in de waterbeheerplannen van de waterschappen.

Deze maatregelen hebben bijgedragen aan een sterke verbetering van de waterkwaliteit. Maar nog altijd ligt verdere verbetering binnen ons bereik. Giftige stoffen zijn nog niet overal genoeg teruggedrongen. Uit metingen van de ecologische kwaliteit blijkt dat er nog veel plekken zijn met troebel water en weinig water- en oeverplanten of een onevenwichtige visstand. De oorzaken verschillen per watertype. In de beeksystemen is de inrichting het grootste knelpunt. Op veel plaatsen ontbreken de natuurlijke processen van stroming, erosie en sedimentatie. Daarnaast hebben de beeksystemen vaak beperkte inundatiemogelijkheden en zijn de oevers niet natuurlijk ingericht. De aanwezigheid van barrières (stuwen, gemalen en sluizen) zorgt voor een knelpunt voor de migratie van vissen. In chemisch opzicht worden in 2015 geen knelpunten verwacht.
Knelpunten in de meersystemen zijn de voedselrijkheid, het handhaven van een vast peil, de afwezigheid van natuurlijke overstromingsvlaktes, de aanwezigheid van slib op de bodem van het meer en de onnatuurlijke oevers.
In de kanalen ontbreken op veel plaatsen natuurlijke oevers die kunnen fungeren als paai en –opgroeigebied voor vissen en andere waterdieren. Verder vormen gemalen en sluizen barrières voor vismigratie.

f. Maatregelen

Om de doelen (het GEP) te bereiken zijn, naast de maatregelen die zijn opgenomen in het huidig beleid, aanvullende maatregelen opgesteld. Uitgangspunt voor het opstellen van maatregelen is dat waar mogelijk aansluiting wordt gezocht bij maatregelen die reeds binnen het huidige beleid zijn ingezet. Bij de beek- en meersystemen wordt vooral de koppeling gezocht met lopende herin-

richtingen (Ecologische Hoofdstructuur, Natura 2000, verdrogingsbestrijding). Voor natuurvriendelijke oevers in kanalen wordt vooral de koppeling gelegd met plannen om kaden te verhogen en te versterken, ecologische verbindingszones, het onderhoudsbeheerplan en het baggeren van kanalen.
Ons uitgangspunt voor emissies naar oppervlaktewater is dat het huidige emissiebeleid (mestbeleid, Lozingenbesluit Open Teelt en Veehouderij, rioolwaterzuiveringen, aanpak overstorten, etc.) tot 2015 gehandhaafd blijft.

In de periode tot 2027 wordt voor alle beken hoofdzakelijk op inrichting- en beheermaatregelen ingezet. Het gaat hierbij voornamelijk om het herinrichten van gebieden, herprofilering van watergangen, aanleg natuurvriendelijke oevers en het vispasseerbaar maken van stuwen en overige kunstwerken. In Noord-Drenthe worden maatregelen genomen betreffende het aanpassen van het zuiveringsrendement bij rioolwaterzuiveringsinstallaties (rwzi's), baggeren en akkerrandenbeheer. Overige maatregelen, zoals bronmaatregelen, immissiemaatregelen (afkoppelen, percelen aansluiten op riolering en aanleg IBA (Individuele Behandeling van Afvalwater), aanpassen effluent rwzi en bufferstroken) worden voor een aantal beeksystemen gefaseerd ingezet in de periode tot 2027.

g. Fasering van de maatregelen

Volgens de KRW moeten de doelen in 2015 gerealiseerd zijn. Fasering is echter mogelijk als de realisatie in 2015 tot disproportionele kosten leidt. De doelen moeten dan volgens de KRW uiterlijk in 2027 gerealiseerd zijn. Het Rijk adviseert de deelstroomgebieden te faseren tot uiterlijk 2027. Faseren is zinvol en ook ingezet bij het bepalen van de maatregelen:

- vanuit oogpunt van kostenbesparing voor burgers en bedrijven. Fasering leidt tot spreiding van kosten. De lastenontwikkeling voor de burgers en bedrijven dient niet te groot te worden;
- vanuit technische en praktische overwegingen. Het uitvoeren van projecten kost tijd en menskracht. Dit is een belangrijke reden om projecten in de tijd te spreiden;
- vanuit uitvoeringsefficiencyoverwegingen. Fasering vergroot de baten en mogelijkheden tot koppeling met ruimtelijke ontwikkelingen in stad en land, doordat efficiënter gewerkt kan worden. Door te faseren kunnen we aansluiten op inrichtingsmaatregelen ten behoeve van het waterkwantiteitsbeleid, van WB21 en van de provinciale ILG uitvoeringsprogramma's (onder meer realisatie van de ecologische hoofdstructuur);
- fasering biedt voorts meer kansen voor ontwikkeling van innovaties, onder meer in de vorm van pilots, in de periode 2009 tot en met 2015 en het toepassen van succesvolle innovaties in de daaropvolgende beheerperiodes 2015-2021 en 2021-2027. Daardoor kunnen de doelen beter bereikt worden en de kosten verder beperkt.

h. Niet halen doelen als gevolg van nieuwe veranderingen of nieuwe duurzame ontwikkelingen

Het is onder voorwaarden toegestaan het GET of GEP niet te behalen, of hoeft achteruitgang niet voorkomen te worden.
Dit is toelaatbaar indien dit wordt veroorzaakt door nieuwe veranderingen van de fysische kenmerken van een oppervlaktewaterlichaam het gevolg is van nieuwe duurzame activiteiten van menselijke ontwikkeling en aan alle volgende voorwaarden wordt voldaan:

a) alle haalbare stappen worden ondernomen om de negatieve effecten op de toestand van het waterlichaam tegen te gaan;
b) de redenen voor die veranderingen of wijzigingen worden specifiek vermeld en toegelicht in het krachtens artikel 13 verplichte stroomgebiedsbeheersplan en de doelstellingen worden om de zes jaar getoetst;
c) de redenen voor die veranderingen of wijzigingen zijn van hoger openbaar belang en/of het nut van het bereiken van de in lid 1 vermelde doelstellingen voor milieu en samenleving wordt overtroffen door het nut van de nieuwe veranderingen en wijzigingen voor de gezondheid van de mens, de handhaving van de veiligheid van de mens of duurzame ontwikkeling, en
d) het nuttige doel dat met die veranderingen of wijzigingen van het waterlichaam wordt gediend, kan vanwege technische haalbaarheid of onevenredig hoge kosten niet worden bereikt met andere, voor het milieu aanmerkelijk gunstigere middelen.

Een planMER, MER en/of watertoets zijn geschikte hulpmiddelen om deze ontheffingsmogelijkheid uit de KRW te onderbouwen.

i. Monitoring

De Kaderrichtlijn Water vraagt om een specifieke monitoring voor het bepalen van de huidige toestand van het oppervlaktewater. Deze monitoring is opgebouwd uit de elementen: toestand en trend, operationele monitoring en onderzoeksmonitoring. Het monitoringsprogramma voor oppervlaktewater is ingericht overeenkomstig de landelijk vastgestelde protocollen en richtlijnen. Het monitoringprogramma van de Provincie Drenthe maakt onderdeel uit van het landelijk vastgestelde monitoringprogramma dat is opgenomen in hiervoor bestemde landelijke databases. Zie, voor een verdere beschrijving van het landelijke monitoringprogramma, de bijbehorende protocollen en richtlijnen, de stroomgebiedbeheerplannen van Rijn-Oost, Nedereems en Rijn-Noord.

3. Grondwater

In deze paragraaf worden de begrenzing, de toestand en de doelen voor het grondwater op hoofdlijnen beschreven en is aangegeven welke maatregelen noodzakelijk zijn. Voor een uitgebreide weergave wordt verwezen naar bijlage B en bijbehorende kaart 1 met daarop onder andere de grondwaterlichamen, Natura2000 gebieden en grondwaterwinningen.

a. Grondwaterlichamen

De provincie Drenthe ligt in drie deelstroomgebieden. In elk deelstroomgebied worden provinciegrensoverschrijdende grondwaterlichamen onderscheiden. In totaal liggen er daardoor vier verschillende grondwaterlichamen binnen de provinciegrens:

- Zand Eems
- Zand Rijn-noord
- Zand Rijn-oost
- Deklaag Rijn-oost

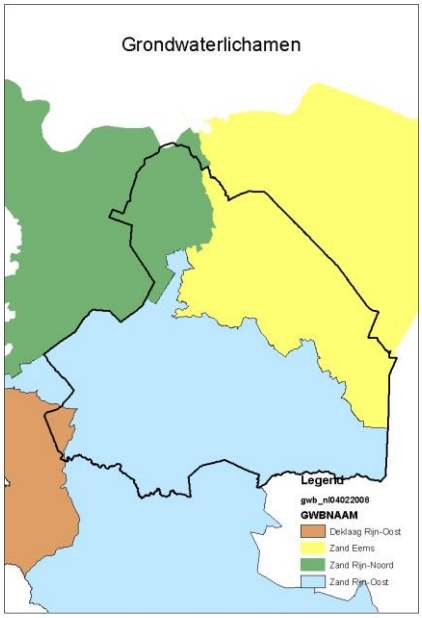

b. Doelen voor de grondwaterlichamen

De milieudoelstelling die voor het grondwater wordt gehanteerd, is het bereiken van de goede chemische en kwantitatieve toestand in 2015. Daarnaast zijn er aanvullende doelen voor de drinkwaterwinning en het grondwater in Natura2000 gebieden. Voor de bepaling van de toestand wordt gebruik gemaakt van een selectie van meetpunten van het Landelijk Meetnet Grondwaterkwaliteit van het RIVM en het provinciaal Grondwaterkwaliteitsmeetnet. Deze selectie vorm het “KRW-meetnet”.

i. Kwaliteit

De goede chemische toestand houdt in dat het grondwater voldoet aan de normen voor nitraat, gewasbeschermingsmiddelen en de drempelwaarden voor andere risicovolle stoffen. De drempelwaarden zijn landelijk per grondwaterlichaam vastgesteld.

Het KRW-meetnet wijst uit dat de grondwaterkwaliteit in Drenthe in hoofdlijnen op orde is. Wel worden lokaal normen voor nitraat en gewasbeschermingsmiddelen overschreden.

ii. Kwantiteit

De goede kwantitatieve toestand houdt in dat de grondwatervoorraad stabiel is en niet wordt uitgeput (de onttrekkingen zijn in evenwicht met de aanvullingen). Dit is in de Drentse grondwaterlichamen het geval.

iii. Drinkwaterwinning

Binnen de grondwaterlichamen vormen de waterwinningen ten behoeve van menselijke consumptie een bijzondere groep. Onder voor menselijke consumptie bestemd water wordt ook verstaan water wat gebruikt wordt voor het bereiden van bier, frisdranken en conserven. Genoemde categorieën komen niet voor in Drenthe.
Schoon drinkwater is van groot belang voor de volksgezondheid en vraagt om extra aandacht en waakzaamheid. Dit is de reden dat de KRW voor deze winningen, boven de algemene grondwaterdoelstellingen, twee extra doelstellingen heeft geformuleerd. Drinkwater voor menselijke consumptie moet na zuivering voldoen aan de normen uit de Drinkwaterrichtlijn en de zuiveringsinspanning voor de bereiding van drinkwater mag niet toenemen. Deze doelstellingen worden door de provincies in de komende jaren samen met de waterbedrijven en het Rijk nader ingevuld en uitwerkt.
In de provincie Drenthe zijn 18 gebieden aangewezen waar het grondwater extra beschermd wordt. Het Drentsche Aa gebied neemt een aparte plaats in, aangezien oppervlaktewater wordt gewonnen voor de openbare drinkwatervoorziening ten behoeve van menselijke consumptie. Het grondwaterbeschermingsgebied van waterwinning Onnen-De Punt ligt deels in Drenthe. In totaal zijn 6 grondwaterwinningen kwetsbaar vanwege de doorlatende zandpakketten en het ontbreken van afdekkende lagen. Juist bij die kwetsbare winningen worden in een aantal winputten overschrijdingen aangetroffen van de normen voor gewasbeschermingsmiddelen en in mindere mate nitraat. Naast genoemde diffuse belasting komen binnen grondwaterbeschermingsgebieden puntbronnen voor die op termijn de kwaliteit van de grondwateronttrekkingen kunnen bedreigen.

Naast de openbare drinkwatervoorziening valt ook de industrie, die water onttrekt voor menselijke consumptie, onder de reikwijdte van de KRW. Landelijk is discussie gaande over welke typen industriële onttrekkingen het dan zou moeten gaan. Het voorlopige uitgangspunt is dat het gaat om de categorieën frisdrank, bier en conserven. Deze categorieën komen niet voor in Drenthe. De verwachting is dat op termijn het aantal categorieën nog zal worden uitgebreid.
In Drenthe komt ook een handvol kleine onttrekkingen voor die grondwater onttrekken voor menselijke consumptie. Het gaat daarbij om recreatieterreinen. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt in eerste instantie bij het ministerie van VROM (VROM-Inspectie).

iv. Natura2000

De KRW richt zich ook op gebieden waar het grondwater dusdanig laag staat dat de ecologie er schade van ondervindt. Daarbij wordt vooral gekeken naar de Natura2000 gebieden. In Drenthe zijn 14 Natura2000 gebieden aangewezen. Daarvan zijn er 8 grondwaterafhankelijk. In een deel van de gebieden zijn de afgelopen jaren al maatregelen uitgevoerd om de verdroging te bestrijden, maar de gewenste eindsituatie is daarmee nog niet bereikt. In 6 van deze gebieden is de grondwaterstand te laag om de gewenste Natura2000 doelen te kunnen realiseren.

c. Knelpunten voor doelrealisatie

Het bestaande provinciale grondwaterbeschermingsbeleid is de basis van het totale pakket aan grondwatermaatregelen gericht op het realiseren van de goede waterkwaliteit rondom de waterwinningen. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om het aanwijzen van het grondwaterbeschermingsgebieden en bijbehorende regelgeving, de implementatie in het ruimtelijke beleid van de gemeente en het meten, registreren en handhaven. Daarnaast worden in deze gebieden stimuleringsprojecten uitgevoerd die gericht zijn op het verminderen van de milieubelasting.
Tussen Rijk en regio zijn in het kader van het Provinciaal Meerjaren Programma (PMJP) afspraken gemaakt over de aanpak van de verdroging uit de zogenaamde “TOP-lijst”. Voor het grootste deel gaat het daarbij om Natura2000 gebieden waar ook vanuit de KRW maatregelen noodzakelijk zijn. Het gaat daarbij in Drenthe om de volgende Natura2000 gebieden: Elperstroom, Bargerveen, Drentsche Aa, Fochteloërveen, Drents-Friese Wold en Dwingelderveld.
Daarnaast wordt de verdroging ook aangepakt in de Reest en het Peizerdiep, niet vallend onder de KRW verplichtingen.

d. Maatregelen

In aanvulling op generieke landelijke maatregelen, opgenomen in de stroomgebiedsbeheerplannen van Rijn en Eems spitsen de regionale maatregelen zich toe op de grondwaterwinningen voor menselijke consumptie (grondwaterbeschermingsgebieden) en op de Natura2000 gebieden. Aanvullende regionale maatregelen zijn weergegeven in onderstaande tabel.

Tabel 2: Aanvullende regionale maatregelen grondwater

Maatregel	Locatie	Periode	Trekker
Anti-verdrogingsmaatregelen	6 grondwaterafhankelijke Natura2000 gebieden (*)	Voor 2015	Provincie
Aanvullende stimuleringsmaatregelen bij kwetsbare winningen	6 kwetsbare grondwaterwinningen (**)	Voor 2015	Provincie
Risico-analyse puntbronnen	10 grondwaterwinningen (***)	Voor 2015	Provincie
Herprioritering bodemsanering grondwaterbeschermingsgebieden	10 grondwaterwinningen (***)	Voor 2015	Provincie

(*) Elperstroom, Drents Friesche Wold & Leggelderveld, Dwingelderveld, Bargerveen, Fochteloerveen, Drentsche Aa
(**) Gasselte, Havelterberg, Beilen, Dalen, Leggeloo, Valtherbos/Noordbargeres
(***) Gasselte, Havelterberg, Beilen, Dalen, Leggeloo, Valtherbos/Noordbargeres, De Groeve, Nietap, Ruinerwold, Kruidhaars

Landelijk is de inschatting gemaakt dat de toestand van de grote grondwaterlichamen, die al behoorlijk op orde zijn, voldoende worden ondersteund door generieke maatregelen gericht op nitraat en gewasbeschermingsmiddelen. Overigens ontbreekt het daarbij nog wel aan kennis op

een aantal onderdelen. Onduidelijk is bijvoorbeeld de beïnvloeding tussen grond- en oppervlaktewater. Daarnaast wordt de komende jaren ook bekeken in hoeverre regionale maatregelen in specifieke gevallen aanvullend kunnen zijn op het generieke maatregelenpakket zodat ook in de meest kwetsbare situaties normen binnen de gestelde termijnen worden gehaald. Aanvullend op het generieke pakket zet Drenthe zich de komende jaren in op:

- gebiedsgerichte monitoring grondwaterkwaliteit;
- ondersteunen gebiedsgerichte pilots gericht op aanvullende regionale maatregelen;
- aanvullend beleid gericht op terugdringen gebruik gewasbeschermingsmiddelen.

e. Fasering van de maatregelen

In alle grondwaterlichamen wordt al voldaan aan de doelstellingen voor de goede grondwatertoestand (kwantiteit). Termijnverlenging voor grondwaterkwantiteit is dus niet aan de orde.

Voor chemie is de verwachting dat alleen het grondwaterlichaam Deklaag Rijn-oost, vanwege chloride (komt van nature in concentraties voor boven de nu vastgestelde drempelwaarde), de goede niet wordt bereikt in 2015. Hier vindt als gevolg van hoge natuurlijke achtergrondgehalten fasering van de doelstellingen plaats. Overigens zal ook nader onderzoek plaats vinden naar oorzaak en gevolg van genoemde hoge achtergrondwaarden.

Rond de drinkwaterwinningen bevinden zich al jaren grondwaterbeschermingsgebieden, waarbinnen risicovolle activiteiten verboden zijn. In de provinciale omgevingsverordening zijn regels opgenomen om waterwinningen veilig te stellen. We bekijken, samen met de waterleidingbedrijven en de gemeenten, per gebied of aanvullende preventieve maatregelen nodig zijn om de bronnen in de toekomst duurzaam te beschermen. De kwetsbaarheid van een gebied en de aard van de belasting van activiteiten en functies worden leidend in het nieuwe risicogerichte grondwaterbeschermingsbeleid (maatwerk per gebied). Maatregelen worden uitgewerkt in een nader op te stellen gebiedsdossier voor alle grondwaterwinningen. Maatregelen zijn niet gekoppeld aan het tijdvak tot 2015 maar lopen ook daarna door. Maatregelen zijn daarbij vooral gericht op de input van stoffen. Stoffen die al onderweg zijn naar de grondwaterwinning kunnen veelal niet kosteneffectief worden beïnvloed dat geval wordt een tijdelijke achteruitgang van de grondwaterkwaliteit geaccepteerd.
Binnen de grondwaterbeschermingsgebieden ligt een groot aantal puntbronnen, dat binnen het bestaande bodemsaneringsbeleid tot dusverre nog onvoldoende aandacht heeft gekregen. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of er daadwerkelijk sprake is van een verontreiniging. Afhankelijk van het beschikbaar komen van aanvullende middelen worden de maatregelen uitgevoerd voor 2015, dan wel worden ze gefaseerd. De risicovolle puntbronnen zullen echter voor 2015 worden gesaneerd.

Mogelijkheden van fasering gelden ook voor de natura2000 gebieden. Randvoorwaarde is dat er geen onomkeerbare achteruitgang mag optreden. Beleidsmatig is hieraan uitwerking gegeven via de selectie op nationaal niveau van 30 zogeheten sense-of-urgency gebieden. In deze Natura 2000-gebieden zijn vóór 2015 aanvullende maatregelen nodig om onomkeerbare achteruitgang te voorkomen. Twee van deze gebieden bevinden zich in Drenthe (Bargerveen en Elperstroom).

Voor de Natura2000 gebieden zullen ook na 2015 maatregelen moeten worden uitgevoerd gericht op het realiseren van de instandhoudingsdoelen dan wel de meer ambitieuze ontwikkeldoelen. Nadere concretisering daarvan vindt plaats in het beheersplan Natura2000.

f. Niet halen doelen als gevolg van nieuwe veranderingen of nieuwe duurzame ontwikkelingen

Het is onder voorwaarden toegestaan de goede grondwatertoestand niet te behalen, of hoeft achteruitgang niet voorkomen te worden.
Dit is toelaatbaar indien dit wordt veroorzaakt door nieuwe veranderingen van de fysische kenmerken van een oppervlaktewaterlichaam of wijzigingen in de stand van grondwaterlichamen het gevolg is van nieuwe duurzame activiteiten van menselijke ontwikkeling en aan alle volgende voorwaarden wordt voldaan:

a) alle haalbare stappen worden ondernomen om de negatieve effecten op de toestand van het waterlichaam tegen te gaan;

b) de redenen voor die veranderingen of wijzigingen worden specifiek vermeld en toegelicht in het krachtens artikel 13 verplichte stroomgebiedsbeheersplan en de doelstellingen worden om de zes jaar getoetst;
c) de redenen voor die veranderingen of wijzigingen zijn van hoger openbaar belang en/of het nut van het bereiken van de in lid 1 vermelde doelstellingen voor milieu en samenleving wordt overtroffen door het nut van de nieuwe veranderingen en wijzigingen voor de gezondheid van de mens, de handhaving van de veiligheid van de mens of duurzame ontwikkeling, en
d) het nuttige doel dat met die veranderingen of wijzigingen van het waterlichaam wordt gediend, kan vanwege technische haalbaarheid of onevenredig hoge kosten niet worden bereikt met andere, voor het milieu aanmerkelijk gunstigere middelen.

Een planMER, MER en/of watertoets zijn geschikte hulpmiddelen om deze ontheffingsmogelijkheid uit de KRW te onderbouwen.

g. Kosten

De kosten bedragen

- Bestaand beleid
  - natura2000 € 24.592.000 (PMJP-ILG)
- Aanvullende maatregelen
  - stimuleringsmaatregelen € 200.000 - 400.000 /jr
  - aanpak puntbronnen € 980.000 (voorzover passend binnen bestaand bodemsaneringsprogramma)
- Aanvullend beleid voor de periode 2015 -2027
  - Natura2000 PM
  - stimuleringsmaatregelen € 200.000 – 400.000 /jr
  - puntbronnen (te saneren puntbronnen vallend buiten bestaand bodemsaneringsprogramma)

g. Monitoring

De beschrijving van de toestand van de grondwaterlichamen is gebaseerd op het KRW- grondwatermeetnet. Ook de komende jaren zal dit meetnet worden bemeten. Het actuele provinciale monitoringsprogramma voor grondwater (zowel kwantiteit als chemie), dat is opgesteld ter invulling van KRW Art. 8 en Besluit Kwaliteit en Monitoring Water (BKMW) Art. 13, is te vinden op www.krw.ncgi.nl. De uitvoering van het monitoringsprogramma is gegarandeerd door wettelijke verankering van taken en verantwoordelijkheden in het BKMW Art. 14).

Bijlage A onderdeel oppervlaktewaterlichamen KRW

Toelichting op de factsheets:

Op de volgende pagina's is per oppervlaktewaterlichaam een Factsheet opgenomen met een samenvatting van het watertype, de status, de doelstellingen en de maatregelen. Hieronder is een toelichting opgenomen.

Basisgegevens:

Code: Alle KRW-waterlichamen in Nederland hebben een unieke code.

Status: Indeling van waterlichamen in natuurlijk, sterk veranderd of kunstmatig. De status heeft invloed op de ecologische doelen die gesteld worden. Voor Natuurlijke watertypen zijn er referenties opgesteld. Een natuurlijk waterlichaam dient aan de Goede Ecologische Toestand te voldoen zoals deze is aangeduid in de bijbehorende referentie. Voor Sterk Veranderde en Kunstmatige wateren geldt dat wordt getoetst aan het meest gelijkende watertype. Voor deze wateren is er wel de ruimte om op basis van onomkeerbare ingrepen of significante schade aan gebruiksfuncties de ecologische doelen bij te stellen.

Type: Voorkomende waterlichamen in Drenthe:

Categorie	TypeCode	TypeNaam
Meer	M1	Gebufferde sloten (overgangssloten, sloten in rivierengebied)
Meer	M3	Gebufferde (regionale) kanalen
Meer	M6	Grote ondiepe kanalen
Meer	M10	Laagveen vaarten en kanalen
Meer	M14	Ondiepe gebufferde plassen
Meer	M27	Matig grote ondiepe laagveenplassen
Rivier	R4	Permanente langzaam stromende bovenloop op zand
Rivier	R5	Langzaam stromende middenloop/benedenloop op zand
Rivier	R12	Langzaam stromende middenloop/benedenloop op veenbodem

Ecologische doelstellingen:

Maatlat: Een schaal die gebruikt wordt om de situatie van een ecologische parameter te beoordelen. Dit is een getal tussen 0 en 1 waarmee de kwaliteit van een ecologische parameter wordt aangegeven. 0 is zeer slecht, 1 is zeer goed.

Macrofauna: Macrofauna is de verzamelnaam voor ongewervelde dieren die met het blote oog kunnen worden waargenomen, zoals (larven) van insecten, wormen, kreeftachtigen en slakken. De 2500 soorten uit de Nederlandse wateren komen voor in het open water, op planten en in waterbodems.

Macrofyten: Macrofyten zijn "hogere" planten, in tegenstelling tot bijvoorbeeld algen. Hogere planten hebben organen als stengels, wortels en bladeren.

Huidige situatie: De getallen in de kolom huidige situatie zijn afkomstig uit verschillende bronnen. Als er een sterretje '*****' bij staat betekent dit dat de waarde in het KRW-meetnet gemeten is. Alle andere waarden zijn inschattingen van ecologen van de waterschappen. Waar geen waarde is ingevuld is er te weinig bekend om een inschatting te kunnen doen. De kleur geeft aan hoe de huidige situatie scoort ten opzichte van het GEP:

Slecht
Ontoereikend
Matig
Goed = GEP

Doelstelling: Hier staat weergegeven wat de doelstelling behorend bij het Goed Ecologisch Potentieel is (de doelstelling voor sterk veranderde en kunstmatige wateren). De grens voor het Goed Ecologisch Potentieel wordt gewoonlijk bij een Ecologische Kwaliteitsratio (EKR) van 0,6 gelegd. In waterlichamen waar het behalen hiervan leidt tot maatregelen met significante schade aan bijvoorbeeld landbouw of veiligheid, kan een lagere waarde afgeleid zijn.

Belangrijkste maatregelen tot 2015:

De maatregelen die hier genoemd zijn, zijn niet uitputtend. De belangrijkste maatregelen staan hier genoemd. Maatregelen die vanwege fasering pas na 2015 ingezet worden, zijn hier niet benoemd.

Waterlichamen

Nr	Naam
1	Drentse Aa
2	Hunze
3	Kanalen Hunze / Veenkolonien
4	Noord-Willemskanaal
5	Westerwoldsche Aa Zuid / Ruiten Aa / Runde
6	Zuidlaardermeer
7	Benedenlopen Eelder- en Peizerdiep
8	Bovenlopen Eelder- en Peizerdiep
9	Kanalen-DG hellend-gestuwd
10	Leekstermeer
11	Matslootgebied
12	Paterswoldsemeer
13	Boezem
14	Drentse kanalen
15	Oude Diep
16	Oude Vaart
17	Reest
18	Vledder Aa
19	Wapserveensche Aa
20	Wold Aa
21	Kanalen
22	Schoonebekerdiep
23	Nieuwe Drostendiep
24	Holslootdiep
25	Sleenerstroom
26	Bumawijk/Marchienewijk
27	Loodiep
28	Oude Drostendiep
29	Braambergersloot
30	Dommerswijk
31	Meppelerdiep

Factsheets: zie pdf-document op www.provincie.drenthe.nl/omgevingsvisie.

Bijlage B onderdeel grondwaterlichamen KRW

Beschrijving, toestandsbepaling en mogelijke maatregelen grondwaterlichamen

Inleiding
Drenthe maakt onderdeel uit van drie deelstroomgebieden (Rijn-oost, Rijn-noord en Nedereems). In samenspraak met de buurprovincies zijn de grondwaterlichamen per deelstroomgebied uitgebreid beschreven in de volgende documenten:

- Actualisatie gebiedsbeschrijving Rijn-oost;
- Actualisatie gebiedsbeschrijving Rijn-noord;
- Actualisatie gebiedsbeschrijving Nedereems.

In deze bijlage worden de voor Drenthe relevante onderdelen in beknopte vorm beschreven. Voor meer uitgebreide informatie wordt verwezen naar genoemde achtergronddocumenten.

Methodiek begrenzing en karakterisering grondwaterlichamen
Een grondwaterlichaam is volgens de definitie van de KRW "een afzonderlijke grondwatermassa met een eenduidig te omschrijven chemische en kwantitatieve toestand". De KRW geeft verschillende mogelijkheden voor de wijze waarop grondwaterlichamen (afgekort GWL) worden begrensd. In Nederland wordt gebruik gemaakt van de geologische opbouw van de grondwaterlichamen, grondwaterstroming en de bestaande bestuurlijke grenzen. Vanwege het ontbreken van geologische barrières zijn de onderscheiden GWL in de diverse deelstroomgebieden groot van omvang.

In Nederland zijn 23 grondwaterlichamen onderscheiden waarvan 18 zoet en 5 zout. Het gaat om zandige watervoerende pakketten in de verschillende stroomgebieden die deels afgedekt zijn door een klei- dan wel veenpakket. Elk GWL moet aan één stroomgebied toegewezen kunnen worden en per GWL moet duidelijk zijn of de doelstellingen uit de KRW gehaald kunnen worden. Daarnaast moeten de GWL aansluiten op de grondwaterlichamen in aangrenzende landen.

Het grondwater in de provincie Drenthe maakt deel uit van de volgende grondwaterlichamen:

- Zand Eems;
- Zand Rijn-Noord;
- Zand Rijn-Oost;
- Deklaag Rijn-Oost.

In de volgende paragrafen wordt ingegaan op de beschrijving en toestandsbepaling van deze grondwaterlichamen.

Beschrijving grondwaterlichamen in Drenthe
De provincie Drenthe ligt in drie deelstroomgebieden. In elk deelstroomgebied worden provinciegrensoverschrijdende grondwaterlichamen onderscheiden. In totaal liggen er daardoor vier verschillende grondwaterlichamen binnen de provinciegrens (zie kaart 1)

De drie “zand”-grondwaterlichamen beginnen allen op het Drents plateau en lopen door tot in de lagere delen in Groningen, Friesland en de waterscheiding in Overijssel en Gelderland. Genoemde grondwaterlichamen bestaan voor een belangrijk deel uit goed doorlatende zandgronden met zoet grondwater. De grondwaterlichamen lopen door vanaf het Drentse plateau naar de lagere gronden in de buurprovincies. Het grondwater in de watervoerende pakketten is afkomstig van neerslag op de hogere gronden. Grondwater komt weer aan de oppervlakte in de lager gelegen gebieden waar het beeksystemen voedt.

In het uiterste zuidwesten ligt ook het grondwaterlichaam Deklaag Rijn-Oost nog voor een klein deel in de provincie Drenthe. Het grondwaterlichaam wordt hier afgedekt door een veenpakket.

In tabel 3 staan enkele specifieke gegevens van de afzonderlijke grondwaterlichamen

Tabel 3: Overzicht grondwaterlichamen

Grondwaterlichaam	Oppervlak (km2)	Gemiddelde dikte (m)	Aantal water-voerende pak-ketten	Volume (Km3)
Zand Eems	1982	180	3	357
Zand Rijn-Noord	1513	180	3	272
Zand Rijn-Oost	6141	150	1-3	921
Deklaag Rijn-Oost	632	240	3	152

De opbouw van de Nederlandse ondergrond wordt uitgebreid beschreven in een Regionaal Geo-hydrologisch InformatieSysteem (REGIS). Zowel de verbreiding van de diverse lagen als ook de geohydrologische karakteristieken zijn daarin opgenomen.

Grondwater afhankelijke ecosystemen
In Drenthe komen aquatische en terrestrische ecosystemen voor die afhankelijk zijn van grond-water. Dit hangt samen met grondwaterstanden, kwel en waterkwaliteit. De op dit punt kwetsbare ecosystemen zijn te vinden in de Natura2000 gebieden. Het gaat dan alleen om die delen waar de grondwaterstand onvoldoende hoog in het maaiveld komt en/of waar een tekort aan kwel of water van de juiste kwaliteit is.
Het gaat daarbij om de volgende grondwaterafhankelijke Natura2000 gebieden in Drenthe:

Zand Eems:	Drentsche Aa, Witterveld.
Zand Rijn-Noord:	Fochteloërveen
Zand Rijn-Oost:	Elperstroom, Dwingelderveld, Drents-Friese Wold & Leggelderveld, Bargerveen, Drouwenerzand.

Grondwaterlichamen, beschrijving van de huidige toestand
De huidige toestand van de grondwaterlichamen wordt hierna kwalitatief en kwantitatief beschreven. De toestandsbeoordeling van de huidige situatie is gebeurd volgens de protocollen, die in november 2008 zijn vastgesteld door het LBOW (Landelijk Bestuurlijk Overleg Water). Het gaat om het 'Protocol beoordeling kwantitatieve toestand grondwaterlichamen. Nadere uitwerking beoordelingsmethodiek grondwatertoestand, versie 6 (10-06-'08) en het 'Protocol voor de beoordeling van de chemische toestand van grondwaterlichamen'. Een theoretisch concept. RIVM Briefrapport 607300008/2008'. Deze protocollen zijn te vinden op http://www.kaderrichtlijnwater.nl.

Kwantiteit grondwaterlichamen
Bij de beschrijving van de huidige kwantitatieve toestand van de grondwaterlichamen is naar de volgende aspecten gekeken:

1. de balans tussen aanvulling en onttrekking van grondwater;
2. mogelijke schade aan aquatische en terrestrische ecosystemen.

Hieronder worden de criteria toegelicht.

1. De balans tussen aanvulling en onttrekking van grondwater.
De watervoerende lagen waar grondwater uit wordt onttrokken, worden allemaal gevoed door neerslagwater. Met dit neerslagoverschot kan de grondwatervoorraad worden aangevuld. Dit is niet altijd in de directe omgeving van de onttrekking (bijvoorbeeld daar waar de waterwinning onder een kleilaag zit) maar in elk geval op een afstand van enkele kilometers. Dit betekent dat er voortdurende aanvulling en geen uitputting plaatsvindt. In tabel 4 is zowel de neerslag als de totale onttrekking per grondwaterlichaam weergegeven.

Tabel 4: Waterbalans grondwaterlichamen

Grondwaterlichaam	Code GWL	Nuttige neerslag	Drinkwater publiek	Drinkwater industrie	Overig	Infiltratie	Netto onttrekking / nuttige neerslag
		Mm^3/jaar	Mm^3/jaar	Mm^3/jaar	Mm^3/jaar	Mm^3/jaar	%
Zand Eems	NLGW0001	498	41,3	0	9,2	0,5	10
Zand Rijn-Noord	NLGW0002	368	30,1	0	24,6	0,5	15
Zand Rijn-Oost	NLGW0003	1474	125,0	1,2	47,0	7,4	11
Deklaag Rijn-Oost	NLGW0010	151	17,2	0	2,6	7,1	8

De conclusie is dat de netto grondwateronttrekking maar een beperkt percentage is van de nuttige neerslag. De grondwateronttrekking is daarmee in evenwicht met de grondwateraanvulling. De grondwaterlichamen zijn op dit punt als goed te beoordelen.

2. Mogelijke schade aan aquatische en terrestrische ecosystemen.

Onderscheid is gemaakt tussen veranderingen die een algemeen beeld geven van de toestand van het grondwaterlichaam in relatie tot oppervlaktewater en terrestrische ecosystemen en aanvullende toetsing in de Natura2000 gebieden. Het algemene beeld bepaalt of een grondwaterlichaam al dan niet in de goede toestand verkeerd. De Natura2000 gebieden zijn weergegeven op kaart 1.

Toestand grondwaterlichaam

Het algemene beeld bepaalt of een grondwaterlichaam al dan niet in de goede toestand verkeerd. Het algemene beeld wordt getoetst aan de hand van het verloop van de stijghoogte in de grondwatermeetpunten voor de KRW. Een van de doelstellingen van de KRW is namelijk dat de grondwaterstand geen dusdanige verandering mag ondergaan dat significante schade ontstaat aan terrestrische en/of aquatische ecosystemen. Om dit te kunnen beoordelen zijn de tijdstijghoogtes van de KRW kwantiteitsmeetpunten nader bekeken. Hieronder zijn de resultaten weergegeven.

Tabel 5: Toestand grondwaterlichamen

	Codering GWL	Aantal peilfilter	Geen daling		Daling (na 2000)	
			Verklaarde reeks	Niet verklaarde reeks	Verklaarde reeks	Niet verklaarde reeks
Zand Eems	NLGW0001	11	7	4	0	0
Zand Rijn-Noord	NLGW0002	10	10	0	0	0
Zand Rijn-Oost	NLGW0003	40	35	4	0	1
Deklaag Rijn-Oost	NLGW0010	10	3	5	0	2

De conclusie is dat het stijghoogteverloop na het jaar 2000 op het merendeel van de locaties is bepaald door neerslag en verdamping en op slechts een enkele locatie een dalende trend vertoont. Ook de grondwaterafhankelijke Natura2000 gebieden staan niet onder druk van dalende stijghoogten. Alleen in een meetpunt bij Olde Maten en Veersloten (deklaag Rijn-Oost) is een licht dalende trend geconstateerd in de diepe stijghoogte (ordegrootte 8 cm). De reeks kan echter onvoldoende verklaard worden. Nadere analyse van de ondiepe stijghoogten geeft geen daling te zien na 2000. Verwachting is dan ook dat er geen sprake is van een significante daling van de grondwaterstand sinds 2000.

Daarmee is er in kwantitatieve zin geen sprake is van een significant negatief effect op zowel terrestrische als – aquatische ecosystemen vanwege veranderingen na 2000.
Dat neemt niet weg dat er op grote schaal sprake van een belangrijke interactie tussen grond- en oppervlaktewater. Met name bij de uitvoering van projecten moet kennis over de interactie worden gebruikt om tot een optimaal maatregelenpakket te komen.

Toestand Natura2000

Daarnaast is meer in het bijzonder de toestand in de afzonderlijke Natura2000 gebieden beoordeeld. Daaruit blijkt dat de grondwaterafhankelijke Natura2000 gebieden in meer of mindere mate zijn verdroogd, hetzij vanwege een te lage grondwaterstand hetzij vanwege een tekort aan kwel,

doordat in de vorige eeuw systematisch het waterpeil is verlaagd. In Drenthe zijn acht Natura2000 gebieden grondwaterafhankelijk. In de grondwaterafhankelijke Natura2000 gebieden is de toestand beoordeeld (zie tabel 6).

Tabel 6: Toestand Natura2000-gebieden

Naam natura2000 gebied	Grondwaterafhankelijk	Mate van verdroging
Elperstroom	Ja	Ernstig verdroogd
Havelte-Oost	Nee	
Drents Friese Wold & Leggelderveld	Ja	Verdroogd
Dwingelderveld	Ja	Verdroogd
Mantingerbos	Nee	
Mantingerzand	Ja	
Bargerveen	Ja	Ernstig verdroogd
Fochteloerveen	Ja	Verdroogd
Leekstermeer	Nee	
Norgerholt	Nee	
Witterveld	Ja	
Drouwenerzand	Nee	
Drentsche Aa	Ja	Verdroogd
Zuidlaardermeer	Nee	

In zowel het Bargerveen als in de Elperstroom (beide in zand Rijn-Oost) is behoud van de natura2000 doelen onzeker vanwege de toestand van het grondwater (ernstig verdroogd). Daarnaast is in vier Natura2000 gebieden de grondwatersituatie bedreigend voor de ontwikkeling van de Natura2000 doelen (verdroogd). Dit zijn de gebieden: Drentsche Aa, Fochteloërveen, Dwingelderveld, Drents-Friese Wold en Leggelderveld.
Nader onderzoek in het kader van het opstellen van de beheersplannen Natura2000 naar de mate van de verdroging moet uitwijzen hoe groot het daadwerkelijke probleem is en welke oplossingen voorhanden zijn.
De beoordeling van de toestand van de Natura2000 gebieden maakt geen onderdeel uit van de toestandsbeoordeling van het grondwaterlichaam. Daar gaat het alleen om de vraag of de grondwaterstand sinds 2000 ook is gedaald. In principe kan niet van de EU-lidstaten geëist worden dat ze in het kader van de KRW de antropogene veranderingen gaan herstellen die zijn opgetreden vóór de inwerkingtreding van de KRW (2000). Het KRW-beleidskader was toen nog niet beschikbaar om waterbeheer gerelateerde besluiten aan te toetsen. In dit licht acht Nederland het een redelijke benadering om bij de beoordeling van de toestand van grondwaterlichamen in 2009 de test "terrestrische ecosystemen" in principe alleen te betrekken op achteruitgang ten opzichte van 2000 (Protocol beoordeling kwantitatieve toestand grondwaterlichamen). In onderstaande tabel is vervolgens het overzicht per grondwaterlichaam weergegeven.

Tabel 7: Resultaten beoordeling kwantitatieve toestand grondwaterlichamen

Code grondwaterlichaam (GWL)	Naam GWL	Aantal N2000		Aantal grondwaterafhankelijk		Grondwatertoestand (2005)			
		Totaal	Drenthe	Totaal	Drenthe	Ernstig verdroogd (*)		Verdroogd (**)	
						Totaal	Drenthe	Totaal	Drenthe
NLGW0001	Zand Eems	5	4	3	2	0	0	2	1
NLGW0002	Zand Rijnnoord	8	3	3	1	1	0	2	1
NLGW0003	Zand Rijn-Oost	31	7	26	5	4	1	18	3
NLGW0010	Deklaag Rijn-Oost	5	0	1	0	1		0	

(*) behoud van de Natura2000 natuurdoeltypen is onzeker vanwege de slechte grondwatersituatie (sense of urgency, Natura2000).
(**) grondwatersituatie bedreigend voor ontwikkeling Natura2000 natuurdoeltypen (overige TOP lijst gebieden).

Eindoordeel kwantitatieve toestand grondwaterlichamen
Aangezien de grondwateronttrekking in evenwicht is met de aanvulling en de stijghoogtes sinds 2000 niet zijn gedaald, zijn de grondwaterlichamen kwantitatief in een goede toestand.

Kwaliteit grondwaterlichamen
De KRW definieert een goede chemische toestand wanneer de concentraties van verontreinigende stoffen voldoen aan drempelwaarden van de KRW zodanig dat:
- zij geen beperking vormen voor het bereiken van de milieudoelstellingen voor bijbehorende oppervlaktewateren en terrestrische en aquatische ecosystemen;
- geen effecten van zout of andere intrusies vertonen;
- er wordt voldaan aan de doelstellingen met betrekking tot ‘water voor menselijke consumptie.

Daarbij wordt in eerste instantie bekeken of op alle meetpunten wordt voldaan aan de drempelwaarden en communautaire normen. In dat geval is de chemische toestand als goed te beoordelen. Indien er wel overschrijdingen worden geconstateerd worden er een vijftal stappen gezet die bepalen of de goede toestand wordt bereikt. Indien op een van de vijf stappen negatief wordt gescoord is de chemische toestand niet goed.
De stappen worden hierna toegelicht.

1. Milieukwaliteitseisen van de KRW
De KRW heeft een apart meetnet om de grondwaterkwaliteit te bepalen. In 2006 is een nulmeting uitgevoerd. Hierbij is gekeken hoe de concentratie van stoffen zich verhouden tot:
- de communautaire normen voor nitraat en gewasbeschermingsmiddelen;
- de afgeleide drempelwaarden voor het desbetreffende grondwaterlichaam (zie tabel 8)

Tabel 8: Drempelwaarden voor de grondwaterlichamen in Drenthe

Drempelwaarden										
	Grondwaterlichaam	**Cl**	**Ni**	**As**	**Cd**	**Pb**	**Ptot**	**NO3**	**BM_i**	**BM_t**
GWL code	GWL Omschr.	mg/l	µg/l	µg/l	µg/l	µg/l	mg/l	mg/l	µg/l	µg/l
NLGW0001	Zand Eems	140	30	15	0,5	11	1,0	11,3	0,1	0,5
NLGW0002	Zand Rijn-Noord	140	30	15	0,5	11	0,6	11,3	0,1	0,5
NLGW0003	Zand Rijn-Oost	140	30	15	0,5	11	0,6	11,3	0,1	0,5
NLGW0010	Deklaag Rijn-Oost	160	30	15	0,5	11	1,6	11,3	0,1	0,5

Een grondwaterlichaam is in een slechte chemische toestand indien in 20% van de meetpunten de normen worden overschreden.

Om een beeld te krijgen van de grondwaterkwaliteit is in het KRW-meetnet het grondwater in 2006 op zowel 10 meter beneden maaiveld (ondiep filter) als op 25 meter beneden maaiveld (diep filter) bemonsterd. De resultaten daarvan staan in tabel 9, de belangrijkste overschrijdingen betreffen gewasbeschermingsmiddelen en nitraat.

Tabel 9: Overschrijdingen (%) van drempelwaarden in KRW meetnet (meting 2006)

	As	Cd	Cl	Ni	P-tot	Pb	NO3	BM_ind	BM_som
Grondwaterlichaam en diepte									
Zand Eems 10 meter	0	8	17	4	0	0	8	13	13
Zand Eems 25 meter	0	10	5	5	0	0	10	10	5
Zand Rijn-Noord 10 meter	0	0	7	0	0	0	14	7	0
Zand Rijn-Noord 25 meter	0	0	0	0	0	0	7	7	7
Zand Rijn-Oost 10 meter	7	3	3	4	0	0	20	7	12
Zand Rijn-Oost 25 meter	11	2	0	4	0	0	4	2	0
Deklaag Rijn-Oost 10 meter	13	0	25	0	0	0	0	13	0
Deklaag Rijn-Oost 25 meter	0	0	13	0	0	0	0	13	13

Zand-Eems
De belangrijkste antropogene beïnvloeding van de grondwaterkwaliteit wordt veroorzaakt door de aanwezigheid van gewasbeschermingsmiddelen. In Zand-Eems wordt op een relatief groot aantal ondiepe meetpunten de norm voor gewasbeschermingsmiddelen overschreden in individuele filters. Kijkend naar de op dit moment toegestane middelen wordt de norm overschreden in 5 ondiepe filters in Zand Eems. Het betreft hier de met name de stoffen BAM (= metaboliet/ afbraakproduct van dichlobenil (onkruidbestrijdingsmiddel); het gebruik van dichlobenil is per 1-10-2008 verboden) en glyfosaat. In de diepe filters worden in Zand Eems in 3 filters toegestane gewasbeschermingsmiddelen aangetroffen. De belangrijkste overschrijding wordt veroorzaakt door diethyltoluamide (DEET). Daarnaast worden aminomethylfosfonzuur, BAM en bentazon aangetroffen. Ook wordt lokaal de norm voor nitraat overschreden. De overschrijdingen voor chloride hebben naar verwachting een natuurlijke, marine oorsprong.

Zand Rijn-Noord
De belangrijkste antropogene beïnvloeding van de grondwaterkwaliteit bestaat uit lokaal verhoogde nitraatgehaltes en de aanwezigheid van gewasbeschermingsmiddelen. Normoverschrijding van gewasbeschermingsmiddelen vindt plaats in individuele ondiepe en diepe filters in Zand Rijn-Noord. Hier worden de nog toegestane stoffen BAM en aminomethylfosfonzuur aangetroffen. Naast gewasbeschermingsmiddelen wordt ook lokaal de norm voor nitraat overschreden.

Zand Rijn-Oost
De belangrijkste antropogene beïnvloeding van de grondwaterkwaliteit bestaat uit verhoogde nitraatgehaltes en de aanwezigheid van gewasbeschermingsmiddelen.

In de filters tot 10 meter beneden maaiveld in het grondwaterlichaam Zand Rijn-Oost wordt de norm voor nitraat met enige regelmaat overschreden. Het aantal overschrijdingen blijft daarbij binnen de kritische grens (20%). In de diepe filters komt overschrijding bijna niet voor.

Normen voor gewasbeschermingsmiddelen worden overschreden in individuele filters. Dit betreft zowel toegelaten als inmiddels verboden gewasbeschermingsmiddelen. Kijkend naar de op dit moment toegestane middelen wordt de norm overschreden in 8 ondiepe filters in Zand Rijn-Oost. (BAM en bentazon). In de diepe filters worden in 2 filters toegestane gewasbeschermingsmiddelen aangetroffen (aminomethylfosfonzuur en BAM).

Deklaag Rijn-Oost
De belangrijkste antropogene beïnvloeding van de grondwaterkwaliteit wordt veroorzaakt door de aanwezigheid van gewasbeschermingsmiddelen.

Normen voor gewasbeschermingsmiddelen worden overschreden in individuele filters. Dit betreft zowel toegelaten als inmiddels verboden gewasbeschermingsmiddelen aangetroffen. Kijkend naar de op dit moment toegestane middelen wordt de norm overschreden in 2 filters in Deklaag Rijn-Oost. In de diepe filters wordt in Deklaag Rijn-Oost in 1 filter (bentazon).

Het 20% criterium voor chloride wordt overschreden. Gezien de locatie van de filters en de geringe nitraatconcentraties mag verwacht worden dat chloride hier een natuurlijke, marine, oorsprong heeft en niet gerelateerd is aan landbouwkundige activiteiten.

Significant stijgende trends.

In de drie deelstroomgebieden is bekeken of er sprake is van significant stijgende trends met de volgende uitkomst:

- Op basis van de statistische analyse lijken er geen significante stijgende trends te zijn in Zand Rijn-noord;
- Voor het deelstroomgebied Nedereems zijn onvoldoende meetwaarden beschikbaar om een statistisch zinvolle trendanalyse uit te voeren;
- Alleen voor het grondwaterlichaam Zand Rijn-oost zijn voldoende meetwaarden beschikbaar om een statistisch zinvolle trendanalyse uit te voeren. Bij deze analyse zijn geen significante stijgende trends vastgesteld.

2. Milieudoelstellingen oppervlaktewaterkwaliteit

Het KRW doel is als volgt geformuleerd*:* “De grondwatertoestand ondergaat geen zodanige antropogene [d.w.z. door de mens veroorzaakte] verandering dat:

- de milieudoelstellingen volgens artikel 4 voor bijbehorende oppervlaktewateren niet wordt bereikt;
- de toestand van die wateren significant achteruit gaan.”

De interactie tussen grond- en oppervlaktewater is nader beschreven in het rapport ‘Interactie grondwater oppervlaktewater (CSN, juni 2008)’. Er is sprake van significante beïnvloeding als het oppervlaktewater voor de betreffende stof at risk is en het te verwachten is dat een belangrijk deel van de belasting afkomstig is vanuit het grondwater. Vanwege de diepte waarop de grondwaterkwaliteit wordt beoordeeld (10 en 25 meter beneden maaiveld) is het overigens lastig eenduidige verbanden weer te geven. Vooralsnog worden alleen die stoffen beoordeeld waarvoor drempelwaarden (normen) voor het grondwater zijn afgeleid en worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- geen significante interactie als drempelwaarde in <= 20% van de meetpunten wordt overschreden;
- geen significante interactie indien voorkomende stoffen van natuurlijke oorsprong worden verondersteld;
- interactie onbekend (nader onderzoek nodig) indien drempelwaarde in meer dan 20% van de meetpunten wordt overschreden.

Alleen voor chloride in Deklaag Rijn-Oost wordt in meer dan 20% van de metingen de drempelwaarde overschreden. Aangezien verondersteld wordt dat het voorkomen van chloride van natuurlijke oorsprong is, vindt er geen significante beïnvloeding van het oppervlaktewater plaats.

3. Milieudoelstellingen terrestrische ecosystemen

Hierbij gaat het om de vraag of het grondwaterlichaam dusdanig is verontreinigd dat er significante schade wordt toegebracht aan de grondwaterafhankelijke terrestrische vegetaties. Of er sprake is van verdroging (grondwaterstand en/of kwel) wordt bij de kwantitatieve toestand beoordeeld.
Vooralsnog wordt er vanuit gegaan dat significante beïnvloeding van terrestrische ecosystemen door toestromend vervuild grondwater van minder belang is dan de kwantitatieve verdroging.

4. Zout en intrusie

Zoutintrusie vindt niet plaats in de grondwaterlichamen die deel uit maken van de provincie Drenthe.

5. Doelstellingen met betrekking tot 'water voor menselijke consumptie'

De Kaderrichtlijn Water stelt dat grondwaterlichamen die gebruikt worden voor het onttrekken van water bestemd voor menselijke consumptie, opgenomen worden in het register van beschermde gebieden. Voor deze grondwaterlichamen gelden twee extra doelstellingen om te bepalen of de toestand is bereikt. De eerste extra doelstelling (artikel 7.2) is dat de kwaliteit van het water na zuivering 'met de toegepaste waterbehandelingsmethode' voldoet aan de eisen van de EU Richtlijn 98/83/EG (geïmplementeerd in de Nederlandse Drinkwaterwet).
Als tweede aanvullende doelstelling geeft de Kaderrichtlijn Water (artikel 7.3) aan dat de aangewezen waterlichamen de 'nodige bescherming' vereisen, met de bedoeling de achteruitgang van de kwaliteit te voorkomen en zo het 'niveau van zuivering voor de productie van drinkwater' te verlagen.

Bij de beschrijving van de huidige toestand zijn de volgende onderdelen relevant:
a. kwaliteit gewonnen water na zuivering (toets op drinkwaternorm);
b. mate van zuivering;
c. kwaliteit van het gewonnen ruwwater.

Hieronder volgt een korte toelichting van de criteria.

a. Kwaliteit gewonnen water na zuivering (toets op drinkwaternorm)
Conform de drinkwaterwet voldoet al het gezuiverde water aan de daarbij behorende normen. Aanvullende toetsing is dan ook niet nodig. Alle waterwinningen voldoen op dit punt.

b/c. Mate van zuivering en kwaliteit gewonnen ruw water.
De mate van zuivering wordt bepaald door een combinatie van kwetsbaarheid en belasting. Daarom is er een beoordelingskader opgesteld:

Indeling in categorieën
In samenwerking met de waterbedrijven in Noord-Nederland zijn de winningen ingedeeld in een vijftal categorieën. De grondwaterwinningen zijn weergegeven op kaart 1. De klasse indeling geeft een indicatie van de huidige kwaliteitstoestand en de potentiële gevoeligheid (kwetsbaarheid) voor verontreinigingen. Het betreft de volgende categorieën:
I: Ruwwater is schoon; de winning is niet kwetsbaar;
II: Ruwwater is belast met nitraat en/of gewasbeschermingsmiddelen; de waterkwaliteit verbetert, huidig beleid afdoende;
III: Ruwwater is schoon; winning is kwetsbaar. Of de waterkwaliteit met het huidige beleid gaat verbeteren moet afgewacht en zorgvuldig in de gaten gehouden worden;
IV: Ruwwater is belast; maatregelen zijn nodig om de waterkwaliteit goed te krijgen;
V: Ruwwater is belast en de winning is dermate kwetsbaar dat ingrijpende maatregelen nodig zijn om de waterkwaliteit te verbeteren.

Beoordeling winningen
Deze beoordeling hanteert per kwaliteitscriterium (dit zijn nitraat, gewasbeschermingsmiddelen, oppervlaktewater en puntbronnen) 4 categorieën:

Tabel 10: Karakterisering en toestandsbepaling winningen voor menselijke consumptie

Karakterisering winningen				**Kwaliteitscriteria**			
Provincie	Stroomgebied	Winveld	Type winning	Voldoen norm nitraat	voldoen norm gewas-beschermingsmidde-len	Doelstelling oppervlak-tewater	Geen effecten van andere intrusies (punt-bronnen)
Drenthe	Zand Eems	Assen	I	0	0	0	0
Drenthe	Zand Eems	Annen/Breevenen	I	0	0	0	0
Drenthe	Zand Eems	De Groeve	II	1	1	1	1
Drenthe	Zand Eems	Gasselte	IV	2	1	1	1
Drenthe	Zand Rijn-Noord	Nietap	II	1	1	1	2
Drenthe	Zand Rijn-Oost	Holtien	I	0	0	0	0
Drenthe	Zand Rijn-Oost	Zuidwolde	I	0	0	0	0
Drenthe	Zand Rijn-Oost	Hoogeveen	I	0	0	0	0
Drenthe	Zand Rijn-Oost	Ruinerwold	II	1	1	1	1
Drenthe	Zand Rijn-Oost	Kruidhaars	II	1	1	1	1
Drenthe	Zand Rijn-Oost	Havelterberg	IV	2	1	1	1
Drenthe	Zand Rijn-Oost	Beilen	IV	2	1	1	1
Drenthe	Zand Rijn-Oost	Dalen	IV	2	1	1	1
Drenthe	Zand Rijn-Oost	Leggeloo	IV	2	1	1	1
Drenthe	Zand Rijn-Oost	Valtherbos/Noordbargeres	IV	2	1	3	2

	At-risk (score 3): er zijn KRW-relevante knelpunten actueel aanwezig. Het treffen van maatregelen is noodzakelijk.
	Possible at-risk (score 2): mogelijk ontstaat er in de toekomst (weer) een knelpunt. Actie gevraagd aan derden of treffen van interne maatregelen nodig.
	Niet at-risk en geohydrologisch matig kwetsbaar tot kwetsbaar (score 1): geen knelpunten aanwezig.
	Niet at-risk en geohydrologisch niet kwetsbaar (score 0)

Vervolgens is aangenomen dat zonder aanvullende maatregelen de grondwaterkwaliteit verslechterd en daarmee de zuiveringslasten zullen stijgen bij een combinatie van een kwetsbare winning (III, IV of V) met de aanwezigheid van KRW relevante knelpunten (at risk voor een van de kwaliteitscriteria).

Uit de tabel blijkt dat geen van de grondwaterwinningen dermate wordt bedreigd dat ingrijpende maatregelen nodig zijn om de waterkwaliteit te verbeteren (Type V). Een deel van de grondwaterwinningen zijn echter wel kwetsbaar en worden mogelijk in de toekomst bedreigd. Vooralsnog worden de grondwaterlichamen als goed beoordeeld vanuit het gegeven dat de Nederlandse waterbedrijven in staat zijn om grondwater te zuiveren tot drinkwater dat aan de eisen van het drinkwaterbesluit voldoet (zie art 7.2 KRW). Zonder aanvullende maatregelen kan echter niet voldaan worden aan de KRW vereisten uit artikel 7.3.

Het Drentsche Aa gebied neemt een aparte plaats in aangezien hier oppervlaktewater wordt gewonnen voor de openbare drinkwatervoorziening ten behoeve van menselijke consumptie. Voor oppervlaktewaterlichamen waaruit water wordt onttrokken voor de productie van drinkwater gelden – in aanvulling op de kwaliteitseisen van KRW – richt- en streefwaarden. Aan de milieukwaliteitseisen dient met ingang van 22 december 2009 te worden voldaan. Streefwaarden zijn er op gericht dat de kwaliteit van oppervlaktelichamen waarin een waterwinlocatie voor de bereiding van drinkwater is gelegen, zodanig verbetert dat het niveau van zuivering van het onttrokken water kan worden verlaagd.

Waterwinning Onnen-De Punt ligt in de provincie Groningen maar heeft zijn grondwaterbeschermingsgebied deels in Drenthe liggen.

Inbreng verontreinigende stoffen
De belastingen voor grondwater zijn geïnventariseerd voor het hele stroomgebied [Rijn/Eems] en beschreven in het stroomgebiedbeheerplannen (Stroomgebiedsbeheersplan Rijndelta, Stroomgebiedsbeheersplan Eems). Voor de provinciale grondwaterlichamen is vooral de diffuse belasting met nutriënten relevant. Daarnaast is het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen lokaal punt van zorg. Tot slot zijn er een groot aantal puntbronnen waarbij vooral de puntbronnen in de nabijheid van grondwaterwinningen aanleiding om aanvullende maatregelen te treffen.

Eindoordeel kwalitatieve toestand
In tabel 11 wordt een overzicht weergegeven van de kwalitatieve toestand van de voorkomende grondwaterlichamen in Drenthe.

Tabel 11: Kwalitatieve Toestand grondwaterlichamen in Drenthe, jaar van beoordeling 2006

Naam GWL	Diepte (m)	A. Grensw. chem. toest. (20% regel)	B Milieud.st. opp. water	C.Milieud st, Terr..ecosyst.	D.Intrusie	E. Water mens. cons.artikel 7.3 (kwaliteit ruwwater)	Totaal oordeel chemische toestand grondwater (one out, all out)
Zand Eems	10	goed	goed	goed	goed	goed	goed
	25	goed	goed	goed	goed	goed	goed
Zand Rijn-noord	10	goed	goed	goed	goed	n.v.t.	goed
	25	goed	goed	goed	goed	n.v.t.	goed
Zand Rijn-oost	10	goed	goed	goed	goed	goed	goed
	25	goed	goed	goed	goed	goed	goed
Dek-laag Rijn-oost	10	ontoereikend *	goed	goed	goed	goed	ontoereikend *
	25	goed	goed	goed	goed	goed	goed

*: Overschrijding 20 % norm chloride

Bijlage 3

Kaders grondwaterbeheer

Openbare drinkwatervoorziening

Wij beoordelen de aanvragen voor een vergunning voor grondwateronttrekking. Aanvragen voor gebieden die al de aanduiding ‘grondwater voor de bereiding van drinkwater’ hebben, verdienen de voorkeur. Verder letten we op de volgende aspecten:

- De aanvraag is noodzakelijk voor het veiligstellen van de drinkwatervoorziening.
- De gevolgen voor andere belangen zijn goed in beeld gebracht en de mogelijkheden om deze gevolgen technisch of financieel te compenseren, zijn maximaal benut.
- Mogelijke alternatieve locaties voor de onttrekking zijn onderzocht. De waterhuishoudkundige situatie is zodanig aangepast dat de effecten van de winning op de omgeving mimimaal zijn, of er zijn positieve effecten voor andere belangen gerealiseerd.
- De drinkwaterwinning wordt, zo mogelijk, gecombineerd met één of meer andere functies. Bij aanvragen voor uitbreiding van de vergunningcapaciteit, bekijken we altijd het effect van de totale winning en de effecten van de winningen in de omgeving.

Strategische grondwaterwinningen

Bij het beoordelen van een aanvraag voor een strategische grondwaterwinning, kijken we naar de volgende aspecten:

- De reservering is bedoeld als strategische reserve voor het geval er zich een calamiteit voordoet bij één van de bestaande grondwaterwinningen.
- De gevolgen voor andere belangen zijn goed in beeld gebracht. De mogelijkheden om deze gevolgen technisch of financieel te compenseren, zijn maximaal benut.
- In de vergunning vermelden we dat de daadwerkelijke onttrekking pas mogelijk is na schriftelijke toestemming van gedeputeerde staten. Het waterleidingbedrijf moet de noodzaak voor de grondwaterwinning aantonen.
- Er kan alleen een aanvraag worden ingediend voor de locaties Assen-West, Kastelen Akkers en Darperweiden
- Assen-West: er kan een gespreid puttenveld komen op de locatie van de golfbaan. Ook is een aanvraag mogelijk voor een strategische grondwaterwinningen van 1,0 miljoen m3 per jaar en grondwaterwinning van maximaal 1,5 miljoen m3 per jaar, als alternatief voor een deel van de grondwateronttrekking in Assen-Oost en Beilen.
- Kastelen Akkers: er kan een gespreid puttenveld komen ten westen van Hunze tussen de huidige grondwaterwinning De Groeve en Annen.
- Darperweiden: er kan een puttenveld komen tussen de Drentsche Hoofdvaart en de Oude Vaart, waarbij rekening wordt gehouden met een functiecombinatie met waterberging.

Industriewater

Wij beoordelen de aanvragen voor een vergunning boven een capaciteit van 150.000 m3 per jaar. (Voor aanvragen beneden de 150.000 m3 per jaar is het waterschap bevoegd gezag.) Wij letten op de volgende aspecten:

- De gevraagde vergunning is noodzakelijk.
- Bij nieuwe winningen wordt minimaal de helft van het water hergebruikt
- De gevolgen voor andere belangen, waaronder de gevolgen voor verdroging, zijn goed in beeld gebracht.
- De (resterende) mogelijkheden voor andere bedrijven om op hetzelfde bedrijventerrein ook grondwater te kunnen onttrekken.
- De effecten van de winning op de omgeving zijn minimaal, of er zijn positieve effecten voor andere belangen gerealiseerd. Bij het beoordelen van de effecten kijken we altijd naar de totale onttrekking in de omgeving. Voor grondwaterwinningen voor laagwaardig gebruik in de industrie wordt in principe geen vergunning verleend. We kunnen van dit standpunt afwijken als er geen alternatieven zijn voor het gebruik van grondwater, of als deze alternatieven een groter nadelig effect op het milieu hebben.

Verder hebben wij de mogelijkheid om bestaande vergunningen voor grondwaterwinning voor industrieel gebruik te heroverwegen. Dit kan als de vergunning meer dan tien jaar oud is, als de onttrekking nadelige gevolgen heeft voor andere belangen of als er goede alternatieven zijn ontwikkeld. Bij deze heroverwegingen hanteren we dezelfde criteria als bij nieuwe aanvragen. Ook kijken we naar het belang van het voortbestaan van de winning voor het bedrijf en/of de omgeving.

Registratie

De meldingen en vergunningen voor het onttrekken van grondwater en de onttrekking van grondwater per maand worden door provincie en waterschappen opgenomen in het Landelijk Register Grondwateronttrekkingen. Wij zullen samen met de waterschappen de kwaliteit van deze registratie bewaken.

stec groep

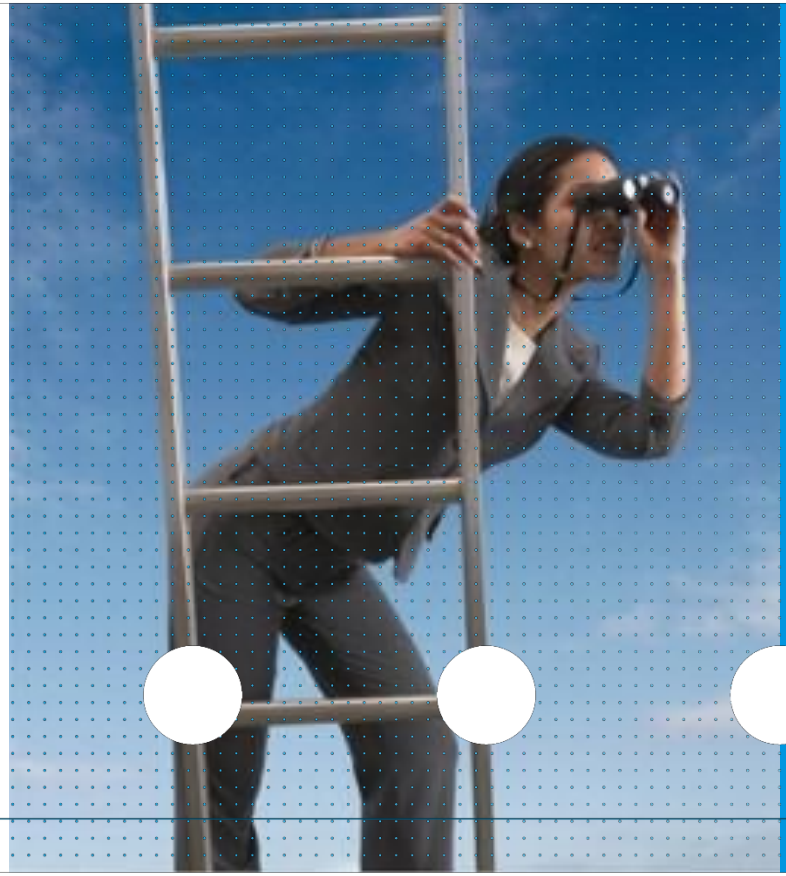

Handreiking ladder voor duurzame verstedelijking in Drenthe

Stec Groep aan provincie Drenthe

Laura Engelbertink en Guido van der Molen
december 2013

stec
groep

Handreiking ladder voor duurzame verstedelijking in Drenthe

Stec Groep aan provincie Drenthe

Laura Engelbertink en Guido van der Molen
december 2013

Inhoudsopgave

1. Inleiding
Context 3
Doel 3
Status 4
Leeswijzer 4

2. Ladder voor duurzame verstedelijking
Wat is de Ladder? 5
Wettelijk kader 5
Juridisch kader 6
Provinciaal beleidskader 6

3. Succesvol veranderen
De opgave 7
Sterke steden, vitale kernen 8
Verandering in denken, handelen en financiële modellen 8
Van ontwikkelaar naar denken als belegger 8

4. Trede 1: bepalen regionale ruimtevraag in Drenthe
Wat is trede 1? 9
Wat is de regio? 10
Regionale ruimtebehoefte kent ook lokale component 11
Regionale ruimtebehoefte woningen 11

Regionale ruimtevraag kantoren 13
Regionale ruimtevraag bedrijventerreinen 14
Regionale ruimtevraag retail 15
Regionale ruimtevraag verblijfsrecreatie 16
Instrumenten en voorbeelden buiten Drenthe 17

5. Trede 2: bouwen binnen bestaand bebouwd gebied

Wat is trede 2? 19
Wat is bestaand bebouw gebied? 20
Hoe beschikbare ruimte in bestaand bebouw gebied bepalen? 20
Wat zijn kansrijke, -arme en kansloze gebouwen, gebieden en productmarkt combinaties? 22
Wat is markttechnisch haalbaar, ruimtelijk, financieel maar bijvoorbeeld ook bouwtechnisch? 24
Hoe de markt structureren? 25
Instrumenten en voorbeelden buiten Drenthe 25

6. Trede 3:bouwen buiten bestaand bebouwd gebied

Wat is trede 3? 27
Wat is een passende ontsluiting per functie? 28
Wat zijn plekken met toekomstwaarde? 28
Welk product is juist op welke plek? 29
Instrumenten en voorbeelden buiten Drenthe 30

7. Advies: hoe pak je de ladder aan?

Wat zijn de belangrijkste opgaven per segment? 32
Welke sturingsfilosofie past hierbij? 32
Korte termijn: 2014-2016 bewustwording 33
Middellange termijn: 2016-2017 evalueren en scherpe uitvoeringslijn 34

Inleiding

Context

Drenthe staat voor een enorme demografische transitie, modernisering van de economie en verandering in hoe we willen wonen, werken en leven.

Delen van de provincie Drenthe verstedelijken nog steeds, maar de tijd van grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen en uitbreidingen 'in de wei' is voorbij.

De komende decennia staan vooral in het teken van goed beheer en doorontwikkeling van alles wat er al is in Drenthe: bestaande woonwijken, (winkel)centra van dorpen en steden, kantoren, bedrijventerreinen en verblijfsrecreatieve voorzieningen.

Dit vergt een andere manier van denken, handelen en financiële modellen. Het traditionele verdienmodel in de ruimtelijke ontwikkeling geënt op groei, grondverkoop en nieuwbouw voldoet niet meer.

Zeker, er zijn nog nieuwe, ruimtelijke ontwikkelingen nodig. Maar die moeten zorgvuldig worden afgewogen tegen duurzaam (her)gebruik van bestaande gebouwen en gebieden, vernieuwing en verversing in kernen, wijken en straten en herontwikkeling van onbebouwde ruimte binnen bestaand stedelijk gebied. Kortom: een nieuwe balans.

De provincie Drenthe zet daarom in op de Ladder voor Duurzame Verstedelijking. De ladder is tevens rijksbeleid en eind 2012 als motiveringseis opgenomen in het Besluit Ruimtelijke Ordening (Bro). In de nieuwe Omgevingsvisie wordt de ladder als procesvereiste bij de afweging voor alle nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen nader uitgewerkt.

Nieuwe Omgevingsvisie Drenthe (2013)

"De Structuurvisie Infrastructuur & Ruimte verwijst naar de 'Ladder voor Duurzame Verstedelijking', gebaseerd op de SER-ladder, en wil deze ladder toepassen op alle vormen van ruimtelijke ontwikkeling. Het biedt hiermee een redeneerlijn voor het bevorderen van zorgvuldig ruimtegebruik. De ladder is juridisch bindend voor alle ruimtelijke ontwikkelingen van alle decentrale overheden: provincies, regio's en gemeenten. Toelichting dient te worden opgenomen in bijvoorbeeld een ontwerp-bestemmingsplan en kan een werking hebben in het besluitvormingsproces daarover. Toetsing gebeurt primair door decentrale overheden. Echter, iedereen kan een zienswijze indienen tegen een besluit dat gemotiveerd wordt door onder andere de Ladder voor Duurzame Verstedelijking, gevolgd door bezwaar en beroep."

Doel

Doelen bij het toepassen van de Ladder voor Duurzame Verstedelijking in Drenthe zijn als volgt:

- Zorgvuldig omgaan met de ruimte in Drenthe.
- Tegengaan van overaanbod, met kwaliteitsverlies, leegstand en soms ook verloedering als gevolg binnen de bestaande voorraad woningen, kantoren, bedrijventerreinen en verblijfsrecreatie.
- De juiste discussie voeren over nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, zonder sterke, gewenste plannen onnodig te vertragen of belemmeren.
- Bevorderen van vraaggericht programmeren voor bewoners, bezoekers en bedrijven in Drenthe.
- Ruimte voor initiatieven die kwaliteit toevoegen aan Drenthe: 'pareltjes' laten groeien en bloeien.
- Begeleiden van het veranderingsproces van groei en nieuwbouw naar beheer en verversing en vernieuwing van het bestaand stedelijk gebied.
- Focus op bestaand stedelijk gebied. Duurzame structuurversterking.
- Doorontwikkeling, hergebruik en transformatie van bestaand vastgoed.
- Betere benutting van multimodale knopen en meer aandacht voor passende ontsluiting.
- Zorgvuldige, transparante afweging en overtuigende motivering.

Het is niet de bedoeling Drenthe ‘op slot’ te zetten, maar wel samen het 'goede gesprek' te voeren over nut, noodzaak, kwaliteit en toegevoegde waarde van een plan of initiatief. Plus de samenhang met bestaand stedelijk gebied. Duurzame structuurversterking noemen we dat.
De ladder is ook 'cyclisch iteratief': slim schakelen tussen de stappen om te komen tot een optimum, zo vroeg mogelijk in het plantraject.

Status

Voorliggende handreiking is opgesteld als hulpmiddel en inspiratiebron om de ladder toe te passen in de Drentse praktijk. De handreiking geeft zeer concrete handvatten hoe de ladder kan werken in Drenthe. Met voorbeelden en tips die inspireren en energie geven: wat werkt goed wat minder? Welke ervaringen hebben regio’s en gemeenten elders al opgedaan? De handreiking richt zich specifiek op de provincie Drenthe en haar regio’ s en gemeenten.

Er zijn meerdere verkennende rondetafelbijeenkomsten geweest met vertegenwoordigers van een aantal Drentse regio’s en gemeenten om kansen, knelpunten en vragen te signaleren en als input voor de handreiking. Met hen keken we wat kan, nodig is, inspireert, helpt, waar vragen liggen, wat oplossingen zijn et cetera.

Leeswijzer

Het volgende hoofdstuk gaat in op de methodiek van de ladder. Hoofdstuk 3 gaat specifiek in op de belangrijkste veranderingen in de ruimtelijke ontwikkeling waar ook Drenthe voor staat. Vervolgens staat in de hoofdstukken 4, 5 en 6 telkens een trede van de ladder centraal. Hoofdstuk 7 tot slot geef handvatten en tips voor een slim proces.

Ladder voor duurzame verstedelijking

Wat is de Ladder?

De Ladder voor Duurzame Verstedelijking is opgenomen in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) van het Rijk en per eind 2012 als motiveringseis in het Besluit Ruimtelijke Ordening (Bro).

Overheden moeten op grond van het Bro alle nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen motiveren aan de hand van de drie treden van de ladder.

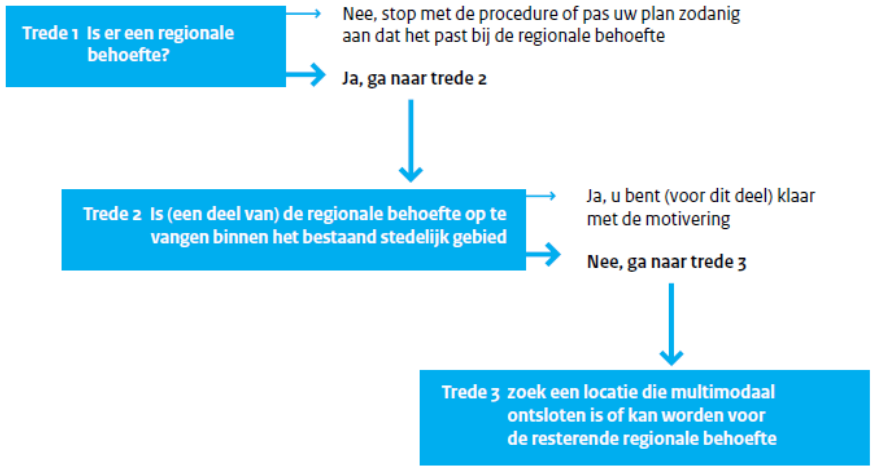

De ladder is geënt op de oude 'SER- ladder' uit 1999 die al langer gebruikt wordt bij de afweging voor nieuwe bedrijventerreinen.

De treden zijn als volgt:

- Is er een regionale behoefte?
- Zo ja: is (een deel van) de regionale behoefte op te vangen binnen hetbestaand stedelijk gebied?
- Zo nee: zoek een locatie die multimodaal ontsloten is of kan worden gemaakt voor de (resterende) regionale behoefte.

Wettelijk kader

De Ladder voor Duurzame Verstedelijking is verankerd in het Bro in de artikelen 1.1.1. en 3.1.6.

De tekst uit het Bro luidt als volgt:

'De toelichting bij een bestemmingsplan dat een nieuwe stedelijke ontwikkeling mogelijk maakt, voldoet aan de volgende voorwaarden:
a. er wordt beschreven dat de voorgenomen stedelijke ontwikkeling voorziet in een actuele regionale behoefte;
b. indien uit de beschrijving, bedoeld in onderdeel a, blijkt dat sprake is van een actuele regionale behoefte, wordt beschreven in hoeverre in die behoefte binnen het bestaand stedelijk gebied van de betreffende regio kan worden voorzien door benutting van beschikbare gronden door herstructurering, transformatie of anderszins, en;
c. indien uit de beschrijving, bedoeld in onderdeel b, blijkt dat de stedelijke ontwikkeling niet binnen het bestaand stedelijk gebied van de betreffende regio kan plaatsvinden, wordt beschreven in hoeverre wordt voorzien in die behoefte op locaties die, gebruikmakend van verschillende middelen van vervoer, passend ontsloten zijn of als zodanig worden ontwikkeld.'

Dit geldt ook voor een 'inpassingsplan en provinciale verordening die een locatie voor stedelijke ontwikkeling aanwijst'.

Juridisch kader

De ladder is juridisch bindend voor alle ruimtelijke ontwikkelingen van alle decentrale overheden: provincies, regio's en gemeenten.

Toelichting dient te worden opgenomen in bijvoorbeeld een ontwerpbestemmingsplan en kan een werking hebben in het besluitvormingsproces daarover.

Toetsing gebeurt primair door decentrale overheden. Echter, iedereen kan een zienswijze indienen tegen een besluit dat gemotiveerd wordt door onder andere de Ladder voor Duurzame Verstedelijking, gevolgd door bezwaar en beroep.

Verder is de redeneerlijn goed te gebruiken – maar niet verplicht – door andere partijen (ontwikkelaars, beleggers, corporaties) en bijvoorbeeld bij de opstelling van andere ruimtelijke plannen, waaronder structuurvisies.

Provinciaal beleidskader

De provincie Drenthe ziet toe op de toepassing door regio's en gemeenten. Dit is conform bestuurlijke afspraken over interbestuurlijk toezicht en conform de Wet Revitalisering Generiek Toezicht.

De ladder geldt zoals gezegd ook voor een inpassingsplan en 'provinciale verordening die een locatie voor stedelijke ontwikkeling aanwijst'. De ladder is ook geborgd in de nieuwe Omgevingsvisie van de provincie (zie ook hoofdstuk 1).

Succesvol veranderen

De opgave

Drenthe staat komende tien tot vijftien jaar voor een grote uitdaging: van decennia van groei gaan de regio's toe naar minder groei en later krimp van de bevolking. De leeftijd en samenstelling van huishoudens verandert drastisch als gevolg van vergrijzing, ontgroening en verdunning. Daarbovenop komt de huidige economische en krediet crisis met strengere eisen aan financiering, minder consumentenbestedingen, woningwaardedaling en stagnatie in bouw en verkoop van nieuwbouw.

Figuur: aantal inwoners in Drenthe, 1980-2040

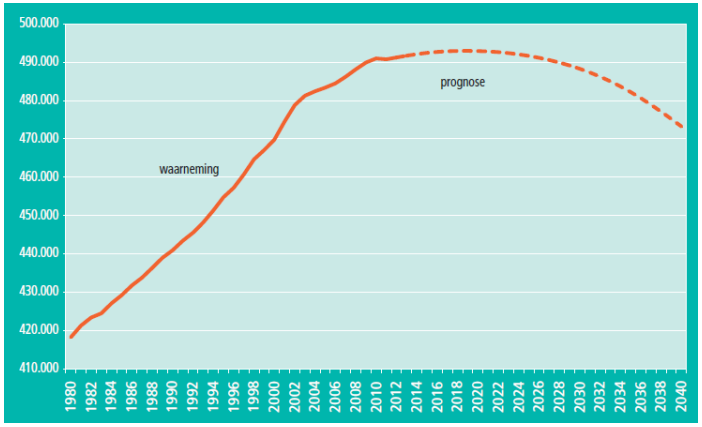

Bron: Bevolkingsprognose XVIII, provincie Drenthe, 2012

Bedrijven zijn terughoudender geworden met investeringen, waaronder die in (nieuwe) bedrijfshuisvesting. In 2014 trekt de economie volgens het CPB naar verwachting weer wat aan, vooral door een toenemende uitvoer.

Op lange termijn echter, zien we ook een structurele trend. De beroepsbevolking loopt terug en daarbovenop verandert en moderniseert de economie. ('het nieuwe werken', verkantorisering, hogere ruimteproductiviteit). Dit leidt tot minder maar ook een kwalitatief andere ruimtevraag. Veel nieuwbouwprogramma's zijn hierop nog niet gericht en vragen om een herijking.

Figuur: ontwikkeling (beroeps)bevolking en werkgelegenheid in Drenthe (15-75 jaar, periode 1996-2040)

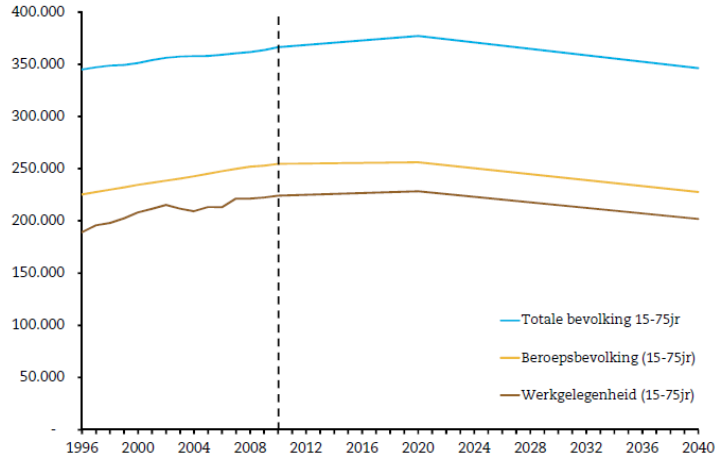

Bron: EIB, 2013

Drenthe staat ook voor een verander- en kwaliteitsopgave in de bestaande woningvoorraad, winkelstraten. werklocaties en verblijfsrecreatie. Daarnaast zijn er opgaven zoals het maximaal aantrekkelijk blijven voor jongeren, de grote groep ouderen die ontstaat met zorgvraag en het behoud van leefbare kernen en dorpen.

Sterke steden, vitale kernen

De steden zijn, vanwege hun innovatieve kracht en agglomeratievoordelen, een belangrijke motor van de Drentse economie. Concentreren van nieuwe ontwikkelingen en bebouwing in de steden heeft voordelen, maar moet in balans zijn met de benodigde ruimte voor bijvoorbeeld voor openbare ruimte, groen of waterberging.

In de kernen woont een groot deel van de Drentse bevolking. Ook hier vindt – gepaste – nieuwe ruimtelijke ontwikkeling plaats, in de eerst plaats binnen bestaande bebouwd gebied. Duurzame structuurversterking noemen we dat.

Soms is een toevoeging aan het landelijk gebied gewenst bijvoorbeeld op het gebied van kleinschalig wonen, werken, vrijetijdseconomie en/of mobiliteit.

Ontwikkelingen in het buitengebied van Drenthe moeten zorgvuldig afgewogen worden tegen al bestaande bebouwing, een kwalitatieve toevoeging zijn en hand in hand gaan met verversing en sanering van bestaande VAB's, verblijfsrecreatie en solitaire bedrijvenlocaties. Gemeenten en regio's moeten deze slag maken, geholpen door de provincie Drenthe.

Verandering in denken, handelen en financiële modellen

Markt, overheden en bedrijven moeten toe naar een aanpak waarbij de juiste discussie gevoerd wordt over nut, noodzaak en kwaliteit van nieuwe plannen en de samenhang en bijdrage hiervan voor het bestaand gebied. Voor alle stedelijke functies. Er blijft nieuwbouw nodig, maar het gaat om lange termijn kwaliteit en onderscheidend vermogen. De 'tweekoppigheid' in de markt wordt steeds groter.

Het gaat ook om nieuwe vormen van planvorming en ruimtelijk ontwikkelen: adaptief, regionaal, dichter op de marktvraag en met kwalitatieve insteek.

Dat is een hele ommezwaai in denken, handelen en in financiële modellen. Van groei naar balansdenken. Van nieuwbouwplanologie naar planologie van bestaande gebieden, kernen, wijken en woningvoorraad. Dit vraagt bovendien om een gemeentegrensoverschrijdende aanpak

Oude werkwijze	Nieuw vak
kwantiteit	kwantiteit, kwaliteit en toegevoegde waarde
uitbreidingsplanologie	planologie van bestaande gebouwen en gebieden
uitbreiding en uitleg	werken aan robuuste ruimtelijke structuren
groot doen en veel geld	kiemen, verleiden, organisch groeien
faseren en doseren	echt kiezen, focus

Van ontwikkelaar naar denken als belegger

Van denken als ontwikkelaar (korte termijn resultaten) naar denken als belegger; een lange termijn strategie gericht op de bestaande voorraad die elke regio in Drenthe, kern, wijk en straat in 2030 nodig heeft. Dus veel meer nadenken over welke producten, plekken en productmarktcombinaties u toevoegt. De ladder is een goed hulpmiddel hierbij.

Trede 1: bepalen regionale ruimtevraag in Drenthe

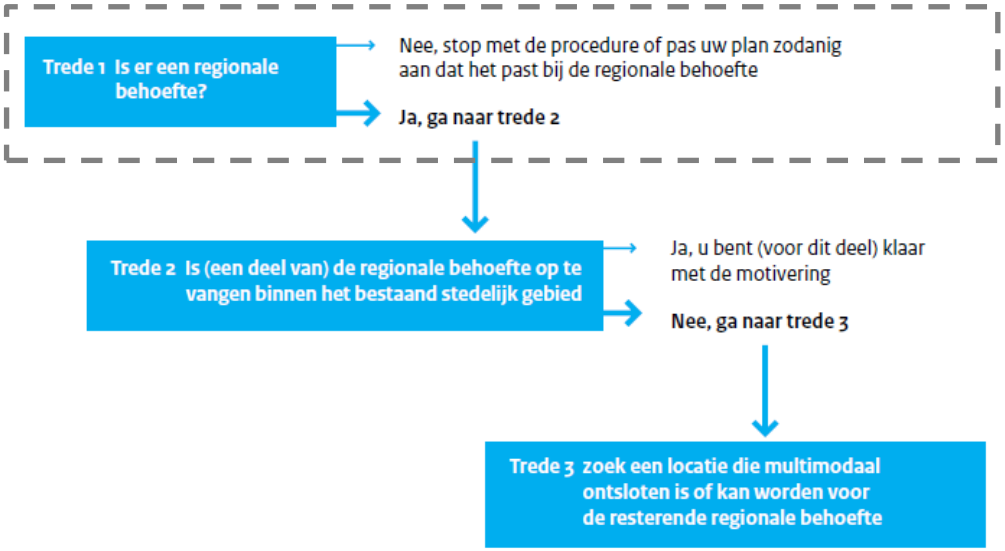

Wat is trede 1?

In trede 1 bepaalt u de actuele regionale ruimtebehoefte aan woningen, kantoren, bedrijventerreinen, retail of verblijfsrecreatie. Kwantitatief en kwalitatief. Het gaat om een ruimtebehoefte waarin elders in de regio nog niet is voorzien.

De ruimtebehoefte is gelijk aan de ruimtevraag minus het aanbod; in nieuwe ontwikkelplannen en in de bestaande voorraad met eenzelfde kwaliteit als de gevraagde kwaliteit.

U toetst de voorgenomen ruimtelijke ontwikkeling aan de actuele regionale ruimtebehoefte. Pas als hieruit blijkt dat uw nieuwe ontwikkelingsplan voorziet in die regionale behoefte, kunt u doorgaan naar trede 2.

Belangrijke discussiepunten in trede 1:

- Wat is de regio?
- Welke termijn neem je voor het bepalen van de ruimtebehoefte?
- Wat is het crisis effect?
- Wat is aanbod?
- Hoe gaat u om met leegstand?
- Hoe gaat u om met een zeer specifieke of lokale ruimtebehoefte?

Wat is de regio?

In de trede 1 wordt gesproken over een ‘actuele regionale ruimtebehoefte’. Wat is dan dat regionale schaalniveau?

Het gaat om een markttechnisch samenhangend gebied: een interactiemilieu. Elke regio heeft zijn eigen kenmerken, identiteit en kracht. Afstemming tussen nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen is logisch, omdat ruimtevraag, nieuwe plannen en aanbod elkaar sterk beïnvloeden. In positieve en negatieve zin.

De metafoor van het ecosysteem is heel goed bruikbaar.

De regio als ecosysteem

U kunt de structuur van een marktregio vergelijken met een ecosysteem. Voorbeeld voor woningen. Binnen de voedselpiramide staat dan bijvoorbeeld de stad Emmen aan de top, met de meest onderscheidende, stedelijke milieus met een hoog voorzieningenniveau. Dit is een milieu met grote reikwijdte, drempelwaarde en trekkracht, voor de stedelijk georiënteerde consument die een bijzondere habitat nodig heeft. Dit terwijl bijvoorbeeld suburbane en (centrum)dorpse woonmilieus in Klazienaveen of Nieuw-Amsterdam consumenten trekt, die sterk lokaal of regiogebonden zijn bijvoorbeeld door werk en familie. Er zijn ook zeer lokale woonmilieus, zoals langs het kanaal in Barger-Compascuum. Juist de ruimtelijke samenballing in de volle breedte van de voedselpiramide en de milieus (de habitat) maakt de woningmarkt tot het huidige ‘ecosysteem’.

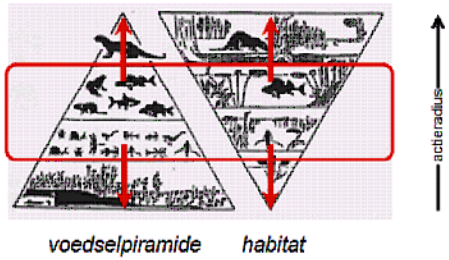

In praktijk komt een marktregio niet altijd overeen met een bestuurlijke regio of bestaande samenwerking (Wgr, stadsregio of anderszins). Een marktregio kan ook over provinciegrenzen heengaan en zelfs de landgrens. Denk aan de woon- en werkregio Groningen-Assen of het industriële gebied rondom Emmen-Coevorden incluis het Duitse achterland.

De schaal en maat van de marktregio is groter of kleiner afhankelijk van de functie en het interactiemilieu:

- Voor *woningen* bepaalt u de regio in termen van verhuisbewegingen. Intern en extern. Van externe samenhang is sprake als verschillende kernen alle een bijdrage leveren aan de aantrekkingskracht van het geheel wat tot uitdrukking komt in positieve migratie (meer instroom dan uitstroom). Van interne samenhang is sprake als er veel dynamiek is tussen kernen. Dit bepaalt u kwantitatief (aantal verhuisbewegingen), naar richting en kwalitatief (huishoudentype, fase en leeftijdsklasse). Soms is een marktregio sterk lokaal en gesloten, bijvoorbeeld door sterke lokale binding, cultuur en religie. Soms open door de trekkracht van werkgelegenheid, onderwijs en voorzieningen. Denk aan een stad als Emmen incluis omliggende kernen en landelijk gebied. Gemiddeld in Nederland verhuist men vooral binnen de eigen gemeente; slechts een derde verhuist over de gemeentegrens.
- Voor *kantoren* moet u uitgaan van een grotere marktregio. Althans voor grootschalige kantoren (>1.500 m² vvo) op snelweglocaties, OV-knopen en centra van steden. Voor kleinschalige kantoren, bestemd voor lokale en subregionale gebruikers (bank, notaris, makelaar) betreft de markt een grote gemeente of grotere kern met omliggende kleinere kernen. Het gaat om solitaire of geschakelde kantoren <1.500 m² vvo. Kantoren verspreid in de wijk, voor kleinschalige kantoorgebruikers, (door)starters en zzp’ers tot zo’n 250 m² vvo bedienen een lokale, autonome vraag. Overigens, alleen Assen kent een substantiële kantorenmarkt, die samenhangt met Groningen. In de rest van Drenthe gaat het veelal om kleinschalige en middelgrote kantorenvraag.
- De *bedrijventerreinenmarkt* speelt zich vooral af op lokale en (sub)regionale schaal. Zo’n 85 tot 90% van de bedrijfsdynamiek speelt binnen een straal van zo’n 25 kilometer. Bedrijventerreinen aan diepvaarwater, zeehaventerreinen, hogere milieucategorie (HMC) en grootschalige logistiek hebben een bovenregionale trekkracht: noordoost Nederland.
- *Retail* is soms lokaal, soms (sub)regionaal. De markt voor dagelijkse boodschappen is sterk lokaal (buurt, wijk, stadsdeel) in tegenstelling tot branches als woninginrichting, groot wit- en bruingoed et cetera en retail gericht

op funshoppen. U bepaalt het relevante marktgebied op basis van koopstromen: welke afstand legt de consument af voor een product?
- *Verblijfsrecreatie* is een vreemde eend in de bijt. De vraag komt vanuit heel Nederland ('weekendje Drenthe'). Daarbij maakt de consument vooral de keuze tussen de stad en de totale bestemming landelijk gebied. Het type product en specifieke trekkers (waterplas bijvoorbeeld) bepaalt vervolgens de keuze voor een accommodatie.

Er zijn uiteraard uitzonderingen (zie box hieronder).

Bij uitzondering ook woningmarktregio buiten Drenthe
Het verschijnsel 'drenthenieren' mag dan klein zijn, het bestaat wel. Veel 65-plussers die naar Drentse gemeenten verhuizen, komen naar Nederlandse maatstaven van ver. Gemiddeld genomen zijn degenen die zich in Drenthe hebben gevestigd, verhuisd over meer dan 80 kilometer. Ook gemeenten in Zeeland, Oost-Flevoland, Zeeuws-Vlaanderen, en delen van Groningen en Friesland trekken (jonge) senioren van ver aan. Dit beeld wordt waarschijnlijk wel gekleurd door het fenomeen retourmigratie: 'pensioenmigranten' zijn in dat geval eenvoudigweg retourmigranten die terugkeren naar de gemeente of streek waar ze ooit zijn geboren dan wel opgegroeid. *Bron: PBL (2013). Vergrijzing en woningmarkt.*

Het lokale schaalniveau is overigens steeds minder relevant, omdat economische dynamiek en verhuisbewegingen van mensen steeds meer binnen een groter gebied plaatsvindt. Intergemeentelijke afstemming of samenwerking is steeds meer nodig.

Ook de ladder gaat er vanuit dat de gemeentelijke schaal in het algemeen te klein is om voor een adequate uitvoering van trede 1.

Er is zeker ruimte voor verschillen in regio's binnen de provincie Drenthe. Uiteraard wordt dit ook beïnvloed door de geografische situatie, de ruimtelijke opgave en bestuurlijke verhoudingen. Het is geen 'one-size-fits-all' maar regio's op maat.

Regionale ruimtebehoefte kent ook lokale component

Trede 1 vraagt om een motivering van alle nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in het licht van de regionale ruimtebehoefte. Er is dus geen ondergrens. Hoe klein of lokaal gebonden ook.

En het gaat om een ruimtelijke ontwikkeling waarin elders in de regio nog niet is voorzien. Echter, soms is de ruimtebehoefte zeer sterk lokaal gebonden. Aanbod in nieuwe ontwikkelplannen en in de bestaande voorraad op een andere plek voldoet dan niet.Denk bijvoorbeeld aan bedrijventerreinen <1 hectare bruto voor kleinschalige, lokale ondernemers, woningbouwplannen tot 10 woningen of een buurtsuper.

In regionaal verband kunnen afspraken worden gemaakt over de opvang van puur lokale, autonome ruimtebehoefte om die naar eigen inzicht te verdelen over kernen, wijken en straten om leefbaarheid en draagvlak voor voorzieningen te borgen. Ook worden in veel regio's bijvoorbeeld afspraken gemaakt om buiten het nieuwbouwplafond ruimte te laten voor woningbouw om leegstand en verpaupering van beeldbepalende of monumentale gebouwen zoals voormalige schoolgebouwen, kerken en ruimten boven winkels te voorkomen.

Kleine kernen hoeven niet op slot. Wel wordt gestreefd naar concentratie van ruimtelijke ontwikkelingen in dragende- en groeikernen. Dit is nodig om draagvlak te houden voor voorzieningen maar ook ter bescherming van het karakteristieke landelijk gebied. Dit is ook nodig om de natuurlijke hiërarchie van steden en kernen gezond en vitaal te houden.

Regionale ruimtebehoefte woningen

U bepaalt de benodigde netto toevoeging aan de woningvoorraad, bijvoorbeeld tot 2020 als volgt:
- groei aantal huishoudens tot 2020 (provinciale bevolkings- en huishoudensprognose);
- (indien daarin niet meegenomen is) gemiddelde binnenlandse migratie over de afgelopen tien jaar;
- kruising met woonvoorkeuren van verhuisgeneigde huishoudens uit Woon2012, naar kern of gebied;
- daaruit volgt: de woningbehoefte per kern of gebied.

U kunt de ruimtebehoefte indien gewenst verder inkleuren naar woonmilieu, woningtype, prijsklasse, doelgroep et cetera.

Figuur: marktruimte bestaande woningvoorraad (fictief voorbeeld)

- woonvoorkeur x bestedingsmogelijkheden x voorraad;
- grip op latente behoefte.

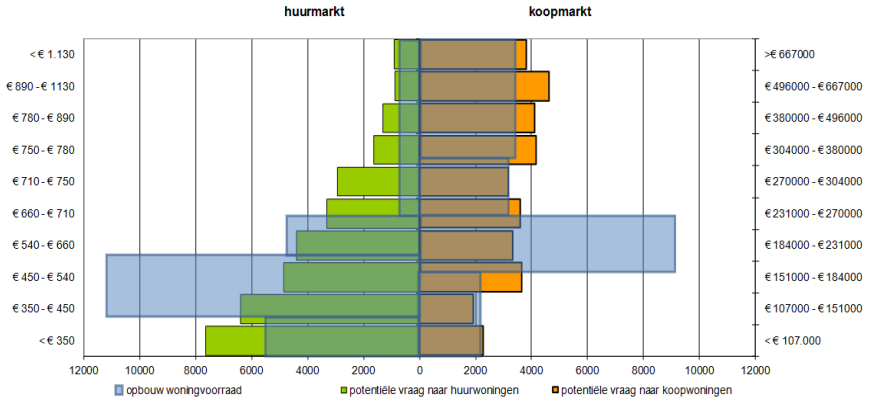

Enkele aspecten die hierin belangrijk zijn:

- echt vraaggericht de behoefte vaststellen, niet aanbodgericht zoals vroeger of met nieuwbouwprogramma's als basis voor de huishoudensprognose;
- kwantiteit en kwaliteit: woningtype, huur of koop, prijsklasse, woonmilieu, woonoppervlak en productmarktcombinaties. Aantallen zeggen nog maar weinig in de huidige woningmarkt, ook op middellange en lange termijn spelen keuzevrijheid en kwalitatieve verschillen in wensen en eisen van de woonconsument een steeds grotere rol. Dit moet een van de basiselementen zijn van programmeren nieuwe stijl;
- monitoren van de marktvraag, naast Woon2012 met woontafels, consumentenpeilingen, marktpanels van experts et cetera is zeer belangrijk voor toekomstige programmering en bijsturing;
- Drenthe is ook aantrekkelijk voor recreatiewoningen en tweedewoningen. Er is echter wel een relatie met de reguliere woningmarkt: woningen met een permanente woonbestemming worden steeds vaker gebruikt in 'deeltijd', terwijl recreatiewoningen lang niet altijd worden gebruikt voor de recreatieve verhuur aan recreanten en toeristen. Omdat tweedewoningen ook aantrekkingskracht hebben op de lokale consument, neemt u deze in de regionale behoeftebepaling mee;
- bouwen voor extra vestigers van buiten is een kans, waar u op voorhand niet een extra behoefte aan verbindt. Er is niets mis met ambitie, maar dit is niet het basisscenario;
- werk met scenario's. Slim is om een basisscenario te hanteren (zie hiervoor; 'nul-variant', beleidsarm) dat u kunt aanvullen met bijvoorbeeld een stagnatie en herstelscenario of een beleidsvariant gekoppeld aan woonmarketing en –acquisitie;
- het gaat om netto behoefte en dus netto benodigde toevoeging aan de woningvoorraad (nieuwbouw minus sloop). Meer sloop? Dan is in principe ook meer nieuwbouw mogelijk;
- het is gebruikelijk een zekere bandbreedte te houden voor planuitval. Maximaal zo'n 25% van de bepaalde woningbehoefte.

Regionale woningmarktafspraken in Drenthe.

De provincie Drenthe stelt in haar Omgevingsvisie Drenthe dat elke regio tot afstemming moet komen van de woningbouwopgave. Er zijn drie regio's: Noordmidden Drenthe, Zuidoost Drenthe en Zuidwest Drenthe. De gemeenten De Wolden, Hoogeveen, Meppel en Westerveld hebben eind 2012 een regionale woonvisie vastgesteld. De vier gemeenten in Zuidwest Drenthe erkennen dat in de huidige veranderende woningmarkt afstemming van groot belang is om concurrentie zo veel mogelijk te voorkomen en de diversiteit in het regionale aanbod te vergroten of om de verscheidenheid in het bestaande aanbod te benutten. Zijn er niet te veel plannen in uitvoering dan wel in voorbereiding en gaat het om de juiste locatie binnen het gewenste woonmilieu? Er is gekozen voor een groeimodel: eerste stap is het bepalen van de gezamenlijke woningbouwopgave en afstemming van de kwantitatieve (nieuwbouw/transformatie) en kwalitatieve programmering (doelgroepen / woonmilieus) voor de periode tot 2020, in samenhang met de demografische ontwikkelingen. Een goed begin. Belangrijk is nu ook trede 2 en 3 van de ladder op te pakken:

- risico's en toekomstperspectief bestaande voorraad in beeld brengen: welke wijken, buurten en typen woningen lopen bovengemiddelde risico's;

- strategie: labelling, ‘assetmanagement’ (verversen, verbeteren, vernieuwen);
- welke productmarktcombinaties zijn kansrijk, kansarm of kansloos;
- welke typen locaties, woonproducten en (prijs)segmenten hebben toekomstwaarde?
- meer aandacht voor de kwalitatieve kant van nieuwbouw en effecten op lange termijn. Ook voor de bestaande voorraad;
- iets niet in de nieuwbouw aanbieden dat concurreert met de voorraad, zoals starterswoningen;
- dwarsverbanden: lege kantoren & MOG meenemen in trede 1 en 2 bij woningbouw (ontkokeren);
- laatste grote nieuwbouwprojecten gebruiken om Drentse kernen, buurtschappen en dorpen af te ronden. Ontwerpopgave;
- veranderen mindset: van ‘ontwikkelaarsdenken’ naar ‘beleggersdenken’.

Figuur: regionale woningmarktafspraken op basis van ‘portefeuillestrategie’:

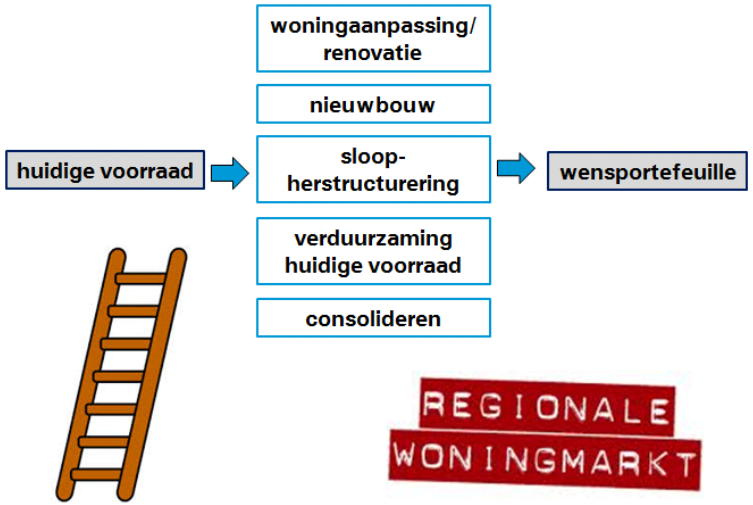

Regionale ruimtevraag kantoren

De vraag naar kantoren is ingezakt, door de crisis maar ook de afvlakkende werkgelegenheidsgroei op (middel)lange termijn. Ook trends zoals duurzaamheid, lagere kantoorquotiënt, concentratie van kantooractiviteiten en flexibel werken hebben impact op de vraag naar kantoren. Kwaliteit, multifunctionaliteit en (dubbele) bereikbaarheid (centrum- en stationslocaties) worden steeds belangrijkere vestigingseisen voor moderne kantoorgebruikers. De kantorenmarkt verandert structureel en de bomen groeien niet meer tot in de hemel.

U bepaalt eerst de uitbreidingsvraag. Dit is de vraag als gevolg van capaciteitsgebrek en ontstaat door uitbreiding/inkrimping van activiteiten, oprichting/opheffing en vestiging/vertrek van bedrijven in/uit uw regio:

- bepaal de werkgelegenheidsontwikkeling, bijvoorbeeld tot 2020;
- vermenigvuldig die – desgewenst naar bedrijfsactiviteit – met de benodigde voerkante meters kantoorruimte per werkzame persoon;
- een moderne kantoorquotiënt ligt rond 20 à 25 m² bvo per werkzame persoon.

U kunt ook de Bedrijfslocatiemonitor (BLM) van het CPB/PBL gebruiken. In Nederland is het Transatlantic Market-scenario (TM) gebruikelijk. Uit studie van het Centraal Planbureau blijkt dat de werkelijke vraag naar kantoorruimte dit groeiscenario het meest benadert. Dit scenario houdt rekening met het teruglopen van de Nederlandse beroepsbevolking. Een groot deel van de babyboomgeneratie gaat de komende jaren immers met pensioen. Daar komt bij dat door de ontgroening steeds minder jongeren op de arbeidsmarkt komen. Dit heeft tot gevolg dat het aantal beschikbare werknemers zal dalen; een trendbreuk.

U bepaalt vervolgens de vervangingsvraag. Die is sterk afhankelijk van de kwaliteit van de bestaande voorraad. Onderzoek naar de kapitaalgoederenvoorraad door het CBS geeft voor bedrijfsgebouwen gemiddeld genomen een levensduur van 55 jaar. Een dergelijke levensduur houdt in dat jaarlijks gemiddeld 1,5% van de totale kantorenvoorraad wordt vervangen (uitgaande van een kantorenvoorraad waarbij 50% ouder is dan twintig jaar).

Tot slot:

- tel uitbreidings- en vervangingsvraag bij elkaar op;
- corrigeer met het bestaande aanbod aan kantoorruimte (X% van de totale voorraad) exclusief een normale, gezonde frictieleegstand van 5% (zie later).

Ter vergelijking: in Drenthe bestaat de totale vraag naar kantoorruimte tot 2020 naar schatting al voor zo'n 80 tot 90% uit vervangingsvraag.

De vraag heeft ook een kwalitatieve component. De volgende verdeling naar locatietypen is gebruikelijk in de markt en sluit aan bij ligging en bereikbaar en schaal; twee onderscheidende kwaliteiten bij kantoren:

- centrum/stationslocaties;
- stadsrandlocaties;
- OV-knooppuntlocaties (soms zelfde als centrumlocaties);
- snelweglocaties;
- kantoren op bedrijventerreinen;
- kantoren in woonwijken.

De kantorenmarkt laat zich de laatste jaren sterk domineren door OV-knooppuntlocaties in of tegen de binnenstad.

Enkele aspecten die hierin belangrijk zijn:

- een traditionele kantoorquotiënt is 28 m² per werkzame persoon. We signaleren in nieuwe transacties als gevolg van trends als 'het nieuwe werken' al kantoorquotiënten van gemiddeld 25 m² per werkzaam persoon;
- de kantoorquotiënt verschilt per regio. De ervaring leert dat quotiënten variëren van zo'n 12 tot 15 m² (bijvoorbeeld in shared services centra), 20 tot 25 m² per werkzaam persoon in nieuwe transacties en 'ouderwetse' kantoorquotiënten (relatief wat vaker op snelweglocaties) boven de 25 m²;
- reken ook scenario's door met een kantoorquotiënt van respectievelijk 20 en 30 m² per werkzame persoon;
- bij grotere transacties (zo'n >2.500 m²) levert 'het nieuwe werken' al gauw zo'n 30 tot 40% minder ruimtevraag op, signaleren bedrijfsmakelaars en intermediairs. Voor kleinere kantoorgebruikers (<50 werkzame personen) gaat 'het nieuwe werken' minder op;
- de BLM gaat uit van basisjaar 2001. U moet dus de uitbreidingsvraag corrigeren met de nieuwbouwoplevering in afgelopen jaren;de BLM gaat uit van COROP-regio. U bepaalt met behulp van een verdeelsleutel gebaseerd op de voorraad kantoorruimte, opname en aanbod de vraag voor uw marktregio;
- het is belangrijk om kantoorlocatietypen en labels regelmatig te actualiseren en te monitoren.

Regionale ruimtevraag bedrijventerreinen

U bepaalt de regionale ruimtevraag op basis van een realistische uitbreidings- en vervangingsvraag van bedrijven.

In essentie is de methodiek voor het bepalen van de uitbreidingsvraag als volgt:

- ontwikkeling werkgelegenheid, naar bedrijfsactiviteit;
- confrontatie met locatietypevoorkeur (formele werklocatie, of informeel);
- vermenigvuldiging met ruimtegebruik per werknemer (terreinquotiënt).

Voor de ontwikkeling van de werkgelegenheid gebruikt u de scenario's voor economische groei verdeeld over sectoren en regio's, gebaseerd op de Welvaart- en Leefomgevingscenario's (WLO) van het Centraal Planbureau (CPB).

Het Centraal Planbureau (CPB) verkent de vraag naar 'ruimte voor werken' aan de hand van vier toekomstscenario's voor de economische en demografische ontwikkeling in Nederland op lange termijn. Voor Drenthe geldt dat het SE en TM-scenario de daadwerkelijke situatie het best benaderen.

Deze topdownraming geeft echter slechts op hoofdlijnen een beeld van de vraag op lokaal en regioniveau. Maak deze op maat met 'couleur locale' factoren om de prognose goed te vertalen naar uw situatie. Denk aan:

- schaarste in het verleden, waardor er op dit moment sprake is van latente vraag;
- specifiek lokaal en regionaal ruimtelijk-economisch stimuleringsbeleid of vestigingsbeleid;
- nieuwe ontwikkelingen zoals de aanleg van een snelweg, haven, kanaal of sluis. Tot hoeveel spin-off leidt dit?

Deze methodiek gaat echter niet (goed) op voor meer arbeidsextensieve sectoren zoals industrie en logistiek. De benodigde ruimte wordt bij deze activiteiten niet zozeer bepaald door hoeveel mensen er werken, maar meer hoeveel er wordt geproduceerd en gedistribueerd. Een alternatieve methodiek is op basis van de ruimteproductiviteit. De productie of toegevoegde waarde per hectare is hierbij uitgangspunt. Het Havenbedrijf Rotterdam bijvoorbeeld maakt al langer van deze methodiek gebruik. In de logistiek is een trend zichtbaar van een relatief snellere toename van het ruimtegebruik in verhouding tot een minder snelle toename van de toegevoegde waarde. Dit heeft als gevolg dat voor de logistiek geldt dat de

ruimteproductiviteit per hectare afneemt (wel meer toegevoegde waarde, maar tegelijkertijd ook meer ruimte nodig) en de ruimtevraag in de toekomst toeneemt.

- fijnslijpen en maatwerk is nodig. Zo is de ervaring dat de macroprognoses bijvoorbeeld geen goed beeld geven van de ruimtevraag (en spin-off) in stuwende sectoren als industrie en logistiek; juist in delen van Drenthe (Emmen, Coevorden, Hoogeveen, Meppel) zeer relevant. Ook de vervangingsvraag blijft sterk onderbelicht. En de raming is beleidsarm;
- werk met scenario's: basis, positief, negatief. Zo voorkomt u schijnzekerheid en hebt u telkens een goed antwoord op de daadwerkelijke markontwikkelingen. Scenario's variëren ten opzichte van elkaar op aspecten als economische groei, ontwikkeling arbeidsaanbod/beroepsbevolking en werkgelegenheid, ontwikkeling arbeidsproductiviteit en toegevoegde waarde, bedrijfseconomische trends, et cetera;
- Maak een raming voor een periode van tenminste tien jaar;
- peil de markt elke 2 tot 3 jaar ook bottom-up ('thermometer in de markt'. Gebruik hiervoor bijvoorbeeld IBIS werklocaties, maar ook bijvoorbeeld marktrapportages van DTZ Zadelhoff of Dynamis.
- Monitor bovendien het aanbod: kwantitatief, ontwikkeling daarin en kwaliteit (courantheid, ligging, maatvoering, omvang en dus kans op hergebruik door een andere gebruiker);
- Het verdient aanbeveling om alle bedrijven op de juiste plaats te accommoderen. Een huisvestingsprotocol waarbij individuele ruimtevragers worden begeleidt om een ruimtevraag eerst op te vangen op de bestaande kavel, vervolgens in bestaand bedrijfsvastgoed en pas als dat onvoldoende soelaas biedt op een nieuwe kavel helpt daarbij.
-

Actueel inzicht in behoefte naar bedrijventerreinen in Drenthe

De Provincie Drenthe heeft een onderzoek laten uitvoeren naar de behoefte aan bedrijventerreinen. Het hoofddoel van het onderzoek was: 'inzicht verkrijgen in de kwantitatieve en kwalitatieve behoefteraming (vraag-aanbod confrontatie) van bedrijventerreinen in Drenthe voor de periode tot en met 2020 en 2030, onderscheiden naar regio's en bedrijfssegmenten'

De belangrijkste uitkomsten van het onderzoek:

- wanneer wordt uitgegaan van het TM-scenario blijkt dat de confrontatie van vraag en aanbod tot de conclusie leidt dat alleen al het momenteel voldoende is om tot en met 2020 en zelfs (in wat mindere mate) tot en met 2030 aan de vraag te voldoen (Louter , 2013)
- Er is een kwalitatief aanbodoverschot aan bedrijventerrein tot en met 2030 van (afgerond) 170 tot 220 hectare netto.
- De vraag naar bedrijventerrein neemt na 2020 sterk af. Circa 65% (in het SE-scenario) tot 80% (in het TM-scenario) van de vraag ontstaat in de periode tot en met 2020.
- Het grootste deel van de vraag (35%) bestaat uit vraag naar gemengd terrein, gevolgd door de vraag naar logistiek terreinen (23%), agrofood (16%) en PDV (13%).
- De grootstedelijke gemeenten, de HEMA-gemeenten en Coevorden, zijn samen goed voor bijna 90% van de totale ruimtevraag in de provincie
- Er is een aanbodoverschot in de segmenten hoogwaardig, zware industrie (door een sterk negatieve vraag na 2020), logistiek en energie & milieu. Daar staat echter een aanbodtekort tegenover in de segmenten PDV en agrofood. Het segment gemengd is redelijk in evenwicht. (Bron: Louter, 2013; Stec Groep, 2013)

Regionale ruimtevraag retail

Bepaal de kracht en vitaliteit van de retailmarkt op basis van:

- winkelaanbod in m² wvo per 1.000 inwoners, op basis van referenties (met de Locatus Retailverkenner bijvoorbeeld);
- diversiteit en branchering (bijvoorbeeld bruin- en witgoed, plant en dier, doe-het-zelf en wonen, mode en luxe);
- koopkrachtbinding: mate waarin de inwoners op de winkels in een gemeente of kern zijn georiënteerd;
- koopkrachttoevloeiing: aandeel in de omzet van de winkels in een gemeente of kern, afkomstig van bezoekers van buiten;
- maak onderscheid in dagelijkse en niet dagelijkse sector.

U bepaalt de ruimtevraag van retail als volgt:

kenmerk	aantal
inwonertal X*	X.000
bestedingen per inwoner**	€ X
omzetpotentieel X	€ X
koopkrachtbinding X***	X - X%
lokaal gebonden bestedingen	€ X - X
koopkrachttoevloeiing***	X%
totale omzetpotentie	€ X - X
normvloerproductiviteit**	€ X
economische ruimte m² wvo	X - X
m² wvo X *****	X
uitbreidingsruimte m² wvo	X - X
uitbreidingsruimte m² bvo	X - X

**Bevolkingsontwikkeling tot bijvoorbeeld 2015 of 2020.*

*** Omzetkengetallen bijvoorbeeld van het Hoofd Bedrijfschap Detailhandel (HBD).*

**** Gebaseerd op koopstromenonderzoek.*

***** Huidig aanbod X naar branchegroep X in m² wvo*

bijvoorbeeld op basis van de Locatus Retailverkenner..

De traditionele Distributie Planologisch Onderzoeken (DPO's) zijn nog zeer kwantitatief ingestoken. Kwaliteit en onderscheidend vermogen van branches en formules is belangrijker dan de kwantitatieve discussie over de vierkante meters en vraagt om regionale afstemming.

Bepaal de effecten van nieuwe winkelmeters op het bestaande winkelapparaat en hiërarchie:

- dit kan gaan om negatieve marktverdringing maar ook trekken van een ander en nieuw publiek. De moderne consument wil ruime keuzemogelijkheden. Extra, onderscheidend aanbod en keuze betekent veelal extra aantrekkingskracht en bezoekers. De toekomst is aan de grotere winkelcentra met ruime keuze. Kleinere, monofunctionele winkelcentra die niet vernieuwen en vergroten hebben en krijgen het moeilijk;
- past de toevoeging bij de verzorgingsfunctie: streekverzorgend, bovenregionaal, et cetera.

Enkele aspecten zijn hierin belangrijk:

- gemiddeld genomen heeft een hoofdwinkelgebied een aandeel van zo'n 35 tot 40% binnen het totale winkelaanbod in een gemeente of grote kern;
- de leegstand in winkelgebieden in Nederland ligt nog iets onder het frictieniveau van 5 à 6%. Echter, verschillen tussen locaties zijn zeer groot. Dit toont ook de tweekoppigheid van de markt aan

Regionale ruimtevraag verblijfsrecreatie

U bepaalt de ruimtevraag van verblijfsrecreatie als volgt:

- huidige en toekomstige ontwikkeling van het aantal overnachtingen;
- confrontatie met de bezettingsgraad van de bestaande verblijfsrecreatie (van verschillende niveaus zoals camping, bungalowpark en hotel).

Op basis hiervan bepaalt u de kwantitatieve behoefte aan verblijfsrecreatie.

Naast het onderscheid in sectoren als camping, bungalow of hotel (met bijbehorende ster-classificaties) is ook onderscheid naar kwaliteit en onderscheidend vermogen cruciaal. Voor bungalowparken kunt u dit bijvoorbeeld duiden met courantheid, bezettingsgraad, huurprijs, voorzieningen en type bungalows (en kavelomvang).

Verblijfsrecreatieparadox speelt ook in Drenthe

De landelijke brancheorganisatie RECRON vraagt sinds 2012 aandacht voor de door hen gesignaleerde "verblijfsrecreatie paradox". Vraag en aanbod in de verblijfsrecreatiesector zouden niet meer in evenwicht zijn. Gesteld kan worden dat er kwantitatief (meer dan) genoeg aanbod is maar kwalitatief nog steeds vraag is naar meer(en betere) accommodaties. Ook in Drenthe worden symptomen van een verzadigde markt herkend en de gevolgen hiervan zichtbaar. Gezien het economische belang van een gezonde toeristische sector voor Drenthe maar ook het belang van zorgvuldig ruimte gebruik staat de problematiek op de politieke agenda.

Aandachtspunten hierbij:

- ga uit van de toeristische gebieden zoals gebruikt door het CBS, NBTC en NRIT. Heel Drenthe valt dan onder de – provinciegrens overschrijdende – Groningse, Friese en Drentse zandgronden;

- kwaliteit mist tot nog toe vrijwel geheel in de behoefteramingen. Wat zijn onderscheidende concepten? Tot nog toe werd vooral gewerkt met bestedingen en aantal overnachtingen;
- maak duidelijk onderscheid in toeristisch-recreatief gebruik en gebruik van verblijfsrecreatievoorzieningen als tweedewoningen. Overigens neemt de behoefte aan tweedewoningen in Nederland toe, merken ook als gevolg van het huidig marktsentiment onder particuliere investeerders;
- de bezettingsgraad verschilt sterk per type verblijfsrecreatie: ga voor grotere hotel uit van minimaal 70%, voor bungalowparken ligt dit lager;
- de markt wordt steeds meer tweekoppig. Enerzijds zijn er basisproducten, anderzijds echt onderscheidende en kwalitatief sterke concepten.

Provincie Drenthe onderzoekt vraag en aanbod kampeer- en bungalowsector

De provincie heeft opdracht gegeven om nader onderzoek te doen naar vraag en aanbod in de kampeer en bungalow sector in Drenthe. Deze focus is aangebracht omdat 80% van de overnachtingen in Drenthe plaatsvindt bij deze bedrijven die tevens een substantiële ruimtelijke component hebben.
Het succes van een nadere analyse is sterk afhankelijk van de bereidheid van bedrijven om mee te werken en informatie te verstrekken.
Het onderzoek bevat de volgende componenten:

- Kwalitatieve vraag en aanbodsanalyse door middel van leefstijlanalyse(kleuren) in combinatie met actualiteit en identiteit/kernwaarden van Drenthe. Dit resulteert in kansrijke ontwikkelingsrichtingen
- Cijfermatig vraagaanbod vergelijking, met als resultaat zicht op verzadiging en marktruimte.
- Kwaliteitsanalyse van de bedrijven met behulp van de RECRON-bedrijven benchmark en verdiepende gesprekken . Met als resultaat inzicht in de kwaliteit, de levensvatbaarheid en de toekomstgerichtheid van de sector. Hierbinnen zal, indien mogelijk, per regio een aparte analyse gemaakt worden.
- Delen van analyse en bevindingen met de stakeholders.(overheden en sector).Met als resultaat een gedragen beeld ten aanzien van de diagnose en gewenste vervolgacties.

Instrumenten en voorbeelden buiten Drenthe

RPB Bedrijventerreinen door provincie Gelderland

De provincie Gelderland heeft, om scherpe keuzes te maken tussen bedrijventerreinen, aan elke regio gevraagd om een Regionaal Programmadocument bedrijventerreinen (RPB) op te stellen. Naast een actuele behoefteraming (zowel kwantitatief als kwalitatief) wordt hierin met behulp van een stoplichtmodel een overzicht gemaakt van de fasering van locaties (groen en oranje), maar ook locaties die mogelijk geschrapt moeten worden om overcapaciteit tegen te gaan (rood).

Analyse kantorenmarkt door provincie Utrecht

Samen met de kantoorgemeenten heeft de provincie Utrecht een uitvoerige analyse van de kantorenmarkt uitgevoerd. Hierbij stond een nieuwe behoefteraming centraal, met daarin een kwantitatieve en kwalitatieve verdeling van de vierkante meters kantoorruimte. Daarnaast is van alle kantoorlocaties een kwalitatieve beoordeling op basis van een schouw en economische effect rapportage (EER) gemaakt.Met behulp van de behoefteraming en het oordeel van de locaties is vervolgens, op basis van een markttechnisch oordeel, een verdeling gemaakt van de nieuwbouw ontwikkelingslocaties voor kantoren in Utrecht. Hierbij zijn ook locaties aangegeven die geschrapt of beperkt moesten worden in volume. Daarnaast is, met behulp van de labels uit het kantorenconvenant, een eerste visie gemaakt op de bestaande locaties. Met behulp van de analyse gaan de regio's aan de slag om te komen tot nadere afspraken over de regionale kantorenmarkt.

Woningbouwafspraken in de provincie Zeeland

In de provincie Zeeland heeft de provincie, in overleg met de vijf regio's en gemeenten, een regionaal plafond gemaakt voor nieuwe woningbouwontwikkeling. Basis hiervoor is een actuele behoefteraming (zowel kwantitatief als kwalitatief naar woonmilieu). Aan de regio's is nu als opgave meegegeven om afspraken te maken over de woningbouwplannen voor de komende tien jaar.

Het afgesproken plafond is het maximum dat regio's mogen toevoegen. Hierbij mag er tussen gemeenten plannen (en aantallen) worden uitgewisseld; ook is er ruimte voor het oplossen van knelpunten, hiervoor kan de provincie eventueel ook worden ingeschakeld als overkoepelende overheidslaag. Goed monitoren van de ontwikkelingen op de regionale woningmarkt gebeurt jaarlijks.

Trede 2: bouwen binnen bestaand bebouwd gebied

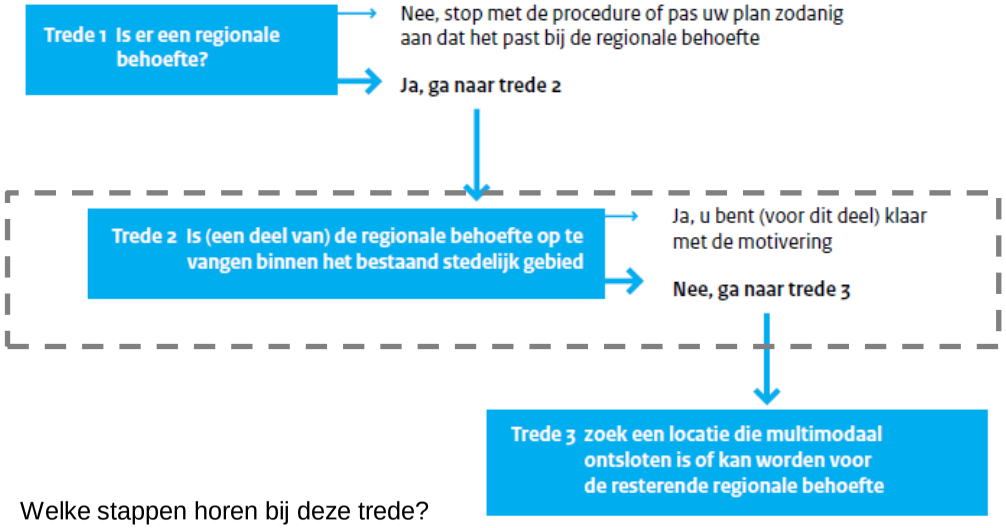

Wat is trede 2?

Als uit trede 1 blijkt dat er nog een actuele, regionale ruimtebehoefte rest, is trede 2 aan de orde. Hierbij staat de vraag centraal of de regionale behoefte (of een deel er van) voor woningen, kantoren, bedrijventerreinen, retail of verblijfsrecreatie kan worden opgevangen binnen het stedelijk gebied. Dit kan bijvoorbeeld door een andere bestemming van een gebied, door herstructurering van bestaand terrein of transformatie van gebouwen. Dit moet resulteren in voldoende ruimte voor de ontwikkeling, maar ook moet de (financiële) haalbaarheid worden aangetoond om een intensivering of transformatie ook daadwerkelijk te doen slagen.

In trede 2 bepaalt u of de regionale behoefte voor woningen, kantoren, bedrijventerreinen, retail, verblijfsrecreatie of overige voorzieningen past binnen het bestaand stedelijk gebied.

Belangrijke discussiepunten in trede 2:

- Wat is bestaand bebouwd gebied?
- Wat is markttechnisch haalbaar, ruimtelijk, financieel maar bijvoorbeeld ook bouwtechnisch?
- Wat zijn kansrijke, -arme en kansloze gebouwen, gebieden en product-markt-combinaties?
- Hoe structureer je de markt?

Welke stappen horen bij deze trede?

- Bepaal de beschikbare ruimte: welke plekken komen in aanmerking voor intensivering, herontwikkeling of transformatie? Zijn er nog vrije ruimtes op bestaande locaties (bijvoorbeeld door sloop?)
- Bepaal de markttechnische, financiële en bouwtechnische haarbaarheid van ontwikkelen in bestaand gebied?
- Selectie van potentiële locaties

Wat is bestaand bebouw gebied?

Vanuit het oogpunt van zorgvuldig ruimtegebruik wordt de behoefte bij voorkeur opgevangen in het bestaand stedelijk gebied. De handreiking bij de Ladder voor Duurzame Verstedelijking (Ministerie van I&M, 2012) definieert het stedelijk gebied als '*het bestaand stedenbouwkundig samenstel van bebouwing ten behoeve van wonen, dienstverlening, bedrijvigheid, detailhandel of horeca, alsmede de daarbij behorende openbare ruimte of sociaal culturele voorzieningen, stedelijk groen en infrastructuur*'. In de nieuwe Omgevingsvisie van de provincie Drenthe is het bestaand bebouwd gebied niet meer afgebakend op een kaartbeeld. In onderstaande box maken we per segment een kort overzicht van het bestaand stedelijk gebied.

- Bedrijventerreinen: bestaande, uitgegeven bedrijfskavels op bedrijventerreinen, inclusief restruimte.
- Kantoorlocaties: bestaande, uitgegeven kantoorlocaties (cluster van meerdere kantoorgebouwen), maar ook solitaire kantoorgebouwen in het stedelijk gebied (zoals de binnenstad of in woonwijken).
- Wonen: bestaande woonwijken, maar ook woningen in het buitengebied of in het centrum;
- Retail: winkelgebieden in buurten en wijken, binnensteden en op overige locaties, zoals bedrijventerreinen (bouwmarkten et cetera).
- Verblijfsrecreatie: bestaande campings, bungalowparken, hotels en overige overnachtingsadressen.

Er zijn meerdere databases beschikbaar waarin overzichten worden gemaakt van bestaande locaties. Voor bedrijventerreinen is dit bijvoorbeeld de IBIS Database, voor kantoorruimte wordt de bestaande voorraad bijgehouden in de kantorenatlas van Bak, terwijl de voorraad aan detailhandel in de Locatus database terug te vinden is.

Hoe beschikbare ruimte in bestaand bebouw gebied bepalen?

In praktijk blijkt dat een deel van de behoefte aan nieuwe meters, of het nu gaat om woningbouw, bedrijfsruimte of verblijfsrecreatie, goed kan worden opgevangen in de bestaande voorraad. Per segment geven we hieronder een korte toelichting:

Bij *woningbouw* gaat het om het verhogen van de kwaliteit en de ruimteproductiviteit binnen de bebouwde kom, door het gebruik maken van inbreidingsruimte of ruimte die vrij komt door herstructurering (van woningen, maar bijvoorbeeld ook van bedrijventerreinen of kantoorlocaties). Ook sloop en nieuwbouw kan een optie zijn (bijvoorbeeld minder woningen terugbouwen van hogere kwaliteit en meer ruimte).

Op *bedrijventerreinen* is ruimtewinst te behalen door het beter benutten van bestaande kavels en panden. Dit kan bijvoorbeeld door:

- herverkaveling (op kavel, maar ook gebiedsniveau)
- bebouwingspercentages verhogen
- hogere, moderne bouwhoogtes toestaan
- restruimte (zoals ponyweitjes) benutten

Op bestaande, verouderde bedrijventerreinen kunnen functies met een hogere commerciële waarde (zoals perifere detailhandel, leisure of bedrijfsverzamelgebouwen) worden toegestaan, zodat ook deze locaties optimaal kunnen worden benut (en een tweede leven krijgen).

Kleinschalige bedrijfsruimte op verouderde bedrijventerreinen.

U kunt overwegen om kleinschalige bedrijfsruimte (geschakelde units) bij voorkeur toe te staan op uw herontwikkelingslocaties. Zeker voor kleinschalige bedrijfsruimte zijn bestaande bedrijventerreinen vaak een ideale locatie. Door de hoge commerciële waarde van dit type vastgoed is herontwikkelen op een bestaand terrein (financieel) realiseerbaar. U kunt overwegen om ontwikkeling van kleinschalige bedrijfsruimte alleen nog op (een aantal) bestaande bedrijventerreinen toe te staan. Daarnaast kunt u alleen op deze terreinen perifere/grootschalige detailhandel (en mogelijk ook andere type functies als leisure, zorg of horeca) toestaan.

Uw uitgeefbare bedrijventerreinen, bestemt u dan puur voor middelgrote en grootschalige bedrijfsruimte. Zo creëert u een specifieke markt voor uw bestaande bedrijventerreinen en worden deze locatie meer interessant voor investeringen

De *kantorenmarkt* wordt gekenmerkt door een bovengemiddelde leegstand. De nieuwbouwbehoefte aan kantoorruimte in Drenthe bestaat voornamelijk uit vervangingsvraag. Dit leidt per saldo niet tot toename van de voorraad. Oftewel: de incourante meters moeten eigenlijk van de markt worden onttrokken. Dit kan door sloop of transformatie (en flexibel omgaan met het bestemmingsplan), maar soms ook door vernieuwbouw van panden. In praktijk blijkt echter dat lang niet alle locaties zich lenen voor transformatie (naar schatting zo'n 15% van de panden) en dat sloop, door hoge boekwaarde, niet altijd een optie is.

Kansrijk voor transformatie
- kantoren in centrummilieus
- kantoren in multifunctioneel milieu (stationsgebied, campus, bij winkels en voorzieningen)
- kantoren in woonwijken
- kantoren met bijzondere esthetische of monumentale waarde
- kantoren die zijn op te delen in kleine units (zzp'ers, flexconcepten)
- sommige kantoorvilla's langs uitvalswegen
- sommige kantoren op OV-knooppunten of bij voorstadshaltes

Mede als gevolg van de economische crisis, demografische ontwikkelingen en trends zoals internetshoppen, zien we de vraag naar *detailhandel* langzaam afnemen in Drenthe. Alleen in gemeenten of regio's waar de bevolking nog groeit, zijn nieuwe (kwaliteits)meters nodig. De leegstaande panden (vaak in aanlooproutes van binnensteden of in kleinere of middelgrote gemeenten) zijn eigenlijk niet meer nodig. We zien meerdere mogelijkheden voor deze leegstaande winkels:
- sanering en/of sloop/nieuwbouw;
- transformatieopgave en een afschrijving voor beleggers en eigenaren;
- invulling met andere type functies: zoals wonen (in/nabij het centrum) of mogelijkheden voor kunst/cultuur.

Voor *verblijfsrecreatie* kan op meerdere manieren worden gekeken naar zorgvuldig omgaan met bestaand gebied. Enkele voorbeelden:
- Kwaliteitsverbetering van bestaand aanbod, maar mogelijk ook verdichten (intensief ruimtegebruik) zijn mogelijkheden op bungalowparken (bijvoorbeeld door stapelen met luxe appartementen);
- Bestaande panden kunnen worden benut als horeca voorzieningen (bijvoorbeeld een hotel in een bestaand kantoor of een restaurant in een oude boerderij of winkel).
- Daarnaast speelt ook hier de vervangingsvraag (vervanging van bestaande objecten) een grote rol, mede als gevolg van economische veroudering. Een gemiddelde bungalow gaat bijvoorbeeld 15 jaar mee, daarna is die voor de consument weinig interessant. Dit vraagt om actief beheer van een eigenaar.

Aandachtspunten hierbij:
- Een regionale vastgoedmonitor waar naast aanbod en opname, ook leegstand wordt bijgehouden wordt steeds belangrijker. Het geeft u direct inzicht in uw grootste probleemgebieden (met veel leegstand), maar ook uw meest kansrijke locaties (met veel transacties/opname).
- Goed inzicht in de huidige aantallen en kwaliteiten van de verblijfsrecreatie is een pré, zowel op regionaal als op provinciaal niveau. Met het document 'Feiten en Cijfers Verblijfsrecreatie Drenthe' beschikt u hiermee al over een waardevol document.
- Een ruimtescan voor bedrijventerreinen biedt de mogelijkheid om bestaande ruimtewinst in beeld te brengen. Daarbij kan naast op de bedrijfskavels, ook naar de bestemmingsplannen gekeken worden (hoeveel ruimte bieden de plannen voor uitbreiding?).
- Door grondprijzen (voor bijvoorbeeld bedrijventerreinen) residueel te berekenen en daardoor de daadwerkelijke markt(conforme) prijs te rekenen blijft herontwikkeling op bestaande locaties (met veelal een lagere grondprijs) meer interessant. Regionale afstemming over de methodiek van grondprijsberekening helpt hierbij en zorgt ervoor dat gemeenten elkaar onderling niet beconcurreren op prijs, maar juist op kwaliteit. In de regio Groningen-Assen wordt bijvoorbeeld residueel gerekend aan bedrijventerreinen.
- Een mogelijkheid is om de Ladder voor Duurzame Verstedelijking ook door te rekenen voor belangrijke beslissingen: wat is de 'schade' aan bestaande bouw bij forse uitbreiding? En wat levert de uitbreiding daadwerkelijk aan opbrengsten?

Wat zijn kansrijke, -arme en kansloze gebouwen, gebieden en productmarkt combinaties?

Om te bepalen welke locaties voor herontwikkeling of transformatie in beeld komen, maar zeker ook welke locaties meer dan voldoende toekomstpotentie hebben, is het goed om inzicht te hebben in het onderscheid tussen kansrijk en kansarm/loos in Drenthe voor de verschillende segmenten.

Voor *bedrijventerreinen* geldt in Drenthe dat (de kans) op overaanbod en daarmee meer kansarm vooral zit in:

- oude bedrijventerreinen (zonder herstructureringsplan)
- bedrijfsruimte met een hoog aandeel kantoorruimte (meer dan 30%)
- 'maatpakken' bedrijfsruimte, die specifiek ontwikkeld zijn voor een eigenaar/gebruiker

Kansrijke locaties, mits goed beheerd, zijn vooral:

- Standaard, modern-gemengde bedrijventerreinen;
- Werkterreinen aan diep vaarwater (binnenvaart)
- Haventerreinen
- Logistieke clusters
- Nieuwe, geschakelde units met laadklep en kantoor (<250 m2 bvo)

Voor Drenthe geldt daarbij dat voor nagenoeg alle locatietypen een overaanbod geldt aan plancapaciteit. Dit betekent dat scherpe keuzes tussen locaties moeten worden gemaakt per regio.

Het toekomstperspectief voor *kantoorlocaties* is al met al minder rooskleurig. In Drenthe zijn de locatietypen met toekomstperspectief met name de multifunctionele stationslocaties en kantoren in centrummilieus. Kantoren aan de stadsrand, in de woonwijk of langs de snelweg lopen veel risico op leegstand, terwijl we voor kantoren op bedrijventerreinen weinig toekomst zien (kansloos). Zo komen we tot een driedeling van locaties, met elk een ander toekomstperspectief:

- Op kansrijke locatie (in de centra van steden, bij intercitystations of sterke OV-knooppunten) wordt kantoorruimte in een aantrekkende kantorenmarkt weer verhuurd tegen marktconforme prijzen.
- Op kansarme locaties (in woonwijken en monofunctionele locaties langs de stadrands of snelweg) wordt kantoorruimte weliswaar in een gezonde kantorenmarkt verhuurd, maar alleen tegen aanzienlijk lagere huurprijzen. Ook kan het zijn dat forse investeringen moeten worden gedaan in uitstraling en installaties.
- Op kansloze locaties (kantoren op bedrijventerreinen en op sommige snelweglocaties) wordt kantoorruimte zelfs in een gezonde kantorenmarkt niet verhuurd. Hiervoor is waardeafschrijving belangrijk om te komen tot herontwikkeling of transformatie.

Ook binnen de *detailhandel* is onderscheid te maken tussen kansrijke, kansarme en kansloze locaties in Drenthe.

- Als locaties met toekomst zien we vooral de A1-locaties, binnensteden van grotere steden in de provincie of van gemeenten met een bovengemiddelde toeristische aantrekkingskracht (door cultuurhistorie of iets dergelijks). De wijkwinkelcentra met een mix van supermarkt, huishoud (zoals Blokker), slijterij, drogist en discounter (Action) zien we ook toekomst.
- Kansarme locaties zijn de buurtcentra, aanloopstraten zonder profiel of trekker en thema boulevards (interieur, bouw, tuin, ABC). Dit type locaties krijgt het steeds moeilijker.
- Buurtcentra zonder (grote) supermarkt, strips onder flats (of appartementen), kleine woonboulevards zonder echte trekker vragen om herontwikkeling. Het aanbod aan dit type locaties is groter dan de vraag. Herontwikkeling tot multifunctionele voorzieningenknooppunt is een optie (combinaties met maatschappelijke functies en zorg). Het multifunctioneel centrum in Nieuw-Buinen is hier een voorbeeld van!

Op de *woningmarkt* zien we veelal een overschot aan woningen uit de jaren 50-60, kleine woningen (tot 50-70 m2 woonoppervlak), portieketageflats, zorgwoningen en verzorgingstehuizen van voor 1980. Dit soort woningen zijn op termijn rijp voor sloop of vernieuwbouw. Kansrijk zijn vooral moderne bungalows of patiowoningen, ruime grondgebonden woningen met tuin in een stedelijk milieu, appartement met lift, vrije kavels voor eigen bouw, luxe appartementen en penthouses op inbreidingslocaties in of aan de rand van de binnenstad of winkelhart.

Ook binnen de *verblijfsrecreatie* is onderscheid te maken tussen kansrijk, kansarme en kansloze locaties. Kansrijk zijn vooral:

- Camping met ruime staanplaatsen, moderne voorzieningen op een écht aantrekkelijke locatie (natuur of nabij een recreatieplas).
- Bungalowparken nabij toeristische trekpleisters en/of bij aantrekkelijke steden/dorpen in natuurgebied met moderne bungalows (minder dan 15 jaar

oud) op ruime kavels en bij voorkeur de nodige voorzieningen op de locatie (restaurant, supermarkt, zwembad).
- Hotels van ketens met moderne kamers in diverse segmenten (sterren). Bij voorkeur op voor toeristen aantrekkelijke locaties of langs de snelweg.

Kansarm zijn met name:
- Gedateerde accomodaties, bungalow, hotel, camping. Waar de kwaliteit niet meer voldoet aan de huidige standaard. Prijsdumpen houdt deze locaties momenteel (nog enigszins) in trek, maar dit is een kortetermijn oplossing. Deze locaties hebben een kwaliteitsverbetering nodig om toekomstpotentie te behouden.

Klassiek kamperen	Kamperen nieuwe stijl
Gewoon goed Grasvelden met afgebakende plekken worden afgewisseld met toiletgebouwen en speeltuinen	*Beleving* Speels ingerichte campings bieden een speciale ervaring, zoals strandslaaphuisjes en boomhutten
Kamperen Campinggasten brengen vooral hun eigen caravan of tent mee	*Glamping* Verhuur van luxe accomodaties (glamping), zoals safaritenten met boxspringbedden, is in trek
Gezette tijden Gasten komen en gaan bij voorkeur op een vaste aankomst- en vertrekdag	*Flexibel* Gasten bepalen zelf wanneer ze komen en gaan (flexibele vertrektijden en dagen).

Bron: Volkskrant, 24 juli 2013

Een categorie met de minste toekomstpotentie (kansloos) zijn onder meer:
- Hotels op of nabij bedrijventerreinen; kleine hotels op matige plekken (monofunctioneel, nabij snelweg). Plus slecht onderhouden hotels met beperkt aantal kamers.
- Bungalowparken met langdurige bewoning en/of verhuur aan seizoensarbeiders.
- Campings die te dicht tegen de bebouwing aan staan (langs snelweg, bedrijventerrein et cetera). Te weinig groeipotentie. Of campings met een (te) hoog aandeel gedateerde stacaravans.

Aandachtspunten hierbij:
- Om locaties goed met elkaar te vergelijken en inzicht te krijgen in de sociaal-economische en financiële betekenis van een locatie, kan met behulp van een Economische Effect Rapportage (EER) veel inzicht worden verkregen. De provincie Utrecht heeft bijvoorbeeld al haar kantoorlocaties op deze manier met elkaar vergeleken; in de regio Rotterdam is de EER gebruikt voor het analyseren van het belang van bedrijventerreinen. De systematiek van dit hulpmiddel is overigens ook te gebruiken om onderscheid te maken in kwaliteit tussen winkelstraten (retail) of bungalowparken (verblijfsrecreatie) in Drenthe.

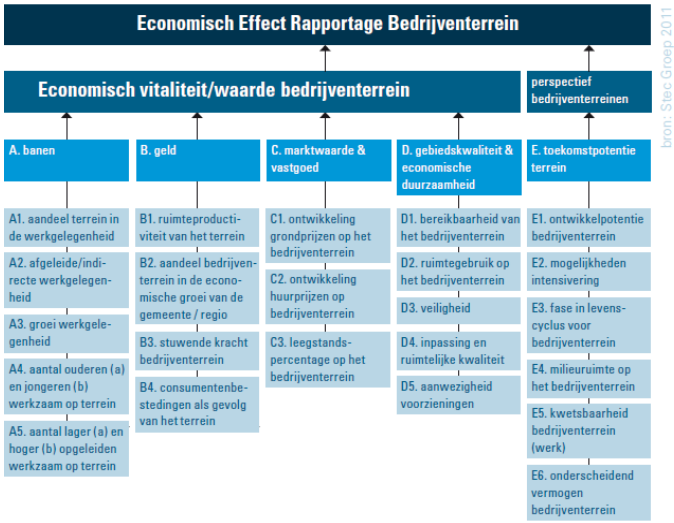

- Een analyse maken welke bestaande gebieden en gebouwen echt risico lopen bij de toevoeging van nieuwbouw: wat is het negatieve effect van nieuwbouw voor bestaande locaties, zowel in geld als in leegstand of sociaal-maatschappelijke waarde.
- Mogelijk kan een wethouder ‘bestaande gebouwen’ worden aangesteld of bestaand vastgoed een specifiek onderdeel uit maken van een portefeuille van een bestuurder.

Wat is markttechnisch haalbaar, ruimtelijk, financieel maar bijvoorbeeld ook bouwtechnisch?

Niet voorop lopen bij transformatie

Het is in veel gevallen niet slim om bij de transformatie van locaties voorop te lopen. De investeringen die in een vroeg stadium nodig zijn, zijn relatief duur omdat vastgoedwaardes (nog) hoog zijn. Sluit liever aan bij initiatieven uit de markt en geef die zo een steuntje in de rug. Begin dus met ‘quick wins’.

levenscyclus bestaand vastgoed: goede leidraad voor uw investeringen

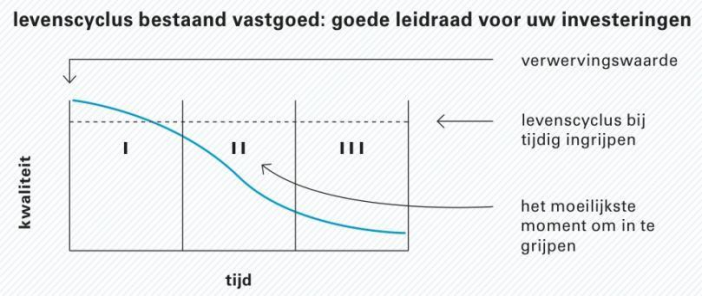

Kweek zo een partnership met de partijen waarmee u (als gemeente of provincie) in de toekomst ongetwijfeld gaat samenwerken. Economisch gezien kan wachten op verpaupering een verstandige optie zijn. U kunt bij langdurige leegstand tegen betrekkelijk lage kosten gronden en locaties verwerven en andersom juist veel meerwaarde bieden door herontwikkeling. Te vaak zien we dat te snel ‘onprettige plekken’ worden ‘opgeruimd’ ten koste van veel tijdsinzet, hoge kosten en energie van partijen. Als u kiest voor grootschalige herontwikkeling, ga dan stapsgewijs te werk: knip grote eenheden op in kleine en zet ze daarna gefaseerd op de markt. Haal altijd projecten met opbrengstpotentie zoveel mogelijk naar voren en schuif ‘dure’ projecten naar achteren om rentekosten te drukken.

Kansrijk voor transformatie

- zet verevening in
- koppel in een regio stapsgewijs gebiedsontwikkelingen
- perk nieuwbouw in zodat herontwikkeling vanzelf een verdienmodel wordt
- reken het nulscenario door
- accepteer leegstand en herontwikkel deze pas als de waarde van grond en gebouwen laag is
- breng dure transformatie- en uitbreidingslocaties onder in één grondexploitatie
- geef een investeerder in verouderd vastgoed als compensatie een ontwikkelingsrecht op een andere, aantrekkelijke locatie
- vraag een lagere grondprijs op uitleglocaties, als het bestaande vastgoed verhuurd wordt achtergelaten.
- bied garantstellingen voor delen van een locatie
- gebruik de bouwclaim nieuwe stijl

Think big, act small

De uitdaging bij herontwikkeling of transformatie is om groot te denken en klein te handelen: ga visionair en ambitieus met bestaand vastgoed aan de slag. Gooi echter niet alles ineens overhoop; voor ieder gebouw en gebied is een momentum. Hoe meer u alles in het hier en nu wilt oplossen, hoe minder dit mogelijk blijkt en hoe meer u straks de rekening betaalt. Bedenk wel welke speldenprikken u nu al in bestaande wijken en gebieden kunt uitdelen om ervoor te zorgen dat een toekomstige negatieve trend wordt omgebogen.

opknippen: think big, act small

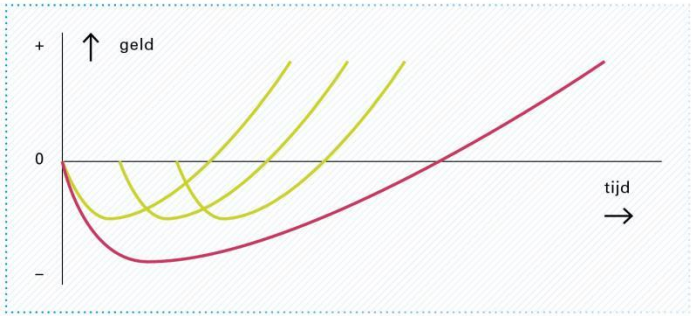

bron: Stec Groep

Flexibel omgaan met het bestemmingsplan
Om niet voor elk initiatief een planologische afwijkingsprocedure op te hoeven starten, kunnen gemeenten in hun bestemmingsplannen –en straks omgevingsverordening- flexibiliteit inbouwen (dit is een goed voorbeeld van 'uitnodigingsplanologie' en hiermee partijen stimuleren / mogelijkheden bieden tot ontwikkelen). Dit kan momenteel procedureel door binnenplanse flexibiliteitsbepalingen zoals een 'uitwerkingsplicht', 'nadere eisen' en een 'wijzigingsbevoegdheid' op te nemen. Maar het kan ook materieel door relatief ruim of globaal te bestemmen. Dit kan door bijvoorbeeld niet op perceelniveau een bestemming op te leggen, maar op programmaniveau voor een heel bestemmingsgebied, zodat op verschillende plekken in het gebied programma gerealiseerd kan worden[1].

Hoe de markt structureren?

Marktstructurering belangrijk om te komen tot investeringen in bestaand gebied

Een gezonde verhouding tussen vraag en aanbod op de vastgoedmarkt, zowel kwantitatief als kwalitatief, is veelal de sleutel tot meer private investeringen. Marktstructurering is voor veel regio's in Drenthe essentieel voor het uitlokken van private investeringen in de verschillende vastgoedsegmenten.

Momenteel beschikken diverse regio's in Drenthe over een overcapaciteit aan ontwikkelingslocaties, zowel kwantitatief als kwalitatief. Bijvoorbeeld een fors aantal bedrijventerreinen, plannen voor kantoormeters, maar ook meerdere concrete ideeën voor toevoeging van verblijfsrecreatie.

Dit vraagt om het maken van nadere keuzes en past binnen het denken als een belegger (succesvol veranderen, zie ook hoofdstuk 2), maar zeker ook binnen de methodiek van de ladder. Daarbij kunnen een viertal vragen worden gesteld om te komen tot een selectie:

- Welke nieuwe locaties zijn markttechnisch de allerbeste, voegen echt wat toe aan de bestaande voorraad en beconcurreren de bestaande voorraad niet?
- Welke nieuwe locaties zijn echt nodig voor maatschappelijke doelen van de gemeente of regio, bijvoorbeeld het afronden van een ruimtelijke ontwikkeling of het investeren in een achterstandswijk?
- Welke nieuwe locaties zijn juridisch hard, waar kunt u niet meer onderuit?
- Welke nieuwe locaties zijn financieel het eenvoudigst (en met de minste kosten) de nek om te draaien?

Een ding is zeker: er moeten keuzes worden gemaakt ten gunste van bestaande plekken. Voorkomen moet worden dat matige nieuwbouw toch maar doorgaat door de druk van kortetermijngeld. In het algemeen geldt overigens dat een gezonde verhouding tussen vraag en aanbod op de bedrijfsruimtemarkt de sleutel is tot meer private investeringen, met name ook in de bestaande markt.

Instrumenten en voorbeelden buiten Drenthe

Geen starterswoningen in De Bevelanden
In de Zeeuwse regio De Bevelanden worden geen nieuwe starterswoningen in de nieuwbouw gepland. Het gaat dan om grondgebonden rijwoningen tot 90 m² gbo bestemd voor jonge en kleine huishoudens. Dit vroeg om een wijziging in de planvoorraad en eerdere regionale afspraken, maar ook een wijzing in bestemmingsplannen voor veel gemeenten. Starters worden straks gefaciliteerd binnen de bestaande woningvoorraad. Een instrument die hierbij ook helpt is dat de startersleningen alleen op de bestaande voorraad betrekking hebben. Zo worden starters meer verleidt en begeleidt. Tegelijkertijd zorgt dit voor meer marktdynamiek op de woningmarkt (omdat voor de bewoners van de huidige 'starterswoningen' wel nieuwe, veelal grondgebonden woningen worden gerealiseerd.

Samenbrengen van vraag en aanbod: RIT Hilversum
Het Ruimtelijk Intake Team is nieuw opgericht binnen de gemeente Hilversum.

[1] Bron: Planbureau voor de Leefomgeving & Urhahn Urban Design (2012), Vormgeven aan de spontane stad: belemmeringen en kansen voor organische stedelijke herontwikkeling

Hier komt informatie over ruimtevragers en -aanbieders samen, zodat de gemeente een rol kan spelen bij het samenbrengen van vraag en aanbod. Het RIT bestaat uit een planoloog, een jurist ruimtelijke ordening en waar nodig adviseurs economie, monumenten en maatschappelijke ontwikkeling.

Verkleuren met behoud van maximaal grijs in de Amsterdamse regio
Binnenstedelijke bedrijventerreinen worden in de regio Amsterdam snel 'verkleurd' naar creatief en hip, maar ook wonen en kantoren. Juist tegen de stad aan is grote behoefte aan bedrijfsruimte (klein en middelgroot) die stadsverzorgend zijn (loodgieter, bouwbedrijf, schilder, meubelmaker, et cetera). Daarvoor heeft het projectbureau herstructurering bedrijventerrein (PHB) onderzoek gedaan naar de kansen voor ontwikkeling van aantrekkelijke vastgoedconcepten op binnenstedelijke bedrijventerreinen. Er blijkt dat bedrijfsruimte in de Amsterdamse regio nog steeds een aantrekkelijk vastgoedsegment is. Meer sturen op vastgoedwaarde van panden en locaties bij eigenaargebruikers, ruimte bieden voor nieuwe bedrijfsruimteconcepten en experimenteren met nieuwe verdienmodellen zorgen voor behoud (en een tweede leven) van bedrijfsruimte op binnenstedelijke locaties.

Rem op nieuwbouw recreatiewoningen in Schouwen-Duivenland
In de gemeente (en regio) Schouwen-Duiveland in Zeeland gaat herstructurering van bestaande recreatiewoningen boven het bouwen van nieuwe recreatiewoningen. Nieuwbouw is alleen nog toegestaan op echt bijzondere locatie en wanneer het concept uniek genoeg is. Om dit te toetsen is een expert dag/verblijfsrecreatie toegevoegd aan het 'Kwaliteitsteam Buitengebied' (ook Drenthe beschikt overigens over een dergelijk team). Een bijzondere, A-locatie is gelegen aan, op of onder water of direct bij (beschermde) natuur. Een uniek concept kent de volgende criteria:

- maakt verbinding met omgeving
- bijzondere, onderscheidende architectuur, veelal aansluitend op typische architectuur van de streek
- duidelijk afgebakende markt, waar in omgeving nog niet of beperkt verblijfsaanbod is
- duidelijke thematisering

Een combinatie van bijzonder locatie en uniek concept komt in aanmerking als mogelijke nieuwbouwlocatie (mits ook de andere treden van de ladder zijn afgelopen)..

Trede 3:bouwen buiten bestaand bebouwd gebied

Wat is trede 3?

Wanneer in het bestaand stedelijk gebied (trede 2) onvoldoende mogelijkheden biedt om de regionale behoefte op te vangen, is trede 3 aan de orde.

In trede 3 zoekt u een locatie voor woningen, kantoren, bedrijventerreinen, retail, verblijfsrecreatie of overige voorzieningen die multimodaal ontsloten is of kan worden voor de resterende regionale behoefte.

Multimodale ontsluiting

Multimodaal ontsloten wil zeggen dat een locatie op de schaal waarop deze functioneert door meerdere vervoerwijzen is ontsloten of in de nabije toekomst wordt ontsloten. Op regionale schaal gaat het dan bij personenvervoer om auto en openbaar vervoer en bij goederenvervoer over vrachtauto (weg), trein (rail) en binnenvaartschip (water).

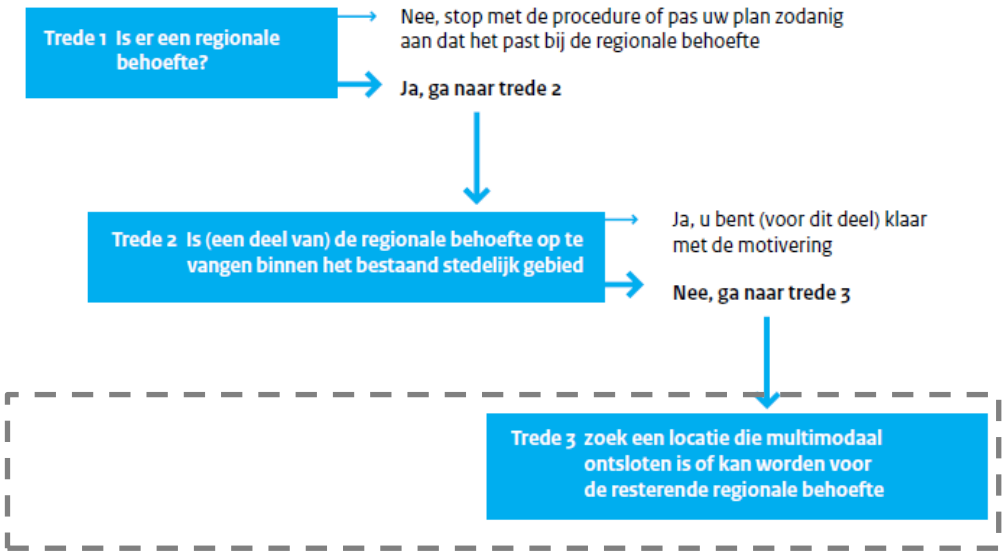

Belangrijke discussiepunten in trede 3:

- Wat is een passende ontsluiting per functie?
- Wat zijn plekken en productmarktcombinaties met toekomstwaarde?
- Welk product is juist op welke plek?

Wat is een passende ontsluiting per functie?

Eind jaren 80 / begin jaren 90 werd door de Nederlandse overheid het ABC-beleid geïntroduceerd. Dit beleid had als doel om arbeids- en bezoekersintensieve bedrijven en voorzieningen te koppelen aan goed door het Openbaar Vervoer (OV) ontsloten locaties. Vervolgens wordt door het aanreiken van maximale parkeernormen het autoverkeer beteugeld. Het credo luidde 'het juiste bedrijf op de juiste plaats', In praktijk zien we momenteel dat dit beleid onvoldoende aansluit bij de wensen van de markt.

Zo zien we dat kantoorgebruikers juist voorkeur hebben voor centrum/stationslocaties (Intercity) én goede autobereikbaarheid (met voldoende parkeren). Regionale bedrijventerreinen hebben juist sterke voorkeur voor ligging aan een snelweg (met eigen op- en afrit), soms ook aangevuld met ligging aan binnenwater of spoorlijn. Een en ander heeft echter vooral ook met aard en schaal te maken: een lokale bedrijfsruimtegebruiker heeft vooral behoefte aan goede autobereikbaarheid (personenauto en vrachtwagen) en bereikbaarheid per (brom)fiets of streekbus. Ditzelfde geldt eigenlijk ook voor de lokale kantoorgebruiker of de lokale detailhandel. De indeling die is gemaakt door het stadsgewest Haaglanden (zie ook handreiking Ladder voor Duurzame Verstedelijking door Ministerie van I&M) is, met wat kleine wijzigingen, zeker ook toepasbaar voor Drenthe. Hieronder maken we een overzicht van de verschillende gebiedstypen.

Gebiedstype	Vervoertype
Centrum-stedelijk *Binnenstad*	intercity, sneltrein, stadbus, auto, taxi, (brom)fiets
Stedelijk buiten centrum *Gebied rondom centrum*	Stoptrein, stadsbus, auto, taxi, (brom)fiets
Groen stedelijk *Stadsuitbreiding/groeikernen*	Stads/streekbus, taxi, auto, taxi, (brom)fiets
Centrum dorps *Historische kernen*	Streekbus, auto, taxi, (brom)fiets
Landelijk gebied *Wonen in landschap, buitengebied*	Laagfrequente streekbus, buurtbus, auto, taxi, (brom)fiets

Ligging van een gebied bepaalt veelal ook het type vervoer, zowel collectief (openbaar vervoer) als individueel (auto, taxi, fiets): hoe meer perifeer, hoe minder frequent en intensief. Dit is overigens niet zo vreemd: ook het reizigersvolume volgt deze lijn, in de binnenstad (en naar de grote steden toe) is het aantal reizigers groter dan naar kleine dorpskernen.

Figuur: vervoerswijzen (OV) naar schaal

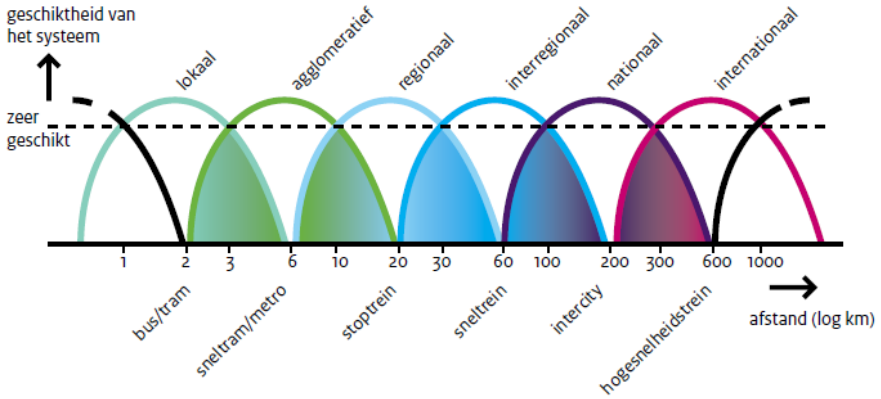

Bron: Goudappel Coffeng. 2011

Naast een indeling voor *woningbouw (en retail)*, gaat bovenstaande tabel voor *verblijfsrecreatie* ook goed op. Denk aan hotels in de binnenstad van een grotere stad (zoals Assen) en bungalowparken in het buitengebied (vooral bereikbaar per auto en streekbus).

Wat zijn plekken met toekomstwaarde?

Bij de zoektocht naar een geschikte locatie buiten het bestaand stedelijk gebied is het, zeker gezien het feit dat de jaren van grote groei voorbij zijn, slim om in eerste instantie te kiezen voor ontwikkelen van nieuwbouw aansluitend op bestaand bebouw gebied. Dit heeft meerdere redenen:

- Op deze manier ontstaat meer draagvlak voor (bestaande) voorzieningen. Denk hierbij bij een woonwijk bijvoorbeeld aan winkels, maar ook de haalbaarheid van een openbaar vervoersverbinding.

- Bestaande locaties afmaken en versterken heeft vaak meer potentie: het betreft veelal locaties die zich al bewezen hebben. Er wonen al mensen of ondernemers zijn er reeds gevestigd.
- Vanuit het idee van zuinig ruimtegebruik is aansluitend op bestaande bebouwing vaak ook meer efficiënt.
- Er kan veelal ook gebruik worden gemaakt van reeds bestaande infrastructuur.

We zien dat de plekken met de grootste toekomstpotentie voor commercieel vastgoed veelal ook de plekken zijn die multimodaal ontsloten zijn. De regionale bedrijventerreinen langs de snelweg (maar ook per bus bereikbaar en voor goederen mogelijk per trein of schip), de kantoorlocaties op centrum/stationslocaties en detailhandel in de binnenstad van een (middel)grote stad. Voor detailhandel en kantoren geldt dat naast multimodaliteit zeker ook multifunctionaliteit een pre is.

Figuur: onderscheid tussen courant en incourant vastgoed op de bedrijfsruimtemarkt

Voor woningbouw zien we zowel potentie in urbaan gebied (in hogere dichtheden) als in suburbaan gebied (lagere dichtheden en minder woningen). Hierbij geldt dat het ontwikkelen van de juiste productmarktcombinaties belangrijk zijn (zie ook vorig hoofdstuk, kansrijke locaties). U moet kritisch zijn op uw uitbreidingslocaties en kiezen voor écht stedelijk wonen of juist echt landelijk of suburbaan wonen. Combinaties zijn niet wenselijk: stedelijk wonen in een kleine dorpsgemeente kan financieel aantrekkelijk zijn door grotere dichtheden, maar de consument zit hier vaak niet op te wachten.

Voor verblijfsrecreatie geldt dat locatie en concept uniek moeten zijn en een toevoeging moeten zijn op de bestaande locaties. Voor locatie betekent dit eigenlijk dat alleen binnensteden (voor hotels bijvoorbeeld) of locaties in (aantrekkelijk) landelijk gebied toegevoegde waarde hebben.

Welk product is juist op welke plek?

Deze vraag stellen neemt enig risico met zich mee, omdat bij locatieontwikkeling niet alleen de ruimtelijke invalshoek van belang is, maar zeker ook de markttechnische aantrekkelijkheid van een locatie. Dit lijkt soms een kip-ei verhaal: een treinstation is pas haalbaar bij voldoende passagiersstromen, waardoor kantoorontwikkeling op een dergelijke plek heel nuttig is (immers, dit zorgt voor vervoersstromen van forensen). Echter, wanneer de locatie voor kantoorruimte onvoldoende aantrekkelijk is (bijvoorbeeld op een greenfield in het buitengebied) heeft een dergelijke locatie onvoldoende potentie. In het verleden zijn zo meerdere (kantoor)locaties ontwikkeld, waar momenteel de leegstand flink toeneemt. Kortom, puur RO-denken is voor ontwikkeling van nieuwbouw zeker niet wenselijk.

Wanneer we, ook op basis van de voorgaande treden, een indeling moeten maken van voorkeurslocaties voor de verschillende vastgoedsegmenten in Drenthe, komen we tot onderstaande lijst. Deze tabel is te koppelen aan de tabel met modaliteiten.

Segment	Voorkeurslocatie
Woningbouw	• Stedelijk wonen • Suburbaan • Landelijk
Detailhandel	• Enkele A-locaties in de binnenstad • Basis winkelcentra in wijk/buurt en kleinere gemeenten • Enkele leefboulevards (woonboulevard +)
Kantoren	• Eén sterke centrum/stationslocatie (Assen) • Eén snelweglocatie • Kleinere lokale / subregionale kantoren in centrum overige steden • Kleine kantoren in de wijk
Bedrijventerreinen	• Regionale bedrijventerreinen langs snelweg (incl. logistiek) bij grotere gemeenten • (Slechts) enkele locaties voor hogere milieucategorie • Lokale bedrijventerreinen langs de provinciale weg
Verblijfsrecreatie	• In of nabij de binnenstad (en historische centra) • In het landelijk gebied (m.n. bungalows of campings)

Instrumenten en voorbeelden buiten Drenthe

Uitgifteprotocol gemeente Oss

In het uitgifteprotocol voor bedrijventerreinen in de gemeente Oss staat wanneer een bedrijf in aanmerking komt voor nieuw uit te geven grond. Daarmee wil de gemeente Oss leegstand en verpaupering voorkomen. Bedrijven moeten aantonen dat ze alles geprobeerd hebben om uitbreiding op het eigenterrein te realiseren, willen ze in aanmerking komen voor nieuw terrein. De gemeente kijkt hierbij samen met de ondernemer naar de mogelijkheden op het eigen terrein, een ander al bestaand terrein en pas daarna naar een nieuwe locatie. Dit protocol sleepte in 2008 de Bedrijventerrein Innovatie Award in de wacht. Onderzoek heeft inmiddels uitgewezen dat voorzichtig geconstateerd kan worden dat het protocol een positief effect heeft op de kwaliteit van bestaande bedrijventerreinen. Omdat het protocol helpt veroudering van bestaande terreinen te voorkomen, zijn ondernemers bereid te investeren in de omgeving. Ongeveer 15 procent van alle ondervraagde bedrijven geeft aan zich niet te vestiging op een nieuw terrein, maar te kiezen voor een alternatief op een bestaande locatie vanwege het protocol..

Zuidvleugel Stedenbaan, provincie Zuid-Holland

Het StedenbaanPlus is een integraal programma voor ruimtelijke ontwikkeling (RO) en hoogwaardig openbaar vervoer (HOV) in Zuid-Holland. De missie van StedenbaanPlus is dan ook:
“Het in samenhang met de ruimtelijk-programmatische opgaven verbeteren van de bereikbaarheid per regionaal openbaar vervoer in de zuidelijke Randstad door het realiseren van een voor de inwoners en reizigers aantrekkelijk samenhangend netwerk van OV-verbindingen en door het beïnvloeden van ruimtelijke keuzes”.

Het programma Stedenbaan bestaat dan ook uit een combinatie van twee strategieën:

- Een hoog-frequent metroachtige vervoersservice op het bestaande spoorwegennet, gebruikmakend van de door de komst van de HSL vrijgekomen capaciteit.
- Een regionaal afgestemd verstedelijkingsprogramma uitgaand van binnenstedelijke ontwikkeling van gebieden rondom stations.

Deze aanpak richt zich op het gecombineerd ontwikkelen van een verkeers- en vervoersconcept met een ruimtelijke ontwikkelingstrategie. Wanneer meer mensen rond de stations komen te leven en te werken zullen ze zich voor hun vervoer voornamelijk gaan richten op een sterk verbeterde regionale trein..

Bedrijvenpark H20: gezamenlijk bedrijventerrein ontwikkelen met regionale verevening

Bedrijvenpark H2O is een gezamenlijk ontwikkelingsproject van de gemeenten Hattem, Heerde (H2) en Oldebroek (O), die deel uitmaken van de Regio Noord-Veluwe in Gelderland, op de grens met Overijssel. Het ligt bij knooppunt Hattemerbroek en strekt zich uit langs de oostelijke rijbaan van de A28, aan beide zijden van de A50. Met het bedrijvenpark komen de drie gemeenten tegemoet aan de vraag naar bedrijfskavels van lokaal tot internationaal georiënteerde bedrijven. Het Bedrijvenpark streeft ook naar regionale verevening: wanneer een bedrijf vanuit de gemeente zich meldt voor een nieuw kavel, wordt het achtergelaten kavel en pand meegenomen in de onderhandeling. Het Bedrijvenpark heeft dan de mogelijkheid om het kavel over te nemen. Dit is interessant, aangezien het veelal gaat om binnenstedelijke bedrijfspanden (met mogelijke transformatieopgave en waardevermeerdering)

Omgevingsvisie Drenthe

provincie Drenthe

Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014
Nota van beantwoording

Versie 06-05-2014

omgevingsvisiedrenthe

Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014

Nota van Beantwoording

Ingekomen zienswijzen over de ontwerp Actualisatie Omgevingsvisie

Versie 06-04-2014

Inhoud

Inleiding *(pag. 3)*

1. Overzicht ingekomen zienswijzen met verwijzing naar de samenvatting en beantwoording per onderdeel
   (pag. 4 – 8)

2. Samenvatting en beantwoording zienswijzen
   (pag. 9 – 84)

3. Samenvatting en beantwoording zienswijzen over windenergie
   (pag. 85 – 128)

Inleiding

Algemeen
Voor u ligt de Nota van Beantwoording Zienswijzen Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014. De ingekomen zienswijzen zijn naar onderwerp samengevat, overeenkomstig de indeling van de ontwerp Actualisatie Omgevingsvisie. De beantwoording is per onderwerp aangegeven.

Om de voorstellen tot wijziging van de ontwerpteksten goed in beeld te brengen, zijn deze eveneens per onderwerp vermeld. In de rechterkolom van de tabel met samenvatting en beantwoording zijn de voorstellen tot aanpassing van de Actualisatie opgenomen. Verder zijn daar de wijzigingen van de bijlagen en het kaartmateriaal ten opzichte van het ontwerp vermeld.

Het schrijven van de gemeente Tynaarlo is expliciet niet als zienswijze bedoeld. De inhoud van de brief van deze gemeente is hier wel volwaardig meegenomen voor de beantwoording.

Na sluiten van de inspraaktermijn zijn 2 zienswijzen ontvangen, die wegens termijnoverschrijding niet-ontvankelijk zijn:

Binnengekomen op 14 maart 2014
Gemeente Coevorden, postbus 2, 7740 AA Coevorden
Gemeente Borger-Odoorn, postbus 3, 7875 ZG Exloo

Ondanks de termijnoverschrijding en daarmee gepaard gaande niet-ontvankelijkheid zijn de zienswijzen van een inhoudelijke reactie voorzien.

Voor de sluiting van de inspraaktermijn is er tevens een verzoek tot uitstel indienen zienswijzen binnen gekomen. Dit uitstel is gehonoreerd.

Binnengekomen op 26 maart 2014
Waterschap Hunze en Aa's, postbus 195, 9640 AD Veendam

Windenergie
In een afzonderlijk onderdeel van de Nota van Beantwoording (3. 'Samenvatting en beantwoording zienswijzen over windenergie') gaan wij in op de zienswijzen over Windenergie. Deze zienswijzen handelen over paragraaf 5.2.2 en zijn thematisch geordend. In de inleiding van dat onderdeel vindt u o.a. uiteengezet dat we de tekst van de passage over Windenergie in paragraaf 5.2.2 qua randvoorwaarden en criteria beperkt aanvullen.

Afsluitend
Wij hebben alle reacties met veel belangstelling tot ons genomen en hopen daarop bevredigend te hebben gereageerd. Als wij de uitvoering van onze Omgevingsvisie ter hand nemen hopen wij in alle betrokkenen constructieve partners te vinden voor realisering van de in het voorliggende stuk gemaakte keuzes.

1. Overzicht ingekomen zienswijzen met verwijzing naar de samenvatting en beantwoording per onderdeel

B. Bedrijven

Nr	Ontvangst	Afzender	Pagina nummer(s)
B1	post 7 maart	Parkmanagement B.V. Postbus 2007, 7801 CA Emmen	10,11,19,21,24,27,39,40,45,54
B2	digitaal 12 maart	Stichting woonservice Drenthe, Westeinde 52a, 9431 CG Westerbork	92,94,95,96,,104,122,124,126
B3	post 12 maart	LTO Noord, Postbus 186, 9200 AD Drachten	11,18,27,28,35,37,46,53,58,59,60,61,62,63,64,65,66, 67,68,69,70,71,72,78,79

E. Energie

Nr	Ontvangst	Afzender	Pagina nummer(s)
E1	post 25 feb	M.M.M. Vervest, Dollard 14, 9514 CR Gasselternijveen	88,96,99,108,111,127
E2	post 21 feb	W.F.M. van der Vliet, Dollard 14, 9514 CR Gasselternijveen	96,99,108,111,127
E3	digitaal 22 feb	R.H.E. de Vries, Tweede Dwarsdiep 32, 9515 PR, Gasselternijveenschemond	99,100
E4	digitaal 22 feb	S. Bosma, Tweede Dwarsdiep 32, 9515 PR Gasselternijveenschemond	86,115
E5	digitaal 22 feb	C.K. Koekkoek, Tweede Dwarsdiep 28, 9515 PR, Gasselternijveenschemond	86,99,115
E6	digitaal 27 feb	JH Kruit, 2e Dwarsdiep 29, 9515 PP Gasselternijveenschemond	86,88,97,104,115
E7	post 5 maart	De heer E.R. de Ruiter, Torenveen 26, 9511 PB Gieterveen	88,91,92,100,105,121,125,127
E8	post 5 maart	mevrouw S. Hofstede, Torenveen 26, 9511 PB Gieterveen	94,109,115,119,127
E9	post 5 maart	J. Postema, Veenakkers 6, 9511 RC Gieterveen	90,94,95,96,98,100,101,104,105,109,115,119,123, 124,127,128
E10	post 5 maart	J.J. Postema, Vogelpark Jagrie, Veenakkers 4, 9511 RC Gieterveen	86,90,95,96,97,98,101,104,105,109,114,115,116, 122,123,124,127
E11	digitaal 5 maart	L.R. Theuvenet, Greveling 195, 9654 PR Annerveenschekanaal	87,88,93,94,96,97
E12	digitaal 5 maart	G.A. Theuvenet-Hageman, Greveling 195, 9654 PR Annerveenschekanaal	87,88,93,94,96,97
E13	post 6 maart	De Drentse Monden, Postbus 3141, 7500 DC Enschede	21,86,114
E14	digitaal 9 maart	mevrouw G. Wehkamp-Le Roux, Ratelaar 27, 9521 KM Nieuw-Buinen	88,89,104,110,116,119

E15	digitaal 6 maart	de heer A.J.H. Arling, Verlengde Oosterdiep oz 147, 7884 RH Bargercompascuum	88,89,97,98,109
E16	digitaal 7 maart	de heer M.M. Stulemeijer, Zuiderdiep 398, 7876 AW Valthermond	87,99,104,115
E17	post 10 maart	de heer H. de Vries en mevrouw G. de Vries-Leggedoor, Zuiderdiep 549, 9521 AR Nieuw-Buinen	Zie zienswijze E21
E18	digitaal 9 maart	de heer Wehkamp, Ratelaar 27, 9521 KM Nieuw-Buinen	88,89,104,110,116,119
E19	digitaal 8 maart	de heer W. Kamies, Hoofdkade 12, 9524 PK Buinerveen	105,115
E20	digitaal 8 maart	mevrouw G.A. Postema, Tweede Dwarsdiep 15, 9515 PP Gasselternijveenschemond	86,87,91,95
E21	digitaal 7 maart	de heer H. de Vries, Zuiderdiep 549, 9521 AR Nieuw-Buinen	86,87,93,97,100,103,114,115
E22	digitaal 10 maart	de heer J. Bezema, Noordzijde 173, 9515 PE Gasselternijveenschemond	86,87,89,99,111,117
E23	post 11 maart	mevrouw A.M.J. van Liebergen, Greveling 183, 9654 PR Annerveenschekanaal	91,93
E24	post 11 maart	de heer en mevrouw Krans-Baas, Zuiderdiep 192, 9571 BL 2e Exloërmond	10,18,24,29,34,39,70,80,81,95,99,101,104,107,108, 112,113,118,119,120
E25	post 11 maart	deheer en mevrouw v Ginkel-Henneke, Zuiderdiep 190, 9571 BK 2e Exloërmond	10,18,24,29,34,39,70,80,81,95,97,99,101,104,107, 108,110,111,112,113,118,119,120
E26	post 11 maart	mevrouw D. Dekkers, Zuidzijde 48, 9515 PK Gasselternijveenschemond	86,87,88,89,90,91,94,95,97,98,99,100,101,103,110, 111,112,115,117,122,124,126,127,128
E27	digitaal 11 maart	de heer P.A. Bergstra, Vrijdomstreekje 33, 9515 AT Gasselternijveenschemond	27,87,89,95,97,100,101,103,112,113,123,124
E28	digitaal 11 maart	de heer J. Bezema, Noordzijde 173, 9515 PE Gasselternijveenschemond	Zie zienswijze E22
E29	digitaal 11 maart	mevrouw A. Edelenbosch-Van Houten, Vrijdomstreekje 33, 9515 AT Gasselternijveenschemond	27,87,89,95,97,100,101,103,104,105,112,113,119,12 3,124
E30	digitaal 11 maart	de heer A.F. Wagemans, Dorpsstraat 8, 9658 PA Eexterveen	88,97,99

E31	digitaal 11 maart	mevrouw C.M. Gravesteijn, Dorpsstraat 8, 9658 PA Eexterveen	88
E32	digitaal 11 maart	mevrouw E.I. Bareveld 15, 9512 SB Nieuwediep	99,112
E33	digitaal 11 maart	de heer A.G. Tepper, Noorderdiep 229, 7876 CM Valthermond	86,103,108,113,114
E34	post 11 maart + digitaal 12 maart	Tegenwind Weijerswold, t.a.v. bestuur en leden, Weijerswold 2, 7742 PJ Coevorden	86,90,94,100,102,110,114,116,121,128
E35	digitaal11 maart	mevrouw L.T. Olthof, Sportlaan 2, 9521 EE Nieuw-Buinen	113,117,125
E36	digitaal 12 maart	de heer H.G. Klok, Dorpsstraat 82b, 9658 PE Eexterveen	93,98,100,102,108,111,114,115,116,124,127,128
E37	post 12 maart	St. WindNEE, Dideldomweg 1, 9515 PV Gasselternijveen	10,19,57,70,87,91,99,100,101,102,105,106,107,108, 110,111,126
E38	post 12 maart	Tegenwind Hunzedal, Greveling 8, 9654 PT Annerveenschekanaal	87,88,95,100,101,107,108,115,120
E39	post 12 maart	platform Storm, Zuiderdiep 189, 9521 AE Nieuw-Buinen	11,18,24,29,57,67,70,80,81,82,88,89,90,93,96,98, 101,102,104,106,107,109,111,112,113,114,115,117, 118,119,120,121,122,123,124
E40	post 12 maart	Tegenwind Veenkoloniën, Greveling 8, 9654 PT Annerveenschekanaal	102,103
E41	post 12 maart	S.C. van Dijk, Daaldersweg 8, 9571 DC 2e Exloërmond	61,87,90,91,92,93,95,96,98,99,101,103,105,106,108, 110,114,115,116,119,121,122,123,124,125
E42	post 12 maart	Krans, Zuiderdiep 192, 9571 BL 2e Exloërmond	10,71,86,87,97,108,110,111
E43	post 11 maart	J. de Vries en S. de Vries-Mulder, Zuiderdiep 541, 9521 AR Nieuw-Buinen	86,87,93,97,100,103,114,115

G. Gemeenten

Nr	Ontvangst	Afzender	Pagina nummer(s)
G1	post 11 maart	VDG, Burg.v.Weezelplein 10, 9431 AG Westerbork	12,16,46,64
G2	post 12 maart	Gemeente Hoogeveen, Postbus 20.000, 7900 PA Hoogeveen	10,15,18,19,36,37,42,46,47,48,53,78,79
G3	post 13 maart	Gemeente Midden-Drenthe, Postbus 24, 9410 AA Beilen	12,15,18,24,31,42,43,53,80,81
G4	post 13 maart	Gemeente Tynaarlo, Postbus 5, 9480 AA Vries	48,75
G5	post 12 maart	Gemeente Assen, Postbus 300018, 9400 RA Assen	10,17,27,32,36,37,40,41,43,48,49,54,55,56,70,74,75, 76
G6	post 13 maart	Gemeente Meppel, Postbus 501, 7940 AM Meppel	13,17,20,22,24,25,27,30,32,33,34,35,38,39,41,42,43, 49,54,55,57,60,61,62,63,65,66,68,70,71,75,76,77,79
G7	Post 13 maart	Gemeente Noordenveld, Postbus 109, 9300 AC Roden	18,23,25,38,40,42,43,44,50,54,55,56,62,71,73,74,75, 76,77,78,79

G8	post 13 maart	Gemeente Emmen, Postbus 30001, 7800 RA Emmen	13,14,15,16,17,19,20,21,36,38,41,42,44,50,51,60,94, 117
G9	post 14 maart	gemeente Coevorden, Postbus 2, 7740 AA Coevorden	14,17,21,23,35,36,41,44,51,52,53,76,77,78
G10	post 13 maart	Gemeente Aa en Hunze, Postbus 93, 9460 AB Gieten	14,44,45,57,60,63,64,66,113,123
G11	post 14 maart	Gemeente Borger-Odoorn, Postbus 3, 7875 ZG Exloo	14,19,42,53,61,81,103,123

N. Natuur

Nr	Ontvangst	Afzender	Pagina nummer(s)
N1	post 12 maart	Natuur en Milieu federatie Drenthe, mede namens Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer, Hertenkamp 6, 9401 HL Assen	23,24,25,26,27,33,35,39,45,53,56,63,64,65,67,69,81

O. Overigen

Nr	Ontvangst	Afzender	Pagina nummer(s)
O1	post 5 maart	Mevrouw drs. F.E. de Boer, Gerveling 44A, 9654 PV Annerveenschekanaal	18,28,29,30,33,34,45,57,58
O2	post + digitaal 10 mrt	de heer M. Oosterveld, voorzitter Overlegorgaan Drentsche Aa	64

POV. Provinciale Omgevingsverordening

Nr	Ontvangst	Afzender	Pagina nummer(s)
POV1	post 17 feb	Juridisch adviesbureau De Snavel, postbus 10015, 9403 AJ Assen namens Roelofs	81
POV2	post 11 maart	Mr. C. van Ginkel, Zuiderdiep 190, 9571 BK 2e Exloërmond	80,81
POV3	post 12 maart	Mr. C. van Ginkel, Zuiderdiep 190, 9571 BK 2e Exloërmond	Zie zienswijze POV2

W. Waterschappen

Nr	Ontvangst	Afzender	Pagina nummer(s)
W1	post 26 maart	Waterschap Hunze en Aa's, Postbus 195, 9640 AD Veendam	57,61,62,66,67,68,69,70

2. Samenvatting en beantwoording zienswijzen

Vooraf
In dit onderdeel van de Nota van Beantwoording van de zienswijzen geven wij onze reacties op de ongeveer 65 zienswijzen van burgers, instellingen en overige partners. Wij juichen de betrokkenheid bij de ontwikkeling van de Drentse omgeving die uit hun reacties spreekt toe. De reacties bevatten ideeën op vele aspecten van de Actualisatie. Ze hebben betrekking op inhoudelijke keuzes over vele beleidsthema's en hebben bij ons geleid tot een inhoudelijke herbezinning. Niet altijd leidt dit tot een ander standpunt, maar wel altijd op basis van een weloverwogen keuze. U kunt onze overwegingen in deze Nota nalezen.

Alleen zelfbindend voor de provincie
De Omgevingsvisie is juridisch gezien alleen zelfbindend. Wij houden onszelf aan de inhoud en doelstellingen ervan. Anderen zijn daaraan niet direct gebonden. Hiermee willen wij niet stellen dat het stuk voor anderen betekenisloos is, integendeel. Wij zullen ons bij al ons handelen over de benoemde belangen immers laten leiden door de inhoudelijke keuzes en de wijze waarop wij ons in het stuk hebben gecommitteerd die te gaan realiseren. Dat heeft voor onze partners natuurlijk ook gevolgen, aangezien wij hun acties vanuit de Omgevingsvisie beoordelen.

Een aantal zienswijzen richt zich vooral op de borging van de provinciale belangen. Hierover willen wij alvast opmerken dat wij op deze zienswijzen niet altijd antwoord hebben kunnen geven. Wij hebben wat dit betreft de keuze gemaakt dat de inhoud leidend moet zijn en de verdere borging van geactualiseerd beleid waar nodig later volgt in de POV.

Detailniveau (lokaal versus regionaal)
Naar zijn aard is een visie niet detailmatig van aard. Hoewel dat nodig kan zijn, schetst een visie vooral grote lijnen. Dit past bij een orgaan die de positie heeft regie te voeren op benoemde belangen en de uitvoering ervan laat daar waar die het beste past. In ons geval gaat het dan veelal om gemeenten en waterschappen. Deze basishouding maakt dat sommige kaarten en beleidskeuzes voor individuele situaties niet altijd even goed toetsbaar zijn. Hoewel wij de vraag daarnaar begrijpen, is dit voor ons een slag die vooral op lokaal niveau, waar de visie zijn uitwerking veelal in bestemmingsplannen zal moeten krijgen, moet worden gemaakt. Wij merken op dat dat we voor een aantal beleidsthema's in een later stadium een nadere detaillering zullen aanbrengen. Op dat moment kan dan de gevraagde helderheid wellicht deels alsnog worden gegeven.

Wijze van weergeven in de beantwoording
In het navolgende vindt u een tabel met de samenvatting van de zienswijzen, geordend naar de paragrafen waarop de zienswijzen betrekking hebben. Waar een zienswijze tot een aanpassing op tekst of kaart van de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 leidt, vindt u deze aanpassing verwoord in uiterst rechtse kolom van de tabel. In de tabel heeft elke categorie van 'indieners' een eigen kleur gekregen, om de vindbaarheid van zienswijzen voor lezers te bevorderen.

`

Hoofdstuk-, paragraaf-nummer	*Nr. ziens-wijze*	*Afzender*	*Samenvatting*	*Beantwoording*	*Tekstaanpassing in AOV*
Algemeen	B1	Parkmanagement Emmen bv	**Algemeen. Oordeel.** Waardering over concept-actualisatie.	Wij danken indiener voor het uitspreken van deze waardering.	Geen aanpassing.
Algemeen	G2	Hoogeveen	Algemeen. Oordeel. Waardering voor het feit dat de provincie zich bij zo veel onderwerpen betrokken voelt.	Wij danken indiener voor het uitspreken van deze waardering.	Geen aanpassing.
Algemeen	G5	Assen	Algemeen. Oordeel. Ondersteunen de keuze voor een actualisatie.	Wij nemen dit standpunt voor kennisgeving aan.	Geen aanpassing.
Algemeen	E37	Wind NEE	**Algemeen. Oordeel.** De inwoners van de Veenkoloniën verwerpen de Actualisatie geheel.	Het is ons duidelijk dat indiener bezwaren heeft tegen windparken. Wij vinden dit geen reden om de gehele Actualisatie te verwerpen.	Geen aanpassing.
Algemeen	E42	De heer Krans namens 527 machtigingen	**Algemeen. Oordeel.** De Actualisatie komt te laat en is overbodig, want de Gebiedsvisie Windenergie Drenthe is al vastgesteld. Het Rijk maakt een Rijksinpassingsplan. Dit is het laatste vigerende planjaar, diverse visies moeten nog ontwikkeld worden, zoals de Natuurvisie.	Deze Actualisatie is bedoeld als aanpassing op basis van genomen besluiten en ontwikkelingen. Dit staat los van rijksbevoegdheid voor de rijkscoördinatieregeling en de ontwikkeling van nieuw provinciaal beleid.	Geen aanpassing.
Algemeen	E42, E25	De heer Krans namens 526 gemachtigden, fam. Van Ginkel	**Algemeen. Verwijzingen.** Er wordt verwezen naar documenten waarvan niet kennisgenomen kan worden (pag. 12, 14 en 27).	Op pag. 12, 14 en 27 van het ontwerp van de Actualisatie vinden wij geen verwijzing terug naar documenten waarvan niet kennis genomen kan worden.	Geen aanpassing.
Algemeen	E24, E25	Fam. Krans, fam. Van Ginkel	**Algemeen. Onderbouwing.** De redenen die noodzaken tot deze Actualisatie vermelden.	Voor de onderbouwing van de noodzaak verwijzen wij naar de brief van GS aan PS van 16 januari 2013.	Geen aanpassing.
Algemeen	E24, E25	Fam. Krans, fam. Van Ginkel	**Algemeen. Leesbaarheid.** De Actualisatie is moeilijk leesbaar omdat deze naast de Omgevingsvisie Drenthe 2010 gelegd moet worden en er veel verwijzingen zijn.	Om de leesbaarheid te bevorderen hebben wij het gehele document uit 2010 bij de tijd gebracht en niet gekozen voor een gedeeltelijke tekst herziening. Ons inziens bevordert dit de leesbaarheid en is het juist niet nodig om de Omgevingsvisie Drenthe 2010 naast de Actualisatie te leggen. Verwijzingen zijn bijvoorbeeld opgenomen ter onderbouwing en verdere verdieping.	Geen aanpassing.
Algemeen	E24, E25	Fam. Krans, fam. Van Ginkel	**Algemeen. Procedure.** De tekst na verwerking van zienswijzen opnieuw ter inzage leggen zonder gele balken en verwijzingen.	Besluitvorming over de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 vindt in principe plaats in Provinciale Staten van 2 juli 2014. Dat besluit wordt gepubliceerd langs gebruikelijke wegen, in ieder geval via: www.ruimtelijkeplannen.nl en via onze provinciale website en via lokale bladen. De tekst die dan gepubliceerd wordt, bevat geen gele balken meer.	Geen aanpassing.

Algemeen	B1	Parkmanagement Emmen bv	**Algemeen. Afstemming.** Geen brede betrokkenheid, alleen einddocument via internet ontvangen.	Bij start van de Actualisatie is gekozen voor een beperkte herziening van de Omgevingsvisie Drenthe 2010. Bij die beperktheid past een zekere terughoudendheid waar het afstemming met externe partijen betreft; een paar jaar geleden bewust gemaakte keuzes worden in principe niet opnieuw ter discussie gesteld. Informele afstemming heeft plaatsgevonden met gemeenten en daarnaast met enkele van de meest betrokken belangenorganisaties (LTO, NMF Drenthe en Recron). Daarnaast is de VDG als overkoepelend gemeentelijk orgaan geïnformeerd op ambtelijk en bestuurlijk niveau. Indiener is inderdaad niet betrokken geweest. Dit laat hun mogelijkheden op het indienen van een zienswijze onverlet en wij steken daarop constructief in.	Geen aanpassing.
Algemeen	B3	LTO	**Algemeen. Afstemming en beleidsarm.** Aanpassingen gaan kwalificatie van 'voortschrijdend inzicht' te boven. Communicatie en het proces waren te beperkt.	Bij start van de Actualisatie is gekozen voor een beperkte herziening van de Omgevingsvisie Drenthe 2010. Bij die beperktheid hoort een zekere terughoudend waar het afstemming betreft; een paar jaar geleden bewust gemaakte keuzes worden in principe niet opnieuw ter discussie gesteld. Het proces van de Actualisatie is gestart met het slaan van inhoudelijke piketpaaltjes. Er is daarbij, na afstemming met onder andere de indiener, voor gekozen om een beperkt aantal van tien thema's inhoudelijk verder te brengen. Hieraan is de zonneladder, het enige nieuwe thema in de Actualisatie, toegevoegd. Naast de inhoudelijke thema's, is de inhoud van overige thema's geactualiseerd op ontwikkelingen die sinds 2010 hebben plaatsgevonden. Als volgende stap zijn na de zomer 2013 concept-teksten gewisseld met onder andere indiener. In een later stadium is ook nog de concept-ontwerp tekst gewisseld. Voor het kaartmateriaal is een inloopmiddag geweest om van gedachten te wisselen over het kaartmateriaal. Indiener reageerde niet altijd op deze concept-stukken. Gelet op het voorgaande menen wij dat indiener voldoende is meegenomen in dit proces van beperkte actualisatie.	Geen aanpassing.
Algemeen	E39	Platform Storm	**Algemeen. Afstemming.** Op de website staat met welke partijen de actualisatie tot stand kwam. Geef duidelijkheid welke gemeenten betrokken waren. Als gemeente Stadskanaal en provincie Groningen niet zijn betrokken, moet de Actualisatie over in verband met belang Windenergie. Waarom zijn LTO en Recron betrokken en andere lokale belangengroepen niet? En welke voorwaarden gelden voor deelname? Als belangengroepen wel voldoen aan de voorwaarden, moet Actualisatie met hen	Bij start van de Actualisatie is gekozen voor een beperkte herziening van de Omgevingsvisie Drenthe 2010. Bij die beperktheid hoort een zekere terughoudend waar het afstemming betreft. Afstemming is gezocht met enkele van de partners met wie de provincie het meest te maken heeft. Het betreft dan uiteraard een voor discussie vatbare lijst van partners. De gemeente Stadskanaal en provincie Groningen behoren daar niet toe. Voor de wijze waarop het thema Windenergie inhoud heeft gekregen in de Actualisatie, achten wij de gevolgde procedure niet bezwaarlijk, nu met de Actualisatie voor dit thema niet meer of minder is beoogd dan het overnemen van de reeds afgeronde besluitvorming	Geen aanpassing.

			plaatsvinden.	over de Gebiedsvisie Windenergie Drenthe. Daarnaast geldt dat, voorafgaand aan besluitvorming, het stuk een openbare voorbereidingsprocedure op grond van de Algemene wet bestuursrecht heeft doorlopen waarin eenieder heeft kunnen reageren, zoals indiener ook heeft gedaan.	
Algemeen	G1	VDG	**Proces. Afstemming.** We betreuren het dat er geen overleg op basis van gelijkwaardigheid heeft plaatsgevonden met de portefeuillehouders in VDG-verband.	Bij start van de Actualisatie is gekozen voor een beperkte herziening van de Omgevingsvisie Drenthe 2010. Bij die beperktheid hoort een zekere terughoudend waar het afstemming betreft; een paar jaar geleden bewust gemaakte keuzes zijn in principe niet opnieuw ter discussie gesteld. Het proces van de Actualisatie is gestart met het slaan van inhoudelijke piketpaaltjes. Er is daarbij na afstemming met onder andere de afzonderlijke Drentse gemeenten voor gekozen om een beperkt aantal van tien thema's inhoudelijk verder te brengen. Hieraan is de zonneladder, het enige nieuwe thema in de Actualisatie, toegevoegd. Naast de inhoudelijke thema's is de inhoud van overige thema's geactualiseerd op ontwikkelingen die sinds 2010 hebben plaatsgevonden. Als volgende stap zijn na de zomer 2013 concept-teksten gewisseld met onder andere wederom de gemeenten. In een later stadium is ook nog de concept-ontwerp tekst met o.a. hen gewisseld. Voor het kaartmateriaal is een inloopmiddag voor gemeenten geweest om van gedachten te wisselen over het kaartmateriaal. In het VDG is de Actualisatie eveneens geagendeerd geweest. Wij menen dat gemeenten voldoende zijn meegenomen in dit proces van beperkte actualisatie. Eén punt van kritiek herkennen wij wel. Het heeft ontbroken aan voorspelbaarheid van het proces. Zo wisten gemeenten een aantal keren pas kort voor het moment daar was dat voor hen een moment van reactie bestond. Dat betreuren wij en daaruit willen wij lessen trekken voor de toekomst.	Geen aanpassing.
Algemeen	G3	Midden-Drenthe	**Proces. Afstemming.** Zowel ambtelijk als bestuurlijk zeer beperkte afstemming geweest.	Bij start van de Actualisatie is gekozen voor een beperkte herziening van de Omgevingsvisie Drenthe 2010. Bij die beperktheid hoort een zekere terughoudend waar het afstemming betreft; een paar jaar geleden bewust gemaakte keuzes worden in principe niet opnieuw ter discussie gesteld. Het proces van de Actualisatie is gestart met het slaan van inhoudelijke piketpaaltjes. Er is daarbij voor gekozen om een beperkt aantal van tien thema's inhoudelijk verder te brengen. Hieraan is de zonneladder, het enige nieuwe thema in de Actualisatie, toegevoegd. De tien thema's zijn geselecteerd na overleg met gemeenten, die bijvoorbeeld de wens tot een ruimere ruimte-voor-ruimte regeling hebben aangedragen. Naast de inhoudelijke thema's is de inhoud van overige thema's geactualiseerd op	Geen aanpassing.

				ontwikkelingen die sinds 2010 hebben plaatsgevonden. Als volgende stap zijn na de zomer 2013 de eerste conceptteksten gewisseld met onder andere de gemeenten. In een later stadium is ook nog de concept-ontwerp tekst met gemeenten gewisseld. Voor het kaartmateriaal is een inloopmiddag geweest om van gedachten te wisselen over het kaartmateriaal. Naast het directe contact is de VDG als overkoepelend orgaan geïnformeerd op ambtelijk en bestuurlijk niveau. In formele zin heeft voldoende afstemming met gemeenten plaatsgevonden. Wij erkennen wel dat de voorspelbaarheid van het traject – externe partners hoorden enkele keren pas kort van te voren wanneer een reactietermijn voor hun open stond – niet optimaal is geweest. Hierdoor raakten sommigen in een tijdsklem verzeild waarin zo'n reactie moeilijk intern af te stemmen viel. Dit aspect betreuren wij en daaruit willen wij lessen trekken voor de toekomst.	
Algemeen	G6	Meppel	**Proces. Afstemming.** Waardering voor gelegenheid tot meedenken en waar mogelijk overnemen van suggesties en verbetering.	Wij danken indiener voor het uitspreken van deze waardering.	Geen aanpassing.
Algemeen	G8	Emmen	**Proces. Afstemming.** Zorgen over proces. Geen enkele gezamenlijke invulling aan de rollen en verantwoordelijkheden van provincie en gemeenten.	Bij start van de Actualisatie is gekozen voor een beperkte herziening van de Omgevingsvisie Drenthe 2010. Bij die beperktheid hoort een zekere terughoudend waar het afstemming betreft; een paar jaar geleden bewust gemaakte keuzes worden in principe niet opnieuw ter discussie gesteld. Het proces van de Actualisatie is gestart met het slaan van inhoudelijke piketpaaltjes. Er is daarbij voor gekozen om een beperkt aantal van tien thema's inhoudelijk verder te brengen. Hieraan is de zonneladder, het enige nieuwe thema in de Actualisatie, toegevoegd. De tien thema's zijn geselecteerd na overleg met gemeenten, die bijvoorbeeld de wens tot een ruimere ruimte-voor-ruimte regeling hebben aangedragen. Naast de inhoudelijke thema's is de inhoud van overige thema's geactualiseerd op ontwikkelingen die sinds 2010 hebben plaatsgevonden. Als volgende stap zijn na de zomer 2013 de eerste conceptteksten gewisseld met onder andere de gemeenten. In een later stadium is ook nog de concept-ontwerp tekst met gemeenten gewisseld. Voor het kaartmateriaal is een inloopmiddag geweest om van gedachten te wisselen over het kaartmateriaal. Naast het directe contact is de VDG als overkoepelend orgaan geïnformeerd op ambtelijk en bestuurlijk niveau. In formele zin heeft voldoende afstemming met gemeenten plaatsgevonden. Wij erkennen wel dat de voorspelbaarheid van het traject – externe partners hoorden enkele keren pas kort van te voren wanneer een reactietermijn voor hun open stond – niet	Geen aanpassing.

				optimaal is geweest. Hierdoor raakten sommigen in een tijdsklem verzeild waarin zo'n reactie moeilijk intern af te stemmen viel. Dit aspect betreuren wij en daaruit trekken wij lessen voor de toekomst.	
Algemeen	G8	Emmen	**Proces. Afstemming.** Proces niet op basis van gelijkwaardigheid.	Zie hiervoor.	Geen aanpassing.
Algemeen	G8	Emmen	**Proces. Afstemming.** Eenzijdig gekozen tijdspad.	Wij erkennen dat de voorspelbaarheid van het traject – externe partners hoorden enkele keren pas kort van te voren wanneer een reactietermijn voor hun open stond – niet optimaal is geweest. Hierdoor raakten sommigen in een tijdsklem verzeild waarin zo'n reactie moeilijk intern af te stemmen viel. Dit aspect betreuren wij en daaruit trekken wij lessen voor de toekomst.	Geen aanpassing.
Algemeen	G8	Emmen	**Proces. Afstemming.** Per thema wisselende werkwijze.	De Actualisatie omvat een veelheid aan thema's waarbij per thema een verschillende aanpak nuttig kan. Indiener maakt niet specifiek of en, zo ja, waar dit gegeven het eindresultaat onder druk zet.	Geen aanpassing.
Algemeen	G8	Emmen	**Proces. Afstemming.** Onduidelijkheid over status en reactietermijn.	Wij erkennen wel dat de voorspelbaarheid van het traject voorafgaand aan de formele procedure – externe partners hoorden enkele keren kort van te voren wanneer een reactietermijn voor hun open stond – niet optimaal is geweest. Hierdoor raakten sommigen in een tijdsklem verzeild waarin zo'n reactie moeilijk intern af te stemmen viel. Dit aspect betreuren wij en hieruit trekken wij lessen voor de toekomst.	Geen aanpassing.
Algemeen	G8	Emmen	**Proces. Afstemming.** Voorstel om alsnog overleg op te starten over provinciaal belang, zonder standpunten vooraf.	Het totstandkomingsproces, zoals wij hiervoor uiteenzetten, had beter kunnen verlopen, met name daar waar het de voorspelbaarheid van het traject betreft. Dit laat onverlet dat het proces voldoet aan de minimaal eraan te stellen eisen. Wij menen niet dat het hernieuwd opstarten van het traject inhoudelijke meerwaarde zal geven.	Geen aanpassing.
Algemeen	G9	Coevorden	**Proces. Afstemming.** Waardering voor sfeer van samenwerking met gemeenten en stimulerende en inspirerende karakter.	Wij danken indiener voor het uitspreken van deze waardering.	Geen aanpassing.
Algemeen	G10	Aa en Hunze	**Proces. Afstemming.** Beperkte ambtelijke afstemming, maar in relatiebeheer heeft nadere afstemming plaatsgevonden.	Wij nemen dit standpunt voor kennisgeving aan.	Geen aanpassing.
Algemeen	G10	Aa en Hunze	**Proces. Afstemming en algemeen oordeel.** Waardering voor de wijze waarop de actualisatie is opgepakt. En waardering voor de heldere eigentijdse teksten en een toegankelijke vormgeving inclusief verbetering van de digitale ontsluiting.	Wij danken de indiener voor het uitspreken van deze waardering.	Geen aanpassing.
Algemeen	G11	Borger-Odoorn	**Proces. Afstemming.** We waarderen de samenwerking en maatwerkbenadering op basis van gelijkwaardigheid.	Wij danken indiener voor het uitspreken van deze waardering.	Geen aanpassing.

Algemeen	G3	Midden-Drenthe	**Inhoud algemeen. Beleidsarm.** Steeds aangegeven dat het een beperkte, beleidsarme actualisatie betrof, maar het voorliggende ontwerp gaat verder dan dat.	Hiervoor hebben wij geschetst hoe wij inhoud hebben gegeven aan de beperkte actualisatie. Wat 'nieuw' in de Actualisatie is neergelegd, betreft altijd beleid dat eerder in de periode 2010-2014 bestuurlijk is geaccordeerd door de provincie dan wel door het Rijk. Dat gemeenten bij de vaststelling van dergelijk beleid niet altijd direct betrokken zijn, doet aan dat feit op zich niet af. Wel geven wij indiener na dat dit het proces van open en transparante besluitvorming niet bevordert. Als provincie zullen wij hier in die zin lessen trekken dat wanneer wij in de toekomst nieuw thematisch beleid ontwikkelen, wij daarvoor vooruitlopend op vaststelling in beginsel de uniformatie openbare voorbereidingsprocedure (afdeling 3.4 Awb) zullen toepassen als dat meerwaarde heeft. Voor een onderwerp als de Natuurvisie gebeurt dit nog niet. Vanwege de planning is dat helaas niet haalbaar. Tevens heeft bij de totstandkoming van het concept uitvoerig, met onder andere gemeenten, overleg plaatsgevonden op zowel ambtelijk als bestuurlijk niveau.	Geen aanpassing.
Algemeen	G8	Emmen	**Inhoud algemeen. Beleidsarm.** Het is niet beleidsarm.	Hiervoor hebben wij geschetst hoe wij inhoud hebben gegeven aan de beperkte actualisatie. Waar 'nieuw' in de Actualisatie is opgenomen, betreft het altijd beleid dat eerder in de periode 2010-2014 bestuurlijk is geaccordeerd door provincie dan wel door het Rijk. Dat gemeenten bij de vaststelling van dergelijk beleid niet altijd direct betrokken zijn, doet aan dat feit op zich niet af. Wel geven wij indiener na dat dit het proces van open en transparante besluitvorming niet bevordert. Als provincie zullen wij hier in die zin lessen trekken dat wanneer wij in de toekomst nieuw thematisch beleid ontwikkelen, wij daarvoor vooruitlopend op vaststelling in beginsel de uniformatie openbare voorbereidingsprocedure (afdeling 3.4 Awb) zullen toepassen als dat meerwaarde heeft. Voor een onderwerp als de Natuurvisie gebeurt dit nog niet. Vanwege de planning is dat helaas niet haalbaar. Tevens heeft bij de totstandkoming van het concept uitvoerig, met onder andere gemeenten, overleg plaatsgevonden op zowel ambtelijk als bestuurlijk niveau.	Geen aanpassing.
Algemeen	G2	Hoogeveen	**Algemeen. Afstemming inhoud.** Verheugd dat het ontwerp Actualisatie	Wij danken indiener voor het uitspreken van deze waardering.	Geen aanpassing.

			aansluit bij de ambities uit de gemeentelijke structuurvisie.		
Algemeen	G1	VDG	**Algemeen. Afstemming inhoud.** We vragen ons af in hoeverre er rekening is gehouden met de in regioverband bestaande plannen.	In de Actualisatie willen we de actuele stand van zaken voor de in regioverband bestaande afspraken verwerken. Dit onderdeel van de zienswijze wordt verder behandeld waar afzonderlijke vragen rondom samenwerkingsverbanden (zoals in de Regiovisie Groningen - Assen) aan de orde zijn.	Geen aanpassing.
Algemeen	G8	Emmen	**Inhoud algemeen. Beleidsarm.** Overvallen door beekdalenvisie, behoefteraming bedrijventerreinen en handreiking kernkwaliteiten.	Hiervoor hebben wij geschetst hoe wij inhoud hebben gegeven aan de beperkte actualisatie. Waar 'nieuw' in de Actualisatie is opgenomen, betreft het altijd beleid dat eerder in de periode 2010-2014 bestuurlijk is geaccordeerd door provincie dan wel door het Rijk. Dat gemeenten bij de vaststelling van dergelijk beleid niet altijd direct betrokken zijn, doet aan dat feit op zich niet af. Wel geven wij indiener na dat dit het proces van open en transparante besluitvorming niet bevordert Als provincie zullen wij hier in die zin lessen trekken dat wanneer wij in de toekomst nieuw thematisch beleid ontwikkelen, wij daarvoor vooruitlopend op vaststelling in beginsel de uniformatie openbare voorbereidingsprocedure (afdeling 3.4 Awb) zullen toepassen als dat meerwaarde heeft. Voor een onderwerp als de Natuurvisie gebeurt dit nog niet. Vanwege de planning is dat helaas niet haalbaar. Tevens heeft bij de totstandkoming van het concept uitvoerig, met onder andere gemeenten, overleg plaatsgevonden op zowel ambtelijk als bestuurlijk niveau.	Geen aanpassing.
Algemeen	G3	Midden-Drenthe	**Proces. POV.** Midden-Drenthe had graag gezien dat de Provinciale Omgevingsverordening Drenthe (POV) tegelijkertijd met de Actualisatie in procedure zou zijn gebracht.	De provincie kiest er voor, net als in 2010 bij vaststelling van de Omgevingsvisie Drenthe 2010, om inhoud vooruit te laten lopen op vorm. Na vaststelling van de Actualisatie wordt de POV geactualiseerd. De inhoud van deze verordening moet verrassingsvrij zijn in die zin dat de verordening inhoudelijk niet moet afwijken van de Actualisatie. In zoverre bestrijden wij dat de consequenties van de Actualisatie niet te overzien zijn.	Geen aanpassing.
Algemeen	G2	Hoogeveen	**Proces. POV.** Keuze om actualisatie niet gelijk op te laten lopen met de wijziging van de verordening komt het proces van de actualisatie niet ten goede. Omdat de doorwerking van de verordening nog niet zichtbaar is, zijn de consequenties van de actualisatie niet volledig te overzien.	De provincie kiest er voor, net als in 2010 bij vaststelling van de Omgevingsvisie Drenthe 2010, om inhoud vooruit te laten lopen op vorm. Na vaststelling van de Actualisatie wordt de POV geactualiseerd. De inhoud van deze verordening moet verrassingsvrij zijn in die zin dat de verordening inhoudelijk niet moet afwijken van de Actualisatie. In zoverre bestrijden wij dat de consequenties van de Actualisatie niet te overzien zijn.	Geen aanpassing.

Algemeen	G5	Assen	**Proces. POV.** Assen had graag gezien dat de Provinciale Omgevingsverordening Drenthe tegelijkertijd met de Actualisatie in procedure zou zijn gebracht.	De provincie kiest er voor, net als in 2010 bij vaststelling van de Omgevingsvisie Drenthe 2010, om inhoud vooruit te laten lopen op vorm. Na vaststelling van de Actualisatie wordt de POV geactualiseerd. De inhoud van deze verordening moet verrassingsvrij zijn in die zin dat de verordening inhoudelijk niet moet afwijken van de Actualisatie. In zoverre bestrijden wij dat de consequenties van de Actualisatie niet te overzien zijn.	Geen aanpassing.
Algemeen	G8	Emmen	**Proces. POV.** Actualisatie verordening in samenhang met Actualisatie van de Omgevingsvisie uitvoeren.	De provincie kiest er voor, net als in 2010 bij vaststelling van de Omgevingsvisie Drenthe 2010, om inhoud vooruit te laten lopen op vorm. Na vaststelling van de Actualisatie wordt de POV geactualiseerd. De inhoud van deze verordening moet verrassingsvrij zijn in die zin dat de verordening inhoudelijk niet moet afwijken van de Actualisatie. In zoverre bestrijden wij dat de consequenties van de Actualisatie niet te overzien zijn.	Geen aanpassing.
Algemeen	G8	Emmen	**Proces. Uitvoering.** Samenwerken aan regionale vraagstukken als demografische ontwikkelingen, wind, vrijetijdseconomie, leefbaarheid en bereikbaarheid.	Deze uitnodiging nemen wij graag aan.	Geen aanpassing.
Algemeen	G6	Meppel	**Geheel document. Volgorde.** Volgorde van de kaarten en nummers kloppen niet met volgorde van de tekst.	Wij hebben nagelopen of de verwijzingen vanuit de tekst naar de kaarten en vice versa kloppen. Dit is het geval.	Geen aanpassing.
Algemeen	G8	Emmen	**Geheel document. Inhoud.** Uitwerking provinciale rol en daaraan gekoppelde acties blijven onderbelicht.	Wij geven indiener na dat verschillende thema's soms op verschillend detailniveau zijn uitgewerkt, maar dit is inherent aan een kaderstellend beleidsdocument als de Actualisatie dat een veelheid aan thema's omvat.	Geen aanpassing.
Algemeen	G9	Coevorden	**Geheel document. Veel provinciaal belang.** Betekent niet dat provincie altijd eerstverantwoordelijke is. Op veel terreinen neemt gemeente het voortouw. Doublures zijn niet zinvol. Vaak gezamenlijk belang i.p.v. provinciaal belang.	In hoofdstuk 2 van de Actualisatie hebben wij alle thema's beschreven die wij van provinciaal belang achten. Deze zijn niet anders dan in de Omgevingsvisie Drenthe 2010. Een andere vraag is de rol die wij nemen om invulling aan de beschreven provinciale belangen te geven. De wijze waarop wij dat doen verschilt per thema en kan verschillen van bijvoorbeeld regelgevend tot alleen kennisdeling. In hoofdstuk 3 hebben wij onze sturingsfilosofie uiteengezet en in verdere hoofdstukken hebben wij ons beleid per thema nader uitgewerkt, waarbij in voorkomende gevallen ook is aangegeven op welke wijze wij onze rol bij een bepaald belang invullen. Veelal staat daarbij, conform onze sturingsprincipes, de eigen verantwoordelijkheid van gemeenten centraal en is de rol van de provincie er een op een zekere afstand. In specifieke situaties kan het soms nodig zijn om intensiever bij een bepaalde kwestie betrokken te zijn. In het geval van Coevorden heeft dit bijvoorbeeld rondom archeologie gespeeld.	Geen aanpassing.

Algemeen	O1	Mevrouw De Boer	**Geheel document. Duiding impact.** Ruimtelijke ontwikkeling worden met de AOV voor circa 20 jaar vastgelegd.	Een Omgevingsvisie is naar zijn aard een instrument bedoeld om verder gelegen horizonten te verkennen. Desalniettemin zien we vaak dat teksten niet tijdloos zijn. In 2010 is de Omgevingsvisie Drenthe na een interactief en zorgvuldig proces vastgesteld. In 2013 heeft de provincie echter tot een beperkte Actualisatie moeten besluiten. De resultante hiervan ligt nu voor. De procedure is er een die zich verhoudt tot de beperkte reikwijdte van de Actualisatie en de zorgvuldigheid van het traject dat de Omgevingsvisie Drenthe 2010 doorlopen heeft.	Geen aanpassing.

Hoofdstuk-, paragraaf-nummer	***Nr. ziens-wijze***	***Afzender***	***Samenvatting***	***Beantwoording***	***Tekstaanpassing in AOV***
Essentie van de visie	E24, E25	Fam. Krans en fam. Van Ginkel	**Weging kernkwaliteiten en kernwaarde bedrijvigheid.** Kernkwaliteiten en kernwaarde gelden bij afweging even zwaar. Gaat het dan om 1 kernwaarde ten opzichte van alle 6 de kernkwaliteiten?	Dat is in principe juist. Wij verwijzen ook naar de uitwerking van het afwegingskader in Hoofdstuk 3, in het bijzonder paragraaf 3.1 (kopje 'Wijze van afwegen kernkwaliteiten en kernwaarde bedrijvigheid').	Geen aanpassing.
Essentie van de visie	E39	Platform Storm	**Schema Omgevingsvisie.** Bij thema's staat alleen Windenergie. Welke verrassingen komen er nog? Waar is de Gebiedsvisie in dit model?	Het schema geeft alleen de structuur van de Actualisatie weer. De Gebiedsvisie Windenergie Drenthe is een eigenstandig document en komt dientengevolge in dat schema niet voor.	Geen aanpassing.
2.1	E39	Platform Storm	**Algemeen. Samenstelling AFLO.** De beschrijving van de samenstelling van de AFLO stemt niet overeen met de wijze waarop deze in de POV is beschreven.	Indiener ziet dit juist. Er heeft een aanpassing plaatsgevonden. De AFLO wordt ondertussen de Commissie Leefomgeving (cieL) genoemd en bestaat nu uit de voorzitter en vijf leden.	Geen aanpassing.
2.1	G7	Noordenveld (bijlage)	**Algemeen. Rol AFLO.** Wat is de rol van de AFLO en wanneer moet deze om advies worden gevraagd?	De AFLO wordt ondertussen de Commissie Leefomgeving (cieL) genoemd. De Commissie Leefomgeving inspireert en adviseert GS en PS gevraagd en ongevraagd over ruimtelijke vraagstukken. In tegenstelling tot de voormalige AFLO hoeft deze commissie niet te worden ingeschakeld bij ontwikkelingen die afwijken van het provinciale beleid.	Geen aanpassing.
2.1	B3	LTO	**Algemeen. Bezetting AFLO.** Verzoek om vertegenwoordiger namens de landbouw toe te voegen aan de Adviescommissie voor de fysieke leefomgeving (AFLO).	De AFLO wordt ondertussen de Commissie Leefomgeving (cieL) genoemd. Na een uitgebreid, openbaar wervingstraject is bij de benoeming van de leden van deze commissie door Provinciale Staten, afgesproken nog één extra lid, afkomstig uit het Drentse bedrijfsleven, via een wervingsprocedure aan deze commissie toe te voegen. Dit zou een agrarische ondernemer kunnen zijn. De openbare procedure voor het extra lid wordt zo spoedig mogelijk opgestart.	In paragraaf 2.1 in het kader van de AFLO een tekstwijziging doorgevoerd die aansluit bij de rol van de gemoderniseerde Commissie voor de Leefomgeving (cieL): 'De commissie voor de Leefomgeving legt vooral aan de voorkant van het proces ideeën uit de Drentse samenleving voor aan Gedeputeerde en Provinciale Staten. De cieL ontwikkelt haar adviezen en beleidsimpulsen op een slimme en

					creatieve manier, bijvoorbeeld door het organiseren van workshops en symposia. De voorzitter en de vijf leden nemen ten behoeve van de adviezen elk hun netwerk en een kennisdomein mee'.
2.1	E37	WindNEE	**Algemeen. Bezetting AFLO.** Advies over leefomgeving is gegeven door de AFLO. Daarin zitten geen onafhankelijke maar belanghebbende maatschappelijke organisaties en geen inwoners. De inwoners worden niet vooraf betrokken.	De AFLO wordt ondertussen de Commissie Leefomgeving (cieL) genoemd en bestaat nu uit onafhankelijke leden. Het betrekken van inwoners van Drenthe gebeurt inderdaad niet via advisering vanuit de AFLO (nu cieL).	Geen aanpassing.
2.2	G11	Borger-Odoorn	**Algemeen. Missie.** Ons college kan zich volledig vinden in de aangegeven missie voor 'het ontwikkelen van een bruisend Drenthe, passend bij de kernkwaliteiten'.	Wij nemen dit standpunt voor kennisgeving aan.	Geen aanpassing.
2.3.1	B1	Parkmanagement Emmen bv	**Belangen. Bedrijvigheid. Emmen.** Emmen beschikt over grootste aaneengesloten industrieterrein van Noorden. De term kleinschaligheid is hier niet van toepassing.	Bij de kernwaarde bedrijvigheid gaat het om de (bedrijfs-) economische meerwaarde en de kwaliteitsimpuls die een ontwikkeling oplevert. Onder (bedrijfs-)economische meerwaarde verstaan we bijvoorbeeld werkgelegenheid, innovatief, onderscheidend, levensvatbaar, verdiencapaciteit en aantrekkingskracht. Het betreft hier niet perse een kleinschalige ontwikkeling.	Geen aanpassing.
2.3.1	G2	Hoogeveen	**Belangen. Provinciaal belang versus gezamenlijk belang**. Goed gespreid en gevarieerd aanbod van regionale werklocaties is niet slechts een provinciaal belang, maar vooral een gezamenlijke opgave.	Het streven naar een goed gespreid en gevarieerd aanbod van regionale werklocaties is een provinciaal belang. Dit wordt in hoofdstuk 2 benoemd. Het is ook een gemeentelijk belang en indiener merkt terecht op dat de invulling ervan met name een gezamenlijke opgave van Drentse gemeenten is. We voegen met het oog daarop een passage in H5 toe.	In paragraaf 5.1.4 voegen we een zin toe onder de het kopje 'Bedrijventerreinen en kantorenlocaties': 'Dit is ook vooral een gezamenlijke opgave van gemeenten'.
2.3.1	G8	Emmen	**Belangen. Provinciaal belang versus gezamenlijk belang.** Waarborgen kernkwaliteiten en zorgvuldig ruimtegebruik in buitengebied is een gezamenlijk belang met omliggende gemeenten.	Zorgvuldig ruimtegebruik en kernkwaliteiten vormen met aspecten van milieu- en leefomgevingskwaliteiten de pijlers van het begrip ruimtelijke kwaliteit. Onze belangen op deze aspecten zijn in de Actualisatie verwoord conform dezelfde lijn als in de teksten van de Omgevingsvisie Drenthe 2010. Een heroverweging op dit punt is in de Actualisatie niet aan de orde. Een en ander laat onverlet dat het de gemeenten zijn die in de praktijk invulling aan deze pijlers van ons beleid moeten geven.	Geen aanpassing.
2.3.1	G2	Hoogeveen	**Belangen. Steden en stedelijke netwerken.** Robuuste stedelijke netwerken is eerder een gezamenlijk belang dan een provinciaal belang. Streven naar complementariteit mag niet leiden tot concentratie van voorzieningen op te grote afstand van de inwoners en bedrijven.	De steden hebben een regionale functie voor dorpen in omliggende gebieden en in grotere netwerken met andere steden. Gemeenten zijn primair verantwoordelijk voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling van steden. Het ruimtelijk beleid in de Omgevingsvisie is gericht op concentratie van wonen en werken in de steden met voorzieningen die elkaar aanvullen en verbetering van de bereikbaarheid tussen de steden en het omliggende gebied.	Geen aanpassing.

				De steden zijn geen eiland: ontwikkelingen in aangrenzende gebieden zijn van invloed op de ruimtelijke planning van woon- en werklocaties. Daarom is het van belang om programma's te ontwikkelen die aansluiten bij de vraag en de regionale context en die waar mogelijk agglomeratie effecten benutten.	
2.3.1	G6	Meppel	**Belangen. Ruimtelijke kwaliteit. Begrip en rol.** Op deze plek beter uitleggen wat de provincie daaronder verstaat + toelichten hoe zij haar rol ziet.	Paragraaf 2.3.1. is bedoeld om globaal alle provinciale belangen te benoemen. Een uitleg over welke rol de provincie voor behartiging van deze provinciale belangen ziet, volgt in verdere hoofdstukken. Ter oriëntatie verwijzen wij naar de inhoudsopgave van de Actualisatie. 'Leegstand' is een logisch thema binnen het principe van zorgvuldig ruimtegebruik.	Geen aanpassing.
2.3.1	G8	Emmen	**Belangen. Kernkwaliteiten. Rol gemeente.** Emmen neemt haar verantwoordelijkheid voor ruimtelijke waarden. In de AOV kernkwaliteiten toegevoegd aan reeds bestaande. Bij vormgeving van kernkwaliteiten moet provincie ook de volledige financiële verantwoordelijkheid nemen.	Indiener stelt terecht dat het benoemen van een bepaald thema tot een bepaald belang een zekere verantwoordelijkheid voor realisatie ervan met zich meebrengt. De wijze waarop dit gebeurt, laat zich echter per situatie verschillend invullen. Het aanspreken van het financiële instrumentarium is slechts één mogelijkheid. In hoofdstuk 3 hebben wij onze sturingsfilosofie uiteengezet. Voor wat betreft kernkwaliteiten pakken wij onze verantwoordelijkheid op verschillende manieren op, onder andere door het ontsluiten van alle kennis over kernkwaliteiten in onze provincie, zoals via www.kernkwaliteitendrenthe.nl gebeurt.	Geen aanpassing.
2.3.1	G8	Emmen	**Belangen. Kernkwaliteiten en zorgvuldig ruimtegebruik in stedelijk gebied.** In stedelijke gebieden zijn kernkwaliteiten en zorgvuldig ruimtegebruik geen provinciaal belang, maar gemeentelijk.	Zorgvuldig ruimtegebruik is voor ons één van de pijlers van het begrip ruimtelijke kwaliteit. Het provinciaal belang voor zorgvuldig ruimtegebruik is in de Actualisatie ingevuld conform dezelfde lijn als in de Omgevingsvisie Drenthe 2010. Evident is daarbij dat zorgvuldig ruimtegebruik ook in stedelijk gebied van provinciaal belang is. Inbreiding gaat bijvoorbeeld voor uitbreiding. Een heroverweging op dit punt is in de Actualisatie niet aan de orde. Voor wat betreft kernkwaliteiten ligt de provinciale rol binnen stedelijk gebied genuanceerder. In zijn algemeenheid zijn deze daar géén zaak van de provincie. In beperkte mate kan hiervan op deelthema's toch sprake zijn, zoals in de kern van Coevorden aan de orde is vanwege de cultuurhistorische waarden aldaar. Tot slot liggen langs de randen van stedelijke kernen vaak kernkwaliteiten van provinciaal belang.	Geen aanpassing.

2.3.1	G9	Coevorden	**Belangen. Kernkwaliteiten en zorgvuldig ruimtegebruik in stedelijk gebied.** In stedelijke gebieden zijn kernkwaliteiten en zorgvuldig ruimtegebruik geen provinciaal belang, maar gemeentelijk. Coevorden wil hier tekst op aanpassen.	Zorgvuldig ruimtegebruik is voor ons één van de pijlers van het begrip ruimtelijke kwaliteit. Het provinciaal belang voor zorgvuldig ruimtegebruik is in de Actualisatie ingevuld conform dezelfde lijn als bij vaststelling van de Omgevingsvisie Drenthe 2010. Evident is daarbij dat zorgvuldig ruimtegebruik ook in stedelijk gebied van provinciaal belang is. Inbreiding gaat bijvoorbeeld voor uitbreiding. Een heroverweging op dit punt is in de Actualisatie niet aan de orde. Voor wat betreft kernkwaliteiten ligt de provinciale rol binnen stedelijk gebied genuanceerder. In zijn algemeenheid zijn deze daar géén zaak van de provincie. In beperkte mate kan hiervan op deelthema's toch sprake zijn, zoals in de kern van Coevorden aan de orde is vanwege de cultuurhistorische en archeologische waarden aldaar.	Geen aanpassing.
2.3.1	G9	Coevorden	**Belangen. Kernkwaliteiten en zorgvuldig ruimtegebruik in buitengebied.** Waarborgen kernkwaliteiten en zorgvuldig ruimtegebruik in buitengebied is een gezamenlijk belang en niet provinciaal belang.	In hoofdstuk 2 beschrijven we onze provinciale belangen. Kernkwaliteiten en zorgvuldig ruimtegebruik zijn daarbij kernbegrippen. Met het benoemen van deze begrippen als van provinciaal belang gaan we zeker niet voorbij aan de gezamenlijke rol van gemeenten daarbij. Voor wat betreft kernkwaliteiten staat dit al expliciet benoemd in paragraaf 3.1 van de Actualisatie. Voor zorgvuldig ruimtegebruik hebben wij samen met gemeenten een handreiking ontwikkeld voor toepassing van de Ladder Duurzame Verstedelijking. Vervolgens is het aan hen om zorgvuldig ruimtegebruik volgens de treden van die Ladder Duurzame Verstedelijking op te pakken. Wij miskennen de rol van gemeenten op deze vlakken dus geenszins.	Geen aanpassing.
2.3.1	G8	Emmen	**Belangen. Kernwaarde. Provinciaal belang versus gezamenlijk belang.** Kernwaarde bedrijvigheid is gezamenlijk belang i.p.v. provinciaal belang.	In hoofdstuk 2 beschrijven we onze provinciale belangen. De kernwaarde bedrijvigheid is daarbij een kernbegrip. Met het benoemen van bedrijvigheid als kernwaarde gaan we zeker niet voorbij aan de gezamenlijke rol van gemeenten daarbij. Onder het kopje 'Kernwaarde bedrijvigheid' in hoofdstuk 3 voegen we ter verduidelijking daarop toe dat het invulling geven aan de kernwaarde bedrijvigheid zowel een provinciaal belang als een gezamenlijke opgave van gemeenten is.	In paragraaf 3.1 onder het kopje 'Kernwaarde bedrijvigheid' voegen we toe: 'Voor de provincie is bedrijvigheid een kernwaarde. Het invulling geven aan deze kernwaarde is vooral een gezamenlijke opgave van gemeenten'.
2.3.2	B1	Parkmanagement Emmen bv	**Belangen. Kernwaarde. Provinciaal belang versus gemeentelijke taak.** Kernwaarde is van provinciaal belang. Hoe verhoudt zich dit tot gemeentelijk beleid? Is vooral gemeentelijke taak.	In eerste instantie zal een ruimtelijk-economisch initiatief op gemeentelijk niveau tot stand komen. Gemeenten beoordelen dan initiatieven aan de hand van hun eigen beleid. Als er een provinciaal belang aan dat beleid gekoppeld is, zullen gemeenten en de provincie een dergelijk initiatief ook langs de lat van dit beleid moeten leggen. Wij doen dat volgens de sturingsprincipes die wij in onze Actualisatie hebben opgenomen.	Geen aanpassing.
2.3.2	E13	De Drentse Monden	**Belangen. Windenergie.** Tekstaanpassing, want ten onrechte is op pag. 18 opgenomen	Bedoeld is dat de provincie eigen kaders stelt en zo nodig regie voert. Uiteraard geldt bij de rijkscoördinatieregeling dat	Geen aanpassing.

			dat de provincie regie voert op realisatie van windparken.	het Rijk de regie heeft.	
2.3.2	G6	Meppel	**Landbouw. Schaalvergroting en energieproductie.** Waarom wordt dit zo specifiek benoemd?	In hoofdstuk 2 is een bundeling van provinciale belangen opgenomen. Een andere kwestie is het beleid dat de provincie koppelt aan de verschillende belangen. Deze is opgenomen in de verdere hoofdstukken (voor sturing hoofdstuk 3, voor uitwerking van de diverse beleidskwesties in de hoofdstukken 6 qua landbouwbeleid). Schaalvergroting is uiteraard een landelijke trend waarop ook vanuit provinciaal beleid ingespeeld moet worden.	Geen aanpassing.
2.3.2	G6	Meppel	**Klimaatverandering. Klimaatbestendigheid.** Is klimaatbestendige stad geen provinciaal belang?	In de huidige (beperkte) actualisatie van de Omgevingsvisie zijn ontwikkelingen in het kader van het Deltaprogramma nog niet opgenomen. Besluiten hierover zijn op dit moment nog niet genomen. Mocht het noodzakelijk zijn dat wij ons beleid aanpassen naar aanleiding van Deltabeslissingen dan nemen wij dit op dat moment mee.	Geen aanpassing.
2.3.2	G6	Meppel	**Landschap. Beschrijving.** Beschrijf provinciaal belang landschap uitgebreider in 2.3.2	We kunnen ons vinden in door indiener gedane suggestie. We passen de tekst aan door onderdelen van pagina 39/ 40 aan de tekst toe te voegen.	Toegevoegd bij beschrijving provinciaal belang Landschap in paragraaf 2.3.2: 'De provincie richt zich op het in stand houden van het landschap als economisch, ecologisch en cultureel kapitaal. Onze ambitie is een Drents landschap waarin de verscheidenheid in landschapstypen en -onderdelen zich blijvend manifesteert. De verschillende landschapstypen en de diversiteit in landschapstypen zijn voor ons van provinciaal belang. Landschapstypen met de bijbehorende landschapskenmerken willen we in samenhang behouden en versterken. Daarmee wordt gestreefd naar een Drents landschap waarin het grondgebruik, het type natuur en het landschapsbeeld passen bij de ontwikkelingsgeschiedenis van het landschap. Vanuit dat perspectief wil de provincie keuzes voor nieuwe ontwikkelingen in het landschap blijvend mogelijk maken'.

2.3.2	G7	Noordenveld (bijlage)	**Buitengebied. Nieuwbouw.** Het is niet wenselijk om nieuwe bebouwing in het landelijk gebied op te richten ten behoeve van niet-agrarische bedrijvigheid. Wellicht handig om in de tekst op te nemen dat deze bedrijvigheid zich in bestaande bebouwing dient te vestigen (met name in vrijkomende agrarische bebouwing en andere (vnl.) bedrijfspanden). Ruimtelijke kwaliteit gaat hier voor de kernwaarde bedrijvigheid	Het provinciaal beleid biedt in beginsel geen mogelijkheden voor nieuwvestiging en significante uitbreiding van niet aan het buitengebied verbonden bedrijvigheid. Het VAB beleid (vrijkomende agrarische bedrijfsbebouwing) biedt mogelijkheden voor vestiging van dergelijke bedrijven in bestaande bebouwing waarbij de woonfunctie gehandhaafd dient te blijven. Uitgangspunt is dat dit niet met extra bebouwing gepaard gaat. Daarnaast hanteren wij de uitgangspunten van de SER ladder. Mocht indiener van mening zijn dat de huidige mogelijkheden te ruim zijn, dan staat het indiener vrij om gemeentelijk beleid op te stellen met betrekking tot vestiging van niet agrarische bedrijvigheid in het buitengebied.	Geen aanpassing.
2.3.2	G7	Noordenveld (bijlage)	**Landbouw. Neventak.** Landbouw krijgt ruimte voor de productie voor energie, maar dit moet een ondergeschikte functie blijven. Wanneer energieproductie de hoofdtaak wordt, is er geen sprake meer van een agrarisch bedrijf. In hoeverre kunnen bepaalde energieproducten in het buitengebied worden uitgesloten, zoals bio-ethanol?	Wij volgen indiener in de redenering dat landbouw de hoofdfunctie moet blijven. Dat is conform ons beleid. Dit geldt immers voor alle neventakken. Wij gaan niet mee in het op voorhand uitsluiten van bepaalde energieproductiesystemen in het buitengebied.	Geen aanpassing.
2.3.2	G9	Coevorden	**Belangen. Kernwaarde versus bedrijvigheid in het buitengebied.** Accent op mogelijkheden leggen en niet op onmogelijkheden. Binnen deze context oplossingen zoeken voor legalisatie in buitengebied gevestigde bedrijven.	Het is een misvatting om te veronderstellen dat de kernwaarde bedrijvigheid een rol speelt bij kwesties rondom legalisatie van bedrijvigheid in het buitengebied. De kernwaarde bedrijvigheid is bedoeld als hulpmiddel bij afwegingen tussen bedrijvigheid enerzijds en kernkwaliteiten anderzijds. De kernwaarde bedrijvigheid biedt dus géén handvat om af te wijken van thematisch beleid. Dit betekent o.a. dat met een beroep op de kernwaarde niet kan worden gekomen tot legalisatie van in het buitengebied gevestigde bedrijven.	Geen aanpassing.
2.3.2	N1	NMFD	**Natuur. Tekstsuggestie.** Aanpassing tekst op pag. 19 Door woord 'daarnaast' wordt de suggestie gewekt dat het hier om andere natuur gaat dan waar het verder in de tekst over gaat.	Tekst kan inderdaad duidelijker: aanpassen.	Aangepaste tekst pag. 19: 'We streven naar beleefbare natuur én naar natuur met een economische waarde'.
2.3.2	N1	NMFD	**Belangen. Omschrijving biodiversiteit.** 'Ook is er wisselwerking tussen biodiversiteit, schoon water en schone lucht' op pag.19 is een vreemde zin. Beter is: 'Schoon water en schone lucht zijn randvoorwaarden voor biodiversiteit .	Wij nemen de suggestie van indiener over.	De zin 'Schoon water en schone lucht zijn randvoorwaarden voor biodiversiteit' ingevoegd ter vervanging van de door indiener gememoreerde zin op pag. 19 van de Actualisatie.

2.3.2	E39	Platform Storm	**Belangen. Hoofdfunctie landbouw in multifunctionele gebieden.** Voorstel om dit te wijzigen naar multifunctioneel gebied, aangezien uit de landbouw niet de grootste inkomsten en de meeste inkomens komen.	Voor de wijze van omschrijven en inkleden van systemen, waar 'Multifunctioneel gebied' er één van is, is in de Actualisatie geen heroverweging aan de orde.	Geen aanpassing.

Hoofdstuk-, paragraaf-nummer	***Nr. ziens-wijze***	***Afzender***	***Samenvatting***	***Beantwoording***	***Tekstaanpassing in AOV***
3	G3	Midden-Drenthe	**Algemeen. Sturingsfilosofie.** Hechten er waarde aan dat de provincie vasthoudt aan het leggen van verantwoordelijkheid bij gemeenten. Dit straalt vertrouwen in elkaar uit en sluit aan op de wijzen samenwerken die nu al plaatsvindt middels relatiebeheer en vooroverleg.	De provinciale sturingsfilosofie staat in het kader van de Actualisatie niet ter discussie. Indiener kan erop vertrouwen dat wij conform deze sturingsfilosofie (hoofdstuk 3 van de Actualisatie) vasthouden aan het principe om te opereren op basis van gelijkwaardigheid en eigen verantwoordelijkheid van gemeenten.	Geen aanpassing.
3	G3	Midden-Drenthe	**Algemeen. Sturingsfilosofie.** Blijf vasthouden aan het leggen van verantwoordelijkheid bij gemeenten	Onze sturingsprincipes zijn niet veranderd (zie hoofdstuk 3 Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014).	Geen aanpassing.
3	G6	Meppel	**Sturing. Doorwerking kernkwaliteiten.** Meppel vertaalt ze niet rechtstreeks door in bestemmingsplannen.	De werkwijze die de gemeente Meppel voorstaat om kernkwaliteiten niet *rechtstreeks* in bestemmingsplannen op te nemen maar deze een plek te geven binnen het eigen beleid, spoort met onze sturingsfilosofie. Waar dat leidt tot afwijkingen van het provinciaal beleid die voor ons onvoldoende gemotiveerd zijn, zullen wij conform onze sturingsfilosofie in contact treden met de gemeente.	Geen aanpassing.
3	N1	NMFD	**Kernkwaliteiten. Rolverdeling.** Steun voor de verduidelijking van de rolverdeling bij het omgaan met kernkwaliteiten	Wij nemen dit standpunt voor kennisgeving aan.	Geen aanpassing.
3.1	E24, E25	Fam. Krans, fam. Van Ginkel	**Kernkwaliteiten. Indicatoren.** Moet worden afgeleid dat er geen onderscheid wordt gemaakt tussen kernkwaliteiten en indicatoren?	De indicatoren zijn bedoeld om meer concrete handvatten te geven aan de kernkwaliteiten. Waar dit overbodig is, wijken indicatoren niet af van de kernkwaliteiten zelf.	Geen aanpassing.
3.1	E39	Platform Storm	**Wegingsfactor landschapskwaliteit.** Toevoegen hoe landschapskwaliteit gemeten wordt.	De uitwerking van de kernkwaliteit landschap is opgenomen in hoofdstuk 4 van de Actualisatie. Paragraaf 4.2.1 handelt geheel over de uitwerking van deze kernkwaliteit en vormt daarmee de basis voor de 'meting' waarom gevraagd wordt.	Geen aanpassing.
3.1	B1	Parkmanagement Emmen bv	**Kernwaarde bedrijvigheid. Begrip.** Ontwikkelingen met 'bedrijfseconomische aspecten'.	Bij kernwaarde bedrijvigheid gaat het om de (bedrijfs-) economische meerwaarde en de kwaliteitsimpuls die een ontwikkeling oplevert. Onder (bedrijfs-)economische meerwaarde verstaan we bijvoorbeeld werkgelegenheid, innovatief, onderscheidend, levensvatbaar, verdiencapaciteit en aantrekkingskracht. Het betreft hier niet	Geen aanpassing.

				per se een kleinschalige ontwikkeling.	
3.1	G6	Meppel	**Kernwaarde bedrijvigheid. Indicatoren toevoegen.**	Wij menen dat we met de indicatoren werkgelegenheid en vestiging van bedrijven twee goede indicatoren benoemd hebben. In reactie op een andere zienswijze hebben we daarnaast toegevoegd dat de kernwaarde bedrijvigheid tevens van toepassing is op bestaande bedrijvigheid. Verderop in de Omgevingsvisie (paragraaf 4.1) wordt aan de kernwaarde bedrijvigheid meer handen en voeten gegeven.	Geen aanpassing.
3.1	G6	Meppel	**Natuur. Indicatoren.** Overweeg de indicatoren voor natuur.	Door 'biodiversiteit' als indicator te gebruiken wordt aangesloten op de landelijke systematiek en kan gebruik worden gemaakt van landelijke databases en expertise. De ontwikkeling van de biodiversiteit als graadmeter van de toestand van de Drentse natuur, kan zo vergeleken worden met landelijke trends. Bovendien kan een relatie worden gelegd met het volgen van de resultaten van het subsidiestelsel voor natuur (zie hoofdstuk 10, monitoring en evaluatie van biodiversiteit).	Geen aanpassing.
3.1	G6	Meppel	**Kernwaarde en kernkwaliteiten. Onduidelijkheid.** Belangenafweging, wordt niet goed duidelijk of dit als dan niet gaat over de provinciale kernkwaliteiten.	In de tekst (pag. 24) staat genoemd dat de kernkwaliteiten die van provinciaal belang zijn, staan verbeeld op de kaarten 2a tot en met 2f en dat wij op die kernkwaliteiten onze inzet richten. Door deze passage naar een andere plek te verplaatsen hopen wij te verhelderen dat onze afweging over kernkwaliteiten op deze kernkwaliteiten van provinciaal belang ziet.	Passage op pag. 24 verplaatsen waar staat dat de kernkwaliteiten van provinciaal belang op kaarten 2a tot en met 2f zijn opgenomen.
3.1	G7	Noordenveld (bijlage)	**Kernkwaliteiten. Indicatoren.** Dekt de indicator Openheid de kernkwaliteit Landschap wel voldoende? Waarom is de kernkwaliteit Ruimte niet op kaart verbeeld?	Het begrip 'ruimte' is in de totstandkomingsfase van de Omgevingsvisie 2010 als kernkwaliteit opgehaald. Opmerking van indiener dat 'Openheid' als indicator voor landschap tekort schiet, is juist, daarom hebben wij het begrip 'ruimte' samen met de indicator 'openheid van het landschap' bij de vertaalslag in 2010 ondergebracht bij de kernkwaliteit Landschap. De kernkwaliteit landschap is één van de zes kernkwaliteiten. Ten opzichte van de Omgevingsvisie 2010 zijn met deze actualisatie geen nieuwe of andere kernkwaliteiten gedefinieerd.	Geen aanpassing.
3.1	N1	NMFD	**Natuurnetwerk. Begrip.** PAS en de KRW zijn regelgeving en maken geen onderdeel uit van het Natuurnetwerk. Dus tekst aanpassen.	Wij wijzigen de tekst hier van 'maken daar deel van uit' naar 'zijn van invloed op'.	Passage op pag. 31 aanpassen. 'Maken daar deel van uit' wordt 'zijn van invloed op'.

3.1	N1	NMFD	**Kernkwaliteiten. Rol kernkwaliteitenteam.** 3.1. p.31 Kernkwaliteitenteam is vooral intern bezig, er is nauwelijks sprake van samenwerking met externe deskundigen. Onduidelijk wat dit kernkwaliteitenteam precies doet.	Wij hebben er voor gekozen om het 'wat' van ons beleid in deze actualisatie beter toe te lichten, en dat bij fundamentele zaken zoals de sturingsfilosofie ook voor het 'hoe' te doen. De op pag. 31 genoemde aanpak heeft als doel integraal te werken conform de sturingsfilosofie van de Omgevingsvisie die uitgaat van twee richtingen: enerzijds het stimuleren van economische ontwikkeling en anderzijds het koesteren van kernkwaliteiten. In feite betreft de verwoorde aanpak van het Kernkwaliteitenteam inderdaad een interne kwestie; het is echter voor anderen, die met de provincie te maken hebben, wel relevant te weten dat wij op deze manier de integrale beleidsuitvoering vormgeven. Niet in het minst omdat bij het goed gestalte geven van deze aanpak en het samenwerken aan een ruimtelijke ontwikkeling, wel samenwerking met externe deskundigen of gemeenten aan de orde is.	Geen aanpassing.
3.1 en kaart 2	N1	NMFD	**Toelichtende kaart 2 Verzamelkaart Kernkwaliteiten.** 3.1. Terminologie van (kaart 2) 'verzamelkaart' in tekst wekt verwarring.	Wij zijn het met indiener eens dat deze terminologie verwarrend kan werken. Kaart 2 is bedoeld als signaleringskaart. Deze kaart geeft slechts aan waar sprake is van een of meer kernkwaliteiten van provinciaal belang. Voor de betekenis hiervan dient verder gekeken te worden op kaart 2a t/m. 2 f. Kaart 2. 'Verzamelkaart Kernkwaliteiten' hernoemen we tot Kaart 2. ‘Signaleringskaart Kernkwaliteiten’.	Kaart 2 (opgenomen in Hoofdstuk 3 van de tekst) hernoemen we tot ‘Signaleringskaart Kernkwaliteiten’.
3.1	N1	NMFD	**Kernkwaliteiten. Indicatoren.** Indicator 'natuurlijke processen' toevoegen.	Een indicator die eenvoudig te meten is, verdient de voorkeur, zie antwoord bij G6 Meppel 3.1.	Geen aanpassing.
3.1	N1	NMFD	**Instrumenten. Relatiebeheer.** Op pag. 31 en 32 is de passage over relatiebeheer verder uitgewerkt. Het werken via dit instrument is echter niet transparant voor externen.	Het Relatiebeheer is een informeel instrument dat zijn beslag krijgt voorafgaand aan het doorlopen van wettelijke procedures. Waar Relatiebeheer tot inhoudelijke afspraken leidt, zijn resultaten altijd terug te vinden in de ruimtelijke plannen waarin die worden neergelegd. Zo'n ruimtelijk plan doorloopt dan de wettelijke procedure met alle waarborgen die daarbij horen. De provincie blijft ook dan vanuit zijn in de Omgevingsvisie neergelegde belangen adviseren. Het voeren van Relatiebeheer doet aldus geen enkele afbreuk aan rechten van derden.	Geen aanpassing.
3.1.	N1	NMFD	**Instrumenten. Regionale Agenda's.** De zin 'Omdat de middelen schaars zijn *[…]*', kunnen wij niet plaatsen.	Wij hebben de zin geherformuleerd.	Op pag. 32 de desbetreffende zin aangepast tot: 'Wij hebben samen met onze partners Regionale Agenda's opgesteld (in Zuidwest-Drenthe de Samenwerkingsagenda genoemd'.
3.1	N1	NMFD	**Instrumenten. Nota grondbeleid.** NMFD willen met TBO’s worden betrokken bij het opstellen van de nota.	De (concept) nota grondbeleid zal met onder andere deze indieners besproken worden.	Geen aanpassing.

3.1	E27, E29	De heer Bergstra, Mevrouw Edelenbosch	**Afweging kernkwaliteiten.** Er wordt gesproken over typisch Drentse dynamiek. Dit is niet helder en dus controleerbaar. Het lijkt of het onverenigbare wordt verenigd en toegedekt.	Alleen in de paragraaf 'Essentie van de visie' wordt de terminologie 'typisch Drentse dynamiek' gehanteerd. In paragraaf 3.1, onder het kopje 'Wijze van afwegen kernkwaliteiten en kernwaarde bedrijvigheid' vindt u de manier terug hoe wij kernkwaliteiten en kernwaarde onderling afwegen. Het betreft een globale omschrijving die in de praktijk een nadere invulling zal krijgen.	Geen aanpassing.
3.1	B3	LTO	**Kernwaarde bedrijvigheid. Indicatoren.** Indicatoren kernwaarde bedrijvigheid uitbreiden met 'ontwikkeling van bestaande bedrijven'.	Deze suggestie nemen wij over.	In 3.1 (pag. 22) wordt 'Ontwikkeling bestaande bedrijvigheid' als indicator toegevoegd.
3.4	G6	Meppel	**Instrumenten. Verordening.** Termen verordening en visie lijken verwisseld.	Bij het herlezen van paragraaf 3.4 hebben wij niet kunnen ontwaren waar de term verordening en visie verwisseld zouden zijn.	Geen aanpassing.
3.4	G5	Assen (bijlage)	**Instrumenten. Grondbeleid.** Uitgangspunten nota Grondbeleid op nemen in voorliggende Omgevingsvisie, in het kader van integrale sturing.	Het betreft hier een beleidsuitvoering en geen visie.	Geen aanpassing.

Hoofdstuk-, paragraaf-nummer	***Nr. ziens-wijze***	***Afzender***	***Samenvatting***	***Beantwoording***	***Tekstaanpassing in AOV***
4.1	B1	Parkmanagement Emmen bv	**Kernwaarde bedrijvigheid. Rol provincie.** Rol overheid inzake economie en werkgelegenheid is beperkt. Rol zit vooral in (digitale) infrastructuur / vestigingsklimaat en qua personeel.	Het klopt inderdaad dat de rol van de provincie in het direct creëren van werkgelegenheid relatief beperkt is. Het gaat veeleer om het creëren van de juiste randvoorwaarden (o.a. vestigingsklimaat, arbeidsmarkt & onderwijs) en het faciliteren, stimuleren en samenbrengen van partijen.	Geen aanpassing.
4.1	B3	LTO	**Kernwaarde bedrijvigheid. Agrarische ontwikkeling.** Naast het KEI, ook de AgroAgenda en het Innovatieprogramma Veenkoloniën opnemen in het programma voor agrarische ontwikkeling.	Deze suggestie nemen wij over.	In 4.1 ingevoegd. Zin is geworden: 'Ons economisch beleid is verwoord in het Kader voor Economische Investeringen (KEI) en daarnaast in andere beleidsdocumenten, zoals de AgroAgenda en het Innovatieprogramma Veenkoloniën'.
4.1	N1	NMFD	**Kernwaarde bedrijvigheid. Nut.** Begrip kernwaarde bedrijvigheid voegt niets toe aan de gebruikelijke belangenafweging RO	Wij menen dat met het koppelen van het begrip kernwaarde bedrijvigheid aan de kernkwaliteiten de afweging in het besluitvormingsproces tussen deze twee aspecten aan kracht en transparantie wint. In de Actualisatie hebben we het begrip Kernwaarde bedrijvigheid daarom nader uitgewerkt in het document. Wij delen de mening van indiener hier dus niet.	Geen aanpassing.

4.1	O1	Mevrouw De Boer	**Kernkwaliteiten. Ruimtelijke verankering.** Van te voren worden niet de kernkwaliteiten ruimtelijk vastgelegd. Dat pakt verkeerd uit voor de veenkoloniën	In het eerste deel van de brief gaat indiener in op de wijze van afwegen van de kernkwaliteiten versus ontwikkelingen vanuit bedrijvigheid en landbouw. Indiener stelt dat er onvoldoende afweging van de kernkwaliteiten heeft plaatsgevonden in deze Actualisatie en heeft opmerkingen over de gelijkwaardigheid dan wel ondergeschiktheid ten opzichte van bedrijvigheid en landbouw. Indiener haalt daarbij de Belvedère-visie aan. Wij staan als provincie achter de Belvedère-gedachte, waarbij het motto 'behoud door ontwikkeling' voorop staat. Wij vinden dat ruimtelijke ontwikkelingen, zoals die in landbouw of bedrijvigheid, moeten worden afgewogen tegen de bestaande waarden oftewel kernkwaliteiten. Daarom is er in Hoofdstuk 3 meer verduidelijking gegeven aan de omgang hiermee. Ons motto is hierbij dat bij ruimtelijke ontwikkelingen álle belangen in beeld gebracht moeten zijn, juist om een goede afweging te kunnen maken. Ook wanneer bij de afweging blijkt dat een ander belang zwaarder weegt, zoals het economische of agrarisch belang, kan er dan nog integraal bekeken worden op welke wijze de kernkwaliteiten zo min mogelijk aangetast worden. Dit betekent dat, ook al zijn de kernkwaliteiten ondergeschikt, er wel degelijk een weging plaatsvindt en er ook gekeken wordt of en in hoeverre de kernkwaliteiten gerespecteerd kunnen blijven.	Geen aanpassing.
4.2	B3	LTO	**Kernkwaliteiten. Uitwerking.** Tekst verwijst naar een website www.kernkwaliteiten.nl die nog niet operationeel is. Uitwerking kernkwaliteiten blijft abstract en onvoldoende concreet. LTO wenst hierbij voor definitieve vaststelling betrokken te worden, gezien de mogelijk grote gevolgen voor de sector.	De website www.kernkwaliteitendrenthe.nl (operationeel vanaf juli 2014) biedt achtergronden en toelichtingen op het beleid uit de Omgevingsvisie, maar geen detaillering van het in de Omgevingsvisie vastgelegde beleid voor landschap, cultuurhistorie, aardkundige waarden, archeologie, natuur en rust. De concrete vertaling naar de uitvoering is en blijft afhankelijk van de ruimtelijke opgave of de gewenste veranderingen (ten gunste van de landbouw of anderszins). Wij kunnen op dit moment niet tot in detail voorzien welke ruimtelijke veranderingen aan de orde zullen komen in gebieden met kernkwaliteiten van provinciaal belang en daarom ook niet hoe wij daar dan mee omgaan. Bovendien is het schaalniveau waarop de provincie werkt nu eenmaal vrij abstract en op hoofdlijnen. Indiener ziet dit op dezelfde wijze terug in de uitwerking van de robuuste landbouw. Indiener geeft aan betrokken te willen zijn bij uitwerkingen van de kernkwaliteiten. Wij stellen dat op prijs. Wanneer het landbouwbelang in het geding is in een concrete opgave, zullen wij indiener betrekken. Ook wanneer sectoraal beleid van een van de kernkwaliteiten wordt uitgewerkt zullen wij dat doen. We hebben wat dat betreft goede ervaringen opgedaan in het Archeologieconvenant uit 2011 over landbouwkundig gebruik van de bodem.	Geen aanpassing.

4.2	E39	Platform Storm	**Kernkwaliteiten. Website.** De website is niet in de lucht terwijl de inspraak loopt. Hoe komt dit?	Op pag. 39 van het ontwerp is vermeld dat het de bedoeling is om de website in het eerste kwartaal van 2014 ‘online’ te brengen. Inmiddels is duidelijk dat dit juli 2014 wordt. Een en ander is vanuit het proces van de Actualisatie in die zin geen probleem dat de website zelf geen onderdeel uitmaakt van die Actualisatie.	Geen aanpassing.
4.2	E24, E25	Fam. Krans, fam. Van Ginkel	**Kernkwaliteiten. Uitwerking.** De uitwerking van kernkwaliteiten staat niet in de volgorde van pag. 23. Kernkwaliteiten en indicatoren worden door elkaar gehaald. Een aantal wordt niet behandeld of in andere context vanaf pag. 64.	De volgorderlijkheid van behandeling lijkt ons geen principiële zaak. Indiener ziet juist dat niet alle in het voorbereidingstraject van de Omgevingsvisie Drenthe 2010 naar voren gekomen kernkwaliteiten concreet naar de Omgevingsvisie konden worden vertaald. Dit is in het proces naar de Omgevingsvisie Drenthe 2010 reeds verantwoord. Hiertoe behoort ook de keuze om aan de kernkwaliteit veiligheid de indicatoren sociale veiligheid, externe veiligheid en verkeersveiligheid te hangen en aan ‘Noaberschap’ de indicatoren leefbaarheid en ‘passend bij Drenthe’ en om deze kernkwaliteiten als ‘Milieu en leefomgevingskwaliteit’ mee te nemen in de Visie. De Actualisatie verandert op dit punt niets.	Geen aanpassing.
4.2	O1	Mevrouw De Boer	**Kernkwaliteiten. Verschil in benadering Drenthe en Groningen.** AOV Drenthe en Gronings beleid gaan over hetzelfde gebied maar zijn niet gelijk. Dat moet worden uitgelegd.	De provincies Groningen en Drenthe maken verschillende keuzes over de landbouw- en windenergiemogelijkheden. Dit heeft mede te maken met de mogelijkheden in en samenhang met de fysieke, economische en landschappelijke situatie van elke provincie als geheel. Zowel voor landbouw als voor windenergie liggen er (deels landelijk) vastgestelde opgaven. Wij doen daarbij ons best, op de wijze zoals wij hiervoor al beschreven, om de ruimtelijke structuur te behouden, te accentueren of als inspiratie te laten dienen. Tot slot kan gezegd worden dat de status van beschermd dorpsgezicht er één is die vanuit de Monumentenwet is opgelegd; hier zijn gemeenten verantwoordelijk voor de uitwerking van de bescherming in het bestemmingsplan.	Geen aanpassing.

4.2	O1	Mevrouw De Boer	**Kernkwaliteiten. Benamingen.** Verschillende benamingen voor hetzelfde gebied in de teksten. Indiener doet voorstel hoe benamingen aan te passen.	Het verschil in benaming komt voort uit het verschil in uitwerking dat de beleidsvelden Landschap en Cultuurhistorie vragen: landschap gaat uit van de indeling van Drenthe in landschapstypen en zoekt voor het provinciaal belang voor elk type de gedeelde kenmerken. Cultuurhistorie zoomt meer in op die specifieke kenmerken en heeft daartoe voor het indelen in verschillende gebieden gekozen. Eén van de landschapstypen is het type 'Veenkoloniën', dat komt dus op meerdere plekken in Drenthe voor. Het begrip 'Oude Veenkoloniën' is een verbijzondering van het noordelijk gelegen Drents - Groningse veenkoloniën. Op de kaart Kernkwaliteit Landschap is te zien waar het landschapstype 'Veenkoloniën' in Drenthe ligt. De pagina waar indiener naar refereert is een aanvulling op deze kaart. De tekst is een algemene tekst horend bij het landschapstype 'Veenkoloniën'. De door indiener voorgelegde suggestie om de benaming van de oostelijk gelegen Drentse veenkoloniën te wijzigen in 'Veenkoloniën' en deze daarmee als dé Drentse veenkoloniën te beschouwen, doet zowel tekort aan de veenkoloniën elders in Drenthe als aan de oostelijk gelegen veenkoloniën zelf. Om die reden nemen wij de voorgestelde aanpassing niet over.	Geen aanpassing.
4.2.1	G6	Meppel	**Kernkwaliteiten. Wegpanorama's.** Wegpanorama's zijn niet duidelijk terug te vinden op de kaart en legenda.	Het beleid rondom de wegpanorama's is verwoord in de tekst. Op kaart 2b. staan daarbij duidelijk aangeduid de wegen waarop het in de tekst verwoorde beleid van toepassing is. Wegpanorama's zijn in onze visie geen punten. Het beleid rondom wegpanorama's gaat over de manier van handelen bij ontwikkelingen aan en langs deze wegen. Daarom zijn markeringen op de visiekaart 2010 vervallen. De nu gekozen weergave komt overeen met de weergave zoals op www.ruimtelijkeplannen.nl.	Geen aanpassing.
4.2.1	O1	Mevrouw De Boer	**Kernkwaliteiten. Definitie landschap.** Definitie landschap aanpassen: gebruik moet niet centraal staan.	Indiener geeft aan dat de intrinsieke waarde van het landschap onvoldoende in de door ons gedefinieerde definitie naar voren komt. Wij delen de mening dat het landschap een intrinsieke waarde vertegenwoordigt. Landschap is derhalve ook één van de kernkwaliteiten van Drenthe. Wij volgen indiener op dit punt en vullen de definitie aan. De opvatting met betrekking tot 'gelegenheidsretoriek' delen wij niet. Hoogspanningsmasten, antennemasten, windmolens en andere objecten zijn een uiting van de huidige tijd waarin wij leven. Indiener stelt dat dergelijk objecten niet zullen behoren tot de toekomstige nalatenschap van cultureel erfgoed. Of dit nu juist is of niet; deze objecten vragen een plek in onze ruimte omdat de huidige maatschappij (wij allemaal), er behoefte aan heeft. Vanuit het provinciale beleidsveld landschap wordt altijd gezocht naar een goed mogelijke inpassing / inplaatsing van ontwikkelingen, passend bij het	Aan de definitie Landschap in paragraaf 4.2.1 wordt een alinea tussengevoegd als volgt: [...wordt bepaald door natuur en cultuur]. 'Het landschap vertegenwoordigt een intrinsieke waarde. Het draagt bij aan onze beleving van de ruimte. Het landschap geeft inzicht hoe onze voorouders met hun ruimte omgingen en heeft daarmee historische waarde. In algemene zin wordt het landschap van onze jeugd gekoesterd. Landschap roept herinneringen op. Mede de kwaliteit van het landschap draagt bij aan het welbevinden van de mens'. [Het

				landschapspatroon. Landschapskenmerken, de structuur en de schaal van het landschap zijn hierbij inspiratiebronnen.	landschap is...]
4.2.1	G3	Midden-Drenthe	**Kernkwaliteiten. Hoogbouw.** Ruimtelijke invulling binnen de kernen beschouwen als gemeentelijke verantwoordelijkheid.	Het thema 'Hoogbouw' is in de Actualisatie als zodanig niet nieuw. De zin ‘Het bouwbesluit hanteert voor het begrip een minimale hoogte van 12 meter’, is in de tekst van de Actualisatie t.o.v. de tekst van de Omgevingsvisie Drenthe 2010 verwijderd. Bij nader inzien levert deze ogenschijnlijke verduidelijking niet het gewenste effect. Het roept discussie over het domein van de overheden op. Kenmerk van hoogbouw is dat het meer aspecten kent dan de locatiekeuze binnen de kern. Het gaat ook om het uitstralingseffect naar het omliggende landschap en hoe een kern zich aan de randen manifesteert. Het provinciaal belang zit in het effect van hoogbouw op de beleving van dorps en stadsranden. Dit is bij deze expliciet benoemd. Het begrip ‘provinciaal belang’ is aan de tekst toegevoegd.	Nieuwe tekst kopje 'Hoogbouw' (pag. 48): 'Hoogbouw is een term die gebruikt wordt voor hoge gebouwen en bouwwerken. Hoogbouw kan een stedenbouwkundige oplossing zijn om zuinig met de beschikbare ruimte om te gaan. Ook kan hoogbouw bepaalde plekken accentueren. Omdat hoogbouw stedelijkheid uitstraalt en het bestaande dorps- en stadssilhouet transformeert, vinden wij dat hoogbouw geen inbreuk mag maken op de beleving van het landschap. Daar ligt het provinciale belang. Bij plannen ten aanzien van hoogbouw kijken wij daarom niet alleen naar de betekenis daarvan binnen een bepaalde stedenbouwkundige structuur, maar ook naar de impact van de hoogbouw op de beleving van de horizon vanuit nabijgelegen (binnen 10 km) cultuurhistorische dorpenensembles. Daarom willen wij dat aan plannen voor hoogbouwontwikkelingen een landschapsplan wordt gekoppeld. Het inzetten van 3D-visualisaties kan helpen om de mate van de impact te bepalen. In de komende periode willen wij hierover met de gemeenten van gedachten wisselen, om hierop gezamenlijk beleid te voeren. Voor gemeenten die al een hoogbouwvisie hebben vastgesteld, vormt deze de basis voor het gezamenlijk te ontwikkelen gedachtegoed'.

4.2.1	G5	Assen (bijlage)	**Kernkwaliteiten. Hoogbouw.** Het lijkt ons onnodig om voor ontwikkelingen passend binnen de gemeentelijke ‘Hogere Bouw visie’ nog een separaat landschapsplan op te stellen.	Het thema 'Hoogbouw' is in de Actualisatie als zodanig niet nieuw. De zin ‘Het bouwbesluit hanteert voor het begrip een minimale hoogte van 12 meter’, is in de tekst van de Actualisatie t.o.v. de tekst van de Omgevingsvisie Drenthe 2010 verwijderd. Bij nader inzien levert deze ogenschijnlijke verduidelijking niet het gewenste effect. Het roept discussie over het domein van de overheden op. Kenmerk van hoogbouw is dat het meer aspecten kent dan de locatiekeuze binnen de kern. Het gaat ook om het uitstralingseffect naar het omliggende landschap en hoe een kern zich aan de randen manifesteert. Het provinciaal belang zit in het effect van hoogbouw op de beleving van dorps en stadsranden. Dit is bij deze expliciet benoemd. Het begrip ‘provinciaal belang’ is aan de tekst toegevoegd.	Nieuwe tekst kopje 'Hoogbouw' (pag. 48): 'Hoogbouw is een term die gebruikt wordt voor hoge gebouwen en bouwwerken. Hoogbouw kan een stedenbouwkundige oplossing zijn om zuinig met de beschikbare ruimte om te gaan. Ook kan hoogbouw bepaalde plekken accentueren. Omdat hoogbouw stedelijkheid uitstraalt en het bestaande dorps- en stadssilhouet transformeert, vinden wij dat hoogbouw geen inbreuk mag maken op de beleving van het landschap. Daar ligt het provinciale belang. Bij plannen ten aanzien van hoogbouw kijken wij daarom niet alleen naar de betekenis daarvan binnen een bepaalde stedenbouwkundige structuur, maar ook naar de impact van de hoogbouw op de beleving van de horizon vanuit nabijgelegen (binnen 10 km) cultuurhistorische dorpenensembles. Daarom willen wij dat aan plannen voor hoogbouwontwikkelingen een landschapsplan wordt gekoppeld. Het inzetten van 3Dvisualisaties kan helpen om de mate van de impact te bepalen. In de komende periode willen wij hierover met de gemeenten van gedachten wisselen, om hierop gezamenlijk beleid te voeren. Voor gemeenten die al een hoogbouwvisie hebben vastgesteld, vormt deze de basis voor het gezamenlijk te ontwikkelen gedachtegoed'.
4.2.1 en 4.2.3	G6	Meppel	**Kernkwaliteiten. Landschap versus cultuurhistorie.** Vraag naar relatie provinciaal belang landschap en cultuurhistorie in lint Nijeveen/ Bovenboeren.	Landschap en Cultuurhistorie zijn twee beleidsvelden, en vallen tevens onder de kernkwaliteiten. Landschap heeft zijn provinciaal belang benoemd en ook Cultuurhistorie. In veel gevallen vullen ze elkaar en soms overlappen ze. Voor het landschap van en rond Nijeveen betekent dit dat er zowel vanuit landschap als vanuit cultuurhistorie een provinciaal belang ligt in dit gebied. Daarbij zijn de bebouwingslinten en de griften van provinciaal cultuurhistorisch belang. Nadere toelichting hierop en op het bijbehorende beleid vindt u in het	Geen aanpassing.

				Cultuurhistorische Kompas Drenthe, de beleidsnota Cultuurhistorie waarnaar ook in de Omgevingsvisie wordt verwezen.	
4.2.2	N1	NMFD	**Kernkwaliteit natuur. Definitie.** Definitie Natuur en Biodiversiteit. Wijziging : laatste alinea 'Het eindresultaat is afhankelijk van beheerkeuzes. Vele soorten natuur vereisen een bepaalde menselijke inspanning.'	De definitie Natuur en Biodiversiteit is gewijzigd in de Handreiking Kernkwaliteiten en zal ook hier gewijzigd worden. Daarmee wordt ook invulling gegeven aan de opmerking van indiener.	Tekst aanpassing: 'In Drenthe is alle natuur – ook de natuur in reservaten en in Natura 2000-gebieden – beïnvloed door de mens en het resultaat van een meestal langdurige benutting (gebruik, beheer) door de mens. Het eindresultaat blijft alleen in stand door permanente inspanning van de mens. Dat kan bestaan uit plaggen of maaien, maar ook zorgen voor een goede waterstand of luchtkwaliteit'. Zin daarna wordt geschrapt.
4.2.3	G6	Meppel	**Kaarten. Informatiekaart Cultuurhistorie.** Kaart 2f Informatiekaart Cultuurhistorie komt niet in de bijlage voor. Ook kaart kernkwaliteit cultuurhistorie is kaart 2f. Dit geldt ook voor de kaarten 2e op pagina 57 en 59.	Wij hebben ervoor gekozen om alleen de beleidsmatig relevante kaarten in de bijlage op te nemen. De kaarten die slechts feitelijke informatie verschaffen, te weten de kaart 2e. Informatiekaart archeologie en kaart 2f. Informatiekaart cultuurhistorie, zijn daarom niet bijgevoegd. Hetzelfde geldt overigens de overkoepelende kaart 2. Signaleringskaart Kernkwaliteiten. De Informatiekaarten hebben wel het nummer 2e. respectievelijk 2f. gekregen, daar zij de basis voor de bijbehorende beleidsmatige kernkwaliteitenkaart vormen.	Geen aanpassing.
4.2.3	O1	Mevrouw De Boer	**Kaarten. Landbouwgebied Plus versus cultuurhistorie.** Landbouwgebied plus (kaart 6) valt grotendeels samen met gebied cultuurhistorie (eisen stellend) Kaart 2f. Dit is strijdig. In Landbouwgebied Plus zouden kernkwaliteiten ondergeschikt zijn. Landschap spreekt zich daar wel goed over uit.	Voor de positie en weging van kernkwaliteiten algemeen verwijzen wij hiervoor naar ons antwoord elders (over 4.1, pag. 1). Voor Cultuurhistorie is in de Veenkoloniën bewust het regime 'Eisen stellen' gekozen. In het door indiener genoemde gebied ligt een grote sociaaleconomische opgave, die vraagt om oplossingen en nieuwe functies. Juist daarom willen wij dat cultuurhistorie vroegtijdig in het proces van planontwikkeling en bij de weging van belangen als inspirerende en meewegende factor wordt meegenomen. Aan de dominante positie van landbouw doet dit niet af. Wanneer uiteindelijk zou blijken dat cultuurhistorie niet kan worden meegenomen in agrarische ontwikkelingen, kunnen deze laatste, mits goed gemotiveerd, doorgang vinden.	Geen aanpassing.

4.2.3	O1	Mevrouw De Boer	**Kernkwaliteit cultuurhistorie. Veenkoloniën.** Het gebied de Veenkoloniën is onvoldoende en onzorgvuldig in de AOV terechtgekomen. Daardoor wordt de cultuurhistorische waarde onvoldoende erkend en beschermd.	De concept-kaart Cultuurhistorie van pag. 53 komt rechtstreeks uit het Cultuurhistorisch Kompas. Het gebied De Monden wordt in deze beleidsnota beschreven en bevat en beschrijft zowel het deel van Annerveensche - en Eexterveenschekanaal, als het zgn. Mondengebied. Het valt bovendien in de zwaarste sturingscategorie van Cultuurhistorie, namelijk 'Eisen stellen'. Hiermee is de waarde van het gebied voldoende beschreven en in beleid vastgelegd. Daarom veranderen wij de indeling van kaart 2f op pag. 53 niet.	Geen aanpassing.
4.2.3 en kaart 2f	O1	Mevrouw De Boer	**Kaarten. Cultuurhistorie in Veenkoloniën.** Oude Veenkoloniën toevoegen in tekst en kaart als gebied van cultuurhistorie (eisen stellen).	De concept-kaart Cultuurhistorie van pag. 53 komt rechtstreeks uit het Cultuurhistorisch Kompas. Het gebied De Monden wordt in deze beleidsnota beschreven en bevat en beschrijft zowel het deel van Annerveensche - en Eexterveenschekanaal, als het zgn. Mondengebied. Het valt bovendien in de zwaarste sturingscategorie van Cultuurhistorie, namelijk 'Eisen stellen'. Hiermee is de waarde van het gebied voldoende beschreven en in beleid vastgelegd. Daarom veranderen wij de indeling van kaart 2f op pag. 53 niet.	Geen aanpassing.
4.2.4	E24, E25	Fam. Krans, fam. Van Ginkel	**Kernkwaliteiten. Archeologie en aardkundige waarden.** Voor deze kernkwaliteiten gelden beschermingsniveaus. Waarom is dit voor andere kernkwaliteiten niet het geval?	De uitwerking van beleid kan per kernkwaliteit verschillen.	Geen aanpassing.
4.2.4	G6	Meppel	**Kernkwaliteiten. Archeologie.** Meppel gaat uit van de eigen beleidskaart archeologie voor het provinciaal belang archeologie en aardkundige waarden.	De gemeentelijke beleidskaart archeologie (= archeologische beleidsadvieskaart) is in samenwerking met de provincie gemaakt. Het provinciaal belang archeologie is in deze kaart verwerkt. Dit geldt niet voor de aardkundige waarden van provinciaal belang.	Geen aanpassing.
4.2.4	G6	Meppel	**Kernkwaliteiten. Archeologie.** Meppel geeft aan dat de provincie veel vraagt van de gemeente met een generieke bescherming d.w.z. behoudenswaardige vindplaatsen die niet ongezien verloren kunnen gaan.	In feite geeft de gemeente al invulling aan het provinciale generieke beleid dat behoudenswaardige vindplaatsen niet ongezien verloren mogen gaan door in haar beleidskaart archeologie altijd onderzoek te vragen voor bodemingrepen op AMK-terreinen (bekende archeologische terreinen op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van Drenthe). AMK-terreinen zijn in principe behoudenswaardige vindplaatsen waar het uitgangspunt behoud-in-situ geldt. Indien dat niet mogelijk is, geeft de gemeentelijke archeologiekaart aan dat de informatie die in de bodem aanwezig is door middel van onderzoek (opgraving) moet worden vastgelegd. Hoe dat gebeurt, is een zaak van de gemeente zelf. Voor het generiek beleid vraagt de provincie geen afstemming.	Geen aanpassing.

4.2.4	G6	Meppel	**Kernkwaliteiten. Archeologie.** Meppel vraagt om ondersteuning vanuit de provincie.	De provincie faciliteert in algemene zin het erfgoedbeleid van gemeenten, waar mogelijk, nodig en wenselijk. Vanuit die optiek zijn wij binnen de Culturele Alliantie 2009-12 een samenwerking met de gemeente Meppel aangegaan om de gemeentelijke archeologiekaart te maken. In vervolg op deze Alliantie en de daarin vormgegeven samenwerking zetten wij vanuit onze huidige Cultuurnota stappen om met de Drentse gemeenten de onderlinge samenwerking en ambities op het gebied van erfgoed verder te ontwikkelen (het zgn. Erfgoedproces).	Geen aanpassing.
4.2.4	G6	Meppel	**Kernkwaliteiten. Archeologie.** Kan er geen categorie 'vrijgesteld van onderzoek' worden toegevoegd aan de beleidskaart archeologie in de Omgevingsvisie?	Het provinciaal belang archeologie is van toepassing op een klein deel van het totale archeologische erfgoed van Meppel. De gemeente is eerste verantwoordelijke en heeft eigen beleidsvrijheid. Meppel vult dit in door in de gemeentelijke archeologiekaart voor de archeologische verwachtingsgebieden een vrijstelling van archeologisch onderzoek op te nemen voor bodemingrepen kleiner of gelijk aan 1000 m2. Voor de historische kern van Meppel kent de gemeente een onderzoek vrijstelling van 50 m2. Wij onderschrijven deze vrijstellingen ook voor het provinciaal belang in de gemeente Meppel.	Geen aanpassing.
4.2.4	G9	Coevorden	**Kernkwaliteiten. Archeologie.** Niet gelukkig met manier waarop provincie vormgeeft aan thema archeologie (o.a. bevoegdheden). Met het formuleren van beleid treedt provincie in bevoegdheid van gemeenten (zie art 38 e.v. Monumentenwet). Al geruime tijd overleg hierover, zonder resultaat. Coevorden wijzigt standpunt niet.	In het kader van de Wro is de provincie bevoegd om het provinciale belang te formuleren. Wij doen dit voor onze kernkwaliteiten, cultuurhistorie, archeologie, aardkundige waarde, natuur, landschap en rust.	Geen aanpassing.
4.2.4	G9	Coevorden	**Kernkwaliteiten. Archeologie.** Aanduiding op kaart 2e voor Molenakkers (behoud in situ) aanpassen, zodat ontwikkeling aan rand niet wordt belemmerd.	Indien behoud in situ niet mogelijk is, dient de aanwezige informatie waarde veiliggesteld te worden door middel van een opgraving (behoud ex situ). Derhalve wordt ontwikkeling aan de randen van dit monument niet belemmerd.	Geen aanpassing.
4.2.6	B3	LTO	**Kernkwaliteiten. Licht.** Open melkstallen worden als nieuwe belangrijke bron van lichthinder aangemerkt, maar een project licht melkveehouderij van LTO en NMF wordt niet door de provincie gefaciliteerd.	In onze teksten zijn de 'open melkstallen' opgenomen in een opsomming van mogelijke bronnen van lichthinder, zonder dat er een speciale status aangegeven wordt. Er is onlangs een subsidieaanvraag bij ons ingediend voor de ondersteuning van het genoemde project.	Geen aanpassing.
4.2.6.	N1	NMFD	**Hoofdstuk 4. Kernkwaliteiten. Definitie rust.** De definitie van de kernkwaliteit Rust Toevoegen: ook voor fauna en dergelijke.	Stilte en duisternis zijn inderdaad belangrijk voor ontwikkeling van natuurwaarden.	Tekst aanpassen: toevoegen aan de definitie in 4.2.6: '*[...]* het gebied als onrustig': 'De Kernkwaliteit Rust is daarnaast ondersteunend aan de Kernkwaliteit Natuur waar het gaat om Flora en Fauna'.

4.3	G2	Hoogeveen	**Hoofdstuk 4. Leegstand.** Is primair gemeentelijk belang en geen juridisch provinciaal belang.	Zorgvuldig ruimtegebruik is een kernbegrip binnen de definitie die wij vanuit ruimtelijke kwaliteit hanteren. Leegstand houdt hiermee direct verband. Een andere zaak is welke rol wij koppelen aan het benoemen van een thema als van provinciaal belang. In het geval van leegstand is onze rol terughoudend en met name gericht op kennisdelen en faciliteren. Wij zullen dit in de tekst aldus aanpassen.	De tekst op pag. 66 wijzigen wij tot: 'Het is van maatschappelijk belang dat leegstand en verpaupering wordt voorkomen. De aanpak van leegstand is in eerste instantie een gemeentelijk belang. We zetten ons in voor de aanpak van leegstand en overcapaciteit, zonder de verantwoordelijkheid daarvoor weg te nemen bij vastgoedeigenaren en gemeenten. Onze rol zien wij vooral als faciliterend c.q. het bij elkaar brengen van partijen. Een voorbeeld hiervan vormt de drieluik economie-lezingen die in 2014 door ons worden georganiseerd over leegstand'.
4.3	G5	Assen	**Hoofdstuk 4. Leegstand en verpaupering.** Meer provinciale regie kan hierbij verstandig zijn om overprogrammering te voorkomen. Echter leegstand en verpaupering voorkomen is des gemeenten, tenzij hier geld tegenover staat.	Zorgvuldig ruimtegebruik is een kernbegrip binnen de definitie die wij vanuit ruimtelijke kwaliteit hanteren. Leegstand en verpaupering houden hiermee direct verband. Een andere zaak is welke rol wij koppelen aan het benoemen van een thema als van provinciaal belang. In het geval van leegstand en verpaupering is onze rol terughoudend en met name gericht op kennisdelen en faciliteren. Wij zullen dit in de tekst aldus aanpassen.	Zie eerdere opmerking over leegstand.
4.3	G8	Emmen	**Hoofdstuk 4. Leegstand.** Voorkomen leegstand is gemeentelijke taak en niet provinciaal belang. Provinciaal initiatief aanpak leegstand is onwenselijke doublure voor gemeenten die zelf al actief zijn op dit onderwerp. Mocht provincie hier toch mee doorgaan, dan moet provincie volledige verantwoordelijkheid nemen.	Zorgvuldig ruimtegebruik is een kernbegrip binnen de definitie die wij vanuit ruimtelijke kwaliteit hanteren. Leegstand houdt hiermee direct verband. Een andere zaak is welke rol wij koppelen aan het benoemen van een thema als van provinciaal belang. In het geval van leegstand is onze rol terughoudend en met name gericht op kennisdelen en faciliteren. Wij zullen dit in de tekst aldus aanpassen.	Zie eerdere opmerking over leegstand.
4.3	G9	Coevorden	**Hoofdstuk 4. Leegstand.** Voorkomen leegstand is gemeentelijke taak en niet provinciaal belang. Provinciaal initiatief aanpak leegstand is onwenselijke doublure voor gemeenten die zelf al actief zijn op dit onderwerp.	Zorgvuldig ruimtegebruik is een kernbegrip binnen de definitie die wij vanuit ruimtelijke kwaliteit hanteren. Leegstand houdt hiermee direct verband. Een andere zaak is welke rol wij koppelen aan het benoemen van een thema als van provinciaal belang. In het geval van leegstand is onze rol terughoudend en met name gericht op kennisdelen en faciliteren. Wij zullen dit in de tekst aldus aanpassen.	Zie eerdere opmerking over leegstand.

4.4	B3	LTO	**Bodemkwaliteit bodemsanering.** Positievere insteek van de tekst. Huidige tekst suggereert dat de landbouw de bodem nu niet duurzaam en efficiënt gebruikt, terwijl wet- en regelgeving en met diverse programma's wordt gewerkt aan een nog hoger niveau.	Wij hebben begrip voor uw zienswijze. De bodem wordt in het algemeen efficiënt en duurzaam door de landbouw gebruikt. Net als andere grondgebruikers dient ook de landbouw stappen te zetten naar een nog duurzamer en efficiënter gebruik van het productiemiddel grond. Wij passen de tekst hierop aan.	Tekst in paragraaf 4.4 wordt gewijzigd tot: 'De grootste grondgebruiker van de bodem in onze provincie is de landbouw. De sector heeft al flinke stappen gezet op het gebied van duurzaam bodemgebruik. Ons doel is dat de landbouw de bodem nog efficiënter en duurzamer gaat gebruiken. Dit draagt bij aan een blijvend kwalitatief goed productiemiddel voor de landbouw en aan diverse maatschappelijke doelen'.
4.4	G2	Hoogeveen	**Milieu en leefomgeving. Milieuhinderlijke bedrijven.** Opsomming bedrijventerreinen waar categorie 4,5, en 6 bedrijven zich kunnen vestigen is niet compleet. Uitzonderingsbeleid voor cat. 4 bedrijven is overbodig. Zorgvuldige ruimtelijke inpassing is voldoende voor zorgvuldige afweging door gemeenten.	De essentie van ons beleid is dat bij het opstellen van ruimtelijke plannen die de vestiging van milieuhinderlijke bedrijven mogelijk maken, goed wordt nagedacht over de mogelijke consequenties van de vestiging van dergelijke bedrijven. Wij achten het wenselijk dat dergelijke bedrijven zich primair vestigen op regionale bedrijventerrein en dat de VNG-systematiek wordt gehanteerd. De opsomming van bedrijventerreinen waar categorie 4,5 en 6 bedrijven zich kunnen vestigen, betreft terreinen waar nog sprake is van uitgeefbaar terrein. We erkennen echter enkele omissies in de opsomming, zoals Buitenvaart I en De Wieken/Noord B in Hoogeveen. Met het formuleren van uitzonderingsbeleid voor categorie 4 bedrijven, wordt bedoeld dat bestemmingsplannen de vestiging op lokale bedrijventerreinen mogelijk kan maken. Wij passen de tekst daarop aan.	Opsomming in paragraaf 4.4. wordt aangevuld met de volgende terreinen: Buitenhaven e.o./ Oude Vaart in Meppel, Buitenvaart I en De Wieken/Noord B in Hoogeveen. Tekst in paragraaf 4.4 wordt gewijzigd naar: 'Voor milieucategorie 4 volgens de VNG uitgave Bedrijven en milieuzonering kan na zorgvuldige afweging ook vestiging buiten regionale werklocaties mogelijk worden gemaakt. Bij regionale afstemming over *[…]*'.
4.4	G2	Hoogeveen	**Milieu en leefomgeving. Industrielawaai.** Tekst aanpassen aan gedelegeerd zonebeheer 2010.	Opmerking is terecht. De provincie is alleen zonebeheerder van de 'solitaire' inrichtingen. Wij passen de tekst hierop aan.	Tekst wordt gewijzigd naar: 'De provincie is op grond van de Wet geluidhinder en op basis van afspraken met betrokken gemeenten beheerder van de geluidszone van gezoneerde 'solitaire bedrijventerreinen, geluidssportcentra en motorcrossterreinen. Op de gezoneerde bedrijventerreinen waarop meerdere inrichtingen zijn gelegen is de gemeente de beheerder van de geluidzone'.
4.4	G5	Assen (bijlage)	**Milieu en leefomgeving. Milieuhinderlijke bedrijven.** Op Stadsbedrijvenpark is vestiging van categorie 4 mogelijk.	Dit past binnen het beleidskader op basis van het uitzonderingsbeleid. Hiermee bieden we gemeente de ruimte aan de categorie 4 bedrijven.	Geen aanpassing.

4.4	G6	Meppel	**Milieu en leefomgeving. Milieuhinderlijke bedrijven.** Ook op Oevers A, B, C, D, Oude Vaart en Steenwijkerstraatsweg is vestiging van categorie 4 en 5 mogelijk. Graag aanpassen.	De essentie van ons beleid is dat bij het opstellen van ruimtelijke plannen die de vestiging van milieuhinderlijke bedrijven mogelijk maken, goed wordt nagedacht over de mogelijke consequenties van de vestiging van dergelijke bedrijven. Wij achten het wenselijk dat dergelijke bedrijven zich primair vestigen op regionale bedrijventerrein en dat de VNG-systematiek wordt gehanteerd. De opsomming van bedrijventerreinen waar categorie 4,5 en 6 bedrijven zich kunnen vestigen betreft terreinen waar nog sprake is van uitgeefbaar terrein. We erkennen echter enkele omissies in de opsomming, zoals Oude Vaart. Oevers D staat al vermeld. Op de overige door u genoemde terreinen is geen uitgeefbaar terrein meer beschikbaar. Met het formuleren van uitzonderingsbeleid voor categorie 4 bedrijven, wordt bedoeld dat bestemmingsplannen de vestiging op lokale bedrijventerreinen mogelijk kan maken. Wij passen de tekst daarop aan.	Opsomming in paragraaf 4.4. wordt aangevuld met de volgende terreinen: Buitenhaven e.o./ Oude Vaart in Meppel, Buitenvaart I en De Wieken/Noord B in Hoogeveen. Tekst in paragraaf 4.4 wordt gewijzigd naar: 'Voor milieucategorie 4 volgens de VNG uitgave Bedrijven en milieuzonering kan na zorgvuldige afweging ook vestiging buiten regionale werklocaties mogelijk worden gemaakt'. Bij regionale afstemming over *[…]*.
4.4	G7	Noordenveld (bijlage)	**Milieu en leefomgeving. Gasopslag.** Is de gasopslag in Langelo ook een element wat als economische locatie kan worden aangegeven? Met name door de recente uitbreiding en de uitstraling van deze activiteit op het gebied, verdient dit aandacht.	Dit kan terugkomen via de kernwaarde bedrijvigheid en hoeft niet specifiek als element te worden aangegeven.	Geen aanpassing.
4.4	G8	Emmen	**Kaarten. Kaart 3 Milieu en leefomgevingskwaliteit.** Beperking bedrijven in milieucategorie 4, 5 en 6 op door ons opgesomde bedrijventerreinen is niet terecht. Op de Tweeling ook deze milieucategorie. Voor Rundedal uitzonderingsbeleid tot en met milieucategorie 5.	De essentie van ons beleid is dat bij het opstellen van ruimtelijke plannen die de vestiging van milieuhinderlijke bedrijven mogelijk maken, goed wordt nagedacht over de mogelijke consequenties van de vestiging van dergelijke bedrijven. Wij achten het wenselijk dat dergelijke bedrijven zich primair vestigen op regionale bedrijventerrein en dat de VNG-systematiek wordt gehanteerd. De opsomming van bedrijventerreinen waar categorie 4,5 en 6 bedrijven zich kunnen vestigen betreft terreinen waar nog sprake is van uitgeefbaar terrein. We erkennen echter enkele omissies in de opsomming. Op de Tweeling is geen uitgeefbaar terrein meer beschikbaar. Rundedal vormt geen regionaal bedrijventerrein. Met het formuleren van uitzonderingsbeleid voor categorie 4 bedrijven, wordt bedoeld dat bestemmingsplannen de vestiging op lokale bedrijventerreinen mogelijk kan maken. Wij passen de tekst daarop aan.	Opsomming in paragraaf 4.4. wordt aangevuld met de volgende terreinen: Buitenhaven e.o./ Oude Vaart in Meppel, Buitenvaart I en De Wieken/Noord B in Hoogeveen. Tekst in paragraaf 4.4 wordt gewijzigd naar: 'Voor milieucategorie 4 volgens de VNG uitgave Bedrijven en milieuzonering kan na zorgvuldige afweging ook vestiging buiten regionale werklocaties mogelijk worden gemaakt. Bij regionale afstemming over *[…]*.

4.4. en kaart 3	N1	NMFD	**Milieu en leefomgeving. Lichthinder.** Zienswijze blz. 3 verzoek aanpak te ontwikkelen om storende verlichting langs(snel)wegen te voorkomen Inclusief Rijkswegen.	Zoals aangegeven op bladzijde 63/ 64 van de actualisatie onder het kopje 'Duisternis' gaan wij beleid ontwikkelen aangaande de genoemde bronnen van licht. Dit zal in veel gevallen samen met de gemeenten moeten gebeuren. Onderdeel van de genoemde bronnen zijn “Openbare verlichting” en 'Open melkstallen'. Alhoewel in de tekst deze onderwerpen worden gekoppeld aan de bevoegdheid van de gemeente zal bij de bron 'Openbare verlichting' daar waar het gaat om de prioritaire Duisternis-gebieden ook de verlichting langs relevante snelwegen worden meegenomen. Wellicht dat een gekozen aanpak op deze locaties kan leiden tot een verdere uitrol afhankelijk van de behaalde resultaten.	Geen aanpassing.
4.4. en kaart 3	N1	NMFD	**Kaarten. Kaart 3 Milieu en leefomgevingskwaliteit.** Op kaart 3 en 4.4 Milieu- en leefomgevingskwaliteit ontbreken de lawaaisportcentra.	Geluidsportcentra ontbreken inderdaad ten onrechte op de kaarten.	Wijziging: geluidsportcentra worden toegevoegd aan kaart 3.

Hoofdstuk-, paragraaf-nummer	***Nr. ziens-wijze***	***Afzender***	***Samenvatting***	***Beantwoording***	***Tekstaanpassing in AOV***
5	E24, E25	Fam. Krans, fam. Van Ginkel	**Economie. Gebiedsagenda’s.** Vermelden in hoeverre gebiedsagenda’s Zuid en Oost Drenthe is gerealiseerd. Hierin staat ‘min. 200 MW windenergie’.	De desbetreffende Gebiedsagenda’s zijn niet bestuurlijk vastgesteld en hebben derhalve geen status verkregen.	Geen aanpassing.
5	B1	Parkmanagement Emmen bv	**Economie. Werkgelegenheid.** Hoe creëert provincie werkgelegenheid c.q. van behoud banen?	Doelstelling van het provinciaal economisch beleid is het creëren en behoud van banen. In zowel het KEI als het MKB-actieprogramma staan diverse acties geformuleerd die uiteindelijk leiden tot nieuwe banen c.q. behoud van banen. Voor de Omgevingsvisie gaat het te ver om hier nader op in te gaan.	Geen aanpassing.
5	G6	Meppel	**Economie. Regiofunctie Meppel.** In de Omgevingsvisie komt onvoldoende terug dat Meppel een belangrijke rol voor haar functionele regio neemt en op sommige punten een bijzondere plaats inneemt in Drenthe (zie ook diverse punten in bijlage: sociaal economisch systeem, Zuid-Drenthe, ov-entree, wonen, voorzieningen).	De steden hebben een regionale functie voor dorpen in omliggende gebieden en in grotere netwerken met andere steden. Gemeenten zijn primair verantwoordelijk voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling van steden. Het ruimtelijk beleid in de Omgevingsvisie is gericht op concentratie van wonen en werken in de steden met voorzieningen die elkaar aanvullen en verbetering van de bereikbaarheid tussen de steden en het omliggende gebied. De steden zijn geen eiland: ontwikkelingen in aangrenzende gebieden zijn van invloed op de ruimtelijke planning van woon- en werklocaties. Daarom is het van belang om programma's te ontwikkelen die aansluiten bij de vraag en de regionale context en die waar mogelijk agglomeratie effecten benutten.	Geen aanpassing.

5	G7	Noordenveld	**Economie. Regiovisie Groningen-Assen.** Actualisatie van de Regiovisie is niet verwerkt.	Indiener heeft een punt. Wij actualiseren de desbetreffende passage in de tekst.	Invoegen: 'Op 9 september 2013 is de actualisatie Regiovisie Groningen Assen 'veranderende context, blijvend perspectief' 2013 vastgesteld. Deze actualisatie brengt in de agenda scherpte aan op de rol van het samenwerkingsverband en de relevantie van acties en projecten en bijbehorende uitvoeringsorganisatie'.
5	G7	Noordenveld	**Economie. Bedrijvigheid.** Beschrijving IGS Leek Roden niet meer actueel als gevolg van de actualisatie van de Regiovisie.	Indiener heeft een punt. Wij actualiseren de desbetreffende passage in de tekst.	Wijzigen: 'Sinds de vaststelling van de omgevingsvisie is de woningbouwopgave voor Roden-Leek naar beneden bijgesteld en wordt IGS Samenwerking Leek Roden genoemd. Voor de ontwikkeling van Leek Roden zijn we een investeringspakket van maatregelen Bereikbaarheid en Landschap overeengekomen'.
5	G5	Assen	**Rol Assen. Positionering.** De positionering van Assen lijkt verminderd. Doorvertaling Structuurvisie FlorijnAs ontbreekt op de kaartbeelden en in de teksten. En ook naar de Blauwe As wordt niet verwezen.	De steden hebben een regionale functie voor dorpen in omliggende gebieden en in grotere netwerken met andere steden. Gemeenten zijn primair verantwoordelijk voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling van steden. Het ruimtelijk beleid in de Omgevingsvisie is gericht op concentratie van wonen en werken in de steden met voorzieningen die elkaar aanvullen en verbetering van de bereikbaarheid tussen de steden en het omliggende gebied. De steden zijn geen eiland: ontwikkelingen in aangrenzende gebieden zijn van invloed op de ruimtelijke planning van woon- en werklocaties. Daarom is het van belang om programma's te ontwikkelen die aansluiten bij de vraag en de regionale context en die waar mogelijk agglomeratie effecten benutten.	Geen aanpassing.
5.1.1	B1	Parkmanagement Emmen bv	**Economie. Zuid-Drenthe.** Meppel is geen onderdeel van netwerk Zuid-Drenthe. Het gaat eerder om netwerk Hoogeveen, Coevorden, Emmen en Borger-Odoorn.	De sociaaleconomische relatie met Zwolle-Kampen wordt onderkend en staat ook omschreven op p.77 laatste alinea. Ook staat hier aangegeven dat we kiezen voor organische regiovorming, waarbij op basis van een clustergerichte aanpak wordt samengewerkt in wisselende coalities die de regio Zuid-Drenthe kunnen overstijgen. Wel zien we in Zuid-Drenthe mogelijkheden voor en thematische aanpak zoals de logistieke as met o.a. strategische projecten als Dryport Emmen-Coevorden en Blueport Meppel die complementair aan elkaar zijn.	Geen aanpassing.

5.1.1	G5	Assen	**Economie. Regiorol steden.** Wij willen het belang van de steden voor het omliggende landelijk gebied benadrukken.	De steden hebben een regionale functie voor dorpen in omliggende gebieden en in grotere netwerken met andere steden. Gemeenten zijn primair verantwoordelijk voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling van steden. Het ruimtelijk beleid in de Omgevingsvisie is gericht op concentratie van wonen en werken in de steden met voorzieningen die elkaar aanvullen en verbetering van de bereikbaarheid tussen de steden en het omliggende gebied. De steden zijn geen eiland: ontwikkelingen in aangrenzende gebieden zijn van invloed op de ruimtelijke planning van woon- en werklocaties. Daarom is het van belang om programma's te ontwikkelen die aansluiten bij de vraag en de regionale context en die waar mogelijk agglomeratie effecten benutten.	Geen aanpassing.
5.1.1	G8	Emmen	**Economie. Zuid-Drenthe.** Zuid-Drenthe van Meppel tot Emmen is geen regionale bedrijventerreinenmarkt. Provinciegrens niet relevant voor afbakenen stedelijke netwerken. Noodzaak om binnen AOV ruimte te houden voor verdere concentratie economische activiteiten in de steden.	Op pag. 77 wordt verwezen naar sociaaleconomische relaties met omliggende regio's zoals regio’s als Zwolle-Kampen, Twente en de Duitse Ems-as. Tijdens de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is aangegeven dat afspraken over bedrijventerreinen binnen logische economische verbanden gemaakt kunnen worden. Daarnaast is in de Actualisatie Omgevingsvisie rekening gehouden met het feit dat Meppel niet behoort tot de bedrijventerreinenregio van Zuidoost Drenthe. Zo staat nu aangegeven dat afspraken in regionaal verband in een gemeentelijke werklocatievisie vertaald mogen worden.	Geen aanpassing.
5.1.1	G9	Coevorden	**Economie. Robuuste stedelijke netwerken.** Concentratie van voorzieningen in steden die complementair zijn aan elkaar. Complementariteit mag niet leiden tot concentratie van voorzieningen op te grote afstand van inwoners en bedrijven.	Over het onderwerp detailhandel gaat de provincie graag in gesprek met gemeenten. In de Actualisatie staat dit ook aangegeven. Hiertoe zijn gemeenten inmiddels benaderd.	Geen aanpassing.
5.1.1	G9	Coevorden	**Economie. Zuid-Drenthe.** Zuid-Drenthe van Meppel tot Emmen is geen regionale bedrijventerreinenmarkt. Provinciegrens minder relevant voor afbakenen stedelijke netwerken. Graag mogelijkheden tot grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden opnemen in Omgevingsvisie.	Op p.77 wordt verwezen naar sociaaleconomische relaties met omliggende regio's zoals regio’s als Zwolle-Kampen, Twente en de Duitse Ems-as. Tijdens de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is aangegeven dat afspraken over bedrijventerreinen binnen logische economische verbanden gemaakt kunnen worden. Daarnaast is in de Actualisatie Omgevingsvisie rekening gehouden met het feit dat Meppel niet behoort tot de bedrijventerreinenregio van Zuidoost Drenthe. Zo staat nu aangegeven dat afspraken in regionaal verband in een gemeentelijke werklocatievisie vertaald mogen worden.	Geen aanpassing.
5.1.1	G6	Meppel	**Economie. Blueport.** Aandacht voor betekenis als Blueport (watergebonden bedrijvigheid).	Het is juist dat watergebonden bedrijvigheid niet zomaar uitwisselbaar is met kavels op droge bedrijventerreinen. Wij passen de tekst hierop aan.	Toegevoegd in paragraaf 5.1.1: 'Hierbij dient opgemerkt te worden dat watergebonden bedrijvigheid niet zomaar uitwisselbaar is met kavels op droge bedrijventerrein'.

5.1.2	G6	Meppel	**Economie. Vitaal platteland.** Niet duidelijk wat wel en wat niet provinciaal belang is.	U heeft gelijk dat in de tekst niet expliciet wordt aangegeven wat het provinciaal belang is ten aanzien van de leefbaarheid. Dit is omschreven in de bijbehorende beleidsnota 'Vitaal Platteland', waar in de tekst naar verwezen wordt. Hierin is aangegeven dat de provincie inzet op het vitaal houden van het platteland via 2 aanpakken (ondersteunen dorpsinitiatieven en geconcentreerde aanpak Zuidoost-Drenthe) en gericht op een 3-tal specifieke thema's (Breedband, recreatie & toerisme en bereikbaarheid).	Geen aanpassing: in de Omgevingsvisie wordt al verwezen naar de betreffende beleidsnota's.
5.1.2	G7	Noordenveld	**Vrijetijdseconomie. Veenhuizen.** De ambities voor nieuwe ontwikkelingen die passen bij het historische karakter van Veenhuizen zijn onvoldoende opgenomen.	U heeft gelijk dat door het inkorten van de tekst ten aanzien van Veenhuizen de economische ontwikkeling wat minder expliciet wordt. Dit hangt samen met de actualisatieslag van de Omgevingsvisie, deze is nu in zijn geheel meer op hetzelfde abstractieniveau gebracht. Omdat wij het belang van de economische ontwikkeling onderschrijven zullen wij de tekst aanvullen.	Toevoegen aan tekst over Koloniën van Weldadigheid: ‘Veenhuizen is een voormalig gevangenisdorp met een zeer bijzondere historie. We streven ernaar om naast het behoud van de penitentiaire inrichtingen te zorgen voor nieuwe, passende economische ontwikkelingen. Naast cultuur en toerisme richten we ons op zorg, landbouw, onderwijs, kennis ambachtelijke bedrijvigheid en creatieve industrie. Voor deze functies zijn er vestigingsmogelijkheden in bestaande gebouwen/complexen, ook wordt er in het gebied ruimte gegeven aan nieuwe ontwikkelingen’.
5.1.2	G7	Noordenveld (bijlage)	**Vrijetijdseconomie. Verwijzing.** Verwijzing toevoegen naar www.kolonienvanweldadigheid.eu.	Wij nemen de suggestie van indiener over.	Verwijzing opgenomen in paragraaf 5.1.2 (in het desbetreffende kader).
5.1.2	G8	Emmen	**Economie. Vitaal platteland.** Landbouw levert ook bijdrage aan vitaliteit en beleefbaarheid van platteland. Daarom landbouwsector en toeristische sector goed betrekken bij gebiedsontwikkelingsplannen.	Eens. Bij de regionale plannen die opgesteld worden in Zuidoost-Drenthe (Vitaal Platteland, geconcentreerde aanpak) en Zuidwest-Drenthe is specifieke aandacht voor beide onderwerpen.	Geen aanpassing.
5.1.2	G8	Emmen	**Economie. Vitaal Platteland.** Gezamenlijk inspanning, waarbij gerichte inspanningen in dorpen noodzakelijk zijn.	Wij onderschrijven het belang van de positie van dorpen in de toeristisch recreatieve structuur van Drenthe. In de uitwerking van Vitaal Platteland met de Oost-Drentse gemeenten hebben wij hier aandacht voor.	Geen aanpassing.
5.1.2	G11	Borger-Odoorn	**Economie. Belang Geopark de Hondsrug.** Geopark de Hondsrug mag een prominentere plaats krijgen.	Aan het Geopark de Hondsrug is nadrukkelijk aandacht besteed in de tekst. Wij verwijzen naar 4.2.5 en 5.1.3.	Geen aanpassing.
5.1.3	G2	Hoogeveen	**Vrijetijdseconomie. Wandelnetwerk.** Provincie zou zich ook moeten inzetten op de ontwikkeling van een wandelnetwerk.	Wij zetten momenteel niet in op de ontwikkeling van een fysiek wandelpadennetwerk. De ontwikkeling van een wandelnetwerk is overigens wel een goed idee dat door uw gemeente in regionaal verband opgepakt zou kunnen worden.	Geen aanpassing.
5.1.3	G3	Midden-Drenthe	**Vrijetijdseconomie. Kamp Westerbork.** Herinneringscentrum Kamp Westerbork	Suggestie willen wij overnemen.	Toevoegen in 5.1.3 'Herinneringscentrum Kamp

			meenemen als 'unique selling propositions'.		Westerbork'.
5.1.3	G3	Midden-Drenthe	**Vrijetijdseconomie. Relatie tot stedelijk netwerk.** Verblijfsrecreatie gerelateerd aan stedelijke netwerken zouden ook moeten kunnen gelden voor de omgeving van Beilen.	In de Omgevingsvisie staat omschreven dat we In 'de Koningsas' (tussen Assen en Groningen) en in Zuid-Drenthe mogelijkheden zien voor specifieke vormen van verblijfsrecreatie die gerelateerd zijn aan de stedelijk netwerken. Te denken valt aan hotels, conferentieoorden en wellness-concepten. In de visie hebben wij enkele kansen beschreven in de Koningsas. Als een initiatiefnemer kansen ziet bij Beilen dan is het in eerste instantie aan de gemeente hierop te reageren.	Geen aanpassing.
5.1.3	G5	Assen	**Vrijetijdseconomie. TT Circuit.** TT circuit noemen.	Op pag. 76 staat het TT-circuit al uitgebreid vermeld. TT kan in 5.1.3 nog kort benoemd worden.	Tekst toevoegen, p.80: Verder gaat het om het benutten en vermarkten van 'unique selling propositions' als de TT Assen, *[…]'.*
5.1.3	G6	Meppel	**Vrijetijdseconomie. Provinciaal belang.** Uit de tekst blijkt niet duidelijk wat wel en niet van provinciaal belang is.	In *2.3.2. Bruisend Drenthe* kunt u lezen dat vrijetijdseconomie valt onder de kernwaarde bedrijvigheid. De kernwaarde bedrijvigheid is van provinciaal belang.	Geen aanpassing.
5.1.3	G6	Meppel	**Vrijetijdseconomie. OV-entree.** Waarom Meppel niet als OV-entree naar omliggende natuur?	Voor een aantal plekken is een entree of toegangspoort aangewezen, vanwege het bovenregionale belang van de gebieden waar de entree zich op richt. Voor andere gebieden zien we dit vooral als een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Als de gemeente hier kansen ziet is het aan de gemeente dit op te pakken. Wij kunnen daarin meedenken vanuit onze eigen rol en verantwoordelijkheid.	Geen aanpassing
5.1.3	G6	Meppel	**Vrijetijdseconomie. Wandelnetwerk.** Graag ook aandacht voor wandelnetwerk, zoals in Staphorst en Steenwijkerland.	Wij zetten momenteel niet in op de ontwikkeling van een fysiek wandelpadennetwerk. De ontwikkeling van een wandelnetwerk is overigens wel een goed idee dat door uw gemeente in regionaal verband opgepakt zou kunnen worden.	Geen aanpassing.
5.1.3	G6	Meppel	**Vrijetijdseconomie. Liggen tussen NP's en N2000-gebieden.** Meppel heeft potentie als toegangspoort naar groene gebieden. Indiener ziet dit graag aangevuld in de visie.	Voor een aantal plekken is een entree of toegangspoort aangewezen, vanwege het bovenregionale belang van de gebieden waar de entree zich op richt. Voor andere gebieden zien we dit vooral als een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Als de gemeente hier kansen ziet is het aan de gemeente dit op te pakken. Wij kunnen daarin meedenken vanuit onze eigen rol en verantwoordelijkheid.	Geen aanpassing.
5.1.3	G7	Noordenveld (bijlage)	**Vrijetijdseconomie. Economische ontwikkeling Veenhuizen.** Veenhuizen: naast inzet op UNESCO ook inzet op economische ontwikkeling.	U geeft aan dat in de vigerende Omgevingsvisie de ambities voor nieuwe ontwikkelingen die passen bij het historische karakter van Veenhuizen wat u betreft onvoldoende zijn opgenomen. U heeft gelijk dat door het inkorten van de tekst ten aanzien van Veenhuizen de economische ontwikkeling wat minder expliciet wordt. Dit hangt samen met de actualisatieslag van de Omgevingsvisie, deze is nu in zijn geheel meer op hetzelfde abstractieniveau gebracht. Omdat wij het belang van de economische ontwikkeling onderschrijven zullen wij de volgende tekst toevoegen aan het stuk tekst over de Koloniën van Weldadigheid	Tekst toevoegen 'Veenhuizen is een voormalig gevangenisdorp met een zeer bijzondere historie. We streven ernaar om naast het behoud van de penitentiaire inrichtingen te zorgen voor nieuwe, passende economische ontwikkelingen. Behalve toerisme en cultuur richten we ons op zorg, landbouw, onderwijs, kennis, ambachtelijke bedrijvigheid en creatieve industrie. Voor deze functies

					zijn er vestigingsmogelijkheden in bestaande gebouwen / complexen, ook wordt er in het gebied ruimte gegeven aan nieuwe ontwikkelingen'.
5.1.3	G7	Noordenveld (bijlage)	**Visiekaart. OV-entrees.** Er wordt gesproken over OV-entrees richting toeristisch interessant achterland. Richting de Onlanden zou daar ook sprake van zijn.	Voor een aantal plekken is een OV-entree aangewezen, vanwege het bovenregionale belang van de gebieden waar de entree zich op richt. Voor andere gebieden zien we dit vooral als een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Als de gemeente hier kansen ziet is het aan de gemeente dit op te pakken.	Geen aanpassing.
5.1.3	G8	Emmen	**Vrijetijdseconomie. OV Knooppunt.** Evident dat Emmen, net als Assen en Beilen, als OV-knooppunt geldt voor doorgeleiding naar achterland. De status OV-knooppunt heeft een positieve invloed voor toeristisch totaalproduct van Drenthe als geheel.	Positief dat indiener de status OV-knooppunt ziet als positieve invloed voor het toeristisch totaalproduct van Drenthe. Als de gemeente hier kansen ziet is het aan de gemeente dit op te pakken. Wij kunnen daarin meedenken vanuit onze eigen rol en verantwoordelijkheid.	Geen aanpassing.
5.1.3	G8	Emmen	**Vrijetijdseconomie. Provinciaal belang versus gezamenlijk belang.** Gezamenlijk belang om bestaand aanbod van verblijfs- en dagrecreatie en infra te verbeteren. Maar mede afhankelijk van investeringen van andere partijen. Als provincie invloed wenst te vergroten, dan ook de volledige financiële verantwoordelijkheid nemen.	Gezamenlijk belang benadrukken en afhankelijkheid van andere partijen.	Tekst aanpassen pag.80: 'Dit is mede afhankelijk van investeringen van andere partijen. Het is een gezamenlijk belang om het bestaande aanbod van verblijfs- en dagrecreatie en de huidige toeristisch-recreatieve infrastructuur kwalitatief te verbeteren en te vernieuwen'.
5.1.3	G9	Coevorden	**Vrijetijdseconomie. Fietspadennetwerk.** Naar Overijssels voorbeeld ook een knooppuntennetwerk van routes opzetten.	Wij staan (mede) voor de kwaliteit van de fysieke paden. Met het wandelnetwerk wordt met name het knooppuntensysteem bedoeld. Dat is een mooi systeem. Maar in onze optiek vooralsnog een regionale verantwoordelijkheid.	Geen aanpassing.
5.1.3	G10	Aa en Hunze	**Vrijetijdseconomie. Verblijfsrecreatie.** Herbestemming van vrijkomende terreinen is een aandachtspunt.	Op basis van de resultaten van het onderzoek naar Vitaliteit van de Verblijfsrecreatiesector gaan wij, samen met betrokken partijen (de sector en de gemeenten) bezien welke aanpak en instrumentarium ingezet kunnen worden om de vitaliteit en kwaliteit van de sector te versterken. De door indiener genoemde aandachtspunten zullen daarbij zeker aan de orde komen.	Geen aanpassing.
5.1.3	G10	Aa en Hunze	**Vrijetijdseconomie. Aa en Hunze.** Ook binnen de gemeente Aa en Hunze vormt de vrijetijdseconomie een belangrijk deel van de economische bedrijvigheid. De Hondsrug heeft recent en passende plaats gekregen en wordt nu bij de kernkwaliteit cultuurhistorie als waardevolle identiteit beschreven.	De provincie ondersteunt uit oogpunt van aardkundige waarde ook het Geopark de Hondsrug.	Geen aanpassing.

5.1.3	G10	Aa en Hunze	**Vrijetijdseconomie. Bezoekersinfrastructuur Drentsche Aa.** Graag aandacht voor het onderhoud en beheer hiervan. Belang van gezamenlijke inzet benadrukken. Bij het vormen van allianties en gebiedscorporaties kan de provincie een belangrijke regierol vervullen	We constateren dat hier een zorgpunt ligt en delen deze zorg met indiener. Gelet op de financiële situatie bij terreinbeheerders en overheden willen wij het belang van een gezamenlijke inzet hierbij benadrukken. Daarin nemen wij onze verantwoordelijkheid en zoeken samen met betrokken TBO's en gemeenten naar oplossingen.	Geen aanpassing.
5.1.3	O1	Mevrouw De Boer	**Vrijetijdseconomie. Kanaal Erica-Ter Apel.** Tekst over kanaal Erica-Ter Apel aanvullen om het belang te onderstrepen.	Het belang staat voldoende omschreven op pag. 82. Erica-Ter Apel Kanaal is omgedoopt tot Koning Willem Alexander Kanaal.	Tekst aanpassen op pag. 82: Erica-Ter Apel Kanaal veranderen in Koning Willem Alexander Kanaal.
5.1.3	O1	Mevrouw De Boer	**Vrijetijdseconomie. Beschermde dorpsgezichten.** Rijksbeschermde dorpsgezichten Annerveenschekanaal en Eexterveenschekanaal net als maatschappijen van weldadigheid toevoegen.	Aan de gebieden van Maatschappij van Weldadigheid wordt in een apart kader aandacht geschonken, omdat zij, samen met nog 3 andere gebieden van de Maatschappij in Nederland en België, genomineerd zijn voor plaatsing op de Werelderfgoedlijst van de UNESCO. De provincie Drenthe is trekker van dit proces. Andere gebieden van provinciale cultuurhistorische waarden, zijn opgenomen in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur, en beleidsmatig uitgewerkt in het Cultuurhistorisch Kompas.	Geen aanpassing.
5.1.3	N1	NMFD	**Vrijetijdseconomie. Toegankelijkheid.** Pag.82 toegankelijke natuur en landschap is 'oké', maar niet meer paden.	Onze inzet is en zal gericht zijn op de instandhouding van de huidige toegankelijkheid en het voorzieningen niveau.	Geen aanpassing.
5.1.4	B1	Parkmanagement Emmen bv	**Economie. Detailhandel**. Grootschalige internet gerelateerde bedrijven moeten ook op bedrijventerreinen kunnen.	We hebben onderzoek laten verrichten naar de ruimtelijke gevolgen van internetdetailhandel. Over de uitkomsten hiervan gaan we graag met indiener en gemeenten in gesprek.	Geen aanpassing.
5.1.4	B1	Parkmanagement Emmen bv	**Bedrijventerreinen. Regionale werklocaties.** Rundedal ook geschikt voor grootschalige industrie tot aan categorie 6. Want met name recyclingbedrijven hebben geen uitbreidingsmogelijkheden in bestaande structuur. Op Bargermeer en de Tweeling moeten bedrijven tot aan categorie 6 zich blijvend kunnen vestigen.	Uit recent onderzoek naar de behoefteraming van bedrijventerreinen is gebleken dat er sprake is van teveel plannen aan bedrijventerreinen. Ook in Emmen is teveel aanbod aan bedrijventerreinen. In eerste instantie zou dan ook gekeken moeten worden naar de mogelijkheden binnen de bestaande plannen. Als het Rundedal deels wordt omgevormd tot bedrijventerrein, zal het overaanbod verder oplopen. Op basis van de uitkomsten van het kwalitatieve onderzoek naar bedrijventerreinen kan gekeken worden naar eventuele mogelijkheden voor het Rundedal. Wat betreft milieuhindercategorieen: de essentie van ons beleid is dat bij het opstellen van ruimtelijke plannen die de vestiging van milieuhinderlijke bedrijven mogelijk maken, goed wordt nagedacht over de mogelijke consequenties van de vestiging van dergelijke bedrijven. Het benoemen van de bedrijventerreinen met fysieke en milieuhygiënische ruimte voegt daar in wezen niet veel aan toe, evenals de mogelijkheid om uitzonderingsbeleid te formuleren. Wel zien we hoge milieuhindercategoriebedrijven vooral op regionale werklocaties. Wij passen onze tekst daarop aan.	Tekst in paragraaf 4.4 wordt gewijzigd naar: 'Op daartoe geschikte regionale werklocaties. Voor milieucategorie 4 volgens de VNG uitgave Bedrijven en milieuzonering kan na zorgvuldige afweging ook vestiging buiten regionale werklocaties mogelijk worden gemaakt. Bij regionale afstemming over *[…]*.

5.1.4	B3	LTO	**ASTRON en radioastromie.** Verzoek om een meer evenwichtigere benadering zodat ook bestaande functies geen 'last' hebben van de beschermingszones. Bij aanvang is steeds aangegeven dat landbouwkundige functie geen gevolgen van LOFAR zou ondervinden, maar er worden beperkingen geconstateerd. Dit is onacceptabel.	Indiener heeft het over de hinder die de landbouw ondervindt van de LOFAR-buitenstations. Hier zijn echter eerder (ruimtelijke) afspraken over gemaakt incl. de buitenstations. In de actualisatie is hierin niks gewijzigd. Het is niet de bedoeling terug te komen op eerdere afspraken.	Geen aanpassing.
5.1.4	B3	LTO	**Detailhandel. Weidewinkels-multifunctionele landbouw.** Tekst is niet goed te doorgronden voor in relatie tot kleinschalige winkels van multifunctionele landbouw.	De term weidewinkel heeft betrekking op grote alleenstaande winkels buiten de bebouwde kom. Deze winkels wil de provincie niet toestaan in het buitengebied. Dit beleid is ongewijzigd. Op pag. 86 staat dat de verkoop van eigen producten als nevenfunctie op een agrarisch bedrijf is toegestaan.	Geen aanpassing.
5.1.4	G1	VDG	**Hoofdstuk 5. Bedrijventerreinen.** De meeste gemeenten hebben moeite met de paragraaf over de bedrijventerreinen.	Op de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is afgesproken dat de gemeenten de regionale afstemming en afspraken inzichtelijk/transparant maken binnen logische economische samenwerkingsverbanden en dit op een redelijke termijn terug koppelen aan de provincie.	In bijlage 1 tekst aanpassen: 'Dit vormt de basis voor nadere regionale afstemming over bedrijventerreinen die in de loop van 2014 gestalte moet krijgen' eruit. Nieuwe zin: Beide onderzoeken vormen input voor de regionale afspraken over bedrijventerreinen tussen gemeenten.
5.1.4	G2	Hoogeveen	**Economie. Grensoverschrijdende samenwerking**: verbeeld dit op de visiekaart en voeg een detailkaart hiervoor toe.	In de tekst staat de grensoverschrijdende samenwerking wel aangegeven. Mede vanwege de digitalisering en de technische mogelijkheden van ruimtelijkeplannen.nl is er niet voor gekozen om alle samenwerkingsverbanden rondom Drenthe weer te geven.	Geen aanpassing.

5.1.4	G2	Hoogeveen	**Economie. Speerpuntsectoren.** Laat tekst beter aansluiten bij de meest recente versie van RIS3. Hoogeveen wenst expliciet op dit punt toegevoegd te worden aan Zuid-Drenthe.	Indiener heeft hier een punt. Wij laten de tekst beter aansluiten.	Met de Europese ambitie en doelstellingen, slim, duurzaam en inclusief, voor ogen heeft Noord-Nederland een Research and Innovation Strategy voor Slimme Specialisatie (RIS3) opgesteld. Noord-Nederland, hier bestaande uit bedrijfsleven, overheden, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties, heeft in haar RIS3 gekozen voor vier maatschappelijke opgaven: • Gezondheid, demografie en welzijn, • Voedselzekerheid, duurzame landbouw en bio-economie, • Zeker, schone en efficiënte energie, • Schone, veilige watervoorziening. De maatschappelijke opgaven worden realistisch en haalbaar geacht vanwege de sterke noordelijke clusters (Energie, Water en High Tech Sensor Systems, Life Science en Healthy Ageing en Agribusiness incl. glastuinbouw), het (toepassings-gerichte) MKB en de in de regio aanwezige kennisinstellingen. Daarnaast sluit de RIS3 andere (cluster-)ontwikkelingen niet uit, maar juist in. Dit geldt dus ook voor cross-over ontwikkelingen en ontwikkelingen rond Bioabased Economy, Chemie (Centre for Open Chemical Innovation (COCI) in Emmen en High Tech Systems en Materialen (HTSM o.m in Hoogeveen). Ook de transitie naar een moderne maakindustrie past daarbinnen. Verder bevorderen we in Zuid-Drenthe inclusief Hoogeveen in combinatie met de kennisintensieve (maak)industrie de sector Transport & Logistiek. Tenslotte omarmt Drenthe innovatieve ontwikkelingen binnen het thema Recreatie &Toerisme.

5.1.4	G2	Hoogeveen	**Economie. Detailhandel.** Niet toestaan van detailhandel buiten de rode contouren is achterhaald. Hoogeveen pleit voor meer ruimte op dit punt onder de voorwaarde dat dit in een proces van zorgvuldige afweging tot stand is gekomen.	Wij zullen de tekst hierop aanpassen.	Wij passen de tekst op pag.86 aan. Zin eruit: 'Buiten de rode contouren staan wij de ontwikkeling van detailhandel niet toe, behalve de verkoop van eigen producten als nevenfunctie op een agrarisch bedrijf' wordt geschrapt. In plaats hiervan: 'In het buitengebied vinden wij vooral verkoop van eigen producten als nevenfunctie op een agrarisch bedrijf passend'.
5.1.4	G2	Hoogeveen	**Economie. Regionale afstemming werklocaties:** Hoogeveen ziet geen toegevoegde waarde in regionale werklocatievisies. In plaats van provinciale sturing liever inzetten op gezamenlijke promotie en acquisitie en onderlinge afstemming over grondprijsniveau 's.	De basis ligt in het Convenant Bedrijventerreinen 2010-2020 en de afspraken die hierin zijn gemaakt over onder andere regionale afstemming tussen vraag en aanbod. Dit convenant is gesloten tussen het Rijk, provincies en gemeenten. De afspraken uit het Convenant zijn doorvertaald in de Omgevingsvisie aan de hand van regionale werklocaties. Op de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is afgesproken dat de gemeenten de regionale afstemming en afspraken inzichtelijk/transparant maken binnen logische economische samenwerkingsverbanden en dit op een redelijke termijn terug koppelen aan de provincie.	In bijlage 1 tekst toevoegen: Op de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is afgesproken dat de gemeenten de regionale afstemming en afspraken inzichtelijk/ transparant maken binnen logische economische samenwerkingsverbanden en dit op een redelijke termijn terug te koppelen aan de provincie.
5.1.4	G4	Tynaarlo	**Economie. Regiovisie Groningen - Assen.** Graag refereren aan de afspraken Groningen - Assen.	Akkoord. We zullen de tekst kort aanvullen.	Toevoegen: 'Hierbij sluiten we aan op de regionale afspraken die reeds zijn gemaakt over bedrijventerreinen binnen de samenwerking van de regio Groningen-Assen.'
5.1.4	G5	Assen	**Economie. Werkgelegenheid.** Missen inzicht in maatregelen ambitie op het behoud en creëren van werkgelegenheid Maatregelen ontbreken voor de inzet op binnenstedelijke vernieuwing, intensiveren van bestaande terreinen en regionale afstemming van het aanbod van nieuwe regionale werklocaties.	Het betreft hier een Omgevingsvisie. Maatregelen gericht op werkgelegenheid komen terug in het economisch beleid van het KEI en het MKB-Actieprogramma. De Handreiking Ladder voor Duurzame Verstedelijking richt zich op het intensiveren van bestaande terreinen. Regionale afstemming dient tot stand te komen via regionale werklocatievisies, waarbij de regie hiervan bij gemeenten ligt.	Geen aanpassing.
5.1.4	G5	Assen	**Economie. Werklocaties.** We delen de ambitie om regionale afspraken over werklocatie te maken.	Wij nemen dit standpunt voor kennisgeving aan.	Geen aanpassing.
5.1.4	G5	Assen	**Bedrijventerreinen. Behoefteraming.** We herkennen ons niet in de gebruikte geactualiseerde analyse van de kwantitatieve en kwalitatieve ruimtevraag. Wij stellen voor deze analyse geen onderdeel te laten uitmaken van de actualisatie.	In de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is geconcludeerd dat de hoofdconclusie van het kwantitatieve onderzoek naar bedrijventerreinen wordt onderschreven, namelijk er is sprake van overaanbod. Deze conclusie is in de Actualisatie van de Omgevingsvisie overgenomen. Verder maakt de analyse geen onderdeel uit van de Actualisatie. Over de uitkomsten van het kwalitatieve onderzoek wordt geen melding gemaakt. Wel kunnen beide onderzoeken input vormen voor de regionale afspraken over	In bijlage 1 tekst aanpassen: 'Dit vormt de basis voor nadere regionale afstemming over bedrijventerreinen die in de loop van 2014 gestalte moet krijgen' eruit. Nieuwe zin: Beide onderzoeken vormen input voor de regionale afspraken over bedrijventerreinen tussen gemeenten.

				bedrijventerreinen tussen gemeenten.	
5.1.4	G5	Assen	**Economie. Kennisontwikkeling, innovatie, mkb en ontwikkeling van clusters en speerpuntensectoren.** Aandacht voor sensor systemen.	Wij blijven sensorsysteemtechnologie in combinatie met 'big data' als speerpunt voor innovatie zien. In de RIS staan diverse teksten, waarbij sensortechnologie vooral als 'enabler' voor de andere sectoren wordt gezien: 'Sensoren worden in toenemende mate in allerlei toepassingen gebruikt en de verwachting is dat dit verder zal groeien. Big data is een onderscheidend thema voor Noord-Nederland'. Voor Assen kijken we naar fysieke clustering van bedrijven, onderzoek en onderwijs op een sensorcampus. Wij zullen dit ondersteunen. Initiatieven moeten vooral van anderen, inclusief Assen zelf, komen.	Geen aanpassing.
5.1.4	G5	Assen	**Economie. ASTRON.** Bij ASTRON en LOFAR uitvoeriger ingaan op slimme sensor systemen.	Wij delen de mening van indiener op dit punt en passen de tekst aan.	Toevoegen: 'Wij ondersteunen de ontwikkelingen rondom ASTRON en LOFAR ook met het oog op de ontwikkeling van slimme sensorsystemen in combinatie met het verzamelen en verwerken van grote hoeveelheden data. Deze slimme sensorsystemen blijken van groot belang te zijn bij innovaties in tal van bedrijven in Drenthe en daarbuiten'.
5.1.4	G5	Assen	**Economie. Grensoverschrijdende samenwerking.** Opnemen samenwerking met Metropoolregio Bremen-Oldenburg	Wij erkennen het belang van deze samenwerking en zullen dit in de tekst opnemen.	Drenthe zoekt daarom actief samenwerking met Duitse overheden, kennisinstellingen en bedrijven, zoals bijvoorbeeld in de Metropoolregio Bremen-Oldenburg.
5.1.4	G5	Assen	**Economie. Omschrijving lokale en regionale werklocaties**. De kaders voor 'regionale werklocaties' en 'lokale werklocaties' zijn te algemeen omschreven en bieden te veel ruimte voor interpretatieverschillen.	De tekst van de Actualisatie geeft globaal de kaders voor regionale en lokale werklocaties weer. Concretisering van deze begrippen vindt in de POV plaats. Interpretatie blijft overigens ook dan nog noodzakelijk.	Geen aanpassing.
5.1.4	G6	Meppel	**Economie. Grensoverschrijdende samenwerking**: LO-PINOD en samenwerking in regio Zwolle mist.	De sociaaleconomische relatie met Zwolle-Kampen wordt onderkend en staat ook omschreven op p.77 laatste alinea. LO-PINOD is een specifiek samenwerkingsproject. Het reikt te ver om hier alle grensoverschrijdende samenwerkingsprojecten te benoemen.	Geen aanpassing.
5.1.4	G6	Meppel	**Economie. Detailhandel.** Graag een gesprek.	Wij gaan graag met Meppel in gesprek over dit onderwerp. In de Actualisatie staat ook aangegeven dat we hier graag over in gesprek gaan met gemeenten.	Geen aanpassing.
5.1.4	G6	Meppel	**Behoefteraming bedrijventerreinen.** Graag nader overleg.	Wij gaan graag met Meppel in gesprek over dit onderwerp. In de Actualisatie staat ook aangegeven dat we hier graag over in gesprek gaan met gemeenten. Hiertoe zijn gemeenten inmiddels benaderd.	Geen aanpassing.
5.1.4	G6	Meppel	**Bedrijventerreinen. Behoefteraming.**	Wij gaan graag in gesprek met indiener.	Geen aanpassing.

			Meppel wil graag in gesprek, meer behoefte aan maatwerk met gevolgen voor kwalitatieve doorvertaling naar behoefteraming.		
5.1.4	G7	Noordenveld (bijlage)	**Economie. Positie kleine kernen.** Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen buitengebied en kleine kernen. Vaak zijn locaties in de kleine kernen beter bereikbaar en draagt bedrijvigheid meer bij aan leefbaarheid dan in het buitengebied.	Wij erkennen dit en zullen dit de tekst nuanceren.	De aanwezigheid van mkb op het platteland en in de (kleine) kernen levert een belangrijke bijdrage aan de sociaaleconomische vitaliteit. Hoewel ons streven is om bedrijvigheid te concentreren in de steden, willen we daarom ook hiervoor ruimte bieden, met name in de kleine kernen op het platteland. In elk geval voor aan het buitengebied gebonden bedrijvigheid en op basis van het VAB beleid (vrijkomende agrarische bebouwing) zien wij kansen.
5.1.4	G8	Emmen	**Bedrijventerreinen. Behoefteraming.** Behoefteraming is onbruikbaar. Conclusies Louter sporen echter wel redelijk met beleid van gemeenten. Kwalitatieve behoefteraming is onder de maat.	In de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is geconcludeerd dat de hoofdconclusie van het kwantitatieve onderzoek (rapport Louter) naar bedrijventerreinen wordt onderschreven, namelijk er is sprake van overaanbod. Deze conclusie is in de Actualisatie van de Omgevingsvisie overgenomen. Verder maakt de analyse geen onderdeel uit van de Actualisatie. Over de uitkomsten van het kwalitatieve onderzoek wordt geen melding gemaakt. Wel kunnen beide onderzoeken input vormen voor de regionale afspraken over bedrijventerreinen tussen gemeenten.	In bijlage 1 tekst aanpassen: 'Dit vormt de basis voor nadere regionale afstemming over bedrijventerreinen die in de loop van 2014 gestalte moet krijgen' eruit. Nieuwe zin: Beide onderzoeken vormen input voor de regionale afspraken over bedrijventerreinen tussen gemeenten.
5.1.4	G8	Emmen	**Bedrijventerreinen. Regionale afstemming werklocaties.** Eisen aan regionale afstemming gaan te ver. Zo zijn op regionale terreinen verreweg de meeste bedrijven afkomstig uit de eigen gemeente. Emmen ziet hier geen rol voor provincie weggelegd. Als de provincie hier wel een rol in wil hebben, dan moet provincie ook de volledige financiële verantwoordelijkheid nemen.	De basis ligt in het Convenant Bedrijventerreinen 2010-2020 en de afspraken die hierin zijn gemaakt over onder andere regionale afstemming tussen vraag en aanbod. Dit convenant is gesloten tussen het Rijk, provincies en gemeenten. De afspraken uit het Convenant zijn doorvertaald in de Omgevingsvisie aan de hand van regionale werklocaties. Op de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is afgesproken dat de gemeenten de regionale afstemming en afspraken inzichtelijk/transparant maken binnen logische economische samenwerkingsverbanden en dit op een redelijke termijn terug koppelen aan de provincie.	In bijlage 1 tekst toevoegen: Op de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is afgesproken dat de gemeenten de regionale afstemming en afspraken inzichtelijk/ transparant maken binnen logische economische samenwerkingsverbanden en dit op een redelijke termijn terug te koppelen aan de provincie.
5.1.4	G8	Emmen	**Bedrijventerreinen. Behoefteraming.** Uiteenlopen vraag en aanbod is gevolg van recessie, niet van gemeentelijk beleid. Financiële gevolgen overaanbod voldoende prikkel voor gemeenten om eventueel overaanbod beter op vraag aan te passen. Gemeenten voelen zich verantwoordelijk en nemen hun verantwoordelijkheid.	Dit komt overeen met wat er is besproken tijdens de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014. Hier is afgesproken dat de regie bij de gemeenten ligt en dat zij de regionale afstemming en afspraken inzichtelijk/transparant maken binnen logische economische samenwerkingsverbanden en dit op een redelijke termijn terug koppelen aan de provincie.	In bijlage 1 tekst toevoegen: Op de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is afgesproken dat de gemeenten de regionale afstemming en afspraken inzichtelijk/ transparant maken binnen logische economische samenwerkingsverbanden en dit op een redelijke termijn terug te koppelen

					aan de provincie.
5.1.4	G8	Emmen	**Bedrijventerreinen. Rundedal.** Rundedal uitzonderingspositie op principe ‘niet toestaan van’ nieuwe aanleg bedrijventerrein in landelijk gebied. Gemeenteraad heeft vastgesteld dat ook niet aan tuinbouw gerelateerde bedrijven op terrein welkom zijn, mits elders niet goed inpasbaar.	Uit het recente onderzoek naar de behoefteraming van bedrijventerreinen is gebleken dat er sprake is van teveel plannen aan bedrijventerreinen. Ook in Emmen is teveel aanbod aan bedrijventerreinen. In eerste instantie zou dan ook gekeken moeten worden naar de mogelijkheden binnen de bestaande plannen. Als het Rundedal deels wordt omgevormd tot bedrijventerrein, zal het overaanbod verder oplopen.	Geen aanpassing.
5.1.4	G8	Emmen	**Detailhandel. ‘Buiten rode contouren geen detailhandel’.** Dit schiet zijn doel voorbij. Ook buiten rode contouren kan het wenselijk zijn om specifieke detailhandel toe te staan. Ook beperking tot verkoop van eigen producten als nevenfunctie van agrarische bedrijven staat op gespannen voet met een gewenst vitaal platteland.	Wij zullen de tekst hierop aanpassen.	Wij passen de tekst op pag.86 aan. Zin eruit: 'Buiten de rode contouren staan wij de ontwikkeling van detailhandel niet toe, behalve de verkoop van eigen producten als nevenfunctie op een agrarisch bedrijf' wordt geschrapt. In plaats hiervan: ‘In het buitengebied vinden wij vooral verkoop van eigen producten als nevenfunctie op een agrarisch bedrijf passend’.
5.1.4	G9	Coevorden	**Bedrijventerreinen. Regionale afstemming werklocaties.** Alleen regionale afstemming in logische bedrijventerreinenregio’s. Eisen zoals nu in AOV staan over regionale afstemming gaan te ver. Maar Coevorden staat wel open voor economische samenwerking met Emmen, Hoogeveen, maar ook met het Duitse Emlichheim en Hardenberg. Hier is al samenwerking.	Op de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is afgesproken dat de gemeenten de regionale afstemming en afspraken inzichtelijk/transparant maken binnen logische economische samenwerkingsverbanden en dit op een redelijke termijn terug te koppelen aan de provincie.	In bijlage 1 tekst toevoegen: Op de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is afgesproken dat de gemeenten de regionale afstemming en afspraken inzichtelijk/ transparant maken binnen logische economische samenwerkingsverbanden en dit op een redelijke termijn terug te koppelen aan de provincie.
5.1.4	G9	Coevorden	**Bedrijventerreinen. Behoefteraming.** Behoefteraming is onbruikbaar. Conclusies Louter sporen echter wel met beleid gemeenten. Met alle partners hier nog eens naar kijken.	In de bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is geconcludeerd dat de hoofdconclusie van het kwantitatieve onderzoek (rapport Louter) naar bedrijventerreinen wordt onderschreven, namelijk er is sprake van overaanbod. Deze conclusie is in de Actualisatie van de Omgevingsvisie overgenomen. Verder maakt de analyse geen onderdeel uit van de Actualisatie. Over de uitkomsten van het kwalitatieve onderzoek wordt geen melding gemaakt. Wel kunnen beide onderzoeken input vormen voor de regionale afspraken over bedrijventerreinen tussen gemeenten.	In bijlage 1 tekst aanpassen: 'Dit vormt de basis voor nadere regionale afstemming over bedrijventerreinen die in de loop van 2014 gestalte moet krijgen' eruit. Nieuwe zin: Beide onderzoeken vormen input voor de regionale afspraken over bedrijventerreinen tussen gemeenten.
5.1.4	G9	Coevorden	**Bedrijventerreinen. Behoefteraming.**	Dit komt overeen met wat er is besproken tijdens de	In bijlage 1 tekst toevoegen: Op de

			Uiteenlopen vraag en aanbod is gevolg van recessie, niet gemeentelijk beleid. Financiële gevolgen overaanbod voldoende prikkel voor gemeenten om eventueel overaanbod beter op vraag aan te passen. Stedelijke gemeenten nemen hier hun verantwoordelijkheid in. Grote terughoudendheid om nieuw aanbod te ontwikkelen.	bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014. Hier is afgesproken dat de regie bij de gemeenten ligt en dat zij de regionale afstemming en afspraken inzichtelijk/transparant maken binnen logische economische samenwerkingsverbanden en dit op een redelijke termijn terug te koppelen aan de provincie.	bestuurlijke bijeenkomst bedrijventerreinen van 7 maart 2014 is afgesproken dat de gemeenten de regionale afstemming en afspraken inzichtelijk/ transparant maken binnen logische economische samenwerkingsverbanden en dit op een redelijke termijn terug te koppelen aan de provincie.
5.1.4	G9	Coevorden	**Economie. Speerpuntsectoren.** Aanduiding spoort niet met besluitvorming RIS waarbij oude 'pieken' niet meer centraal staan, maar maatschappelijke opgaven. Daarnaast zijn er kansrijke clusters (chemie, slimme systemen en materialen). Hierbij aansluiting zoeken.	Wij laten de tekst beter aansluiten.	Met de Europese ambitie en doelstellingen, slim, duurzaam en inclusief, voor ogen heeft Noord-Nederland een Research and Innovation Strategy voor Slimme Specialisatie (RIS3) opgesteld. Noord-Nederland, hier bestaande uit bedrijfsleven, overheden, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties, heeft in haar RIS3 gekozen voor vier maatschappelijke opgaven: • Gezondheid, demografie en welzijn, • Voedselzekerheid, duurzame landbouw en bio-economie, • Zeker, schone en efficiënte energie, en • Schone, veilige watervoorziening. De maatschappelijke opgaven worden realistisch en haalbaar geacht vanwege de sterke noordelijke clusters (Energie, Water en High Tech Sensor Systems, Life Science en Healthy Ageing en Agribusiness incl. glastuinbouw), het (toepassingsgerichte) MKB en de in de regio aanwezige kennisinstellingen. Daarnaast sluit de RIS3 andere (cluster-)ontwikkelingen niet uit, maar juist in. Dit geldt dus ook voor cross-over ontwikkelingen en ontwikkelingen rond Bioabased Economy, Chemie(Centre for Open Chemical Innovation (COCI) in Emmen en High Tech Systems en Materialen (HTSM). Ook de transitie naar een moderne maakindustrie past daarbinnen. Verder bevorderen we in Zuid-Drenthe in combinatie met de kennisintensieve (maak)industrie de sector Transport &

					Logistiek. Tenslotte omarmt Drenthe innovatieve ontwikkelingen binnen het thema Recreatie &Toerisme.
5.1.4	G9	Coevorden	**Economie. Detailhandel.** De provincie stelt: ‘Buiten rode contouren geen detailhandel’. Dit is te algemeen gesteld. Er zijn situaties waarin het wel mogelijk moet zijn zoals in vrijkomende agrarische bebouwing. Ook beperking tot verkoop van eigen producten als nevenfunctie van agrarische bedrijven is niet altijd wenselijk. Voorstel is om dit te verruimen.	Met indiener van mening dat de verwoording hier tot de misvatting leidt dat detailhandel op geen enkele wijze mogelijk is in het buitengebied. Wij passen deze zinsnede aan.	Wij passen de tekst op pag.86 aan. Zin eruit: 'Buiten de rode contouren staan wij de ontwikkeling van detailhandel niet toe, behalve de verkoop van eigen producten als nevenfunctie op een agrarisch bedrijf' wordt geschrapt. In plaats hiervan: ‘In het buitengebied vinden wij vooral verkoop van eigen producten als nevenfunctie op een agrarisch bedrijf passend’.
5.1.4	G11	Borger-Odoorn	**Economie. VAB.** De ruime vestigingsmogelijkheden voor VAB's moeten blijven worden nagestreefd	Het beleid t.a.v. vrijkomende agrarische bedrijvigheid (VAB) blijft ongewijzigd in deze Actualisatie.	Geen aanpassing.
5.1.4	N1	NMFD	**Bedrijventerreinen. Behoefteramingen.** Ondersteuning van het naar beneden bijstellen van de behoefteraming bedrijventerreinen en woningen.	Wij nemen dit standpunt voor kennisgeving aan.	Geen aanpassing.
5.1.4	N1	NMFD	**Economie. Herstructurering.** Herstructurering van bestaande bedrijventerreinen moet altijd boven nieuw.	Is conform Ladder voor Duurzame Verstedelijking, waarnaar wordt verwezen in de Actualisatie. Mogelijkheden binnen bestaande terreinen gaan voor nieuwe uitleg.	Geen aanpassing.
5.1.5	B3	LTO	**Economie. Nieuwe landgoederen.** Schrap de mogelijkheid van het stichten van een nieuw landgoed zodat andere ruimtelijke instrumenten meer kansen krijgen waardoor de ruimtelijke kwaliteit wordt gediend.	Vanuit de markt is er nog steeds interesse voor nieuwe landgoederen. Het afgelopen jaar zijn nog enkele nieuwe landgoederen gerealiseerd. Daarnaast worden momenteel de voorbereidingen getroffen voor de aanleg van nog enkele landgoederen. Hiermee is duidelijke dat de huidige recessie de ontwikkeling van nieuwe landgoederen niet verlamd heeft. De provincie wil, binnen het bosclusteringsbeleid, de ontwikkeling van nieuwe landgoederen blijven ondersteunen, omdat de nieuwe landgoederen bijdrage kunnen leveren aan de kwaliteit van het buitengebied en andere maatschappelijke doelen.	Geen aanpassing.
5.1.5	G2	Hoogeveen	**Vrijetijdseconomie. Permanente bewoning recreatiewoningen.** Zie reactie Omgevingsvisie 2010 en recente brief 12 feb 2014 aan GS en PS. Verzoek om aanpassing beleid dan wel het consequent uitdragen van het bestaande.	Wij verwijzen naar onze reactie op uw brief van 12 februari 2014.	Geen aanpassing.
5.1.5	G3	Midden-Drenthe	**Economie. Afstemming woningbouw en bedrijventerreinen.** Inhoud gemeentelijke structuurvisie: meenemen met AOV locatie voor woningbouw ten oosten van Beilen en de uitbreidingsrichting bedrijventerrein Ossebroeken.	In de discussie over de ruimtelijke ontwikkeling van Beilen in relatie tot de bovenlokale functie die wij voor Beilen zien, hebben wij de beoogde woonontwikkeling ten oosten van Beilen in beeld. Binnen de discussie over de woonafstemming in Noord-Drenthe is afgesproken dat het een onderscheidend woonmilieu moet betreffen met lokaal maatwerk gezien de	Geen aanpassing.

				onzekerheden in trends en ontwikkelingen. Vanuit de gemaakte afspraken zijn en blijven wij met u in gesprek. Wij zien geen reden om nu een specifieke verwoording op te nemen voor één van de ruimtelijke afwegingsaspecten die vanzelf aan bod komt bij verdere planvorming.	
5.1.5	G6	Meppel	**Wonen. Begrenzing woningmarkt.** Meppel plaatst de kanttekening dat de woonregio's niet ophouden bij de provinciegrenzen. Meppel heeft een belangrijke woningmarktrelatie met een aantal Overijsselse gemeenten. Verzoek om de couleur local in acht te nemen bij de algemene woonbepalingen.	De provincie erkent dat de gemeente Meppel door haar geografische ligging voor haar woningmarkt ook te maken heeft met Noordwest Overijssel. Ook is het voor de provincie een feit dat de woonopgave voor Meppel niet alleen binnen bestaand stedelijk gebied is op te vangen. Met de provinciale bevolkings- en huishoudensprognoses geven we gemeenten ook handvatten om in hun programmering van woningbouwlocaties rekening te houden met te verwachten huishoudensstromen.	Geen aanpassing.
5.1.5	G7	Noordenveld (bijlage)	**Economie. Duurzaamheid woningvoorraad.** Gemeente heeft verbeteren energetische prestatie van de bestaande woningvoorraad ook als pijler in het duurzaamheidsbeleid. Hoe denkt de provincie deze doelstelling te realiseren?	We zijn samen met alle gemeenten bezig met het opzetten van een lokale ondersteuningsstructuur (SER-energie akkoord). Hiermee kunnen we gerichter beleidsinstrumenten inzetten om de doelstellingen te realiseren. Heeft ook relatie met uitrol van de 'Asser-aanpak'.	Geen aanpassing.
5.1.6	B1	Parkmanagement Emmen bv	**Mobiliteit. Versterking infrastructuur.** Verdubbelen N34 (Coevorden-Emmen) t/m A37 en N862 (Emmen-Klazienaveen) ter versterking concurrentiepositie.	Tussen de rondweg Emmen en de aansluiting A37 is inmiddels sprake van een verdubbeling. Bij de provincie zijn geen plannen voor verdubbeling van beide wegen gelet op de huidige capaciteit die vooralsnog toereikend is.	Geen aanpassing.
5.1.6	G5	Assen	**Mobiliteit. Groningen Airport Eelde.** Geen noodzaak voor het bieden van ruimte aan economische ontwikkeling bij GEA. Zien geen nut en noodzaak in transferium De Punt.	Wij zien, met u, kansen voor het versterken van de luchthaven Groningen Airport Eelde en het verbeteren van de kwaliteit van het omliggende gebied, waaronder de landgoederen Eelde Paterswolde en de Drentsche Aa. De luchthaven is van belang voor het stedelijk netwerk Groningen Assen en Noord Nederland. Ten behoeve van de luchthavenontwikkeling zien wij mogelijkheden om de bereikbaarheid op een aantal punten te verbeteren. Economische ontwikkeling is voor ons het gevolg van een (regionale) marktvraag. In de regionale samenwerking Regio Groningen Assen zijn afspraken gemaakt over de regionale afstemming. Deze zijn voor ons leidend. In de geactualiseerde netwerkanalyse van de Regio Groningen Assen maakt het toekomstige OV knooppunt-transferium De Punt onderdeel uit van het HOV-transferia netwerk van Groningen Assen. In de planvorming hebben we rekening gehouden met de uitgebreide capaciteit van Haren in de beoordeling van de nut en noodzaak van een transferium bij De Punt. Op basis van deze analyse delen wij uw conclusie niet.	Geen aanpassing.
5.1.6	G5	Assen	**Mobiliteit. Treinverbinding.** Gezamenlijke ambitie voor een 5e en 6e treinverbinding tussen Assen en Groningen noemen	We onderschrijven de gezamenlijke ambitie. Nadere uitwerking ligt bij de gemeente Assen.	Geen aanpassing.

5.1.6	G5	Assen (bijlage)	**Mobiliteit.** POVV zou volgend moeten zijn op de AOV.	Wij delen uw mening dat het POVV volgend is op de Omgevingsvisie. Onze ambities op het gebied van mobiliteit zijn uitgewerkt in het Provinciaal Verkeer en Vervoerplan en het daaraan gelieerde Investeringsplan Verkeer en Vervoer.	Geen aanpassing.
5.1.6	G5	Assen (bijlage)	**Mobiliteit.** Het belang van de fiets wordt onvoldoende onderkend.	Voor het thema fiets wijzen wij u graag op de nieuwe Fietsnota die voor de zomer wordt gepresenteerd.	Geen aanpassing.
5.1.6	G5	Assen (bijlage)	**Mobiliteit.** Hoe gaat u de ambitie om het gebruik van het OV maximaal te stimuleren uitwerken?	Nadere uitwerking vindt plaats in de voorbereiding van de OV concessie 2018 - 2028	Geen aanpassing.
5.1.6	G5	Assen (bijlage)	**Mobiliteit.** Hoe gaat u de ambitie om het fietsnetwerk te vervolmaken uitwerken?	Voor het thema fiets wijzen wij u graag op de nieuwe Fietsnota die voor de zomer wordt gepresenteerd.	Geen aanpassing.
5.1.7	G6	Meppel	**Economie. Voorzieningenniveau.** Meppel stemt af in Zwols verband.	Wij onderschrijven de rol en positie van Meppel in Zuidwest-Drenthe en begrijpen dan ook dat uw gemeente de afstemming over het voorzieningenniveau plaats laat vinden in de meest geschikte sociaaleconomische regio.	Geen aanpassing.
5.2	G6	Meppel	**Energie. Energiestrategie.** Onderwerpen en doelen uit Energiestrategie komen niet terug; bijvoorbeeld de vijf strategische sporen met bijbehorende opgaven. Wat is juist, welke onderwerpen wel en welke niet in Omgevingsvisie?	Wij hebben er voor gekozen de Energiestrategie op hoofdlijnen terug te laten komen in de tekst van de Omgevingsvisie. In hoofdstuk 11 'Verwijzingen' is een link naar onze Energiestrategie opgenomen.	Geen aanpassing.
5.2	G6	Meppel	**Energie. Energielandschappen.** Grounds for change: hoe verhoudt de provinciale ambitie m.b.t. energielandschappen zich tot de kernkwaliteiten? Vallen energie initiatieven onder de kernwaarde bedrijvigheid?	Energie-initiatieven kunnen vallen onder de kernwaarde bedrijvigheid. Bij de inpassing van nieuwe energie-initiatieven wordt gezocht naar een zo'n goede mogelijke inpassing in relatie tot de aanwezige kernkwaliteiten. Daarbij handelen we vanuit de Grounds-for-change filosofie; het besef dat onze samenleving moet wennen aan nieuwe moderne energielandschappen.	Geen aanpassing.
5.2.2	G5	Assen (bijlage)	**Energie. CO2.** Lokaal draagvlak voor CO2-opslag ontbreekt. Er zal gewerkt moeten worden aan het verminderen van de CO2 uitstoot om zodoende niet tot CO2 opslag over te hoeven gaan.	Wij nemen dit standpunt voor kennisgeving aan.	Geen aanpassing.
5.2.2	G5	Assen (bijlage)	**Energie. Duurzaamheid in energievoorziening.** We willen graag met u in gesprek gaan om onze lokale verantwoordelijkheid te nemen in de zoektocht naar duurzamere oplossingen voor energievoorziening	We gaan graag met u hierover in gesprek	Geen aanpassing.
5.2.2	G7	Noordenveld (bijlage)	**Energie. Kleinschalige windinstallaties.** Toepassen van kleinschalige installaties buiten de bebouwde kom is toegestaan, voor zover de installaties passen in het landschap. Wat betekent dit precies? Wat is de rol voor de gemeente?	Indiener reageert hier op bestaande tekst uit de Omgevingsvisie Drenthe 2010. In zoverre is de zienswijze op dit punt buiten de orde. Overigens is het juist dat het hier sprake is van vrijheid voor gemeentelijk beleid. Als provincie willen we buiten het bestaand stedelijk gebied op basis van provinciale belangen, met name vanuit het provinciaal belang	Geen aanpassing.

				voor de kernkwaliteit 'Landschap', toetsen.	
5.2.2	G7	Noordenveld (bijlage)	**Energie. CO2.** Gemeente wil nogmaals benadrukken principieel tegenstander te zijn van CO2-opslag.	Wij nemen dit standpunt voor kennisgeving aan.	Geen aanpassing.
5.2.2	G7	Noordenveld (bijlage)	**Energie. Zonne-energie.** Graag aandacht voor toepassing in beschermde dorpsgezichten en de Koloniën van Weldadigheid. Onder welke voorwaarden kunnen zonnecollectoren wel of niet mogelijk worden gemaakt? Zowel voor particuliere als grootschalige/maatschappelijke initiatieven?	Wij onderzoeken de ruimtelijke betekenis van zonne-akkers.	Geen aanpassing.
5.2.2	G7	Noordenveld (bijlage)	**Energie. Zonne-ladder.** Grondgebonden zonne-installaties worden gestimuleerd. De voorwaarden waaronder worden nog opengelaten. Zijn er vooraf al kader te stellen waar deze installaties niet passend zijn?	Op de zonne-lader na hebben wij geen ruimtelijk kader. Wij onderzoeken op dit moment de ruimtelijke betekenis van zonne-akkers als verdiepingsslag op de zonne-ladder.	Geen aanpassing.
5.4.1	G5	Assen (bijlage)	**Cultuur.** Onvoldoende motivatie voor extra inzet Zuidoost Drenthe. Het woord 'bruisende' is een vreemde in relatie tot de kwaliteit die geambieerd wordt.	Deze tekst is achterhaald. We investeren ook in andere gebieden. En verder hebben we in de Cultuurnota 2013-2016 aangegeven geen focusgebieden meer te willen aanwijzen. Binnen de vastgestelde randvoorwaarden zijn wij, waar mogelijk, aan de behoefte om een accentverschuiving naar een nog meer op een ‘bruisend’ Drenthe gerichte visie tegemoet gekomen. Kenmerkend hiervoor is dat wij in de missie van onze Omgevingsvisie niet ‘het koesteren van de kernkwaliteiten’, maar nu ‘het ontwikkelen van een bruisend Drenthe’ voorop willen stellen.	Zin 'Vooral in Zuidoost-Drenthe willen we de culturele infrastructuur en de culturele participatie versterken' schrappen.
5.4.2	G5	Assen (bijlage)	**Sport.** Nog geen bestuurlijke afspraken gemaakt over de oplossingsrichtingen bij onderhoud van de landelijke routestructuren.	Wat betreft de instandhouding van de recreatieve voorzieningen van SBB, hier is inderdaad nog geen bestuurlijke oplossing voor.	Geen aanpassing.

Hoofdstuk-, paragraaf-nummer	***Nr. ziens-wijze***	***Afzender***	***Samenvatting***	***Beantwoording***	***Tekstaanpassing in AOV***
6	N1	NMFD	**Landbouw. Positie melkveehouderij.** Zienswijze pag. 2: verzoek het initiatief te nemen om gezamenlijk met partners de komende jaren uitwerking te geven aan de opgave ten aanzien van de ontwikkeling in de melkveehouderij.	Ontwikkeling van een duurzame melkveehouderij is speerpunt van de provincie. Al veel ervaring opgedaan met Duurzaam Boer Blijven. Wij pakken zeker het initiatief op om in de komende jaren een vervolg te geven.	Geen aanpassing.

6	E39	Platform Wind	**Naamgeving agroparken en verzoek tot detaillering.** Suggereer niet dat 'agropark' groen is en wijzig de naam in 'grootschalige industriële agrarische ontwikkeling'. Geef aan hoeveel stuks vee is toegestaan, welke vorm en omvang van duurzame energiewinning, geef zelf aan wat is toegestaan en wat niet.	Wij vinden 'Agroparken' een passende omschrijving. Wij zien niet terug waar we suggereren dat dit uitsluitend groene parken zijn. Wat betreft de gevraagde detaillering; de Omgevingsvisie heeft naar zijn aard een globaal en kaderstellend karakter. De gevraagde detaillering vinden wij voor deze thema's hier niet passend.	Geen aanpassing.
6.1.1	W1	Waterschap Hunze en Aa's	**Landbouwgebied. Beekdalen.**	De uitzondering voor de beekdalen is opgenomen in paragraaf 8.2.2. en daar wordt naar verwezen in paragraaf 6.1.1.	Geen aanpassing.
6.1.1	E37	WindNEE	**Landbouwgebied. Samenvallen landbouwgebied met Zoekgebied Windenergie.** Suggereert dat het samenvallen van zoekgebied met landbouwgebied is gebeurd om de transitie van 'aardappelboer' naar 'windboer' en industriegebied mogelijk te maken.	Dit is niet het geval.	Geen aanpassing.
6.1.2	G6	Meppel	**Landbouw. Robuuste landbouw.** Verhouding landbouwgebied plus in lint van Nijeveen en Bovenboeren en kernkwaliteit cultuurhistorie en landschap in relatie tot industriële vormen van landbouw/ ruimtegebruik/ bebouwing.	Voor de landbouw-plusgebieden geldt dat de kernkwaliteiten een ondergeschikte rol spelen. Dit betekent dat bij de belangenafweging het belang van de landbouw zwaarder weegt dan dat van de kernkwaliteiten. Een belangenafweging moet dus wel degelijk plaatsvinden. Wanneer daarbij blijkt dat de gewenste ontwikkeling niet kan samengaan met de aanwezige kernkwaliteiten, verwachten wij dat de gemeente dat zorgvuldig onderbouwt. Een en ander is thans ook op deze wijze in de POV verwerkt.	Geen aanpassing.
6.1.2	G10	Aa en Hunze	**Landbouw. Schaalvergroting.** Van mening dat enige schaalvergroting binnen de landbouw ook in andere delen van robuuste landbouwsysteem mogelijk moet kunnen zijn	Bij schaalvergroting hebben wij het vooral over bouwblok grootte. Hiervoor zijn criteria en grenzen opgenomen in de omgevingsvisie. Deze geven duidelijk aan wat in de diverse gebieden mogelijk is.	Geen aanpassing.
6.1.2	O1	Mevrouw De Boer	**Landbouw. Landbouwgebied- plus.** Mevrouw geeft suggestie hoe tekst Landbouwgebied Plus aan te passen om recht te doen aan cultuurhistorie.	Voor de positie en weging van kernkwaliteiten algemeen verwijzen wij hiervoor naar ons antwoord elders (over 4.1). Hierin leggen wij uit dat de kernkwaliteiten wel degelijk worden meegewogen, ook al zijn ze in landbouwgebied-plus aangegeven als ondergeschikt. Wel kunnen wij ons voorstellen dat de tekst over de positie van kernkwaliteiten hier een korte toelichting nodig heeft. We zullen de tekst aanpassen	Toevoegen: Dit betekent dat bij de belangenafweging het belang van de landbouw zwaarder weegt dan dat van de kernkwaliteiten. Er vindt wel een afweging tussen beiden plaats. Wanneer de gewenste ontwikkeling niet kan samengaan met de aanwezige kernkwaliteiten, verwachten wij dat de gemeente dat zorgvuldig onderbouwt.

6.1.2	O1	Mevrouw De Boer	**Landbouw. Rol kernkwaliteiten in Landbouwgebied-plus gebieden.** In Landbouwgebied-plus gebieden moeten kernkwaliteiten geen ondergeschikte rol spelen. Zoals op kaart 7, kernkwaliteiten worden daar wel behouden.	Wij zijn ons ervan bewust dat er in het door indiener genoemde veenkoloniale gebied vele mogelijkheden voor ontwikkeling benoemd worden in deze AOV. De reden daarvan ligt grotendeels in de opgave voor dit gebied. De positie van de kernkwaliteiten is in het landbouwplusgebied inderdaad ondergeschikt, maar, zoals ook hierboven beschreven, er vindt wel degelijk een weging plaats ten opzichte van de kernkwaliteiten. Uitgangspunt daarbij blijft om de ontwikkeling van de agrarische sector waar mogelijk hand in hand met het koesteren van onze cultuurschatten te laten gaan. Wel kunnen wij ons voorstellen dat de tekst over de positie van kernkwaliteiten hier een korte toelichting nodig heeft. We zullen de tekst aanpassen	Toevoegen in 6.1.2 na ‘ondergeschikte rol’: ‘Dit betekent dat bij de belangenafweging het belang van de landbouw zwaarder weegt dan dat van de kernkwaliteiten. Er vindt wel een afweging tussen beiden plaats. Wanneer de gewenste ontwikkeling niet kan samengaan met de aanwezige kernkwaliteiten, verwachten wij dat de gemeente dat zorgvuldig onderbouwt’.
6.1.3	B3	LTO	**Landbouw. Bouwvlak.** Verzoek om ruimtelijke inpassing van uitbreiding bouwvlak te schrappen.	Het ruimtelijk inpassen van bebouwing bij uitbreiding van het agrarisch bouwvlak is, in weerwil tot wat indiener veronderstelt, staand beleid. Op pag. 49 van de Omgevingsvisie Drenthe 2010 is te lezen: 'Bij uitbreiding van het bouwvlak *[…]* moet ruimtelijk worden ingepast'. Bij de Actualisatie heeft deze regeling inhoudelijk niet ter discussie gestaan.	Geen aanpassing.
6.1.3	B3	LTO	**Landbouw. Bouwvlak.** Schrappen van de maximum bouwblokgrootte in de multifunctionele gebieden.	In de Actualisatie is de maximale omvang van een agrarisch bouwvlak als inhoudelijk thema meegenomen. Hiertoe ontbreekt ons inziens ook de noodzaak, aangezien de gekozen maximale oppervlakten voor bouwvlakken in multifunctionele gebieden in zijn algemeenheid niet tot problemen leiden. Enig slijpwerk aan het kaartmateriaal van de Omgevingsvisie (hiervoor onder 'Algemeen' toegelicht) leidt er wel toe dat het areaal aan multifunctioneel gebied per saldo is geslonken.	Geen aanpassing.

6.1.3	B3	LTO	**Landbouw. Bouwvlak.** In samenhang daarmee: wijzigen van de tekst over de implementeren van de uitkomsten van het project 'Boerderijen om trots op te zijn' overeenkomstig de tekst van NMF en LTO.	Wij passen de tekst overeenkomstig de suggestie van indiener aan. Tevens hebben de essentie van de aanpak anders verwoord. Hierbij hebben we gebruik gemaakt van de brochure 'Boerderijen om trots op te zijn: deel 2' (februari 2014) waarnaar wij ook een nieuwe verwijzing hebben opgenomen.	De tekst vanaf de tweede alinea van het kopje 'Benaderen met ruimtelijke kwaliteit' luidt nu: 'Een benadering die hieraan voldoet, staat beschreven in de brochures 'Boerderijen om trots op te zijn' (december 2011) en 'Boerderijen om trots op te zijn: deel 2' (februari 2014), die tot stand zijn gekomen tussen Natuur en Milieufederatie Drenthe en de LTO Noord. Centrale elementen van deze benadering vormen een gemeentelijke regierol (waarbij de gemeente wordt betrokken vanaf het eerste moment tot de planvorming), keukentafelgesprekken en het uitgaan van een agrarische bouwkavel in plaats van een bebouwingsvlak. Deze aanpak beoogt Drentse gemeenten te stimuleren om het vraagstuk van schaalvergroting van de grondgebonden landbouw te koppelen aan een benadering met ruimtelijke kwaliteit. Dit moet leiden tot *[...]*'. Hierna loopt de tekst weer verder. Onder het kopje 'Intensieve niet-grondgebonden veehouderij' is de volgende slotpassage opgenomen: 'In overleg met LTO en NMF Drenthe gaan wij bekijken in hoeverre de voor grondgebonden agrarische bedrijvigheid verwoorde aanpak voor ruimtelijke inpassing ook kan worden gehanteerd voor de ruimtelijke inpassing van intensieve veehouderij (zie hierboven het kopje 'Benaderen met ruimtelijke kwaliteit'). Dit leidt niet tot meer of minder bouwrechten'. Tot slot is een verwijzing naar 'Boerderijen om trots op te zijn: deel 2' (februari 2014) opgenomen onder verwijzingen.

6.1.3	B3	LTO	**Nieuw vestiging veehouderij i.r.t. Natura 2000**: Schrappen van de tekst over het uitsluiten van nieuw vestiging veehouderijen binnen een straal van 2 km van een Natura2000-gebied.	Op dit moment bestaat er consensus tussen NMF, LTO en de provincie over de onwenselijkheid van nieuwe bedrijfsvestiging binnen een straal van 2 km rondom Natura 2000 gebieden. In zoverre past het overnemen van dit beleidsstandpunt in de Omgevingsvisie. Indiener heeft echter een punt waar zij stelt dat het betreffende beleidskader (Groenmanifest) naar zijn aard voor wat betreft het stikstofbeleid tijdelijk van karakter is. Het Groenmanifest dient ter overbrugging naar de wettelijke regeling van de Programmatische Aanpak Stikstof. Om deze reden nemen wij de zienswijze over om de betreffende passage uit de tekst te schrappen. Hiermee is het beleid zelf niet van tafel.	Passage over nieuwvestiging binnen een straal van 2 km rondom Natura 2000 gebied schrappen.
6.1.3	G10	Aa en Hunze	**Natuur Zonering Natura 2000 gebieden.** Zone van 2 km rond N2000 gebieden past niet bij de benadering van 'de natuur terug in het hart van de maatschappij' en 'maatwerk', maar draagt bij aan een verscherpte tegenstelling tussen landbouw en natuurfuncties. Centraal moet staan dat nieuwe ontwikkelingen geen significante negatieve effecten hebben op de beheerdoelen binnen de N2000 gebieden. Dit graag aanpassen	De zone van 2 km rondom Natura 2000 waarvan in de tekst sprake is, vloeit voort uit het tussen verschillende maatschappelijke groeperingen gesloten Groenmanifest voor Drenthe. Dit Groenmanifest voor wat betreft de stikstofaspecten bedoeld als een tijdelijk overbruggingskader tot een inwerkingtreding van de Programmatische Aanpak Stikstof. Om reden van die tijdelijkheid zijn wij het met indiener eens dat het overnemen van deze zone in de Actualisatie minder gelukkig is. De betreffende passage is geschrapt. Overigens doet dit aan het beleidsuitgangspunt niet af. Het Groenmanifest geldt op dit punt onverkort.	Wij schrappen de desbetreffende passage over nieuwvestiging binnen een zone van 2 km rondom Natura 2000 gebieden.
6.1.3	G6	Meppel	**Landbouw. Pilots 'Benaderen met ruimtelijke kwaliteit'.** Is provincie trekker van de pilot of spoort provincie gemeenten aan?	Deze pilots zijn al geweest. We hebben samen met LTO en NMFD het project inpassing voor melkveehouderij bedrijven gehad, dit heeft tot aanbevelingen geleid van LTO en NMFD over hoe gemeenten hier in hun eigen gemeentelijke geleid mee om kunnen gaan. Het is nu aan de gemeenten om dit beleid te implementeren.	Geen aanpassing.
6.1.3	G8	Emmen	**Landbouw. Ivh voorwaarden verplaatsing.** Het buitengebied van Emmen kent agrarische ondernemingen, gelegen binnen het robuuste landbouwgebied, die overwegen uit te breiden (boven de bepaalde bouwvlakgrootte) met als compensatie de sanering van een bestaande intensieve veehouderij locatie. Deze ontwikkeling levert een grote ruimtelijke kwaliteitswinst en een positief effect op het vereiste dierenwelzijn. Ruimtelijke- en milieutechnische knelpunten worden gesaneerd waardoor de bedrijven op passende toekomstgerichte wijze kunnen uitbreiden. De geschetste ontwikkeling sluit aan bij het provinciale uitgangspunt voor verplaatsingen van intensieve	Bij inventarisatie van de thema's voor de Actualisatie medio 2013 was er geen brede basis om het thema bebouwingsregeling / verplaatsingsmogelijkheden voor intensieve veehouderijen inhoudelijk in het proces te heroverwegen. Dit thema is in de Actualisatie dan ook niet meegenomen. Het beleid rondom dit thema is in de Actualisatie onaangepast. Zo laat in het proces van vaststelling van de Actualisatie breiden wij de reikwijdte van de Actualisatie niet meer uit. Alleen al daarom kan deze zienswijze niet worden overgenomen. Zoals indiener zelf ook schetst, geeft de (Actualisatie van de) Omgevingsvisie voldoende mogelijkheden om flexibel op situaties in te spelen.	Geen aanpassing.

			veehouderijen. Het volledig verplaatsen van een bedrijf bij het oplossen van een knelpunt wordt namelijk niet uitgesloten binnen de Omgevingsvisie. Het is bijvoorbeeld mogelijk om bij sanering van een knelpunt op 100 m van een bestaand bedrijf een nieuwe tweede bedrijfslocatie op te richten, terwijl een uitbreiding van een bestaand bedrijf in ruil voor sanering van een knelpunt niet mogelijk is. Emmen pleit ervoor deze werkwijze voor uitzonderlijke situaties mogelijk te maken en daarbij de opgenomen maximale bouwvlakgrootte te verruimen.		
6.1.3	G11	Borger-Odoorn	**Landbouw. Afstemming.** Uitbreidingsmogelijkheden agrarische bedrijven. Standaard 1,5 ha met max. 2 ha. In specifieke situaties met meer bebouwingsvraag zullen we dit bestuurlijk overleggen.	Deze benadering spoort met de sturingsfilosofie die wij als provincie hanteren: zie hoofdstuk 3.	Geen aanpassing.
6.1.5	W1	Waterschap Hunze en Aa's	**Landbouw. Innovatie veenkoloniën.** Tekstvoorstel om innovaties te duiden.	Wij nemen dit voorstel van indiener over.	In paragraaf 6.1.5 wijzigen we de vierde zin als volgt: 'Het kan hierbij gaan om innovaties op het gebied van huisvesting, nieuwe teelten, efficiënt watergebruik, verduurzaming en duurzame energie'.
6.1.6	B3	LTO	**Landbouw. Agroparken.** Nadere uitwerking mist. Indiener biedt haar bijdrage aan.	Een andere uitwerking is ook niet nodig. In 2010 hebben wij een verkenning laten uitvoeren door Alterra wat een agropark voor Drenthe zou kunnen betekenen. In de begeleidende brief aan de Staten hebben wij vervolgens aangegeven waar onze rol ligt.	Geen aanpassing.
6.1.6	E41	De heer Van Dijk	**Landbouw. Agroparken.** Is de actualisatie van het Omgevingsbeleid een vrijbrief om meer megastallen toe te staan onder de naam agroparken?	Nee, het betreft hier bestaande tekst die letterlijk is blijven staan uit de Omgevingsvisie Drenthe 2010 (pag. 50).	Geen aanpassing.
6.2	G6	Meppel	**Landbouw. Biobased economy.** Voor de uitwerking van dit thema wordt verwezen naar een vastgesteld programma. Is dat niet vreemd?	De acties zijn in het actieprogramma BBE verder uitgewerkt. Dit leidt tot een taalkundige verbetering.	Nieuwe zin voor paragraaf 6.2 'Biobased economy': 'Het thema biobased economy *is* uitgewerkt in het vastgestelde actieprogramma BBE'.
6.3	B3	LTO	**Landbouw. Beleidsnotitie Boeren op goede gronden.** De beleidsnotitie Boeren op goede gronden nog niet vastgesteld, dus mag ook nog niet worden aangehaald	Deze beleidsnotitie zal nog wel dit jaar worden vastgesteld. In de tekst kan al wel verwezen worden naar deze notitie.	Geen aanpassing.
6.4	B3	LTO	**Landbouw. WAV.** Met de introductie van PAS zal de toepassing van de wet ammoniak en veehouderij (deels)	De WAV heeft een eigenstandig regime en een eigenstandige meerwaarde. Deze regeling staat niet ter discussie bij de Actualisatie.	Geen aanpassing.

			overbodig worden. Verzoek om overbodigheid / dubbelingen uit de tekst te halen.		
6.4	W1	Waterschap Hunze en Aa's	**Landbouw. Fosfaten.** Gevraagd wordt om aandacht voor fosfaatoplading van de bodem.	Indiener vraagt hier aandacht voor de fosfaatoplading van de bodem, met name in het Drentsche Aa gebied. Wij delen de zorg van indiener over de diffuse belasting in dit gebied. Deze zorg is ook naar voren gebracht door het Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa. Hierbij gaat niet alleen om meststoffen maar ook de gewasbeschermingsmiddelen. Wij verwijzen indiener daarom naar ons antwoord bij Hoofdstuk 8 O2.	Geen aanpassing

Hoofdstuk-, paragraaf-nummer	***Nr. ziens-wijze***	***Afzender***	***Samenvatting***	***Beantwoording***	***Tekstaanpassing in AOV***
7	B3	LTO	**Natuur. Natuurvisie.** Het is prematuur om te anticiperen op een Natuurvisie die nog moet worden opgesteld.	Het geformuleerde natuurbeleid is in overeenstemming met de hoofdlijn uit het onlangs tussen Rijk en provincies gesloten Natuurpact en is neergelegd in de Actualisatie. In de Natuurvisie worden deze lijnen verder uitgewerkt. Deze uitwerking is nog niet in deze actualisatie meegenomen.	Geen aanpassing.
7	G6	Meppel	**Natuur. Onduidelijkheid.** Tekst vraagt om verduidelijking. Er worden diverse termen gebruikt, zonder de onderlinge samenhang goed te duiden. Daarvoor is het onduidelijk hoe de provincie haar rol in de diverse natuuronderdelen ziet.	De tekst over het Natuurbeleid is in lijn met het Natuurpact. Momenteel stellen wij een natuurvisie op. De gemeenten zijn daarbij betrokken. De natuurvisie zal de samenhang tussen de verschillende natuurbeleidslijnen verder verduidelijken (waaronder de opbouw van het natuurnetwerk en de plaats van de EHS daarin). Ook de provinciale verantwoordelijkheden en rollen en die van onze partners zijn onderwerp van de natuurvisie. De natuurvisie maakt echter nog geen onderdeel uit van deze geactualiseerde Omgevingsvisie.	Geen aanpassing.
7	G7	Noordenveld (bijlage)	**Natuur. Verhouding tot agrarische bedrijvigheid.** Wat zijn de mogelijkheden voor agrarische bedrijven binnen de hoofdfunctie natuur?	De gemeente legt de bestemming natuur vast in haar bestemmingsplannen. In de gebieden met de *bestemming* natuur zijn in het algemeen geen agrarische activiteiten toegestaan. Binnen de EHS staat Natuurbeheer verder voorop. Agrarisch natuurbeheer kan daar een belangrijke bijdrage aan leveren, met name in die gebieden die de aanduiding beheergebied hebben. Agrarische bedrijven kunnen zich ook overigens ontwikkelen, mits zij de robuustheid van het Robuuste Natuursysteem niet verstoren. Wij wijzen er nog op dat geen sprake is van een ‘hoofdfunctie natuur’, maar van de *aanduiding* ‘Robuust natuursysteem’.	Geen aanpassing.

				Deze geeft veeleer een ontwikkelingsrichting aan dan een functie-aanduiding.	
7	N1	NMFD	**Natuur. Biodiversiteit buiten EHS.** Steun voor het principe dat provincie medeverantwoordelijk bent voor biodiversiteit, ook buiten de EHS.	Wij nemen dit standpunt voor kennisgeving aan.	Geen aanpassing.
7.1	G10	Aa en Hunze	**Natuur. Afstemming beleid.** Zoek bij de verdere invulling van het beleid nadrukkelijk de samenwerking met het gebied.	Bij het opstellen van de Natuurvisie zijn de gemeenten betrokken. Zij hebben waardevolle invulling geleverd. Voor de volgende uitvoerende fasen nodigen wij de gemeenten weer nadrukkelijk uit met ons mee te denken en samen te werken.	Geen aanpassing.
7.2	B3	LTO	**Robuuste natuur en natuurnetwerk.** Met de ambitie over robuuste natuur en natuurnetwerk wordt afgeweken van de afspraken die zijn gemaakt in de Omgevingsvisie 2010. LTO wijst dit af omdat dit ten koste gaat van de functie landbouw. Verzoek om dit aan te passen en alleen de EHS in te kleuren.	De vorm en de oppervlakte van de legenda-eenheid 'Robuuste natuur' op kaart 5 'Robuuste natuursysteem', is gelijk aan die van de legenda eenheid EHS (globale begrenzing) op kaart 4 'Begrensde EHS'. De begrensde EHS vormt de ruggengraat van het systeem. Uitgangspunt bij de herijking van de EHS (2013) was dat de kaart Robuuste Natuur (2010) niet gewijzigd zou worden. De aanpassingen zijn in lijn met het proces 'herijking EHS' en het Natuurpact.	Geen aanpassing.
7.2.1	G10	Aa en Hunze	**Landbouw. Natura 2000.** Het uitblijven het natuurbeheerplan door onduidelijkheid over de PAS is een gemis voor het Drentsche Aa gebied.	Wij delen deze mening met indiener. De PAS is echter een samenwerkingsverband tussen provincies en Rijk dat een antwoord moet bieden op een ingewikkelde maatschappelijke en juridische materie. De planning is erop gericht om nog dit jaar een werkend PAS te krijgen. Het proces van vaststellen van beheerplannen, in het geval van het Drentsche Aa nog een verantwoordelijkheid van het ministerie van EZ, wordt vervolgens onverwijld opgepakt.	Geen aanpassing.
7.2.2	G6	Meppel	**Natuur. Rol gemeente bij GLB en KRW.** Gemeente heeft nauwelijks betrokkenheid met GLB en KRW. Hoe zit u dit?	De genoemde voorbeelden liggen inderdaad niet op terrein van de gemeenten. De tekst zal worden aangepast.	Wij wijzigen de tekst in deze paragraaf tot: 'Het natuurnetwerk buiten de EHS wordt mede behouden en versterkt via de doelstellingen van andere beleidsterreinen zoals landbouw (GLB) en water (KRW) en via gericht onderhoud en beheer van landschapselementen als houtsingels en wegbermen. Waterschappen, gemeenten, agrarische natuurverenigingen en particulieren spelen daarbij een belangrijke rol'.

7.4.1	N1	NMFD	**Natuur. Drentsche Aa.** 7.4.1: Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa moet toegevoegd.	Een wijziging ten opzichte van het Robuuste natuursysteem 2010 valt buiten de afgesproken kaders van de actualisatie De Nationale Parken zijn in hun geheel onderdeel van het Robuust natuursysteem. Onderdelen van het NBEL worden ook tot het Robuuste natuursysteem gerekend.	Geen aanpassing.
7.4.4	B3	LTO	**Natuur. Multifunctionele verbindingen.** LTO wijst de ambities met multifunctionele verbindingen af.	In lijn met de herijking en het Natuurpact zijn de verschillende soorten verbindingen tussen de natuurgebieden geactualiseerd en opnieuw ingedeeld. De verschillende 'zigzaglijnen' van de ecologische-multifunctionele verbindingen, extra aandacht verbindingen en de voormalige robuuste verbindingen die inmiddels nagenoeg gereed zijn, zijn in deze geactualiseerde visie samengevoegd tot één categorie: de ecologische/multifunctionele verbindingen. Het betreft hier geen nieuw beleid. De samenhang met de bestaande ecologische verbindingen is nu concretere aangegeven. De ecologische/multifunctionele verbindingen vallen nu samen met de ecologische verbindingen. Ze zijn bedoeld als inspiratiebron bij ruimtelijke ontwikkelingen. De invulling van de multifunctionaliteit kan per verbinding verschillen. Het gaat om het zoeken naar functiecombinatie zoals ook al bij 'normale' ecologische verbinding de opgave is. In de realisatiestrategie zal dit worden uitgewerkt.	Geen aanpassing.
7.4.7	G10	Aa en Hunze	**Landbouw. Rol gemeente.** Welke rol speelt de gemeente bij het vormen van gebiedscollectieven (bij gemeenschappelijk landbouwbeleid en agrarisch natuurbeheer)?	Bij het vormen van allianties en/ of een gebiedscorporatie kan de provincie een belangrijke regierol vervullen.	Geen aanpassing.

Hoofdstuk-, paragraaf-nummer	***Nr. ziens-wijze***	***Afzender***	***Samenvatting***	***Beantwoording***	***Tekstaanpassing in AOV***
8	G1	VDG	**Water. Waterketen.** Samenwerking in de waterketen heeft geen plek in de Omgevingsvisie	De provincie acht de samenwerking in het watersysteem met alle partners van groot belang. In zijn algemeenheid is dit ook opgenomen in par 8.1.2 en meer specifiek over de waterketen in par. 8.6.2.	Geen aanpassing.
8	O2	Overlegorgaan Drentsche Aa	**Water. Kwaliteit Drentsche Aa.** De visie op het Robuust Watersysteem biedt onvoldoende garantie dat de kwaliteit van het Drentsche Aa gebied niet verder afneemt zoals in het rapport Monitoring Drentsche Aa Meting 2012 wordt beschreven.	Samen met u vinden wij de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater in de Drentsche Aa erg belangrijk. Wij delen de zorgen over de verslechtering. Wij nemen daarom het initiatief om samen met de betrokken partijen te onderzoeken welke aanvullende maatregelen regionaal ingezet kunnen worden om de diffuse belasting te verminderen (zie par 8.5.4.). Bovendien zullen wij de pilots voor de beekdalen ook kijken naar de kwaliteitsaspecten. Tot slot zullen voor de Drentsche Aa de maatregelen specifiek uitgewerkt worden in het uitvoeringsprogramma voor het	Geen aanpassing.

				grondwaterbeschermingsgebied. Wij zijn van mening dat hiermee binnen het bestaande beleid voldoende mogelijkheden zijn om knelpunten aan te pakken. Gezien het beperkt karakter van de actualisatie is uitwerking van specifiek beleid voor de Drentsche Aa op dit moment niet aan de orde.	
8	N1	NMFD	**Water. Waterkwaliteit.** Indiener acht het beleid ontoereikend voor een goede waterkwaliteit in Drentsche Aa gebied.	Samen met u vinden wij de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater in de Drentsche Aa erg belangrijk. Wij delen de zorgen over de verslechtering. Wij nemen daarom het initiatief om samen met de betrokken partijen te onderzoeken welke aanvullende maatregelen regionaal ingezet kunnen worden om de diffuse belasting te verminderen (zie par 8.5.4.). Bovendien zullen wij de pilots voor de beekdalen ook kijken naar de kwaliteitsaspecten. Tot slot zullen voor de Drentsche Aa de maatregelen specifiek uitgewerkt worden in het uitvoeringsprogramma voor het grondwaterbeschermingsgebied. Wij zijn van mening dat hiermee binnen het bestaande beleid voldoende mogelijkheden zijn om knelpunten aan te pakken. Gezien het beperkt karakter van de actualisatie is uitwerking van specifiek beleid voor de Drentsche Aa op dit moment niet aan de orde.	Geen aanpassing.
8.1.2	G6	Meppel	**Water. Watertoets.** De tekst is achterhaald en het vraagstuk rondom grondwaterbescherming onjuist geadresseerd: dat betreft een rijk verantwoordelijkheid.	Het Rijk heeft de procesafspraken van de watertoets vastgelegd. De provincie is echter bevoegd gezag als het gaat om grondwaterbescherming. Wij vinden het belangrijk dat grondwaterbeschermingsbeleid wordt meegenomen in het watertoets proces en vragen daarvoor aandacht bij de waterschappen.	Geen aanpassing.
8.2	N1	NMFD	**Water. Drainage.** Passage 'Hiertoe behoort ook drainage gericht op het voorkomen van significante negatieve effecten'. Wat bedoelt indiener met deze passage?	De zin over het vergunningstelsel voor drainage wordt aangepast.	Tekstaanpassing (par. 8.2.4 blz. 124, 3e alinea eerste twee zinnen): 'De waterschappen nemen in de keur een vergunningstelsel op voor de aanleg van drainage om significante negatieve effecten in de EHS te voorkomen'.
8.2.2	B3	LTO	**Water in multifunctioneel gebied.** Verzoek om de tekst aan te passen over waterhuishouding in laaggelegen gronden.	De aanduiding is een voorzetting van het beleid uit de Omgevingsvisie 2010. Echter, naast de beekdalen liggen er relatief weinig laaggelegen gebieden binnen gebieden met de functie multifunctioneel. Voor de beekdalen wordt een robuuste inrichting uitgewerkt in de pilots. De aanduiding heeft daarmee niet veel betekenis en wordt daarom geschrapt.	Par 8.2.2. Multifunctionele gebieden, tweede aandachtsbolletje schrappen.
8.2.3	B3	LTO	**Beekdalenvisie en pilot.** Verzoek om de tekst aan te passen in lijn met wat bij de vaststelling van de Beekdalenvisie is afgesproken inzake het eventueel aanpassen van het streefbeeld op basis van de pilots. Eveneens aanpassen wijzigen van de tekst over algemeen verbod op kapitaalintensieve teelten, in lijn	Opmerking van indiener dat in de CLG de toezegging is gedaan om het streefbeeld te toetsen in de pilots is correct. De tekst wordt aangevuld.	Par 8.2.3 onderdeel pilot, onderaan toevoegen: Indien het streefbeeld op langere termijn niet haalbaar blijkt, is een voorstel tot aanpassing van het streefbeeld op basis van de uitkomst van de pilots een optie.

			met de afspraken gemaakt met de CLG.		
8.2.3	W1	Waterschap Hunze en Aa's	**Water. Beekdalen.** Pilot als test.	Zie antwoord bij 'Beekdalenvisie en pilot'.	Par 8.2.3 onderdeel pilot, onderaan toevoegen: Indien het streefbeeld op langere termijn niet haalbaar blijkt, een voorstel tot aanpassing van het streefbeeld onderdeel van de uitkomst van de pilots is.
8.2.3	B3	LTO	**Beekdalenvisie, Kapitaalintensieve teelten.** Verzoek om de tekst over het algemeen verbod op kapitaalintensieve teelten aan te passen, in lijn met afspraken gemaakt met de CLG.	Dit is vigerend beleid uit de Omgevingsvisie 2010. Bij de behandeling van de beekdalen visie op 14 juni 2013 in de CLG is door de LTO het verband gelegd tussen de uitwerking van de pilots en kapitaalintensieve teelten, maar daar is geen afspraak over gemaakt. Dit neemt niet weg dat de mogelijke teelten in de beekdalen in de pilots aan de orde zullen komen. Het beleid ten aanzien van het weren van kapitaalintensieve functies en teelten heeft echter betrekking op mogelijke ruimtelijke ontwikkelingen. Het gaat daarbij over functies en teelten die in een bestemmingsplan (kunnen) worden uitgesloten (zoals glastuinbouw en boomteelt). Dit beleid is onverkort van toepassing.	Geen aanpassing.
8.2.3	B3	LTO	**Beekdalenvisie, nieuwe grondgebonden landbouwbedrijven.** Verzoek om passage over bouw van landbouwgebouwen in beekdalen te schrappen.	Ons beleid is er op gericht om – daar waar het kan - water vast te houden in beekdalen. Hiervoor willen we de ruimte voor water behouden en daarvoor is het 'Nee, tenzij' beleid opgenomen. In lijn hiermee verklaren we het “Nee, tenzij” beleid ook van toepassing voor nieuwe landbouwbedrijven. De tekst wordt hierop aangepast.	par 8.2.3. laatste zin als volgt wijzigen: De gebouwen van nieuwe grondgebonden landbouwbedrijven vallen wel onder het "Nee, tenzij" beleid.
8.2.3	B3	LTO	**Beekdalenvisie, hoofdfunctie landbouw**: Verzoek om de tekst op pag. 119 betreffende 'het minder goed kunnen reguleren van de waterhuishouding in beekdalen met de hoofdfunctie Landbouw' aan te passen. Daarbij baseren op de uitkomst van de pilots.	De beekdalen hebben in de vigerende Omgevingsvisie ook een aparte aanduiding, zodat de Actualisatie op dit punt slechts beperkt nieuwe accenten legt. Met indiener zijn wij wel van mening dat een betere link met de uitkomst van de pilots kan worden gelegd in de tekst.	par 8.2.2. Gebieden met de hoofdfunctie landbouw, derde aandachtsbolletje, de volgende zin toevoegen: De mate waarin een robuust beekdal kan worden gerealiseerd, wordt uitgewerkt in de pilots voor de beekdalen (zie par 8.2.3). Deze zin tevens toevoegen bij Multifunctionele gebieden, derde aandachtsbolletje.
8.2.3	G6	Meppel	**Water. 'Nee, tenzij'-beleid.** Aanbeveling om een vijfde voorwaarde op te nemen.	Dir betreft een voorzetting van huidige beleid (OGV 2010). Wij kunnen geen kapitaalintensieve functies bedenken die een verbetering opleveren, dan wel een knelpunt oplossen. Wij nemen uw suggestie daarom niet over. Het 'Nee, tenzij' beleid heeft alleen betrekking op nieuwe ontwikkelingen.	Geen aanpassing.
8.2.3	G10	Aa en Hunze	**Water. Beekdalen.** In de AOV staat dat in een aantal beekdalen landbouw de primaire functie is, maar ook in de beekdalgebieden met een multifunctionele functie neemt het landbouwkundig gebruik vaak een belangrijke functie in.	Hoe het waterbeheer op verschillende functies binnen één beekdalgedeelte afgestemd kan worden, is onderdeel van verdere uitwerking van de beekdalenvisie en wordt op dit moment verkend in 2 pilots.	Geen aanpassing

8.2.3	W1	Waterschap Hunze en Aa's	**Water. Beekdalenvisie.** Pilots beekdalenvisie. Het waterschap loopt niet vooruit op de resultaten van de pilots en hanteert vooralsnog de huidige normen.	Het is inderdaad de bedoeling om pas uitvoering te geven aan het beekdalbeleid na het gebiedsproces. Bovendien zullen we paragraaf 8.2.3 aanvullen met de tekst dat indien blijkt dat het streefbeeld op termijn niet haalbaar is, een voorstel tot aanpassing van het streefbeeld onderdeel zal zijn van de uitkomst van de pilots.	Zie voorstel bij B3 LTO
8.2.4	W1	Waterschap Hunze en Aa's	**Water. Drainage.** Vergunningstelsel voor drainage. Dit is praktisch niet haalbaar.	De provincie heeft beleid geformuleerd om onderlinge beïnvloeding van functies zo veel mogelijk te voorkomen. Dat gaat ook om beïnvloeding van het zogenaamde freatische grondwater. Gelet op de taak van het waterschap voor het watersysteem zien wij het daarom als taak van het waterschap om negatieve effecten van ingrepen in de waterhuishouding op de EHS te voorkomen. Dit omvat ook ingrepen in het freatische grondwater door de aanleg van drainage. Het waterschap heeft zelf de mogelijkheid dit in de keur te regelen. Wij achten de bescherming van de EHS buiten de Natura 2000 ook van belang en daarom handhaven wij ons beleid op dit punt. Ten aanzien van de uitvoering van dit beleid treden wij graag met u in overleg.	Geen aanpassing.
8.2.4	B3	LTO	**Water. GGOR.** Tekst suggereert dat er ervaring is met GGOR, terwijl LTO Noord daar geen kennis van heeft kunnen nemen.	De GGOR is bij diverse plannen van de waterschappen in de afgelopen periode ingezet als onderbouwing van de te nemen maatregelen. Recente voorbeelden zijn de middenloop van de Vledder Aa en de Reest. Deze toepassing van het GGOR wordt voortgezet.	Geen aanpassing.
8.2.4	E39	Platform Storm	**Water. Veenoxidatie.** Voorafgaand aan realisatie windparken uitzoeken in hoeverre het probleem van veenoxidatie speelt.	De Actualisatie heeft een beperkt karakter. Het valt buiten de reikwijdte van de actualisatie om in deze tekst daaraan aandacht te besteden. Ter informatie geven wij mee dat de provincie momenteel een verkenning uitvoert waarbij de vraag voorligt in hoeverre de provincie beleid zou moeten voeren op het thema Veenoxidatie.	Geen aanpassing.
8.2.4	N1	NMFD	**Water. Veenoxidatie.** Veenoxidatie beleid is te zwak geformuleerd.	Wij hebben er voor gekozen om eerst te verkennen hoe groot de problematiek in Drenthe is en wat de mogelijkheden zijn om daarop te sturen. Op basis van deze uitwerking kunnen realistische doelen worden gesteld.	Geen aanpassing.
8.3. en 8.4	N1	NMFD	**Water. Ruimtelijke afweging.** NMFD wil grotere rol van het waterbelang in de ruimtelijke afwegingen.	In het huidige plan neemt water als robuust systeem een belangrijke plaats in de ruimtelijke afwegingen. De doorwerking blijkt bijvoorbeeld uit ons "Nee, tenzij" beleid voor de beekdalen, de bergingsgebieden en grondwaterbeschermingsgebieden. De waterdoelen hebben tevens bij de herijking van de EHS mede de prioriteit bepaald.	Geen aanpassing.
8.3.1	B3	LTO	**Water. Regionale wateroverlast.** Verzoek om de stelling te nuanceren dat wanneer de werkelijke afvoercapaciteit zo groot is dat de werkelijke kans op wateroverlast kleiner is dan de norm, er sprake is van afwenteling.	In de tekst is opgenomen dat in het gebiedsproces wordt bepaald welke maatregelen nodig zijn om tot een robuust systeem te komen. Hiervoor zijn de pilots in het beekdalen beleid opgenomen. We nemen in de tekst een verwijzing op naar de uitwerking van robuuste systemen in de pilots voor de beekdalen.	Par. 8.3.2. Regionale wateroverlast na laatste zin de volgende verwijzing opnemen: De mate waarin een robuust beekdal kan worden gerealiseerd wordt uitgewerkt in de pilots voor de beekdalen (zie par. 8.2.3).

8.3.2	G6	Meppel	**Water. Waterbergingsgebieden.** Enkele waterbergingsgebieden zijn niet meer nodig, maar dit is in de Actualisatie niet meegenomen. De locatie 'Engelgaarde' wordt een meebewegend gebied, wat eveneens in de Actualisatie ten onrechte niet meegenomen is.	Het waterschap Reest en Wieden heeft recent de herijking van de wateropgave afgerond. Dat geldt niet voor alle waterschappen. Bovendien heeft de provincie de uitkomsten van deze herijking ook nog niet naast onze MER studie van destijds gelegd. Een herziening van ons beleid dan wel de aanduiding van waterbergingsgebieden maken daarom nog geen onderdeel uit van huidige actualisatie. Engelgaarde: Een plan voor Engelgaarde is nog niet definitief gereed. Het is in onze ogen te vroeg om deze aanduiding nu mee te nemen.	Geen aanpassing.
8.3.2	W1	Waterschap Hunze en Aa's	**Water. Normopvulling.** De tekst suggereert dat het waterschap aan normopvulling zou moeten doen; dit is niet in overeenstemming met het beleid van Hunze en Aa's.	Het beleid van de provincie is er op gericht om afwenteling van wateroverlast op benedenstrooms gelegen gebieden te voorkomen. We streven er daarom naar om water vast te houden in beekdalen en mede om die reden hebben wij beleid geformuleerd voor robuuste beekdalen. De mate waarin een beekdal robuust kan worden ingericht en de uitvoering van het beleid wordt in twee pilots in praktijk gebracht. De provincie zal de normering van de beekdalen pas vastleggen na het uitvoeren van een gebiedsproces. We gaan er vanuit dat het waterschap daarna uitvoering geeft aan dit beleid.	Geen aanpassing.
8.3.2	W1	Waterschap Hunze en Aa's	**Water. Waterbergingsgebieden.** Suggestie om als kopje 'nieuwe waterbergingsgebieden' te hanteren aangezien de opsomming van voorwaarden, met name de volgorderlijkheid die wij daarbij zouden hanteren, niet spoort met de feitelijke gang van zaken.	De bestaande waterbergingsgebieden staan op kaart 8 Oppervlaktewater en zijn de resultanten zijn van de afweging waaraan indiener refereert. Ons beleid is er op gericht dat deze gebieden worden ingericht voor de waterbergingsfunctie (par. 8.3.2 Waterbergingsgebieden). De inrichting is dus geen onderdeel van een nieuwe afweging. Dit neemt niet weg dat onze algemene strategie van toepassing blijft, waarbij waterberging de laatste optie is om wateroverlast te voorkomen.	Geen aanpassing.
8.3.3	G6	Meppel	**Water. Deltaprogramma.** Meppel mist enkele ontwikkelingen in het kader van het Deltaprogramma IJsselmeer en Ruimtelijke adaptatie. Samenwerking in de waterketen heeft geen plek in de Omgevingsvisie.	In de huidige (beperkte) actualisatie van de Omgevingsvisie zijn ontwikkelingen in het kader van het Deltaprogramma nog niet opgenomen. Besluiten hierover zijn op dit moment nog niet genomen. Mocht het noodzakelijk zijn dat wij ons beleid aanpassen naar aanleiding van Deltabeslissingen dat nemen wij dit mee in de partiële herziening van ons Omgevingsbeleid die we voor de KRW in 2015 moeten vaststellen.	Geen aanpassing.
8.3.3	B3	LTO	**Water. Watertekort.** Verzoek om alle landbouwgewassen in categorie 3 te plaatsen.	De verdringingsreeks is niet aangepast in actualisatie. Onderdeel van het Deltaprogramma zoetwater zal een procesafspraak zijn over het vastleggen van het voorzieningenniveau. In dat kader wordt ook de verdringingsreeks meegenomen.	Geen aanpassing.

8.3.3	N1	NMFD	**Water. Wateraanvoer.** Wateraanvoer: beleid levert geen robuust watersysteem op, de wateraanvoer voor het halen van kwaliteitsdoelen zal een steeds groter knelpunt worden. Indiener plaatst vraagtekens bij de veronderstellingen dat de wateraanvoer in de verdere toekomst op het huidige niveau gehandhaafd kan worden. Behoud en aanvulling van de zoetwatervoorraad zal in onze ogen daarom een zwaarder accent moeten krijgen in de ruimtelijke afwegingen.	Momenteel zien wij niet dat de wateraanvoer voor knelpunten zorgt ten aanzien van het halen van waterkwaliteitsdoelen. In par 8.5 hebben wij ons beleid geformuleerd ten aanzien van het vasthouden van water op het Drents plateau. Wij zien kansen voor he vasthouden van water in natuurgebieden (bosomvorming, dempen watergangen) en in de landbouwgebieden (beter bodembeheer en efficiënt toedienen). Lokaal leidt dit tot grotere beschikbaarheid van grondwater voor landbouw en natuur. In de studie naar de waterbalans in Drenthe hebben wij niet kunnen aantonen dat een andere ruimtelijke afweging ten aanzien van het aanvullen van de grondwatervoorraad tot een grotere beschikbaarheid van het grondwater op enige afstand leidt. De wateraanvoer kan daarom niet vervangen worden door grootschalige voorraadvorming in het grondwater op het Drents plateau.	Geen aanpassing.
8.3.3	N1	NMFD	**Water. GGOR.** GGOR afschaffen: NMFD plaatst vraagtekens.	Wij hebben het beleid ten aanzien van de GGOR bijgesteld, omdat een algemeen ingevulde GGOR in de praktijk niet blijkt te functioneren als richtinggevend beleidsinstrument.	Geen aanpassing.
8.3.3	B3	LTO	**Water. Zoetwater**. Tekst betreffende landbouwgebruik van zoet grondwater aanpassen.	Onder de beleidsopgave: ”een zo groot mogelijke voorraad zoet grondwater van een goede kwaliteit, beschikbaar voor mens en natuur;” valt ook het benutten van het grondwater voor alle functies zoals industrie, drinkwater en landbouw. Het beleid dat mogelijk volgt uit het Deltaprogramma is nog niet opgenomen in de actualisatie.	Geen aanpassing.
8.4	B3	LTO	**Water. KRW.** Verzoek om in volgende fase van de KRW de doelen en normen naar beneden bij te stellen.	De doelen voor de volgende KRW periode (2016-2021) worden dit jaar uitgewerkt en leiden in 2015 tot een partiële herziening van de Omgevingsvisie. Aanpassing van de doelen is in deze actualisatie niet aan de orde. Overigens zal de provincie - mede op basis van Europese Blueprint Water - inzetten op handhaving van de KRW ambities in de volgende KRW-periode.	Geen aanpassing.
8.5	N1	NMFD	**Water. Rolverdeling.** Pag..137: 'De terreinbeheerders zorgen vooral voor interne maatregelen in natuurgebieden'. Verzoek om de tekst in deze zin aan te passen.	Zie het antwoord bij de zienswijze van het waterschap Hunze en Aa's waarbij aangegeven dat deze passage wordt aangevuld met een algemene verantwoordelijkheid van de provincie voor de functiewijziging (verwerving of particulier beheer) binnen de EHS (par 7.4).	Par. 8.5.3 na de laatste zin de volgende zin toevoegen: 'Bovendien is de provincie verantwoordelijk voor de functiewijziging (verwerving of particulier beheer) binnen de EHS (zie par. 7.4)'.
8.5.3	W1	Waterschap Hunze en Aa's	**Water. Verdroging.** De rol van de provincie wordt niet beschreven waar het functietoekenning en de verwerving van nieuwe gronden betreft.	De provinciale rol wordt aangevuld met het realiseren van de functiewijziging.	Par. 8.5.3 na de laatste zin de volgende zin toevoegen: 'Bovendien is de provincie verantwoordelijk voor de functiewijziging (verwerving of particulier beheer) binnen de EHS (zie par. 7.4)'.

8.5.4	B3	LTO	**Water. Diffuse bronnen.** In de tekst opnemen dat het huidige en toekomstige mest/mineralen en gewasbeschermingsbeleid dusdanig van aard is dat een vervuiling niet of tot het minimum beperkt is.	In uw tekstvoorstel geeft u aan dat het Rijksbeleid van een dusdanige aard is dat een vervuiling niet of tot het minimum is beperkt. Ons is niet duidelijk wat u met “”dusdanige aard” en “minimum” bedoeld. We denken dat u met ons eens bent dat aanvullend stimuleringsbeleid in de regio noodzakelijk zal zijn. Het is onze intentie om dat samen met u vorm te geven en dat staat naar ons idee voldoende in de tekst.	Geen aanpassing.
8.6.2	G6	Meppel	**Water. Waterketen.** De tekst over waterketen verdient een actualisatieslag n.a.v. de samenwerking tussen waterschap en gemeenten.	De bestaande samenwerking past in onze ogen goed in het huidige geformuleerde beleid. Wij wachten nu eerst de aanbeveling van de Commissie Peijs af en nemen mogelijk in een nieuwe Omgevingsvisie een aanpassing c.q. aanvulling van het beleid op.	Geen aanpassing.
8	W1	Waterschap Hunze en Aa's	**Water. Beekdalen.** Complimenten voor de goede leesbaarheid en blij met beekdalenpilot in dit beheersgebied.	Wij danken indiener voor het uitspreken van deze waardering.	Geen aanpassing.

Hoofdstuk-, paragraaf-nummer	***Nr. ziens-wijze***	***Afzender***	***Samenvatting***	***Beantwoording***	***Tekstaanpassing in AOV***
9	E37	WindNEE	Multifunctionele gebieden. U suggereert dat het streven naar één functie per gebied een duidelijke onderstreping is van de intentie dat de rest van Drenthe gevrijwaarde wordt van windturbines.	Het streven naar één hoofdfunctie per gebied sluit aanwezigheid van andere functies niet geheel uit. Voor wat betreft ons energiebeleid kan indiener hier dus geen conclusies aan verbinden. Het huidige beleid is realisatie van 285,5 MW windenergie in het zoekgebied in 2020.	Geen aanpassing.

Hoofdstuk-, paragraaf-nummer	***Nr. ziens-wijze***	***Afzender***	***Samenvatting***	***Beantwoording***	***Tekstaanpassing in AOV***
10.1	G5	Assen (bijlage)	**Plan-MER.** We zijn het niet eens met uw stelling dat er geen plan-MER uitgevoerd hoeft te worden.	Het betreft geen integrale beleidsherziening maar een actualisatie.	Geen aanpassing.
10.1	Fam. Krans en fam. Van Ginkel	E24, E25	**Plan-MER.** Goed dat windparken MER-plichtig zijn en dat de MER een nuttige mogelijkheid is om leefbaarheidsaspecten vroegtijdig inzichtelijk te maken en helder af te wegen.	De Omgevingsvisie geeft het globale beleidskader voor windenergie. De adviezen van de commissie MER hebben specifiek betrekking op de milieueffectrapportage voor de realisatie.	Geen aanpassing.
10.1	Platform Storm	E39	**Plan-MER.** Op grond van wettelijke verplichting zou een MER uitgevoerd moeten worden voor de actualisatie.	Het betreft geen integrale beleidsherziening maar een actualisatie.	Geen aanpassing.

10.1	De heer Krans, namens 527 burgers	E42	**Plan-MER.** Voor de actualisatie moet een MER procedure doorlopen worden.	Nee, want het betreft een actualisatie en geen integrale herziening met nieuw beleid.	Geen aanpassing.

Hoofdstuk-, paragraaf-nummer	*Nr. ziens-wijze*	*Afzender*	*Samenvatting*	*Beantwoording*	*Tekstaanpassing in AOV*
Kaarten	G6	Meppel	**Kaarten. Algemeen.** Meppel heeft aantal voorstellen tot verbetering. Konden geen gedetailleerde kaarten inzien.	De Omgevingsvisie is naar zijn aard een ontwikkelingsgericht en kaderstellend document. Een gedetailleerde doorvertaling van beleid uit de visie naar kaartmateriaal staat haaks op deze principes. Het kaartmateriaal behoeft een doorvertaling op gebiedsniveau. Het is aan gemeenten om de kaders van het provinciale beleid gemotiveerd door te vertalen naar de lokale situatie. Vanuit onze provinciale belangen willen wij daarbij graag betrokken zijn.	Geen aanpassing.
Kaarten	G6	Meppel	**Algemeen. Ondergrond.** Gebruikte ondergrond is niet juist.	Provincie Drenthe maakt zowel analoge kaarten als digitale kaarten voor de omgevingsvisie. Op de analoge kaarten hebben we invloed en hebben we deze zo actueel mogelijk gemaakt voor het doel van deze visie. Op de digitale ondergronden van Ruimtelijkeplannen.nl heeft de provincie Drenthe echter geen invloed en kunnen we geen wijzigingen doorvoeren.	Geen aanpassing.
Proces	G6	Meppel	**Kaarten. Detailniveau.** Kaarten zijn niet gedetailleerd genoeg weergegeven om mee te kunnen werken.	De Omgevingsvisie is naar zijn aard een ontwikkelingsgericht en kaderstellend document. Het is aan gemeenten om de kaders van het provinciale beleid gemotiveerd door te vertalen naar de lokale situatie. Een gedetailleerde doorvertaling van beleid uit de visie naar kaartmateriaal staat haaks op deze principes. Ook het kaartmateriaal behoeft immers een doorvertaling op gebiedsniveau. Vanuit onze provinciale belangen zullen wij daarbij betrokken zijn.	Geen aanpassing.
Kaart 1 en 2b	G7	Noordenveld (bijlage)	**Visiekaart. Begrenzing Koloniën van Weldadigheid.** Voorstel om het paars omlijnde gebied aan te passen aan de belijning op kaart 2f Cultuurhistorie.	Op kaart 2b Landschap en 2f cultuurhistorie is dezelfde omlijning/begrenzing opgenomen van Veenhuizen. Dit is het ontgonnen gedeelte van het voormalig grondgebied van de Maatschappij van Weldadigheid. Wij zullen deze omlijning/ begrenzing doortrekken naar de visiekaart.	Omlijnen kaart 2b en 2f naar visiekaart.
Kaart 1	G7	Noordenveld	**Visiekaart. Begrenzing Stedelijk Netwerk Groningen - Assen.** Zou niet goed zijn weergegeven.	Omdat het hier de Actualisatie Omgevingsvisie van de provincie Drenthe betreft, staan alleen de Drentse gemeenten op de kaart weergegeven. En verder betreft het een indicatieve en geen principiële kaart.	Geen aanpassing.
Kaart 1	B3	LTO	**Visiekaart. Robuust natuursysteem versus landbouwareaal.** Robuust natuursysteem is groter ingetekend dan de EHS kaart en kernkwaliteit natuur kaart. Dit	Voor de weergave van het Robuust natuursysteem op kaart 1 (Visiekaart) in de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 is – conform het destijds al geldende en nu nog actuele beleid – kaart 4 (Robuuste EHS 2020/2040) uit de Omgevingsvisie	Geen aanpassing.

			gaat ten koste van intekening van het gebied (robuuste) landbouw die zonder overleg ook aanmerkelijk is verkleind. Verzoek om de kaarten aan te passen op basis van de herijkte EHS-kaart.	Drenthe 2010 gebruikt. Kaart 1 (Visiekaart) van de Omgevingsvisie Drenthe 2010 bevatte feitelijk de weergave van een 'tussenfase EHS 2020', zoals die in 2010 voorzien werd. Deze kaart heeft anders dan de nu voor de Visiekaart gehanteerde kaart geen enkele beleidsmatige status en daarom is er niet voor gekozen om deze te hergebruiken in de Actualisatie. In onze ogen is sprake van een beleidsarme overname van de kaart Robuuste EHS 2020/2040 uit de Omgevingsvisie Drenthe 2010 naar de huidige Actualisatie. De EHS begrenzing bepaalt waar de provinciale verantwoordelijkheid voor de kernkwaliteit natuur het grootst is en waar via de POV gestuurd wordt met regelgeving dan wel via subsidieverstrekking: de begrensde EHS. De laatst vastgestelde EHS is die van 2013. Hierin is de herijking verwerkt. Deze wordt in de Actualisatie gebruikt (kaart 2A. Kernkwaliteit Natuur). Het Robuust natuursysteem zoals opgenomen op de Visiekaart van de Actualisatie is in feite losjes om de EHS heen gedrapeerd. Het gebied dat op kaart 1 (Visiekaart) van de Actualisatie aangeduid wordt met een groene kleur doch géén begrensde EHS is, behoeft niet altijd de functie natuur te hebben of te krijgen. Het gebied behoort wel tot het Robuust natuursysteem. De aanwezigheid van landbouwbedrijven is heel wel mogelijk binnen dit gebied.	
Kaart 1	B3	LTO	**Kaart. Verwerking amendement / motie 2010.** Gebied multifunctionele landbouw Ruinerwold zou worden geschrapt. Is niet doorgevoerd.	We zullen dit overnemen. Betreft een aangenomen en uitgevoerde motie.	Kaart aangepast.

Kaart 1	G7	Noordenveld	**Visiekaart. Robuust natuursysteem versus landbouwareaal.** Functie robuuste natuur is toegenomen; dit gaat ten koste van mogelijkheden voor agrariërs. Kaart graag aanpassen op beleid Noordenveld.	Voor de weergave van het Robuust natuursysteem op kaart 1 (Visiekaart) in de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 is – conform het destijds al geldende en nu nog actuele beleid – kaart 4 (Robuuste EHS 2020/2040) uit de Omgevingsvisie Drenthe 2010 gebruikt. Kaart 1 (Visiekaart) van de Omgevingsvisie Drenthe 2010 bevatte feitelijk de weergave van een 'tussenfase EHS 2020', zoals die in 2010 voorzien werd. Deze kaart heeft anders dan de nu voor de Visiekaart gehanteerde kaart geen enkele beleidsmatige status en daarom is er niet voor gekozen om deze te hergebruiken in de Actualisatie. In onze ogen is sprake van een beleidsarme overname van de kaart Robuuste EHS 2020/2040 uit de Omgevingsvisie Drenthe 2010 naar de huidige Actualisatie. De EHS begrenzing bepaalt waar de provinciale verantwoordelijkheid voor de kernkwaliteit natuur het grootst is en waar via de POV gestuurd wordt met regelgeving dan wel via subsidieverstrekking: de begrensde EHS. De laatst vastgestelde EHS is die van 2013. Hierin is de herijking verwerkt. Deze wordt in de Actualisatie gebruikt (kaart 2A. Kernkwaliteit Natuur). Het Robuust natuursysteem zoals opgenomen op de Visiekaart van de Actualisatie is in feite losjes om de EHS heen gedrapeerd. Het gebied dat op kaart 1 (Visiekaart) van de Actualisatie aangeduid wordt met een groene kleur doch géén begrensde EHS is, behoeft niet altijd de functie natuur te hebben of te krijgen. Het gebied behoort wel tot het Robuust natuursysteem. De aanwezigheid van landbouwbedrijven is heel wel mogelijk binnen dit gebied.	Geen aanpassing.

6	G7	Noordenveld (bijlage)	**Kaarten. Omvang aanduiding landbouw.** In vergelijking met 2010 is het landbouwarsenaal in de gemeente Noordenveld afgenomen. Er zijn bijvoorbeeld agrarische gebieden in de Veenhuizen onder de functie Robuuste Natuur opgenomen.	Voor de weergave van het Robuust natuursysteem op kaart 1 (Visiekaart) in de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 is – conform het destijds al geldende en nu nog actuele beleid – kaart 4 (Robuuste EHS 2020/2040) uit de Omgevingsvisie Drenthe 2010 gebruikt. Kaart 1 (Visiekaart) van de Omgevingsvisie Drenthe 2010 bevatte feitelijk de weergave van een 'tussenfase EHS 2020', zoals die in 2010 voorzien werd. Deze kaart heeft anders dan de nu voor de Visiekaart gehanteerde kaart geen enkele beleidsmatige status en daarom is er niet voor gekozen om deze te hergebruiken in de Actualisatie. In onze ogen is sprake van een beleidsarme overname van de kaart Robuuste EHS 2020/2040 uit de Omgevingsvisie Drenthe 2010 naar de huidige Actualisatie. De EHS begrenzing bepaalt waar de provinciale verantwoordelijkheid voor de kernkwaliteit natuur het grootst is en waar via de POV gestuurd wordt met regelgeving dan wel via subsidieverstrekking: de begrensde EHS. De laatst vastgestelde EHS is die van 2013. Hierin is de herijking verwerkt. Deze wordt in de Actualisatie gebruikt (kaart 2A. Kernkwaliteit Natuur). Het Robuust natuursysteem zoals opgenomen op de Visiekaart van de Actualisatie is in feite losjes om de EHS heen gedrapeerd. Het gebied dat op kaart 1 (Visiekaart) van de Actualisatie aangeduid wordt met een groene kleur doch géén begrensde EHS is, behoeft niet altijd de functie natuur te hebben of te krijgen. Het gebied behoort wel tot het Robuust natuursysteem. De aanwezigheid van landbouwbedrijven is heel wel mogelijk binnen dit gebied.	Geen aanpassing.
Kaart 1	G5	Assen (bijlage)	**Kaart 1 Visiekaart.** Het FlorijnAs programma ontbreekt: werklandschap Assen-Zuid, (gezamenlijke) ambities TT Circuit en Toeristische Recreatieve Zone, 2e fase Blauwe As en overige bereikbaarheidsprojecten (knoop N33/A28).	De kaart representeert een selectie van meest wezenlijke provinciale belangen. Wij geven indiener na dat die altijd arbitrair is, maar compleet hoeft de kaart zeker niet te zijn.	Geen aanpassing.
Kaart 1	G5	Assen (bijlage)	**Kaart 1 Visiekaart.** Kloosterveen 3 ontbreekt.	Dat is juist maar voor deze visiekaart als ondergrond niet van belang. In zoverre ontbreekt de noodzaak om dit nu aan te passen.	Geen aanpassing.
Kaart 1	G5	Assen (bijlage)	**Kaart 1 Visiekaart.** Het stedelijk netwerk Noord-Drenthe komt niet overeen met het samenwerkingsverband binnen de Regio Groningen-Assen.	Omdat het hier de Actualisatie Omgevingsvisie van de provincie Drenthe betreft, staan alleen de Drentse gemeenten op de kaart weergegeven. En verder betreft het een indicatieve en geen principiële kaart.	Geen aanpassing.

Kaart 1	G5	Assen (bijlage)	**Kaart 1 Visiekaart.** Entree recreatief groen Assen ligt niet op de juiste locatie.	Op de kaart wordt een globale aanduiding gegeven. Ook de andere entrees zijn op de kaart aangeduid rondom het station.	Geen aanpassing.
Kaart 1	G6	Meppel	**Kaart 1 Visiekaart.** Aanduiding vaarwegen is onjuist.	Wij hebben de kaart Vaarwegen naar aanleiding van deze zienswijze verbeterd. De in 2012 door Provinciale Staten vastgesteld kaart met vaarwegen van provinciaal belang is daarvoor als uitgangspunt gebruikt.	Kaart aangepast.
kaart 2	G7	Noordenveld (bijlage)	**Kaart 2 Kernkwaliteiten. Overall kaart.** Komt er geen overall-kaart meer? Oftewel alle afzonderlijke kaarten (2a-2f) moeten beoordeeld worden of er sprake is van een provinciale kernkwaliteit?	Ten onrechte ging van de 'Verzamelkaart kernkwaliteiten' de veronderstelling uit dat deze geschikt was voor beleidsmatig gebruik. Om die reden wordt benaming veranderd naar 'Signaleringskaart Kernkwaliteiten' en komt deze niet meer als 'overall kaart' terug. Beoordeling van provinciaal belang dient inderdaad per kernkwaliteit te geschieden.	Kaart 2 benaming wordt gewijzigd in 'Signaleringskaart kernkwaliteiten'.
Kaart 2a	G6	Meppel	Er zijn afspraken gemaakt dat volkstuinencomplex Blankenstein niet tot de EHS behoort. Het staat nu wel op kaart 2A.	Op kaart 2A is de laatste vastgestelde EHS kaart afgebeeld. Kaart 5 is evenals kaart 1 een visie op een robuust natuursysteem. Dit is een globale kaart die een op dit moment gewenste ontwikkeling weergeeft. Dit valt niet samen met de EHS, dat op perceelsniveau begrensd is en leidend is voor het subsidiestelsel en regelgeving.	De opmerking over de volkstuinen zal verwerkt worden op de EHS kaart 2014 die naar verwachting eind september 2014 zal worden vastgesteld.
Kaart 2a	G5	Assen (bijlage)	**Kernkwaliteit natuur.** Het Drentsche Aa gebied staat als EHS goed benoemd, maar op kaart 5 weer niet. Indiener gaat uit van kaart 2a.	Beide kaarten zijn juist vanuit hun eigen invalshoek. Het EHS beleid is op de in kaart 2a neergelegde begrenzing van toepassing. Kaart 5 biedt een vergezicht voor een Drents natuurnetwerk 2040.	Geen aanpassing.
Kaart 2a en Kaart 5	G4	Tynaarlo	**Kernkwaliteit natuur. Verhouding tot kaart Robuust natuursysteem.** Kaart 2a en Kaart 5 geven deels hetzelfde aan. Kan verwarrend zijn.	De verwarring kan veroorzaakt worden door het gegeven dat natuur zowel een te beschermen kernkwaliteit is als een te ontwikkelen waarde. Daardoor valt het zowel in het 'koesterend' deel als in het 'bruisend' deel van de visie (zie essentie van de visie). Kaart 2A is onderdeel van de serie kernkwaliteitenkaarten (2a-2f) en valt onder het onderdeel koesteren van de kernkwaliteiten. Op deze kaart is de EHS 2013 afgebeeld. De op perceelsniveau begrensde EHS 2013 vormt de basis van de POV (toetsingskader), en zorgt zo voor de bescherming van de kernkwaliteit Natuur. De actuele, begrensde EHS 2013 vormt aldus de ruggengraat van de Drentse natuur. Het beheer wordt geborgd door de SKNL (subsidiestelsel), dat eveneens verbonden is aan de begrensde EHS. Het Robuust natuursysteem, zoals afgebeeld op kaart 5 en kaart 1, is onderdeel van 'bruisend Drenthe'. Het Robuust natuursysteem is losjes om de EHS heen gedrapeerd. Het is een visie voor de toekomst (2040) en is globaal aangegeven. De visiekaart geeft richting aan ontwikkelingen in de toekomst, zodat de Robuuste systemen in harmonie met elkaar ontwikkeld kunnen worden.	Geen aanpassing.

Kaart 2a en Kaart 5	G5	Assen (bijlage)	**Kernkwaliteit natuur. Verhouding tot kaart Robuust natuursysteem.** Drentse Aa gebied staat op kaart 5 aangegeven als robuuste natuur en op 2a als EHS. Wij houden vast aan de weergave op kaart 2a.	Kaart 2a is het toetsingskader en kaart 5 is een visie kaart met gewenste ontwikkelingen.	Geen aanpassing.
Kaart 2b	G6	Meppel	**Kernkwaliteit landschap. Harde grens.** De lijn 'harde grens stad en land' maakt niet voldoende duidelijk hoe de provincie aankijkt tegen de positie en locatie van het ziekenhuis in Meppel. Graag bekijken we met u hoe tot een duidelijk kaartbeeld te komen voor deze grens.	Deze 'harde grens stad en land' ligt op een beperkt aantal plekken in Drenthe. Op het schaalniveau van onze visie functioneert deze begrenzing. Ten opzichte van de omgevingsvisie 2010 is in de geactualiseerde versie deze weergave niet gewijzigd. In de tekst geven wij aan dat o.a. de Reest iconisch is voor de ruimtelijke kwaliteit van Drenthe en dat een stedelijke uitbreiding in deze richting onwenselijk is. Voor ons is deze markering voldoende om in specifieke gevallen met elkaar in gesprek te gaan. Het ziekenhuis is zo'n specifiek geval. Een dergelijke ontwikkeling in een dergelijk gebied vraagt in dat opzicht om maatwerk.	Geen aanpassing.
Kaart 2b	G6	Meppel	**Kernkwaliteit landschap.** Bergierslanden is wit.	Opmerking van indiener is correct. Wij zullen de kaart aanpassen.	Kaart aangepast.
Kaart 2b	G6	Meppel	**Kaarten. Kernkwaliteit landschap.** De legenda-onderdelen voor randveenontginning en laagveenontginning moeten worden omgedraaid.	Opmerking van indiener is correct. Wij zullen de kaart aanpassen.	Kaart 2B: legenda onderdelen randveenontginning en laagveenontginning omdraaien evenals de kleuren.
kaart 2b	G7	Noordenveld (bijlage)	**Kaarten. Kernkwaliteit landschap.** Landschap van de Koloniën van Weldadigheid uitbreiden ten zuiden van Veenhuizen.	Indiener stelt voor het paars omlijnde gebied aan te passen aan de belijning op kaart 2f Cultuurhistorie. Op kaart 2b Landschap en 2f Cultuurhistorie is dezelfde omlijning/begrenzing opgenomen van Veenhuizen. Dit is het ontgonnen gedeelte van het voormalig grondgebied van de Maatschappij van Weldadigheid. Met indiener zijn we van mening dat het logisch om de belijning op de kaarten te laten 'synchroniseren'.	Wij zullen deze omlijning/begrenzing doortrekken naar de visiekaart.
Kaart 2b	G7	Noordenveld (bijlage)	**Kaarten. Kernkwaliteit landschap.** In Noordenveld zijn een aantal essen (deels) bebouwd, zoals in Roden. In hoeverre kan hier nog gesproken worden over een kernkwaliteit Landschap?	Archeologisch zijn deze essen nog interessant. De landschappelijke context is echter verdwenen. Wij zullen deze kaart aanpassen en de bebouwde essen van de landschapskaart halen.	Kaart 2b aanpassen: bebouwde essen eraf.
Kaart 2e	G7	Noordenveld (bijlage)	**Kaarten. Kernkwaliteit archeologie.** Deze kaart heeft een globale vorm. Van de kaart is slecht af te lezen waar welk punt ligt/welk archeologisch monument/waardevol gebied het is. Kan de kaart meer gedetailleerd worden?	Kaart 2e (Informatiekaart Archeologie) heeft in de Culturele Alliantie uitwerking gekregen in de gemeentelijke archeologiekaarten van Noordenveld (schaal 1:25.000). Naar deze uitwerking wordt verwezen in de Omgevingsvisie. De gemeentelijke kaarten en het bijbehorende rapport zijn ook in 'hard copy' beschikbaar.	Geen aanpassing.
Kaart 2e	G9	Coevorden	**Kaarten. Informatiekaart archeologie.** Twee keer opgenomen in de tekst. Informatiekaart Archeologie ontbreekt in kaartenset.	Indiener ziet juist dat van kaarten 2e en 2f twee varianten bestaan. In de tekst zijn de 'Informatiekaarten' voor archeologie en cultuurhistorie opgenomen. Het meest van belang zijn de beleidsmatige kaarten die voor de digitale ontsluiting van de teksten zijn gebruikt en die 'hard copy' in A0	Geen aanpassing.

				formaat zijn afgedrukt.	
Kaart 3	G6	Meppel	**Kaarten. Licht.** In de teksten kunnen we niets vinden over zonering licht, zoals vermeld op kaart 4. Welke bedoeling heeft u hiermee?	In ons Provinciaal Verkeers- en Vervoersplan is opgenomen dat we bij de aanleg van provinciale infrastructuur terughoudend omgaan met verlichting buiten de bebouwde kom. De zonering op kaart 3 laat zien om welke wegen het gaat, dit is aangegeven met een zone langs de weg. Het gebruik van het woord 'zonering' wekt wellicht verwarring gezien de betekenis van andere zonering op de kaart. Het woord zonering wordt aangepast.	Legenda benoeming zonering wijzigen naar 'aanduiding'
Kaart 3	G7	Noordenveld (bijlage)	**Kaarten. Spoedlocaties bodemsanering.** Het aantal opgegeven spoedlocaties in de gemeente is niet juist.	Het aantal aangegeven spoedlocaties is illustratief en niet meer dan de stand van zaken op 'moment X'. Immers, continu vallen aan het einde van het onderzoeks- en saneringstraject gesaneerde locaties af zodra ze volledig gesaneerd zijn, terwijl we tegelijkertijd – helaas – nog steeds locaties aantreffen waar (mogelijk) sprake is van zodanige risico's dat een spoedeisende sanering noodzakelijk is. Denk bijvoorbeeld aan het aantreffen van asbest in een bodemonderzoek voor een bouwvergunning. Zodra de locatie volledig is gesaneerd, wordt hij afgeschreven van de lijst. Het kan in sommige gevallen tientallen jaren duren voordat de saneringsdoelstelling is bereikt. Saneringen die bijvoorbeeld gebruik maken van al dan niet gestimuleerde biologische afbraak, of saneringen waarbij door middel van monitoring vastgesteld moet worden dat een grondwaterverontreiniging niet verder verspreidt, vergen veel tijd. Totdat het resultaat bereikt is staan deze locaties op de lijst. De uiteindelijke afronding wordt vastgesteld in een beschikking instemming evaluatierapport.	Aanpassing kaart 3 met spoedlocaties aan actuele stand van zaken.
Kaart 3	G7	Noordenveld (bijlage)	**Kaarten lawaaisportcentrum.** Het lawaaisportcentrum Nieuw-Roden is aangegeven als gezoneerd bedrijventerrein, behoort dit de aanduiding lawaaisportcentrum te zijn? Welk beleid wordt bedoeld als het gaat om het beleid voor permanente geluidssportcentra?	Opmerking van indiener is correct. Wij zullen de kaart aanpassen.	Kaart aangepast.
Kaart 3	G9	Coevorden	**Kaarten. Licht.** Wat wordt bedoeld met 'zonering licht'?	'Zonering licht' wordt veranderd in 'provinciale weg als bron van licht'. Bij de aanleg van provinciale infrastructuur wordt terughoudend omgegaan met verlichting buiten de bebouwde kom. In principe wordt verlichting aangebracht op locaties die vanwege de verkeersveiligheid extra aandacht van de weggebruiker vragen, bijvoorbeeld kruispunten, aansluitingen, onoverzichtelijk wegverloop of ter verbetering van de sociale veiligheid.	Kaart aangepast.
Kaart 3	G6	Meppel	**Kaarten. Begrenzing bedrijventerreinen.** Bedrijventerreinen verkeerd weergegeven.	Suggesties van Meppel hebben geleid tot aanpassingen van de kaart.	Geen aanpassing.

Kaart 3 en 4	G2	Hoogeveen	**Kaarten. Bedrijventerreinen.** Op kaart 4 staan diverse locaties in Hoogeveen aangemerkt als bedrijventerrein terwijl dit niet spoort met de aanduiding bedrijventerrein op kaart 3. Bepaalde locaties op kaart 4 classificeren als werklocaties. Aanduiding bedrijventerreinen op kaart 3 vervangen door werklocaties op kaart 4.	Kaart 3 gaat over gezoneerde regionale bedrijventerreinen, terwijl kaart 4 alle terreinen van IBIS omvat. Door deze verschillende insteek laten de beide kaarten andere begrenzingen voor bedrijventerreinen zien. Ter informatie nog het volgende. Sinds 2007 worden in IBIS geen kantoorlocaties meer geïnventariseerd. Alleen bedrijventerreinen worden de laatste jaren opgenomen. Omdat we het IBIS bestand van 2013 voor de omgevingsvisie gebruiken, moeten we de naam 'bedrijventerreinen' hanteren.	We hebben Buitenhaven e.o./ Oude Vaart (Meppel) extra op kaart 3 gezet als regionaal terrein waar nog uitgeefbare grond is en categorie 4 of meer mogelijk is.
Kaart 4	G2	Hoogeveen	**Kaart 4. Sociale indicatoren.** Sociale indicatoren missen op deze kaart. Verzoek om deze toe te voegen.	Indiener verzoekt om sociale indicatoren toe te voegen op de kaart. Alles wat nieuw op kaart komt, betekent nieuw beleid. Het betreft hier een beleidsarme actualisatie. Sociale indicatoren worden niet opgenomen.	Geen aanpassing.
Kaart 4	G7	Noordenveld (bijlage)	**Kaarten. Regio Groningen-Assen.** Het stedelijk netwerk Groningen-Assen ligt ook over Leek en Zuidhorn en is dus niet correct. Geactualiseerde Omgevingsvisie lijkt niet in lijn met de geactualiseerde Regiovisie en de opgaven voor Leek en Noordenveld.	De omgevingsvisie is een planvorm van de provinciale overheid en beperkt zich daarmee tot de provinciale grenzen, in ons geval van Drenthe. In de begeleidende tekst is duidelijk dat de samenwerkingsafspraken op basis van de geactualiseerde Regiovisie onverkort landen in ons beleid en daarmee ook de grensoverschrijdende samenwerking tussen Noordenveld en Leek in het kader van de intergemeentelijke structuurvisie Leek-Roden	Geen aanpassing.
Kaart 4	G7	Noordenveld (bijlage)	**Kaarten. Kernwaarde en VTE.** Wordt op deze kaart de kernwaarde bedrijvigheid in beeld gebracht? Vrijetijdseconomie komt niet op deze kaart voor. Waarom staan de Natura 2000 gebieden op deze kaart.	De kernwaarde bedrijvigheid is naar zijn aard bij uitstek dynamisch en laat zich niet goed op een naar zijn aard statische kaart vatten. Elementen van de Vrijetijdseconomie zijn wel degelijk op kaart 4 te vinden. Natura 2000 gebieden zijn daar met hun waarde voor de Vrijetijdseconomie een voorbeeld van.	Geen aanpassing.
Kaart 4	G9	Coevorden	**Kaarten. Aanduiding ETP.** Aanduiding ETP is op kaart weggevallen. Op Kaart 1. Visiekaart staat het wel goed.	Indiener merkt dit terecht op. Wij passen dit aan.	Aanduiding ETP alsnog opvoeren op kaart 4.
Kaart 5	B3	LTO	**Kaart 5 Robuust Natuursysteem 2040.** Het Robuust natuursysteem is wel erg uitvoerig ingetekend. Verzoek om deze kaart aan te passen en bij te stellen tot de afspraken over de EHS en daarbij behorende kaart.	De vorm en de oppervlakte van de legenda-eenheid 'Robuuste natuur' op kaart 5 (Robuust natuursysteem) valt samen met de legenda-eenheid 'Robuuste EHS 2020/2040' op kaart 4 (Robuuste EHS 2020/2040) uit de Omgevingsvisie Drenthe 2010. Aldus is de huidige kaart beleidsarm overgenomen van de kaart die in de Omgevingsvisie Drenthe 2010 was gevoegd. Zie ook de uitleg bij de zienswijzen over kaart 1. Visiekaart.	Geen aanpassing.

Kaart 6	B3	LTO	**Kaart Robuust Landbouwsysteem. Omvang landbouw.** Door de ruime intekening van natuur is landbouw sterk is ingekort. Verzoek om de kaart bij te stellen door natuur met de EHS in te tekenen.	De sectorale kaarten van de robuuste systemen bevatten dezelfde ondergronden als de visiekaart. In deze systematiek is de laag 'landbouw' onderdeel geworden van de sectorale kaart 6 'Robuust landbouwsysteem'. Verder is kaart 6 (Robuust landbouwsysteem) ten opzichte van kaart 5 (landbouw 2010) niet gewijzigd. Voor de weergave van het Robuust natuursysteem op kaart 1 (Visiekaart) in de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe 2014 is – zoals hiervoor toegelicht (zie zienswijzen op kaart 1 Visiekaart) – kaart 4 (Robuuste EHS 2020/2040) uit de Omgevingsvisie Drenthe 2010 gebruikt. Kaart 1 (Visiekaart) van de Omgevingsvisie Drenthe 2010 bevatte feitelijk de weergave van een 'tussenfase EHS 2020', zoals die in 2010 voorzien werd. Deze kaart heeft anders dan de nu voor de Visiekaart gehanteerde kaart geen enkele beleidsmatige status en daarom is er niet voor gekozen om deze te hergebruiken in de Actualisatie. In onze ogen is sprake van een beleidsarme overname van de kaart Robuuste EHS 2020/2040 uit de Omgevingsvisie Drenthe 2010 naar de huidige Actualisatie.	Geen aanpassing.
Kaart 6	G6	Meppel	Versnipperde aanduidingen landbouw/ multifunctioneel gebied rond Broekhuizen en Engelgaarde is niet werkbaar.	Dit handelt over kaart 1 i.p.v. kaart 6. Door de actualisatie van kaart 1 (zie antwoord bij Kaart 1) is een onbedoelde versnippering van 'Multifunctioneel gebied' rond Meppel ontstaan. Kaart 1 Visiekaart zal op dit punt aangepast worden.	Snippers 'Landbouwgebied' rond Meppel krijgen aanduiding Multifunctioneel gebied
Kaart 6	G7	Noordenveld (bijlage)	**Kaarten. Legenda.** Uit de legenda wordt niet duidelijk wat het verschil is tussen Robuuste landbouw en Robuust landbouwsysteem. Wellicht kan een andere term worden gekozen.	Dit kan inderdaad duidelijker.	Termen aanpassen maar dan op Kaart 1 (Visiekaart): Kopje wijzigen van 'Robuuste landbouw' naar 'Robuust landbouwsysteem'.
Kaart 8	G2	Hoogeveen	**Kaart 8. Waterberging.** Nijstad is geen waterbergingsgebied meer. Verzoek om aanduiding van de kaart te halen.	Het waterschap Reest en Wieden heeft recent de herijking van de wateropgave afgerond. Dat geldt niet voor alle waterschappen. Bovendien heeft de provincie de uitkomsten van deze herijking ook nog niet naast onze MER studie van destijds gelegd. Een herziening van ons beleid dan wel de aanduiding van waterbergingsgebieden maken daarom nog geen onderdeel uit van huidige actualisatie. Echter, voor Nijstad is het dermate evident dat deze niet meer ingericht zal worden als waterbergingsgebied, dat wij op voorhand de aanwijzing voor Nijstad kunnen schrappen.	Kaart 8 aanpassen: Nijstad er af halen.
Kaart 8	G6	Meppel	**Kaart 8. Engelgaarde.** Lange uitloper op de kaart wordt niet ingericht, graag aanpassen.	Een plan voor Engelgaarde is nog niet definitief gereed. Het is in onze ogen te vroeg om deze aanduiding nu mee te nemen.	Geen aanpassing.

Hoofdstuk-, paragraaf-nummer	*Nr. ziens-wijze*	*Afzender*	*Samenvatting*	*Beantwoording*	*Tekstaanpassing in AOV*
POV	G3	Midden-Drenthe	**POV. Ruimte-voor-ruimte regeling.** Positief over de verruiming van de ruimte-voor-ruimte regeling.	Wij nemen dit standpunt voor kennisgeving aan.	Geen aanpassing.
POV	POV2, E39	Fam. Van Ginkel, Platform Storm	**POV. Ruimte-voor-ruimte regeling.** Toelichting op het voorstel tot aanpassing van de ruimte-voor-ruimte regeling en/ of een Memorie van Toelichting ontbreekt.	Bij het voorstel tot aanpassing van deze regeling was een toelichting opgenomen.	In het nu aan PS voorliggende voorstel hebben wij de toelichting enigszins verduidelijkt.
POV	POV2	Fam. Van Ginkel	**POV. Ruimte-voor-ruimte regeling.** In het voorstel wordt geen inzicht verschaft voor wat betreft de te ontwikkelingen die mogen worden verwacht bij vaststelling van dit voorstel tot aanpassing van de ruimte-voor-ruimte regeling.	Aanpassing van de regeling biedt meer mogelijkheden voor toepassing van de regeling om kwaliteitsverbetering in het buitengebied te realiseren. Bij toepassing van de regeling zal per saldo de oppervlakte aan bebouwing in het landelijk gebied afnemen. Verwacht wordt dat er meer gebruik van de regeling gemaakt zal gaan worden, afhankelijk van de marktsituatie.	Toelichting bij het voorstel aan PS is verduidelijkt.
POV	POV2	Fam. Van Ginkel	**POV. Ruimte-voor-ruimte regeling.** De uitbreiding van de sloopnorm van één naar maximaal twee compensatiewoningen wordt niet onderbouwd.	Om het gebruik van de regeling te stimuleren en de mogelijkheid voor het slopen van grotere oppervlaktes aan landschap ontsierende bebouwing te stimuleren, wordt de mogelijkheid geboden om, bij sloop van minimaal 2000 m2, twee compensatiewoningen te realiseren.	Geen aanpassing.
POV	POV2	Fam. Van Ginkel	**POV. Ruimte-voor-ruimte regeling.** Met het voorstel tot een beperkte herziening van de POV krijgen de belangen van één groep inwoners van Drenthe prioriteit boven belangen van alle Drenten voor wie een aanpassing van de POV nodig is.	De aanleiding voor het aanpassen van de POV ligt in de actualisatie van de AOV. Omdat het gaat om een actualisatie is er gekozen voor een beleidsarme herziening en een beperkt aantal onderwerpen.	Geen aanpassing.
POV	E24, E25	Fam. Krans, fam. Van Ginkel	**POV. Ruimte-voor-ruimte regeling. Sloopnorm.** Met deze wijziging krijgt belang agrariërs prioriteit.	Aanpassing van de regeling biedt meer mogelijkheden voor toepassing van de regeling om kwaliteitsverbetering in het buitengebied te realiseren. Bij toepassing van de regeling zal per saldo de oppervlakte aan bebouwing in het landelijk gebied afnemen. Dit is zowel van belang voor de kwaliteitsverbetering van het buitengebied door het slopen van landschapsontsierende bebouwing als een belang voor de agrariër die een extra woning kan realiseren.	Geen aanpassing.
POV	POV2	Fam. Van Ginkel	**POV. Ruimte-voor-ruimte regeling.** Het werken met een dubbele ontkenning in de tekst van artikel 3.34 wordt afgeraden.	Deze opmerking nemen wij voor kennisgeving aan.	Geen aanpassing.

POV	G11	Borger-Odoorn	**POV. Ruimte-voor-ruimte regeling.** Hier maakt Borger-Odoorn geen gebruik van.	Deze opmerking nemen wij voor kennisgeving aan.	Geen aanpassing.
POV	G3	Midden-Drenthe	**POV. Ruimte-voor-ruimte regeling.** Positief, dit vergroot de kansen op kwaliteitsverbetering in het buitengebied.	Wij danken indiener voor het uitspreken van deze waardering.	Geen aanpassing.
POV	POV2	Fam. Van Ginkel	**POV. Definities.** De begripsbepalingen die worden gehanteerd voor bijvoorbeeld kernkwaliteiten en kernwaarde bedrijvigheid zijn niet eenduidig; hetzelfde geldt voor wat betreft de samenstelling van de AFLO waarvan de verwoording in de verordening niet spoort met die in de tekst van de Actualisatie.	De POV is een uitvoeringsdocument van juridische aard. De terminologie kan daarmee afwijken van de Actualisatie. Ter informatie geven wij mee dat GS inmiddels een traject hebben ingezet dat moet leiden tot actualisatie van de POV. Eind 2014 wordt een eerste concept verwacht. Daarbij wordt o.a. de huidige Actualisatie naar een nieuw versie van de Verordening vertaald.	Geen aanpassing.
POV	E24, E25, E39	Fam. Van Ginkel, familie Krans, Platform Storm	**POV. Definities kernkwaliteiten en kernwaarde bedrijvigheid.** Tekst wijkt af van Omgevingsvisie Drenthe 2010 en Actualisatie.	De POV is een uitvoeringsdocument van juridische aard. De terminologie kan daarmee afwijken van de Actualisatie. Ter informatie geven wij mee dat GS inmiddels een traject hebben ingezet dat moet leiden tot actualisatie van de POV. Eind 2014 wordt een eerste concept verwacht. Daarbij wordt o.a. de huidige Actualisatie naar een nieuw versie van de Verordening vertaald.	Geen aanpassing.
POV	E24, E25	Fam. Krans, fam. Van Ginkel	**POV. Regeling kernkwaliteiten.** In de POV staat dat nieuwe activiteiten of wijziging van bestaande activiteiten kernkwaliteiten niet significant mogen aantasten. Tussen behoud en ontwikkeling van kernkwaliteiten en kernwaarde bedrijvigheid moet een zorgvuldige afweging worden gemaakt. Dit zijn belangrijke bepalingen voor inwoners. Wij hebben de indruk die niet naar de achtergrond zijn geschoven.	De zienswijze handelt op dit punt over een regeling die in deze Actualisatie en de nu beperkt voorliggende Actualisatie van de POV (alleen Ruimte-voor-ruimte Regeling) niet ter discussie staat c.q. buiten de orde is.	Geen aanpassing.
POV	POV1	De Snavel	**POV. Bedrijvigheid buitengebied.** Wens om o.b.v. uitspraak RvS waarbij artikel 26.4 onverbindend is verklaard, tot voorstel voor aangepaste POV te komen, mede met het oog op belangen van de ondernemer en voorkomen van verdere schade.	Indiener doet een verzoek tot aanpassing van de POV. Hiermee wordt buiten het kader van de voorliggende Actualisatie getreden. De zienswijze is in zoverre buiten de orde. Ter informatie geven wij mee dat GS inmiddels een traject hebben ingezet dat moet leiden tot een passende oplossing voor onder andere de situatie van De Snavel, maar ook andere situaties waarin het betreffende artikel een rol speelt. Indiener is daarover ambtelijk reeds geïnformeerd.	Geen aanpassing.
POV	N1	NMFD	**Wind. Voorwaarden.** Verzoek om in POV voorwaarde op te nemen dat omwonenden van windpark betrokken worden bij de planvorming, ontwikkeling en uitvoering van het windpark.	Indiener doet een verzoek tot aanpassing van de POV. Hiermee wordt buiten het kader van de voorliggende Actualisatie getreden. De zienswijze is in zoverre buiten de orde. Ter informatie geven wij mee dat GS inmiddels een traject hebben ingezet dat moet leiden tot actualisatie van de POV. Eind 2014 wordt een eerste concept verwacht.	Geen aanpassing.

Gebiedsvisie Wind	E39	Platform Storm	**Zienswijze op Gebiedsvisie Wind onvolledig beantwoord.** Niet meegenomen is dat 'kuilvoerplaten' meetellen als bebouwing.	Dit betreft niet de Omgevingsvisie maar de al vastgestelde Gebiedsvisie Windenergie Drenthe.	Geen aanpassing.
Gebiedsvisie Wind	E39	Platform Storm	**Belofte uit beantwoording op Gebiedsvisie Wind niet nagekomen.** Huidige concrete plannen zouden worden opgenomen.	De Actualisatie heeft een beperkt karakter. Voor het thema 'Windenergie' is het vertrekpunt geweest om niet meer of minder mee te nemen dan de besluitvorming over de 'Gebiedsvisie Windenergie Drenthe'.	Geen aanpassing.

Hoofdstuk-, paragraaf-nummer	***Nr. ziens-wijze***	***Afzender***	***Samenvatting***	***Beantwoording***	***Tekstaanpassing in AOV***
4.2.1		Ambtelijk	**Kernkwaliteit Landschap.** Woord wijzigen.	Overnemen.	blz. 42 'topstructuur' wijzigen in 'dorpsstructuur'.
4.2.1		Ambtelijk	**Kernkwaliteit Landschap.** Definitie 5. Landschap van de Veenkoloniën iets aanpassen.	Overnemen.	blz. 45 de woorden 'enerzijds' en 'anderzijds' verwijderen.
4.2.1		Ambtelijk	**Kernkwaliteit Landschap.** Definitie 5. Landschap van de Veenkoloniën iets aanpassen.	Overnemen.	blz. 46. '… rechte beplanting van opgaande bomen langs de wegen' veranderen in 'laanbeplanting'.
4.2.1		Ambtelijk	**Kernkwaliteit Landschap. Wegpanorama.** Bij de tijd brengen.	Voor Drenthe '**is**' (vervangen door '**werd**') het tracé *[…]* als nationale snelwegpanorama aangewezen.	blz. 47. 'is' vervangen door 'werd'.
4.2.1		Ambtelijk	**Kernkwaliteit Landschap. Hoogbouw.** 2x het woord 'stads' schrappen.	Hoogbouw in de **stads** (verwijderen) kern heeft effect op de beleving van de **stads** (verwijderen) rand.	blz. 48. 2x het woord 'stads' verwijderen.
4.2.2		Ambtelijk	**Actualisatie.** De definitie van Natuur en Biodiversiteit in de Handreiking Kernkwaliteiten is aangepast.	De tekst in AOV zullen wij aanpassen .	Biodiversiteit betreft de verscheidenheid aan soorten en genen en is een indicatie voor de gezondheid van een ecosysteem. Hoe groter de diversiteit binnen een systeem, hoe beter het systeem zich kan aanpassen aan klimaatverandering.
4.2.3		Ambtelijk	**Cultuurhistorie**. Verschil tussen cultuurhistorie en archeologie.	De tekst in AOV aanpassen.	Toevoegen na '*[…]* winnen ze aan betekenis voor onze woon-, werk- en leefomgeving'. 'Beleidsmatig maken wij een onderscheid in Cultuurhistorie en Archeologie: dit omdat de bescherming en omgang met deze twee beleidsvelden elk een andere aanpak vraagt'.
4.2.3		Ambtelijk	**Cultuurhistorie.** Fout in definitie cultuurhistorie.	De tekst in AOV aanpassen.	Cultuurhistorie is het totaal aan sporen van menselijke activiteiten *boven en onder de grond:* dit laatste schrappen.

4.2.3		Ambtelijk	**Cultuurhistorie.** Verwarrende tekst.	De tekst in AOV aanpassen.	Wat wij tot de cultuurhistorie rekenen…' wijzigen in 'Het provinciaal belang Cultuurhistorie is vastgelegd in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (zie informatiekaart in H4 AOV)'.
4.2.4		Ambtelijk	**Kernkwaliteit Archeologie**. Teksten aanpassen aan laatste ontwikkelingen.	Levert geen nieuw provinciaal belang op (nl. geen wijzigingen op Informatiekaart); daarom kan de tekst in AOV aangepast worden.	Toevoegen in 4.2.4 blz. 57: 'De provincie Drenthe wil ook speciale aandacht schenken aan het jongste en het oudste erfgoed van de provincie. Onder het oudste erfgoed verstaan we de resten die met de bewoning uit de tijd van de Neanderthalers samenhangen. Deze resten worden tot het Midden-Paleolithicum gerekend (300.000 – 30.000 jaar geleden). Het onderzoek naar in-situ-vindplaatsen staat echter nog in de kinderschoenen. Het is vaak arbeidsintensief, multidisciplinair en het verdient stimulering om deze belangrijke periode volwaardig op de Drentse kaart te krijgen. Bij het jongste erfgoed gaat het om de archeologische sporen van modern oorlogserfgoed, waaronder sporen van de Tweede Wereldoorlog. Deze oudste en jongste geschiedenis vindt u niet op de Kaart 2e. Informatiekaart Archeologie terug. Het beschermingsniveau dat wij aan Kaart 2e. Informatiekaart Archeologie koppelen, staat op kaart 2e. Kernkwaliteit Archeologie'.
4.4		Ambtelijk	**Aanvulling.** Completeren tekst bodemsaneringen.	Tekst completeren.	Toevoegen in paragraaf 4.4.: 'In de nota 'Werk maken van eigen bodem' zijn de beleidsregels vastgelegd die de provincie hanteert bij het uitvoeren van bodemsaneringen. Deze nota vormt samen met het meerjarenuitvoeringsprogramma bodemsanering de beleidsbasis voor de aanpak en verbetering van de bodemkwaliteit. Nadere regels zijn vastgelegd in de POV'.
5		Ambtelijk	**Ondergrond.** Verbeterde illustratie gebruik ondergrond.	Een verbeterde versie van het plaatje behorende bij het gedeelte bodemenergie (pag. 55).	Vervangt de huidige afbeelding.
8.2.2		Ambtelijk	**Scheepvaartkanalen.** Andere woordkeuze.	Overnemen.	Term ‘Scheepvaartkanalen’ wordt in tekst en op de kaarten vervangen door

					‘Vaarwegen van provinciaal belang’.
8.5.5		Ambtelijk	**POV.** Een zone verwijderen.	Bij de opsomming waaruit een beschermingsgebied is opgebouwd "intrekgebied" schrappen.	Intrekgebied wordt geschrapt.
8.5.5		Ambtelijk	**POV.** Kopje ‘Provinciale Omgevingsverordening Drenthe’ verplaatst.	Verplaatst naar 3.4, zodat alle informatie over de POV er gebundeld te vinden is. In 8.5.5 verwijzing 3.4 opgenomen.	Zie 8.5.5 en 3.4.
Kaarten		Ambtelijk	**Eenduidigheid.** Eenduidige benaming legenda-eenheden. Benamingen in de kaarten voor wat betreft landbouw op elkaar afstemmen.	Nu worden alleen nog de termen: Robuust landbouwsysteem, landbouwgebied en landbouwgebied plus gehanteerd.	Veranderd op de kaarten.
Kaart 2b		Ambtelijk	‘Kernkwaliteit Landschap’. Volgorde legenda wijzigen.	We passen de volgorde aan.	Legenda 'Landschapstypen' moet als eerste genoemd worden
Kaart 2f		Ambtelijk	Drenthe toevoegen op de kaart.	Aanvullen tot Cultuurhistorische Hoofdstructuur *Drenthe.*	We passen de ondertitel aan.
kaart 4		Ambtelijk	Constatering: Koloniën hebben op kaart 1 en kaart 5 verschillende aanduidingen.	Kaart 5 en kaart 1 moeten dezelfde informatie geven.	Op kaart 4 overnemen de blokken (3) Landschap van de Koloniën van Weldadigheid (Unesco) zoals aangeduid op kaart 1. Op kaart 4 krijgt dit dezelfde naam en vervallen dan de aanduidingen “Frederiksoord” en “Veenhuizen”, op kaart en in tekst.
kaart 5		Ambtelijk	Toegangspoort Holtingerzand wel in legenda, niet op kaart.	Kaart is aangepast.	Veranderd op de kaart.
Kaart 8		Ambtelijk	De op de kaart aangegeven scheepvaartkanalen komen niet volledig overeen met de op de POV kaart aangegeven Provinciale vaarwegen. Moet dit gelijk zijn.	Kaart is aangepast.	Veranderd op de kaart.
Kaart 8		Ambtelijk	Op de kaart staat voor oppervlaktewater bestemd voor de bereiding van drinkwater een vierkant bij De Punt. Dit oppervlaktewater heeft echter betrekking op een groot gedeelte van het stroomgebied van de Drentsche Aa. Is het niet beter dit gebied op te nemen?	Kaart is aangepast.	Veranderd op de kaart.
Kaart 10		Ambtelijk	Grondwaterbeschermingsgebied Annen/Breevenen bevat ook een verbodszone diepe boringen. Deze is niet op de kaart aangegeven.	Kaart is aangepast.	Veranderd op de kaart.
Kaart 10		Ambtelijk	Grondwaterbeschermingsgebied Kruidhaars bevat ook een verbodszone diepe boringen. Deze is niet aangegeven.	Kaart is aangepast.	Veranderd op de kaart.
Kaart 10		Ambtelijk	Van een aantal grondwaterbeschermingsgebieden klopt de begrenzing niet. Wellicht beter om de bestanden van de POV hiervoor te gebruiken?	Kaart is aangepast.	Veranderd op de kaart.

3. Samenvatting en beantwoording zienswijzen over windenergie

Inleidend
In de voorliggende Nota van Beantwoording van de zienswijzen over Windenergie geven wij onze reacties op ontvangen zienswijzen over dit thema. Het aantal reacties over dit thema laat de impact zien die de komst van Windenergie heeft voor omwonenden en anderszins betrokkenen.

Gezien de gevoeligheid van het thema, staan we hier stil bij de wijze waarop het thema ‘Windenergie’ in de Omgevingsvisie is geborgd. Inzet van de Actualisatie is om voor het thema ‘Windenergie’ niet meer of minder mee te nemen dan de besluitvorming die medio 2013 in de Staten heeft plaatsgevonden over de Gebiedsvisie Windenergie Drenthe. Dit komt feitelijk erop neer dat alleen een toevoeging heeft plaatsgevonden in de tekst voor Windenergie van de provinciale doelstelling van te realiseren capaciteit van 285,5 MW tot 2020.

Aanpassing paragraaf 5.2.2 naar aanleiding van ingediende zienswijzen
Met de beperkte insteek voor de Actualisatie is het niet aan de orde om in het kader van de Actualisatie de inhoudelijke discussie over het overgrote deel van de over dit thema ontvangen zienswijzen te voeren. We handhaven in de Omgevingsvisie het algemene beleidskader voor de windenergie, zoals is weergegeven in hoofdstuk 5.2.2. Bodem, Wind en Zonne-energie.

Bij het vervolgproces is het van groot belang sterk in te zetten op betrokkenheid van inwoners bij planontwikkeling. Bijvoorbeeld de zorgen voor de relatie tussen gezondheid en windturbines vraagt nadere aandacht. Om dit te benadrukken, vullen we de definitieve tekst van de passage over Windenergie in paragraaf 5.2.2 van de Actualisatie van de Omgevingsvisie aan bij de randvoorwaarden en criteria. Hier is het belang van gezondheidsaspecten vermeld, waarvoor wettelijke kaders gelden. Ook is er een toevoeging opgenomen dat de initiatiefnemers invulling moeten geven aan het instellen van Parkfondsen en het geven van de gelegenheid aan direct aanwonenden om in de projecten voor de plaatsing van windturbines te participeren.

Verdere duidelijkheid over Windenergie komt wanneer dit thema na de zomer 2014 in de Staten geagendeerd wordt. Wij moeten van de indieners van zienswijzen op dit punt veelal het geduld vragen om tot dan te wachten.

Alleen zelfbindend voor de provincie
De Omgevingsvisie is juridisch gezien alleen zelfbindend. Wij houden onszelf aan de inhoud en doelstellingen ervan. Anderen zijn daaraan niet direct gebonden. Hiermee willen wij niet stellen dat het stuk voor anderen betekenisloos is, integendeel. Wij zullen ons bij al ons handelen over de benoemde belangen immers laten leiden door de inhoudelijke keuzes en de wijze waarop wij ons in het stuk hebben gecommitteerd die te gaan realiseren. Dat heeft voor onze partners natuurlijk ook gevolgen, aangezien wij hun acties vanuit de Omgevingsvisie beoordelen.

Een aantal zienswijzen richt zich vooral op de borging van de provinciale belangen. Wij hebben wat dit betreft de keuze gemaakt dat de inhoud leidend moet zijn en de verdere borging van geactualiseerd beleid waar nodig later volgt in de POV.

Wijze van weergeven in de beantwoording
Hiervoor is al uiteengezet dat we paragraaf 5.2.2 van de Omgevingsvisie qua randvoorwaarden en criteria beperkt aanvullen. In het navolgende vindt u een tabel met de samenvatting van de zienswijzen, geordend naar de thema’s waarop de zienswijzen betrekking hebben. In de tabel heeft elke categorie van ‘indiener’ en ‘ingediende zienswijzen’ een eigen kleur gekregen, om de vindbaarheid van zienswijzen voor lezers te bevorderen.

`

nr	Categorie	Indiener		Ingediende zienswijzen	Beantwoording geclusterd
1	Locatie	E6	a	Windenergie is prima maar niet op deze locatie	Het zoekgebied voor windenergie in Drenthe is vastgesteld in de Omgevingsvisie 2010. De Gebiedsvisie windenergie Drenthe is in samenwerking met de vier gemeenten gemaakt als uitwerking van het zoekgebied. De keuze voor het zoekgebied en de gebieden en locaties daarbinnen staan bij de actualisatie van de Omgevingsvisie niet ter discussie. Dit geldt evenmin voor de taakstelling voor windenergie die Drenthe heeft als gevolg van de IPO-Rijk afspraken. Wel verwijzen wij in de tekst onderaan p.97 (in de passage tussen haakjes) onterecht naar een "zoeklocatie" grootschalige Windenergie i.p.v. "zoekgebied". Deze tekstfout herstellen we in de definitieve versie. Wij realiseren ons dat de ontwikkeling van windenergie een grote impact heeft op het landschap. Realisatie van windenergieprojecten zal pas plaats kunnen vinden na het doorlopen van wettelijk voorgeschreven planologische en vergunningenprocedures. Als onderdeel van deze procedures zal nog volop onderzoek worden verricht naar milieu-effecten (milieu-effect rapportage) en afweging plaats vinden over de uiteindelijke locatiekeuze en mogelijke opstellingsvarianten.
		E20	a	Niet eens met plan grootschalig windpark in Veenkoloniën.	
		E42	a	Geen bouw kolossale windmolens in Borger-Odoorn.	
		E10	ab	Lokaliseer windparken bij industrieterreinen en grote afnemers. Aanleg elektriciteitsnetwerk is dan ook goedkoper.	
		E4. E5	c	Als er dan toch windturbines moeten komen, plaats ze dan bij bestaand industriegebied, dat is veel logischer.	
		E34	f	Weijerswold voldoet niet aan de voorwaarden voor locatie windparken (bij grootschalige agrarische activiteiten, industriegebied, wegen). Onderbouw waarom daar geen rekening mee is gehouden. Aanwijzing gebied is onzorgvuldig, karakteristiek, rust en menselijke maat verdwijnt. Gebied is te smal zodat windturbines altijd binnen 600 m van woonhuizen staan.	
		E26	g	Realisatie windpark tussen Drouwenermond en Gasselternijveenschemond is te zware belasting bovenop andere zaken: gedempt kanaal, slechte huizen, bodemverontreiniging, zuurgaswinning, proefgebied landbouw.	
		E21, E43	b	Boerderijbouw Tweederdeweg is ten onrechte argument vóór molenbouw i.v.m. belofte wethouder.	
		E22	a	Locaties windenergie niet alleen in Veenkoloniën zoeken. Regie nemen om te zorgen dat er in de gemeenten Borger-Odoorn en Aa en Hunze ontoelaatbaar veel windturbines komen.	
		E34	a	Ingediende zienswijzen gebiedsvisie hebben niet tot aanpassing zoekgebied geleid, daarom opnieuw bezwaar.	
		E33	c	Voor clusters van minimaal vijf windturbines van 3 MW. zijn wel 18 plaatsen aan te wijzen zonder schade en hinder voor inwoners.	
		E13	d	Tekst aanpassen want op pag. 99 staat te onrechte dat er sprake is van verfijning van het zoekgebied en een beperking tot de in de Gebiedsvisie windenergie Drenthe aangegeven locaties. Het betreft een mogelijke uitwerking van het zoekgebied.	

		E22	f	Zowel lijnopstellingen als clusters zijn verstorend voor het landschap en het is niet duidelijk waarom er geen andere locaties zijn onderzocht.	
		E27, E29	g	Plaatsen windturbines op locaties van initiatiefnemers is gelegenheidsplanologie.	
		E21, E43	h	Waarom wordt niet aangesloten bij andere windparken zoals Eemshaven en Duitse grens want daar is toch al verstoring.	
		E26	k	Door lintbebouwing en vergezichten ziet en hoort een groot deel van de bevolking de windturbines voor of achter de woning. Er is meer overlast dan bij ronde dorpen.	
		E26	m	Bepaal als provincie zelf locaties en onderzoek alternatieven.	
		E16	b	Geen windturbines voor en achter bewoning, bewoonde gebieden moeten niet in een windpark veranderen.	
		E41	db	Waarom dit gebied (2e Exloërmond)? Het lijkt alsof dat zo is omdat boeren plannen hebben ingediend. Er zijn geschiktere locaties met verspreide boerderijen i.p.v. kernen (bijv. tussen Weerdinge en Roswinkel), langs hoogspanningsleidingen, minder inwoners, bij bedrijventerreinen, met al bestaand omgevingsgeluid.	
		E21, E43	a	Tegen windturbines locatie Nieuw-Buinen-Zuid.	
		E38	a	Gebied Tegenwind Hunzedal is ongeschikt voor grootschalige windenergie wat betreft karakter, maat en schaal.	
		E11, E12	a	Zoekgebied aanpassen: geen windturbines in het smalle gebied Eexterveenschekanaal-Annerveenschekanaal en Eexterveen-Spijkerboor.	
		E37	a	Kaart ‘Zoekgebied Grootschalige windenergie’ vervangen door de kaart uit de Gebiedsvisie Windenergie Drenthe	
		E26	b	Luister naar bevolking, vraag uitstel en bekijk locaties en grootte geplande windparken, zoals Friesland doet.	
		E20	d	We voelen ons in de Veenkoloniën nu al opgesloten tussen enorme windturbines. Ons dorp Gasselternijeveenschemond wordt misschien ingesloten door rijen windturbines. Inwoners betalen de prijs en die is te hoog. Waarom moet dit deel van Nederland bloeden.	

2	Beschermd dorpsgezicht	E38	c	Status Annerveenschekanaal en deel van Eexterveenschekanaal beschermd dorpsgezicht zoals 5% alle dorpen speelt geen rol bij afweging met andere belangen.	Wij, en ook het Rijk in de Structuurvisie Wind op land, erkennen de cultuurhistorische waarden van dit gebied. Deze worden betrokken in de uiteindelijke afweging voor de opstellingsvariant van windturbines in het plangebied.
		E11, E12	b	Vernietiging of ernstige aantasting cultuurhistorische waarde landschap en directe omgeving beschermde dorpsgezichten Eexterveenschekanaal en Annerveenschekanaal en provinciale en rijksmonumenten.	
3	Interferentie windparken	E39	gc	Criteria windenergie. (blz 98) Toevoegen randvoorwaarde dat visuele interferentie tussen locaties windparken niet mag plaats vinden. Toevoegen onderzoek naar visuele en energetische interferentie.	Dit (provinciegrensoverschrijdende) aandachtspunt is in beeld bij ons en ook bij het Rijk. Het Rijk noemt dit aandachtspunt expliciet in de Structuurvisie Wind op Land. Hiermee is in onze ogen voldoende geborgd dat in de projectfase bij het feitelijke ontwerp rekening met dit aandachtspunt zal worden gehouden. Bij het milieuonderzoek naar projecten wordt naast visuele interferentie ook gekeken naar mogelijke cumulatie van effecten.
		E39	hc	Afstand windpark N33 is ca. 7 km (blz 26 gebiedsvisie en blz 10 nota van antwoord). Visueel onderzoek ontbreekt, waarop is het acceptabel zijn van visuele referentie dan gebaseerd?	
		E11, E12	c	Door concentratie windparken Oostermoer, Drentse Monden en N33 grotere aantasting landschap en grotere risico's bevolking en dat moet onderzocht worden.	
4	Geluid en gezondheid	E30	a	Tegen plaatsing windturbines in Veenkoloniaal gebied als een van de laatste overwegend stille gebieden.	De bedoelde norm betreft een op nationaal wettelijk vastgestelde norm. Het al dan niet ter discussie stellen van deze norm valt buiten de scope van de Omgevingsvisie. Wel is vermeldenswaardig dat het bevoegde gezag voor de voor een windpark benodigde omgevingsvergunning (veelal de gemeente) rekening kan houden met bijzondere omstandigheden in het gebied t.a.v. het geluid en de bevoegdheid heeft tot het verbinden van een maatwerkvoorschrift aan de vergunning. Dat vereist wel (gebieds)specifieke motivering. Zie ook de beantwoording bij de nr's 9 en 10.
		E31	a	Onderzoek ontbreekt naar effect windturbines op mensen op 500 m afstand: belasting, aantasting woongenot en leefomgeving. Bezint eer ge begint.	
		E26	ab	Geluidsoverlast is gebiedsafhankelijk. Kijk naar overlast Houten: die is groter dan RIVM dacht (gemeente legt windturbine 's nachts stil).	
		E15	b	Risico's voor bewoners zijn veel te groot. Over laagfrequent geluid wordt te simpel gedaan: 'wat je niet hoort kan je ook niet beschadigen'.	
		E1	c	Windenergie leidt voor omwonenden tot geluidsoverlast. Consequenties laagfrequent geluid zijn nog niet duidelijk.	
		E6	c	Er wordt roekeloos omgesprongen met de fysieke en mentale gezondheid van bewoners.	
		E7	c	Onderzoek effect van cumulatie van geluid van vele windturbines.	
		E14, E18	c	Na zonsondergang is geluid door verandering van wind luider en vertoond sterkere fluctuaties (dissertatie G.P.	

				van den Berg)
		E15	c	Het is een schande dat het rustige platteland om zeep wordt geholpen door een veel hogere geluidbelasting toe te staan. In andere landen gaat men 2 km afstand aanhouden, in Nederland 500 m.
		E14, E18	d	Langdurige blootstelling aan laagfrequent geluid kan ernstige gezondheidsklachten veroorzaken blijkens meerdere publicaties. LFG wordt met windturbines in verband gebracht.
		E22	d	Geluidhinder is in sterke mate aanwezig doordat het Rijk de normen sterk verruimde.
		E14, E18	e	Houdt rekening met omgevingsgeluid. Woonomgeving is relatief stil. Geluidsemissie wordt hier anders ervaren dan in industrieel gebied of gebied met verkeersgeluid.
		E14, E18	f	Verzoek om nader onderzoek, ook als er (nog) geen wettelijke verplichting is of normen zijn vastgesteld: a. fenomeen dat geluid ’s nachts luider is en fluctuaties kent; b. laagfrequent geluid en invloed op gezondheid; c. toetsing van de ervaren geluidsoverlast in relatief stil gebied als het onze.
		E27, E29	h	Onderzoek eerst effect laagfrequent geluid. Dat is beloofd en niet gedaan. Alleen literatuurstudie RIVM. Dat rapport maakt inwoners bang (‘geen hard bewijs’). Niet effect meten na vijf jaar, maar doe onderzoek waar windturbines al zijn, anders zijn we proefkonijn.
		E39	h	Opnemen van de eisen voor het uitvoeren van nulmetingen voor en na plaatsing van windturbines binnen een straal van twee kilometer voor gezondheid, economie en met name toerisme (MKB), huizenmarkt en woningwaarde, bevolkingsomvang en leegloop, geluid en laagfrequent geluid. Opnemen van kaders van wat acceptabel is op die punten. Opnemen van de gevolgen voor initiatiefnemers bij overschrijding. Geef een goede verklaring als het niet mogelijk is een nulmeting te doen, kaders te stellen of sancties op te leggen aan initiatiefnemers.
		E26	j	De Veenkoloniën zijn niet geschikt voor windturbines omdat er weinig omgevingsgeluid is en het geluid heel ver draagt. Er is weinig bos dat geluid tegenhoudt.

		E39	jc	Randvoorwaarden windenergie. (blz 98) Toevoegen dat bij realisatie niet geheid maar geboord moet worden. Toevoegen of windturbines met of zonder getande wieken moeten hebben.	
		E26	kb	Onderzoek hoe ver geluid draagt. Er is weinig omgevingsgeluid en geluidsdempend bos maar wel openheid en rustige omgeving. Beslis op basis van geschiktheid, niet omdat er ruimte is.	
		E34	l	Online rapporteren, permanente meting RIVM, boete bij overtreding en compensatie bewoners, intrekken vergunning bij herhaling, inzichtelijke geluidsnormen. Vastleggen in regeling van provincie.	
		E26	mb	Onafhankelijk onderzoek uitvoeren en naast RIVM rapport leggen (LFG en gezondheid).	
		E26	nb	Onderzoek het neutraliseren van trilling / geluid door plaatsen van apparaat voor tegentrillingen op windturbines.	
		E9	q	Het voelbare en niet hoorbare LFG van windturbines geeft stress, hart- en vaatziekten en slaapverstoring. Dit is onderbelicht en vraagt meer onderzoek.	
		E41	q	Vrees dat ik door lawaai niet buiten kan zitten en ramen dicht moeten. Geluid draagt hier ver, laag achtergrondgeluid, dus meer last, ook overdag. Kloppen de normen dan nog wel, de belasting is altijd heel hoog. Kan de afstand tot bebouwing groter?	
		E39	ub	Geluidmeting. (blz 42 nota van antwoord gebiedsvisie). Met wie maakt provincie afspraken over publicatie geluidsmetingen, hoe zijn uitkomsten beschikbaar, wordt er LFG onderzoek uitgevoerd, extremen meenemen in bandbreedte, analyseer problemen bij Houten waar omwonenden niet kunnen slapen.	
		E10	v	Blijkens rapporten, artikelen en klachten onderschat overheid geluidsoverlast windturbines: rapport RUG over windpark Rhede, rapport over Wind Turbine Syndrome van Nina Piermont, WHO in 1999 stelt dat LFG gezondheidsproblemen kan geven (hart- en vaatziekten, spraakbelemmering, stress, slaapverstoringen).	

		E26	v	Onderzoek laag frequent geluid op locatie in de Veenkoloniën in de praktijk (is ander gebied met weinig wind en weinig bomen om geluid te absorberen), niet op basis van algemene norm of buitenlandse rapporten. Er is goed onderzoek beloofd, RIVM rapport is dat niet. Gezondheid van omwonenden is in gevaar (verwijzing naar bronnen over overlast, ziek worden).
		E37	v	Aan de basis van bezwaren ligt de gezondheid van inwoners. Met de oude geluidsnorm zou 6.000 MW niet te realiseren zijn geweest, daarom is gewijzigd van daggemiddelde L_{den} 41 naar L_{den} 47.
		E41	z	Wordt onderzocht welke windturbines het minst geluid maken en is er geld voor beperken geluidsproductie?
		E23	b	De ernstige gezondheidsrisico's van laag frequent geluid zijn tot nu toe onderschat. U doet een noodoproep om ons te verdiepen in het enige wetenschappelijke onderzoek dat hiernaar is gedaan (prof. Marianne Alves Pareira) alvorens te beslissen.
		E20	b	Onvermijdelijke overlast door plaatsen windturbines dicht bij dorpen. Er is nagenoeg geen omgevingsgeluid, 's nachts is het doodstil. Daardoor geluidsoverlast, verstoring nachtrust van duizenden volwassenen en kinderen. Zorgen over mogelijke gevolgen: oververmoeidheid, hoofdpijn, depressies, stress, opgroeiomstandigheden. Er wordt wel gekeken naar landschap, niet naar gezondheidsrisico. Woongenot en tot rust komen in de tuin verdwijnen.
		E41	b	Laagfrequent geluid. Is het goed onderzocht? Wat is het effect op gezondheid, is huisartsen gevraagd of er bijv. meer stressgerelateerde klachten voorkomen bij windturbines, wat zegt het RIVM rapport, heeft?
		E41	c	Laagfrequent geluid. Wat is het effect op gezondheid van mijn raskatten? Voelen ze het, worden ze onrustig of ziek, wil mijn poes nog wel bevallen, afwijkingen bij geboorte, is dierenartsen gevraagd of er meer klachten voorkomen bij windturbines?
		E7	d	LFG is schadelijk voor mens en dier volgens serieus praktisch onderzoek van o.a. dr. Alves-Pereira. O.a. verdikking van vaatwanden, dus bloedvatvernauwing. Rijksonderzoek RIVM over

		E7	d	LFG is theoretisch. De risico's worden hiermee door het Rijk te gemakkelijk van de hand gedaan.	
		E41	d	Ik ging in de Veenkoloniën wonen voor de rust en ruimte. Ik merk nu al dat ik hartkloppingen krijg van opwinding over turbines. Krijg druk op mijn borst en maak me zorgen. Wat wordt daar aan gedaan?	
		B2	e	Er is veel discussie over het werkelijke effect van windturbines op gezondheid (schade) en leefbaarheid (onprettig, aantrekkelijkheid). Tussen beide kan normatief veel ruimte zijn. Voorkomen geluidsoverlast en gezondheidsschade moet hoog op de agenda staan.	
		E39	rb	Gezondheidsonderzoek laagfrequent geluid. (blz 17 gebiedsvisie). Breed met bevolking communiceren welk onderzoek plaats vindt. Vóór realisatie bewijzen dat windturbines niet schadelijk zijn anders zijn inwoners proefkonijn.	
		E39	sb	Gezond, natuurlijk en bruisend Drenthe. Hoe wordt deze doelstelling gemeten. Is dit te realiseren in het zoekgebied windenergie met blootstelling aan geluid, licht, LFG en verstoring horizon? Wat doet de provincie als de gezondheid verslechterd van omwonenden windturbines?	
		E4, E5	b	Provincie stelt bewoners bewust bloot aan gezondheidsrisico's door LFG want de normen zijn niet veilig. Hier geen openluchtlaboratorium: doe nader onderzoek waar nu al windturbines staan. Overheid moet beschermen en zorgen voor burgers.	
		E3	c	Mijn gezondheid wordt op het spel gezet, want er is geen wettelijke norm voor laagfrequent geluid. Rapport RIVM geeft aan: problemen zijn onzeker, het zal op termijn duidelijk worden en overheid moet er aandacht aan blijven besteden. Overheid beschermt gezonde leefomgeving niet, want gevolgen kent niemand. Ons gezin komt onder repeterend lawaai te wonen, ontwikkelen mogelijk hart- en vaatziekten door LFG. Ten koste van mijn levensvrijheid, woongenot en gezondheid wordt levensvrijheid van mijn agrarische buurman uitgebreid. De provincie berooft mij van mijn toekomst.	

		E11, E12	d	Bij windpark Oostermoer is er gezondheidsbedreigende geluidsoverlast (zie project WINDFARMperception, dr. F. van de Berg). Beperk onderzoek niet tot hanteren wettelijke normen maar ook daaronder. Bij overschrijding normen windturbines stilleggen door bevolking borgen, bijv. bij harde wind of 's nachts.	
		E41	u	Ontstaat er meer leerachterstand door slaapgebrek en concentratieproblemen (geluidsoverlast, slagschaduw, laagfrequent geluid).	
5	Visuele hinder	E23	a	Bewoners van de merendeels kleine woningen in de lintdorpen hebben een zichtlijn via het grote raam op de windturbines en kunnen zich niet onttrekken aan de prikkels van de visuele confrontatie. Een onbekend aantal mensen zal gezondheidsklachten ontwikkelen door onrust in het blikveld met slagschaduw, lichtschittering en rode knipperlichten.	Een belangrijk ruimtelijk uitgangspunt in de gebiedsvisie is de windparken te koppelen aan een type landgebruik met een verwante uitstraling. De aanwezigheid van windturbines zal de horizon veranderen. Een zorgvuldige plaatsingsstrategie, die aan de orde komt in de uitwerking van projectplannen, is daarbij belangrijk. De afstand tussen windparken, zodat afzonderlijke opstellingen kunnen worden ervaren, en ruime afstanden tot woonbebouwing achten wij van groot belang.
		E21, E43	c	Het achterste deel van het Zuiderdiep heeft door gekapte en herplanting bomen geen bescherming meer tegen zicht, geluid, slagschaduw. De zienswijze gebiedsvisie is niet serieus genomen.	
		E41	e	Kan ik 's nachts slapen met zicht op knipperende lichten, is 's avonds buiten zitten dan nog wel leuk en is er nog duisternis?	
		E36	f	Overdag is de horizon in beweging door draaiende wieken.	
		E39	fc	Afschermende beplanting (blz 23 gebiedsvisie). Belooft is dat provincie faciliteert bij ontwerp windpark inclusief mogelijkheid wenselijke beplanting, maar hiervan is geen sprake. Nota van antwoord aanpassen of samenwerking ontwerp alsnog realiseren.	
		E41	h	Je kunt je buiten niet onttrekken aan de onrust van altijd bewegende wieken. Wat is het effect?	
		E39	k	Voorkomen van lichthinder bij vergunningverlening (blz 64): het met gemeenten onderzoeken van terugdringen lichthinder staat haaks op het creëren van lichthinder door windturbines. Wat legitimeert deze bewuste toename? Wat zijn de verwachte gevolgen voor het CITTASLOW keurmerk van gemeente Borger-Odoorn?	

		E9	o	Vooral ’s nachts disco-effect door grote knipperende rode lampen op windturbines. Slagschaduw en schittering van weerkaatsend zonlicht op wieken geeft onrustig gevoel, hinder, negatief gevoel, je kunt je nooit ontspannen.	
		E26	u	Landschap is niet geschikt voor windturbines, door weinig bomen en weids uitzicht ziet iedereen in de wijde omgeving ze.	
		G7		Voor toekomstig beleid windmolens aandacht voor zichtlijnen Unesco Veenhuizen.	
		E11, E12	e	Aantasting leefomgeving door lichtschittering, slagschaduw en onrustig beeld in het landschap en daarmee samenhangend gezondheidsproblemen	
6	Waardeontwikkeling woningen	E26	gb	Stel als provincie als eis het vooraf compenseren of uitkopen van inwoners. Niet participatie maar mijn huis opkopen.	Wij zien geen aanleiding om in de Omgevingsvisie algemene richtlijnen op te nemen voor schadeloosstelling, omdat wij van mening zijn dat windparken onder voorwaarden op verantwoorde wijze gerealiseerd kunnen worden in de aangewezen gebieden en de wet hierin voorziet. Indien schade (door waardedaling onroerend goed) toe te schrijven is aan de ontwikkeling van een windpark kan aanspraak worden gemaakt op de planschaderegeling uit de Wet ruimtelijke ordening (Wro). Hiermee is wettelijk gegarandeerd dat eventuele aantoonbare schade, veroorzaakt door de komst van een windpark, ook daadwerkelijk zal worden vergoed. Daarnaast kan een parkfonds een optie zijn, van waaruit bepaalde voorzieningen in het gebied kunnen worden gefinancierd. E.e.a. zullen wij in de nabije toekomst samen met initiatiefnemers en stakeholders in het gebied nader uitwerken.
		B2	i	Hoe ziet aanbod financiële participatie van initiatiefnemers aan omwonenden er uit (verplichting gebiedsvisie)? Hoe stellen overheden zich op als dat teleurstellend uitpakt. Als realisatie doorgaat moet er ruimhartig balans zijn tussen nadelen en vergoedingen omwonenden.	
		B2	f	Onderzoek gedegen en onafhankelijk ontwikkeling vastgoedwaarde en oplopen verkooptijden, en effect van windparken daarop. Betrek gezamenlijke corporaties bij opzet en resultaten. Door stijging aanbod en terugloop vraag kan in kwetsbare regio verkooptijd extreem hoog oplopen.	
		E8	d	Woningwaarde daalt 40 tot 50 duizend (taxatie op waarde huis, ligging en omgeving) binnen 2 km afstand als windpark er komt. Bezwaarrecht en inspraak worden door Rijk te veel ingeperkt (RCR) en men wil de schade niet vergoeden.	
		E34	i	Bij windturbine op 500m is er ten minste 25% waardevermindering onroerend goed (gerechtshof Leeuwarden). Provincie moet zorgen voor compensatie waardedaling. Regel los van planschade financiële compensatie op basis van afstand tot de windturbine. Vastleggen dat initiatiefnemers bij onverkoopbaarheid woningen moeten opkopen tegen marktwaarde (2 taxateurs)	

		E10	s	Ook miljoenenverlies door waardedaling gronden, opstallen, vogelcollectie, privé woningen.	
		E26	w	Mijn huis wordt onverkoopbaar, is nu al onverkoopbaar.	
		E26	x	Onderzoek of het (uit)kopen van een gebied voor windturbines efficiënter is dan schade door onveilige woonomgeving en planschade.	
		B2	h	De invloed bestaat tientallen jaren maar planschaderegeling heeft verjaringstermijn. Hoe wordt omgegaan met schade die zich later voordoet (imagoschade, nieuwe medische onderzoeksgegevens, wegvallen vraag woningmarkt). Effect verhuurbaarheid is geen momentopname maar blijft aan zolang windturbines er zijn en draaien.	
		E9	m	Miljarden schade door verwachte waardedaling woningen en bedrijven van 40 – 50%. Ik stel u aansprakelijk voor planschade aan mijn woning. Woningen worden onverkoopbaar. Een heel leven lang hard werken voor een huis als pensioen gaat in rook op.	
		E41	mb	Aan welke financiële tegemoetkomingen voor bewoners wordt gedacht, zijn die haalbaar, voldoende voor waardedaling woningen en onverkoopbaarheid woningen. Daling inkomsten gemeente door daling WOZ waarde heeft invloed op leefbaarheid.	
		E20	c	Niemand wil in of bij windparken wonen. Woningwaarde en verkoopbaarheid dalen. Velen krijgen daardoor financiële problemen. Verhuizen is voor ons noodzakelijk maar onze woning kan niet verkocht worden. Dat ligt niet alleen aan de crisis, niet aan ons huis of de prijs, maar aan de plannen voor windturbines.	
		E27, E29	f	Economisch belang is alleen voor initiatiefnemers. Verpaupering is het gevolg. Leegloop, huizenmarkt wordt immobiel, recreatie en bedrijven verdwijnen.	
		E27, E29	i	Compensatie voor inwoners is niet geregeld. Vermogen verdampt. Staan provincie of initiatiefnemers garant voor onverkoopbare huizen?	
		E38	j	De randvoorwaarde van compensatie vooraf ontbreekt. Dit is nodig om langdurige en kostbare planschadeprocedures te voorkomen.	
		E24, E25	l	Kapitaalvernietiging door waardevermindering woningen en toeristische voorzieningen is niet onderzocht.	

		E39	r	Schep tevoren helderheid over de planschade die bewoners kunnen verwachten. Breng sociale kosten in kaart die ontstaat door drie jaar lange onzekerheid over wat er staat te gebeuren, mentale stress en ontwrichting van onze gemeenschap. Waar is deze sociale schade te claimen? Neem eisen op voor initiatiefnemers voor vergoeden van planschade anders worden kosten doorgeschoven naar inwoners. Communiceer duidelijker en volledig er en geef aan waar meer informatie te vinden is over de relatie tussen participatie en planschade.	
		E39	vb	Marktanalyse onroerend goed (blz 17 gebiedsvisie). Wie betaalt het onderzoek en wat doen gemeenten en provincie als woningen de helft in waarde dalen of onverkoopbaar zijn. Dan als randvoorwaarde compensatie opnemen en initiatiefnemers aansprakelijk zijn. Gemeenten dienen tevoren vast te leggen dat zij OZB aanpassen n.a.v. uitkomst.	
		E41	o	Bij gedwongen woningverkoop (gezondheid, baanverlies) om een bijstandsuitkering te krijgen, is financiële compensatie niet genoeg. Wie koopt mijn woning? Ik ben beroofd van mijn vrijheid om te verhuizen.	
		E11, E12	f	De waarde van woningen van inwoners daalt, dat is nu al merkbaar.	
7	Belangenafweging	B2	b	Als woningcorporaties is flink geïnvesteerd in verduurzaming en energetische verbetering woningvoorraad (isolatie, aardwarmte, nul-energiewoningen, plan voor aanbod zonnepanelen aan huurders). Windturbines van 200 m hebben forse impact op ruimtelijk aanzien gebied en leefomgeving bewoners. Tegen grote industriële opwekking windenergie nabij woon- en leefgebied. Die doelstelling staat in schril contrast met individueel en collectief belang van bewoners i.v.m. de gevolgen.	De beoordeling van nut en noodzaak van windenergie in Drenthe heeft in de Omgevingsvisie 2010 geresulteerd in de reservering van een zoekgebied. In deze beoordeling hebben wij het belang van de ontwikkeling van duurzame energie in de vorm van windenergie zorgvuldig afgewogen tegen andere opties en belangen die er zijn, ongeacht wie het initiatief hiertoe neemt. De keuze voor het zoekgebied en de gebieden en locaties daarbinnen staan bij de actualisatie van de Omgevingsvisie niet ter discussie. Dit geldt evenmin voor de taakstelling voor windenergie die Drenthe heeft als gevolg van de IPO-Rijk afspraken. Wij zien de verduurzaming van de energievoorziening onverminderd als een provinciaal belang en de investeringen in windenergie als een middel dat wij kunnen stimuleren door ruimtelijke voorwaarden te scheppen. De daadwerkelijke ontwikkeling van energie-installaties is in Nederland toebedeeld aan het bedrijfsleven. Wie initiatiefnemer is of kan worden voor een specifieke ontwikkeling heeft nooit een rol
		E1. E2	f	Inkomen grondeigenaren uit windenergie als kansrijke 2e tak landbouwsector impliceert dat landbouw belangrijker is dan omwonenden en de negatieve gevolgen voor hen.	
		E9, E10	f	Energiebedrijven, windturbineproducenten en boeren verdienen geld ten koste van ongestoord leven en werken van tienduizenden inwoners.	

		E10	o	Er is een samenwerkingsovereenkomst tussen Windunie, politiek, standsorganisatie en initiatiefnemer. Enkelen verdienen als vrij ondernemer geld, gesteund door crisis en herstelwet en maken leven en wonen in gebied onmogelijk van tienduizenden inwoners gebied. De bewering dat iedereen mee profiteert is bedrog.	gespeeld in onze belangenafweging.
		E27, E29	m	Offer voor duurzame energie is niet proportioneel met negeren van belangen inwoners.	
		E30	c	Enkele boeren profiteren ten koste van de bevolking en het gebied, huizen dalen in waarde, sociale ontwrichting, landschappelijke ramp.	
		E21, E43	e	De moeizame opbouw van imago van Nieuw-Buinen wordt teniet gedaan ten koste van duizenden inwoners in het belang van enkele ondernemers.	
		E42, E25	i	De benadering van windenergie is eenzijdig gericht op verdienmodellen en waardecreaties zonder aandacht voor vermogensschade (woningen) en maatschappelijke kosten (plankosten) zodat economisch gewin van landbouwers ten koste gaat van de leefomgeving. Hiervoor is geen draagvlak van omwonenden.	
		E11, E12	g	Het nadeel voor een kleine groep inwoners voor het algemene doel is onevenredig groot.	
8	Beleidsdoelstellingen en energiemix	E6	e	Er zijn betere opties zoals zonne-energie: goed en minder kostbaar alternatief.	Op weg naar een duurzame Drentse energiehuishouding in 2050 is er een omslag nodig van fossiel energiegebruik naar het gebruik van hernieuwbare energie. Op basis van de Europese doelstelling moet er in Nederland een aandeel van 14% hernieuwbare energie zijn in 2020. Hoe wij dat bereiken is vastgelegd in de landelijke afspraken in het energieakkoord. Voor de provincie Drenthe zijn zogenaamde energiebalansen opgesteld. Hierin staat wat het bestaande energiegebruik was in 2010 en wat het geraamde energiegebruik zal zijn in 2020. Het fossiel energiegebruik is in 2020 te hoog om het doel voor de afname van CO2 te bereiken. Het betreft het Europese en nationale doel van 20% afname van de uitstoot van CO2 ten opzichte van 1990. Dat doel geldt ook voor het grondgebied van de provincie Drenthe. Het gebruik van hernieuwbare energie moet sterker
		E26	r	Alternatief voor windenergie is osmose, waar zoet en zout water aan elkaar grenzen, daar is Nederland een perfect land voor.	
		E26	s	Innovatief alternatief voor windenergie is E-plant. Prachtige kans om Nederland op de kaart te zetten. Kan op kanalen of groene daken als energiebron (3,2 Watt bio-elektriciteit per m^2)	
		E26	t	Op basis van CPB rapport (MKBA SWOL) als provincie vuist maken, nee zeggen tegen windturbines in Veenkoloniën, uitstel vragen, voor E-plant kiezen.	
		E10	bb	Er is een ambitieus project in Sahara in Marokko van Desertec voor zonnestroom. In Duitsland worden windturbines stilgezet door overproductie en door recessie is er veel minder vraag naar stroom.	
		E15	d	Zonder subsidie draait de windmolen niet.	

		E15	e	Bekleedt ieder dak met zonnepanelen dan voldoe je ook aan de norm en waarde bezit gaat omhoog.	toenemen en het gebruik van fossiele energie moet sterker afnemen om dat doel te bereiken. Het gaat daarbij om het zoveel mogelijk benutten van alle mogelijkheden. De benutbare potentie van hernieuwbare energiebronnen in Drenthe is geraamd in het kader van de voornoemde energiebalansen en de opgestelde Energiestrategie Drenthe. Zie www.provincie.drenthe.nl/energiestrategie. Het betreft energie van zon, wind, biomassa en bodem. Zij zijn allemaal nodig om de voornoemde doelstellingen te kunnen realiseren, ook windenergie.
		E26	fb	Provinciale politiek hoort eigen verantwoordelijkheid te nemen, niet meelopen met fout overheidsbeleid, inwoners niet in de steek laten en opkomen voor hun belang, met andere provincies vechten tegen RCR-procedures.	
		E26	h	Geef het studentenplan voor CO_2-neutraal maken Gasselternijveenschemond een kans.	
		E36	j	Europese beslissing voor 14% hernieuwbare energie is mogelijk uit diverse bronnen: geothermie, zonne-energie, kernenergie, kernfusie, waterkracht, windenergie. Hoe is de keuze voor windenergie onderbouwd?	
		E26	jb	Gebruik het rapport van CPB (MKBA SWOL / uitstel wind op land) en leg het niet naast je neer.	
		E9, E10	k	Investeer subsidie in bijv. zonnepanelen. Met goede voorlichting zullen duizenden dat doen. Dan is er geen overlast of kapitaalvernietiging. In Nederland uitgevonden coating (AMOLF, Amsterdam) vergroot rendement panelen naar 70% en worden goedkoper.	
		E39	kc	Doelstelling / randvoorwaarde windenergie. Toevoegen van een gegarandeerd maximum windenergie.	
		E41	nb	Is deze actualisatie van het omgevingsbeleid een vrijbrief om nog meer windturbines in het zoekgebied te plaatsen?	
		E26	ob	De raad van Emmen stelt de plannen uit, evenals Friesland, i.v.m. risico's. Dan als provincie ook uitstellen en niet meten met twee maten. Leg uit hoe dat kan dat anderen de problemen inzien en de provincie niet.	
		E26	p	De provincie kan meer onderzoek eisen en uitstel eisen.	
		E26	p	Het gebruik van energie verminderen zou onderdeel moeten zijn van CO_2 reductie.	
		E26	q	De provincie kan het Rijk passeren en overleggen met de Europese Unie.	
		E9	t	Honderden miljoenen subsidie voor windenergie is verkapte landbouwsubsidie voor enkelen. Zoals er vroeger herenboeren waren die arbeiders onderdrukten komen er nu windmolenboeren in kastelen van huizen en de overige mensen zijn de dupe. 'We doen het allemaal voor elkaar' is boerenbedrog want er is geen verdeelsleutel.	

		E30	b	Besluit voor groene energie is democratisch genomen en een grote uitdaging. Zet de windturbines op zee. Het is geen vernieuwende techniek en wordt met subsidie in stand gehouden. Het moet technologisch en economisch innovatief. In de komende jaren met enorme overcapaciteit (ALDEL is weg) vernieuwend en duurzaam met inwoners kleinschalig nieuwe eco-techniek implementeren. Zeg nee tegen Den Haag, wij weten het beter.	
		E5	d	Waarom geen zonnepanelen zoals elders, die brengen veel meer energie op.	
		E41	g	Worden er alternatieven onderzocht zoals biogas of zonnepanelen?	
		E26	l	Bedenk als windluwe provincie alternatieven en vul opwekking megawatts zelf in.	
		E1. E2	e	Uitgangspunt betaalbaarheid energiehuishouding is niet houdbaar want windturbines draaien door subsidie.	
		E32	a	Windturbines draaien niet op wind maar op subsidie van belastingbetalers. Investering (sloopkosten niet meegerekend) weegt niet op tegen opbrengsten, is geldverslindend en lost energieprobleem niet op. CPB adviseert uitstel / afstel.	
		E37	b	De afspraak tussen Rijk en provincies betreft niet 285,5 MW windenergie in Drenthe maar uitsluitend de Veenkoloniën	
9	Geluidsnorm	E22	c	Door de structuur van linten met evenwijdige opstelling van windturbines is de hinder maximaal: alle bebouwing staat dicht bij de windturbines.	Herziening van de randvoorwaarden voor windenergie is niet aan de orde bij de actualisatie van de omgevingsvisie. Diverse opmerkingen gaan over de gebiedsvisie, maar die is al vastgesteld. De zorgen van inwoners over gezondheidsrisico's zijn belangrijk en nemen we serieus. Windturbines produceren geluid en dat kan als hinderlijk worden ervaren in relatie tot het bestaande achtergrondgeluid. Bij realisatieplannen gelden landelijke normen voor het gemiddelde geluidsniveau (dB) bij dag en bij nacht. Het Rijk verzekert dat er geen sprake is van aanpassing van de geluidsnormen, zie Nota van antwoord ontwerp-Structuurvisie windenergie op land, maart 2014. Het betreft een op nationaal niveau wettelijk vastgestelde norm en valt dus buiten de scope van de Omgevingsvisie Drenthe. Het bevoegde gezag voor de benodigde omgevingsvergunning voor een windpark (veelal de gemeente) kan rekening houden met bijzondere omstandigheden in
		E24, E25	x	Randvoorwaarden windenergie zijn ongewijzigd. Minimale afstand tot woningen toevoegen.	
		E26	y	We moeten als één Europa wel voldoen aan doel voor 2020, maar regels per land verschillen voor geluid en afstand tot bebouwing. Nederland is te klein met te veel inwoners voor windenergie als oplossing.	
		E3	a	Mijn buurman plaatst vrijwel zeker 6 – 8 windturbines op 450 – 500 m van mijn huis. Die afstand is echt te kort. In omringende landen niet. Wijs Minister Kamp daar op.	
		E16	a	Geen windturbines binnen twee kilometer van bewoning, liever vijf.	

		E3	b	Alleen de landelijke wettelijke geluidsnorm van 47 dB overdag en 41 dB 's nachts geldt. Dat is een gemiddelde over een heel jaar, gemeten aan de voorkant van mijn huis. Dat betekent dat het 65 dB 's kan zijn, ook 's nachts!	het gebied t.a.v. het geluid en kan een maatwerkvoorschrift verbinden aan de vergunning. Dat vereist wel (gebieds)specifieke motivering. Voor ons staat voorop dat minimaal aan de wettelijke milieunormen wordt voldaan en waar mogelijk een grotere afstand wordt aangehouden tot geluidgevoelige bebouwing dan op grond van de wet is vereist. De omschrijving van de milieueffecten is aan de orde bij de uitwerking van de plannen en vindt plaats in de milieueffectrapportage. We zijn van mening dat in de milieueffectrapportage ook laagfrequent geluid beoordeeld moet worden, zodat eventuele emissie en schadelijkheid aan de orde komt vóór realisatie.
		E7	b	Windpark levert teveel geluidhinder voor omwonenden. Keuze voor L'den norm voor weg- en railverkeer is niet volgens Europese wetgeving. Is slecht en gemakzuchtig beleid. Handhaaf Europese wetgeving.	
		E37	c	Geen windturbines op 500 m van woningen i.v.m. gezondheidsrisico's	
		E7	e	Plaats windturbines op minimaal 2 km afstand van omwonenden. Binnen 2 km is LFG zeer schadelijk en 2-5 km is groot risicogebied volgens Alves-Pereira. In o.a. Portugal is dat erkend en zijn windturbines binnen 2 km afstand stilgelegd.	
		E21, E43	f	Enkele honderden meters is bij de locatie Nieuw-Buinen Zuid met aangrenzend Stadskanaal en Musselkanaal te dichtbij i.v.m. gezondheid, geluid e.d. In Duitsland is dat niet zo.	
		E34	h	Corrigeer gehanteerde norm van gemeente Coevorden van 300-450 m. Ook bij wettelijke norm kan er veel overlast zijn. Aanhouden van 1,5 tot 2 km als minimum (10 x tiphoogte) tot woningen.	
		E38	h	De randvoorwaarde van afstand tot bewoning ontbreekt en moet gelet op gezondheid omwonenden twee kilometer zijn.	
		E36	i	Windturbines zijn te groot en te massaal en staan te dicht op bebouwing.	
		E27, E29	j	Bewoners hebben recht op te weten wat effect is van plaatsen windturbines op te korte afstand van 500 meter.	
		E26	o	Bepaal afstand tot bebouwing in overleg ruimer dan wettelijk is bepaald. Daar moet ruimte voor zijn, niet wat het meeste geld oplevert moet bepalend zijn.	
		E9	p	Geluid is voortdurend, ook 's nachts, op kilometers afstand hoorbaar. Er geldt een onacceptabele norm voor windturbines van 41 dB Lnight. Die is voor snelwegen en vliegvelden en is veel hoger dan de norm voor landelijk gebied 35 dB Lnight. Het omgevingsgeluid is vooral 's nachts in landelijk gebied veel lager dan in bijv. industriegebied.	

		E9	r	In Amerika, Australië en Canada is al veel langer ervaring. Afstandsnorm tot bebouwing is er 2 tot 2,5 km.	
		E39	tb	Geluidbelasting (blz 16 gebiedsvisie). Toevoegen hoe het streven naar zo laag mogelijke geluidbelasting wordt vorm gegeven (geluidwallen, maatwerk, stilstandknop?)	
		E10	w	Nederlandse afstand windturbines tot woningen van 500 m is te klein. In Denemarken, Duitsland, Engeland en Frankrijk gaat men uit van 1,5 km en in Amerika, Canada en Australië 2 tot 2,5 km en dan is er nog geluidsoverlast van de windturbines.	
10	Onderzoek naar gezondheid	E9, E10	d	Enorme gezondheidsrisico's voor mens en dier bij windparken: angst, negatieve gevoelens, gedragsverandering, stress, verhoogde kans hart- en vaatziekten, slaapstoornissen, duizelingen.	We hebben eerder toegezegd bij het Rijk aan te dringen op onderzoek naar de gezondheidsaspecten. Dat deden we. Het Rijk liet dat uitvoeren door het RIVM. Monitoring kan als verplichting aan een vergunninghouder worden opgelegd door bevoegd gezag voor een milieu-, natuur- of watervergunning, indien er sprake is van leemten in kennis over effecten, of indien de kwaliteit van deze kennis mogelijk onvoldoende is. Dit is een kwestie van maatwerk per project. Het is dan ook niet zinvol hiervoor algemene regels op te nemen in de Omgevingsvisie. De omschrijving van de milieueffecten is aan de orde bij de uitwerking van de plannen en vindt plaats in de milieueffectrapportage, de project-MER.
		E10	n	Gezondheidsrisico's omwonenden windturbines door knipperende grote lampen, slagschaduw, schittering van wieken, dag en nacht hoorbaar geluid op kilometers afstand, voelbaar LFG, trillingen via de bodem die merkbaar zijn voor mens en dier in woningen, elektromagnetische straling.	
		E26	db	Onderzoek effect op mens en dier op wonen tussen windturbines (lintbebouwing)	
		E38	i	De randvoorwaarde van monitoren gezondheidseffect van windturbines op omwonenden ontbreekt. Dat is nodig want ook uit het RIVM rapport blijkt dat schade niet is uit te sluiten.	
		E41	jb	Waarom deed RIVM literatuuronderzoek en geen onderzoek ter plaatse, zoals navraag bij huisartsen en dierenartsen over klachten nabij windturbines.	
		E27, E29	k	Mensen dreigen ziek te worden van fysieke effecten en stress.	
		E24, E25	m	Invloed van windparken op gezondheid is niet onderzocht. Er is alleen literatuurstudie dat er geen bewijs is. Het kalf verdrinkt eerst.	
		E37	d	Er is in bewonersbijeenkomsten toegezegd een grondig gezondheidsonderzoek te doen. Daar is niets van terug te vinden.	

11	Draagvlak en inspraak	E39	g	Opnemen van de eisen die gesteld worden aan een breed draagvlakonderzoek in het zoekgebied met een duidelijke norm van wanneer er sprake is van voldoende draagvlak voor windenergie. Aangegeven is dat draagvlak belangrijk is (blz. 30), waarom geldt dat dan niet voor windenergie? Wat te doen bij handhaafproblemen door ontbreken van draagvlak? (blz 34). Is maatschappelijk draagvlak gewenst of wordt de verordening gebruikt om realisatie er door te drukken?	De zienswijzen van (al dan niet georganiseerde) burgers worden wel degelijke serieus betrokken en waar mogelijk meegenomen in beleid. Echter, wij wegen ook andere (algemene) belangen mee in de afweging waar en onder welke voorwaarden de ontwikkeling van windenergie in Drenthe mogelijk is. Noodzaak van verduurzaming van de energievoorziening is zo'n belang. Wij willen - voor zover onze bevoegdheden dat toelaten - een ruimtelijk kader scheppen dat juist verder gaat dan de wet- en regelgeving, door onder meer het formuleren van randvoorwaarden en criteria die in acht moeten worden genomen bij de ontwikkeling van windparken. In de verdere besluitvormingsprocedures wordt aan de burgers kenbaar gemaakt hoe zij kunnen participeren in deze trajecten. Wij nemen hierover geen aparte passage op in de Omgevingsvisie, maar willen aanhaken bij de door het rijk ontwikkelde participatieaanpak die voorziet in een samenhangend ruimtelijk ontwerp en de verkenning in een vroeg stadium van de belangen in een streek (aanpak Commissie Elverding, zie par. 2.6 van de SvWOL).
		E37	u	Inwoners zullen zich verzetten tegen de komst van windturbines zolang de provincie geen economische effectrapportage uitvoert, niet aantoont dat er draagvlak is, er geen gezondheidsonderzoek is, er geen nulmeting van geluid is.	
		E36	a	Bestemming wijzigt van agrarisch naar industrie door windparken. Het is er doorgeduwd, gevoel dat er spelletje is gespeeld, geen openheid, schimmig. Politiek komt niet voor belang burgers op. Procedure is onduidelijk gecommuniceerd, moet je maar net opvallen. Informatievoorziening kan pro-actiever.	
		E39	a	Er moeten geen windturbines in de Veenkoloniën want het is geen goed plan als dat met zoveel druk, zonder betrokkenheid van inwoners en zonder goede argumenten wordt doorgedrukt.	
		E40	a	Brede steun voor indienen zienswijze Tegenwind Veenkoloniën geeft aan dat men zich niet of onvoldoende gehoord en betrokken voelt, zich machteloos voelt en doorzetten RCR procedure door het Rijk vergroot dat. Maak werk van de opmerkingen en argumenten als schreeuw om echt gehoord en betrokken te worden want kwaliteit woon- en leefomgeving staat op het spel.	
		E34	b	Initiatiefnemers en gemeente betrekken inwoners niet actief en vroegtijdig. In Coevorden was er in 2013 een enquête maar dat is geen draagvlak. Bewoners zijn niet betrokken, kwamen laat achter plannen via structuurvisie.	

		E40	b	Heeft een zienswijze op omgevingsvisie zin nu het Rijk de RCR-procedure doorzet. Heeft de provincie wel iets over invulling te zeggen. Zienswijze indienen is schijninspraak en schertsvertoning. Een plaats voor bewoners voor overleg met het Rijk over gezamenlijke oplossing lijkt niet mogelijk, ondanks ondertekende Aarhus conventie. Economische belangen lijken groter dan democratisch proces.	
		G11	b	Het is van groot belang dat initiatiefnemers en Rijk de inwoners informeren over stand van zaken en vervolgstappen.	
		E27, E29	c	Burgerinitiatief en zienswijzen gebiedsvisie met 1.100 handtekeningen zijn systematisch genegeerd, daarom is van zorgvuldige afweging geen sprake.	
		E40	c	Initiatiefnemers toonden volgens brief Rijk van 10 maart 2014 voldoende inzet om voor draagvlak te zorgen. Dat is alleen serieus te nemen als initiatiefnemers met een machtiging van 2.500 inwoners aantonen dat zij achter hun plannen staan.	
		E41	cb	Waarom is niet op eerder ingediende zienswijzen geantwoord, mijn vragen en zorgen nemen alleen maar toe.	
		E33	d	Inwoners Veenkoloniën zijn niet betrokken bij totstandkoming omgevingsvisie. Er is lokaal geen draagvlak voor windturbines. Uitgezonderd enige tientallen agrariërs die elders kunnen gaan wonen dankzij subsidies, en zo geen last hebben van door hen veroorzaakte horizonvervuiling, geluids- en lichthinder. Voorlichting was onvoldoende en participatiemogelijkheden zijn lachwekkend.	
		E26	eb	Beantwoording door provincie van alle openstaande en niet behandelde punten Nota van Antwoord SWOL op eerder ingediende zienswijzen.	
		E27, E29	f	Vereist draagvlak ontbreekt. Initiatiefnemers zetten geen stap richting omwonenden. Draagvlak brokkelt af door handelwijze provincie en initiatiefnemers. Terwijl veel inwoners willen bijdragen aan CO_2 reductie.	
		E21, E43	i	De stem van de bevolking wordt niet gehoord. Velen zijn al murw. We weigeren het vertrouwen te verliezen in onze	

				bestuurders.	
		B2	k	We hopen met herhaling van benoemen van onze zorgen nadrukkelijker als belanghouder in beeld te zijn en betrokken te worden bij verdere proces besluitvorming en planvorming.	
		E24, E25	k	Vroeg in het planproces moeten álle belangen in beeld zijn. Dat is bij windenergie niet het geval.	
		E10	p	Met mediatraining aan woordvoerders boeren en schermen met goedkope stroom en participatie probeert men omwonenden over de streep te trekken. Maar als je maar voor één euro participeert, mag je al geen bezwaar meer maken.	
		E29	p	Uit het leggen van toezeggingen en beloftes naast tekst actualisatie Omgevingsvisie blijkt dat provincie eigen beleid en 30-40 duizend inwoners niet serieus neemt.	
		E9	s	Veel boeren overlegden niet met hun naaste buren over hun plannen.	
		E24, E25	y	Het actief en vroegtijdig betrekken van inwoners door initiatiefnemers ontbreekt.	
		E39	y	(blz 96) Van dialoog, transparante besluitvorming, draagvlak, zorgvuldige landschappelijke inpassing en heldere communicatie is geen sprake. Burgerinitiatief en WOB-verzoek zijn niet goed behandeld. Wanneer begint de dialoog?	
		E39		In omgevingsvisie opnemen dat bij deelname aan project men inspraak heeft op bedrijfsvoering. Vergunningvoorwaarde is verplichting tot samenwerking en overleg omwonenden en belanghebbenden. Voorwaarde landelijk akkoord opnemen in omgevingsvisie: exacte locaties vaststellen wanneer er lokaal draagvlak is door samenwerking met gemeenten en omwonenden.	
		E6	d	Redelijke communicatie kwam veel te laat op gang zodat we bijna voor een voldongen feit stonden.	
		E14, E18	b	Verzoek om onderzoek draagvlak onder de bevolking. Er is in de Drentse Monden geen draagvlak, behalve bij wie financieel voordeel hebben.	
		E16	d	Alleen windturbines als er aangetoond draagvlak is in de omgeving.	

		E29	o	Zorg voor draagvlak anders volgt lang en massaal verzet voordat eerste windturbine er is, met als gevolg dat er niets wordt gedaan aan CO_2-reductie.	
		E19	b	Er wordt niet geluisterd naar mensen maar naar Brussel. Het gaat om hebzucht en regeldwang. Jammer dat mensen hier zo verdraagzaam zijn, maar tart deze streek niet te veel.	
		E41	y	We horen niets van de initiatiefnemers. Worden we als inwoners wel betrokken bij het besluit, keuze opstelling, windturbines etc.	
		E37	n	U geeft aan dat vanaf 2010 ambtenaren en intiatiefnemers in gesprek zijn zonder inwoners en er afgesproken is tussen initiatiefnemers om niet met inwoners te spreken en dat u geloof en vertrouwen in de overheid verliest.	
		E37	e	Alleen grote ‘spelers’ zoals de agrarische sector zijn gesprekspartners voor het beleid en niet de inwoners. Het resultaat is dat windturbines zo ver mogelijk van natuur ligt en op de grond van agrariërs. De leefomgeving van inwoners doet er blijkbaar niet toe bij de afweging van kernwaarden en kernkwaliteiten. Drenthe levert zich uit aan het bedrijfsleven en inwoners mogen niet meebeslissen over eigen leefomgeving behalve door eens in de vier jaar te stemmen.	
12	Krimp	E7	f	Er is veel geld beschikbaar gesteld voor leefbaar platteland tegen leegloop, vergrijzing en krimp. Aantrekkingskracht van rust en ruimte was onze vestigingsreden vanuit Randstad. Door windparken eindigen dergelijke keuzes en het is kapitaalvernietiging.	Krimp wordt veroorzaakt door meerdere aspecten/ontwikkelingen die niet op zich staan en waarop overheden ook maar in beperkte mate invloed op hebben cq op kunnen sturen. Dit complexe vraagstuk vraagt dan ook om integrale oplossingen en daarin zal zeker de ontwikkeling van de windmolenparken meegenomen moeten worden. Voor specifieke gevolgen als de vermeende waardedaling van het onroerend goed verwijzen naar de beantwoording bij nr. 6.
		E41	ib	Huurders kunnen weg, gaan ze massaal de huur opzeggen zodat krimp toeneemt?	
		E10	m	Door windparken enorme waardedaling van woningen, bedrijven en landerijen met schade van miljarden en dat zal leiden tot krimp in gebied.	
		E9	n	Waardedaling leidt tot enorme krimp.	
		E37	f	De zinsnede ‘de bevolking in sommige gebieden afneemt’ (Drenthe nu) kan beter gewijzigd worden in ‘zwaar gedecimeerd’.	

13	Missie en windpark	E37	h	De missie (2.2) heeft geen betrekking op De Veenkoloniën omdat rust etc. plaats maakt voor industriële windturbineparken. Van noaberschap is geen sprake: geen overleg over realisatie van industrieel windpark in de leefomgeving.	De missie is geformuleerd voor heel Drenthe en laat zien dat we op een evenwichtige wijze inhoud, vorm willen geven aan behoud van de materiele en immateriële waarden in onze provincie en nieuwe ontwikkelingen. Wij zijn er een voorstander van dat overheden en initiatiefnemers vanuit hun rol en verantwoordelijkheid bij nieuwe ontwikkelingen de inwoners betrekken, zo ook bij de planvorming voor de plaatsing van de windturbines in het zoekgebied in onze provincie. In de overleggen geven we inhoud aan dit uitgangspunt en agenderen we het bij de betrokken ministeries voor de RCR procedure in het noordelijk deel van het zoekgebied en de daar betrokken initiatiefnemers. De gemeenten Emmen en Coevorden geven hieraan invullingen in hun eigen gemeenten.
14	Ambities en belangen	E37	i	U geeft een parodie op de ambities en belangen (2.3) op het gebied van demografie, klimaat, biodiversiteit, kennis- en netwerkeconomie, duurzame energievoorziening.	Ambities en belangen zullen op basis van een evenwichtige belangen afweging voortdurend tegen het licht gehouden moeten worden en waar nodig bijgesteld moeten worden. Het zorgdragen voor een duurzame energievoorziening is een opgave die daarbij een steeds grotere rol gaat bespelen, een ontwikkeling die op allerlei niveaus speelt en waarin wij ook als provincie invulling zullen moeten geven.
15	Grounds for change	E37	j	U geeft aan dat de filosofie Grounds for Change (5.2.1) niet werkt als inwoners voor voldongen feiten worden gesteld.	Planvorming komt op verschillende wijzen tot stand, soms neemt de overheid het initiatief, soms komt het initiatief van de kant van de ondernemers, maar je ziet ook steeds meer initiatieven ontstaan vanuit de lokale bevolking. Dit geldt ook voor de plannen die moeten leiden tot een duurzame energievoorziening, waarvan de plaatsing van windturbines onderdeel uitmaken. Bij al deze ontwikkelingen is de keuze gemaakt hierop een zekere regie te kunnen houden, hetgeen vorm moet krijgen in het zoekgebied waar in 2020, 285,5 MW windenergie gerealiseerd zal moeten worden. Over eventuele realisatie van windenergie buiten het zoekgebied wordt in relatie tot een mogelijke aanvullende taakstelling na 2020 besloten.
		E39	x	‘Dit gewenningsproces gaat gepaard met de nodige weerstand in de samenleving.’ (pag. 96) Het doet geen recht aan de overlast van windenergie voor omwonenden. Deze tekst verwijderen. Als dat niet gebeurt: uitleggen waarom niet in de rest van Drenthe windenergie?	
16	Onderbouwing beleid	E41	f	Worden er alternatieven onderzocht zoals andere turbines die minder hoog zijn?	De Omgevingsvisie Drenthe uit 2010 en ook de actualisatie die nu voorligt geeft een algemeen beleidskader dat ruimte geeft voor de Drentse opgave van 285,5 MW. Dit beleidskader sluit aan bij het landelijk beleid zoals dat ook recentelijk weer is bevestigd in de Structuurvisie Wind op Land. De verdere uitwerking van het algemene beleidskader vindt plaats in afzonderlijke procedures, waarbij een breed scala aan aspecten aan de orde komt, zoals de financieel-economische haalbaarheid en mogelijke varianten in de typen windturbines.
		E39	oc	Back up. Vermogen en opbrengsten windturbines (blz 40 gebiedsvisie en blz 11 nota van antwoord). Toevoegen back up met mogelijk lager rendement	

		E39	ab	Onderbouw de op blz. 6 van de gebiedsvisie aangegeven opbrengst van 616 GWh.	
		E39	bb	Toevoegen dat het gestelde in de SWOL ook van toepassing wordt op deze omgevingsvisie.	
		E37	k	Bij windenergie (5.2.1) mist u onderbouwing. U zet vraagtekens bij de besteding van 30 miljard op basis van het landelijke energieakkoord.	
		E38	f	Door het conformeren aan landelijke doelstelling en afspraken (285,5 MW in 2020) wordt nut en noodzaak niet aangegeven.	
17	Criteria en randvoorwaarden windenergie	E39	lb	Te ontwikkelen randvoorwaarden windenergie Emmen. (blz 10) Toevoegen wat de randvoorwaarden voor realisatie windenergie zijn voor alle gemeenten, dus ook voor Emmen en Coevorden.	De keuze is gemaakt in de Omgevingsvisie Drenthe uit 2010 en ook in de actualisatie die nu voorligt te volstaan met een algemeen beleidskader voor de mogelijkheden op het gebied van windenergie. De verdere uitwerking van dit algemene kader vindt plaats in afzonderlijke procedures waarbij een breed scala aan aspecten nader beschouwd/uitgewerkt zullen worden. Dit biedt ruimte voor maatwerk cq op de locaties toegesneden oplossingen waarbij dan ook afspraken kunnen worden gemaakt over het leggen van verbindingen met andere opgaven die ter plaatse aan de orde zijn.
		E39	f	Opnemen en vaststellen van nadere kaders want het is niet acceptabel voor de bevolking de last te dragen om de windenergiedoelstelling te realiseren. Onderzoeken zijn nodig. Het is niet acceptabel windenergie te realiseren in verband met instorten huizenmarkt, draagvlak omwonenden, gezondheidsrisico's, leegloop gebied door onbewoonbaarheid, onduidelijke kosten en baten, financiële schade omwonenden omdat planschaderegeling onvoldoende is, ondemocratische realisatie doelstellingen.	
		E38	g	In de omgevingsvisie is verzuimd de randvoorwaarden voor windenergie aan te scherpen.	
		E37	l	In de lijst met criteria voor windenergie ontbreekt de inwoner. Met de verlaagde geluidsnorm van 2007 is er feitelijk geen norm meer. De inwoner staat buiten spel omdat de initiatiefnemer bepaald of hij teveel geluid produceert.	
		E24, E25	w	Logische locaties met herkenbare opstellingen bij ontwikkeling windparken. Is als nietszeggende zin toch gehandhaafd.	

18	Kernkwaliteiten Drenthe	E36	e	Echt donker is het nergens meer en men heeft het over minder licht op het platteland. Men doet het tegengestelde. 's Nachts is de hemel onrustig door flikkerende lichten.	Door de grote hoogte en omvang van windturbines is het visuele effect dat zij vanaf grote afstand zichtbaar zijn: het landschapsbeeld wijzigt door horizonbeslag. De aantasting van kernkwaliteiten is niet te voorkomen om de energiedoelen te bereiken, daarom kreeg dit onderwerp veel aandacht bij de afweging in de gebiedsvisie. Windenergie is noodzakelijk voor het doelbereik en de keuze van het zoekgebied ligt vast. Uitgaande van die noodzaak en het feit dat de locatie van het zoekgebied vast ligt, gaat het vervolgens om het zo verantwoord mogelijk realiseren. In het proces van het opstellen van de Gebiedsvisie windenergie Drenthe zorgden wij daarom voor landschappelijke studies als bouwstenen voor die visie. De landschappelijke effecten komen opnieuw aan de orde in de project-MER.
		E33	a	Aanwijzing Veenkoloniën als zoekgebied windenergie is strijdig met vele uitgangspunten in de Omgevingsvisie.	
		E1. E2	b	Gebied is geen goede locatie voor windenergie, want kenmerkende open ruimte is zeldzame kwaliteit en kernkwaliteiten rust en ruimte gaan verloren. Het uitgangspunt van behoud kernkwaliteiten is onhoudbaar.	
		E33	e	Windparken botsen met uitgangspunten omgevingsvisie: a) Kernkwaliteiten rust (stilte en duisternis), ruimte (openheid van het landschap, natuur, landschap; b) Beleefbare natuur; c) Goede ruimtelijke kwaliteit die geschikt is voor mens, plant en dier; d) Omgeving die mooi is, waar mensen zich thuis voelen, waar de historie van de streek kan worden beleefd. Rust en stilte verdwijnen en de omgeving van windturbines is niet geschikt voor mens en dier. Mensen voelen zich niet meer thuis. Wat blijft er over van historisch landschap met kenmerkende openheid en grote weidse ruimte?	
		E42	e	Het koesteren van kernkwaliteiten moet voorop staan en is vooral een zaak van de bewoners. Het 'ontwikkelen van een bruisend Drenthe passend bij de kernkwaliteiten' is onjuist, op blz. 24 staat de missie goed geformuleerd.	
		E37	m	Vraagtekens bij het behouden van kernkwaliteiten (blz. 16) in verband met de realisatie van windparken.	
		E41	a	Kernwaarden gaan verloren door windturbines, zoals ruimte, rust en duisternis.	
		E38	b	Omschrijving ruimtelijke kwaliteit (blz 21) is pijnlijk en bevreemdend en geldt niet als er windparken komen: rust, openheid, ruimte, duisternis.	
		E24, E25	j	Het evenwicht tussen rust en dynamiek (blz 21) gaat door aanleg windparken verloren. Ook openheid, rust, ruimte en duisternis.	
		E24, E25	s	De ambitie voor De Monden (blz 56) is onmogelijk door realisatie windparken (ordening en samenhang ontginningsassen, herkenbaarheid lintdorpen, overheersing landschap, visuele hinder, geluid, licht, slagschaduw)	

		E39	fb	Bruisend Drenthe, passend bij kernkwaliteiten (blz 8). Hoe verhouden mega windturbine installaties zich met kernkwaliteiten?	
		E39	ib	Zes kernkwaliteiten, zorgvuldig ruimtegebruik en ruimte voor ondernemend Drenthe (blz 8). Geldt dit voor heel ondernemend Drenthe of alleen agrariërs. Toevoegen waarom kernkwaliteiten niet gelden voor zoekgebied windenergie. Als de reden ontbreekt dan hier toevoegen dat het zoekgebied wordt opgeofferd om de rest van Drenthe te vrijwaren van windturbines. Of dat beleid aanpassen zodat kernkwaliteiten in heel Drenthe geborgd worden.	
19	Natuur en biodiversiteit	E15	a	Anders omgaan met windenergie. Risico's voor natuur zijn veel te groot.	De realisatie van windenergieprojecten zal pas plaats kunnen vinden na het doorlopen van wettelijk voorgeschreven planologische en vergunningenprocedures. Daarbij wordt zonder meer rekening gehouden met de wettelijke bescherming van natuurgebieden en de daarin levende planten en dieren. Deze bescherming sluit echter niet bij voorbaat uit dat windturbines in of nabij natuurgebieden worden gebouwd. Wel moet uit een vergunningaanvraag of bijgevoegd MER blijken dat er geen aantasting zal plaatsvinden van wezenlijke waarden en kenmerken of (bij Natura 2000-gebieden) van instandhoudingsdoelen. Voor de totaalafweging op provinciaal schaalniveau die ten grondslag ligt aan de aanwijzing en begrenzing van het zoekgebied zijn natuur- en biodiversiteitswaarden geen doorslaggevende factor gebleken.
		E8	b	Kwetsbare natuurontwikkeling wordt teniet gedaan. Windpark Gasselterboerveen ligt te dicht bij Ecologische hoofdstructuur Hunzedal, Drentsche Aa en nieuwe natuurgebied Torenveen. Voorkom directe en indirecte aantasting biotoop trekvogels en broedvogels (Rode lijst soorten o.a. ransuil, grote zilverreiger, kemphaan, boerenzwaluw). Rekening houden met trillingen, hoogte, LFG en elektromagnetische straling op welzijn en voortplantingsgedrag. Hanteer wetgeving Flora en fauna. Heroverweeg zoekgebied / locatie windpark Gasselterboerveen.	
		E9, E10	b	De Veenkoloniën veranderen door plaatsen windturbines van agrarisch gebied in industrieel gebied. Flora en fauna worden ernstig bedreigd.	
		E9, E10	c	Zoekgebied grenst aan milieubeschermingsgebied en natuurgebied met Hunzedal, Geopark de Hondsrug, herstelde beek Torenveen. Hoge natuurwaarden, tientallen zeldzame vogel- en diersoorten, zelfs bever, duizenden overwinterende toendrarietganzen en honderden kleine- en wilde zwanen (in zienswijzen uitgebreide opsomming van in Vogelpark Gieterveen en omgeving voorkomende dieren). Dieren vliegen tegen wieken windturbines.	

		E14, E18	g	We wonen in de nieuwste wijk van Nieuw-Buinen. Ten westen strijken op akkers 's winters veel trekganzen neer en dat wordt onmogelijk met windturbines. Ook is risico op slachtoffers bij aanraking met wieken voor ganzen en andere vogels. Dieren in het bos naast onze wijk zullen last hebben van de rotorbladen en het geluid (vlaamse gaai, ransuil, vos, ree etc.) Het betreft ook beschermde soorten die volgens Flora en faunawet art. 9 en 10 niet gedood of verontrust mogen worden. Hoe verhoudt zich dat tot windparkplannen? Verzoek om onderzoek naar effect op flora en fauna en specifiek genoemde soorten en in hoeverre er overtreding van de wet is.	
		E34	g	Locatie Weijerswold is ongeschikt want het is waardevol habitat voor diverse zoogdieren en weide- en akkervogels. Dat wordt verstoord. Dieren zullen wegtrekken. Dat is niet acceptabel. Voer extra onafhankelijk onderzoek uit naar gevolgen samen met natuurverenigingen.	
		E41	k	Kunnen dieren (vos, ree, gans, kiekendief) zich nog voortplanten, houden ze hun overwinteringsgebied, vliegen ze zich dood tegen wieken?	
		E42, E25	g	Bouw van windmolens met enorme funderingen hebben grote gevolgen voor de bodem en de biodiversiteit die als indicator voor natuur geldt.	
		E37	p	U geeft aan dat 'een turbinemuur' een blokkade is van alles wat leeft en bloeit en zelfs langs het kleine strookje EHS windturbines gepland zijn (7. uitwerking robuust natuursysteem 2040)	
		E41	fb	Bos bij 2e Exloërmond. Het bos heeft belangrijke natuurwaarde. Wat vindt de beheerder Landschapsbeheer Drenthe van de invloed op de natuurwaarde?	
		E26	c	In potentie zijn er grote gevolgen voor natuur: voor vogels en vooral vleermuizen.	
20	Grondwaterkwaliteit	E41	i	Wat is het effect van heien op de grondwaterhuishouding?	Relevante milieuaspecten worden meegenomen in de op te stellen project-MER

		E37	q	Verontreiniging van grondwater door gewasbeschermingsmiddelen vindt plaats door verbinding van waterlagen via de 100 m lange heipalen onder de grondplaat van windturbines. Dat wordt veroorzaakt door vibratie van de heipalen bij hevige wind. (8. Uitwerking robuust en klimaatbestendig watersysteem)	
21	Onzekerheid	E42	b	De voortdurende onzekerheid vanaf 2011 is belastend.	Het streven is er op gericht dit jaar duidelijkheid te geven over de verdeling van de 285,5 MW over het noordelijk en zuidelijk deel van het zoekgebied. Dit biedt vervolgens de basis voor de nadere uitwerkingen in de afzonderlijke procedures voor de RCR in het noordelijk gedeelte en in Emmen en Coevorden in het zuidelijk gedeelte. Hiermee krijgen betrokkenen mogelijk in de loop van 2015 meer zicht op de plekken waar de windturbines zijn voorzien.
		E36	h	Bestuurlijk onvermogen Rijk, provincie en gemeenten: eerst nadenken over plan en als voorstel uitwerken.	
22	Landschapskwaliteit	E26	cb	Kenmerken landschap Veenkoloniën: beleid versterken samenhang en openheid strookt niet met windpark.	Door de grote hoogte en omvang van windturbines is het visuele effect dat zij vanaf grote afstand zichtbaar zijn: het landschapsbeeld wijzigt door horizonbeslag. De aantasting van kernkwaliteiten is niet te voorkomen om de energiedoelen te bereiken, daarom kreeg dit onderwerp veel aandacht bij de afweging in de gebiedsvisie. Windenergie is noodzakelijk voor het doelbereik en de keuze van het zoekgebied ligt vast. Uitgaande van die noodzaak en het feit dat de locatie van het zoekgebied vast ligt, gaat het vervolgens om het zo verantwoord mogelijk realiseren. In het proces van het opstellen van de Gebiedsvisie windenergie Drenthe zorgden wij daarom voor landschappelijke studies als bouwstenen voor die visie. De landschappelijke effecten komen opnieuw aan de orde in de project-MER.
		E39	hb	Leg uit waarom landschapskwaliteit bewust niet wordt meegenomen in zoekgebied grootschalige windenergie. Als onderbouwing niet mogelijk is de realisatie van windparken afblazen.	
23	Afweging zoekgebied	E22	b	Uit de omgevingsvisie blijkt niet wat met maat en schaal wordt bedoeld en de Veenkoloniën beter zijn dan andere gebieden.	De productie van energie uit zon, wind, bodem en biomassa hebben impact op de ruimte en de ruimtelijke kwaliteit. Dat geldt zeker ook voor windenergie en daarom is het beleid daarvoor opgenomen in de in 2010 vastgestelde Omgevingsvisie Drenthe. In het ontwerp staat de realisatie van een windturbinepark van 45 MW in Zuidoost-Drenthe, met als zoekgebied de gemeenten Emmen en Coevorden, naast de 15 MW die toen in voorbereiding was in Coevorden. Die intussen verouderde doelstelling van 60 MW windenergie komt voort uit de afspraken van 2008 tussen provincies en Rijk. De Omgevingsvisie Drenthe is in overeenstemming met de in de Algemene wet bestuursrecht
		E42, E25	h	De formulering dat ontwikkelingen in de Veenkoloniën niet zijn uitgesloten is een voorschot op de bouw van windmolens. Het is nog steeds niet duidelijk hoe de in de tekst genoemde integrale belangenafweging plaats vond bij het begrenzen van het zoekgebied windenergie.	
		E1. E2	a	Geen aanwijzing Veenkoloniën als zoekgebied windenergie. Het is niet onderbouwd dat dit de beste locatie is voor realisatie provinciale doelstelling.	

		E26	a	Verschillen tussen provincies zijn relatief groot volgens maatschappelijke kosten en batenanalyse (MKBA) voor Structuurvisie wind op land (SWOL). Drenthe staat daar niet bij. Dat eerst onderzoeken.	voorgeschreven procedure voorbereid. De reacties op het ontwerp werden gebruikt bij het opstellen van de definitieve versie. In deze definitieve versie is behalve de gemeenten Emmen en Coevorden ook het noordoostelijk daarvan gelegen veenkoloniale gebied aangewezen als zoekgebied voor grootschalige windenergie. Directe aanleiding voor deze wijziging was het bestuurlijk overleg tussen het Rijk, het Interprovinciaal overleg (IPO) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) in februari 2009 toen is besloten tot een langetermijnverkenning naar de doorgroei van windenergie op land voor in totaal minimaal 6.000 MW. In 2010 zijn er op basis van ruimtelijke analyse en onderzoek naar uitvoeringsaspecten drie soorten gebieden voorgesteld in Nederland. - Concentratiegebieden: gebieden die geschikt zijn voor grote windturbineparken vanwege het grootschalige en open landschap. - Vrijwaringsgebieden: gebieden die niet geschikt zijn voor windenergie vanwege natuur- of landschapskwaliteiten, juridische belemmeringen of veiligheidsredenen. - Inpassingsgebieden: gebieden die zich lenen voor een beperkt aantal windturbines aansluitend op het bestaande ruimtegebruik van het gebied. In het rapport is Nederland grotendeels, en Drenthe geheel, aangemerkt als geschikt gebied vanwege windsnelheid. Het gebied van de Groningse en Drentse Veenkoloniën is aangemerkt als kansrijk concentratiegebied, waar de maat en schaal van het open en grootschalige landbouw productielandschap overeenstemmen met maat en schaal van grootschalige windturbineparken. Het is een aanduiding op basis van geschiktheid vanwege ruimtelijke kenmerken in combinatie met het windaanbod, dus niet op basis van bijvoorbeeld draagvlakgegevens. Het betrof een omvang van 400 MW waarvan 200 MW in Drenthe. De landelijk afgesproken opgave en de aanduiding als concentratiegebied Veenkoloniën in eerdergenoemde verkenning was een belangrijke aanleiding voor Gedeputeerde Staten van Drenthe om het zoekgebied naar het noorden uit te breiden in het voorstel voor de definitieve Omgevingsvisie Drenthe. Het college stelde voor maximaal 200 MW aan windenergie in het gehele
		E32	b	Windparken moeten in onbewoond en niet in bewoond gebied met duizenden inwoners en overal dorpen. Die worden opgeofferd door overlast. Windturbines van 150 – 200 meter hoog hebben nadelige gevolgen voor directe omgeving en een hele regio met groot deel Gronings-Drentse bevolking. Open landschap verandert in industrieterrein, ernstige gevolgen voor natuur, hinder door slagschaduw, nachtverlichting en ziekmakend geluid. Woongebied wordt onaantrekkelijk, waardeval en onverkoopbaarheid onroerend goed.	
		E39	cb	Afweging (blz 40 nota van antwoord gebiedsvisie). Geef de afweging van voor- en nadelen en geef antwoord op de vraag waarom geen geld wordt besteed aan onderzoek naar nadelen.	
		E39	d	De provincie is verantwoordelijk voor aanwijzen van het zoekgebied voor windenergie in 2010. Dit gebeurde onzorgvuldig omdat na het ter inzage leggen het zoekgebied is uitgebreid met het noordelijke deel. De provincie negeert verzoek om uitleg, onderbouwing, onderzoeken, kaders en bescherming. U daagt de provincie Drenthe uit uw zienswijze serieus te behandelen en te beantwoorden.	
		E39	mb	In de omgevingsvisie is onterecht een onvolledige gebiedsvisie opgenomen. Heel Drenthe behandelen in gebiedsvisie en omgevingsvisie bij het bepalen van het zoekgebied windenergie. De gebiedsvisie moet over en dan in de omgevingsvisie.	
		E27, E29	n	Eerst voldoen aan randvoorwaarden, beloftes nagekomen, en duidelijke afweging. Omgevingsvisie en actualisatie zijn onaanvaardbaar daarom.	
		E24, E25	o	Onzorgvuldige afweging rust, ruimte, natuur, landschap, leefbaarheid met bedrijvigheid windenergie. Maat en schaal landschap is het enige argument. Hierdoor verkeerde locatiekeuze.	

		E24, E25	q	'Zo is te zien dat in de Veenkoloniën veel kernkwaliteiten aanwezig zijn, maar dat wil niet zeggen dat ontwikkelingen hier zijn uitgesloten'. Dit is een niet onderbouwde afweging die voor heel Drenthe zou kunnen gelden.	zoekgebied te plaatsen. Dit besluit van 2 juni 2010 vond plaats na de inspraak en is conform de wettelijke procedure en de bevoegdheid van Provinciale Staten genomen. Op 2 juni 2010 stelden Provinciale Staten van Drenthe de Omgevingsvisie Drenthe vast en besloten daarbij het maximum van 200 MW te schrappen. In 2013 is besloten dat in Drenthe 285,5 MW windenergie wordt gerealiseerd conform het energieakkoord en de landelijke afspraak tussen Rijk en provincies over realisatie van 6.000 MW windenergie op land. Met de beleidsmatige randvoorwaarden in het vastgestelde omgevingsbeleid als vertrekpunt, is in de Gebiedsvisie windenergie Drenthe het beleid verder uitgewerkt en vastgesteld op 23 juni 2013. De realisatie van windturbineparken is een grote verandering van dat landschap. In de gebiedsvisie is aan die ruimtelijke verandering veel aandacht besteed. In het vervolgproces is de verdere uitwerking aan de orde.
		E24, E25	u	Vestiging geluid producerende industrie op daartoe geschikte industrieterreinen conform wet- en regelgeving (blz 70). Windparken produceren veel geluid en het is industriële activiteit. Dit is bij de keuze van het zoekgebied en de uitwerking van plannen windenergie niet bij de afweging betrokken.	
		E39	yb	Logische herkenbare opstellingen (blz 97). De Veenkoloniën is geen logische locatie (weinig wind, dicht bewoond, geen energieafnemers, dure aanpassing energienet, dicht bij LOFAR, laagvliegroute, Citta Slow status Borger-Odoorn, grenst aan Unesco-gebied, uniek gebied, 1 miljard economische investering in 25 jaar gaat verloren) en lijn of cluster zijn alleen herkenbare opstellingen vanuit de lucht of specifiek zichtpunt.	
		E27, E29	d	Afweging kwaliteit en ontwikkeling is niet duidelijk. Voor afname CO_2 wordt stilte en leefomgeving opgeofferd zonder inhoudelijke argumentatie gebiedskeuze.	
		E27, E29	e	Ondanks herhaald verzoek ontbreekt argumentatie waarom Veenkoloniën geschikter is dan de rest van Drenthe. Veenkoloniën is juist niet geschikt door kwaliteiten gebied (cultuurhistorie, stilte, duisternis, krimp).	
		E35	a	Aanwijzing zoekgebied is nooit goed onderbouwd. Bij keuze meer aspecten meenemen dan maat en schaal landschap. Breidt zoekgebied uit tot heel Drenthe en verklein na onderzoek alle mogelijke aspecten.	
		G10	a	Bedenkingen tegen zoekgebied en daaraan verbonden voorwaarden. Het is zonder overleg met gemeente en inwoners aangewezen, zonder mogelijkheid zienswijzen in te dienen.	
		E33	b	Als op basis van achterhaalde Europese afspraak aan 280 MW windenergie in Drenthe niet is te ontkomen, dan wel eerlijk verdelen over de hele provincie. Provinciale Staten moeten alle inwoners vertegenwoordigen en last van windturbines eerlijk verdelen over de provincie.	

		E36	d	Windparken zijn met handjeklap verdeeld over de provincies, maar kunnen beter verdeeld worden over kustprovincies. In Drenthe met oud past het landschappelijk niet.	
		E33	f	De ongelijkheid is schande: bewoners van Veenkoloniën moeten blijkbaar wennen aan modern energielandschap, en inwoners zandgebied niet.	
		E21, E43	g	Waarom is niet gekozen voor een integrale visie in noordelijk verband.	
		E34	j	Zorg voor draagvlak en onderzoek alternatieve locaties in hele provincie met minder schade voor landschap en hinder voor inwoners (bij bedrijventerrein, snelwegen, grootschalige infrastructuur). Waarom zijn locaties zoals bij Hoogeveen, Assen, Meppel, snelwegen A37 en A28, TT-circuit geen alternatief?	
		E10	z	Zoekgebied is ongeschikt voor windturbines. Wijs direct andere beter geschikte plaatsen aan.	
24	LOFAR	E13	a	De kaart 7 Zoekgebied grootschalige windenergie op blz 98 is terecht het LOFAR gebied opgenomen omdat realisatie hier onder voorwaarden mogelijk is. Op de website www.ruimtelijkeplannen.nl staat echter een kaart 7 waarop het LOFAR-gebied ten onrechte is uitgesloten.	In de provinciale Omgevingsverordening staan regels voor activiteiten in het aandachtsgebied- LOFAR. Op grond van informatie van ASTRON hebben wij geconcludeerd dat windmolens daar vooralsnog niet kunnen worden toegestaan. Wij sluiten overigens niet uit dat in overleg met ASTRON, in beperkte mate, en in combinatie met nader onderzoek, toch windmolens mogelijk zijn.
		E41	kb	Kloppen de zones rondom LOFAR wel? Elke trilling wordt geregistreerd, is er wel ruimte voor ontwikkeling van deze technologie, heeft LOFAR last van windturbines, gaf ASTRON toestemming ze zo dichtbij te plaatsen?	
		E39	wb	Windturbines mogen in LOFAR-zone 2 niet hinderen en van gemeenten wordt verwacht dat zij storing voorkomen. (blz 85). Wie bepaalt wat hinderlijk is en wie is verantwoordelijk daarvoor: gemeente, Rijk of initiatiefnemer. Waarom moet gemeente storing voorkomen. Referentiekader schadelijkheid voor LOFAR ontbreekt. Hoe kan gemeente dan bepalen of turbines schadelijk zijn voor LOFAR? Welke wettelijke middelen heeft gemeente om windturbines stil te zetten als blijkt dat ze storen?	
25	Laagvliegroute	E13	b	Op kaart 7 de Hinderstrook laagvliegroute defensie verwijderen.	Het ministerie van Defensie heeft ons verzekerd dat de weergave van de laagvliegzone in de bijlagen 1 en 6 (van de Gebiedsvisie) de enige juiste is. De navigatietolerantiezone is aangeduid.

		E16	c	Geen windturbines pal naast laagvliegzone.	
		E39	db	Aanpassen laagvliegroute aan de werkelijke vliegkaart om veiligheid van bewoners en piloten te waarborgen. Graag ontvangen wij het geluidhinder onderzoek naar de gevolgen van de verlegging van de laagvliegroute.	
		E41	gb	Windturbines zijn gelegen naast de laagvliegroute van F 16s. Die vliegen niet in een rechte lijn. Past dit wel naast elkaar en komen hier geen ongelukken van?	
26	Verandering landschap	E21, E43	d	We houden van het open landschap en dat landschap verandert drastisch.	Door de grote hoogte en omvang van windturbines is het visuele effect dat zij vanaf grote afstand zichtbaar zijn: het landschapsbeeld wijzigt door horizonbeslag. De aantasting van kernkwaliteiten is niet te voorkomen om de energiedoelen te bereiken, daarom kreeg dit onderwerp veel aandacht bij de afweging in de gebiedsvisie. Windenergie is noodzakelijk voor het doelbereik en de keuze van het zoekgebied ligt vast. Uitgaande van die noodzaak en het feit dat de locatie van het zoekgebied vast ligt, gaat het vervolgens om het zo verantwoord mogelijk realiseren. In het proces van het opstellen van de Gebiedsvisie windenergie Drenthe zorgden wij daarom voor landschappelijke studies als bouwstenen voor die visie. De landschappelijke effecten komen opnieuw aan de orde in de project-MER.
		E38	k	Het gebied Tegenwind Hunzedal is ongeschikt voor windturbines. Enkelen van u geven als bewoners in woord en beeld met prachtige foto's en citaten van landschapsdeskundigen blijk van uw liefde voor uw leefomgeving en natuur en landschap en van uw vrees dat dit verdwijnt door het plaatsen van windturbines.	
		E4, E5	a	Provincie vernielt veenkoloniaal landschap met windparken. Agrarisch karakter wordt industrieel met hoge windturbines, veel asfalt voor bouw- en onderhoudsverkeer.	
		E9, E10	a	Plaatsen van windturbines in prachtig open landschap heeft enorme impact op leefomgeving Gieterveen.	
		E19	a	Mooi landschap, door ouders en grootouders ontgonnen, wordt verkwanseld.	
		E6	b	Het bestaande karakter van de omgeving wordt ernstig aangetast.	
		E8	c	Omsluiting door teveel windturbines in klein gebied: Gasselterboerveen, bij N33 en Nieuw-Buinen. Agrarisch landelijk gebied wordt industrieel. Door hoge windturbines horizonvervuiling.	
		E26	C	In potentie zijn er grote gevolgen voor landschap. Die zijn verreikend door grote hoogte windturbines.	
		E36	c	Absurd dat grote windturbines kunnen, die twee keer zo groot zijn als Martinitoren, terwijl iets kleins als een dakkapel niet kan. Je krijgt spijt van de grootschalige	

				impact op het landschap, al zal het qua regels kloppen. Windturbines van 100 m staan in geen verhouding tot de omgeving en door het aantal wijzigt het landschap drastisch en staat haaks op agrarische bestemming.	
		E34	e	Men laat zich volledig leiden door het argument dat er al windturbines in Duitsland staan. Is drogreden voor aanwijzing locatie Weijerswold. Zo ontstaat juist groot park dat dominant is voor het hele gebied ten oosten van Coevorden. Provincie belast de bevolking dubbel met twee windparken.	
		E9, E10	g	Nieuwkomers uit het westen kwamen voor rust, natuur en ruimte en wonen straks in industriegebied.	
		E14, E18	g	Typerende openheid, landelijk karakter, wijds uitzicht Veenkoloniën wordt als kernwaarde ernstig schade toegebracht met megawindpark en zal kenmerkende kracht en kwaliteit verliezen (woon- en leefgenot autochtonen en vestigingsreden nieuwkomers). Verzoek onderzoek effect op landschappelijk wezenskarakter Veenkoloniën.	
		E36	k	Waarom worden adviezen gemaakt maar niet opgevolgd (Yttje Feddes, Rijksadvieur voor het landschap: Een choreografie voor 1.000 molens)? In Drenthe kwam niet eerder een project voor met investering van 1 miljard en zoveel landschappelijke impact. Men mag verwachten dat hierover is nagedacht.	
		E10	t	Onherstelbare aantasting natuur, rust en ruimte omdat je windturbines van kilometers ver ziet draaien.	
		E41	w	Het landschap is niet geschikt voor hoge windturbines. Door lintbebouwing heeft een groot deel van de inwoners last van en zicht op de windturbines en gaat hun leefomgeving op de schop.	
		E10	x	Over 30 kilometer hebben duizenden woningen in lintbebouwing langs het Stadskanaal Bareveld, Stadskanaal, Musselkanaal en Ter Apel uitzicht op toekomstige windturbines.	
		E14, E18	a	Gebied gekozen als woonplaats om openheid en weids uitzicht dat nu ruw wordt verstoord, daarom pertinent tegen plaatsen windturbines.	

27	Opstelling van windturbines	E22	e	De aansluiting op de lintstructuur is door de korte afstand niet te herkennen.	Uit modellenstudie blijkt, en zo is dit ook in de Gebiedsvisie windenergie Drenthe verwoord, dat de bestaande ruimtelijke structuur geen houvast biedt voor heldere zelfstandige opstellingen. Windturbines zijn een geheel eigen laag in het landschap. Een opstelling van windturbines laten aansluiten op een historische lijn, zorgt juist voor schaalverwarring. Dit is anders wanneer grote watervlakten of water-land grenzen te accentueren zijn. Deze zijn echter niet in het zoekgebied aanwezig. Door opstellingen te kiezen die afwijken van de kenmerkende structuur van het gebied, wordt schaalverwarring en vertroebeling van de bestaande karakteristieke historische structuur voorkomen. Vanuit de gedachte dat het oogsten van wind geassocieerd kan worden met een agrarische activiteit wordt verbinding gezocht met de landbouw. De invulling van de locaties uit de gebiedsvisie met exacte aantallen windturbines is onderdeel van de nadere uitwerking en wordt vastgelegd in een bestemmingsplan c.q. inpassingsplan. Afwegingen over opstellingsvarianten komen aan de orde in toekomstige procedures
		E39	zb	Logische herkenbare opstellingen (blz 97). Lijn of cluster zijn alleen herkenbare opstellingen vanuit de lucht of specifiek zichtpunt.	
		E26	n	Kies de nog aan te wijzen locatie van 35,5 MW niet in Aa en Hunze of Borger-Odoorn door hiermee een nieuwe groep bewoners te belasten door een dorpslint op te offeren of de afstand tot bebouwing te verkleinen. Lijnopstelling is niet goed. Bijplaatsen bij een cluster is beter. Het geeft wel meer hinder, maar voor beperktere groep inwoners.	
28	Regie provincie Drenthe	E35	b	In omgevingsvisie het te realiseren vermogen windenergie per deelgebied (Emmen, Coevorden, Veenkoloniën) opnemen zodat niet alles in 1 gebied komt.	In het kader van de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe zullen we geen voorstellen inbrengen over de verdeling van de opgave van 285,5 over het zoekgebied. Dit aspect zullen we meenemen in het Regieplan Windenergie Drenthe dat in september aan Provinciale Staten zal worden voorgelegd.
		E22	g	Door regie en provinciale aanwijzing (Emmen / Coevorden) voorkomen dat er in het RCR-gebied door het inpassingsplan van het Rijk onevenredig veel windturbines komen.	
		G8		Bij de planologische inpassing van windenergie in Emmen is betrouwbare overheid die open communiceert van het grootste belang. Emmen blijft zich inzetten voor inpassing van max 60 MW windenergie. Daarbij moet het impulsen geven aan omgeving waar windenergie plek krijgt. Nadrukkelijk geen mogelijkheden voor extra taakstelling bovenop 60 MW!	
		E39	qc	De gang van zaken terugdraaien want er vindt onevenredige verdeling van windenergie over het zoekgebied plaats. Wijs de minst belastende locaties aan. Niet op basis van politieke besluitvorming uit het verleden	

				en een sommetje.	
29	Status Gebiedsvisie windenergie Drenthe	E39	ec	Geef duidelijkheid over rol LTO, RECRON en NMF bij totstandkoming gebiedsvisie.	De vorig jaar door Provinciale Staten vastgestelde Gebiedsvisie windenergie Drenthe heeft toen een uitgebreide procedure doorlopen waarbij ook zienswijzen konden worden ingediend. In dat verband is ook stilgestaan bij de status van de gebiedsvisie. Strikt formeel heeft de gebiedsvisie geen bindende status hetgeen wel het geval is voor de Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe. De keuze is gemaakt in de Omgevingsvisie Drenthe uit 2010 en ook in de actualisatie die nu voorligt te volstaan met een algemeen beleidskader voor de mogelijkheden op het gebied van windenergie. De verdere uitwerking van dit algemene kader vindt in afzonderlijke procedures waarbij een breed scala aan aspecten nader beschouwd/uitgewerkt zullen worden. Dit biedt ruimte voor maatwerk cq op de locaties toegesneden oplossingen. De Gebiedsvisie windenergie Drenthe zal hierbij dan ook (weer) worden betrokken.
		E39	b	De verwijzing naar de Gebiedsvisie windenergie Drenthe (5.2.2) is aanleiding voor indienen uitgebreide zienswijze, want de nota van antwoord van 28 mei 2013 en de later ontvangen brief geven onvoldoende antwoord op cruciale vragen. De gebiedsvisie is een slechte en incomplete basis voor realisatie windenergie.	
		E39	kb	Gebiedsvisie windenergie, samenwerking met Emmen en Coevorden (blz 91). Verwijderen want deze gemeenten werkten niet mee, in de gebiedsvisie staat zelfs dat ze hun eigen traject lopen.	
		E29	n	Pas als aan randvoorwaarden wordt voldaan kan Gebiedsvisie windenergie Drenthe ruimtelijk beleid worden (kaart 7 vervangen door kaart gebiedsvisie)	
		E39	nb	In de gebiedsvisie aangeven of er drie windparken zijn of één met drie clusters, wat de criteria zijn hoever clusters uit elkaar mogen liggen.	
		E39	qb	In bijlage 5 van de gebiedsvisie staan alleen aannames. Een economische effectrapportage opstellen en uitwerking toevoegen aan bijlage 5. De ingediende zienswijze is genegeerd.	
		E39	w	In de gebiedsvisie op blz 5 verwijderen: ‘Al deze activiteiten hebben bijgedragen aan de ontwerp gebiedsvisie die nu voorligt’. Hoe wil de provincie samenwerken of draagvlak scheppen?	
		E39	xb	Kwaliteitsontwikkeling (blz 18 gebiedsvisie). Windenergie betreft geen kwaliteitsontwikkeling maar economische ontwikkeling voor enkelen. Toevoegen concrete invulling kwaliteitsontwikkeling dan wel kwaliteitsverlies.	
		E24, E25	z	Vermelden dat de gemeenteraad het college van B&W de gebiedsvisie niet vaststelden.	
		E39	z	‘Als verfijning …vastgesteld door PS.’ (blz 99) Toevoegen dat gemeenteraad Borger-Odoorn de gebiedsvisie niet vaststelde.	

		E24, E25	i	Uitwerkingsplannen hebben dezelfde juridische betekenis als de Omgevingsvisie (blz 13). De Gebiedsvisie windenergie Drenthe is naar onze mening een uitwerkingsplan. De provincie geeft ten onrechte mondeling en schriftelijk aan dat de gebiedsvisie geen juridische status heeft. Door vaststelling door PS heeft de gebiedsvisie juridische status.	
30	MKBA	E39	i	Opnemen dat een economische effectrapportage is vereist voorafgaand aan realisatie windparken. Geef een goede verklaring wanneer dat niet wordt gedaan.	De Omgevingsvisie Drenthe uit 2010 en ook de actualisatie die nu voorligt geeft een algemeen beleidskader dat ruimte geeft voor de Drentse opgave van 285,5 MW. Dit beleidskader sluit aan bij het landelijk beleid zoals dat ook recentelijk weer is bevestigd in de Structuurvisie Wind op Land. De verdere uitwerking van het algemene beleidskader vindt plaats in afzonderlijke procedures, waarbij een breed scala aan aspecten aan de orde komt, waaronder de financieel-economische ontwikkelingen die voor het gebied van belang zijn. In zijn algemeenheid valt daarover al het volgende op te merken. In opdracht van het Rijk heeft het Centraal Planbureau (CPB) een maatschappelijke kosten-baten-analyse (MKBA) van de keuzes t.a.v. windenergie in Nederland verricht. Uitkomst van de analyse is dat de kosten en baten ongeveer met elkaar in evenwicht zijn.
		E8	e	Weegt theoretisch rendement windpark op tegen kosten compensatie huizenbezitters, toename krimp, omzetverlies bedrijven, gedane investeringen in natuur?	
		E14, E18	h	Windpark versterkt krimp want wie wil er midden megawindmolens wonen? We hadden niet drie ton geïnvesteerd in nieuwe woning als we dit hadden geweten. Woningwaarde en verkoopbaarheid woningen neemt af, met schade individueel en lokale economie (dalende belastinginkomsten gemeenten, onaantrekkelijker vestigingsklimaat bedrijven etc.). Verzoek sociaaleconomisch onderzoek invloed windpark op bevolkingsomvang en lokale economie: a) effect windpark op instroom van buitenaf; b) effect windpark op specifieke locale woningmarkt; c) heeft windpark versterkend effect op krimp; d) welke nadelige effecten op locale economie?	
		E39	ic	Werkgelegenheid windenergie. Toevoegen welke ‘nadere stappen worden gezet om de ingeschatte positieve effecten te bevorderen.’ (blz. 65 nota van antwoord gebiedsvisie). Toevoegen van voorwaarden m.b.t. lokale werkgelegenheid.	
		E9	l	Moeite en miljoenen investering in EHS, landschap en versterken recreatie was voor niets.	
		E41	m	Onderzoek economisch effect. Bij krimp nemen dorpsvoorzieningen af met effect op toerisme. Komen die nog wel naar Exloo en Borger en Geopark met uitzicht op industriële windturbines?	

		E39	nc	Prognose werkgelegenheid (gebiedsvisie blz 37, nota van antwoord blz 65). Onafhankelijke werkgelegenheidscijfers opnemen in de gebiedsvisie en de huidige tekst verwijderen. Geef de bron waaruit blijkt dat er geen negatieve effecten zijn op de vrijetijdssector en pas de tekst aan als die er niet is.	
		E24, E25	n	Maatschappelijke kosten van realisatie windparken zijn niet onderzocht.	
31	Hoogbouw	E38	d	Hoogbouw mag geen inbreuk maken op landschapsbeleving en hoort in steden (blz 48). Dat is meten met twee maten: een windturbine van 150 – 200 m is kennelijk geen hoogbouw.	Drenthe heeft zich geconformeerd aan de landelijk gemaakte afspraken voor de plaatsing van windturbines op land. Dit maakt het noodzakelijk voor deze opgave een afzonderlijk beleid te ontwikkelen en daarin dan ook ruimte bieden voor de hoogtes die daarbij horen.
32	Kleinschaligheid landschap	E38	e	Gebied Tegenwind Hunzedal is cultuurhistorisch en kleinschalig: smalle strook met diverse landschapstypen, begrensd door Geopark / Hondsrug en beschermde dorpsgezichten en opnieuw bevaarbaar gemaakt Grevelingenkanaal. Die overgangen, contrast Geopark – Hunzedal (blz. 62) en samenhang verdwijnen bij realisatie windpark omdat dan windturbines beeldbepalend zijn.	Ook het Drentse landschap zal zich blijven ontwikkelen, waarbij onderkennen dat er bij nieuwe ontwikkeling steeds een zorgvuldige belangen afweging zal moeten plaatsvinden met de waarden in het gebied. Deze afweging zal voor de plaatsing van de windturbines gebeuren in afzonderlijke uitwerkingen/procedures, waaronder de RCR procedure in het noordelijk deel van het zoekgebied.
33	Burgerinitiatief	E39	c	Het burgerinitiatief van 26 juni 2013 is ondemocratisch behandeld. De belofte van de CdK dat behandeling plaats vindt bij het opnemen van de gebiedsvisie in de omgevingsvisie is niet uitgevoerd.	Provinciale Staten van Drenthe besloten op 26 augustus 2013 het burgerinitiatief voor het heroverwegen van het zoekgebied op procedurele gronden niet ontvankelijk te verklaren. Wel hebben de staten toen uitgesproken dat bij de toekomstige inhoudelijke discussies zoals bij de actualisatie van de Omgevingsvisie, de vaststelling van de Energiepotentiekaart en de evaluatie van de Gebiedsvisie hier wel rekening mee te zullen houden. Gezien de grote opgave voor het vergroten van de productie van hernieuwbare energie in Drenthe is het gewenst de afgesproken realisatie van 285,5 MW windenergie in het zoekgebied te realiseren in 2020 en onderzoek te doen naar de mogelijkheden van eventuele uitbreiding van windenergie in Drenthe na 2020.
34	Duurzaamheid van windenergie	E39	e	Windenergie is niet duurzaam i.v.m. toepassing van neodymium, geluidsoverlast, slagschaduw, lichtvervuiling, gezondheidsschade door laag frequent geluid, aantasting populaties vogels en vleermuizen, horizonvervuiling. De donkere kant van windenergie wordt genegeerd.	Windkracht zien wij als een duurzame bron van energie. Dit in tegenstelling tot fossiele energie die eindig is. Voor de plaatsing van de windturbines worden de (landelijke) wettelijke normen, criteria gehanteerd, die voor ons geen aanleiding vormen tot het stellen van nadere eisen op de benoemde aspecten. Aspecten die overigens ook aan de orde zullen komen in de project-MER

					procedures.
35	Archeologie	E39	j	Er moet archeologisch onderzoek worden gedaan voorafgaand aan realisatie.	Waar nodig zal dit aspect bij de afzonderlijke (wettelijke) procedures worden uitgevoerd.
36	Recreatie en toerisme	E34	d	Windturbines hebben directe gevolgen voor toeristische attracties in het zoekgebied (schans Katshaar te Weijerswold)	In opdracht van het Rijk heeft het Centraal Planbureau (CPB) een maatschappelijke kosten-baten-analyse (MKBA) van de keuzes t.a.v. windenergie in Nederland verricht, met o.a. aandacht voor recreatie en toerisme. Uitkomst van de analyse is dat de kosten en baten ongeveer met elkaar in evenwicht zijn. De effecten van windparken op land voor recreatie verwacht CPB nationaal bezien verwaarloosbaar.
		E7	g	Toeristen komen voor rust, ruimte, weids uitzicht. Aantrekkelijkheid Veenkoloniën vermindert door aantasting door windturbines. Gevolg is afname toerisme en inkomsten gemeente en ondernemers.	
		E39	l	Onderzoek naar camping- en bungalowsector (blz 81): aanvulling tekst met: ‘In het onderzoek wordt tevens de gevolgen van de plaatsing van windturbines geïnventariseerd.’	
		E41	x	Komen toeristen die van hun rust willen genieten nog wel?	
37	Agropark	E39	o	De impact op het landschap en op het verkeers- en vervoersnetwerk. Toevoegen: gevolgen voor omwonenden voor geluidsoverlast, stankoverlast, gezondheid (denk aan Q-koorts en vogelgriep), verkeersbewegingen en dierenwelzijn.	Voor de beantwoording verwijzen wij naar de nr's 9, 10, 26 en 30.
		E39	m	De koppeling van productielandschap, agrarische sector en productie windenergie is onlogisch omdat 200 m hoge windturbines niets toevoegen aan de voedselproductie. De suggestie van een productieve bijdrage voor de omgeving is misleidend. Voeg financiële en materiële onderbouwing toe (6.1.6 blz 107)	
		E39	ac	Windenergie 2e tak landbouw (blz 99) en ijzersterke agrarische sector (blz 8). Waarom krijgt een ijzersterke agrarische sector een tweede tak ten koste van andere sectoren? Voeg onderbouwing toe waarom provincie agrarisch belang hier stelt boven MKB.	
38	Windkaart	E34	k	In Weijerswold is geen gewenst rendement mogelijk want het is windluw gebied.	Uit beschikbare gegevens en gezien het grote aantal initiatiefnemers dat plannen voor windparken in het zoekgebied wil

		E10	q	Op 100 m hoogte heeft het zoekgebied de laagste gemiddelde windsnelheid in Nederland.	ontwikkelen, concluderen wij dat het mogelijk is om rendabele projecten te ontwikkelen.
		E39	q	Toevoegen van het onderzoek dat gedaan zou moeten zijn naar het windaanbod in heel Drenthe waaruit blijkt dat het zoekgebied windenergie het hoogste windaanbod heeft als motivatie voor de aanwijzing als zoekgebied. De gebiedsvisie opnieuw opstellen voor heel Drenthe als dat onderzoek er niet is en er dus geen gegronde reden is voor aanwijzing als zoekgebied.	
		E41	v	Is er onderzocht of op land genoeg wind is. Betwijfel of dat zo is in Veenkoloniën. Waarom is dit gebied gekozen?	
		E26	i	Het aangewezen gebied is windluw. Het CPB (MKBA SWOL) adviseert daarom wind op land uit te stellen.	
39	Participatie	B2	j	Aandacht voor mogelijkheid financiële participatie huishoudens met lagere inkomens en fiscale effecten van eventuele participatie voor individuele huishoudens.	Wij erkennen dat financiële participatie kan bijdragen aan het vergroten van draagvlak en stimuleren initiatiefnemers van windparken ook om financiële participatie aan te bieden aan omwonenden. Daarbij zijn wij van mening dat net als planparticipatie, financiële participatie maatwerk is. De vorm waarin financiële participatie wordt georganiseerd willen wij daarom vrijlaten. Per project zou in samenspraak met belanghebbenden gekeken moeten worden hoe financiële participatie het beste vormgegeven kan worden. De windenergiesector heeft hiertoe een gedragscode voor haar leden ontwikkeld en vastgesteld, die aangeeft hoe initiatiefnemers zich zullen inzetten op het organiseren van (financiële) participatie ten behoeve van een eerlijker verdeling van lusten en lasten en vergroten van het draagvlak voor windenergie. Daarnaast zal het Rijk bekijken hoe met ingang van 2018 participatie verankerd kan worden in de Omgevingswet, zoals het Nationaal Energieakkoord vraagt.
		E39	s	Windenergieprojecten als kansrijke tweede tak. (blz 99) Toevoegen: ‘Wij eisen van de initiatiefnemers om de gebiedsbewoners actief – gaande het gehele project – bij het proces te betrekken. Indien aan deze voorwaarde niet wordt voldaan kan het project geen doorgang vinden.’ De juiste volgorde is communicatie, compensatie, draagvlak en participatie. Het project is ‘top down’, er is drie jaar geen actief en vroegtijdig betrekken, wat gaat de provincie daar aan doen?	
40	EO Wijers	E39	u	Toevoegen wat concreet wordt gedaan met de EO Wijersprijs en wat dat betekent voor het zoekgebied windenergie. (blz 102)	De Eo Wijers prijsvraag wordt op blz 102 onder het kopje 'Herbestemming en monumenten' gerelateerd aan onze ambitie om nieuwe erfgoedstrategieën te ontwikkelen voor krimpregio's. Wij zien geen aanleiding om in de Omgevingsvisie binnen de context van herbestemming en monumenten een relatie te leggen met de Drentse windopgave.

41	Ruimtelijke verkenning	E39	v	De ruimtelijke verkenning voor de gebiedsvisie windenergie overdoen met een vast aantal MW in diverse opstellingen en als kaart toevoegen aan de omgevingsvisie. Toevoegen van diverse visualisaties in de gebiedsvisie: locaties windturbines op bedrijventerreinen, windpark bij agropark, locatie windturbines met beplanting met afstand zichtpunt, diverse afbeeldingen windturbines in grootschalig open landschap, lijnopstelling op ooghoogte, clusteropstelling op ooghoogte, zwermopstelling op ooghoogte.	De omgevingsvisie is een globaal kader met de aanduiding van het zoekgebied en criteria. Opstellingen komen aan de orde bij uitwerking. Het 3D-model is beschikbaar voor visualisatie daarvan.
42	Vervolgschade	E39	jb	Toevoegen van visie op wat gedaan wordt als nadelen windenergie groter blijken te zijn dan voordelen: leegloop, instorting MKB en huizenmarkt, gezondheidsproblemen. Geef voor inwoners verantwoordelijkheid aan voor aanwijzing zoekgebied en voor vangnet om in te grijpen als het fout gaat.	Voor het claimen van planschade/vervolgschade gelden wettelijke procedures, zo ook in het geval van de procedures voor de plaatsing van windturbines.
		E10	db	Fungeren tienduizenden inwoners Veenkoloniën als proefkonijn? Met over 10-20 jaar miljarden schade door ziekte en economische schade door windturbines: het asbest van de toekomst?	
		E9	u	Ik stel u op voorhand aansprakelijk voor alle mogelijk te lijden schade en gevolgschades.	
43	Bevoegd Gezag	E39	ob	In de gebiedsvisie aangeven dat bij windparken onder 100 MW de provincie en onder 5 MW de gemeente bevoegd gezag is.	Bedoeld is slechts dat de provincie eigen kaders stelt en zo nodig regie voert. Uiteraard geldt bij de RCR dat het Rijk de regie voert.
44	Kaart zoekgebied	G11	a	Kaart uit Gebiedsvisie windenergie Drenthe met de drie stergebieden toevoegen.	Met de verwijzing in de tekst van de Actualisatie Omgevingsvisie naar de Gebiedsvisie windenergie Drenthe hebben we duidelijk gemaakt dat voor de ruimtelijk-economische afweging bij de te volgen RCR procedure de gebiedsvisie als uitgangspunt fungeert en als zodanig in de verdere afweging van belangen door ons worden ingebracht. We voelen ons hierin gesteund door een op 24 april aangenomen motie in de 2e Kamer die de ministers van EZ en I&M oproept hier ook vanuit te gaan. Een nadere detaillering in de Actualisatie Omgevingsvisie voegt in dit verband niets toe en we zullen dan ook op dit punt niet tot de gevraagde nadere detaillering overgaan.
		E27, E29	b	Vervang kaart 7 zoekgebied windenergie door kaart gebiedsvisie met 3 locaties. Waarom is dat niet gedaan, neemt provincie eigen besluit niet serieus?	
		G10	b	De actualisatie betreft verwijzing naar de gebiedsvisie. Voor duidelijkheid voor initiatiefnemers en inwoners de kaart uit de gebiedsvisie of in ieder geval de stergebieden opnemen.	
		E41	lb	Worden er geen woningen over het hoofd gezien op de kaart waar windturbines zijn aangegeven.	
		E39	lc	Bijlage kaart 7. Toevoegen van bebouwing en veiligheidszone. Toevoegen kaart van heel Drenthe.	

		E39	mc	Bijlage kaart 7. Het Drouwenerzand als Natura2000 gebied aangeven. Geopark de Hondsrug als UNESCO als uitsluiting of kernkwaliteit opnemen.	
45	Trillingen	E9, E10	d	Trillingen van windturbines via (veen)grond geven enorme overlast voor mens en dier en veiligheidsrisico. Bij Gieterveen zijn drie hoge druk gasleidingen. Onderzoek het veiligheidsrisico.	Dergelijke effecten lijken ons onwaarschijnlijk . Zo nodig zullen deze aspecten worden meegenomen in de project-MER.
		E26	d	Is het effect van (meerdere) windturbines op trilling van veen onderzocht en voldoen trillinghinder en bodemgeluidhinder aan de norm? Is er trillingshinder, resonantie, effect van trillingen bij plaatsen funderingen, hoe ver reikt het, wat is het effect op oudere woningen?	
		E41	j	Kan mijn huis verzakken door heien of kunnen door trillingen scheuren ontstaan?	
46	Weer en klimaatwijziging door windturbines	E41	l	Veranderen weer en klimaat? Temperatuur, luchtdruk en wolkenvorming wijzigen achter windturbines.	Deze verwachte effecten worden door ons niet onderschreven.
47	Sociale onrust	B2	d	Hoog oplopende gemoederen en negatief effect op verbondenheid. Driedeling: voorstanders en ondernemers, tegenstanders en groep die zich niet uitspreekt i.v.m. afhankelijkheid van voor- ofwel tegenstanders.	We onderkennen dat de verhoudingen in het gebied onder druk staan. We vinden het van groot belang dat inwoners en initiatiefnemers met elkaar in gesprek blijven in de uitwerking van de plannen. Wij verwachten dat duidelijkheid over de locatie van de windparken en duidelijkheid over de precieze invulling en de bijbehorende afspraken over de participatie en het instellen van een Parkfonds om andere opgaven in de betreffende gebieden gezamenlijk te realiseren, op termijn een bijdrage zullen leveren in de acceptatie van de windturbines.
		E36	g	Sociale ontwrichting gemeenschap door ingrijpende gebeurtenis met nadelen voor velen en voordelen voor enkelen.	
		E9, E10	h	In het zoekgebied is er strijd tussen boeren en omwonenden: bedreigingen, sabotage vergaderingen, vernieling spandoeken, onder druk zetten, angst om mening te uiten. Dit zal erger worden.	
		E27, E29	l	De veelbezongen leefbaarheid wordt verpest door vijandigheid tussen boeren en rest bevolking.	
		E41	n	Windenergie is nieuwe inkomstenbron boeren ten koste van woongenot en gezondheid bewoners. Dit geeft nu al onrust. Hoe gaan we dan met elkaar om als ze de windturbines er staan?	
48	Risico	E26	f	Is er een ontruimingsplan bij calamiteiten i.v.m. zuurgaswinning? Afvoer van HS per vrachtwagen is onveilig bij windturbines.	Windturbines worden ook beoordeeld naar de wettelijke uitgangspunten/eisen voor externe veiligheid.
		E41	p	Gebeuren er ongelukken met wieken? Vallen ze er af, gaan ze stuk, ijsvorming?	

49	Hoogspanningsleidingen	E41	r	Zijn hoogspanningskabels die nodig zijn voor transport opgewekte elektriciteit gevaarlijk voor de gezondheid?	Gezien de omvang van de windparken ligt het voor de hand dat alle benodigde kabels onder de grond komen te liggen.
		E10	cb	Uit buitenlands onderzoek blijkt dat mensen ziek worden door straling van hoogspanningsleidingen, o.a. kinderleukemie. Magnetisch veld is 2,83 microtesla, in woningen is normaal 0,4 microtesla.	
50	Stofhinder	E41	s	Doen windturbines letterlijk veel stof opwaaien?	Wanneer het zo hard waait dat windturbines stof doen opwaaien, zal dit in het niet vallen bij het stof dat de wind zelf doet opwaaien.
51	Uitbreidingsplannen woningbouw en bedrijfsterreinen	E41	t	Kunnen dorpen en bedrijventerreinen uitbreiden en gaan plannen nog wel door, zoals plan II 2e Exloërmond?	Dit zijn aspecten die bij de nadere uitwerking van de plannen voor windturbines afgewogen zullen moeten worden, waarover dan naar ons oordeel ook gesproken zal moeten worden met bewoners, gemeenten etc.
53	Parkfonds	E41	ab	Is er geld voor natuur en landschap, bijv. om bos aan te leggen om uitzicht te beperken op windturbines?	Voor het claimen van planschade/vervolgschade gelden wettelijke procedures, dit ook in het geval bij de plaatsing van windturbines. Los daarvan zijn wij er voorstander van - en zullen ons hiervoor ook inzetten om dit bewerkstelligen - dat met de initiatiefnemers, bewoners etc gekeken wordt naar de mogelijkheden van participatie en het instellen van Parkfondsen. Wij zijn er daarbij een voorstander van dat deze Parkfondsen worden ingezet voor structurele maatregelen op het gebied van economie, leefbaar en duurzaamheid.
		E35	c	Opnemen eventuele compensatie van belanghebbenden.	
		E7	h	Toeristische investeringen in toerisme, Geopark de Hondsrug en natuur gaan teniet. Hoe wordt dat gecompenseerd?	
54	Stilzetten van windturbines	E41	bb	Kan bepaald worden dat windturbines op bepaalde uren niet draaien i.v.m. nachtrust of zondagsrust?	Windturbines kunnen worden stopgezet. Daarbij gaat het over bijvoorbeeld de hinder van slagschaduw.
55	Afstandsnorm windturbines ten opzichte van recreatiegebied	E41	eb	Bos bij 2e Exloërmond. Het bos heeft belangrijke recreatieve waarde. Is recreëren dan niet gevaarlijk als windturbines zo dichtbij staan en gelden er dan geen andere afstandsnormen? Wat vindt de beheerder Landschapsbeheer Drenthe van de invloed op de natuurwaarde?	Ook hiervoor gelden wettelijke normen, die hun vertaling moeten krijgen bij in de procedures bij de verdere uitwerking van de plannen.
56	Landbouw en voedselproductie.	E41	hb	Voor voedselproductie kostbare landbouwgrond geven we op en in de toekomst is er tekort aan landbouwgrond. Voedsel aanvoeren uit verre landen is niet duurzaam.	De plaatsing van de windturbines zal naar ons oordeel geen afbreuk doen aan de economische betekenis van de landbouw en zal ook geen invloed hebben op de voedselproductie. Eerder zal dit de voedsel productie kunnen versterken doordat bedrijven financieel-economisch gezien meer 'armslag' krijgen om te gaan investeren in innovatie.

57	Woningvoorraad en bedrijfsvoering woningcorporaties	B2	a	Eerste resultaten onderzoek onder huurders bevestigen de eerder geuite zorgen in zienswijze gebiedsvisie windenergie die niet zijn weggenomen. Die zorg komt voort uit de verantwoordelijkheid voor huurders, betrokkenheid met gebied (De Monden), effect op woningvoorraad, ontwikkelingsmogelijkheden, bedrijfsvoering en volkshuisvestelijke taken.	De afweging van deze aspecten hebben eerder reeds plaatsgevonden, en zullen ook in de komende procedures aandacht krijgen. Overigens zijn deze aspecten ook aan de orde als gekozen voor andere locaties in Drenthe.
		B2	c	Rendement investeringen in huurwoningen wordt bedreigd door vergroting kwetsbaarheid gebied door komst windturbines (voorzieningenaanbod, werkgelegenheid, bevolkingskrimp, sociaal-economische kwetsbaarheid)	
		B2	g	Moeilijke verhuurbaarheid woningvoorraad bij direct zicht op windturbines en geluidsoverlast. Is nadelig voor bedrijfsvoering (financieel / volkshuisvesting).	
58	Gaswinning	E26	e	Een gaswinlocatie (Gasselternijveenschemond, gaswinning tot 2020, zie besluit EZ 17 oktober 2013) is geen goed gebied voor windenergie. Behalve (zuur) gas wordt er ook veel water uit gehaald. Wat is het effect van winning zuurgas, extra water in combinatie met veengebied en windturbines? Een tuin is nu al verzakt. Wat zijn de gevolgen over een paar jaar? Gemeente en omwonenden zijn niet geïnformeerd over verlenging gaswinning.	Waar nodig zal hieraan in de RCR procedure aandacht worden besteed.
59	Milieueffectrapportage (m.e.r.)	E37	s	Het is positief dat voor windparken een m.e.r. wordt gedaan. Betrek daarbij leefomgevingsaspecten.	De onderdelen van de opstellen project MER zijn wettelijk bepaald en hieraan zal dan ook worden voldaan.
		E26	z	Onderzoek voordat besloten wordt tot grootschalig windpark de wisselwerking met factoren: veengebied, gaswinning, windluwte gebied, omgevingsgeluid, trillingen en resonantie.	
60	Straalpad telecommunicatie	E26	bb	Houdt rekening met het straalpad voor telecommunicatie Assen-Stadskanaal	Dit krijgt zijn aandacht in de RCR procedure.
61	Afbraakgarantie	E26	hb	Garandeer dat initiatiefnemers afbraakkosten reserveren.	Wij zien dit als onderdeel van het vergunningstraject om hierover nadere afspraken te maken.
62	Afvoer slachtoffers	E26	ib	Slachtoffers van wieken: wie haalt (half) dode dieren van mijn land? Initiatiefnemers geef ik geen toegang.	Is een aspect waar de provincie niet intreedt.

63	Procedure RCR	E7, E8	a	Rijk zet provincie en gemeente buiten spel door RCR en gebiedsvisie deels naast zich neer te leggen. Recht op inspraak wordt teveel ingeperkt door het Rijk en gaat voorbij aan belangen en gezondheid inwoners (risico LFG), o.a. van gebied Gasselterboerveen.	Wij gaan ervan uit dat het Rijk op een zorgvuldige wijze de RCR procedure zal volgen en daarvoor een volwaardig gebiedsproces zal opstarten waarin recht wordt gedaan aan de diverse belangen.
		E36	b	Rijk kan met Crisis en herstelwet alles doordrukken. Hoort hier niet van toepassing te zijn. Bestuurlijke verantwoording onduidelijk. Waarborgt zorgvuldige besluitvorming niet. Hier is niet goed over nagedacht.	
		E9, E10	i	Onbegrijpelijk dat zonder overleg crisis en herstelwet in het leven wordt geroepen, dat is vragen om oorlog.	
		E26	Ib	De provincie stelde clusters voor maar het Rijk wil lijnopstellingen en heeft wettelijk recht daar tegen in te gaan omdat Rijk alleen mag overrulen als provincie niet meewerkt.	
64	Leveringszekerheid	E1. E2	d	Doel is betrouwbare energiehuishouding met minimum aan uitstoot broeikasgassen, maar windturbines leveren niet bij windstilte en storm. Dan moeten kolencentrales het overnemen met uitstoot broeikasgas.	Hiervoor gelden afspraken gemaakt in EU verband en landelijke regels.
65	Radarverstoring	E9, E10	j	Windpark Oostermoer valt binnen de 28 km radarverstoringsgebied vliegveld Eelde. Dit moet onderzocht worden.	Dit zal nader worden onderzocht bij de uitwerking van plannen.
66	Werkgelegenheid	E10	l	Plaatsen windturbines zal leiden tot enorm verlies van werkgelegenheid in het gebied: alle eerdere investeringen in behoud van het landschap en versterken van recreatie waren voor niets.	Voor het claimen van planschade/vervolgschade gelden wettelijke procedures, dit ook in het geval bij de plaatsing van windturbines.
		E10	r	Het voortbestaan van ons vogelpark en baan van drie medewerkers staan op de tocht. Kweekresultaat en omzet van wereldwijde export verminderen of verdwijnen door plaatsen windturbines.	
67	Kweekresultaatverslechtering	E10	u	Hinder voor (zeer) zeldzame vogels in Vogelpark want vogels zijn stressgevoelig voor dag en nacht enorme onrust: slagschaduw, schittering wieken, knipperende rode lampen. Dodelijk pulserend geluid voor zeldzame parkieten en papegaaien. Slechtere kweekresultaten door trillingen via de bodem en LFG.	Voor het claimen van planschade/vervolgschade gelden wettelijke procedures, dit ook in het geval bij de plaatsing van windturbines.
68	Geopark	E10	y	Hondsrug is met Hunzedal verbonden en is internationaal Geopark UNESCO, hoe kun je hier dan windpark realiseren?	Zie beantwoording onder 18.

69	Cultuurhistorie	E34	c	Cultuurhistorisch zeer waardevol gebied rond Weijerswold is Belvedère-gebied en authentiek esgehucht met rijksmonumenten (boerderijen) en schans De Katshaar. Dat wordt teniet gedaan door windpark.	Zie beantwoording onder 18.
	Lichthinder (zienswijzen uit rubrieken 5 en 18 gaan hierover)	E36	f	Kan ik 's nachts slapen met zicht op knipperende lichten, is 's avonds buiten zitten dan nog wel leuk en is er nog duisternis?	Vanuit internationale regelgeving (ICAO) worden eisen gesteld aan de verlichting van windturbines en windturbineparken in de buurt van luchthavens en laagvliegroutes. Deze regels kunnen inderdaad relevant zijn bij plaatsing van turbines in het zoekgebied windenergie. De verlichting van de windturbines is nodig vanwege een veilig gebruik van het luchtruim. We herkennen uw punt dat deze nachtelijke verlichting op gespannen voet kan staan met onze inzet om lichthinder in onze provincie te reduceren. Om die reden hechten wij veel belang aan een recent gestarte pilot van het rijk, de provincies en marktpartijen, waarin de mogelijkheden worden onderzocht voor vermindering van lichtoverlast door turbines binnen de (internationale) randvoorwaarden van vliegveiligheid.
		E9	o	Voorkomen van lichthinder bij vergunningverlening (blz 64): het met gemeenten onderzoeken van terugdringen lichthinder staat haaks op het creëren van lichthinder door windturbines. Wat legitimeert deze bewuste toename? Wat zijn de verwachte gevolgen voor het CITTASLOW keurmerk van gemeente Borger-Odoorn?	
		E26	u	Vooral 's nachts disco-effect door grote knipperende rode lampen op windturbines. Slagschaduw en schittering van weerkaatsend zonlicht op wieken geeft onrustig gevoel, hinder, negatief gevoel, je kunt je nooit ontspannen.	
		E36	e	Echt donker is het nergens meer en men heeft het over minder licht op het platteland. Men doet het tegengestelde. 's Nachts is de hemel onrustig door flikkerende lichten.	